ЗОРА

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

УРЕЂУЈУ:

АЛЕКСА ШАНТИЋ И СВЕТОЗАР ЋОРОВИЋ.

Год. I. У МОСТАРУ, 30. АПРИЛА 1896. Бр. 1.

Остајте овђе . . .

Остајте овђе! Сунце туђег неба
Не ће вас грijат к'о што ово грије,
Грки су тамо залогаји хљеба,
Ће свога нема и ће брата није . . .

Од своје мајке ко да тражи бољу?
А мајка ваша земља вам је ова, —
Баците поглед по кршу и пољу
Свуда су гробља ваших прађедова.

За ову земљу они бјеху диви,
Узори свјетли што је бранит знаше,
У овој земљи останите и ви,
И за њу дајте врело крви ваше.

Ко пуста грана, кад јесења крила
Тргну јој листак и покосе ледом,
Без вас би мајка — домовина била
А мајка плаче за својијем чедом.

Не дајте сузи да јој с ока лети,
Врат'те се њојзи у наручја света,
Живите за то, да можете мр'јети
На њеном пољу, ће вас слава срета!

Овђе вас свако познаје и воли
А тамо нико познати вас неће, —
Бољи су своји и кршеви голи
Нег цв'јетна поља куд се туђин креће.

Овђе вам свако братски руку стеже,
У туђем св'јету за вас пелен цвјета, —
За ове крше све вас силно веже:
Име и језик, братство и крв света.

Остајте овђе! Сунце туђег неба
Не ће вас грijат к'о што ово грије,
Грки су тамо залогаји хљеба
Ће свога нема и ће брата није . . .

А.

УНИВЕРЗ. БИБЛИОТЕКА „СВЕТОЗАР МАРКОВИЋ“

Избраник

Песма XXV.

Алах, о, Алах силни! под ризом ноћи тамне,
И зраком месечевим, што плавим небом плови,
Несане очи моје видеше путе даљне
И Самрт обнажену где мирне душе лови.
Камила слепа као међ' људе када ступи
И ногом, не пазећи, удари из ненада,
Ко знаде кога ли ће копитом та да лупи? —
Тако и Самрт слепа обара редом сада.
Гле, трула Палма и сад на врелу песку стоји,
А јуче Масон бурни с пустињских летнув' страна,
Не таче дрво старо, на бесни крили своји,
Младицу однео је, — она је завејана.
Да л' Самрт ходи мени? — У гробље ступам, ево,
Медини верној док се блажени санак своди,
Твој Пророк уморени мртвима жељно ходи, —
Је л' ово сврха она, коју је Верни снев'о?

Кунем се Судбом, није! кроз таму ноћи ове
Ја видим Вечне Двери, што рајски живот крију,
О, Аллах, блажен, који у Вери Тебе зове,
Блажени, који воду с извора Твога пију!
И вама, покој, Мртви! уморна душа, ево,
Завидним оком гледа станиште вечна мира.
Ох, ал' бих и сам радо међ' вама тихо снев'о:
Блаженство, које злоба, земаљски јад не дира!
Овде вам, светле сени, одећу земља крије,
А Душе, где су оне? Труну ли у том праху?
Кунем се судбом, Душа слободна крила вије,
И лебди у висине побожна и у страху.
Мир вама вечне Сени! Одећо наших душа,
Нека те покој благи од светске буре штити —
Гле, ево, ухо моје Камиле бахат слуша,
— Аллаху своме, Пророк, са смерном душом хити.

Карловци, 23. Дец. 1895. г.

Драг. Ј. Илијћ.

ЦАР ГОРАН.

Живео је некада цар Горан, а био је срца страшног и снаге безмерне. Стасом је био за три боја човјечја и његово је било све, чему је пришао и шта је зажелео. Само је још хтео вечно да живи.

Једнога дана нађе он једну стару врачару, па јој рече:

— Бабо, све имам што хоћу и све могу што зажелим. Ја дижем стене и правим градове, земљу орем ноктима, а род збирам прстима. Кад сунце пође с истока и док стигне до запада, светли ми само, да чиним све што хоћу. Ни неба се не бојим, јер ме ни гром не бије. Али има неко јачи и од мене и пред киме сам исто тако мали, као најмањи мрав. И то ми већ шиље гласнике своје, да ме подсети на ништавост тела мога и на слабост срца мога. Видео сам једном у сну суво дрво лика и величине моје, где га гризе мали црв и дрво се на моје очи расточи. Онда ветар дуну и разнесе онај прах по гори и по води, а ја осетих страх у души и дрхтао сам. Па ме чуј, бабо! Ако си јака у своме послу и ако знаш речи тајне и траве чудотворне, дај ми и учини да вечито живим, и да се смрти не бојим. Ако учиниш, украсићу ти главу круном бисерном и донећу ти златан жезал, што га само виле носе. Ако можеш, а не ћеш, спустићу на тебе само овај мали прст мој и више не ће бити трага од тебе, да се зна, да си на свету била.

Она га баба врачара погледа својим малим и зеленим очима, као да му хтеде рећи: „мали си ти, царе Горане!“, али му рече овако;

— Могу, али ме прво чуј!

Цар је онда посади до себе, а баба поче овако:

— Био је некада исто тако један силан цар, као сада ти, светли царе Горане! И његова је снага била неизмерна и његова је воља била једина, па тако исто, као сад ово ти, и он рече једном једној врачари, да му дâ вечан живот и она му га даде. И он је живео по томе дуг низ година, па се на његове очи рађало све ново и ново, умирало све старо, а он је прве дочекивао и друге испраћао. Али време испи његову снагу и спусти сав терет на његово тело, па од страшног цара, не остаде ништа више, до гомиле трошних костију, што их још међу собом слабо држи конац живота. А сврх тога танка и жута кожа, која крије подземну ништавост нашу. А живео је мучно и тегобно и патио се, некада силни цар, да само одржи душу своју, да му не би сама собом досадила. Најпосле уморен животом он замоли Бога да га прими, али га Бог не прими. Тајна о којој је он живео, била је јача, но његови грехови. Тада му Бог посла весника, који му у сну рече: „бићеш ослобођен и примљен, само прво учини нешто, што ће бити добротом теже, од твога најтежега греха!“ И он је чинио по том све добро иза доброга, али опет оста још дуго и дуго жив, јер мора да је његов грех био велики. После је питао и грешне и праведне, да кажу у чему је највеће добро дело, али му нико не каза, јер нико није ни знао.

Тако би све, док једнога дана не виде једног просјака нага гола, где дрхће под пролетњим сунцем и где травом брише своје рањаве ноге. Седео је у сред трња и жаре, а био је немоћан да се сâм помогне и покрене. Ту је само плакао без суза и молио смрт, да му дође. Онда му цар приђе, скиде са себе одећу своју и заогрну га њом, после му испра ране на ногама и својим га рукама изнесе на исто место, а сâм седе на место његово, узе његов штап и пожеле судбину просјакову.

*

Онда осети да га сунце топлије огреја и да га миран сан хвата и заспа одмах, да се више не пробуди.

Светли царе Горане, хоћеш ли и ти такав вечни живот?

— Не! Такав нећу! рече цар, А зар не може бити вечни живот и младост и снага?!

— Све не може, одговори баба, али ти још једно могу помоћи. Да ћу ти вечан живот и младост и снагу, али пола ћеш бити жив и будан, а пола мртав и у сну. Још ето бирај сâм или волиш дан, или ноћ, само ако жив дан данујеш, ноћу ћеш мртав бити, а ако ноћ изабереш, дана не смеш никада видети.

Цар Горан се мислио дуго и дуго, па најпосле рече:

— Па нека буде и тако. Дај ми ноћ да је моја, а дан нека је за мене сан.

— Добро, светли царе Горане, али још чуј и ово: ако те застане ма где сунчев зрак, онога ћеш се часа или растопити као снежна грудва, или прснути сав као мех, па ма то било на путу или у кући, или то било твојом вољом или невољом. И запамти све ово царе, па се не играј тиме, јер тако мора бити.

— Добро! рече Горан.

Онда му баба даде траву и рече нешто, и од тога часа цар Горан спаваше дању, а ноћу је био жив и увек млад и увек снажан.

Много је после овога прошло. Горанов је град опао, куле су му се порушиле, само је остала једна највиша у којој је он дању спавао и из које је ноћу излазио.

Него цар Горан није мировао. Сваке ноћи узјаше свога коња и понесе свога петла, што га опомиње, кад је време ићи, па је долазио у мирне куће, јео и пио са женама и девојкама, а нико му од мушких није смео на очи изаћи, јер се беше прочуо, да је страшан тај змај Горан.

А чим петао лупи крилима и кукурекне, а коњ опет захрже, код празне зобнице, Горан скочи из куће, опкорачи коња и узме петла; дохвати се своје куле, да опет идуће ноћи изађе.

Тако он једном баци око на једну кућу, у којој су били само муж и жена, а још жена нероткиња. Муж, тужан, нешто од страха, а и што је морао, чим чује Горанова коња, где лупи копитом крај његове куће, узме штап и опанке, па беж у шуму, а Горан уђе у кућу.

Сутра дан каже му жена:

— Гвоздене, зар те није грехота и срамота, да ме оставиш хали и да бежиш од куће?

— А што се ти хваташ са змајевима? вели Гвозден.

— Не хватам се ја с њима, но ми се сâм наврзао. Одбрани ме, ако си човек!

— Човек сам вели Гвозден, али ни сам ни зубат ни рогат, а пред змаја се не излази шуте главе.

— Попи нам, вели жена, све вино!

— Не дај му!

— И ракију.

— Не дај му!

— Али он је змај, а сваки је змај јак па и он.

— Хе, вели Гвозден, знам и ја то, па зато грабим у шуму!

Виде жена да јој од мужа нема ништа, до само, што сваке ноћи врше зелену траву по пољу и што трњу не дâ, да се одмара, те се од тада поче молити Богу сваки дан овако:

— Дај ми Боже рода и дај ми одбрану. Не тражим ти ни славу ни хвалу, али ми дај од срца порода, нека није веће од печурке, ни јаче од скакавца, но само да ме спасе од ове невоље, и да отера змаја Горана, који ме живу намучи поред мога мужа Гвоздена.

И тако она сваки дан и сваку ноћ, док се најпосле не осети бремна и по времену роди дете, али велико као печурка и још чим се роди, пође ногом и проговори одмах, па рече својој мајци:

— Нек сам ти срећан!

Погледа га мајка невесело па рече:

— Да Бог дâ дете, и нека је проста сва мука моја, само си ти мени јадна одбрана. Ја сам мислила нешто боље и од Гвоздена, кад ето да се не грешим, није ни као човек.

— А реци ти мени само, вели дете, шта ти треба, па ћеш видети!

— Нека сине, помошћу се ја још сама.

Онда дете не хте више ни да пита, но оде у кућу и ту се изгуби негде, нити га они нађоше.

Пред ноћ рече жена Гвоздену:

— Видели ти онај наш дар Божи?

А на то ће Гвозден љутито:

— Реко л' ја теби, не хватај се са змајевима, сад имаш и закрпу!

— Од Бога сам је искала, вели жена.

— Е жено, да и Бог зна шта је Горан и он би као и ја ватао шуму и облачио опанке чак онамо под крушком, а ово што ти је послао, као вели: зарадуј се и насмеј се!

— А шта си ми ти?

— Ти знаш! Ја сам шут!

И Гвозден спреми све, што му је за ноћас требало, а кад се чу бât коња горанова, Гвозден брзо утече, а Горан уђе у кућу.

Чим отвори врата рече осорно и бесно:

— Жено, дај вина!

— Нема, рече она.

— Како нема — и ту пружи сâм руку, па извади и донесе цело буре и отвори врањ. После једпом руком држи и пије, а другом хтеде да помилује жену по образу, кад га лупи мали камен по глави.

Трже се Горан и погледа више себе, али не виде ништа.

— Шта то пада с куће? упита жену.

— А шта ја знам? одговори она.

После Горан нађе заоблицу од јагњета и поче јести. Једном руком једе, а другом хтеде да помилује жену, док га опет удари мали камен по глави.

Трже се Горан и погледа више себе, ал' не виде ништа.

— Шта то пада с куће? упита, као пре.

— А шта ја знам, одговори жена.

Онда Горан затресе главом и саже се њој на крило, па рече:

— 'Ајд' ме бишти мало!

И опет га удари мали камен, те се трже и погледа горе, али опет не виде ништа.

— Ова се кућа растиче! рече љутито.

А жена одговори, као и пре.

— А шта ја знам.

Онда Горан спусти главу на руку и намрштити се љутито, па уз то рече:

— Разорићу је друге ноћи, ако ми опет смета!

У то запева петао, те он уседе коња и оде.

Сутра дан каже жена Гвоздену све, а кад рече за камење, викну неко из траве:

— Ја сам га гађао!

Кад они обоје очима тамо, а њихов се син попео на један пањић и маше на њих рукама.

— Е моја црна срећо, рече му мати, а зар ти не чу да ће Горан кућу да разори?

— Нека, вели мали, види ћемо!

И опет га некуд нестаде. Тога се дана уплаши Гвозден, али вели у себи, нека руши и кућу, само ћу ја даље да на мене греда не падне.

Кад те ноћи дође Горан, а Гвозден утече на своје место и седе под крушку, па поче да се самом себи жали:

— Што ме изломи овај вадивек, те ми не дâ лећи ноћу на место, но чувам ову крушку, као да ће ми злато с ње пасти! Да кажем, да сам срећан једне ноћи био, а да нисам причувао ово пусто дрво, или да се нисам зажелео и тврдих дасака, само кости да одморим — да Бог дâ! Но зевам целе ноћи у празно небо и ослушкујем оног проклетог петлића, кад ће да крекне, да смем у своју кућу ући.

А још ми жена донесе онај дар Божи, те ће ми сада хала и кућу да сруши.

После помисли на тај свој дар Божи и онда га виде малог и онаког, какав је, па још некаква чуда с њим и најпосле, као кроз сан неки, виде га где виси као зрела крушка и управо над његовом главом.

Кад од једном осети да му се нешто лепи за ногу и где га танак глас вичe:

— Тато . . . ej, тато!

Уплаши се Гвозден, јер бејаше ухватио страх од Горана и кад је будан и кад спава, па му сад срце залупа, те скочи и наже кроз шуму и не стаде докле га брзи дах не заустави. Ал и тада учини само два пута „Ох—хо“, кад се опет оно мрдну на његовој нози и исти онај танак глас рече:

— Тато, ej, тато!

Опет Гвозден запе и поче скакати и где треба и где не треба, а страх му се попео на врху кике и све му фес диже на глави, још се бедан сваки час бацака и десном и левом ногом, не би л' стресао то чудо са себе, докле га не обли свега зној, те паде на једну ледину, па онако уморан рече:

— Уби ме, Горане, више не могу!

И ту склопи очи лежећи и поче да чека смрт. Не осети тога тренутка ни глуву, мрачну ноћ, нити виде јасне звезде по тамном небу. Ал' у томе му шушну нешто до самога ува и чу се онај глас:

— Тато . . . та ја сам!

Гвозден скочи љутито, јер виде све шта је, па викну:

— Ко си ти?

— Та ја сам . . . твој син од јуче.

А да га је Гвозден могао назрети, би га у први мах згазио, овако само даде језику на вољу, те рече:

— Их наказо једна, а ја погибох жив од страха, да ми се змај није попео на врат! А што си се за ме залепио, кад те ја нисам ни у кога молио, но твоја мајка?

А на то му син рече:

— 'Ајде похитај, те змајевом коњу подмети земљу место зоби, а ја сам већ петлу одсекао језик и залепио крила катраном, те не ће чути, кад ће зора сванути и онда је наш.

Виде Гвозден да је и мали паметан, те пође, како му онај рече, а дете викну:

— А мене остави?!

— Па где ћу те?

— У недра, тато.

И тако Гвозден учини све онако, па опет утече у шуму и седе под ону своју крушку.

Чудио се Горан, што му петао ћути и што му коњ не хрже, ал' све мисли још је мрак. Али кад му се протеже ноћ, погледа једном на исток, а тамо се већ указао први јав од зоре. Онда Горан скочи брзо и узјаха свога коња, па јурну својој кули. А зора све ближе и небо све руменије, те Горан виде, да не ће до куле стићи, но се брзо сакри под један стог сена.

И чим грану сунце, успава се он својим тешким сном.

А тамо код Гвоздена пред кућом скупили се сви троје, па ће жена рећи прва:

— Ej црна моја срећо, што учини!? Страшни Горан рече кад пође: тешко вама свима?

Гвозден задрхта као и те ноћи, а мали рече одмах:

— Тато, дај ми вола галоњу, да ухватим змаја Горана.

— 'Ајде, вели Гвозден, где се галоњом хвата змај, кад он има коња крилатога!

— Дај ти мени само галоњу!

Најпосле му Гвозден даде, а дете му још рече:

— Мети ме у његово уво.

Гвозден га мету у уво, а дете поче да виче: 'ајс лево, 'ајс десно, те во као смушен диже реп и јурну преко трна и жбуна и то час лево, час десно, како му дете каже. Тако дотера до онога стога. Ту нагна галоњу на стог и он поче да разгони роговима сено с њега, док се не

указа скут од доламе цара Горана. А чим сунце осија то место наду се Горан, као празан мех и прште одмах на све стране, али то беше тако јако и страшно, да сила разнесе сав стог и баци галоњу у незнан, а с њим и дете, нити се оно више врати дању, нити змај Горан дође ноћу.

*

Кажу да и сада, где је кула горанова, сваке ноћи пред свануће чује се промукао глас петла, и тужан писак коњски. А чим сунце обасја свет, умукне све у кули и камен само камен држи, да оживи опет, чим ноћ наиђе.*)

Београд.

И. И. Вукићевић.

*) Читано у „књижевн. уметничкој заједници“ у Београду.

Очекивање

Тихо је, дођи! Поноћ дише мразом,
Ни дуси не иду завејаном стазом,
Ал' ти ћеш пута по сметови' знати,
Кораку твом ће жудња знања дати —
Тихо ко звезда кад небом пролети
Врх бела снега дођ' ћеш милој мети.

Време се жури, — ти се не бој мрака —
Звезде се гасе сред снежних облака,
Јака је тама, бели снег је јачи
Плећи је диже, да ти пут означи —
Сумрак се блиста — моја соба мала
Од твог би лика тако засијала.

Срп. Црња 4/I. 1896.

Дођи ми драга, од кад ниси била,
Нада се моја скоро угасила,
Не дише тобом плачна полутама —
Везана песма на мојим уснама
Теби се нада, кроз сузе се смеши —
Ходи песмицу пољупцем одреши.

О, још те нема, а пролазе сати,
Ветар се диже и лупа на врати,
На стару кулу враћају се еје,
Псето завија и мећава веје,
На окна лупеж ветар ми улеће:
Будало спавај! — она дођи не ће.

Милета Јакшић.

ЈЕЗАБЕЛ

КЊИ МЕНАХЕМ БЕН АБДУРАМАНОВА

прича од Стевана Матијашића.

I.

У даљној Инђији на обали морској седео је стари мудрац Евреји Менахем Бен Абдураман и гледао у морску пучину.

Иза њега на хумци стајала је мала колиба где се пред њом са својом дечицом играла унука му Реха.

Старац је имао велику округлу главу са густом белом косом и дугачком брадом каква се ретко виђаше у овим сиромашно насељеним крајевима.

Сунце спушташе се своме преноћишту тамо иза високе стене у сред мора, где хитри галебови спремаху себи топла ноћна станка.

УНИВЕРЗ. БИБЛИОТЕКА СВЕТОЗАР МАРКОВИЋ

Последњи зраци позлаћиваху високо чело старчево и шиљаху још поједан топао пољубац дечици, која су око своје мајке и својега малог осамљеног гњезда скакутала и весело кликтала.

Са недогледно бескрајног мора покадкад дизаше се као неки велики уздах природе који је летео небу па се губио у васиони.

Неисказана милина трептела је над земљом а неизмерна лепота над водом.

II.

Тада изађе из колибе Језабел.

Њена је појава имала нечега живописног и ако је била стара. Мала пуна стаса, у старинском европском оделу; својом округлом главом, пуним образима; својом жуто-златом сребрним власима протканом косом која јој у вечерњем зраку чело окружавала пламеном глоријолом личила је на средњевековну витешку госпођу какве виђамо на сликама Холандеза. Једино су јој очи одмакле у овај век: пуне жара у црној дубини, пуне духа и жудне за нечим чему ни сама не би знала имена, и са пуно израза своје расе.

Она метну округласту меку руку на раме Абдураманово.

— Што чекаш више оче? Пођи унутра, нема данас ништа.

Старац подиже главу и погледа у кћер. Тада се видело да му у очима сја неки необичан занос у чијој се мутној дубини губио дух и замршивале се мисли.

— Данас? — одговори као у сну. — Ох та данас највише очекујем.

Језабел ућута те као и отац јој погледа на заходу сунца.

Но мало после опет се окрену старцу:

— Велим ти као лане: прође век један, и нема ништа. Остави се и дођи да се одмориш; дуго си седео гологлав на сунцу.

— Сунце залази а овде је тако лепо. Пусти ме да седим.

— Узалуд чекаш.

— Не Језабел, не — и погледа у кћер тако чврстим убеђењем а у уздрхталом гласу са толико одлучности, да жена на ново умукну.

— У грудима осећам смрт! — узвикну старац. — Нада ме неће изневерити при растанку. — Он се брже подиже и рашири руке према мору; у овом положају а у свом широком руву личио је на пророка из старе прошлости својега народа, који објављује вољу Божију. — Бог је велик и ја знам да ћу добити глас. Већ неколико дана чекам, данас мора бити.

— То си и лане рекао — промрмља Језабел.

Старац клону на камен на коме је пре седео и са крајем огртача брисао је зној са чела. Усне су му само својој ћерци чујно шапутале име:

— Рахила, Рахила . . .

Тада вресну Језабел.

Горе под облаком заблиста нешто у зраку па се муњевитом брзином спусти њима и лаким шумом паде у песак на обали.

III.

Језабел притрча и прихвати ствар; то је био голуб.

Старац се и не осврну тамо, већ мутним погледом, бледим лицем и слабим гласом рече:

— Види пише ли тамо „Рахила“.

Језабел донесе голуба, скину му хартију с врата и погледа у њу. Прва реч коју је прочитала беше то име. Она одговори:

— Има оче, ту пише: Рахила.

Бен Менахем гледао је дуго и са гласом у коме се скривао један цео свет сете говорио је отежући слогове као да пева, како то чине Источњаци када говоре у заносу или тузи:

— Рахила! Знаш ли ти Језабел шта је то Рахила? Рахила је неизмеран бол; Рахила је једини сан довољан за цео живот; Рахила је мисао која испуњава целу просторију тамо над небесима а камо ли све слабе уске човечанске груди што ће пући не могав обухватити величину њену.

Деца се међутим приближише старцу и тихо говораху мајци:

— Деди је позлило.

Но чим угледаху голуба помамна од радости шчепаше га и кликћући као млади соколови трчкараху тамо-амо:

— То је Фуруз, наш голубан. Он се вратио, слатки Фуруз.

— Дај ми ту хартију — заиште старац и узе је Језабели из руке, која је дрхтала па прочита речи:

„Рахила је умрла, немој више чекати".

Језабел обгрли оца и уз припомоћ Рехине подиже га с камена, па га лагано корачајући одведе у кућу.

IV.

Споља се међутим приближивало дивно певање младићскога грла и мало за тим појави се на прагу високи стас снажна, млада човека.

То беше Тариф, муж Рехин.

Кад је угледао старца у постељи баци лов у закутак и притрча њему.

— Шта је деди?

Језабел мењала је уквашени рубац на чело очево док му Реха машћу трљаше груди које запгиваше тежак уздисај.

— Шта је деди? — понови Тариф.

— Деда ће да мре — изусти Абдураман па се мучно подиже и наслони главу на руку. — Доста је децо; изиђите да на миру проговорим са Тарифом.

Жене изиђоше али се зауставише одмах пред кућом. Изнутра је пробијало очајно преклињање старчево да никад не оставе ове крајеве већ ту да живе и да мру, и чу се звонак, свеж глас Тарифовог обећања.

Очи у Језабеле синуше гневом, но Реха јој се окрете прекорно:

— Хоћете ли ми једном рећи мајко, шта се ту збива? Шест година сам удата незналицом ваше тајне, које сте од мене девојке крили. Видите, да ми је у седмој не морати рећи и нехотно.

(По јеврејском сујеверју број 7 је хрђав знак).

— Нека уђе Реха — зовну старац.

— Ти говориш о тајни чедо моје? — настави он. — Јели то тајна што је видиш по целој природи? Јели тајна она сила која ти неисказаном милином креће груди и која ти тако силно одјекује у чаробном гласу твојега мужа?

Затим се намести и отпоче:

— Слушајте!

*

Док је Абдураман Бен Менахем на самртној постељи причао свој живот, Језабел је стајала на обали и удубила се погледом у даљину.

У души редом прелажаше једноставна јој прошлост, са чијом је смотром брзо свршила баш што је тако једноставна била.

Али она је била тесно везана са судбином очевом.

И како се сунце све већма приближивало површини мора, њом облађиваху све суморније мисли. Лице јој доби вид неке упорне туге која рађа одлучне али и страховите мисли.

V.

Тамо на далеком, далеком западу живео је у приморској словенској варошици млад и образован Јевреји. Био је у добу када, — да би се распламтила, — искру са вечнога огња младалачка душа, очекује са већом чежњом но и сâмо тело своју насладу.

И тај тренутак дође.

Ходао је једном по обали баш кад стиже млетачки брод са кога се искрца стари нобили са шћерцом.

Они се угледаше у млаком придвечерју — и обадвоје стадоше немо и збуњено.

Затим прође привиђење, јер им се таквим чињаше, пошто је њихова бића за мах освојило непобедимом силом.

Она је била кћи покрштене Јевреје а име јој беше Рахила.

Плод ове љубави би Језабел.

. . . Шта је било даље?

Обична несрећа која се често дешава у шаренилу људскога живота и од које се често и мре.

Ово двоје младих међутим нису умрли. Они су искусили несрећу до дна.

Изданак древних млетачких нобили не смеде да буде женом млада незнана Јевреја,

ма да је овај све учинио да је извојује. Кад је жртвујући своју очевину, трговину и имање своје најближе робиње, с надом, да ће их својом срећом скоро усрећити све, и свршио своје науке да колико толико буде раван њојзи, онда ју је добио други.

Људи, што претрпе пораз, обично постају зликовци или философи, свак по својој хрђавој или доброј нарави. Абдураман Бен Менахем постаде ово друго.

Уморан и гнушајући се онога света, где у покваренom ваздуху одпадају најлепши пупољци душе, дође ту да живи у пустињи творећи добра. Променив своје име, понео је собом и своју ћерчицу.

Ту је почетак повести Језабелине.

VI.

Чила и здрава развила се као пупољак пољскога цвећа у слободном мирисном ваздуху. Кад је одрасла, била је тако лепа, да ју је околни народ назвао на свом језику приморском вилом са далеког запада.

Отац јој је уделио особено васпитање, какво је било у складу са његовим озбиљним погледима на свет. Дух јој се нагло усавршио и она је много што шта по својим сопственим моћима назирала у оном туђем свету, о коме је њен отац причао толико много зала.

Међутим оно што је од онога света до ње допирало, било је све лепо и чаробно, као у причи. Новине, које је понекад дознала; приповетке и књиге у којима је стално уживала и песме оних туђих песника о силним тајанственим узбуђењима срца; и оно неколико Европљана што су ретко, свега у години — две, једанпут похађали њенога оца углађени и деши; млади официри смели и сјајни; мужеви са неком туђинском и можда баш зато примамном потчињеношћу према женскињи; старци са неком мудром нежношћу или отменом суровошћу; и оно неколико госпођа, што их је на крову бродова гледала беле као виле и савршене као богиње — то је све њену бујну душу опчињавало неодољиво чаробним сањаријама, које су јој огорчавали живот овде и слабиле душевну снагу.

У томе је одрасла па се једном удаде; затим роди ћер; затим су јој мужа растргли тигрови у бамбовом лугу; затим остари и данас дочека смрт очеву.

Пре њене ране удаје повери јој отац тајну — и то је био једини велики догађај њенога живота.

И од оно доба је са јогунством јаке женске душе кивала план и неуморно радила на остварењу десетинама годинама: да поврати оца у онај дални, хладовити, чисти, уредни, мирисави, слатки, примамљиви, шарени, узвишени, умиљати и шумни свет људске борбе и напретка.

Али се женска упорност разбила о мушкој мудрости.

Узалуд је најпре наговештавала оцу свој смер, затим га молила и преклињала; узалуд је тражила помоћи у даљњем сусеству па затим код енглеског поглаварства, где је њен отац уживао велику част; узалуд су јој притицали у помоћ мисионари и дошљаци, — Абдураман Бен Менахем хтео је умрети као мудрац, као саветник и лекар овога краја, који му је указивао светитељско обожавање.

Ко ће описати њене муке док је сазнала станиште своје мајке и док је измишљавала начина да потресе оца у његовом најсилнијем осећају.

Године су пролазиле док је успела да удеси ствар са голубовима и да од времена на време одашиље по који на запад, да им у повратку у ове безљудне крајеве донесе чаробан поздрав, који ће младу сањалицу махом преместити у сјајне куле и рајске вртове.

Али једном, кад је опет наваљивала, Абдураман строго погледав јој у очи место одговора запита је:

— Да не обухвата тај теби тако чаробан свет нека сјајна униформа са каквог европског брода?

Овај сурови прекид учини крај сличним разговорима, али је оштро око њезино од то доба виђало на лицу старчевом једну црну бору више.

На јој ипак пође за руком да га победи.

VII.

Једном близу њиховог пређашњег стана, разби се непозната лађа о оближњем стењу. То није био први случај, али је био значајнији од пређашњих.

Од оних што су се пливањем спасавали приближујући се обали један ускликну:

— У помоћ, у помоћ!

Језабел, која је са оцем чекала на обали да им укаже прве услуге, зачуђено погледа у њега, а он уздрхта.

— Јели оче, то су речи какве се *шамо* говоре?

— Ћути сине, и не мој сад да ме изневериш.

То је рекао са толико узбуђења, да га је она са уздахом послушала.

Бродоломци били су Далматинци, а било их је и из завичаја очева а он им је по њиховим именима знао порекло.

Они се бавише неколико дана и одоше за навек, незнајући да су у овом непознатом крају били гости својих земљака.

Услед овог случаја старац се повуче са станом у још осамљенији кутак, али му је равнотежа већ била поремећена неочекиваним звуцима из отаџбине.

Језабел приметила је и то и реши се да употреби прилику.

VIII.

Она рече оцу:

— Ти си јак јер си муж и мудрац; ти си у стању да угушиш осећај, — а он је ипак у теби. Ти волеш твоју Рахилу и она ће бити твоја. —

— Моја?

— Кад јој умре муж.

Абдураман ускликну изненађено.

— Шта збориш дете?

— Јест — настави она живо — ти си јак и здрав, ти ћеш га преживети; ћеновски мужеви не живе тако дуго као наши мужеви, и ја верујем, да ћеш једнога дана добити глас од Рахиле мајке моје.

*

Овај кратак разговор променио је из дна њихов заједнички живот. Језабел постаде ведрија, јер јој је крешила нада, — а Абдураман још несретнији, јер је имао наду, која га је свакога вечера после мучна данка све наново изневеривала.

Но године пролажаху и тада се показало, да је нападање ћеркино на постојанство очево било безумно и у несретном часу замишљено. Јер сад су обоје гинули истом чежњом и без утехе клонули у старост.

Временом постаде и она поштованом у околини као и отац јој, чије је вештине научила и упражњавала над болнима и неутешнима. И како је пређе називаху вилом, тако јој сад наденуше име светитељке.

У томе дочекаше дањи дан.

IX.

Сутон се беше са свим спустио када из колибе изиђе спровод од неколико лица.

Поставише леш у чамац, јер је Абдураман желео да му тело саране у мору. Језабел не допушташе да осим породице ико други седне у чамац. Они ће га одвести до стене, где ће га сâми спустити у бездан.

Језабел и Тариф веслаху, док је на крми седела Реха.

Најстарије мушко читало је своје кратке псалмове, док млађи му придржаваше кандионце. Само је девојчица плакала, дедин љубимац.

Дођоше до стене. Језабел устаде и са висине задњег узвишења са промењеним лицем гледала је у старчев леш.

Образи су јој пламтели, а тело дрхтало. Сети се своје дуге сталне несреће и целога свога неутешнога живота, каквим га је учинила ћуд овога старца, који јој је био отац али је сад више само леш очева; и пред очи изиђе јој патња трију поколења које ће унесрећити и четврто. У души јој се комешала горчина са пакленим планом, осећај освете са презирањем према себи сâмој и својој раси, које је овој својствено — па се лупну о чело и почне чупати косу.

*

УНИВЕРЗ. БИБЛИОТЕКА СВЕТОЗАР МИЛКОВИЋ

Њен јаок и њено очајање били су тако силни, а у очима јој светлуцаше као нека смртоносна претња да јој Тариф прискочи и брижно узвикну:

— Умирите се, мајко.

Али га она више не разумеде; гурну зета и ухвати обема рукама чамац да га преврне. Њен ужасан смеј при том одјекиваше од стена ка обали и Тариф увиде да су пропали.

*

На црној површини остаде само превртнути чамац, који изгледаше као горња половина мртвачког сандука, који плива.

И тишина дизаше се у ноћи над површином у висину и спушташе се испод ње у дубину.

Мирно и тихо . . .

Мирно и тихо . . . душа ми снива,
Прошлост се враћа весела, жива:

Весели часи детињских дана,
Младост безбрижна и обасјана,

Безбројне слике часова милих,
Санова златних и лакокрилих.

Да л' сваки данак бејаше збиља
Сунчан и ведар и препун миља?

Зашто се душа данас не сећа
Часа без сунца, стазе без цвећа?

А њих је опет морало бити,
Ал' ја их не знам, не знаш их ни ти.

То младост беше весела, ведра,
Што цвећем наша кићаше недра,

А она не зна за тугу, ваје,
Прогони облак и уздисаје,

С душе их гони, и даље склони
— Ал' време дође те младост рони.

Нестане л' њене ведрине миле,
Нестаје цвету животне силе,

Те позна јесен дрво обнажи,
Облаке скупља и вихор тражи . . .

Андра Гавриловић.

САВЕСТ

приповетка

(Коломан К. Тот)

Александар Ваљија испратио је лекара чак до капије. Узбуђено, дрхтавим гласом упитао га је:

— Нема дакле другог начина, да спасем живот својој жени?

Лекар му суво одговорио:

— Најпосле изволите се упитати у свеучилишних професора. Ја вам ништа друго препоручити не могу. Вашој жени јако шкоди ваздух престонички, а такође и деци вашој. И опет понављам, да учините онако, као што вам саветовах. Вашој је породици од неопходне потребе, да проведе лето у Карпатима. Овде узалуд употребљава скупоцене лекарије. Слабој, изболованој жени вашој и најбољи лек је отров. У осталом, господине благајниче, обратите се

на којег другог лекара, који ће вам другачије саветовати, али ја морам и на савест да рачунам. Због Бога! још једном, послушајте мој савет . . . свако одоцнење, пропаст је ваша.

Ваљија се посрћући успео на други спрат, у свој стан. Жена, његова мила, добра жена, лежала је тамо у некој постељи, бледа, као залазећи месец. Покрај постеље њене играло се двоје бледе деце. Петогодишњи мушкарац баш готовио поломљену ногу лутци, а мала трогодишња девојчица пратила га погледима и дивила се вештини његовој.

— Маму ћу излечити — говорио он — само док лекар постанем. Је ли тата, да ћу ја лекар бити?

— Да, да, Јовице — одговори отац — али дотле имаш још много да порастеш, а и много да учиш.

Болна жена смешила се гледајући у синчића, како оправља покрхану ногу луткину.

— Тек што није девет, — рекао благајник — треба ми се у благајницу журити, данас ћу и онако имати много посла.

Бранислав Ђ. Нушић, српски књижевник.

— Сирото моја, а тако си уморан — рекла Магда, — та целу ноћ ни ока да си свео, а неси се требао до зоре око мене мучити; та мени је већ мало боље, а ни грозница ме више не тресе. Је ли и лекар је то рекао?

— Јест, душо — промуцао је муж — али је још и то додао, да чим се мало опо-

равиш, у зрачније, здравије пределе да идеш. Ја ћу се већ постарати за новац. Куд пукло, да пукло, лекарева се наредба испунити мора.

— А можда ће ти управа помоћи са неколико стотина. Та заслужио си то. Твоја вредноћа, савесност, поштење заслужило је ваљада, да ти се плата повиси. Ако имају срца и осјећаја и сазнају за узрок молби твојој, не ће те одбити.

— Све је то лепо речено, мила моја Магдо, — вртио је брижно главом благајник — али управа не ће хтети прекорачити границе правилника. А друго, не могу рачунати ни на награду, јер ме једном већ наградише са сто форината, па и то је отишло . . .

— Истина је, болест је моја све то утаманила — прошапутала је болна жена и две сузе оросише јој бледе образе — те сад морамо овде остати. Ја ћу савладати себе, не ћу више болна бити. Веруј ми, воља је најбоља лекарија. Ходаћемо онда по шеталиштима, пењаћемо се на шварско брдо и ја ћу бити здрава, весела, а то све нас не ће много стати.

Ваљија се пожурио у благајницу. Већ га многи ишчекиваху. Банкарница, у којој он благајник био, била је једна од најзнатнијих, па је и промет био велик. Није имао одмора ни за један тренут. Вечито оно рачунање после неиспаване ноћи није му баш најбоље годило. Једва је чекао, да дванаест откуца. Мозак га скоро издао, ноге му дрхтале, очи малаксале, као да је у грозници био. Банкарница се испразнила. Одануо је душом, могао је сада прилећи на диван, но неби задуго. Врата се поновно отворише. Тргао се.

— Хвала Богу! Само кад нисам задоцнео, — узвикнуо је господин неки тешко дишући.

— Сам сам дошао — извињавао се — секретар ми нешто оболео. Говорећи извукао је из шпага повећи замотуљак и метнуо на сто благајников. Оних двадесет хиљада донео сам. Данас мислим да је рок, господине благајниче? Сигурно ме познајете? Гроф Виктор Шомљаји.

Благајник се учтиво поклонио, загледао у тражбену књигу и одговорио:

— Имате право, милостиви господине, данас је рок исплати.

— Ево новци, молим, узмите их.

Стотинарке, педесетице, све у свежњима. Беше све у свом реду. Тачно десет хиљада. Затим свежњић од самих хиљадарка, такође десетица.

Благајник је бројао. Десет комада хиљадарки! Погледао је, пребројао још једном и учинило му се, као да једна више има. Који је то враг? мислио је у себи Ваљија.

— Је-ли све у свом реду? узвикнуо је нестрпљиво гроф, — молим, пожуримо, хитам на трку, већ сам и тако десет минута изгубио.

Контролор је за другим столом признаницу писао. Дневни повереник је пребрајао исплаћену своту.

Ваљија се борио. Мучила га савест, страхотна душевна борба га мучила.

— Све је у свом реду, — окренуо се грофу, чинећи обично лице, а овамо је осећао, како му се као неки бео застор на очи навлачио. Она једанаеста хиљадарка беше већ под ушијачем.

Гроф, пошто све свршено беше, отишао је учтиво се захваливши. Ваљија је за њим похитати хтео, и учинио је већ један корак, али у том моменту помислио је на болну жену своју и двоје бледе деце. Њихова блеђана лица искрснуше предањ и ноге му изгубише маха; осећао је, као да му се о њих тешко олово обесило. Грофа је нестало. Прилика његова губила се, хитајући на трку. Хтео је повикнути за њим, већ је и уста отворио, но и она му услугу отказаше. Чудновато се осећао. Причињавало му се, као да му нека невидовна сила колена обгрлила, уста затворила.

Испод ушијача узео је хиљадарку и неприметно је у шпаг метнуо.

— Господо! — рекао је дневни повереник, — један је час прошао, прекинимо рад! Господин благајник је данас и сувише посла имао, види се и на њему, сав је изнемогао и блед. Тек ваљада нисте болесни? — окренуо

се благајнику — одморите се дакле, а ми ћемо са господином контролором прегледати књиге и око два часа биће мо и с тим готови. Можете дома ићи, а можете се и ту на дивану одморити.

Ваљија је усвојио добар савет. Склопио је уморне очи и будан сањао. Питао се сам, је-ли он својим поступком овим крађу или превару учинио. Разлозима је разлоге побијао. Ако га је савест крађом бедила, сместа је одбране нашао, да то никако крађа није. Па ни превара није. С тим, што је онај случајно помео се, нико не може њега кривити. Та он ником штетио није. Оштетио није ни банку, ни грофа, та не ће он то ни осетити. То је њему, као другом крајцару, кад изгуби. Њега не може нико на одговорност позвати. Ко може потврдити, да је у оном свежњу једанаест хиљадарки било? Ето, ту је грофова својеручна ознака: десет комада по хиљаду. Нема тога суда, који на њега и сенку сумње само бацити може, само . . . само, да га савест толико не мучи! Па и она. Ко њу чује? Нико, доли он сам! А дужност, бринути се за породицу? Она све уђуткава, угушује и саму савест. Та у истини он није украо, преварио. Случајно се тако десило. Можда је то воља Божија. Не, не! Зацело је ђаво ту по среди. Не, па зар нема и добрих ђавола? Као да га гледа, и ако му очи затворене, како се смешка на њега. Црн, као чађ, но не страшан, доброћудно се смешка: но, Александре, сада не треба да се више бринеш . . . савет лекарев моћи ћеш испунити.

Као да му одједном нестало сна са очију, као да му живци нову снагу добили. Чинило му се, као да постајаним корацима по сали хода; а затим, да је узео шешир, опростио се са господом и напоље изишао. Даље, даље, на свеж ваздух, међу људе; отворена, ведра чела и смела погледа. Само што је она хиљадарка врло тешка била, као да у ситне новце промењена беше. Вукла га, јако га притискивала земљи. Морао је држати шпаг обема рукама, бојао се, е ће му га терет откинути, да ће банканоте нестати, или ће је ко-год украсти. Оставивши банкарницу, лупао је главу, где би хиљадарку променуо. Паде му на памет, да у лекарници много дугује. Пожурио се тамо. Ако би га случајно упитали, откуда му та хиљадарка, спремио се већ са одговором, да му жена од ујака наследила. Апотекар га доста хладно дочекао. Није волео, када му се дуго времена дугује, но одмах му се лице разведрило, када му Ваљија рекао, е ће дуг да подмири.

— Педесет и два форинта! био је кратак одговор.

Ваљија извади хиљадарку и дрхћући пружи је.

Апотекар се убезекнуо. Час је гледао у Ваљија, час опет на банкноту. Узео је затим увеличавајуће стакло, и почео хиљадарку пажљиво проматрати.

Ваљија је ово немило дирнуло. Шта хоће овај човек? Што га је тако гледао? Ваљада тек не сумња што?

Апотекар је дуго банкноту проматрао. Лице му дошло врло озбиљно, сумњиво је вртео главом мрмљајући кроз зубе: жалим вас, истинито жалим.

— Молим, разјасните ми, што је све то у ствари?

— Драге воље, господине — одговори апотекар суво — погледајте, ево овде наредба полицајна, по којој „ако би случајно ко донео хиљадарку под бројем A. 27895, да је или промене или да њоме што исплати, трговац таку банкноту, на којој ће чак и мрље од крви приметити, има при себи задржати, а имаоца те банкноте полицији спровести“. И видите, господине Ваљија, ова ваша хиљадарка је баш она, за којом полиција трага. Из ког узрока то чини, није моје знати, али банкноту ћу задржати, а име ваше и број вашег стана сместа ћу полицији пријавити.

У једном тренутку, као да се цео свет сурвао на беднога благајника. У свези са грофовом хиљадарком можда каково убиство стоји... и он, потпуно невин због тога да страда; јер ако би му и испало за руком, да се оптужбе ослободи, то не може никад опорећи, да је незаконитим путем до хиљадарке дошао. И онда? Његовом поштењу је онда крај! Са породицом

заједно биће отеран у просјаке. Још један је само начин, да се свега тога ослободи, ако му проклету банкноту уништи, на парчета искида.

Лежала је она тамо пред апотекарем. Пружио је руку за њом, али онај немилостиви човек пажљив беше. Узео је себи, па чак и помоћника викнуо. Сирома благајник излетео је из лекарнице, као суманут, похитао у трговину неку, да револвер купи. Кући није смео. Животу му мора бити крај, без поштења не може се живети. Породици његовој ваљада ће Бог помоћи. Журио је, хитао. Али када већ до трговине дође, две снажне руке полицајца задржаше га. Загушено узвикнуо је: „Милост! помоћ!“

— За име Божије, господине благајниче, пробудите се, мора да сте хрђаво сањали, — рекао дневни повереник — гле, како сте страшно бледи. Боље би било, да сте кући отишли.

Вањија је трао очи и муцајући упитао:

— Дакле сам збиља сањао? О, да грозна сна! Како је добро, што ме пробудисте господо. По хиљаду вам пута хвала. Нисам спавао целе ноћи; крај болне жене зору сам дочекао, а сад мало прилегавши грозан сам сан уснио, као да ми жена умрла, те је из куће изнели . . .

Сада је у истини узео шешир, те силазећи по степеницама сам је себи говорио:

— Никада нисам у снове веровао, али сад верујем и хвала нека је Богу за овај сан. Савест се у мени разбудила. Сан ми је расветлио, колико бих хрђаво дело учинио да сам новац при себи задржао.

Није журио кући, где га већ одавна ишчекиваху. Знао је, где гроф станује. Ако га дома не затекне, тражиће га, док га год не нађе.

Грофа није код куће затекао, још је на трци био. Слуга му рекао, да ће тек око четири часа код куће бити. Ишао је горе-доле. У шетњи дошао је и пред лекарницу. Апотекар стајаше баш на врати. Називаше једно другом Бога.

— Не можете ни замислити господине апотекару — рекао Вањија топло му руку стиснувши — колико ми добра учинисте, другом приликом ћу вам можда то и испричати.

— Дакле је користио вашој жени онај лек? Радујем се врло.

— Користио је богме и мени — одвратио је благајник смешкајући се — нека вам Бог зато свако добро даде!

Око четири часа био је поново код грофа. Није морао много чекати. Гроф се мало зачудио, када је благајник у собу ступио.

— Тек ваљада није ништа хрђаво? упитао је.

— Баш напротив, милостиви господине — одврати Вањија, — новац није био добро пребројан.

— То је не могуће! — сунуо је љутито гроф. Господине, ви се усуђујете сумњати!

— Господине грофе, рече отворено благајник — ви сте једну хиљаду више дали, коју вам ево враћам . . . изволите, ево је.

С овим је извукао из шпага у финој хартији замотану хиљадарку и грофу је пружио.

— Та то је чисто не могуће — рекао гроф — оно истина, да ја бројао нисам, тајник ми их је предао, али и њему су поштом послали. Сигурно се који од мојих чиновника на добру ми побунио.

— Рећи ћу вам чак и како — одвратио је Вањија, — бројећи силне стотине и педесетице прсти су му од гуме тако лепљиви постали, да није ни приметио, када је у место једне, две хиљадарке убројао.

У овом тренутку ушао је слуга у собу носећи телеграм грофу са његовог добра у Шомљи.

Гроф је пружио телеграм благајнику: „При прегледу благајнице једна хиљадарка није се нашла; благајника управитељ затворити дао. Извештавамо о том вашу милост. *Управа*“.

Сместа је гроф други телеграм натраг отправио: „Благајник невин. Све је у реду“. После овога пришао је Вањију, ухвативши га за обе руке:

— Господине благајниче! ви сте спасли живот једном поштеном човеку. Мој стари чиновник домобранац беше. С мојим оцем заједно је служио. Ни једне мрље досада не беше на поштеном имену његову. Сиромах старац . . .

очи га већ издале, па је превидео, крајем ове године и онако ће у мир. А породица му... два војничка часника, синови му, не би могли тако лако претрпети очину срамоту! Заиста вам велим, ретко сам видео тако поштена човека, као што сте ви. Између хиљаде један. Хвала вам, и поново вам хвала.

— Ја сам, господине грофе, само дужност своју чинио. Избавио сам једну породицу, а убио другу.

— Како то? — упита гроф зачуђено.

— Кад ми се већ омакла ова реч са усана дужан сам, да вас о свему известим. Може бити, да ће те после овога другачије о мени и поштењу моме мислити, но свеједно. Ја ћу вам ипак све рећи. И ја сам човек, згрешио сам, али сам погрешку моју исправио. Саслушајте ме, господине грофе, па онда судите, но мени ће лакше бити, када све искрено признам. Умириће се душа моја, стишаће се срце моје, као и грешнику оном, који грех свој призна.

Гроф му показа руком, да седне. Ваљија је сео и до најмањих ситница испричао му цео догађај. Насликао му ону борбу његову . . . онај мучни тренутак, када је помислио, да би његова породица новцем оним спашена била; онај страховити сан, и патње, што их у сну препатио, а завршио је овим речима:

— Сада стојим пред вама, господине грофе, као онај злочинац, који пред судијама дело своје призна. Лакше ми је сада души мојој, јер нисам могао, нисам умео терет овај на души својој носити.

Гроф је са све већом пажњом пратио благајника. Није се још никад намерио на така човека, који баш зато, што је врло поштен, поштење своје погазити хтеде и хрђавим постати. А у истини невин, жртвујући јуначки чак и себе и породицу своју.

— Драги пријатељу! рекао је гроф — када сам напоменуо, да је између хиљаду један тако поштен човек, као ви, сада идем даље и тврдим, да између десет хиљада један је тако искрен и пун истине, као ви што сте. Не само да то тврдим, него и више шта, ја вас поштујем, необично ценим. Но овим се још незадовољавам. Ја бих вас хтео за себе имати. Чули сте, да мој стари благајник сам од своје воље жели у мир да се повуче. Ако хоћете ви то место да наступите, ја вас одмах примам. Погледајте тамо, на мом писаћем столу, оне силне замотуљке, све су то молбенице за благајничко место. А што је за вас најпогодније, становаћете на мом добру у Сепешу, близу купатила, на један сат од мога добра. Ја се од срца радујем, што сам на тако верна и одана човека наишао . . . Не треба да ми захваљујете. Ја ћу бити сретан, ако мојим сепешким добрима ви будете управљали. А да би савету лекареву што пре могли удовољити, звање можете одмах примити. Године досадањег вашег службовања урачунавам. Но, господине Ваљија, стоји-ли погодба? Знам, да вам је плата у банци петнаест стотина; у мене ће те две хиљаде имати. Уз то слободан стан и остали приходи. Но, одговорите једном.

Али благајник није умео ни речи прозборити. Срце му је сада препуно било. Из очију му вреле сузе капале и квасиле измучене, бледе образе. Заиста, ко би могао и помислити на таку срећу после свега онога, што је претходило.

Ох! сретни, блажени сану! Он, варалица, па тако да је сретан. Спашен је сада живот деце и жене његове!

Устао је са столице и грофу хтео руку пољубити, но овај је то одбио.

— Ја сам вама вечито благодаран — рекао је он благо — јер ви једног чиновника мога спасосте, а прилике ми дадосте, да и добра чиним. Захвалите у банци на звању, а идуће недеље можете на сепешка добра путовати. Све је остало моја брига.

Сав сретан журио је Ваљија кући. Како неочекиван, изненадан обрт у судбини његовој! Стајао је већ скоро на ивици пропасти и гле чудноват га сан спасао. Заиста, неиспитани су пути судбине! Често о кончићу танком виси судбина наша и док једнога у бездан и пропаст суноврати, другом се сунце среће осмене . . .

У овој простој причици најзначајније је то, што све ово није фантазија, ни умишљај пишчев, него жива истина. Тамо у кунци, под лиснастим дрвећем, крај жуборећег поточића причао ми је то управитељ добара сепешких, док му се красна женица тамо на трави са двоје миле дечице забављала.

— И сам бих држао то за сан и нешто измишљено — завршио је причу Вањија — да у њој ја и породица моја не учествовасмо. Верујте ми, да често, врло често стваран, реалан живот красније нам приче слика, него и најбољи писац, и боље и мудрије нам савете даје. него и најбољи моралиста. —

Жарко.

Мцири*)

од М. Ј. Љермонтова.

Превео

Окица Глушчевић.

Вкушая вкусихъ мало меда, и се азъ умирају.

I. књ. цар.

I.

Где се Аралва са Куром,
К'о сестра, цура са цуром,
Хучнијем валима љубе,
Вило се свештено кубе
Од храма једнога света
Недавно и многа лета.
Срушених врата стубове,
Црквене куле, сводове,
Са једних камених греда
Још може путник да згледа;
Ал' се већ више с кадила
Онога мириса мила
Под њима струје не нижу,
Нити се молитве дижу
Монаха смерна у ноћни час,
Код Бога моли за грешне нас.
Сад само старина седи,
Развала заштитник бледи,
Одбацак смрти и среће,
Прах с плоча надгробних смеће,
Са којих натпис казује
Где славна прошлост станује
И где је круном обурван
Свој народ, њему богодан,
Тај и тај царе, тад и тад
Предао Русу на свакад

*

И Ђурђија је — божји благослов! —
Од тада ј' она, к'о цветак нов,
У сенци својих башта цватала
И од крвника за страх не знала.

II.

Једном је с брдских висина
К Тифлису, граду долина,
Генерал руски ходио
И дете, ропче, водио.
Пут тешки оно не могне
Поднет' — и занемогне.
Шеста му беше година,
А — горске срне дивљина
И гипка слабост тршчина!
Ал' у њем' бољка опака
Витешко срце јунака —
Његових деда — саздаде;

*) *Мцири* на ђурђијанском језику значи „монах-калуђер — који не служи“, *манастирски ђак.*

Он за бол к'о да не знаде,
Нит' и слаб јаук издаде!
Знаком се храни опир'о
И тихо, гордо умир'о.
Монаха једног милости
У храму божје светлости
Братска га нега љубави
Од смрти тешке избави.

И жељк'о мили завичај.
Ал' ропству и он привикне
И туђи језик обикне;
Свети га отац покрсти
И он у цвету младости,
Не знајућ светске сладости,
Обући хтеде црнине
И у монаштву тражит' врлине.

М. Ј. Љермонтов, руски пјесник.

И он је најпре бежао
— Дечију радост не знао! —
Клонећ' се живог свакога
И ћутке, мислећ' на Бога,
Уздишућ' глед'о на исток,
Па чежњом својом превисок
Нејасно сањао рај

Ал' једне нојце хлађане
У јесен — њега нестане.
Гора је мрачна ту била
Манастир одсвуд обвила,
Те три је дана пропало,
Докле се једном дознало
Да су сви труди узалуд . . .

Тек доцне њега однекуд
У степи нађу несвесна
И врате натраг — болесна.
К'о да је глађу изнурен,
Ил' бољком тешком измучен
Ил' тешким трудом изморен —
По лицу му је лебдило
Слабости страшно бледило.
Ништа он није зборио,
Ал' с дана на дан с' борио
И с бољке љуте слабио,
Док се већ крајњем часу наднио . . .
Тад дође црњак, с молитвом
И својом светом поуком,
Да боног надом окуша.
Све боник гордо саслуша,
Па снагу своју прикупи
И дуго зборит' окупи:

III.

„Исповест моју да чујеш
И из ње, старче, да снујеш
Мог жића конце несретне
— Бог нек те срећом пресретне —
Та те је брига к мени позвала?
Нек ти је за то срдачна хвала!
Добро је срцу бономе
Изјадат' јаде ма коме.
Али ја људма никада
Ни добра, ни зла, ни јада
Нијесам, оче, чинио,
Те мало б' хасне видио
Да дела моја разазнаш —
А душу, оче, ти већ знаш,
Зар можеш иком да одаш?
Мало сам, оче, живео,
У ропству век сам видео,
Ал' више б' таких живота
За један, препун страхота,
Кад бих то како могао,
Без речи, радосно дао.
Ја једне мисли знао сам власт,
Једну једину ал' плама страст —
Мој црв је она у мени била:
Душу ми згризла, срце убила.
Из ћелијскијех страва,
Из мрака и молитава
Она је снове дражила,
Она ми мисли мамила
У дивни свијет битака,
Где—но се велом облака
Стијена крију врхови,
Где — но су људи — орлови!
Ту страст сам мојим сузама
Мојијем болом, тугама
У ноћној тами хранио
И јадом мојим бранио;
И њу пред небом и земљом
Ја сада смело износим
И опроштаја не просим.

IV.

„Слуш'о сам старче, многи пут
Да ме је доброг срца ти кут
Од смрти верне отео —
А на што то си прохтео! . . .
Ја, сирак тужни, самотни,
Холујем листић одбјени,
Чедо сам мрачних зидина,
Подмладак њиних врлина,
Судбином црњак ледени,
А душом дечак ветрени.
Ја свето „оче“ и „мати“
Никоме немах казати.
А ти си, старче, желео,
У обитељи твојој лебдео,
Да ове речи слађане
У души мојој нестане —
Ал' труд ти био узалуд:
Са мном су оне свакад-свуд!
Глед'о сам, старче, родове,
Отаџбу, друге, домове
У других људи, и мојег доба,
Кад им'о нисам не — милог роба
Но ни јединог драгога гроба!
Тад суза залуд не лијућ',
И надом груди негријућ',
Сам сам себи заклео:
Да бар за часак, весео,
Ма кад год груди млађане

Уз друге, ма и незнане,
Ал' само родне, слађане,
Са тугом, страсно, притиснем
И уз њих навек привиснем!
Ал' ови снови младости
У јеку своме — радости,

На жалост, већ су ишчезли!
И ја ћу, цветак увели,
К'о сирак, ропче судбине,
У земљи мрске туђине
Да кости моје оставим,
Да с' нада милих раставим!

— НАСТАВИЋЕ СЕ. —

БЛИЗУ СРЕЋЕ

од Жана де Руврoа.

I.

Мала белешка, — ах, врло кратка али доста жалосна — изашла је у свима новинама о бродоломству „Звезде“, лађе, која је вршила пренос између Буjенос-Ајроса и Марсеља, чији су путници спашени на једној лађи, која је приметила њихове очајне знаке.

Па лепо, не, сви се нису спасли; један од путника по имену Павле Ростен, нашао је смрт у таласима морским.

Ах, они што су се спасли не рачунају више на оно, што море чини. При свем том, овај човек који је нашао тако жалосно смрт баш када је остављао ла Плату и кренуо се за Француску, своју милу отаџбину, био је ипак прави јунак. Јунак се беше заверио да уништи своју срећу потпуно — из дужности.

Млада жена, која га очекиваше у Паризу да му плати за његово одрицање, није могла оросити сузама његов гроб, јер Павла Ростена не могаху наћи, пошто беше сишао у неизмерне дубине морске.

Ја сам слушао историју овога несрећног младића; — она ме је ожалостила. Ја ћу вам је ево испричати.

II.

Павле Ростен имао је при крају 1891. год. 26 година. Беше то леп момак, интелигентан, добар радник, пријатан и врло разговоран. Једнога дана наиђе он, код једне старе пријатељице његових родитеља, једну младу девојку особито отмену, чије лице уливаше поштовање и дивљење и он се одмах заљуби у њу.

Има изненадних обожавања. У драми Шекспировој, када је Јулија видела Ромеа говори својој дојкињи: „Ти видиш овог младог човека; нико други до он неће имати моју руку!“ Павле Ростен говорио је да никоја друга неће бити његова жена до ова девојка, коју је тада видео.

Она се зваше Луција Дандрад. Њен отац био је богат трговац. До тога времена, она је живела у једној старој трговачкој вароши на северу, али је једна њена тетка доведе за неко време у Париз.

Она је волела Павла Ростена. Оба млада створа одаше се својим страстима. И како имађаху све оно што им је требало па да се узму, њихови родитељи решише да сједињењу има још времена.

„Кад правиш пројекте, каже арапска пословица, не заборављај никад да рачунаш и на несрећу“.

Овога пута, несрећа је учинила, да се је видело како је он господар страшан и да је се бацио у наручја радосним сновима.

Отац Луцијин нађе се на једанпут у једној читавој серији пораза. Он је хтео

ван своје трговачке експлоатације, да рескира неколико главних у извесним дрским спекулацијама. За мало времена срећа му оде у бездан, и он јако посрну.

Несретник је имао тек времена да се разабре о овако наглом паду. Кад је пак видео да нема више ништа, кајање му беше безгранично. И не само да не имађаше ништа, већ још дуговаше и са падом изгледаше да ће изгубити част — то беше право банкротство.

Г. Дандрад беше као убијен, кад једнога јутра, неко затражи да га види.

— То је пријатељ, рече посетилац,

— Пријатељ, завика Дандрад ја дакле имам још пријатеља! . . .

Један човек уђе у собу. Беше то старац, а Дандард се сети одмах, да га је често пута виђао у вароши, и да се о њему много говори. Кажу, да је притежалац неког колосалног имања.

— Господине, рече старац, ја вам нећу дуго досађивати. Ја ћу право к циљу. Ја волим вашу ћерку. Да, ја сам стар као што видите, али сам занет овим дететом, које сам више пута срео шетајући. Ја је љубим таком љубављу, која неће да чује за разлог. До сада сам се могао уздржати, али данас ми се указује прилика и ја долазим да вам кажем ово: „Ја знам за вашу несрећу, и ја вас опет могу подићи, дајте ми руку ваше кћери и ја ћу вас упознати са 3.000.000 који ће бити довољни да вас спасу“. То је све. Ако вам се мој предлог допада, реците ми да знам.

— Али, повика г. Дандрад, моја је кћи верена! . . .

— Ја то знам; али ја вам понављам, да је љубим таковом љубављу, која се не може дискутовати.

Старчев поглед беше пун чара и ватре, цео живот, беше му ту сконцентрисан. Осећаше се савладан од дуго времена љубављу свога срца, и да на једанпут постаје напрасит, страшан.

Има страсти, које се рађају као ова, топле и жестоке, под челом покривеним белим власима: Хекла је кратер покривен снегом.

Како г. Дандрад не одговори ништа, старац се врати.

У том тренутку уђе Луција. — Видела си овог човека, што је сад изишао, рече јој отац; па лепо. Он је сазнао за несрећу која нас је снашла и понудио ми једну партију свога имања, ако ти пођеш за њега. Млада девојка побледи.

— Али, упита она, зар ја нисам обећана Павлу?

— То сам ја исто казао, рече г. Дандрад.

Луција оста мирна за један тренут. За тим се чу као нека врста јецања и сузе јој потекоше низ образе. Она је питала оца о свему што је односило на његово страдање, јер је хтела све да зна.

У вече, када је по обичају Павле Ростен долазио, Луција би га позвала ван салона.

— Ја сам говорила за вас, рече она.

Павле је гледаше.

— Ето, додаде она, ја вас љубим, и ви знате, да ја морам бити ваша, али ја се поправљам: ја нисам ничија, сем свога оца. Има један човек, који ми нуди 3 милијона, и та сума је довољна да се мој отац спасе.

Павле мишљаше да је Луција полудела, али она му исприча све детаље и њему беше тада све јасно.

— Па добро, повика млада девојка, ви немојте говорити ни речи. Мени је потребна храброст и ви се показујете напуштени! Да ли сам ја имала право да то учиним?

Павле само рече ћуташе. Изгледаше му, да ће да се угуши. На послетку рече.

— Не, ви сте имали право. Ова два несрећна створа заверише да ће целог живота очувати част своју.

III.

Они више нису говорили, дубоко ћутање беше их окружило. Луција је села на исту клупу, где је тако често долазила да седне са својим заручником.

Она чујаше глас успомена који долазаше из њенога срца, њена се прса бурно дизаху на махове; она се исто гушила.

Павле је посматраше

Страст његова појављиваше му се у мозгу са надувеним образима, као пара вина, које опија.

Све беше дакле свршено. Ова жена, коју је он љубио свом јачином душе своје, беше сада туђа! Да, туђа, ова лепа коса коју је он некад миловао — туђа; ове очи из којих је црпео живот и чији погледи беху тако дуго устављени на њему; туђа цела ова лепа девојка; туђа чак може бити и његова љубав!

Павле клече на траву оквашену вечерњом росом, узе за руку Луцију и наједан пут загрли младу девојку рукама, стегне је јако, и пре, но што је могла добити времена да му се противи притиште јој на уста сладак и дуг пољубац.

За тим се диже са свим блед са отпуштеном главом.

Луција још стајаше. Она је дрхтала. Изгледаше као какав звучни иструменат који још и тада вибрира, када га је музичар оставио. Она посрте.

Павле је хтеде придржати, али она повика, љутито.

— Ох, ох, Павле, не!... ја бих пропала!

Она беше овим речима исказала сву чистоћу своје душе. Павле осећаше колико беше ту наивне искрености, узвишене чистоте у овом изненадном узвику. Дубоко поштовање обузе га тада. Он је разумео сву тежину трпљења овог детета, он говораше да је племенита и велика, и сузе јој потекоше показујући, колико поверење безгранично имађаше у њему, пошто му она призна своју слабост.

— Луција! рече он.

Она га погледа.

— Луција, рече он, ја ћу отпутовати.

Она га непрестано гледаше. Њена коса беше у нереду због љутње на Павла. Она пружи руку младом човеку рекавши просто.

— Хвала!

Павле узе руку, коју му пружи Луција и стегне је срдачно.

— Павле, до виђења! рече она. Млади човек затресе само главом, а изглед му беше веома тужан.

— Ми ћемо се видети, додаде Луција, кад будемо снажнији . . . . .

Она се скоро насмеја, несрећница.

Али када Павле оде, када не чу више његове кораке, сва је снага издаде, она беше утрошила сву своју енергију, и само могаше викнути:

Parti! а за тим паде на зелену траву!

IV.

Када се Луција беше повратила к себи, биле је већ подне.

Отац њен видео ју је с Павлом, и није хтео да их прекида и разговору.

Луција се врати кући. Уђе у собу, стаде на прозор и поче плакати.

Сутра дан она оде оцу.

— Ти знаш, рече она, то је се већ чуло, да сам ја испрошена за твог богатог господина још јуче изјутра!

Она је изгледала весела, али Дандрад је разумео сву тежину заклетве и притиште је на своје груди и повика:

— Ах! сирото моје дете, ја сам ти дао живот, а ти мени част!

Сутра дан, Луција сазна да је Павле отпутовао за Марсељ, где ће се укрцати за Буjенос — Ајрос.

Две године беху већ прошле. За ове две године млади пар никако се није дописивао, али обоје осећаху да су близу, и ако беху тако далеко.

Једнога јутра, Луцијин муж умре изненада. Беше га погодио гром. Млада жена беше ослобођена: — њена заклетва беше пришла крају.

Одмах Луција распита родитеље Павла Ростена, где је њихов син, и упути Павлу депешу оваке садржине:

„Ја сам слободна; дођи и прими своју жену“.

На ову депешу доби овакав одговор:

Чачак, 25/III. 1895.

— Хвала, ја сам се укрцао у прву лађу и — долазим.

Ах! несрећник није дошао! Кобни удес беше га снашао, и ако беше тако близу среће, ипак је није могао потпуно искористити.

Једини удављеник био је при бродолому „Звезде“ и то беше главом он!! Заљубљена жена, која га очекиваше, да му се преда свом својом љубављу, не могаше га никад исчекати.

С француског превео:

Liseron.

Стражар отаџбине

— види слику на стр. 25. —

Суро ст'јење високо камење
Уздигло се у облаке сиве,
А ђе стјење у небо се пење
Тамо смјели соколови живе.

Често облак у гром се претвара,
Крше тресе у прах да разнесе,
Ал' соколу срце се не пара:
Против силе силом уздиже се.

Крилом бије — облаку се вије
А слојеви размичу се тавни,
Сунце сине па му опет грије
Суро стјење од вјекова давни.

Јесте л' жељни соколовог крила?
Ето крила, ето дуге шаре!
Ето душе што би кадра била
Погинути за рода олтаре!...

На камену родила га мати,
Од камена мишица му тврђа,
А материн благослов га прати
Јер му срце издајством не хрђа...

Пр'је би главу нег' ђедова славу,
Пр'је би живот него народ дао,
А кад пане бесмртност му сване
Јер је мушки за свој народ пао.

Суро стјење високо камење
Уздигло се у облаке сиве,
А ђе стјење у небо се пење
Тамо смјели соколови живе!

Јесте л' жељни соколовог крила?
Ето крила, ето дуге шаре,
Ето душе, што би кадра била
Погинути за рода олтаре.

Алекса.

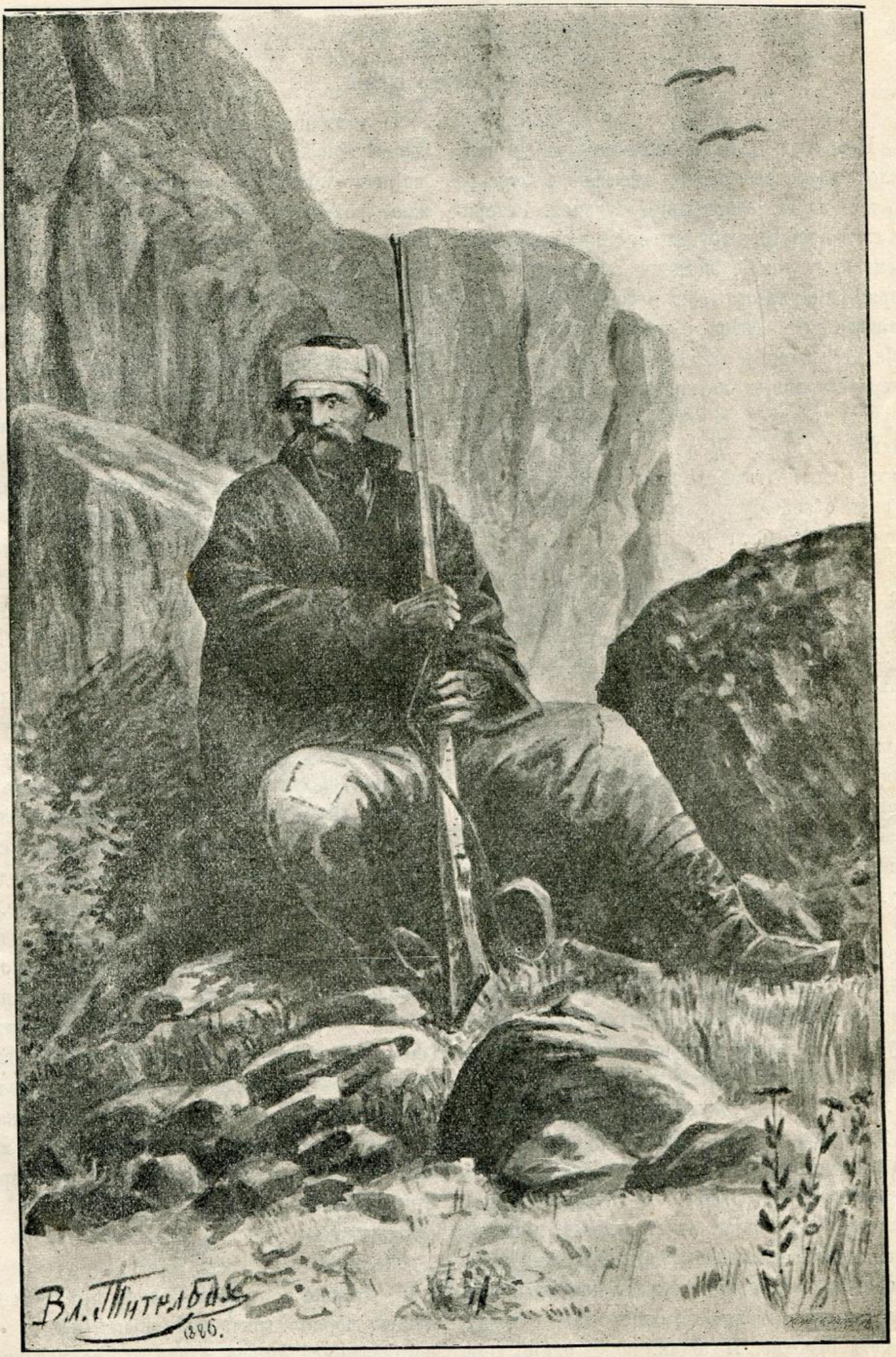

Стражар отаџбине, слика проф. Вл. Тителбаха.

Старе мисли о укусу

од Марка Цара

I.

Нема сумње да је мало која ријеч тако немило злоупотребљавана, као ријеч *укус*, а мало који појам самовољније тумачен. Реторичари свијех времена трудили су се, да му значење објасне, и у том је погледу написана читава литература проучавања и дефиниција, које су понајвише међу собом у противурјечју. Тек у новије доба, кад је и естетика ушла у коло експерименталнијех наука, пошло је критицима за руком да укусу донекле законе похватају и границе опредијеле. Пошто сама нарав предмета то захтијева, покушаћемо дакле најприје да коју натукнем о значају укуса у опће; затим ћемо да промотримо докле је тако својство кадро да се у човјеку развије и усаврши; показаћемо даље који су увјети потребити за његову највишу перфективност; и, најзад, потражити да ли има и у погледу укуса какво опће правило, којега би се људи могли држати.

Под именом укуса разумијева се обично оно расположење на осјећање и схватање природнијех и умјетничкијех љепота, које је више — мање свакоме урођено. Модерни физиолози то расположење тумаче вишом или мањом деликаношћу осјетљивих жица двају главних органа — чула и вида — којима је задатак да у живчано средиште одбијају утиске боја, облика, звукова и покрета, те тим проузрокују *сензацију*. Него, пошто су органи чула и вида у свијех људи једнако конституисани, требало би одатле закључити, да према некијем призорима морала би у свакога бити једнака и сензација. Али се томе логичноме закључку противи опште мнијење и, не да се порећи, свакидашње искуство факата. Нема сумње: ако је ишта на свијету нестално и подложно опроврагавању, то су мишљења што се изричу о разнијем умјетничкијем дјелима. Ова се разликост мишљења дијелом тумачи тиме, што осјетљивост нервозних жица није нипошто у свијех људи једнака; и разлике у том погледу могу бити огромне. И заиста, поред онијех који су, на једном концерту, кадри схватити до најтање ситнице у најзаплетенијем орхестру, има људи, који не могу да уоче разлику између најједноставнијих звукова. Сликарево око продире кроз најзабитније тајне цртежа и колорита; напротив, има људи који нијесу кадри да разлуче ни једну Рембрантову слику од Рафајилове. Тако исто и у погледу јела: поред опробаног облапорника, наћи ћете индиферентног ждероњу. Између једне и друге крајности постоји, то се разумије, читава љествица градација, коју чувени Хелмхолц тумачи било маном у природи, било неком атрофијом, која потјече од занемареног вјежбања. Ну, ако се разлика мишљења, што се у питањима укуса код људи опажа, има дјеломице приписати њиховој неједнакој конституцији; ту разлику треба двоструко више приписати образованости и естетичком узгоју. Антропологијске студије, показују нам да је осјећање лијепога човјечјом природом уско скопчано, тако да се истоме трагови налазе и код најдивљијих народа, било у избору одијела, било у јуначкијем пјесмама, било у надгробним јадиковкама и т. д. Па и код нас Срба видимо да се прост народ од вајкада наслађује и ужива у својим народним пјесмама, у својим сјајним обичајима, у својим причама, и да га, уз то, појаве у природи до краја заносе. Али се неда тајити, да је то осјећање, као код свих патријархалних народа, сурово, неуглађено; док само ондје, гдје је здрава култура те прираложене особине развила, укус може да се угради, да се облагороди, и до највише перфективности допре. Ова нас мисао доводи на другу тачку моје задаће, гдје ћу се потрудити да покажем, како је укус, од свију људскијех особина, можда најспособнији да се унаприједи и до савршенства дотјера.

II.

Велике Гете рече једном приликом да би човјек морао сваки дан лијепу пјесму чути, нагледати се лијепе слике и, по могућности, изрећи неколико свјеснијех ријечи. У овој из-

реци славнога њемачког пјесника има, по нашем схватању, више поуке но у читавој естетичкој дисертацији о идеалној љепоти, а основана је на оном великом закону наше природе: да је вјежба главни услов унапређењу сваке људске особине, колико тјелесне, толико душевне. Искуство нас учи, како све оне особе, које занат нагони да непрестано један те исти орган вјежбају, морају најзад да тај орган дотјерају до највише осјетљивости. О томе имамо најјаснији доказ у оном дијелу укуса, што обично називљемо „музикално ухо“. Испрва нас не заносе него лаке, једноставне композиције; вјежбом и праксом размакну се границе нашег уживања, те нам мало по мало ослачају и најделикатније мелодије, док постепено не проникнемо кроз најтање и најзаплетеније комбинације тако зване хармоније. На исти начин ни око не може да схвати напречац све сликарске и пластичне љепоте; оно се лагано извјежба посматрањем разнијех ремек-дјела и проучавањем великијех мајстора.

То исто бива и у књижевности. Проучавање најпризнатијих автора и упоређивање разнијех образаца једног те истог жанра, ствара углађеност укуса. Необразовано чељаде, кад се тек почне упознавати са књижевнијем дјелима, није у стању да им одмах схвати главније мане и врлине; његов је утисак нејасан, његов суд неизвјестан, и ми од њега можемо једино очекивати да нам каже, да ли му се што допада, или не. Али дајмо му времена да се са главнијем продукцијама исвјесне струке поближе упозна, да с њима у тјешњи саобраћај ступи, па ћемо скоро видјети како се његов укус постепено учвршћује и облагорођује. Почеће не само да боље разбире карактер цјелине, него и недостатке појединих чести, па ће им чак знати да покаже и вриједност унутрашњу.

Стари Грци, који скоро у свијем градовима лијепих вјештина дотјераше до савршенства, бијаху такођер у почетку сурови и неуглађени. Али уз ону ванредну њежност чула и оштрину вида, која их је од природе упућивала на појмање сваковрстнијех љепота, сасвим је наравно било, што се у њих брзо и у оноликој мјери развила љубав према стварима умјетничкијем. Кад се даље, уз њихову урођену њежност осјећања, спомене још и њихова необична тријезност и равнотежа у свачему, а при том у обзир узме и њихова ванредно живахна фантазија, којој се не могаше на ино, а да ваљске облике лијепога не саздаје умјетношћу, — кад се све то спомене, није трудно увидјети зашто је у Атини било толико умјетника и зашто је укус богосличних Јелина био онако развијен и онако усавршен.

Грађанин атински, долазећи на свијет, ступио би, тако рећи, у практични течај естетике, те би у мало година постао прави умјетнички критичар. А како и не би? Јавна састаништа бијаху начичкана мраморнијем стасовима богова и јунака; у саборници могаше сваки боговетни дан да присуствује политичким и судбеним расправама, гдје би се прослављени говорници такмили око бесједничког ловора; у позоришту се среташе са Есхилом, Софоклом, Јевripидом, Аристофаном; по софрам и гозбама могаше да се наслуша, уз пратњу харфе а из уста најбољих пјевача, најљепшијех стихова Омира и Изиода; најзад, по гимназијама и по јавнијем купалиштима, могло му је бити да ужива у непрестаном видику живијех оригинала најљепшијех кипова, што их је људска рука икад истесала.

Слична поука морала је — то ће свак увидјети — живо и непосрдно утицати на оплемењивање укуса, и атинској је омладини морало невидовно у крв прелазити оно што се на другим мјестима трудно из књига учи.

Могло би се дакле казати, да се укус састоји из два главна фактора, међу којима треба да влада потпуна равнотежа. Та су два фактора: живо расположење за све утиске чула и вида, и дубоко схватање естетичних прилика појединих ствари, које се схватање стиječе само широком умјетничком културом. Другијем ријечима, за највећу углађеност укуса, изискује се: савршен склад између најодличнијег дара природног и најширег знања умјетничког.

*

Од модернијех умјетника, који на књижевном пољу (да и не помињем остале умјетности) до таког стушња углађености допријеше, или му се примакоше, могао бих навести неколике, али ћу се ограничити на Гета у Њемачкој, Виктора Ига у Француској, Swimburna у Енглеској, Кардучија у Италији. Утицај њихова укуса на књижевни покрет односнијех народа био је, и ако у различној мјери и у различнијем приликама, тако силан, да су за собом повели најбољи дио интелигенције и основали праве литерарне школе.

Него ни ти прваци у најблагороднијој струци лијепих вјештина, у пјесништву, нијесу у питањима укуса увијек сагласни. Премда у суштини једнаци, њихови се погледи у многијем детаљима опет разилазе.

И овдје прелазимо на задњу и најширу страну ове расправице, у којој ћемо да се осврнемо на различност укуса и код признатијех естетичара, те да потражимо има ли које правило, по коме да се владамо у разбирању здрава од искварена укуса.

— СВРШИЋЕ СЕ. —

О предрасудама

од проф. Милоша Н. Пејиновића,

Име „предрасуда“ даје се свима оним мислима, које се усвоје, пре но што разум о њима расуди, пре но што их моћ расуђивања потврди; даље даје се свима оним побудама, које нас припремају за вероваше, и не испитујући суштину самих ствари. Те мисли могу бити или *оправдане* или *несмишљене*; оне могу потпомагати, ићи на руку нашим добрим наклоностима, смеровима или нам, тако рећи, спутавати мозак; те тако, ми не треба да их одбацујемо с презрењем; ну, не треба ни да им се подајемо с поверењем. *Суђење* треба да је вазда независно од *предрасуде*; оно не треба ни да је непопустљиво према њој, нити да је поставља на место размишљања, већ ваља да је сâмо оцени онакву каква је. Мњење једно никако не може бити довољно оцењено, објашњено, ако све предрасуде, што су около тога мњења сабране, не буду потанко претресене, ако им се узроци не испитају и ако се не оцене онако, као што је право.

Свака од наших подобности садржи у себи предрасудâ; на тај начин, она простире своју власт и на блиску подобност, те тако злоупотребљава место разума.

Памћење противставља оно, што у себи садржи ономе, што постоји, и у колико буде имало над нама власти, у толико више даје преваге успоменама нада разматрањем. Моћ уображења је налик на то; она исто тако шири своју власт на рачун разума, и што год јој је над нама већа власт тим већма нас вуче у неки свет, пун чудеса, па замењује тиме оне идеје, до којих смо дошли кроза чула. Љубав према ономе, што је чудесно, доиста јесте други онај општи и стални извор наших предрасуда, јер произлази из оне друге наше подобности, што се, у већем или мањем степену налази у свима људма. Наша суђења, расуђивања, дело су разума, и то јединствено разума; али, разум није јединствена моћ наших подобности; а нарочито и поуздано, он није она подобност, која нам даје највише уживања, која нам улева највише милине. Уображење се развија пре, него ли разум; по самој својој природи, оно годи већма народу, лакше се саопштава, од стране појединаца маси света, маси народној. Оно уображење, које ствара творилачко уображење, разуме се, да је ретко; ну, посматралачко уображење, оно које без по муке постаје од сликâ, које

су пред нас истављене, готово је опште. Дакле, оно што је чудесно, управо је храна уображењу. Веровати у нешто, то је право уживање и потреба за душу човечју; све оно, што човека изненађује, све оно што шири онај обични обим његових идеја, мисли, све оно што даље размиче границе васелене, у којој се он осећа као заточеник, све га то увесељава, све му је то драго; оне препреке, које му ставља све оно, што је могуће, јако га узнемирују и једе; он преко њих прелази онако исто весело, као каква тица, кад умакне из кавеза; и његов разлог, због којега верује у већину оних мишљења, којих се лакомо дохвати, управо је тај: што су она невероватна.

Највиша нека моћ, што се приписује коме човеку, већ је по себи самој, нешто чудесно, па, можда је то један од великих разлога, што народи обожавају своје владаоце; ми смо их начинили боговима на земљи, па падамо на колена пред тим кипом, идолом својих руку. И тако бива, те се по какав одбегли, затвореник-владалац, кад га поведу на губилиште, цени као неко божанство, које стављају на муке; ово је оно чудесно и то у највећем степену у стварности, то је најсилнији пример одушевљења. Од свију догађаја, што се међ људма збивају, онај, који је најчудеснији, без сумње је рат; те отуда долази онако општа предрасуда код људи, што се тиче дара тога, који је по њих најкобнији, отуда је оно њихно дивљење освајачима, и оно одушевљење, које у њима буди војничка слава, Тајно неко непријатељство наспрам природних сила, које их себи покоравају вазда утиче на њихова суђења. Те, с тога се и осећају немоћни, кад их сила освоји: а свемоћност једнога човека изгледа им, као да дичи њихну народност, док међу тим, на против, та сила понижава људе, који су иначе једнаки, према ономе, који се те силе докопа. Најзад, чудесно је на највећем својем степену у религиозним веровањима: по што су њихови предмети све такве ствари, које разум не може на схвати, нити да их процени, то онда постоји ту неки привидан разлог, да се разум са свим искључи из њихове области. Разлика између онога, што разум не може да појми и онога, што он појима, не може да буде очигледна већини врло нежни људи, у већини религија, веровање обухвата не само оно, што је изван човечјег појимања, већ и оно, што је томе супротно, Жудња за веровањем, та чежња за оним што је чудесно, показује се у наизменичноме усвајању оних веровања, из којих се састоји свака религија.

Што год је нека догма неугоднија за осећање, за разум, за сва средства, помоћу којих се долази до истине, тим је подржавају људи с већом ревношћу, с већом ватром. Такве речи, које имају у себи двојакога смисла, од којих је један прилагодан, а други противан разуму, увек су узимане, те стављене у оно, што се називље мистериозним, тајанственим, јер се тиме захтевале више жртве од нашега ума. Изрази у сликама, фигуративни, у којима су по техничким бојама, којима су обојени, истављене биле разноврсне мисли, тумачени су буквално, шта више на очиглед наопако, но што су у тексту. Повесница разноврсних јереси, која нам једно за другим показује сва питања, што су о догми истицана, показује нам и то, да се црква вазда изјашњавала у корист најчудноватијих мишљења, а противу најприроднијих.

Љубав према чудесноме изопачава сваку свједоџбу. Тако, кад какав писац трпа у своје приче све нешто изванредно, необично, да би му те приче биле занимљивије, он често и не зна, да је, на тај начин изопачена истина.

С тога, он одбацује све оне околности, које називље ништавнима, ну, које би могле изазвати сумњу; он чини притисак на догађаје, везује оно, што мисли да је последица за оно, што држи да је узрок — он саставља једну целину из онога, што је досле било само у одломцима, и он управља само на једну једину мисао ону пажњу, која би требала да се распростре на више њих. Међу тим, ово дејство, које наш дух тражи, управо најјаче годи уображењу, т. ј. ономе, што је најближе чудесноме. Никако немојте рђаво мислити о приповедачу, који вам прича о чудноватим догађајима, никако не држите, да је он хтео лагати вас или варати; већ, пре

но што усвојите његово причање, издвојте на страну ону лаковерност, која га је обузела; сетите се, да је он могао видети много шта, што и не постоји, јер је волео да таково што види; да се могао сетити много чега, што никад није ни видео, јер је уживао у томе, да меша своје уображење са својим памћењем.

Немојте рећи о каквоме очевидцу, да се није могао преварити, јер је вероватно налазио задовољства у томе, да вара себе самога, и своје очи, које су жељно изгледале што год чудесно, нису га с муком нашле. Не реците, да није имао никаква интереса да вас вара, јер довољно је. да има интереса да произведе какво дејство, говорећи по што год необично. Сумњајте дакле у дела, а не сумњајте у особе и *општој предрасуди простога света*, која усваја, шири и упропашћава оно, што је чудесно, противстављајте *предрасуду мудрачеву*, који у то не верује.

— СВРШИЋЕ СЕ. —

Како су постале Мрцине у Конавлима

Приопћио

Вид Вулетић-Вукасовић.

У латинскому је *Цавштату* (Епидауру) владао силан и богат Римљанин по имену Валерије, те се свак жив бојао тога на гласу витеза. Кад би из Цавтата долазио у град Обод на племениту кулашу, свак би му се с пута и угибао уклањао, јер онако срдит и богат није штедио ни малене дјеце, него би их почепао с коњем, па би га још силовито ућерао у шеницу и потр'о би сиромашке сузе. Сиротиња га је потајно клела, а клетва је дошла Богу у уши, те је избројио дане охолому главару, јер се Бог тешко срчи на охола човјека. — Онај силовити Валерије имао је кћерку јединицу, те је гледао као очи у глави. А да, и била је као сунце на гори: — вита стаса, а црноока, да јој није било друге баш од Цавтата до бијелога Рима. Она је била оцу разговор и утјеха, јер је била слика и прилика покојне му жене, па му није било баш мило, да је удоми, а да га неостави самохрана на дому. Просили је просци са све четири стране, ал' је отац недаје, а цура се необећаје, него воли дјевовати, да двори остарјела родитеља. Валерије просцима је лијепо одговарао, да му је јединица премлада за удају, а ђевојка је хлепила, да се уда за најбољега јунака у нашој крајини. — Волио је и могући војвода Стјепан са града Сокола код богате Требињске жупе. Он је био јунак на гласу, а по избор словински господичић рода соколова, па му се у *Врсинама* с тога и племенити град звао *Сокô*. Имао је робља и витешкијех коња, а у пољу му радила мôба до мôбе, каонути на племенитој земљи *Соколовићâ*. Долазио би на Обод и у Цавтат, па би се на њему сјале токе као жарко сунце, а ђевојке би потекле на Шипун, на воду, да се нагледају лијепога и јуначкога војводе. Жути му је перчин био уплетен вас у сухо злато, а на калпаку се окретали на чекрк крила соколова и пауново перје. Лице му било ка' мјенделево цвијеће, а руса глава и танки брци, да је и јунаке чарао, а камоли неће гиздаве ђевојке. Свијех би стасом наткрилио, а гласом помамио. Вољеле су га словинке, а за њим се помамиле латинке све од Цавтата до града Дубровника. Преда њ би пошетале, да му напоје коња и да му понуде *кондијер* винца све редом Цавтаћке, и најпрва млађахна капетановица. Он би јој поздрав прихватио и додао дизгине у руке, па би оскочио коња и посио на Шипун, воду са три змаја. Млади се војвода загледао у красну

латинку, а и она је жељела гиздавога господичића са Сокола. Завољеше се и обећаше се, а свакому било жао, а највише жалио племенити латинин Фабије, јер би је за њега био удомио старац Валерије.

Лукави је латинин све смишљао, а да би ђевојка уза њ пристала, ал' му непомогли врачи нити врачарске травице, бива све било узалуд. Кумио је и молио некога Вираунина из Доње Горе (у данашњијем Конавлима), да би дигао драчу с пута, те смакнуо војводу Стјепана. Свак се бојао јунака, па и оному Вираунину протрнуло у њедрима срце, — јер ко би на витеза кидисао? Кукавица богме неће на сокола . . . Старац све обазнао, па да се избави оне напасти, позваће ти преда се обадва просца, па ће им овако: — „Вињу дјецо, да сте обадва достојна деснице моје јединице; па ето ћу је поклонити оному, те учини најбоље дјело. Пођите јунаци, по свијету, а ђевојка ће сама просудити . . . — „Пољубе га ободвојица у скут и у руке, па ће свак на своју. — Онај ће ти латинин у свијет, да би се обогатио, да накупује нареса и драга камења, а војвода се повратио на своју ђедовину, у град *Сокô*. Чуо је од ђевојке, да је Валерије желио, да се доведе жива вода из далека у Цавтат. Он ти је дуго мислио, па на једну смислио. Огласи ти се по доглавнику Валерију што је и како је одлучио, бива, да ће у два мјесеца довести воду до Тихе пред Цавтатом. На то му поручи старац племић: — „Кад се нашијем ја и ђевојка из бунара на Тиховј, слободно је онда прстенуј и води сватове". — Кад ти то зачује онај војвода или кнез, почне ти, да гради са ријечице Водовоће водовар *(Конô)* до Цавтата. Био је силовит и могућан, па ти нађера вас народ, да ради без одушка, а није штедио никога, ни стара ни нејака. Народу се додијало, па почеле клетве, ал' је он био неумољив и кидао је, а да га се слуша и матерама дојке. Изопачио се, па тргао матерама ђечицу из наручија и са прсију, а сузе се рониле на црну земљу. Цијук се и лелек чуо до небеса, па је Богу било жао и додијало му се, да онако уздише и цвили сиротиња . . . Водовар је напредовао, да се није могло боље и прије. Све се мостило и жестоко радило, каонути што се дигла кука и мотика. Још нијесу прошла ни два мјесеца, а све је било готово до Тихе и ту је била зграђена красна чесма или студенац. Војвода је уживао и обаходио на коњу око голема и красна дјела, те је једва чекао, кад ће осванути жуђени рок, да се пушти вода низ водовар до Тихе. — За онога се латинина није ни знало, баш као, да га је земља прогутала жива. Свак је мислио, да од стида неће нигда за нигда у Цавтат, но да ће се за живота по свијету вући. — Освануо и онај лијепи дан, па ће сва господа и народ пут Тихе. Кнез је дојахао на красној ластавици, а уза њ на коњима кићени сватови. У злату су, те весело поцикују, каонути што се справља велико веселье. Барјактар је над чесмом надвио крсташ барјак са Сокола, а ђевојка је у жутијем пашмагама, у свилену каваду, а три низа дробна бисера ресе јој пребијеле груди. У свему је као планинкиња вила, па је свакога зачарала и у њу су упрте свачије очи, а кнез се неможе, да нагледа њезине љепоте и гиздавости. — Сунце је било подобро оскочило, те се оно четрдесет витезова загледало о чесму, а особито старац Валерије. Онда ће ти ђевојка младому кнезу: — „Рекла сам, да ћу бити онога који учини за мене најбоље дјело, па ето си ти Стјепане, достојан моје деснице!.. — „Пружи му десницу, а он је срдачно прихвати. Дуго су тако стали . . . Уз то се зачуло из далека како клокоће вода низ водовар, па није нико ни макнуо трепавицама, а да види само како ће вода из чесме . . . Ђевојка је држала злаћан кондијер у десници . . . Нешто зеленкаста из точка скочи, па јој лосну у груди, а она ће на зелену траву као, да је у њу гром . . . У то ће и вода силовито на точак. Оно је био голем зеленбаћ (гуштер), па онако пред водом бјежао и ђевојку уморио, јер је од страха свисла . . . Пренеразио се старац и вјереник, па и сва дружина редом. — Први ће Валерије: — „Пријатељу, било је несуђено!" — На то ће ти наредити дружини и другарицама, да је понесу на носилама у Цавтат.—

А Стјепан ће: — „Пријатељу, несуђени тасте, као и суђени, вјереница је моја, па ћу је повести мртву на Сокô, кад нијесам могао живу, јер сам ја извршио твоју жељу . , . — „Старац је ничице погледао, па и сва дружина редом, јер нико није смио, да се опре ономе јунаку. — Онда ће ти запјевати жалостну пјесму подвиће копља с наопака, те ће кренути жалостно сватови пут Сокола . . . Старац ти целнуо мртву кћерку . . . Од јада му пукло срце на четверо и мртва ти га дружина понесе у Цавтат .....

*

Водоваћа се слијева у рјечицу Љуту, па је онђе близу онај латинин шулаком дошао из далека свијета, па кад се је вода пуштила, он ти за освету турнуо зеленбаћа у водовар (у *Конô*), јер се надао, да ће ћевојци уштинути у образ и тешко јој нагрдити лице. Тако се осветио, па га нестало, а оно се богато поље отада прозвало *Конавлима*, бива од *Конала* или водовара куда је текла вода. — Онај охоли кнез поведе мртву ћевојку на *Сокô*, па јој ту славио седмине и наричао до мила Бога . . . Љубио је три бијела дана, па је онда сахранио и врху ње посадио ружу и чесмин, да јој ките лице . . . И он је зло обршио, јер је мучио сиротињу, па од тада се оно мјесто прозвало *Мрцине*, јер је ту кнез *обљубио мртву ћевојку* . . .

— СВРШИЋЕ СЕ. —

КЊИЖЕВНОСТ

М. Ј. Љермонтов.

Михаило Јурјевић Љермонтов родио се у Москви 2. октобра 1814. године. Остао је брзо без мајке, која није живела добро са својим мужем, и усљед тога га је задржала код себе његова баба. Љермонтов је добио одмах васпитање онога времена и знао је језике. Још кад су га дали у ондашњу гимназију он је певао песме. Подражавао је Пушкина, који је тада био у јеку славе, али се у томе осећала у велико самосталност. Из тих првих покушаја видела се у њему даровита природа његова. 1830. године он ступи у универзитет, у коме се његов пјеснички рад знатно појача. Универзитета не сврши, због неке демонстрације, и оде у Петроград те ступи у официрску школу. Ту је нашао особито друштво, у коме су му се развиле многе ружне црте његове нарави, која је, по тврђењу другова његових, била врло тешка. Тек кад је ступио у војску као официр (1834) он се позна са књижевницима. — Међу тим међу друговима његове су се песме славиле, и кад му је 1835. први пут штампан „*Хаџи-Абрем*“ на њега се погледало као на нову звезду. У то време он је имао много готових радова, који су нашли одобравања код врло крупних књижевника. Јануара 1837. године погине Пушкин. Аристократија била је на страни убице Пушкинова. а све млађе покољење и сва свеснија Русија жалила је верног песника. Љермонтов напише чувену песму „*На смрћ Пушкина*“. Песму пусти цензура, али њоме буду увријеђени виши кругови, који су били против Пушкина. Љермонтова увреди гадно клеветање и кукавичко држање према великом песнику, и он песми дода један додатак, који је изазвао буру негодовања против њега. Назвао их је „*охоли синци отаца, прослављених подлошћу*“ — и он буде уапшен. После претреса његових хартија, њега пошљу на Кавказ у други пук. Љермонтов је већ постао славан. Кавказ му даде огромни полет песничкој уобразиљи. Он тамо напише многе ствари. Али име му је било — опасно име. Жуковски, песник и васпитач престолонаследника (Ал. II.), који добије његову „*песму о цару Петру Васиљевићу*“ и коју је одмах проценио за драг

камен руске поезије, једва је успео да буде штампана, а потписана само са почетним писменима „*М. Љ.*“! . . .

Прогонство ово није дуго трајало. Заузимањем његове бабе он се врати у почетку 1838. у војску у Петроград. Две године провео је у бурном господском живовању. 1840. године он увриједи Баранта, сина француског посланика, и овај га позове на двобој. Двобој буде; Барант пуца и мало очеше Љермонтова, а Љермонов дигне пушку и избаци је на ветар. За овај двобој њега ухапсе; отпочне се ислеђење; Барант чује у госпоским круговима да га је Љермонтов на двобоју још више увредио и успе те се тајно састане са њим. Љермонтов га понуди, да га опет зове на двобој. Сазна се за овај састанак и Љермонтов поново буде прогнан — на Кавказ, да му се освете за увреду, нанету Баранту . . .

На Кавказу је био у бојевима против Чеченаца и других народића. Тад је написао свој знаменити „Валерик“. При крају 1840 год. њему допусте, да дође у Петроград на кратко време, и он по повратку на Кавказ 1841 год. у пролеће, оде у Пјатигорски на лечење, где је било више света и велике господе, код које он био мио гост. У једној прилици он увреди свога познаника Мартинова, и овај га, нагнан самим песником, изазове на двобој. Двобој је био 15. јула у $6^1/_2$ у вече. Била је страшна бура. На растојању од 15 корака имали су се бити из пушака. Љермонтов није пуцао; Мартинов је дуго нишанио, тако да су га сведоци опоменули; кад је опалио — Љермонтов је пао мртав на земљу. Сви другови криве за овај двобој Љермонтова. У тадањим новинама овако је јављено за овај догађај, који је однео Русији једног од највећих њених песника: 15. јула око 5 часова по подне била је страшна олујина са муњом и грмљавином у Пјатогорској. И баш у то време између висова Машука и Бештау умро је М. Ј. Љермонтов, који се ту лечио!...

Доцније је пренето тело његово у село Тархан, где му је подигнут први споменик.

То је укратко живот песников. Значај његов у руској књижевности давно је оцењен; његове песме су већ својина свију страних књижевности. Целокупнога превео га је Боденштет, његов друг и пријатељ, а познати њемачки песник. Љермонтов је мало живео, али је много урадио; и по ономе што је урадио, по снази стиха, по ширини и јачини замисли, он би куд и камо надмашио Пушкина — да је дуже живео. У колико је Пушкин више национални песник, у толико је код Љермонтова шире, јаче опште гледиште, и у њему је демонски елеменат. Толико необичне снаге, да јој после Бајрона ни код једног песника равне нема.

Сем „*Измајил-Беја*“ и ситнијих песама, његове су главније песме преведене на српски, а од прозаичних ствари преведен му је чувен роман „*Јунак нашег доба*“ (Ђ. Поповић) и неколике ситније причице. У „*Мцири*“, које доносимо, Љермонтов се и сувише срећно надмеће са Бајроном у „*Гауру*“. **О. Г.**

Бранислав Ђ. Нушић

Међу млађим српским књижевницима, једно од најугледнијих мјеста заузима и наш Бранислав Нушић. Није нам то какав новајлија, није нам то познаник од јуче, та ми га одавна познајемо, одавна смо га од срца завољели, јер смо одавна почели читати красне његове приповијетке, њежне пјесмице и изврсне слике са обала охридског језера и т. д. Та који од наших читалаца није у часовима нерасположења потражио коју хумореску нашега Бранислава и кога још она није могла расположити!

Мало и заиста је мало данас у нас оваких књижевника као што је Нушић, па баш због тога ради смо, да га наши читаоци што боље упознају.

Бранислав Нушић родио се 8. октобра 1864. год. у Биограду. Основне школе учио је у Смедереву, а реалку опет у Биограду.

Још као ђак Нушић је почео писати пјесмице, па кашње приповијетке, те је и у једном и у другом успјео.

Његове „*приповијетке једног каплара*“,

тако су дивне, тако су вјешто и лако испричане, да их читалац чисто гута и кад дође до краја, онда од срца жали, што их више нема. А како их је наша српска читалачка публика примила, види се најбоље по томе, што су доживиле и *друго* издање, — а то је у нас заиста ријеткост. Осим тога, неке су преведене и на њемачки.

Друга књига, коју нам је Нушић написао, јесу његови у Бога дивни „*Листићи*“. Ове листиће писао је он у пожаревачком казненом заводу, али то му није ништа сметало да се, по своме обичају, нашали, а богме и да пецне кога. Ових „Листића“ човјек се никада начитати не може, нарочито због оног Нушићевог хумора, који је ведар, фин и неусиљен. Због тога су неки одјељци из „Листића“ преведени на француски, њемачки и румунски језик.

А лањске године дао нам је Нушић и трећу књигу „*Са обала охридског језера*“. Наша српска критика веома је похвалила.

Осим свега овога, Нушић је написао и три шаљиве игре и то: *Протекцију, Пензионаре* и *Сеоског начелника*. За *Протекцију* се може рећи, да је то најбоља изворна комедија у Срба.

Бранислав Нушић сада је српски консул у Приштини; он је још врло млад човјек, те тако од њега можемо још много очекивати.

—o—

ОЦЈЕНЕ И ПРИКАЗИ

Побратими.

Драма у три чина с пјевањем. Српској далматинској омладини посвећује Стево П. Бешевић. — (Књига четврта). — У Дубровнику. — Српска дубровачка штампарија А. Пасарића. — 1895. — Цијена 50 новчића. — Мала 8°. стр. 70.

Драму ову посветио је писац не само далматинској, већ у опште српској омладини, као што се то види из његових речи у посвети. Намера му је била подсетити је на „узор-дјела“ њезиних „прадједова“, те да не клоне у „св'јести“, до срећнијих времена.

Садржина је драме ово:

Стари ратар, Новаковић, има сина Богдана и две кћери: Смиљу и Видосаву; а, други, стари Петар: сина Станка. Богдан и Станко су побратими. Девојка Цвијета је Богданова, а Смиља Станкова вереница. Цвијету ограбише Турци Мехмед-аге Косовскога, а мало доцније и Смиљу. Станко је убио једнога од оних, што Цвијету ограбише, те са одметну у хајдуке; а кад, мало за тим, људи истога аге ограбише и Смиљу, стари Новаковић даје благослов Богдану, да скупи „млађане јунаке“, те да своје чете удружи са Станковима, па да „истр'јебе села од душмана“. Да би се у томе лакше успело, Богдан смишља план: преруши се у слепега гуслара, долази у Мехмедов дворац, да му уз гусле пева, ту убија Мехмеда, даје уговорени знак за напад осталим устаницима и на скоро рањен издише.

Догађаји се збивају у Далмацији, на Косову и под Книном, године 1647, за времена народнога устанка и ратовања млетачке републике на Турке.

Није нам јасно обележен значај старога Новаковића међ устаницима. Кад, тако рећи, на његов миг, може да плане устанак у читавом једном српском крају и да овоме донесе ослобођење, онда, мора бити, да је тај човек, ма по чем био узорит међу осталима. Јер, отмица српских девојака од стране Турака, није била ни мало редак појав у то доба, те да би се због тога могла на мах сабрати нарочита војска. Истина, стари Новаковић, у говору своме и не показује тврде наде, да ће моћи чету сабрати, али тек се јако у то узда.

С друге стране, нигде не видимо такве подобности у Богдану, да је био кадар, због своје ствари, „зажарити“ јунаке својом „пламе-

нитом р'јечи" и „бесједом". Не вели се, да се пре тога нечим нарочито прочуо и одликовао међ својим друговима, а такав се ни пред нама нигде не показује. Шта више, његово је понашање, према своме и Станковом оцу неприкладно. Ваља имати на уму, да је ово прост момак из народа, из XVII. столећа, када су млађи пред старијима, а особито пред својим родитељима, много мање говорили и јако пазили, шта ће рећи. С тога је, тада, честит момак, којем су Турци вереницу отели, стидео јавно показати своју ватрену љубав према њој, а најмање је умео корети, поред себе, још и старије, (кад му сестру Смиљу уграбише): како су „ћори", те нису довољно били на опрезу од Турака. — И иначе је Богдан преко мере говорљив, што би му доликовало само међу његовим вршњацима. — Сем тога, по чем се то Богдан могао надати, да ће, прерушивши се у слепа гуслара, моћи доћи до Мехмед-аге, те га убити?! Зар је тако поуздано било, да Мехмед воли слушати гусларе? О томе нам бар није ништа казано. И, најзад, кад је дошао до Мехмедова дворца, за што онако замотано говори Турцима, те буди у њима сумњу, која би му могла осујетити приступ у дворац? У сличним околностима, преко је потребно највеће претварање.

Богданов је карактер највиднији. Онај побратима му Станка, ничим није одвојио од сваког обичног хајдучкога јунака тога доба.

Ни карактери: Смиље и Цвијете нису добро схваћени, према столећу, из којега су.

Ондашња скромност, стидљивост простих девојака, никако није допуштала да оне, као оно Смиља, пред својим оцем и братом, и помену свога вереника. А, Смиља, на против, чувши, како се Станко, кад отеше Цвијету, одметнуо у хајдуке, узвикујући, како неће да за њим „соколом" нариче, вели: „мушко срце у мог је сокола, вјереница биће соколица".

Много је више у радњи Цвијета. Његзино опирање страстима Мехмед-агиним за хвалу је: ну, могло се проћи без оноликих погрда, јер се у томе не мора једино показивати родољубље, а презрење тога не потребује.

Мехмед-ага и ухода му, Суља, обични су Турци, отмичари и зулумћари.

Мора бити, писац је држао, да ће појава вилина улепшати његову драму. Ну, остало је са свим противно. Вила му ни најмање није требала. Оно његзино полагање гусала, крај успаванога Богдана, неприродно је, нарочито с тога: што те гусле Богдан, пробудивши се, мало доцније, као видљиву ствар налази и узимље, те нам казује да се сећа, откуда су ту. Невидљиве прилике никада не остављају за собом видљива трага на позорници. Сем тога, зар, бајаги, Богдан није пре тога имао „јуначкога срца", него треба да му га вила даје, и зар он и пре тога није знао цену гусала у Србству, и без тих вилиних гусала?!

Писац је узео сиже историски, ну из таквога доба, које драмскоме уметнику најмање везује руке. Који год бира историске сижее, ваља да у својим драмама, слика дух онога доба, из којега су. А, за то је потребно претходне студије. До ове, бар у главноме, овде није било тако мучно доћи, па, поред свега тога, ова драма нема ни мало духа XVII. столећа. — За што се писац не задахну онако богатом грађом из наших народних песама о хајдуцима и ускоцима, оним дивним шаренилом слика̂: њихова живота, обичаја, карактера. ношива и т. д. Свега тога овде нема. Издвојте из драме карактере Богдана и Станка, покажите их ма коме, не говорећи, шта се хоће њима да представи, па нико неће ни помислити да су и они и када били у дружини каквога Старине Новака, Јанковић-Стојана или Мијат-харамбаше!

Стих је лак, али нема једрине. Драмска техника је нарочито у заплету слаба.

Па и сиже је од сумњиве важности.

Истина, Станко вели гласнику млетачкога дужда, који му пред смрт Богданову долази с поруком да се заједно с Млечићима противу Турака здруже: да су Косовскоме аги крила саломљена; ну опет су нејасне трајне срећне последице ове борбе и слободе, којој је главни импулс тако необично схваћен.

Држимо, да је писац слабо успео да ср-

*

ској омладини одаберe „узор—дјела“ њених „прадједова“, ради буђења српске свести. За таково што год, у добу хајдучке и ускочке борбе нашега народа противу турскога насиља, драмскоме је писцу васколико пространо поље широм отворено; а на њему, ван сваке сумње, лако ће се наћи хиљадама лепших и бољих цветова, да се њима оплете венац неумрлим јунацима, хајдуцима и ускоцима нашим XVII. столећа. —

Издање је врло укусно, и по облику, хартији и штампи, а цена је доста умерена.

У Београду, 20. фебруара, 1896 год.

Милош Н. Пејиновић,
професор.

Тасин дневник.

(1874—1894). св. IV. Издање и штампа П. К. Танасковића. Београд, 1896.

Област, коју обухватају списи Т. Миленковића, то је оно мрачно удоље камо друштво шаље своје изгнанике, с грехом или без греха; то је, за многе, чистилиште земаљско, а многима је ад, који не изостаје, можда, иза онога, којим нас застрашава вера. Т. Миленковић био је дуго време полициски чиновник, и дуго време управник београдске полиције, и сад кад то више није, он нам, на свој начин, прича многе ствари, које је видео, осетио и доживео за време дугог службовања. Он је наш Убертус Теме. Он је, у ствари, почео писати још 1874. год. и дуже време следио је Хорацијевом савету. Ако се не варам, он је почео публиковати 1880. г., кад је штампао једну криминалну приповетку, која је доживела два издања, па је и драматисана. Ја се врло добро сећам, како сам с радозналошћу али кроз страх очекивао наставке *Живота за динар* у *Пороши*. Том приповетком основана је нова врста наше књижевности — криминална белетристика. Т. Миленковић има, дакле, заслугу, да је увео један нов жанр, који нам је, до тада, био познат само по преводима.

У кратким размацима времена, добили смо већ читав низ свезака његових списа: *Кесароши*, *Кобни бројеви*, *Поноћ*, (три свеске) и *Тасин дневник* (четири свеске). У свих тих једанаест свезака Таса нам се приказује као одличан полицајац, као човек од срца, као патриота који је незадовољан јер многи то нису, и као добар посматралац. Из масе неприлика што их држава има с онима што прескачу законске ограде, из тога шареног друштва на које је ударен жиг унижења, Таса је издвојио и прибележио најдраматичније сцене, којима је он сам присуствао, или их чуо од својих многобројних поданика. Пред њим су, са умења његовог и очинског и учитељског старања за посрнуле, отварали своје тајанствене и врло често пута крваве животописе људи, који су се крили од светлости дана. Многима је он био исповедник, те је многом мрачном и одвратном животу завирио у дубину, и његова је реч многим несрећницама, пред отвореним гробом, била последња утеха морала. Без обзира на његове друге списе, његов *дневник* је збирка најразличитијих сцена, занимљивих бележака из којих се назиру читаве драме политичке и породичне, један скуп моралних посматрања и — жалосних закључака. Поред зликоваца с прангама, ми се у *Дневнику* сретамо и с crème-ом, који је, често, најближи букагијама онда кад се чини да је најдаљи; с министрима свих врста (ах! *свих* врста!); с генералима, грађанским госпођама, новинарима, старцима, кесарошима, подводницима и подведенима, управницима којима други управљају, с ђацима, у кратко с нашим целим нормалним и ненормалним друштвом. То је збирка физичких и моралних преступа оних, који су били у казаматима; оних који су сад, и оних, који још нису али су пред њиховим вратима. Нама овај низ бележака илустрира живот испод земље, и у исти мах враћа нам се пажња на шљам и мутљаг који запљускује и каља живот друштва на земљи

То је Тасин *Дневник*.

Али је та књига и још нешто друго. Она је песимистички протест против нашег данашњег друштва; она нам не наговештава већ констатира изокане и скроз подривене основе нашег друштвеног и политичког живота, и писац ни мало не крије своју тугу и погруженост, која

је обузела њега као члана наше заједнице. Његово дугогодишње посматрање живота испод земље и на земљи води му перо те често завршава белешке очајним узвицима, који имају израз врло оштрих констатација у одељку о *карактерима*.

Донекле су те констатације сушта истина, без сваке сумње. А што су оне прекорачиле праву међу, то је са осетљивости пишчеве. Она је примчивија у њега но у многих других, али је и то последица средине са којим је писац тако дуго имао веза. Кад се човек дуже забави у казаматима те тако своју пријемљиву природу стави под непосредне утиске оних јадника, са свим је природно да се, с повратком у свет, понесе и маса утисака, са којих овај живот у слободи и под сунцем, губи много од драži и вредности, и ми постајемо не само неприступачнији спољњем блеску, већ и доброј језгри што је под њим. Глас неваљалства и порока оставља дубок траг и у чисте душе кадар је убацити клицу сумње и неповерења. Урођени оптимизам ишчезава у близини оног света у казаматима, и, место њега, заузимају место код благих природа потенцирани хришћански осећаји, а код природа наоружаних и енергијом, јављају се одлучни протести помешани с незадовољством према свему. Ја само на основу овога пишчевог импресионизма могу да објасним његов скептицизам и песимизам. Јер, најпосле, они што су посрнули, не могу бити огледало оних, које морал усправно држи; они су сенке нашег друштва и сваког другог друштва; то су они што су рђаво рођени, и они што су рђаво васпитани, и они што су под теретом тога двога у исти мах.

Тако исто неумесно је одрицати морал онима који су васпитани, одрицати им га у опште и стоварати кривицу на интелигенцију. То још може, на жалост, бити кад кад и у неколико и оправдано. Несумњиво је, да је за последњих двадесет година — од кад се датирају белешке о којима говорим — било доста, и, релативно, и више него доста примера, којима најјача страна није био морал, âли и тим примерима не треба тражити извор и корен у школи и култури, већ, делом, у чистом прекројавању државног и друштвеног живота, а делом у самој раси. Вара се и г. Миленковић и сви који мисле, да је наша интелигенција нека оделита каста, неки ред, који је покидао везе с народом и добио засебан тип. Напротив, ја слободно могу да тврдим да интелигенција није нигде у тако чврстим и блиским везама као у нас. Па не само то, него она није нигде демократска у толикој мери и нигде она не носи тако јасно народно обележје као у нас. Да ли је тако било и у почетку нашег самосталног државног живота, или су њу таквом створиле доцније установе, о томе нећу да говорим. Да је она данас таква, о томе мислим да није нужно морити се, као ни око питања, које се намеће при читању *Дневника*, — да ли је сад више зла но што га је било? Ја држим да је врло незахвалан посао оспоравати благодетан утицај целокупне људске културе, и за то држим да могу изостати разлагања, који то потврђују,

Али у овом имао бих још једну примедбу о пишчевим опаскама о моралу у опште. Примедба је сасвим кратка и летимична, јер се бојим да понављам ствари тако познате. У *XXV.* одељку *Под завесом*, белешкама под 1, 2, 3 и 4 налазим једностраности, које су код писца логичне, јер треба да служе за доказ резултата до којих га је одвела његова примчивост и начин посматрања. Морал једнога народа не мери се количином престоничког ђубришта. Велики центри, као што су Лондон, Париз, Берлин и т. д., у које се сакупља и маса онога што не ваља, нису мерила за морал народâ тих престоница, бар не количином свога измета. По томе ни Београд није у том погледу, као и многом другом, мерило за Србију. Ни Ана Делионова, ни Карулина Лесијерова, ни Марија Голдсмит, ни Клара Мајерхајм, ни хиљаде других истога укуса и заната нити су икад биле, нити ће бити кадре да својим животом представљају живот својих нација, нити ће икад бити толико снажне да зауставе вечити напредак, који у моралу и хуманости чине њихови сугрђани. Не треба бар за то доказа. А мени су баш сад при руци студије Јоханеса Шера

о моралу у Јелади пре, за време и после Златног Века, које су један колосалан доказ онога што сам горе рекао као резултат, који је свему свету познат. Друштвене отресине су доле на земљи, у блату; морал и отменост срца и душе горе су, високо изнад њих. Да се нађе морал не треба силазити у кањугу. Ко жели или тражи блато, нека се не пење из њега. Ова целокупна друштвена долина, звана често пута „плачевно јудоље“, личи ми на оне пећине, у којима су при земљи јаки слојеви угљеника. *Човек* се мирно шета по таковој пећини: он је над отровом. Пас угине одмах.

Код ове две примедбе зауставио сам се не да њима умањујем вредност књиге; то ја нити хоћу, нити могу; већ да читаоцима кажем како мислим да извесне разултате, или, тачније, погледе пишчеве треба примати с резервом. То су ти њихови погледи на морал.

Он на једном месту, у одељку XXV., спушта бојажљиво завесу, коју је био намеран задићи, јер је иза ње тма јада и чемера, и пита оне, који буду писали о овој књизи: да ли му саветују да задигне ту завесу то да покаже шта се крије иза ње. Зола и други нису питали за савет публику кад су хтели да скидају завесу са покварености, коју су били уочили. И Миленковић треба да зна своју дужност. Нека немилосрдно здере образину злу, где год га је запазио. Јаду и чемеру неће се подражавати. У осталом, он и не пише уџбеник за више женске школе, да би своје познанике из помрчине заклањао са њихове недовољне тоалете. Он даје грађу за социологију нашег света, и ту нема места срамежљивости. Најзад, он је данас и једини, који у томе правцу може да даје податке од вредности. Они што су полазили његовим трагом, застали су још у почетку. Оскудевало им је двоје, што је, у осталом, битно: огромна полициска пракгика, у вези са спремом и образовањем иначе, и начин одабирања. Другим речима нису имали поглед, који одмах умотри оно што је карактеристично или за већину занимљиво. Они у ситницама нису гледали ситнице, а крупнице нису схватали. Докле год они буду такви, Таса Миленковић биће први и једини у овим пословима.

Harry.

Albert Malet. En Serbie:

Souvenirs de Paques; у La Vie contemporaine, 1896., 1. Април, стр. 33—52.

Ово је већ девета година, како излази у Паризу велики породичан лист, La Vie contemporaine, коме је један од главних уредника познати француски филозоф и академик Жил Симон, који је, са неколико преведених дела, познат и српској читалачкој публици. Поменутоме је листу проф. Албер Мале, бивши наставник Краља Александра, слао стално дописе из Београда о политичким приликама у Србији а описивао је и разне народне нам обичаје и старине. Било је ту неколико лепих описа наших народних игара, песама и обичаја, који, као што нам изгледа, прођоше и неопажени у нас!*)

У зачељу забележени чланак, то су пишчеве успомене о Ускрсу са пута у манастир Манасију, задужбину Деспота Стевана Лазаревића, сина славнога српског цара Лазара. У њима он описује своје путовање жељезницом од Београда до постаје за Свилајнац, а одатле колима кроз питому моравску долину за Свилајнац и Манасију. Уз пут забележио је све што је чуо и видео. Његовом вештом посматралачком оку није ништа умакло. Дивно је описао горе и долине кроз које је прохујао, а нарочито су му занимљиви описи типова и разговора са сапутницима у жељезничким колима. Има ту свачега: о политици и о вештинама, о трговини и о парницама, но све то зачинио је шалом и хумором, који из ироније иде често и до зајед-љива сарказма! . . . Ну, што је најинтересније у овим успоменама, то је његово бављење у

*) Тако у једноме своме допису (свеска од 1. Фебруара, 1893. год.) лепо описује наше народно *коло*. Оно нема ничега заједничког, вели он, са провансалском фарандолом у Француској. У нашим народним играма гледа одблесак народне нам историје; за њега је *коло* један параграф из српске историје.

манастиру Манасији и опис једне народне светковине, којој је присуствовао. За изглед Манасије вели: да је јединствен и одмах примећује, да онај Енглез, што је пропутовао 1860. год. Србију, није ни најмање претерао рекавши: „да је сам изглед манастира Манасије довољан да се надокнади пут и умор за једно путовање кроз Србију". За развалине око манастира, који је опкољен једном тврђавицом са дванаест кула, вели: да су величанствене и да лепших по стилу и изради, није видео. Описује за тим манастир и његову унутрашњост, За живопис, оно се што се дало још очувати вели: да је красан, достојан господства и величине самога осниваоца . . . „По својој првој лепоти и сјају, вели он, ова је црква била достојна да се такмачи са споменицима, које у то време подизаху у Француској, не толико по форми и вештини украшавања, колико по хармонији, господству и гиздавости и они, који су је градили, беху заиста уметници . . ."

О Ускрсу манастир је славио. Тога дана беше се слегао силао народ у Манасију да прослави тај дан као успомену на оно старо, славно доба. Г. Мале присуствовао је тој свечаности, коју описује са узбуђењем. Он не зна чему пре да се диви? Да ли оној српској стаситости или украсу и гиздавости наших Српкиња! Да ли познатоме српском гостопримству или простоти и лепоти наших народних обичаја!... Са реткошћу он се одазвао позиву домаћина свечаности и сео за српску просту али од свег срца понуђену му трпезу, где је текло право српско весеље. Било је ту, поред укуснога јела и доброга пића, и лепих здравица онако, како их само наш народ уме да наздрави, а већ песмама и колу није било краја. Г. Мале, из дубоке захвалности, наздравио је Србији и њеноме владаоцу и целоме српском племену, где га год има . . . Један народ који је толико обећавао, није могла да уништи једна кобна битка, нити петстолетно ропство, он и данас има ретких одлика, којима се странци диве!...

Овај заиста, са задовољством бележимо, за нас Србе леп и занимљив чланак, украшен је са пет добро погођених фотографских снимака, који представљају: главну улицу у Свилајнцу о пазарноме дану и једну кафану, путничку механу на друму, изглед манастира Манасије и тврђавице и нашу сељанку у свечаноме руху из Поморавља.

Н. С. П.

Капетанова кћерка,

приповијетка Александра С. Пушкина. Превео с руског и предговор написао Душан М. Радовић. Мостар, издање и штампа прве српске књижаре и штампарије Владимира М. Радовића. Стр. 189. Цена 85 новч.

Ова красна Пушкинова новела, чију је вредност преводилац гласом знаменитих руских критичара у свом предговору истакао, угледала је света у српском преводу. Преводилац није успео, да ову лепу приповетку лепо и преведе. Све красоте њене, са којих се она хвали, несу репродуковане у овом преводу. Има много формалних погрешака, којих не би смело бити, кад би српски превод хтео да одговори достојанству рускога оригинала и месту литерарном, које ова новела у руској књижевности заузима. Преводилац није ни мало пазио на језик, што осетљивијем читаоцу мора много сметати. Од многих погрешака споменућемо само неке: „и ја *чујем* (!) димом удара" место „и ја осећам д. уд."; — „мој скиталица" место „моја скитница"; „торжанствено" место „свечано" — „наге се (!)" место „наже се", „размазивање (!!)" место „мажење"; — „до чега сам доживио" место „шта сам доживио"; „да *засне*" (3 л. једн. од гл. заспати) треба „да *засни*"; — „кад се тако *надаш* у нашу тврђаву" место „кад се тако *уздаш* у н. т."; — „жалио о том" место „жалио за тим"; „са жалосном вијести" место „са жалосном вијешћу"; „да описивам" место „да описујем"; „одјељење" место „одјељење"; — „посакријевали (!)", место „посакривали" и т. д. и т. д. — Књигу у осталом можемо препоручити као пријатну лектиру, јер је сама по себи интересантна, особито кад помислимо, да се и онако читају још и лошији преводи лошијих страних писаца. Издање је укусно.

—Л.—

Биљешке из књижевности.

Књиге српске књижевне задруге. Дична српска књижевна задруга у Биограду, издала је и IV. коло књига. У овоме колу изашле су: *Басне Досишеја Обрадовића*, свеска I.. *Друга чеванија Змаја Јована Јовановића*, свеска I. *Низ старијих приповиједака* (овђе су приповијетке П. П. Шапчанина, Дамњана Павловића; Косте Руварца, Миле и Ђорђа Звекића), *Тамо амо по Истоку*, црте Др. Милана Јовановића, свеска II., *Бијесни Роланд* спјев од Ариоста, превео Драгиша Станојевић, св. I., *Тартиф и Тврдица*, комедије од Молијера, превео Јован Ђорђевић и Владан Ђорђевић, *Из науке о свешлости*, од Ђоке Станојевића. Ми ћемо се постарати, да о овијем књигама опширније проговоримо, а за сада их најтоплије препоручујемо српској читалачкој публици.

Босна и Херцеговина на швајцарском географском конгресу у Женеви. — У Женеви се отвара 1. Маја ове године швајцарска народна изложба. За све време изложбе одржаће се многи народни и међународни конгреси и зборови. Тако од 25—27. Маја (п. н.) држаће се у Женеви конгрес швајцарских географских друштава. Изашла је већ готово потпуна листа пријављених предавања и саопштења Међу њима налазимо и *Саопштења о Босни и Херцеговини* од Henri Moser-a, из Шафхаузена. Ми ћемо у своје време упознати наш свет, по могућности и у овом листу. са горњим саопћењима. Сада пак напоминьемо, да је то онај исти Henri Moser, што је написао прошле године илустрованога *вођу за шушовање: кроз Босну и Херцеговину*, а о коме је већ говорило београдско *„Дело“* и други наши листови.

Лимунација на селу, тако се зове нова приповијетка изврсног приповједача Стевана Сремца, која се прештампава из Биоградске „Будућности“, те ће за кратко вријеме бити готова.

На Цетињу је изашла одавна позната књига **„Јуначки споменик“,** пјесме о најновијим Турско-Црногорским бојевима, спјеване од великога војводе Мирка Петровића. Свакоме Србину, који ужива у лијепијем јуначкијем пјесмама, најтоплије препоручујемо ову књигу.

Са пријатељске стране извијешћени смо, да ће један од најбољих српских приповједача Илија И. Вукићевић, издати на скоро своје *слике* и то: *На стражи*, (штампане у „Отаџбини“), *Горак хлеб*, и *Рождество швоје*, (штампане у „Делу“), *Шкрбо и Фејзула*, (штампана у календару „Требевићу“), *Агиташор* и *У зору*, (још нештампане). Све Вукићевићеве слике управо су дивне, те их у напријед свакоме препоручујемо.

Изврсни пјесник и књижевник српски Драгутин Ј. Илић, издао је збирку приповиједака, у којима се сликају поједини типови и доба првих дана Хришћанства, а под насловом **Светле слике.** У књизи су ове слике: *Прва ноћ Рождества, Богојављење, Стефан, Савле* и *Бура на мору*. О овој књизи проговорићемо опширније у коме од идућих бројева, а за сада их свакоме препоручујемо.

Приповетке из српског народа. Ето тако се зове књига, што је издао Радован Добросављевић. Он је покупио најлошије народне приче, па чак и таке, које никако нијесу за штампање. Заиста треба бити врло куражан, па издати овако што год. Језик је слаб, издање још слабије, те је ни препоручити не можемо.

Печатан о трошку задужбине Илије Милосављевића Коларца, изишао је **Коран,** у српском преводу Миће Љубибратића-Херцеговца. Штампан је у штампарији краљевине Србије у Биограду. а цијена му је ф. 1·50. Од неких стручњака чули смо да је врло добро преведен, те га најтоплије препоручујемо свакоме, а нарочито браћи Мухамеданцима.

Изишао је из штампе *„Љешопис Матице Српске“*, уређује Милан Савић, књига 185, а прва свеска за 1896. годину. У овоме је Љетопису садржај свију Љетописа од 1—184. књиге, уређен по писцима и струкама. Особито се радујемо. што се наш вриједни књижевник г. Милан Савић латио уређивања Љетописа, те смо увјерени, да ће од сада бити много бољи и уређенији.

Такођер је изашла 58. св. *Књига за народ*, што их издаје Матица Српска, из задужбине Петра Коњевића. Књигу је написао покојни Ђорђе Натошевић, а наслов јој је: *Чувај се силовита шића*.

Упозоравамо наше поштоване читаоце, да се све ове нове књиге могу добити у нашој првој српској књижари Владимира М. Радовића у Мостару.

Друштва.

Забава друштва „Гусле“. Вриједно и дично наше српско православно црквено пјевачко друштво „Гусле“, давало је на 30 Марта о. г. забаву, у корист сиротне и малољетне дјеце покојнога Шћепе Ковачевића. Забава је испала сјајно. Пјесме *„Двори Даворови“* од Јенка, *„Красни сарафан“*, *„Кад прво сунце“* од Јенка и *„Славјанска полка“* (ова особито), отпјеване су врло лијепо, на опште задовољство публике. Такођер и позоришни комад *„Ej људи што се не жените“*, одигран је изврсно, те се нашим неуморним дилетантима може честитати на успјеху. Особито нам је мило, што се можемо похвалити, да наше друштво све више и више напредује, те ће се кроз коју годину моћи такмачити са најбољим пјевачким дружинама у Српству. А тако и треба!

—р—

ЗОРА

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

УРЕЂУЈУ:

АЛЕКСА ШАНТИЋ И СВЕТОЗАР ЋОРОВИЋ.

Год. I. У МОСТАРУ, 30. МАЈА 1896. Бр. 2.

Песник и песма

Не копкај силом пером по срцу:
Нема ли цвета — није му време, —
Храни заметак брижно у грудма
Ко добра земља пшенично семе
Ако је твој Бог хтео да будеш
Земаљски цветник рајских цветова —
Унео ти је небеску прегрш
У врело срце пре свих векова.
Треба л да рађаш, за што се бринеш?
Он ће послати Духа с далека
Да цвет потера — травка не ниче
У зимње време, већ сунца чека.
Па кад врх тебе Геније слети
И златним крилом крај тебе ду'не
И положи ти чаробну руку
На пуно срце и груди пуне
Пупа ће пући —
Не копкај, чекај! Немирно дете
У пупи цветне листке размеће —
Па, ено, цветак у врту куња
Лептир га не ће — пчела га неће.

Мил. Јакшић.

ТУЂИ ГРЕСИ

Чувај се греха, јер он прелази и на млађе твоје.

Ко је био у Шапцу пре једно двадесетину година, тај ће се сетити оне двокатнице, што беше на Бајиру, готово на самоме крају вароши. На доњем спрату те двокатнице била је кафана, чини ми се да се звала „Мула-Омерова“; а на горњем спрату беху две, три собе. Не знам ко је становао у овим собама, докле се Турци из Шапца не иселише; али знам: да су се у кафани под двокатницом Турци често скупљали, и да се је доста пута из те кафане чула шаркија и по која севдалијска песма. Кад се Турци иселише из вароши и Шабачког града, опусти и кафана и сва ова кућа. Тако то би једну годину дана, па се онда двокатница поче давати под кирију; једну

од оних соба над кафаном узеше две сестре, две сиротице: Анђа и Радмила, унуке злогласног Петка Стојановића, кога је — ако је причи веровати — три пут земља мртва избацивала. Опак је човек био Петко. Доста је њих од њега заплакало и закукало; толике је куће он раскућио; многе је Петко „у сухо грожђе опремио“. — Лукав и веома препреден имао је — као што оно змија има — неку мађијску силу и моћ, те тако ретко је пролазио добро сваки онај, који је са Петком имао ма и најмањега посла и рачуна. Из његових грабљивих руку тешко је било извући се и умаћи без штете.

У томе своме прљаву и неваљалу послу Петко се није обзирао ни на сроство ни на пријатељство. Не бирајући пута и начина њему је главно било да туђе имање присваја, не обзирући се при томе чије је то имање.

Сем толиких других страданика, Петко не поштеди ни свога из детињства најбољега друга и побратима Милорада Милутиновића, честита и добра човека и домаћина. Од врло незнатне суме, коју је Милораду био позајмио, Петко је умео својим лагаријама и мајсторијама да начини после годину и по дана толики рачун да је Милораду за тај дуг продато све његово доста знатно имање, и да је Милорад и после свега опет остао дужан Петку. Узалуд је Милорад молио и преклињао Петка да му имање не продаје; узаман је он, јадник, говорио и разлагао да је рачун Петков и сувише велики и да није право да му толико тражи; забадава су и толики други на Петка навaљивали да тако са Милорадом не ради, — али то све ништа помогло није. За рачун бездушнога и грабљивог Петка власт је продала цело Милорадово имање и Милорад је оставши го као прст одмах после продаје у болест пао и након три месеца и умр'о.

Сасвим друкчији беше син Петков Миладин, отац Анђин и Радмилин. Али — ни поштење ни доброта ништа не помогоше Миладину. Он сиромах страда — како веле — ни крив ни дужан и страшно се напати и намучи све због грехова и зала оца свог Петка.

Анђа и Радмила нису ни запамтиле оца свога. Мати им је казивала, а то су и од других слушале: да им је отац био добар и поштен човек; да је од оца свог велико имање наследио; да су га неваљали људи из пизме оптужили за некакву велику кривицу; да је на правди Бога две године у хапсу био; да му је цело имање распродато за накнаде и неке трошкове; и да је на пречац умро у хапсу у тридесетој години. А кад им умре мајка Ленка, Анђи је било шестнајест, а Радмили дванаест година. Тада су седеле код свога кума Светомира, у једној собици у авлији. Беше јака цича и Ленка, испирајући туђе кошуље, јако назебе и опасно се разболи.

— Нема ништа од мене кума Симка! Ја ћу да ти умрем. Није ми ништа жао што ћу умрети, један пут се мора; али ми је жао Анђе и Радмиле, — рекла је бона Ленка, лежећи у постељи, уздрхталим гласом други дан, од како се разбољела; а очи јој се заводеноше и неколико крупних суза скотрљаше се низ бледе образе њене.

— Помакни се са мога места и не говори тако што. Што си се поплашила? Зар се мора умрети одмах, чим се ма од шта занемогне? рече јој Симка и помаче се на столици.

— Видићеш! Познајем ја! И досад сам ја бивала слаба и болесна, али ово је нешто сасвим друкчије. И рекав то, Ленка се подиже и седе у постељи. Поћути мало, па онда управи светле као очи на Симку и кроз сузе настави: — Него молим кума Светомира а молим и тебе, као своју рођену сестру, нађите се као и досад овим мојим сиротицама. Оне немају нигде никог свог. Ви сте им све и сва. Тешко њима јадницама! Та, да Бог дâ, да само не прати проклество, које дође главе и моме јадноме и добром мужу и мени!

— Престани, молим те. Чуће деца, па ће се поплашити и какву болест добити. Теби је данас тешко, а сутра ће ти, ако Бог дâ, бити сасвим лакше и боље, — пресече је Симка и зовну Анђу из кујне да јој донесе чашу воде.

Дође Анђа, а Ленка ућута и тешко уздахну. Симка сркну воде и под изговором да обиђе ручак, изађе узверено из собе и оборене главе пређе преко авлије у своју кућу.

И раније се је Симка налазила Ленки и њеној деци чиме је год могла. А од како се Ленка разболи, Симка се слабо и одмицаше од њене постеље; она јој је и свећу на последњом часу придржала.

— Смирила се; умре сирота кума Ленка, рече Симка јецајући, кад изађе из собе у кујну, у којој се, као две тичице од ружна времена, беху шћућуриле у једноме куту Анђа и Рамила.

Видећи да је Ленки сасвим ружно, Симка је рекла Анђи и Радмили да изађу у кујну.

— Умрла, вриснуше у један мах и Анђа и Радмила и полетише без душе у собу. Падоше обе на своју мајку и сташе је љубити и нарицати. Плачу и наричу њих две, а поред њих стоји и плаче и кума Симка.

Чу се кукњава у комшилуку и не прође, ваљда, ни за колико би сто избројао, а већ се напуни соба, у којој лежаше мртва Ленка. Ко год дође не могадијаше се уздржати а да не засузи, гледајући Анђу и Радмилу како се обисле око мртве мајке, како се уз њу припијају, и како је — не верујући још да је мртва — зову, љубе и моле: да их не оставља.

Сахранише Ленку. — Анђа и Радмила остадоше саме и даље у кумовој кући, тугујући и јадикујући за својом добром мајком. И дотле су се њих две мучиле и патиле, али им сад беше много теже и црње. Тада тек полетеше стреле, што их сиротиња и невоља, почеше одапињати; тада тек, по смрти матере своје, осетише оне сву тежину свога беднога стања.

Дан за даном па се навршише већ и две године дана, од како Анђа и Радмила саме осташе. Прохујаше толики дани, који их ничим не обрадоваше, него их тугом и јадом поздравише и са тугом и јадом предаваху их црним ноћима. Јаднице!

Анђа и Радмила нису биле налик једна на другу. Анђа беше плава и омања раста, а Радмила црномањаста и протегљаста. Али — обе беху лепушкасте и красне душе и једних истих жеља. Привиле се једну уз другу, као два цветка на једноме струку; па једна у другу гледа, као мајка у јединче своје. Занемогне ли једна, друга је око ње — као каква маторка. Забрине ли се или растужи једна, друга је разговара и теши.

*

— Да ниси што слаба, кад си тако бледа и суморна! запитала је кума Симка Анђу, некако након две године од како је Ленка умрла.

— Није ми ништа: — одговори јој Анђа тужно, па онда настави: — Кад смо овако несрећне и проклете да смо бар мушке главе, па би нам опет, чини ми се, било лакше. Мушко је друго, њему је цео свет отворен.

— Бог је милостив, пресече је Симка. Биће, ако Бог дâ, и боље. Треба се само Богу молити и радити. Него, истина, Анђо! да ли ти познајеш Симиног Мијаила, и како ти се допада тај момак?

— Познајем га и нисам ништа о њему рђаво чула, одговори јој Анђа продужујући шивење.

— И ниси могла ништа рђаво чути, јер је Мијаило одиста добар младић. Него, знаш ли шта је ново? Мени је данас долазила Јованова Мара, негдашња Мијаилова газдарица, и питала ме: да ли би ти пошла за Мијаила? Шта велиш Анђо?

— А шта ћу, кума Симка, са Радмилом? одговори јој Анђа збуњено и про-

*

мењена лица; спусти рâд и руке у крило, па погледа прво у Радмилу, па онда у кума Симку.

— То је моја брига, рече јој Симка.

Заћуташе — и кад кума Симка уста да иде и запита Анђу: шта ћу да им одговорим? — Радмила одговори: „јавите им да хоће“ ... Па онда стаде грлити и љубити Анђу и говорити јој: „а што не би, слатка сестрице моја, кад је Мијаило добра прилика“?

Кума Симка учинила је своје, и ако јој Анђа не даде никаква одговора.

Прошевина се сврши, а у скоро затим и прстен и свадба.

Венчаше се Мијаило и Анђа ... И кум Светомир и кума Симка а и сав комшилук беше весео о свадби: као да су своје рођено женили и удавали. Није прошло, ваљада, ни два месеца а Мијаило и Анђа доведоше к себи у кућу Радмилу, коју је кума Симка, после Анђине удаје, била код себе узела.

Мијаило здрав, окретан и добре нарави, а тако исто и Анђа. Заволише се и почеше кућити кућу да не може боље и лепше бити. И њих двоје, а с њима и Радмила — сви беху срећни и задовољни. После годину дана добише и приновак: Анђа роди кћер. Боже, те радости! Не зна се ко је више уз малу Јелу: да ли Анђа, да ли Мијаило или Радмила? Просто од милости да удаве дете!

Пропева кућа ...

— Хвала Богу, кад и на њих погледа. И заслужиле су те добре душе да се ослободе мукâ и невољâ; време је да са њих сиђе проклество, — говораше свако, који познаваше Анђу и Радмилу.

Бринући се још само да и Радмили нађе какву добру прилику, Анђа у срећи и задовољству своме и не помишљаше да ће је ускоро змија за срце ујести.

Мијаило беше отишао у Београд по еспап, а Анђа знајући да ће се он тога дана, као што јој је казао, вратити из Београда, весела и певушећи спрема вечеру. Прођу кола сокаком, а она из кујне па на поље, мислећи да је то њен Мијаило,

Смрче се, запеваше већ и други петли, а Анђа и Радмила тек тада седоше да вечерају.

— Шта ли је то, те нема мог Мијаила? рећи ће забринуто Анђа.

— Па није, ваљда, свршио посао. Доћи ће, ако Бог да, сутра, одговори јој Радмила.

— Дај Боже да је само жив и здрав, али ми се ово не допада. Нека Бог окрене на добро, али сам све у некоме страху, рече Анђа, па онда устаде и прекрсти се.

Те ноћи, готово пред саму зору, Анђа је мало тренула. Таман је поче сан хватати — а чује да неко лупа на капију. Ђипи из хаљина и полети на сокак, вичући: је си ти Мијаило?

— Отварајте капију, одговори јој неко промуклим и непознатим гласом.

Анђи залупа срце и сва дркћући отвори капију.

— Јеси ли ти Мијаило? слабијим и плашљивијим гласом запита Анђа, пошто са страха и тавнила не могадијаше распознати ко је у колима.

— Јесте, одговори јој мало пређашњи глас.

У повратку из Београда, а на месту близу „црквене механе“ поплашише се коњи. Мијаило искочи из кола, али се тако повреди и страда да га једва жива донесоше кући. После три дана од како су га донели, Мијаило склопи за навек оне благе и веселе очи своје.

Кукњави и плачу не беше краја. Кућу, која дотле блисташе радошћу и задовољством, застре од један пут од огњишта — па до слемена само жалост и туга; покри црнина.

Притиснута и нагњечена тешким јадом и отрована толиким чемером изненадна зла случаја, сирота Анђа и не беше при

своју памети. Све једнако је готово ћутала, а и кад би што проговорила, то беше само о њеном добром Мијаилу.

Али, кад наступише тешки дани, кад оно капитала Мијаиловог нешто оде на сахрану и подушја, нешто на исплату дугова, нешто опет пропаде код дужника, а нешто се боме и поједе; кад се туга и жалост уши и јад се скалупи — онда се Анђа окану гробља, на које је пуну годину дана готово сваки дан излазила; па поче са Радмилом опет радити „туђи рад".

И дан и ноћ оне нису дизале главе од свога и туђега посла. Добре и поштене душе, а притом вредне и ваљане раденице, па им увек пуне руке посла. Али — игла мала, а живој души треба јести, обути се и оденути. Куд год се макнеш све ти је за новац. Плати кирију, купи коју хаљину и обућу за њих троје, омрси се који дан у години — па оде сва зарада. Но, како — тако, оне ипак живљаху и издржаваше се већ неколико година само од својих руку и своје поштене зараде. Управо Радмила је и држала целу кућу, јер Анђа беше чешће слаба.

Које од голема рада, које опет од толике туге и невоље, што их преко главе претурише, обе беху бледе и увеле; обе само кост и кожа. Боже опрости као неке светитељке! Јаднице!

*

Лицем на Огњену Марију устале беху, као и свагда, рано и Анђа и Радмила. Умиле се и Богу помолиле. Тек се први зраци сунчеви помаљају, а Радмила је већ кујну и авлију почистила, испекла кафу и у једноме ибричићу изнела је у авлију са две шоље на послужавнику. Под багреном у авлији седе њих две и, пијући кафу, разговараше се. Попише кафу и Радмила устаде да иде, док ће је Анђа запитати:

— А што се журиш; куда хиташ и што још не седиш, кад је данас, као што знаш празник?

— Идем да пробудим Јелу, да почистим и наместим собу; па онда да узмем да радим онај пешкир, ако га узмогнем до мрака свршити.

— Бог с тобом, Радмила! Какав те рад данас нашао. Не шали се главом. Данас је велики празник, Огњена Марија. Грехота је данас радити.

— Знам, сејо, али што ћу — кад сам газдарици Маци обећала да ћу јој сутра пешкир однети. Она се нада да ја нећу слагати. Како ћу јој изаћи пред очи, ако је преварим? А рекла ми је: да јој треба сутра тај пешкир за бошчалук.

— Отићићу ја до ње и молићу је да за бошчалук да други какав пешкир и буди уверена да ће она тако и учинити и неће се ништа на тебе љутити.

— Немој, сејо, молим те. Ја ћу радити данас и неће ми се, ваљда, то у грех уписати, јер није од беса већ са невоље. Опростиће ми се.

— Па . . . добро, одговори Анђа и ућута.

Радмила уђе у кућу, а мало после за њом уђе и Анђа и поможе јој те средише послове по кући. Док они то пословаше, сунце већ у велико искочи. Радмила узе рад, па оде у башту да тамо у хладу под оном јабуком продужи вез на пешкиру; а Анђа остаде у кући да очешља Јелу и да зготови што за ручак.

— Е, баш ми се никако не допада, што ме Радмила не послуша. Ко још ради на Огњену Марију? — говораше Анђа у себи, спотичући ватру око лонца; па онда узверено уђе у собу, стаде пред икону, прекрсти се и поче: „Господе Боже и света мајко Богородице и сви светитељи и мученици не упишите у грех мојој Радмили што данас ради. Молим вам се. Смилујте се" . . .

Док се Анђа Богу молила и гледала ручак, дотле је Радмила у башти пешкир

везла; али јој рад нешто не иђаше, као што ваља. Већ је и две игле сломила а и маказима се посече. Не допадоше јој се то, али она ипак сетна и забринута лица продужи рâд. Поче јој сунце досађивати и она са ђерђевом уста и пође да иде тражити хлада под другим дрветом. Али — није, ни три корака крочила а змија коју беше нагазила, искочи из траве и уједе је за ногу.

— Јој! цикну Радмила и баци ђерђев, ухвати се за ногу и поче јаукати и звати Анђу.

— Шта је, шта је? упита је Анђа, која као без душе дотрча из куће у башту и од голема страха дркташе, јадница, сва као прут.

— Ујела ме гуја, одговори јој Радмила и кроза сузе промуца: Тешко мени!

— Шта? цикну Анђа, па се онда ка' мало прибра и загушљиво поче: „Ништа, ништа... Не бој се, Радмила! Хајдемо у кућу, па ми лези, а ја идем да зовнем баба Николију. Она зна лек. Толике је она досад излечила".

*

— Мало нам је толике муке и сиротиње наше, него је још и то требало да Радмилу гуја уједе! Сирота Радмила!... Свршиће моја добра Радмила кроз који дан... Шта јој може помоћи баба Николија... Јадница Радмила!.. Говорих ја њој јутрос да данас не ради, али шта ћеш? Кад се од судбине на дâ побећи... Тешко мени, а још теже мојој кукавној Јели, док и ја кроз који дан склопим очи... Остаће мученица сама самохрана, без игде икога свог: ка' тица на грани... Сва утеха и све надање моје беша на Радмилу... А сад? Тешко мени и мојој Јели... Што мене несрећницу гуја не уједе...

Тако говораше слабуњава Анђа, журећи се да што пре стигне баба Николиној кући.

— Нађи ми, Анђо, какво подуже парче гајтана или узице да стегнем Радмили болесну ногу, рекла је баба Николија, као већ беху у соби, у којој Радмила лежаше на једноме креветцу.

— Е, сад ти иди у башту и ископај тамо под којом воћком једну од аршина дубоку рупу, па онда дођи овамо, рече баба Николија Анђи, кад јој ова донесе парче гајтана.

Оде Анђа у башту и онако слабу и убијену мртав је зној спопаде, док под једном крушком ископа онаку рупу, као што јој каза баба Николија.

— Ископала сам, рече Анђа изнемоглим гласом, кад уђе у собу и погледа прво у баба Николију, па онда у Радмилу, која беше бледа ка' смрт.

— И ја сам већ готова, ногу сам јој добро стегнула. Отров неће моћи да иде даље, а и оно мало што га има, мораће изаћи напоље. Сад, Анђо, држи ти Радмилу с једне, а ја ћу с друге стране па да је одведемо полако у башту и да јој тамо затрпамо ногу у рупи, коју си ископала, — рече баба Николија; па онда она с једне а Анђа опет с друге стране држећи Радмилу под пазухо, доведоше је у башту.

— Сад се ништа не бојте. Само три дана и три ноћи држи тако ногу у земљи, па ће земља извући сав онај гад и отров. Бићеш после чиста ка' од мајке рођена. Срећа је, што сте ме брзо зовнули, док нога није букнула. Не бријте се и не плашите се, све ће бити добро ако Бог дâ. И с тим речма баба Николија, задовољна лица, остави Анђу и Радмилу у башти и оде својој кући.

Два дана и две ноћи проведе Радмила у башти, држећи ногу у рупи. За та два дана и те две ноћи Анђа не беше уз њу само онда, кад мораде да очешља и обуче своју Јелу и да што за јело набави и зготови.

— Хвала Богу два дана прођоше добро и на миру, рећи ће Анђа Радмили

трећи дан; још само данас па ћеш онда, ако Бог дâ, сасвим оздревити.

— Ако Бог дâ, прошапута Радмила, која се које од страха због болести, које опет због неспавања и што је по који час ноћу морала сама у башти остајати, беше у лицу много променула. Њени и дотле бледи и суви образи беху сад још сувши и блеђи. Са тако сувим и бледим образима и оним плаветнилом испод сетних очију, у којима се почео беше сваки траг живота гасити — Радмила изгледаше страшна.

Њих две тако мисле и говоре, али друкчије би. Трећега дана пред подне полетеше густи облаци од Цера, долетеше брзо до Шапца и надвише се над њим. Небо се силно натушти, подиже се ужасан ветар и грдна олујина. И ако беше тек подне превалило, облаци и олујина начинише од дана ноћ. Смрче се . . .

— Шта ли ћу сад са Радмилом, мили Боже мој! вајкаше се Анђа затварајући капке на прозорима. Баба Николија рече да мора три дана држати ногу у руши. Да је сад уведем у кућу зло, а да је опет оставим на пољу страдаће јадница од овога чуда и времена.

И пошто капке затвори, Анђа припали кандило пред иконом, помоли се Богу, намести Јелу на креветац рекав јој да се ништа не плаши; па онда узе две пољавице и однесе их у башту да њима колико заклони Радмилу од кише и времена.

— Шта ћу ти радити, Анђо, на овој страхоти? запитала ју је Радмила, кад јој је Анђа пришла и стала је пољавицама увијати.

— Мораш остати ту. Тако је казала баба Николија. Моли се само Богу, он је милостив и свемогућ, одговори јој Анђа загушљивиш гласом, а на оку јој суза заигра.

Лева киша као из кабла . . . Дува пуста ветрина да мислиш све ће однети... Анђа је готово све једнако уз Радмилу и заогрће је пољавицама. Само је два три пута отишла у кућу да види, шта јој ради Јела. Чувајући Радмилу, Анђа беше на себе сасвим и заборавила; и кад преста киша и олујина, она беше сва до коже мокра.

*

Кад сунце стаде да залази, Анђа откопа земљу и Радмила уста и изиђе из рупе. Одоше или боље рећи одмилише обе у кућу. Те ноћи Радмила је спавила, а Анђа због грознице није ни ока склопила.

Окрепљена сном и ослобођена од страха и болести, Радмила се поче опорављати. А Анђа? Она, сиротица, отимаше се неколико дана, говорећи: „није ми ништа, проћиће ово“, па се онда свали у постељу. Грозница је готово никако и не пушташе. Лечила се и пила све, што јој рекоше; али то све ништа не поможе. Таман је једна грозница пусти а друга је већ ухвати.

— Пропаде, јадница, због мене . . . Уби је оно чудо и време . . . Добра моја Анђо! скоро ћемо се растати, говораше Радмила у себи, уздишући а плачући кад год уз Анђу не беше.

— Од мене нема ништа . . . Само да Бог дâ здравља Радмили и Јели . . . Ја ћу се смирити, а шта ћете вас две?.. Да се мучите и патите, као и досад, говораше сама у себи Анђа, гледајући жалостиво испод очију час у Радмилу час у Јелу.

Једно после подне села Радмила поред Анђине постеље и плете чарапе, а Јела са другарицом својом игра се лутака у авлији, пред кућом. До мало час Радмила је Анђи нешто причала и разговарала је. Анђа је зажмурила, а Радмила мислећи да Анђа хоће мало да проспава, ућутала је. Не потраја дуго, а Анђа отвори очи и рече Радмили:

— Зовни ми Јелу.

— Шта ће ти? упита је уплашеним гласом Радмила.

— Треба ми, зовни је одмах, — одговори Анђа и затвори очи.

Истрча Радмила у авлију и доведе Јелу. Кад уђоше у собу, и кад Јела приђе Анђиној постељи, Анђа отвори очи, узе Јелу за ручицу и рече јој:

— Оди ближе драго дете моје; оди да те мајка посљедњи пут пољуби. Слушај тету своју: — па онда погледа у Радмилу и настави: — Оди и ти драга и добра сестро моја! Оди да те при растанку пољубим, Племенита и ретка душо! Бог нека те награди за твоја добра дела. Чувај ми Јелу . . .

Анђа заћута и склопи очи, а Радмила и Јела скамениле се па само ћуте и стоје поред њене постеље. Јела у први мах гледаше доста мирно то у мајку то у тетку Радмилу, која се гушаше у сузама па и она онда поче плакати.

Умре Анђа. — На пратњи беше много света и, ваљада, не беше никога који сузу не пусти, слушајући Радмилу како кука и нариче за добром сестром својом; и гледајући Анђину Јелу, како се гуши у плачу и сузама.

— Ако је и Богу много је, рече Аница, ћерка Милорадова, коме је злогласни Петко кућу растурио и пре времена на онај га свет послао.

*

Сузе Радмилине и Јелине дуго су залевале оно лепо цвеће на гробу Анђином. А кад и Радмила, некако након шест година као девојка умре, добри људи заузеше се те за ваљана човека удадоше Анђину Јелу.

По причању бабе Јевросиме, проклетство бачено на Петка Стојановића, деду Анђиног и Радмилиног, тек се угасило и ишчезло на његовој праунуци Јели. Ко зна да ли је баш тако, — али Јела беше срећна и у мужу и у породу своме!

На скромном, али лепом надгробном споменику испод имена ових двају сиротица и мученица — Анђа и Радмила — племенита и дарежљива рука исписала је златним словима: *„Две сирошице“* које испаштајући туђе грехе, проведоше цео свој живот у муци и невољи . . .

Бог да их прости!

К. Петровић.

Давид

Што ме гледаш, љепо д'јете, што л' ти поглед уздах прати?
Та ја немам срца више, нит' ти могу љубав дати,
Усано је извор страсти с њим и љубав моја свела,
И сад само сузе лијем над Могилом од пепела.

Кад те гледам, љепо д'јете, к'о да снивам слатке снове,
И ко да ме мио гласак тајанствено некуд зове,
И одора слатке среће обвије ми душу сјетну,
А у прошлост, у давнину раздрагане мисли летну.

Бјеше некад, — давно било! — кад с' у срцу вихор заче,
Кад анђелче виђех једно ће уздише и ће плаче,
У оку јој ведро небо, ту и извор мојој вјери —
Ох, ја бијах срећан с њоме тисућ дана и вечери.

Тад полети срце врело, обузе га плаха жеља
Страстно тражих путе борбе, тражих вјерних пријатеља,
Ох дивни ли бјеху, дјете, они дани пуни миља:
Чак и онда снове снивах о спасењу Израиља.

Па свег неста. У срцу ми пламен врели тињат стаде,
Ко кандило кад догори. Ја осјетих тешке јаде...
И гле: од све љуте борбе, од свег' оног срца врела,
Остадоше само сузе и гомила од пепела.

Ман' ме, ман' ме миру моме, не дирај ми рану стару,
Дај да тихо псалме шапћем на спрженом свом олтару,
Немој да те, љепо д'јете, ђаволаста нада варка,
Мој се пеп'о оладио, нећеш наћи ни угарка.

Јефтан Р. Шантић.

ХАБАБИ

— Цртица из Мухамеданског живота —

I.

Два дивна момка, два најбоља хабаба[1]), ишли су заједно кроз Дôњу Махалу. Одавна се они завољеше, па никад да се растане један од другога: ако хоћеш у чаршији, заједно су; у берберници или кахви заједно су; а у петак, кад се момци у ћосање крену, не можеш их ни замислити једног без другога.

Тако и сада.

Иђу они, па се тек заговорили, а оно из једне авлије зачу се лијепи женски аваз[2]):

Липа ти је у Алаге љуба,
Те липоте у свој Босни нема
У свој Босни и Херцеговини...

Они стадоше.

— Чујеш ли? — запита Осман-бег свога хабаба Али-бега.

— Чујем.

— Кршан аваз.

— Ја.

И обојица стадоше да слушају даље.

Пјесма се разлијегала по читавој махали, ама није то пјесма као што су друге, него некако чаробна, као да је каква вила дошла, да лијепијем кајдама залуди несташне момке.

— Е оваког аваза још не чух, — рече Осман-бег.

— Ни ја.

— А знаш ли чија је?

— Не знам, чини ми се да долази из авлије Хусаге Дедића...

— Па, болан, да привиримо.

— Не браним.

И обојица се примакоше вратима Хусагиним и почеше провиривати кроз пукотине на канатима.

На авлији су опазили ђевојку, — која им бијаше леђима окренута, — гдје сједи за ђерђефом и пјева.

[1]) пријатељи, јарани.
[2]) глас.

— Алија, да јој се јавимо! — рече Осман-бег.

— Хоћемо.

— Па јави се ти!

Али-бег полахко дохвати за халку на вратима и куцну.

Ђевојка отури ђерђеф и скочи.

— Не бој се, наши смо! — викну јој Осман-бег.

Ђевојка се досјети, да су то момци с тога похита вратима, те се сакра иза каната.

— Пиваш ли? — упита Али-бег.

Она се осмјехну, али не одговори.

— Дина ми, баш липо пива, прави бумбул, — додаде Осман-бег.

— Бре какав бумбул! Не чух ти ја богме бумбула, па да онако запива! — опет ће Али-бег.

Она и опет не одговори.

— Ево ми дошли, — рече Али-бег, пошто ја мало пошутио, — наперили смо да се женимо, па тражимо дивојку.

— Ја, — потврди Осман-бег.

Али-бег лупну мало у канат.

— Па де нас мало повири, — рече — па да те видимо! Чули смо ти аваз, па да видимо и тебека.

— Ја, повири! — рече и Осман-бег.

Ђевојка се једнако осмјејкивала.

— Немој, немој се стидит', — надодаде Али-бег опет, — ми смо наши, а ако хоћеш и млади смо и кршни смо.

— Јесмо, јесмо.

Ђевојка подиже мандал, па отшкрину врата, тек колико да јој се види глава па само што повири и одмах опет затвори.

Осман-бег и Али-бег укочише се.

То је било чудо од љепоте!

Само што погледаше један у другога, па ни ријечи не рекоше. Обојици стала памет.

— Повири и опет, — мољаше Осман-бег.

Ђевојка и опет отвори, али мало слободније него прије, па поново затвори.

Беговима је било доста!

Укочили су се поред врата, па ни један не зна шта ће. Весели Осман-бег само што опљуцкује и глади десни брк, а Алија лупка постулом у дирек.

А ђевојка као да је знала, да их је уловила, па се само смјешка иза каната.

То их смјешкање мало освијести.

— Дина ти, како ти је име? — запита Осман-бег.

Она не одговори,

— Кажи, бôна, само да знам.

— Хатица, — прошапћа она, да се једва чуло.

— Хатица! Баш липо име! Нећу га валахи ни у мезару заборавит' . . .

Да се није и акшам спустио, они би још стајали пред вратима, ама овако су знали да ће Хусага брже доћи, те пођоше.

Дуго су ишли један поред другога, да нијесу ни ријечи проговорили.

Док Осман-бег поче:

— Чујеш Алија!

— Шта је?

— Ђитаба ми, смидем се заклет' да ни једна Ђурђијанка није 'вака.

— Оваке липоте нема у дуњалуку! заносно додаде Али-бег.

А Осман-бег да одоли срцу, поче да пјевуца:

Липа би је у Алаге љуба,
Те липоте у свој Босни нема,
У свој Босни и Херцеговини.

Али-бег је само шутио.

II.

Лијепа Хатица очарала је и Осман-бега и Али-бега; обојица су само о њој мислили, — сваки је држао, да ће бити његова.

Осман-бег чим је дошао кући, узео је шаргију, сјео под гранату шандуду у авлији, те је куцао његову сада најмилију пјесму. Кроз тиху ноћ одјекивали су звуци јасне тамбуре, а с друге стране одазва

им се бумбул. који као да је био заљубљен исто као и Осман-бег.

Али Али-бег није знао уз тамбуру. Он је сјео у своју собицу, запалио чибук, па је само премишљао, Чинило му се, као да је Хатица већ његова, као да сједи поред њега и гледа га оним крупним црним очима, које га очараше. — а он је само сехири и ужива.

Стара мати звала га је два пут да вечера, али он није устајао.

Та шта ће му вечера. кад је сит, кад ништа више окусити не може.

Он није ништа запск'о, ништа зажелио, него да је само још једанпут види.

Та мисао суну му у главу и он као махнит скочи, остави чибук и пође вратима.

— Куд ћеш? пита га мати.

— Идем, доћу.

— Мрак је.

— Не смета!

И он изиђе из куће, па пође кроз сокаке. Готово никога на путу није срео, или ако га је и срео, није га виђео, па чак није чуо, ни кад му је више главе мујезин укујисао јацију.

— Да је још једном видим, — рекао је, па је ишао даље Хусагиној кући.

Али узалуд!

Хусагина врата била су затворена, а сад се из авлије није чула пјесма.

— Спава, — прошапта он, — а ја и заборавио.

Па ипак није пошао натраг. Стајао је још пред вратима и гледао, као да се надао, да ће се сваки час иза каната помолити лијепа Хатицина глава.

Најпошље кренуо се кући, али му је ипак било мало лакше.

III.

Други дан су обојица пошли Хатици.

Осман-бег је шутио, а Али-бег је шутио, — обојица су ишли један поред другога оборене главе; ово је било први пут, кад је и један и други зажелио, да буде сам.

Сад су чак мало и сумњали један у другога, те ни један не хтједе да открије шта му је на срцу.

Тако су дошли до врата.

Обојица се прислонише уз канате, а Али-бег куцну халком на вратима.

За час је Хатица дотрчала из куће и стала иза каната, као и прије.

— Сад се не стиди к'о јуче, — рече Осман-бег, него нас одмах повири.

Она повири.

Данас им се учинила још љепша него и јуче. Имала је на себи лијепе нове кумашли хаљине, а у коси руменила јој се лијепа ружица,

— Види руже! кликну Осман-бег.

— Дај нам је! кликну и Али-бег.

Она се осмјехну исто к'о и јуче.

— Дај, дај ружу! викнуше обојица.

— Дај, да знамо, кога од нас двојице више бегенишеш, — додаде Осман-бег.

И обојица стадоше успоред.

Она стидљиво отшкрину канат, повири и баци ружу — Осман-бегу.

Али-бег поцрвени.

— Зар не ћеш мени? рече.

Хатица не одговори ништа, него прилупну врата, па утече у кућу.

Осман-бег весело зади ружу за силах, а Али-бег стајаше као укопан. У њему је кипило, — из душе је завидио Осман-бегу.

А право да речемо, Осман-бег је био много и виђенији.

— Хајдемо, — рече Осман-бег, кад виђе, да је Хатице нестало.

— Хајде, — рече полако и Али-бег, те пођоше.

О, колика је разлика била између' њих!

Осман-бег поносито подигао главу, па корача, чини ти се, да му је читав свијет ситан и да нико од њега рахатнији нема.

А Али-бег оборио главу, па само што шути и премишља. Каква разлика од јуче и данас! Јуче је још и мислио, да ће бити његова а данас Осман-бег однесе побједу...

Њему се сада чинило, као да је све изгубио и остао пуки сиромах.

— Па и опет није његова! — прошапћа у себи и диже главу. И опет се надао, да се још све може друкчије окренути. Та Осман-бег је није ни запросио, а камо ли испросио!

И опет му сину нова мисао!

Мислио је, да он буде бржи, те да прије Осман-бега и запроси Хатицу.

Готово као махнит скочи од радости.

— Шта ти је? запита Осман-бег.

— Ништа, — одговори он, стидећи се, што ја скочио. Сад му се учинило срамотно и сувише срамотно, да свога пријатеља тако превари. Осман-бег би тада, можебит', на њега и зажалио, а он неће, ни да га криво погледа... Затим му паде на памет, да Осман-бег можда неће ни просити Хатицу, да он није још пао у толики севдах.

Али и то прође!

Опет је видио, да је и Осман-бег задужен.

Па шта је могао чинити?

Смислио је, да му све потанко исприча — сву своју муку.

Али ипак није проговорио ни ријечи.

IV.

Али-бег се тако мучио неколико дана. Није знао је ли на небу или на земљи; лутао је по Мостару као муха без главе; ишао је сваки дан и сваке ноћи у Доњу Махалу и врзао се око Хатициних врата, па све узалуд.

Са Хатицом није могао на само говорити, јер је увијек налазио тамо и Осман-бега.

А то га је пекло, као жива жеравица.

— Казаћу му, испричаћу му све! — рекао је и одлучио се тврдо.

И одмах зовну Осман-бега.

— Чујеш ли? — рече.

— Шта је?

— Чини ми се, да си и ти бегенис'о Хатицу.

Осман-бег се осмјехну.

— Јесам, — рече.

— Ја. А ја цркох за њом. Дина ми још мало, па ћу помахнитат' . . . Ја не знам како је то, ама сам је севдис'о, па не могу без ње.

— Баш?

— Не могу, рамазана ми! Него окани се ти ње, ти ћеш нађ' бољу . . .

Осман-бег стаде.

— Баш си дите, — рече, — а знаш ли, да бих ти и крви из образа дао, ама само не могу њу.

— Зар не можеш?

— Не могу.

Али-бег поблиједи.

— Па шта ћу? — рече у пола за се.

— Шта ћемо? Просићемо је; ако хоћеш и заједно да просимо, па кога она изабере.

— Изабраће опет тебе, рече Али-бег.

— Па да питамо Хусагу. Ја сам је пит'о, ама она ништа не вели без њега. Па нек он изабере.

Али-бегу чисто свану.

— Бива да он бира?

— Ја.

— Е пеке, пеке! Одма ћемо њемука, па шта буде. Ако добијеш ти, нек ти је хајирли.

Њему се чинило, да ће код Хусаге он добити, јер су се одавна познавали.

И обојица кренуше Хусаги у магазу.

V.

Стари Хусага мирно је сједио у магази, пушећи на свој чибук и присркујући мрку кахву. Врло се зачудио, кад му Осман-бег и Али-бег ступише унутра.

— Буjрум! Буjрум! — викну он весело, па им понуди да сједну поред њега и приточи им по мало кахве.

— Па како је ћеиф? — запита их.

— Добро, шућур Алаху.

— Аман јараби, па шта то вас доћера амо?

— Па пос'о, — рекоше обојица.

Он повуче из чибука два-три дима, па их погледа.

— А какав је то пос'о? — запита.

Они се погледаше.

— Говори, — шапну Осман-бег.

— Говори ти!

Осман-бег се закашља, па отегну вратом.

— Ми смо дошли, — рече, — да те нешто запитамо . . . Знаш млади смо, па тако . . . А ја сам дош'о, да ми даш Хатицу.

— И ја сам дош'о, да је даш меника, — додаде Али-бег.

Хусага заниjеми.

Није то шала двојица бегова, па да ишту његову агинску кћер; то је била за њега ненадна срећа . . . па ипак није знао шта ће. И Осман-бег и Али-бег виђени су и богати су, па није то лако ријешити, кога би одабрао.

— Не знам, је ли ђевојка рази, — рече, само да не шути.

— Јес она, ако си ти! рекоше оба.

Хусага опљуцну.

Архимандрит **Јоаникије Памучина**,
српски књижевник.

— Ама ја не знам, — рече, — обојица сте ми мутебер, па не знам кога би урезилио? А ја сам стар... не знам...

— Ти најбоље знаш, — рекоше опет обојица.

Он и опет опљуцну, па се замисли. Није никако знао шта да ради. Оно Осман-

бег му се чини бољи и прикладнији, ама Али-бег му је пријатељ, а и кољеновић је.

Док му најпошље паде на памет, да се лати старога обичаја.

И он се подиже.

— Чујте и анлајишите! — рече, — Ја вам не могу ништа, него да радите, што су и стари радили . . . Који је однесе на мејдану, нека је његова.

И Осман-бег и Али-бег погледаше се. Обојици је било мучно, врло мучно. Зар они, који су живили као браћа, да се сад побију око једне ђевојке. А ђевојака има на све стране, па да бирају до миле воље. Обојици се чинило, да је мејдан највиша будалаштина.

Али кад им паде на памет Хатица, обојица готово да полуде. Та оно је љепота над љепотама! Оно је најдивнија хурија од свију хурија, што правовјерне у џенету дочекују.

— Па шта велиш? — рече Осман-бег.

— Ја — ништа.

— Како ништа?

— Па ето, да баш изађемо.

— Пеке.

Па обојица изађоше из магазе и растадоше се, а да не рекоше више ни ријечи. Бијаше им, као да се какав грдан терет свалио, па их гуши, а опростити га се не могу.

VI.

Дође уречени дан.

На мостарскоме бишћу стали су двојица мејданџија један према другоме, а на бијесним љеванским хатовима. Обојица су млади и ватрени, створени су за мејдана, па ипак као да га не бијаху жељни.

Неколико старијих људи, а међу њима и Хусага, стајали су на страни и гледали шта ће бити и који ће мејданџија одржати побједу. Сваки је са нестрпљењем очекивао, кад ће почети, те је непрестанце погледао у њих.

Док почеше.

Измакоше коње мало подаље, па онда у трку, са сабљама, полетише један против другога. Осман-бег удари први, а Али-бег дочека и вјешто одби удар.

Па опет наставише.

— Осман-бег је бољи! — рекоше неки.

— Није него Али-бег, — веле други, па једнако гледају и примјећују.

Осман-бег је заиста био бољи. Боље и вјештије је нападао, и ма да се Али-бег вјешто бранио, ипак се могло виђети, да му одољети неће.

— Ха соколе! — јуначе га неки, а он се упео, па само одбија.

Док Осман-бег измакну хата, да се залети. Затегну дизгине, па онда пусти и хат полети као стријела.

Сви зауставише дах.

Али-бег диже сабљу да се одбрани, а у исти мах Осман-бегов хат окрену главу, па баш да се пропне, кад посрну, а Осман-бег паде под њега. Сабља му одлети на једну, а фес на другу страну.

— Аферим! Твој је мејдан! — довикнуше неки Али-бегу, па пођоше Осман-бегу.

— Уби ли се? — питају га.

Али он не одговори, — био је онесвјешћен.

А Али-бег погледа са коња, па му се учини, да је мртав. За час заборави на све, сјети се њихова хабаблука, па као без памети скочи с коња.

— Османе! Османе! — викну и уфати га.

Осман-бег само тихо јаукну, а Али-бег га диже из траве, па га загрли.

— Османе! брате! шта ти је! . . Твој је мејдан!

Сви се згледаше.

— Његов?

— Јес његов . . . Хат му је посрн'о, а он би добио! Ја сам видио! — рече,

па га и опет загрли и поче да таре по лицу.

Много је требало, док је Осман-бег дошао к себи.

— Твој је међдан, — рекоше му.

— Мој?

— Јес' твој, — рече Алија, све волим изгубити него тебе.

И обојица загрљени кренуше у Мостар . . . . .

Свет. Ћоровић.

Сапутница

Да ли сам будан био? Тек лаки шум ме прену,
И светлост мека и блага озари одају моју,
А лахор, трепером својим, испуни тишину њену,
И *Она* спусти руку на врелу главу моју!

Зацимљен гледах салик ког' машта млађана ствара
Но миље место страха прожиже стегнуте груди,
А поглед божанско нежни, препун рајскога чара,
У души милину благу заносно сладошћу буди —

„Ја знадем све боле твоје" — толико само рече,
А сребрн глас се оте ко ехо са харфе звучне,
Кад се кроз поноћ нему, и сјајно звездано вече,
Губи кроз баште цветне, и грли потоке хучне...

„Хајде на даљне путе" — и груди наднесе бајне,
Милујућ' руком меком упало лице ми бледо —
Ја ћу те будно пратит' кроз стазе незнано крајне
„Да видиш с висине светле, што смртни није глед'о!"

И ношен, надземном силом, је пођох радосно с њоме,
Летећи, лаким летом, кроз етар мирисно сјајни;
К'о ждрал што кликћућ' спеши срећноме циљу своме
На цветне обале мора, где шум се разлеже тајни...

Спокојство овлада мноме, и миљем блаженог јава
Дисаху груди лако у тихој пучини света,
К'о ведра, блага лица, кад нежно одојче спава,
На крилу срећне мајке што наде у њему срета...

Уз наслон њене руке, а вођен Божицом драгом,
Ја гледах безбројна сунца, што сипљу огањ живи,
И зраке светле ломе подобно камењу драгом,
Ком' се двоножац клања, и бајном призраку диви.

Звезде су близу биле, — не, то беху сунца рајска,
Но без трепета бледог што земљи презриво дају,
Оне су светлиле друкче, к'о јасна прозорја мајска,
Златећи пучину неба у благо азурном сјају.

Све је чаробно било: и небо, и звезда призрак,
Тајних хорова песма, и миљем препуна душа,
И ваздух заносно слатки, а лахор благи и лак
Што дахом мириса свога милине едемске куша...

А облак један плави од свога одвојен јата,
Пловио беше тихо к'о орао с олимпских гора,
Ширећи лака крила на домак божанских врата,
К'о весник силнога Феба што светли одозгора.

И красна Божица та, застаде у лету лаком,
Па седе, дижућ' мене, на одлом небесна трона,
И ја се покорих у мах, и седох заједно с њом,
А благим и љупким гласом рече ми тада она:

„Погледај горе само патниче трошнога света" —
И тако, кад спустих очи, ја видех црну груду
У тмини, полумраку, к'о роба презрена, клета,
Што пипет за тартар страшни тешку проклиње судбу.

То *земља* наша беше! И кад се вео црни диже,
Што куглу њену крио к'о застор са одра тужна,
Ја тада сагледах свет где кором препуклом гмиже.
Гризући наказно лице овог несрећног сужња...

У калу, праху, и јаду, врио је мравињак људски,
Без реда и без милости газећи врх костију,
И све је, страховном журбом, вршило пос'о мрски
Грабежа, очајне борбе, једнога против свију!

То само црви беху, ништавни створови ситни,
Слепљени на кори црној, гмижући по прашини.
Што једни друге прогоне у мржњи неумитни,
Ношени крилима страсти обмани и таштини —

„Како је то ружно доле!“ шапутах скрушен болом,
А она рећи ће јетко: „То је судбина звезде!
„Јер све што живи и ходи мрачном планетом овом,
„Усудом прогнано то је у тужну долину беде.“

„И ви се борите смртни, и стреле оштрите љуте
„Да их отровним у срца бодете братска,
„Кријућ’ врхове њине, крај срца, под часне скуте,
„С усана осмех вам љупки, подла је, лажна маска!

„Хијене подобја људска што труле лешине глоћу,
„Не дајућ’ мира смртноме да санак вечни снива,
„Што срцем мраморним мимо невоље, беде, прођу,
„То им је срећа земна, то циљем живота бива!“

А с мрачне кугле оздо чула се потмула јека,
Урлици то су страшни шакала бесни и јетки,
А бурни мравињак људи глед’о се из далека
Где ври у виру црном, ко призор ружни и ретки..

„Ја нећу враћат’ се доље?“ са страхом ушитах слику
„Ти мораш опет сићи, ја сам те позвала само,
„Да с’ светле висине видиш земаљску борбу ниску
„Те лакше боле блажиш, кад опет будеш тамо“.

„Ти патиш много, тешко, у светском вртлогу томе,
„Крв ти млазовна лопти из љуто рањених груди;
„Но да л’ си тешит’ се знао у болу и јаду своме,
„И топлим љубави дахом кравити са срца студи?“

„Ти мнијеш несрећан да си, но да ли среће има
„У томе тартару грешном, кој’ вео јада скрива,
„И на тлу прашном тамо, где црва ништавих има,
„И где се јаук и песма у реку смрти слива?“

„Сиђи, па сумње гони мрак, и греди смело мети,
„А рај у *себи* тражи, и певај љубави краси,
„Очисти вером душу, увреде праштањем свети
„Јер љубав вечна је само, нит’ дах је смрти гаси!“

И не чујућ ми више очајне речи и молбе,
Да ме остави још’те на светле висине оне,
Не би ли удаљен глед’о позорје самртне борбе,
Она ме лагано пушти, и облак поче да тоне —

К’о чамац каронов тихо у мрачни свијет ниже;
И ја сам божицу глед’о у сред небесног баја,
Подобну божјему сину, кад се из гроба диже,
Летећи крилма златним престољу вечнога сјаја.

Лако се губио азур широке пучине плаве,
И светлост сунашца златног тавни је увијо облак,
Земљина кугла мрачна у сред очајне страве,
Стајаше преда-мном близу, погледу тек на домак!

Кад они очајни крици језом ми прожмаше тело,
Сломљене болне душе, ја познах обману тада;
Студ је безверја, туге, ледина биће им цело, —
К’о кад са санком слатким варљива одбегне нада...

И неста призрака светог... а кад сам међ’ људе пао,
Ја лиру пригрлих звучну, славећи љубав, Бога,
А судбу прометејску песмом сам блажити стао,
Ломећи окове трде с клонулог бића свога.

Но место утехе, мира, све сам гужнији био
Елизеј чистоте чедне на земљи не могох наћи,
А воду заборава још нисам са Лете пио,
Још чекам Божицу дивну кад ће на земљу саћи —

Па да ме што пре тамо у цветне пољане зове;
Где нема отрова људског, где вечна младост влада,
Где душа анђелских јата у миљу среће плове,
Далеко, што даље само, од ове планете јада!....

10. јануара 1896 г.
Битољ.

Сима Ј. Аврамовић.

ЈЕДНО БАДЊЕ ВЕЧЕ

— Цртица из живота француског композитора Гуно-а. —

У божићноме додатку једнога француског листа од прошле године, наиђосмо на ову интересну и дирљиву цртицу из живота познатог француског композитора Гуно-а, који је умр'о

Цртица ова може занимати наше читаоце у толико, што се у њој износи доброта и племенитост срца великога уметника, као и његова нежна љубав према слабим и нејакима. То су

Грм у Такову.

15. октобра 1894. године. Уверени смо, да су многи од наших читалаца чули па и уживали у делима чувенога музичара. Ко није слушао или чуо за *Фауста*, *Ромеа и Јулију* и т. д.?.. особине, које би требале да красе сваког мислећег створа. Има у овим редовима нешто, рекли би смо, што гони племенита човека да размишља често о жалосном положају оних ближњи', који

су лишени и најнужнијих средстава за живот, па и да им помогне. То је дужност и свакога човека посебице, као и целе заједнице.

*

Било је то у Паризу 1841. године. По једној хладној и мрачној децембарској ноћи, на само Бадње вече. иђаше с муком, поштапајући се, кроз улицу *Мазарен*, један човек висока раста. Његово одело беше недовољно да га заштити од јакога ветра, који тога вечера дуваше као бесан: шешир са дугим ободима бејаше спао на његово лице тако, да се је могла само видети његова дуга брада и дуга седа коса, која падаше на његова повијена леђа. Под мишком је носио један предмет дугуљастога облика, завијен у једну шарену мараму.

Пошто је прошао мост и место т. з. *Карузел*, одмарајући се више пута на њима, продужи пут, клатећи се на ногама и једва се докотура до улице des Fontaines. Ту подиже главу и пошто је угледао светлост на прозорима, отпоче да свира једну тако жалосну и нескладну мелодију, да се два неваљалца удалише ругајући му се.

Човек, клонуо духом, свали се на праг једнога ходника, инструменат остави на колена, и гунђаше:

— Не могу више да свирам! Боже! Боже! Смилуј се на ме! И поче да плаче а сузе се котрљаху као од срца.

У том истом тренутку, тим истим дугим и мрачним ходником, долажаху три младића, певуцкајући једну арију која је тада била у јеку.

У почетку не беху приметили свирача — један га је гурнуо ногом, други му је обалио шешир, а трећи пак оста убезекнут, гледајући пред собом како се из мрака помаља овај велики старац са гордим а у исто време понизним изгледом.

— Извините, господине! да вас нисмо повредили?

— Не, одговори виолиниста, сагињући се с муком да подигне свој шешир.

Ну један од ових младића учини то пре њега и пружи му га, док је његов друг, приметивши инструменат, запитао старца:

— Ви сте музичар, господине?

— Био сам некада, уздахну сиромах старац, и две велике сузе скотрљаше му се лагано из очију.

— Шта вам је? Ви сте болесни? Да ли би вам могли помоћи?

Старац погледа три младића, па им пружи свој шешир, промуцкујући: подарите ми милостињу! Не могу више да зарадим себи за живот свирајући на виолини, прсти су ми укочени; ћерка ми болује од грудне болести и умире од неимаштине.

У акценту овога старога просјака било је толико бола и јада, да су ови младићи узбуђени почели лити сузе. Брзо завукоше руке у своје џепове и извадише све, што су имали. На жалост, први је имао 50 пара, други 30 пара а трећи — једно парче калафонијума!... Свега шеснаест марјаша да олакшају тако велику сиротињу! То је било мало! и они се погледнуше жалосно.

— Пријатељи! викну онај што је старца запиткивао, мало труда и доста добре воље! То је друг по занату! Ти Адолфе, узми виолину и прати Густава, дотле ћу ја купити бакшиш.

Што рекоше, то и учинише. Подигоше јаке од својих капута, разбарушише и навукоше косу на лице, набише шешире на очи.

— Сада, живо и сложно! викну Шарл обраћајући се Адолфу:

— Адолфе, напред са твојим комадом са конкурса, да скупимо свет!

Под извежбаним прстима младога виртуоза виолина сиромаха старца одјекивала је весело и Carnaval de Venise је произвео изванредан утисак.

Сви се околни прозори поотвараше, мимопролазећи свет нагрну, скупи се, отпоче пљескање са свих страна и много белих новчића падоше у старчев шешир, кога беху наместили на видику под лампом. После малога одмора, виолина окуша поново своју срећу.

— На тебе је ред, Густаве, заповеди Шарл.

Именовани младић певао је тенорским гласом тако топло и складно, да му је глас све дрхтао! Слушаоци очарани викаху: „Још један пут! Још један пут!“ Бакшиш је бивао све већи, а светина је постајала компактнија. Пред оваквим успехом и приходом, подстакивач идеје, Шарл, рече:

— Да завршимо, одсвирајмо трио из *Виљема Тела!*

Трио отпоче. Тада старац, који дотле стајаше непокретан, не смејући да верује ни својим очима, ни својим ушима, плашећи се да није играчка каквога сна, усправи се колико је дугачак, очи му се блистаху, лице се преобрази, зграби свој штап и отпоче да даје такт са толико вештине да су млади свирачи, под његовим импулсом, електрисали и одушевили свет, који их није поштедио ни пљескањем ни новцем.

Пошто се је концерат завршио, свет се растури полагано. Младићи се приближише старцу, који се гушаше од узбуђења.

— Ваша имена? муцаше сиромах старац како би их моја кћи спомињала у својим молитвама.

— Први рече: Ја се зовем *Вера.*

— Ја пак, додаде други, *Нада.*

— Онда, ја сам *Доброчинство,* рече трећи и пружи пред старца шешир прекуњен новцима.

— Ах! Господо! Господо! Знајте бар да сте ме племенито обвезали! Ја се зовем Шапнен, родом сам из Алзаса. Десет година био сам шеф оркерстра у Штрасбургу. Ту сам имао част да први пут спремим за позориште *Виљема Тела!* . . . На жалост, од како сам напустио своју земљу, несрећа, болест и немаштина изнурили су ме. Ви сте ми сада спасли живот.

И добри старац плакаше.

— Благодарећи овоме новцу, продужи он, моћи ћу да се вратим у Штрасбург, где сам врло познат, где ће се наћи људи, који ће се заинтересовати за моју кћер — ваздух рођенога места повратиће јој здравље. Ваши млади таленти, које сте ставили тако просто и племенито у службу мојој немаштини, биће благословени; ја вам кажем и предсказујем: ви ћете бити велики над великима!

— Нека тако буде, одговоре три млада пријатеља.

*

Ако сте драги читаоци, љубопитљиви да дознате, како су се испуниле речи старога Шапнена, рећићемо вам да се три ученика, три млада пријатеља, са корсерваторијума, зову:

Тенор, *Густав Роже,* омиљени париски уметник, који је умро пре неколико година.

Виолиниста, *Адолф Херман,* данашњи шеф оркестра на позорници у Вајмару, у Њемачкој

А онај што је купио бакшиш, *Шарл Гуно,* прослављени композитор француски.

Женева. **Н. С. П.**

ИЗ ПЈЕСАМА АДЕ НЕГРИ*)

I.

Мртви пољубац

У прољеће једно, скривена у трави
Љубичица рана поздравила св'јет,
Но зрак бјеше хладан и у првој јави
Тужно свену ситан цвјет.

На уснама мојим, једном дан кад сједе,
Затрептао пољуб у радости свој,
Ти окрену главу, . . . тек што живит хтједе
Мртав бјеше пољуб мој . . .

*) Ада Негри заузимље данас једно од првијех мјеста у италијанској модерној лирици. Рођена је 3. фебр. 1870. Прије три године издала је прву књигу својих пјесама: Fatalità, а сад имамо и другу књигу њезинијех пјесама: Tempeste Све до скоро била је сиромашна учитељица у Motta-Viskonti, а данас је професор књижевности на једној вишој школи у Милану. Из друге књиге њезинијех пјесама, ми доносимо двије пјесмице, како би, колико толико, наше читаоце са овом генијалном пјесникињом упознали. **Преводилац.**

II.

Не враћај се . . .

Не враћај се никад више; нека тако вјечно стоје
Међу нама мора пуста. — Плам љубавни пропао је
Што кињаше груди вјерне. — Дижућ теби с клетвом чашу
Згазила сам љубав нашу;

Уморих је, растргох је, као лишће вихор љути;
Ја је убих, ето, убих и сад ћути, вјечно ћути
Санком смрти. Лакше тече кроза жиле мога тјела
Утишана крвца врела.

Лако сан ми очи склапа, нит се више суза креће
Зовући те страсно, жудно. — О, колико мира, среће! —
Као цв'јетак, што у ноћи анђеоску пјесму слуша,
Почива ми тиха душа;

Не враћај се никад више! Ће си некад срећу брао
Без одзива и без гласа самртни је печат пао . . .
Хоћу да те мрзим тако, к'о ти кад ми вјеру даде,
Што дан један љубит знаде.

Хоћу да те сл'јепо мрзим за године моје цв'јетне
Што их квасих сузам врелим чекајућ те душе сјетне; —
Ој младости, што љубљаше тако страсно, тако жудно —
Жртвована узалудно . . .

Ал' и мржња мори, дави, и у мржњи сузе сл'једе . . .
Ја бих хтјела да те ув'јек моје очи близу гледе
Ма те по сто пута клела . . . Немам снаге, немам моћи,
Осим суза без помоћи . . .

Хоћу мира, много мира . . . Рец'те нек се једном смири,
Онај огањ јецајући, што се мојом душом шири . . .
Он је неко, што се тужи, непријатељ, чудовиште,
Болник, који здравља иште;

Неко, што се грозно кида под теретом силни јада,
Па се диже са ужасом бјесну силу да надвлада;
Неко, што се љуто бори, кличућ помоћ тужним вриском,
Да не умре смртним стиском.

С талијанског **Алекса.**

Мцири

од М. Ј. Љермонтова.

Превео

Окица Глушчевић.

— НАСТАВАК —

V.

„Ја се не бојим гроба, ни страва,
Ту, веле, страдање спава,
У вечној, хладној тишини,
Ал' ми је жића милини,
Казати због ом прежао.
Та млад сам, млад сам сазнао
За њене бајне радости! . . .
Ти зар за снове не знаш младости?
Или ти ниси ни знао,
Ил' забораву си предао,
Како си с' с мржњом ломио,
Како си негда волио,
Како је срце куцало
Па пуно жара застало,
Сунчане равни дубоке
Гледећ' са куле високе,
Где чисти зефир ћарлија,
И кад у купку ћелија
Туђинче слабо, незнано,
Голубић, тиче млађано,
Од грома није себезнан,
К'о да је страхом разурван?
Па теби нек је самотан
Свет овај шарен, дивотан —
Та сед си, слаб си, растргнут,
Од жеља давно одвикнут!
Јер, старче, ти мо'ш заборав
Бацит' на многи, многи јав;
Јер ти си живот познао,
А то бих и ја могао!

VI.

„Можда би знати желео
Слободан шта сам видео? —
Дивотна поља, брегове,
Осуте рашћем које векове
На њима мирно преброји
И хучи чилом гомилом
Коло са браћом премилом.
Вид'о сам мрачне стијене,
Валима љутим двојене,
Па сам им тајне схватит' умио —
То ми је Господ души улио!
Загрљаји су њини камени
Одавно у вис бачени,
Па сваког часа жуде састанак;
Али за даном протиче данак
И беже редом године —
Да им тај тренут не стигне!
Вид'о сам горски врхови,
Чудни и дивни к'о снови,
Како се зором руменом
Диме у небу плаветном,
К'о тамјан светог олтара,
И облак заносна чара
Са тајног својега стана
Облачке истоку гања —
К'о јато тица далеког света,
Кад, бело, нама долета!
Кроз сиву маглу даљине
Вид'о сам снежне лавине
Поносна седа Кавказа,
Где трепте сјајем алмаза —
И не знам што ми одла'ну,
На срце мелем што кану . . .
Глас ми је тајни зборио
Ту да сам некад ходио,
И све ми живље, јасније
Отпоче прошлост да бије . . .

VII.

„И ја се сетих куће очеве;

Угледах наше кршеве
И свуда дивно у округ
Наш аул[1]) хладом разасут;
Ергела тутањ у вече,
Кад свака кући потече,
И лавеж паса потмуо
Моме се уху причуо;
Сетих се лица старачких
У сјају зрака слабачких
Месеца бледа где-но роморе
И пред кућом нам говоре,
А сабља сваком одсева
И чује с' звекет мачева . . .
И све то к'о сан протиче,
Све за час мутно промиче.
У своме бојном опрему
Мој отац, к'о жив у свему,
Пред моје очи предстаде,
И у памћењу застаде —
Па тад ми панцир зазвекта,
Па тад ми пушка засјакта,
А сину поглед поносни . . .
И чух ја гласић радосни
Сестара мојих млађани . . .
И поглед видех слађани,
Чух речи њине, милопој
Колевци мојој — братовој! . . .
Кроз те је крше поток дерао
И, плитак, хучно с' верао;
К њему сам играт' слазио,
Песак му златни газио,
У подне ласте пазио
Пред кишу када се вину
И крилма воду додирну.
И ја се сетих када у вече
У нашој кући крај ватре
Река од прича потече
О људском жићу некада,
Кад живот беше наслада . . .

VIII.

„Слободан шта сам творио
Можда би знати хотио? —
Е, ја сам, старче, живов'о
И жиће моје поново
Без та три дана пресрећна
Било би много мрачније
И много, много јадније
Но твоја старост немоћна.
Био сам давно смислио,
Како бих даљна поља видио,
Је л' земља дивна дознао
И људе добро познао:
Да л' живот срећно проводе,
И да л' се на свет изроде
Окова ради, слободе,
Ил' мрака црног и злобе? —
И ноћу, у час страхотни,
Кад небом беху свемотњи
Од пакла љући громови
И одјекиваху ломови,
А ви, ужасом убјени,
Уз олтар ничке припјени —
Ја сам побег'о. Као брат
Загрлит' буру био сам рад!
Очи су облак гониле,
А руке мућу ломиле . . .
Шта, реци, твоји сводови
Ту могу дати накнаде
За дружбу кратку, насладе,
Што бурном срцу дају громови? . . .

IX.

„Бежо сам дуго — у незнан!
И пут ми тешки, самотан,
Не сину сјајем звезданим,
Ал' грудма мојим мученим
Планинска ноћна свежина
Била је чиста милина!
Дуго сам, дуго, бегао,
Па кад сам сустo, легао,
У густој трави заспао
И прислушкиват' се стао,
Вид'о сам крај је потери.
И бура стаде — превери!
А бледи појас вечери
Међ мрачним небом и земљом
Дао се силном дуљином;
На њем' сам узор светао

[1]) село.

Далеких гора гледао.
Леж'о сам ћутке, некретан,
А у степама шакал страхотан
Час по час вио ј', урлао,
К'о дете плак'о, зурлао,

Међ камењем се змија верала
И својим сјајем блистала.
Ал' страх ме није сломио —
Ја сам, к'о звере, људи с' клонио,
А, као змија, вер'о и крио.

— НАСТАВИЋЕ СЕ. —

МОЈЕ ПОБРАТИМСТВО

СА ЉУБОМИРОМ П. НЕНАДОВИЋЕМ

Беше то године 1844. Бејах онда кадетом у служби ђенералног штаба и при мерењу у Чешкој. Док се је лети мерило по планинама, зими се је израђивао тај рад у Златном Прагу. Овај град је био онда пролазно место за све младиће из Србије — ако су путовали из домовине на науке у Њемачку или Француску, или ако су се са наука враћали отуда у постојбину. — Ту се нађем са Љубомиром. Он беше да учи на универзитету више науке. Љубомир становаше у кући медицинског доктора Станека, чешког родољуба и научењака. Овај је написао неколико значајни књига своје струке. Млади бесмо једни година; Срби бесмо — није чудо, да се завољесмо и да се побратисмо. И као што видесмо, то наше побратимство доживе педесет година и трајаше до последњег Љубомировог издисаја.

Онда се нас двојица упознасмо са чешким првацима научењацима. Беше међу њима Франта Шумавски, који онда баш састављаше речник чехо-њемачки и њемачко-чески; Тилх, Шторх и други. Данас још живећи Владислав Ригер беше онда млад, опште уважен родољуб, пун знања и одважности. У њега се сваке седмице састајасмо, те читасмо најновије књижевне производе српске и „илирске“ (онда беше узела баш струја Гајева „илирства“ маха. Ја и Љубомир посредовасмо знање и разумевање нашег језика, и учисмо од њих чески.

Из тога доба хоћу да наведем неколико ситних цртица. У пријатељском односају са старином г. Бах-хофеном, који имађаше велику цигљану и башту северо западно од Хроушина, одем једнога дана њему у башту. Ту нађем три рођене сестре, рођаке домаћинове; госпођу Станек, газдарицу нашег Љубомира; госпођу Фрич, супругу адвоката Фрича; и госпођу Шафарик, супругу оног Шафарика, што беше професором у карловачкој гимназији. Ова знаше лепо српски да говори. У башти ваљаху се и јурише се по трави њих *шеснајстеро* деце, све то пород тих троје сестара и чешких родољупкиња.

Добра деца су у нашем брачном животу — божји рукосад; она су миомирни струк цвећа; радост, дика и понос; она су право блаженство својих родитеља. Породица је основ племенима, општини и васцелом једном народу; а народи оснивају моћне државе.

Па да није имао краљ Фридрих велики пруски право, кад је закључен био мир са Аустријом у Хубертсбургу и тиме седмогодишњи рат окончан, а он нареди указом: да сви неожењени његови војници *морају* се сад у Чешкој, у лужички Срба, у Саксонији — *женити* и са женом у отачаство враћати, *јер жене из тих предела радо рађају многу децу*. Да то мудро дело не учини, питање је, дал би 1870 у фран-

цији број *пруске* војске над бројем Француској војске надмоћнији био?

И ено видимо и дан данас, да се и како се чески народ множи. У том се састоји његова снага, његов опстанак, његова радиност, његова будућност!

То се рађи под Божјим благословом!

Франта Шумавски беше ванредно умиљат, симпатичан човек. Мени је и Љубомиру особито био наклоњен. Беше омален, здепаст, црне масти човек, пун знања и науке. — Кад дођо с јесени у Златни праг, из предела око двора ворлика и развалина Звикова (Klindenberg) на полуострову реке Молдаве, ја ћу Франту Шимавског запитати, знајући да пише речник: „како чеси зову *вир* у води?“ Он ми одговори: „вирбл.“ Ја му приметим, да је то немачка реч; да је, душа ваља, налик и сродна славенској, српској речи, без сумње по санскрити, извору све четир гране аријског језика.

У Бечу о Светом Сави 1896.

„Ал да вам ја сад своје мнење кажем:

Не далеко од двора и места Ворлик-а има два места на реци Молдави, где обала извитоперена у слојевима — прави вода котлаце и вирове на два једно од другог мало удаљена места. На једном и на другом села су насељена, и зову се: *велики вир* и *мали вир*.

Франти беше та вест мила, и рече: За спомен на вас и наше пријатељство ево ћу да забележим и да упишем у свој речник.

И доиста, тек што изађе тај речник, прво ми беше, да тражим реч „вир“, и нађем ју.

У исто доба беше у Златном прагу и Хрватски научењак Курелац.

Побратим ми Љубомир оде одатле у Немачку и Париз, ја у Карпате, и видисмо се тек године 1853. и после чешће у Београду, кад је он управљао са школама у Србији.

Јов. Стефановић Виловски.

Старе мисли о укусу

од Марка Цара

— СВРШЕТАК —

III.

Назори о укусу разилазили су се тако често и тако замашно; његове су тежње подложне биле таковим мијенама, да су многи отуда закључили е је укус ствар посве самовољна, не потчињена никаквом правилу, ама зависна једино од превртљиве људске фантазије. На основу таког разложења створише познату изреку: *de gustibus non est disputandum,* што би отприлике значило да се о укусу није ваљде препирати, нити му законе истраживати.

Еле, по нашем мишљењу, нема ништа апсурдније од те изреке, коју мора да је, на своје оправдање, некакав посве сићушни мозак скресао.

Ако се обазремо на историју умјетности, наћи ћемо, додуше, мноштво појава, које као да горњу реченицу потврђују, али су те потврде само привидне нарави. У архитектури, на примјер, грчки модели сматрани су дуго времена урнецима савршенства; доцније се уважавала једино архитектура готска; најзад преоте изнова мах укус грчки, који у главном и данас предњачи. У говорништву и у поезији азијатски народи цијењаху само извјештачен, испрекићен слог; док су Грци претпостављали класичну простоту и језгровитост. Па и у наше доба,

зар се је мало књига у звијезде ковало, којих се данас нико и не сјећа? Да остале и не спомињемо, навешћемо само оне гомиле т. зв. експерименталних романа Золине школе, који су данас, након толиког фанатизма, скоро махом забаталъени!

Кад би могло имати темеља начело, да о укусу није могуће размишљати, тад би по наравној пошљедици требало закључити, да је сваки укус једнако добар; начело које би могло куд и камо важити,док би се радило о незнатнијем разликама између појединијех људи, али које се приказује до краја апсурдно, кад су по сриједи разлике битне. И збиља, имали икога жива, који би смио озбиљно устврдити, да је укус најглупљег хотентота једнако добар, као у каква парижлије? Пошто би нам се слично разлагање чинило безумно, то смо и нехотице приморани закључити, да и у погледу укуса, као и сваком другом погледу, треба лучити зло од добра, истинито од лажнога.

Казали смо већ: укус, каоно ти човјеку прирођено својство, не треба да је, као ни сами геиij, у свакога једнако развијен. И с тога, ако се двије естетички образоване особе у неком питању укуса до краја не слажу, не можемо зато опет казати, е једна од њих има апсолутно право, а друга апсолутно криво. Некоме је мила поезија, а некоме историја; неко воли комедију, а неко трагедију; млађарија се радије бави дјелима забавнијем, а зрелији људи воле књиге озбиљне; нека су друштва наклона смјелом сликању природе, а некима је драже идеално приказивање људскијех страсти и осјећаја. Ну, и ако су им наклоности различне, они опет теже за одређеном врстом љепоте, која одговара њиховој особној ћуди; и зато једни немају нипошто право да друге осуђују. Али пазимо добро: ова се разлика укуса може само у толико допустити, у колико се она односи на предмете међу собом различне.

Сасвим је нешто друго, кад се људски погледи о једном те истом предмету дијаметрално разилазе; кад једни презиру као невољало оно, што други узносе као изврсно. Тада није више говор о разликости, већ о супротности укуса, и у том случају једно мишљење мора да је добро, а друго криво, Неко, на примјер, воли *Смајил-Агину Смрт*, а неко *Горски Вијенац*. Узмимо да је мени милији *Горски Вијенац*; то ипак не значи да су наша мишљења супротна. Он се у Мажураниħеву пјесмотвору диви пластичном организму народног епоса; мене у Владичином дјелу заноси оријашки полет маште, народна карактеристика, мушка једрост и чистоћа језика. Док смо у томе сложни, е оба та два умотвора имају у себи ријетких умјетничких љепота, наше се несугласје своди на ону разлику укуса, којом се забависмо навише. Али да нам когод дође и рекне, е у *Горском Вијенцу* нема никакве љепоте, е је Његуш пјесник метиљав и сухопаран, те да му претпоставља, рецимо, какву комедију конта Ива Војновића, ми бисмо одмах казали да тај чово нема ни искре укуса, или да му је укус до зла бога искварен; и да му покажемо како је грдно забраздио, позвали би смо се одмах на све оно што нам се чини да може служити као мјерило укуса.

Сад се пита: што да нам служи као опће мјерило, као узор у питањима укуса?

Да речемо да је у питањима укуса најбољи узор сама природа, не бисмо доиста погријешили, јер кад гођ узмемо да прикажемо што из природе, или да опишемо макар који људски чин или осјећај, најбољи нам је у томе углед стварни живот, и разуму је широко поље отворено, да копију успоређује са оригиналом. Али има много случаја, у којима се то правило че може примјенити, јер се умјетност, по нашем скромном мишљењу, и ако јој је основа у природи, не састоји нипошто, или барем *не мора* да се састоји, у искључивом подражавању природе. Потражити нам је дакле какво сталније мјерило, које да нас у питањима укуса руководи.

Видјели смо у прећашњој глави који се увјети траже за највећу углађеност укуса. И заиста, кад би могуће било имати увијек при руци особу таковим својинама снабдјевену, њезине би пресуде о љепоти биле. јамачно, најпоузданије. Али пошто се таке особе посве ријетко рађају, и тако рећи на прсте броје, то нам у питањима укуса другог мјерила не преостаје,

до израза свеопште свијести о појединим дјелима, другијем ријечима, све оно што људи једнодушно узносе, треба сматрати изврсним.

Па лијепо? упитаће ко: зар нас у расуђивању љепоте ништа друго не руководи, но само признања већине, књижевни и умјетнички плебисцит? Зар да наша убијеђења стварамо на основу гласова црпених одасвуда, само не из наше савјести? — Не, то нико не каже. Утврђена су, срећом, извјесна начела здрава разума, која се могу сваком приликом примјенити на питања укуса, као год и на питања најстроже филозофије. Ну, и ако разум може да нас донекле руководи, не треба заборавити е коначни закључак, на који нас разбор упућује, јесте и остаје увијек осјећај. А кад се осјећај велике већине, у тôку стољећа, о неком дјелу потпуно сударa, то значи да је у том дјелу нашла вјерна одјека људска природа, да се у њему огледа једна част васељенске љепоте, и оно не може да не буде ремек-дјело.

Али разликујмо: кад се ми позивљемо на једнодушан глас колективности, као на коначног судију у препиркама естетичким, само се каже, да ми ту мислимо на људе, који се налазе у положају подобну, да свој укус развију. Јер је лако увидјети, како међу необразованим народима, у мрачнијем и суровијем епохама, појмови о укусу не могу бити много развијени, ни, према томе, бити мјеродавни. Ми се овдје позивљемо на осјећаје људи, који живе у просвијећеним и напредним друштвима, гдје се умјетност гаји као социјална потреба, гдје се умна дјела подвргавају слободној и непристрасној критици, и гдје је укус поткријепљен и усавршен знаношћу и филозофијом.

Не кажемо тим ипак да се и међу културнијем народима укус не може кашто искварити. Утицај лажних религија, или пошљедице кривих владавина, могу лако да уведу обичај лабава и изврђена стила; поједини писци могу да се гдјегод широм бијела свијета прославе управ ради својих најгорих мана, те да публици своје криве погледе за неко вријеме и наметну; но, земаном ће прави укус људскога разума отети опет маха, и свакако одржати побједу над часовитим блудњама. Тренутни каприси могу да занесу људе, који површно суде; ама подвргнимо их поближој анализи, па ћемо видјети како ће се једанак распрснути, док само оно остаје, што је основано на здраву разуму и на уређеном људском осјећају.

Отуда висока цијена, у којој су током времена најпитомији народи једнодушно држали и држе извјестан број ремек-дјела, као на пр. Омирову *Илијаду* и Хорацијеве *Оде*. Отуда важност, коју та дјела стекоше, те су данас постала узором свакоме пјеснику-литерату. А и наравно је; из њих нам је дано да разаберемо осјећање рода људскога за оне љепоте, у којима он највише ужива, и које управ зато поезија треба да нам пред очи истиче. Такова дјела, ако их један или више нараштаја забатали или просто из вида изгуби, као што се у неко доба случило с Дантовом *Комедијом*, морају да ускрсну из запрашених библиотека и славно пропутују кроз бесконачност,

Закључак је свега тога — а ово нам је највише стало било доказати — да закони укуса нијесу нипошто арбитрарни, зависни једино од ћејифа појединих људи, и без икиква *критерија* за лучење зла од добра, истине од лажи. Они се, напротив, оснивају код свијех људи на једнаком темељу, бива: на *осјећању* и *схватању*, двије особине које су скопчане нашом нарави, као и сва друга умна начела. Ако та начела кашто забасају ради незнања или предрасуде, разум може да их опет на прави пут изведе. Њихово се нормално стање реди по опћем укусу човјечанства. Ма колико се неки људи разметали анархичном теоријом самоволје и несталности укуса, извјесно је да међу људскијем умотворима има некијех љепота, које пркосе времену и уживају опће, неограничено признање. У сваком дјелу, оно што ум подиже и срце заноси, свиђа се свијем народима и свијем временима. Има у нама нека приталожена жица, коју кад вјешто дотакнеш. а она махом затрепти, и људско срце не може на ино, а да јој се не одазове.

О предрасудама

од проф. Милоша Н. Пејиновића

— СВРШЕТАК —

Погрешна или случајна мишљења не постају сва из памћења, из уображења, из осетљивости, најзад из наших подобности, из нашега расположења или из наших слабости; по нека су са свим случајна: она постају у непредвиђеним случајевима, што се не могу уврстити ни у какву врсту.

Наклоност према особама а никако не према стварима или према начелима, извор је најмилије од свих наших предрасуда. Због ње ми бранимо свакога, који пати, свакога који је несрећан или угњетен.

Она нас најпоузданије води срећи, разастирући је около нас. Сажаљење расветљава, много чешће но што заводи наше суђење; и макар нам оно дало о особама повољних мишљења, које испитивање после тога никако неће оправдати, ипак је често боље по нас бити преварен, него ли бити увек неповерљив. Ну, антипатија, одвратност, тај предзнак од мржње, имала је на човечји род најкобнији утецај. Радљива наша осетљивост као да се никако не задовољава, ако јој се само жртвују они, које имамо пуно разлога мрзети. У својим општим антипатијама, ми рачунамо људе по сталежима, и хиљадама појединаца скупа. Само по какав спољашњи знак, разлика једна у имену, у боји, у језику, довољна је да учини те да будемо неправедни; и ми се још хвалишемо одважношћу, којом смо гонили оне, који су се удружили под једним истим стегом, и које често никако и не познајемо.

Погрешка, коју је учинио само један једини појединац, шири се на читаво његово племе, на све његове саотачаственике; погрешке једнога столећа прелазе на друго, које за њим иде.

Ми верујемо да видимо у овим неразумним суђењима ужасан поук; ми се хвалишемо овим добродетелним гневом, којему жртвујемо милосрђе, и често долазимо дотле, да га ценимо као најбољи доказ наших релићнознах осећања.

Предрасуде од мржње без сумње имају извора у људскоме срцу; ну, постојанима чини их интерес оних, који су у власти.

Ови се брину да подгревају и да чувају ту међусобну мржњу између народâ; и на тај начин, уклањају они испред испитивања разума читаву гомилу од заблуда.

Владе у разних народа узајамно се вређају, а народи се узајамно мрзе. Па ипак нема стварнога непријатељства међу народима. Како би један народ могао бити смртни непријатељ другоме? Зар сваки од њих, ако му потребују његови суседи, други народи, неће наћи у њих више помоћи, кад су они срећни и задовољни, него ли кад су угњетени и незадовољни?

Друга једна врста наших предрасуда постаје услед одсутности свију подобности наших-услед *инертне силе*, која је као негативна, супротна сила душевна.

Љубав за одмарањем, душевна леност и плашљивост су болести, што постају из воље, те ко́че и са̑м разум, нѐ утврђујући у нама на место себе друге какве душевне подобности.

Страх од нових идеја, страх од промене, страх од реформа, од свакога умнога напретка, све је то бескрајно распростртo у свих народа, и власт је тога у толико већа, у колико ови народи, који су више покорни предрасудама, буду више требали, да се и сами упну, те да их се отресу. Радљивост духовна је управо једно урођено расположење у човеку; ну, овога расположења може мало по мало и нестати; изгледа да је оно својствено само младежи; и у већине људи оно се све већма умањује, у колико они бивају старији. Умно напрезање је велики умор за онога, који се није на то навикао. Сумња, што се порађа о каквој предрасуди јесте знак труднога рада. Јер тада

треба сле́дити идејама, којима човек осећа да једва може владати; ваља проникнути у спекулације, које изискују толику пажњу, да се од тога ужасавамо, и на крају крајева, с тога што нећемо моћи више размишљати, можда ћемо се морати оканути огледања, те ћемо с понижењем осећати, како нимало нисмо кадри или како више нисмо кадри уздићи се у велике регионе мишљења. Не само да сумња у религиозним питањима ужасава све оне људе, који нису поуздани у своју снагу; већ, било да је реч о њихним општим интересима или о њихним приватним интересима, они се вазда бране са највећом жестином од прве сумње, која се хоће у њима да породи. Поверење је извесно стање покоја, сумња је почетак рата. Кад је пропаст неизбежна, онда је мало људи, који се уздржавају да у ту борбу ступе везаних очију и ништа не видећи; па, шта више и онда, кад је још време радити, већина цени као непријатеља онога, који је први извештава о опасности, кроз коју ће проћи. Ово ужасавање од новога огледа, ова одвратност према сумњи и неповјерењу, ова леност у вежбању својега ума у ненавикнутоме размишљавању, још се утврђује личним поносом и поносом народним. Тада човек неће да призна, да је зло радио и да је увек зло радио, и да су они, које је навикао поштовати, још од детињства, једнако зло радили.

Предрасуда је непомична по својој природи; само разум напредује; те тако су и законодавци, који су смерали да својим делима даду веће трајности мудро радили, што су их стављали под заштиту инертне силе рода људскога, што су забрањивали свако испитивање и што су изгонили разум из својих области. Они су налазили у предрасуди силу једну, која је вазда спремна да брани оно, што постоји, од онога, што би било боље; силу, која се оружјем бори у корист њихова дела, њихне властите мисли, противу целога људскога рода. Они су радили мудро, ну са убитачном цели. С надувеношћу, којој се морамо чудити, кад је у човека видимо, они су поставили границе духовној власти: одлучили су, у својој ваљној памети, да никада ништа не може бити боље од онога, што су они пронашли; те тако су ово „боље“ омогућили.

Ну, ова предрасуда, која себе држи за хранињу, не спасава ни мало друштвених установа, било од неосетнога поремећења, било од другачих каквих обрта. Оне земље, у којима се цивилизација не креће у напријед, увек су једне и исте и вазда све грђе; а то с тога, што се у њима није изменила ни једна друштвена установа, што се људски род ту развратио и што се једнако развраћа; с тога, што им је власт из руку измакла; с тога, што су уметности, које ту цветаху ишчезле, јер она непомичност установâ, није их бранила од освојења и од тираније, ни од куге, ни од глади, ни од различитих других зала и недаћа, било земаљских било небесних.

Како су постале Мрцине у Конавлима

Приопћио

Вид Вулетић-Вукасовић

— СВРШЕТАК —

*

С Љуте је преко Конавалâ ишао до Епидаура римски *акведукт*, па му се ето и дан данашњи није сасвијем траг ут'ро, а овјековјечила му је успомену ова красна народна прича те сам је по дебелу први пут чуо од Пр. О. Ауг. Павлића, у Придворју — у Конавлима. — Гледао сам у Придворју на Кокотовој главици ископинâ, бива ту је одаја, чатрња и т. д. па се вића и жлијеб водовара, цијеви и т. д.,

а тако исто и на Дрвенику, у Придворској парокији.

Овђе је примјетити, да је око године 365. дошао у Епидаур свети Иларион, те онђе народу учинио добра и обраћао га на прави пут. У дни Јулијана одметника било је ради трешње оплимило море, да подуши Епидаур, а светитељ благословио таласе, те море опета расекло и ненаудило граду. Ту је у околици пустошила тешка неман, огњени змај, те прождирао коња и коњика. Светац се помолио Богу, каоно мученик свети Ђорђе, те убио ону тешку аждају. Тад се вас народ у Цавтату, у Конавлима и у околици обратио на праву христову вјеру. И сада је свети Иларион штован у Дубровачкој околици, а особито у Жупи Жрновници, ђе је насликан и на барјаку. Прича о змају светога Илариона сударa се са оном древном причом Феничанина Кадма, бива онај је див неђе код конавоскијех стијена убио змаја, па му посијао, по заповједи божице Атхене зубе, те изникли из земље џини и пустошили ону околицу. У Епидауру је био у велике штован бог Ескулапије, и то је врач над врачима, па му је била змија посвећена, а можда је свети Иларион искоријенио слутњу о Ескулапију и о чаровитој змији, која повраћала здравље свакому болеснику. И на кнежевој је палачи у XV. в. у Дубровнику укресано Ескулапијево лице, бива старца врача, ђе сједи и врача немоћницама, па то лијепо каже и латинска пјесма испод споменутога лика.

И наша нам дивна прича о гуштеру још боље наговјешта борбу између латинскога и словинскога елемента, те нам, без икаква народословнога пређеривања, смрт оне латинке ђевојке каже како је пропало латинско племе, те се сахранило на грудима словинскога младога, ал' јакога народа . . . Ово су наша скромна истраживања, па ћемо јих ојачити доказом како се латинска мисао провлачила негда у Цавтату, у Конавлима, па и у Дубровнику. — Испод брда је *Сњежнице*, у источној бочини, пећина, те се каже, да је ту стала Ескулапијева змијурина. Пећина је неизмјерно висока, те свјетлост улази из брда кроз пукотине. На висини је од три метра голема пукотина, а на лијеву страну до два метра и пô, у станцу је камену као друга пећина, те изгледа као да је клијет за вршење светијех тајна. Дакако, у великој су пећини големи циједници, па рек' би, да је на ступовима као храм, а сига до сиге виси, ал' се свода невиди. Дивота је у пећини, бива дуга 31 метар, а још шира. Подаље 50 метара још су двије чуњасте шпиље. У лијеву је локва дуга до осам метара, а широка шест. Ту је љети вода дубока до метар и пô, и зими поплави пећину. Кад пијеш ове воде и љети трну зуби, па се и овај студенац зове — како онај код Цавтата, ђе је исто голема шпиља, — *шипун*, јер је вода кисела. Код Придворја је вода *турбина*, па и то је нешто као и *шипун*. — У пећини је на Сњежници каменица осредње величине, те је вазда из циједионика пуна пунцата воде, а зове се *вилина каменица*. Око пећине је свакијех мирисније травица за врачање, па се каже, да јим није трага у нашијем странама, но да су јих врачи посијали у древно доба, кад се оно свијет клањао оној Ескулапијевој змији. Травице су се осјемениле, па јим се свак чуди и дан данашњи. Овђе је било змијино пророчиште, па ето је једва једвице сада нестало те вражде, ал' све наговјешта на змаја, те и на гуштера наше приче . . . — Епидаур је, како ћемо видјети, утемељен око VI. в. прије Христа, те су се ето њеки староилирички обичаји уздржали у Дубровнику, како причају Дубровачки писци, готово до пропасти републике, а то овако: — Био је обичај у Дубровнику о месојеђима да плешу испод мјешница три чељадета, а то у мушкари (карабуљци), бива *Турица*, *Чорое* и *Вила*. Кажу, да је *Турица* као *Давор*, *Чорое* Бако, а *Вила* Диана.

Турица је био коловођа, те је имао коњске косијере, а искострешио би очи и изкесио зубе, да никада тако. Затиок му био ка' у човјека, ал' ћелав. Та би се наказа залијетала за пуком, па би се дјеца страшила, да нигда тако. *Чорое* је имао у руци киту, а на глави вијенац од лозова прућа. Вила је држала у десници лук и тетиву, па је ово свакако као Диана, божица лова. У Дубровнику, ако и

ријетко, још се чује: — прави је *Турица* или *Чорос*. — Ово се каже шереметасту чељадету. — Ово ја као нека врста римскијех *Ашелана*, ђе није било ни краја ни конца шали и дречању, па би Турица започела свој шереметлук испред цркве Св. Влаха, у Дубровнику. Ниједан писац некаже кад је нестало споменутога *шанца* у Дубровнику. Ова је игра, по свој прилици, био посљедњи остатак древнијех обичаја из Епидаура, ал' је *српски живаљ* својијем разноврснијем обичајима утр'о траг и овој аномалији . . . Српски је живаљ сваку прогутао или преиначио, а то нас најбоље учи спомената прича о гуштеру, те је то као њеки прототип народнога асимилирања у српској традицији.

*

Име је Цавтат од влашкога *Civitaté*, а то значи град, те је ово мјесто особито знаменито у средњему вијеку, јер би се обично Српски и Босански владари возили из Цавтата у Дубровник, а то, кад би ишли господи Дубровачкој у походе.

Ово је мјесто припадало, (а и околица с Конавоском жупом, све до год. 1427.) Требинској кнежевини, па онда Дубровачкој републици.

Још год. 1253. спомиње се у листинама *стари град Епишавр*, ал' је још старија наведена прича о гуштеру, па досиже и до X.га в., кад се спомиње *κάστρον Πίταυρα* — *Кастрон Питаура*. —

Конавли су, како сам споменуо од *Καναλή* — *Каналé*, а то значи жлијеб или акведукт. И *Доња* је *Гора* с *Врсинама* спадала у средњему вијеку на Требиње, и то су баш садашњи Конавли, јер је Доња Гора к мору, а *Врсине* к сјеверу, ђе је тврди *Сокô*. У XV. в. Дубровачки је кнез становао у Св. Мартину, а то је данашње *Придворје*, баш по кнежевој палачи. — У XV. в. најбољи је био за Дубровчане пријатељ кнез Сандаљ, те је у Конавлима, по жељи Дубровчана, отсјекао главу Радичу Санковићу, војводи Краља Остоје, па му је баш Дубровачки сенат даровао Радиће ве дворе у Дубровнику. Сандаљ је још године 1419 продао Дубровчанима половицу Конавала а кад је године 1430 Радослав Павловић јавио рат Дубровчанима ради друге половине, те је био продао још године 1427 истијем, Сандаљ је у овој неприлици помагао Дубровчане, те с војском дошао у Конавле, да подјарми оне племиће, који су се били подигли проти Дубровачкој Властели. Онда је обсједнуо и тврди град Соко, те га поклонио Дубровнику. Соко је био с половином Конавала Радослава Павловића[1]), а прије тога његова брата Петра. Након четири године нестало је и Сандаља, па и жене му Марије, те се каже, да су били отровани, а све њихово имање и државу примио је у баштину њихов синовац Стјепан Хранић-Косача, а то је главом славни Херцег Стјепан.

Овако су и по предаји и по повјесничкој свези Конавли скопчани с Херцеговином, а то је *Војводина Светога Саве (Ducatus Sancti Sabae)* . , . Писао сам још о Конавлима у Босанско-Херцеговачкому Источнику *(Стећци у Конавлима)*, — то год. 1895. у св. IX. на стр. 354—359, а уз остало је још приподобити *Рјечник* из *књижевних старина српских написао Ђ. Даничић* (дио I. стр. 468—469), те су ту наведени главни одношаји из српскијех листина, па и ово: — **На Цаптатѣ при мори естъ билъ градъ стари Дѫбровникъ полагъ жѫпе Конавальске, коюмѫ градъ пристоѣше жѫпа Конаваска... и када се онъ стари градъ расѫ, тъда господа Рашька и Хѫмьска ѕѕеше Конавальскѫ жѫпѫ . . .** а међе јој бјеху **с Трѣкинемъ и с Врьсинемъ и до мее и границе Драченчьке и до Прѣдъградьѣ Дѫбровачькога и до мора на Цаптатъ . . . до Молѫньта** М. 217—218.

Још ми је овђе споменути, да је писао Дубровчанима Ђурађ Балшић, да слободно иду преко земље његове у Босну (М. 186), па по тому испада, да је била онда под Зетом и Конаваска жупа, те је тако Зета заузимала голем простор, па и неке отоке. — **Дольниа**

[1]) *В. Буро Харамбаша* или Конавоски устанак — приповијест Херцеговачко-Дубровачка — прича из староставне књиге Вид Вулетић-Вукасовић — прештампано из Словинца — У Дубровнику наклада тискарнице Д. Претнера 1884.

гора је почимала ђе су у данашњијем Конавлима село Поповићи, а **Крьсине** (данашње Мрцине) су комад земље с неколико села до жупе Конаваоске, те је граничила **с Трѣбнемь и Крьсинем.** М. 218, а све је **Крьсине са вьсими сели и засеѡци** дао Дубровнику краљ босански Томаш Остојић год. 1451. М. 449., па ето је закључити, на темељу наведене приче, да је само једно село уздржало споменуто име, а и то преиначено у *Мрцине*, то по народној машти. У споменутому је селу око седам стотина становника, а у *Доњој гори* и преко девет стотина. — У Мрцинама су људи јунаци као и Херцеговци, те се нимало неразликују од херцеговачкога типа, а Доњогорани и Витаљана мекши су и жупнији, каонути при мору.

У Корчули, о Власићима 1896.

КЊИЖЕВНОСТ

Јанићије (Јоаникије) Памучина

У септембру ове године, навршује се равних двадесет и шест година, од када се угаси живот првога и најбољега књижевника херцеговачког, о коме се у нас Срба тако мало зна, јер се о њему врло мало и писало. Његови пријатељи, који га познаваху, или нијесу могли или нијесу хтјели о њему да пишу; а они, који би о њему писали, — ни познавали га нијесу.

Па зар наша „Зора“ да о њему не проговори, да га колико толико отргне забораву, кад други толико ћутаху? Зар да не проговоримо коју о животу и раду му па ма и у кратко, кад је он то заиста заслужио!

Јанићије Памучина родио се 13. децембра 1810. у селу Загрaдињу (котар Требињски) а крштено му име бијаше Бошко. Још као дијете волио је школу и науку, те се учио азбуци по разним плочама и корама јасеновим.

Чим је мало одрастао, отац га одведе у Манастир Дужи, да се приправља за калуђера, те је у томе манастиру провео четири године као ђак, а тада оде у Манастир Завалу и ту се зађакони.

Четири године иза тога, херцеговачки митрополит Јосиф закалуђери га и даде му име Јанићије.

Из Завале пређе Памучина у Мостар и ту остаде до смрти.

А умро је 9. септембра 1870. год.

Нема старијега човјека у Мостару, који се Памучине не сјећа са одушевљењем, јер је он свакога задобити знао својом пријатном појавом и мудрим збором. Доброчинства пак чинио је и сувише. Пред смрт своју послао је у Русију 800 дуката, те наша српска православна општина и данас прима интерес на те новце, за српску школу мостарску.

Није он био од оних свјештеника, који само за свој џеп раде, а на народ се и не осврћу, његова је девиза била: *све за Христово, а Христово ни за живу главу!*

Због тога, народ наш у Мостару поштовао га је као светитеља, волио га је из душе а благо свакоме ономе, кога народ воли и обожава!

Као што смо већ навели, он је први Херцеговац, који је почео радити на књижевноме пољу. Он је неуморно купио српске народне пјесме и приповиједетке и описивао дивне српске народне обичаје.

У своме чланку „Слављење Божића у Херцеговини“ он сам вели:

„Ја сам досад саставио и печатати дао доста чланака, које у „српско-далматинском магазину“, које у „Светозору“ у Бечу и другим периодичним књигама у Русији, за које сам се много трудио, описивајући у истима народно стање у Херцеговини, народне обичаје и друге догађаје. Ово народно цвијеће да неби по

времену пропало и загубило се, трчао сам и брао сам га по народу и састављао у китице, те сам га изнио на виђело међу Србе и друге Словене, који су га сви без разлике радо примили, као прецијењено злато, исто како учени разред, тако и простији народ. (Магазин књ. XXV. стр. 55.)

Приповиједетке је обично писао онако, како их је чуо у народу, али је увијек пазио шта ће и како ће штампати.

Језик му је врло чист, прави српски херцеговачки језик, а није као код неких данашњих скупљача народних умотворина, који их удешавају према својим калупима, па све што је лијепо, а нарочито језик, искваре, те нам због тога и изгледају тако слабе.

Занимљиво је, ако прибиљежимо једну примједбу о Вуку, из његова „Слављења Божића“:

.... „И покојни наш литератер Вук Караџић, преводећи у Новом Завјету посланицу апостола Павла к филипсијем, казао је *филибљанима* и није погодио; јер друго је *Филиба* (Филипољ) град бугарски у Тракији, у коме су и сад старосједиоци Бугари; а друго је *Филипсија* град Грчки у Македонији, у епархији Драманској, удаљен од вароши Драме два сата хода, отачаство и постојбина Филипова и Александрова, ђе се и сад гледају развалине. (Магазин књ. XXV. стр. 57.)

Памучина је и у описима врло занимљив. Просто, али лако и разумљиво описује он све, па и најмање ситнице.

Најбољи од свију тијех описа је *Слављење Божића у Херцеговини*, који ће сваки читалац са насладом прочитати. Нама се чини, да је Памучина боље успјео него и Врчевић, да опише оне дивне обичаје о Божићу.

Други му је чланак: *Покладање месни и бијели поклада у Херцеговини*. Овај чланак сличи више приповиједетци и у њему је Памучина изнио народне празновјерице о ђаволима, вјештицама, морама, вукодлацима и т. д.

За овим долази лијепа и истинита слика из херцеговачке прошлости *Побједоносно мученье Христине Рајковић, дјевојчице у Мостару* 1841. год. (Магазин 1850 год.)

А у *Магазину* за 1894. год. налазимо *Сашопоказашељ*, у коме је Памучима обиљежио даљину од Мостара, до свакога главнијега мјеста у Херцеговини.

Осим свега тога написао је и *Живот Али паше Ризванбеговића*, гдје је и историја Херцеговине за доба Али-пашина. „Тај састав преведен је на руски и штампан је 1873. год. у списима Александра Гиљфердинга.“ (Поменик књ. IV. стр. 496.)

Толико о животу и раду овога дичнога Србина, који је био тако вриједан, а тако скроман.

Но још нијесмо свршили!

Као што рекосмо, ове године навршује се двадесет и шест година, од смрти његове. Па бар ми, Срби Мостарци, требали би да га се сјетимо, па да му на дан 8. септембра учинимо свечан помен, а и да му гроб обновимо, те да му дигнемо достојан споменик, — а Срби са свих страна, братски ће нам помоћи у томе. Дичној нашој српско-православној општини обраћамо се, да се она побрине за то!*) —o—

*) О пок. Памучини штампао сам у „Јавору“ 1892. г. један чланак, те га овђе исправљена доносим.

ОЦЈЕНЕ И ПРИКАЗИ

Деспотова властела

Роман из српске прошлости. Написао Андра Гавриловић. — Београд. Парна радикална штампарија 1896. (На другом листу више Коларчеве сличице: „91-ва Коларчева задужбина града Београда дата је овој књизи.“) Цена 2 динара (2 круне) — Страна 276. Мала 8°.

За писање романа из савремена доба иште се дубоко познавање друштвенога живота, а за писање историскога, подробно познавање про-

шлости, онога времена, из којега се историски сиже узимље.

Познавање савременога друштва тражи голема животна искуства, које се временом и студовањем тече. А, ваљано познавање одавно минулих времена још је мучније, јер тражи да се оживе дух и слике, мисли и осећања, којих више нема и то тако, као да су то садашњост, те да на ову истинску заборавимо, докле год такав роман читамо.

За историски роман на првоме је месту потребно, да је историја дотичнога доба довољно расветљена, што је реткост и у др. већој, туђој књижевности, а камо ли у нас, где још ваља толико критички рашчишћавати, пабирчити и проналазити историско градиво, да је мучно доћи и до добрих монографија историских.

Неколико месеци, година и две, врло су кратко време за такве послове, ако се хоће да се створи дело трајне вредности. С тога је великим романописцима, нарочито онима што из давне прошлости узимљу своје сиже, често потребно било читаве месеце студовати, док су били у стању написати, како ваља, само по неку страницу својих романа или приповедака. Такву брижљивост показује на пр. Огист Флобер, у оно мало својих романа, што ће остати монуметалним делима, можда кроза столећа.

Држимо, да правога историскога романа код нас још не може бити из предходних разлога, али не одричемо да у томе може бити колико било срећних огледа, у појединим добима, нарочито почевши од XIV. столећа на овамо.

Добивши у руке *Деспотову власшелу* изненадили смо се њезину натпису историскога романа, нарочито што јој је писац за такве ствари још одвећ млад и што је већ показао у својим *Првим жршвама* врло слаба успеха, као приповедач, ма да је, у осталом, вредан и ма да нас, у последње време хоће готово да претрпа својим песничким саставима.

Нећемо нијекати, да смо од њега до сада добили више лепих песама, пуних здравих мисли и осећања; али, још му се хоће да остане ограничен само на те ситније песничке саставе, док више не стече и знања и искуства, да би могао писати историске романе из српске прошлости.

А, он је у тако срећним животним околностима, да ће то зар временом моћи и постићи.

Ако се пак нађе да Коларчева задужбина није требала овај роман на свет издати, онда ће за то највећа морална одговорност с пуно разлога требати да падне на референте, који јој га препоручише.

Наше је мишљење да младим приповедачима не треба ласкати, јер искуство нам показа, да они услед тога постају размажени а и уображени. Критика ваља и да је оштра и да је правична, и да у себи нема ни суровости ни претеране благости.

С таквога гледишта оценићемо овај роман.

Роман је из доба деспота Стевана Високог, сина кнеза Лазара. Догађаји у њему збивају се у првој половини XV. столећа.

Садржина му је ово:

Марина, кћи Маројице Бунића, пургарскога кнеза у Новоме Брду, оставши рано удова Бана Крајиновића (који кад је узеде беше у годинама), заљуби се у младога, лепога и честитога војводу, Синишу, последњи изданак властелинске лозе Војводића, из северне Албаније; ну, у тој љубави не беше срећна, јер је Синиша љубио лепу и честиту Злату, кћер ћесара Угљеше и ова њега. Љубоморна, покуша она да Злату убије; то јој не изиде за руком, али успеде опањкати Синишу као издајника код деспота Стевана, те му овај у скоро одузе баштину. Мало за тим, Марина се каје за своје грехе и трује се. — Она беше господарка тврдога града Врмце, у моравичкој долини.

Маринини интереси подударали су се са онима Стевана Лобојевића, (старога друга Маринина мужа), господара од Сокоца, који је жудео да њезином помоћу пронађе закопано благо једнога пређашњега властелина и да постане зетом ћесара Угљеше, па по смрти му и наследником баштине његове; с тога је ревносно помагао смерове Маринине противу Синише и храбрио је у томе. Лобојевић тежи за што већом влашћу и независношћу од деспота,

па за то је привржeник кнеза Вука, деспотова брата и Турака, с којима најпосле и полази противу деспота, те у бoју гине од Синишине руке, после смрти Маринине.

Док су ово двоје себични и ниски карактери, дотле је војвода Синиша у свему светао. Он отворено изјављује Марини да је не љуби, па касније спасава од ње и у њу заљубљенога Јанка Угљешића, војводу нишког, младога сина Ћесара Угљеше, достављајући му онај Маринин убилачки смер противу сестре му Злате и уверивши га да га она не љуби. Најпосле, по смрти Марининој, Синиша јуначки гине у борби противу Турака, пошто недавно пре тога беше повратио своју баштину и Златом се оженио.

Ово је језгро садржине, суштина овога романа.

Као што се види, сви се његови концы сплећу и полазе из једнога чвора, — из Маринине љубави. Да се ово докучи, није тако ласно, а то и чини главну махну у уметничкој обради овога романа. Увиђамо да је Марина главна особа, па ипак по обради не бисмо то могли најочитије потврдити. Не само да то не бисмо могли учинити за њу, већ ни за једну особу у овоме роману. А, где год се у романима главна особа не истиче више свију осталих, где год она није видна и највиднија, где је овако треба назирати и с муком тражити, ту је већ и сувише доказа да главна замисао, план романа није смишљен како ваља. А, чим је ово овако, онда је већ у напред јасно, шта можемо ишчекивати од појединих му чести.

Као што поменусмо, Лобојевић је у најтешњој вези са Марином. Њих двоје заједнички раде, али свако за свој рачун, Са њихном је радњом у тесној свези и она Синишина и Златина.

По самој пишчевој замисли, највише је требало истаћи радњу ових особа. а то није учињено. Оне пред нама врло мало живе, ретко кад их можемо довољно ценити по њихним властитим делима, већ више на поштену реч пишчеву, по његовим речма о њима. Толико је уплетено других слика, што нису у тесној вези с фабулом романа, да је оне бацају у засенак, не могући се ни саме развити.

Сем ових особа, још по највише права на живот имају: Вијорика и Ариз.

Ко су ове особе?

Вијорика је чувена гатара, млада, лепа, оштроумна Циганка (Јеђупка) коју је млади Циганин Ариз избавио од њезиних отмичара. Ну, она се никако не одазва његовој љубави, већ се заљуби у војводу Јанка Угљешића, који је не хте ни видети. Марина је је довела ради гатања у Врмцу.

Нејасно је колики је утицај Вијорикин на развиће фабуле, а и Аризов, али није велики. И Вијорика и Ариз требали су зар бити нека оруђа у рукама Марине и Лобојевића. Ариз је употребљен да Злату убије, ну, кад то не би, онда, најпосле, у љубавноме очајању, Ариз убија Вијорику, која га не љуби.

Као да гледамо очима како се писац мучи са ове две особе. Јамачно је хтео да уплетањем њих даде већега заплета роману, да унесе у њ што више неке тајансгвености, ефекта, па кад виде да му то за руком не изиде, не зна шта ће с њима, по смрти Маринној, већ одлучује да обоје умру, и то Вијорика од руке Аризове, а Ариз од сабље Лобојевића, којега хтеде убити, после убиства Вијорикина, јер му *„неке мисли и сећања прелетеше преко памети.“*

Оволико речи утрошисмо о Вијорици и Аризу за то, што је сразмерно, врло много слика дато њиној радњи, то и ово тврди, да план пишчев ни мало није добро смишљен.

Сувише је маха дато и радњи Јанка Угљешића, којему писац велике неправде чини, вукући га по Врмци само за то, да нам покаже, како он Марину до лудила љуби, а она њега не.

Роман, у опште, налик је на епски спев. Као год што је епска песма лепша у колико је у њој одабранијих епизода, које чине шаренило и лепоту целине, које чине да засија васколиким својим сјајем сама суштина њезина, тако је исто и с романом, када се поред главних слика, у којима раде главне особе, уплете и споредних, са споредним особама. Ну, онда,

свака од таквих слика, свака од таквих особа ваља да има свој raison d'être. Ако која од њих ни у колико или врло слабо утиче на развиће суштине и објашњење онога што је главно, онда се квари лепота онога јединства у разноликости, без чега нема ничега што се уметничким називље.

Нисмо наумни држати овде предавање о техничкој обради романâ, ну ово поменусмо само с тога, што смо ради да укажемо: како је већина особа у овоме роману безразложно уплетена, како је већина у тако слабој свези са језгром романа, са сижеом, да се пре може узети као неки готово оделити део у роману.

Милош Н Пејиновић,
професор.

— СВРШИЋЕ СЕ. —

Osman Nuri: Ago Šarić,
pripoviest iz prošlosti Mostara. Zagreb. Knjižara Lav. Hartmana.

Још подавно, — 1894. године, — изашла је из штампе ова књига; но пошто ни један српски о њој говорио није, а пошто је то „приповијест из прошлости Мостара“, то се свакако морамо на њу осврнути.

Колико се сјећамо, није ово прва приповијетка, коју је Османа Нури написао, јер смо и прије имали прилике, да читамо неке приповијетке, под којима су потписани Османа-Азиз. Мислимо дакле, да се не ћемо преварити, ако устврдимо, да је и *Агу Шарића* написао исти Османа, који пише у друштву са Азизом, те га због тога нећемо сматрати за почетника, коме би се могло и кроз прсте погледати.

По самоме наслову види се, да је Аго Шарић главни јунак ове приповијетке. Османа Нури хтјео је да нам га оцрта, као једнога од оних храбрих Мухамеданаца, који у оно доба нијесу били ријетки, ни као јунаци. ни као свијетли и узор-карактери.

Но да ли је у томе и успјео?

По нашем мишљењу — није.

Он нам је Агу Шарића оцртао најприје као бећара и кавгаџију, коме капетан Халебија забрањује, да се не смије скитати по ноћи; за тим га је изнио као лупежа, који краде јахудијске новце, (и то г. Османа сматра за јунаштво!) а најпошље га претставља као нестална љубавника, који, док се једној дјевојци заклео на вјерност, тражи другу и с њоме „опћи у љубави“, као што писац вели. Једном ријечи: *овај* Аго Шарић достојнији је нашег презрења, него ли наше симпатије.

Хана, (прва љубавница Агина) такође је слабо оцртана. Док су се у нас Мухамеданке увијек криле, (а крију се и данас) дотле ова иста Хана грли се и љуби и говори са Агом, као да је читала све модерне романе, а иза тога узима пушку и нож и бије се уз њега.

А Хајрија (друга љубавница Агина) још му се и сама намеће на врат.

То заиста није Мухамедански!

Примјера ради, навешћемо овђе одломак из једне пјесме, коју, — у овој причи, — пјева Мухамеданска ђевојка из Мостара:

Cviećem sam darivala svoga milog dragoga
Cviećem sam ga darivala, a rukami(!) grlila,
Pazila ga, njegovala k'o u oku zenicu,
Al se dragi u sviet spremi, ostavi me samotnu,
Pa mi reče: doć ću, draga, u tvoj slatki naručaj(!!!)

Наши Мухамеданци од срца ће се насмијати овој пјесми, као што ће се насмијати читавој „приповијести“, ако је усчитају.

Мислимо, да смо рекли доста,

Мостар 1896.

—0—

Биљешке из књижевности.

Шаљива игра *Мило за драго*, од познатога књижевника Драгомира Брзака, преведена је на њемачки, под именом *Die Diplomatin*,

Из народа и о народу. Под тим насловом штампа наш књижевник Лука Грђић-Бјелокосић своје чланке о крсним именима, свадбама и т. д. од којих су неки штампани у *Босанској Вили*, а неки се сад први пут штампају. Ову књигу унапријед препоручујемо српској читалачкој публици.

Са белог града. Војин Н. Карапанџић штампао је четири своје приче из биоградског живота, под горњим насловом. Све су приповијетке почетничке,

*

слабе; писац је несигуран у приказивању, али зато ипак није без дара, те ће се вјежбањем моћи дотјерати. У трећој причи почео је да пише јужним нарјечјем, но то му није пошло за руком. Тако он пише: *Сшјеван* мјесто *Сшеван. вјечера* мјесто *вечера, при сјеби* мјесто *при себи* и т. д. У књизи су и четири лијепе илустрације Стојана Тителбаха, а издање је укусно.

Српска књижара Миливоја Каракашевића издаје другу књигу *Полешарка* Свет. Ђоровића. Књига ће кроз који дан бити готова.

У Цариграду ће се покренути лист за дјецу, под именом *Чоџуклара Махсуз Газеша*, а издаваће га Ебнел-Хак Мехмед Тахир-бој. Ово препоручујемо пажњи наше драге браће Мухамеданаца, који разумију турски.

Наш вриједни и честити сарадник Драгутин Ј. Илијћ, написао је оперску драму *Женидба Милоша Обилића*. Као и сви други радови г. Драгутина и ова ће драма бити нешто врло лијепо, те жељно очекујемо, да је чим прије видимо штампану.

У Берлинскоме листу *Die Nation* изишао је реферат нашега сарадника Harry-a, о књизи Стојана Новаковића: *Le Patriarcat de Constantinople et l' Ortodoxie dans la Turquie d' Europe*. Референт веома хвали ову књигу.

Његовање домаће живине, тако се зове лијепа књига М. Ј. Шустера, коју је на српски превео г. Андрија М. Матић. Ова ће књига добро доћи свакоме, који гаји домаћу живину,

У Трговинском гласнику, читамо ово: „Париски журналиста г. Адолф Даврил, подухватио се од недавнога времена, да посебничким књижицама упознаје велики француски народ, са плодовима словенских пјесника. Подуже је времена, од када се он бави проучавањем славенских пјесника; доста својих радова на томе публиковао је у једном угледном Париском листу, а сада ево гдје почиње издавати и нарочите књиге. Недавно је угледала свијета нова књига на француском језику, која се зове *Slavy dcéra* (кћи славе) или са другим насловом *Choix de poésies slaves recneillies par Adholphe d' Avril*. Књижице ове издају се периодичнс, а већ тринајеста посвећена је Словенима, те је у толико интересније за нас. У тој књизи руска књижевност, стављена је на прво мјесто; ту су: Толстој, Пушкин; за тим књиге Адолфа Давриела: *Saint Cyrille et saint Méthode, Les Boulgares* и онда рећају се славенске пјесме, гдје истина нијесу изабране најбоље, ал ипак за сада дужни смо и на овоме Давриелу хвалу. Од српских пјесама тамо се налазе: наше народне пјесме о цару Лазару, пјесма о Боју на Косову и Онамо! Онамо! од кнеза Николе I. Такођер видно су заступљени Чеси, Пољаци, Бугари и Хрвати. све са добрим преводима и без ритма.

Познати и чувени књижевник српски Јован Ристић, написао је *Дипломашску исшорију Србије*, за вријеме српских ратова 1875—1878. Ову лијепу књигу сваки ће Србин са насладом прочитати, те је за сад топло препоручујемо, а гледаћемо, да о њој и опширније проговоримо.

Изашла је четврта свеска *Славе* књижице за народ и омладину. Штампа се у Нишу, а уређује је Миливој Башић. Ево садржине IV. свеске: *Танаско Рајић*, пјесма Дим. Глигорића, *Ћирило и Мешодије, словенски апосшоли*, (са сликом) од Ш., *Два бела Орла, — Две среће Српске* од Александра Сандића, *Сврлиг*, пјесма Вој. Милошевића, *Слава*, од С. Р., *Из српскога народнога живоша и обичаја, Српски народ, Брашска слога, Српско родољубље, Књиге за народ, Одзив Слави, Чишулa*. Овај, овако дивно уређени лист српски, треба да има свака српска кућа. Цијена је врло умјерена: само 2·50 фор. за читаву годину.

Књига о љубави, тако ће се звати збирка пјесама младог и ваљаног пјесника српског Милорада Ј. Митровића. Књига ће изаћи из штампе још овога љета.

Изишла је 186. књига *Љешописа Матице Српске*, са врло одабраном садржином. Између других радова видимо и *Јесење елегије*, пјесме нашег младог мостарског пјесника Јована А. Дучића. Пјесме су врло лијепе, те нашеме пјеснику најсрдачније честитамо на успјеху. О овој књизи Љетописа, говорићемо опширније у коме од идућих бројева.

Јаша Томић позива на претплату на роман под натписом *Назарени*. Књига ће износити 12—14 штампаних табака. Цијена је за претплатнике 80 новч. или 2 динара. Дућанска ће цијена бити 1 фор. или 2·50 дин. Претплата и наруџбине шаљу се: штампарији Дра. Светозара Милетића у Нови Сад.

Наскоро ће изаћи из штампе књига *Историјски развишак српске задруге* од Алексе С. Јовановића. Цијена ?

У свима књижарницама у Србији, може се добити књига *Размишљања*, написао Стева Радосављевић-Бдин. Цијена је $1^1/_2$ дин.

Чувени српски приповиједач Јанко М. Веселиновић, написао је двије нове приче: *Биров* и *Ашиков гроб*. Ма да их нисмо добили, ми их ипак препоручујемо, јер за ваљаност њихову јамчи нам — Јанково име.

Дивна књига Едмонда де Амичиса *Срце* преведена је на српски, а преводилац је проф. Спира Калик. Ето најљепшега дара о испитима нашој дјеци!

Умјетност

Накладом књижаре Лав. Хартмана у Загребу изашао је *Album bosansko-hercegovačkih pjesama*, najljepše narodne pjesme iz Herceg-Bosne, sabrao i za glasovir udesio Š. Bošiljevac. Цијена ф. 1·50 У овој збирци има 51 пјесма и све су то наше лијепе *српске народне пјесме* из наше отаџбине. Смијешно нам изгледа, зашто је г. Босиљевац по гдје гдје мијењао имена те је на пр. мјесто *Јово Ружу кроз свиралу зове* ставио *Иво Ружу* и т. д. Ми мислимо, да треба текст онако потписати, како народ пјева, а у нашој милој отаџбини још не чусмо да ко год заџјева *Иво* мјесто *Јово*. Издање је врло укусно. —*о*—

Нове слике Паје Јовановића. Овај дични умјетник наш изложио је и на пештанској изложби три слике. Мађарски књижевник Тома Сана, који је секретар у Петефијину друштву, написао је подужу оцјену о изложеним сликама у листу „Fővárosi Lapok“, па ево шта вели за Јовановићеве слике: „Новина је и тројна слика Павла Јовановића, коју с правом можемо назвати најзанимљивијом plein air студијом на изложби. Овај генијални сликар, по мом знању, сад је први пут изабрао мађарски (јамачно ће бити предмет из живота угарских Срба) предмет. Потражио је народ, кад је у послу. Насликао је *жетву*, *бербу* и *сајам* (вашар). Све три слике подједнако су карактеристичне и бравурне. Јовановић је међу друговима својима прави мајстор у поузданом цртању и овога је пута и у употреби plein air-a толико вјештине показао, да се његове слике с правом могу за узор ставити млађој генерацији. Ова је слика позвана, да умножи колекцију сликарског музеја у Пешти и веома би ми жао било, кад из једног или другог узрока неби могла тамо доћи“. Честитамо дичном Србину на овом новом успјеху! *(Бран. Коло)*,

Српско пјевачко друштво „Гусле“ у Великој Кикинди, расписало је било награду од 25 фор. за једну дјечију композицију. На 27. априла о. г. приредило је исто друшто забаву, те је том приликом добио награду *Сава Лудајић*, учитељ из Сенте, за своју композицију *Мајска пјесма*.

Српско народно позориште у Биограду недавно је давало комад од Брандоне Томаса, под именом *Карлова тетка*. Критика хвали овај комад. При представљању најбоље се одликовао чувени биоградски комичар *Динуловић*.

Друштва

Први братски састанак сарајевског српског пјевачког друштва „Слоге“, и мостарског српског пјевачког друштва „Гусле“.

На овогодишње духове наша српска народна свијест у Босни и Херцеговини, славила је један свој епохалан догађај, који ће у будућности овостраног Српства имати својих разноликих и значајних пошљедица. На тај дан наше мостарско српско пјевачко друштво „Гусле“ на врло свечан начин посјетило је сарајевско српско пјевачко друштво „Слогу“. Идеја овог састанка поникла је из средине сарајевске српске омладине, која је на тај значајни састанак позвала наше пјевачко друштво, које се том дивном позиву с одушевљењем одазвало. — Како састанак ових двају омладинâ српских, као што истакосмо унапријед, има важног значења за просвјетне и народоносне прилике овостраног народа, „Зора“ не може, а да тај састанак не пропрати са највећим пијететом, доносећи овдје ма и краћи опис те дивне и ријетке свечаности, чије пошљедице нијесу потпуно ни догледне ни избројане али су извјесне већ по томе, што је тај састанак створио најинтимнију везу тих двају омладинских друштава, који досадашњим својим просвјетним и патриотским радом, даваху импулс осталим омладинским дружинама у Босни и Херцеговини; тај састанак створило је тијесно пријатељство свих Срба Сарајлија са Србима Мостарцима; тај дан улио је у срца обојих омладинâ нову вјеру и наду и силно одушевљење за сложан и заједнички патриотски рад. — Ево у кратким потезима, како је текла та дивна свечаност.

У Мостару се живахно припремало за ту свечаност још од оног дана, кад је сарајевска „Слога“ управила нашем друштву свој позив. Омладина мостарска са највећим

нестрпљењем очекивала је дан, да се на тај састанак крене, а са омладином одушевљавали су се сви Срби Мостарци — и ако ни једном не бјеше могуће да себи представи колико одушевљење, колика искреност и какав импозантан дочек спремају Сарајлије.

Први дан Духова, у 7 сати у јутро, окупе се сви чланови пјевачког збора у дому нашег пјевачког друштва, а с њима и сви пратиоци, који ће заједно са друштвом у Сарајево. Из друштвеног дома крену се у једној гомили, напријед са својим барјактаром и развијеном друштвеном заставом. На станици је очекивао друштво силан свијет, а кад се друштво кренуло, испратило их је громогласно и весело клицање. Истим влаком са 48 пјевача, међу којима бјеше и 5 друштвених чланица — дилетанткиња, кренуло се 38 пратиоца, мостарских грађана. И с веселом пјесмом и живахним збором, превалило је друштво свој пут од Мостара до Сарајева. На станици Хаџићима, близу Сарајева, поздравише наше друштво двојица одборника пјев. друштва „Слоге“, који су нашем друштву изашли на сусрет; а како је год влак ступао ближе Сарајеву, у нашим путницима дизало се и кипило до тад незнано силно одушевљење, љубав и задовољство. И кад се влак заустави пред пероном сарајевске станице, заори се бурно „живили!“

Потпредсједник пјев. друштва „Слоге“ и познати одлични грађанин сарајевски г. Васо Краљевић, поздрави наше друштво са дивним и врло одушевљеним поздравом. Одатле се имало кренути електричним транвајем до дуванске фабрике, а ту је имао бити сусрет обојих друштава. Са потпредсједником и одборницима „Слоге“, пође друштво одатле транвајима, а кад се приближило дуванској фабрици, ту је стајала непрегледна гомила свијета, која наше друштво из хиљадама својих грла поздрави са урнебесним и дугим клицањем: „живили!“, „живиле српске „Гусле“! и т. д.

Сарајевска „Слога“ заори химну нашег друштва, а предсједник г. Глигорије Јефтановић, познати поштењак и родољуб, дивним и одушевљеним говором поздрави наше друштво, на које му предсједник нашег друштва г. Алекса Шантић са истим одушевљењем одговори, а тада се по три пута укрсте друштвене заставе, а барјактари обојих друштава топло се пољубе. Тај свечани тренутак изазивао је сузе с обје стране, а непрестаном, бурном клицању свјетине не бјеше краја.

Сви чланови и пратиоци нашег друштва били су у дивном и раскошном народном херцеговачком одијелу. И кад су на поздраве предсједничке кренули са тог мјеста у дивном реду, навали свјетина а из хиљадâ грлâ орило се непрестано „живили!“

Одатле су друштва кренула на благодарење у велику цркву, са које су непрестано одјекивала звона и која је дупком пуна очекивала путнике, окићена великим српским тробојницама и државним заставама. У цркви, испред свјештеника и цркве српске, којој ово друштво вољно служи поздрави наше друштво дични сарајевски свјештеник поп Стјепо Трифковић и тад отпочне благодарење, коме су скоро сви сарајевски свештеници чинодјејствовали. За вријеме благодарења пјевало је умиљато и дивно сарајевско друштво „Слога“. — Из цркве крену се оба друштва са силном пратњом свијета у друштвени стан „Слогин“, и ту наше друштво поздрави лијепим говором одборник „Слогин“, ваљани управитељ српских сарајевских школа г. Стево Калуђерчић, на који одговори предсједник нашег друштва г. А. Шантић, говором пуним пјесничког заноса.

„Слога“ заори за тим химну нашег друштва. Ту се гости одморе и окријепе пивом и кавом, а тад се разиђу. Родољубиви Срби Сарајлије, нијесу дозвољавали да се наши путници разиђу по хотелима, него су се сви понудили „Слози“ и тако сви наши пјевачи и пратиоци разишли су се по српским домовима.

У 8 сати у вече, окупили су се чланови обојих друштава и одатле крену на банкет, који је приређен у почаст нашег друштва. На банкету су позвани сви чланови обојих одбора и друштава, а осим тога сви пратиоци из Мостара и многи одлични грађани сарајевски. Том приликом пале су многе одушевљене здравице.

И тек око поноћи, разишли су се сви чланови с банкета.

Сјутри дан, т. ј. други дан Духова пјевало је наше друштво у цркви на литурђији, којом је приликом велика црква сарајевска била пуна српског и страног свијета. Можемо да са задовољством истакнемо, да је наше друштво „Гусле“ том приликом освјетљало образ и свој и свих Срба Мостараца, који у том друштву држе своје мезимче, своју узданицу у свом просвјетном и родољубном раду, а присутне је задивило милозвучно и вјештачко пјевање пјесама и јектенија.

Послије подне тај исти дан, састала су се оба друштва са одборима код нове цркве и ту су се друштва загрљена сликала, а у вече исти дан, држан је концерат у пространој сали варошког циркуса.

Ту се показа врхунац одушевљења, љубави и искрености, која је овјенчавала овај дивни српски састанак. Сала је била пуна, и кад се дигла завјеса, а показало наше друштво у свом народном костиму, осуо се силан пљусак од аплауза и из *четнаест стотина* грла у сали, заорило се урнебесно и дуго клицање. Такви тренутци маме и ненадно сузе на очи, а не заборављају се никад, докле је год срцâ, која су тај тренутак осјетила. — Наше друштво, којим је у отсутности друштвеног хоровође, управљао предсједник г. Шантић, заџјевало је најприје „Химну Побратимства“ (Боже благи“ . . .) а на пошљедни акорд, у публици опет експлодира буран аплауз и силно, дуготрајно клицање. Након тога, програм је текао редовно. Све су пјесме понављане по два и више пута, а пјеване и неке ван програма. У програму су пјевали браћа пјевачи дичне „Слоге“ и показали су заиста праву вјештину нотног пјевања, а нарочито мјешовити лик дивном Јорговићевом пјесмом „Ао̀ небо“. Чланови нашег пјев. друштва, били су занесени пјевањем „Слоге“.

У програму су биле многе лијепе српске пјесме, но наше друштво пјевало је и неке славенске: руску „Славенску полку“ и „Ej ухнем“ обје од Д. Славјанског; за тим чешку „Смјесу чешких пјесама“ од Замрзле, а све без изузетка изазвале су силно допадање.

Декламација мале ученице српске више дјевојачке школе сарајевске гђице Анике, кћери предсједника наше општине госп. Војислава Шоле, дивно је испала и дубоко дирнула сва присутна патриотска српска срца. Исто је тако лијепо испала жива слика „Сан Краљевића Марка“, коју су давали чланови друштва „Слоге“. — Позоришни комад „Смрт Стевана Дечанскога“ којег је наше друштво изигравало, испао је такође на опће допадање. Нарочито су добро одигране улоге: Теофила, Душана, Светковића, Виловића и Зорке и Марије, што с радошћу констатујемо.

Приликом програма предсједник „Слоге“ с дивним говором предао је предсједнику „Гусала“ сребрен вијенац, а послије програма одборник г. Калуђерчић диван лаворов вијенац од српске омладине на ондашњим средњим школама, а предсједник „Гусала“ у име свог друштва у обје прилике захвално се дубоко ганут. — Послије програма наступила је весела игранка, која је трајала до 6 сати у јутро.

Трећи дан Духова, из друштвеног стана, гдје наше друштво испраћено лијепим говором г. Стеве Марковића учитеља, растало се са сузама од дома „Слогиног“ и у једној другој поворци од 30 фијакера, кренуло је на станицу у 10 сати прије подне. Ту су се предсједници растали са говорима, а сви присутни с обје стране

са поклицима, сузама и искреном тугом. — Наше друштво испраћено је одбором „Слоге“ све до Илице, одакле се одбор повратио натраг, а наши путници наставили свој пут у Мостар. На мостарској станици непрегледна гомила свијета поздравила је друштво, које у исти мах заори своју химну и заједнички крене у свој друштвени стан, пред којим се у више пута поновило весело: „Живило сарајевско српско пјевачко друштво „Слога“!“, „живила братска љубав и побратимство!“ „Живили Срби Сарајлије!...“

*

Ово би био у кратким потезима и врло површан опис ове свечаности, овога епохалног догађаја за српску народну свијест у Босни и Херцеговини. Дивни пријем, топла предусретљивост и љубав коју су Срби Сарајлије указале нашем ваљаном друштву, све је то ударило темељ искреној и трајној симпатији, вјерном братимству и узајамној љубави ових двају и бројем и заслугама највећих омладинских друштава наших; а та љубав показаће тек у нашој будућности своје благословене плодове.

Србима Сарајлијама и дичној „Слози“ нека је с наше стране највећа хвала и признање, јер сав пријем и одушевљење овом приликом, показало је у омладини сарајевској највећи патриотизам и будну српску свијест.

А наша „Зора“ поздравља тај догађај с највећим пијететом биљежећи га као знаменитост у нову историју овостраног српског народа. **Д—ћ.**

Разно

Фонд за стипендије. Дични Србин, врли родољуб Нико Бошковић, који је недавно преминуо у Дубровнику, између осталих завјештања установио је и фонд од 13.000 фор. за стипендије сиромашним ђацима. Слава му!

Српски књижевник Александар Сандић, професор на великој српској новосадској гимназији, навршио је 14. ов. мј. шездесету годину живота, а крајем ове школске године, прославиће тридесетогодишњицу свога учитељовања на поменутој гимназији. Ми му ово славље најсрдачније честитамо, и кличемо му: Живио нам још многа љета!

Један од најбољих словеначких научењака Др. Ватрослав Облак, преминуо је 3. априла ове год. у своме родном мјесту Цељу. И ми искрено дијелимо тугу братског нам словеначког народа, те врлом покојнику кличемо: Лака ти црна земља!

Уз слику

Таковски грм, то је онај чувени грм, под којим је кнез Милош узвикнуо оне значајне ријечи: *Ево мене ево рата с Турцима!* Овај грм почео се сушити и недавно се од њега одломила једна овећа грана, те је српски краљ Александар наредио, да се од исте гране начини његов престо. А тако племенитом дјелу могли смо се надати само од дичнога младога краља!

ЗОРА

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

УРЕЂУЈУ

АЛЕКСА ШАНТИЋ И СВЕТОЗАР ЋОРОВИЋ.

Год. I. У МОСТАРУ, 30. ЈУНА 1896. Бр. 3.

Пјесма над пјесмама

Да ме хоћеш цјеливати
Пољупцима уста својих,
Јер је слађа љубав твоја
Него вино што нас пои.
Твоја коса красно мири; —
Као уље маслинчице,
Име ти се разлијева
Са усана дјевојчице.

Вуци ме, за тобом ћу трчати као сјенка,
Сведи ме у ложницу, мој царе, сведи своју,
Весело ја ћу с тобом, од самог вина слађу,
Спомињат' љубав твоју.

Црна сам ал' лијепа, ко шатор кидаријски,
Ко што је Соломона завјесе мрачно крило,
Јерусалимске кћери, не глајте што сам црна,
Сунце ме опалило.

Синови Мајке моје љуто се расрдише,
И мене поставише да чувам винограде,
Вај! својег винограда нијесам счуват знала,
И он ми сав пропаде.

Кажи мени, ти, премили,
Тебе зовем. да ме чујеш,
Ти, ког' љуби душа моја,
Гдје ли пасеш, гдје пландујеш?
Да не лутам залуд, млада.
Међ другова твојих стада.

„Најљепша између' жена, кад незнаш поћи само
За трагом бјелих стада пред тобом што сад стоје
И тамо, крај онијех пастирских колибица,
Јариће паси своје.

Као коњи Фараона,
У злаћане колеснице,
Сјајна си ми, драга моја,
Грива крије твоје лице.
Под грлом ти ситно бију
Многе низе поднизане,
Извићу ти сјајне гривне,
Сјајним сребром прошаране!"

Мој драги, ти си мени мирисна кита смирне,
Под мојим умом нек се тихано она скрива,
Ти си ми кипров гроздић енгадских винограда
Из тебе мед се слива.

„Лијепа ти си драга! лијепе очи твоје!
Гугучеш мени као невина голубица." —
Диван си, о, мој драги! љубак си, — и наша се
Зелени постељица!

Драгутин Ј. Илијћ.

Карловци

Пут

Ајде вјерни робе, све још тихо спава,
Мрачна ноћ је пала изнад горе лисне,
Пред нама се губи стаза вијугава
Ко мућа огњена што кроз таму блисне;
И ко мртви дини стоје хладне ст'јене
И понори, куд се мутан поток жури,
Ал крилата жеља води младог мене
По ноћи немирној и по страшној бури.

Тамо, гдје нас сада уска стаза води
Мрачне и суморне стоје густе горе,
И језеро једно над ким ноћца броди
И чиј талас бије тврде неке дворе.
На тавном бедему она на ме чека
У ноћи без звјезде и мјесеца сјајна —
Да на груди њене дођем из далека,
Кад спи двор, кад бдије само љубав тајна.

Сакриј се у ноћи и причекај на ме,
Први зрачак зоре док на небу сине!
Али ако чујеш врисак у сред таме —
Језеро ће бистро у крв да расплине . . .
И двор да се дигне у клику и хуци
А бедем засв'јетли у пламену жара —
Тад не тужи робе! С драганом на руци
У језеру нађ' ћеш свога господара . . . .

Јован А. Дучић.

ОДГОВОРИ УРЕДНИШТВА

Написао **Иван Иванић.**

Од како је велики реформатор Мартин Лутер разбио мастионицу о глави Ромог Дабе Сотоне, за чистоту вере није се радило са оноликом енергијом, са каквом сам се ја напрезао да постанем — новинар.

Мој покојни професор историје књижевности, човек старе школе, запазио је у мени наклоност ка новинарству, одвраћао ме је од тога, но без успеха. На његово тврђење, да су новинари незналице,

управо сваштари, т. ј. да они од свачега по нешто морају знати, али ништа потпуно, ја сам му гордо одговорио, да ћу онда *ја* бити феномен међу новинарима, јер сам *све* темељито научио. Моја воља за науком показала се још у моме детињству. Ја сам на пр. дететом, а из превелике жудње за књигама, — поцепао сву библиотеку очеву.

Још у раној младости осећао сам наклоност према природним наукама, дакле стварима, које су новинарима мање више нужне. Тако сам студирао унутрашњост земљине кугле, — те сам у тој цељи разбио школски глобус са чекићем. Ботанику сам особито волео, — и моје студије у воћњацима познате су врло добро нашим суседима, па и варошкој полицији. И Зоологију нисам занемарио, те сам и при часовима цртања само магареће главе цртао на школској табли, па како сам у цртању био велики мајстор, то су те главе личиле главама мојих професора.

Сви ти докази за моју ученост, нису помогли. Мога професора нисам уверио, али ни он није разуверио — мене.

Ја сам и даље горео од чежње, да будем новинар. Досада још нисам изгорео.

Аладинова лампа, као што је познато, била је у старо време једна од најчудотворнијих справа, која је заслуживала, да је свака интелигентнија породица има на столу. Ту лампу ваљало је само протрљати, па је човеку свака жеља испуњена. Аладин, заљубљени мусломан, дошао је, за једну ноћ, помоћу ове лампе до сјајног дворца, па је чак стекао и жену. Први је факт знатнији. Јер, изволећете знати, човек може стећи жену и без садејства ове чудотворне лампе, али без ње стећи за једну ноћ, сјајан дворац — никако.

Дакле, ја сам, после учињених покушаја, увидео, да се моја жеља да постанем новинар, неће моћи извршити без садејства лукаве лампе Аладинове. И ја пођох на Исток да је тражим. Шта сам тамо видео и како сам прошао, то би могао само Алфонс Доде описати и ја јамчим да би његов роман о моме путовању и хајци за Аладиновом лампом, далеко боље успео но његов познати роман о „Чудноватим Авантирама Тартарена Тарасконца“. Свакако је штета, што се Алфонс Доде није прикључио мојој пустоловној експедицији, и ако сам га учтиво позвао, — или што је писац „Дон Кихота“ Сервантес-Саведра умро пре 300 година, а Боало такође.

Ресултат мога путовања био је ужасавајући. Под теретом његовим умало нисам подлегао.

Ја, наиме, *нисам* нашао Аладинову чудотворну лампу!

Остало ми је да покушам са новим покушајима. Како су они испали, ја ћу Вам описати, и без Алфонса Доде-а и Сервантеса-Саведре. Ја сам у покушајима био неуморан, јер сам тврдо веровао, а сада још тврђе верујем да ме је природа предестинирала за — новинара. Додуше многи ме уверавају, да ми је Усуд одредио да вечито почињем и покушавам почињати, те да одменем мога часнога претка Сизифа. Али ја тим завидљивцима не верујем.

Дакле, ја почех поново бомбардовати уредништва свих могућих листова са својим радовима. Почех са песмама и ако сам се доцније уверио, да је то био лош почетак, јер уредници политичких листова не воле поезију*). Ваљада, за то, што у времену мојих почетака и покушаја нису била установљена јахачка друштва, те уредници не вични јахању нису могли ни усести на Пегаза и одјахати на Парнас. Тада сам мислио, да ће бар уредници спортских листова, којима је амблем копита (потковица) радо примити моје песме, али сам, на жалост, искусио, да они држе да Пегаз није пунокрвне расе и да поезију не сматрају

*) Међутим врхунац мојих амбиција беше да постанем сарадник баш политичких листова

за општи „спорт“, већ за мој приватни „спорт“.

Пре но што сам написао прву песму, изабрао сам један поетички псевдоним. Ја се прозвах *Љубомој Славуј* и експедовах обичним теретним возом читаве центе својих песама на све стране Српства. Од свих тих песама домаћег производа, са врх српског Парнаса и седла српског Пегаза, сижерирани од српских муза, није изашла ни једна, али је за то рубрика „Одговори Уредништва“ била препуњена одговора, упућених мени.

Колико су одговори били пакосни, цинички, и колико су они мој дух убијали, види се из ових неколико:

Г. Љубомоју Славују на Сиражилову. Ако ви гђцу Зорку тако много волите; ако и она вас тако много воли; ако је гђца Зорка тако лепа, добра и мила: онда зашто сте јој посветили тако рђаве стихове?

*

Г. Љубомоју Славују на Авали. Ви имате право. Пролеће је доиста приспело и дрва су доиста процветала. Земља се доиста пробудила из свог зимњег сна и птице de facto певају. Сунце доиста пушта топлије зраке, а месец се осмејкује. Ви, дакле, у свему имате право; — само не разумемо, зашто сте изволели све то нама написати у вашој песми „Пролећу.“ Ми то и без ваше песме знамо.

*

— *Г. Љубомоју Славују на Кошаонику.* Ваши су стихови тако рђави, да би шпанска инквизиција у средњем веку мучила са њима своје робове.

*

— *Г. Љубомоју Славују на Требевићу.* Вашу песму *„Женским очима“* не можемо штампати не само због сакатих стихова, већ и због садржине. Плаво је око лепо око, црно је око, такође лепо око. Ако нека гђца, као на пр. избраница вашег срца, гђца Видосава, има једно око плаво, а друго црно, то значи двоје. Прво, да она има два ока, — а друго, да има две врсте очију. Иначе, то ништа не значи.

*

Кад сам видео да моје песме неваљају, управо да их за таке сматрају, ја сам се обратио једном листу за савет и добио сам овакав одговор:

— *Г. Љубомоју Славују на Арарашу.* И ако сте се испентрали на врх Арарата, ми вас добро познајемо, и за то вам радо дајемо наш савет. Најбољу спрему за поезију добићете на курсу, техничара, а ако желите да певате добре оде, учите међународно право. Срдачно вам поздравље у далекој Азији из српске Шумадије.

После оваких савета и одговора ја сам увидео, да своју лиру морам променути у практичнију турску златну лиру, Пегаза продати на првом панаћуру, а Парнас је постао за мене, и иначе, неприступачан, када сам се забринуто враћао доле са високог Арарата и пребио ногу.

Латих се прозе. Уверавао ме је коректор неких новина, да су почетници у прози много сретнији, но у поезији. Изабрах псевдоним Оливер Романчић а написах јело много прича, црта, фељтона, У њима је био заступљен романтицизам, реализам, натурализам, удаљавао сам се и приближивао Ибзену, Монтепену, Толстоју, Золи, Жил Верну, па чак и писцима српских „црта са села“. Мој познаник, коректор, драговољно ме је уверио, да сам у једној причи успешно решио безброј проблема друштвених.

Продао сам један виноград и послао пакете са причама. На одговоре уредништва нисам дуго чекао. Ево их неколико:

— *Г. Оливеру Романчићу.* Када смо прочитали вашу причу, сетили смо се једне досетке. Неки полупропали трговац потписао је бланкет менице од једног динара. Неко му примети малициозно:

— Хм, хм! До сад је ова меница вредила један динар. Сада, када је на њој ваш потпис не вреди ништа.

Видите, шест табака артије на којима сте написали причу, вредила су пре 15 пара. Сада не вреде ништа.

*

Г. Оливеру Р. У послатој причи једна нас је реченица заинтересовала. Она гласи:

. . . . . „У немој ноћној тишини ћутке је стојало бело обучено привиђење, и та сцена беше ужасна, моја се крв следи“ . . . . .

Када смо прочитали ово, наша леђа добише мехуриће као кожа ошурене гуске, наша се крв доиста следила, а свака влас на глави диже се небу. Читали смо даље, читали страхујући и дрхћући, али смо доцније са задовољством видели, да о привиђењу нема више не спомена. Дакле, молићемо, ваша прича не ваља. Али смо ипак радознали, шта је даље чинило бело привиђење, јер сте заборавили да напишете. Ми вас много молимо, кажите нам шта је учинило бело привиђење, које је немо стојало у мирној и мрачној ноћи, — брррр!

— *Г. О. Романчићу.* Ваш је роман пун ефекта. Нарочито је леп у њему овај пасус:

„Страхиња је, жедан освете и опијен љубомором зграбио Звездану за руку и хтеде је убити из револвера, али револвер није био код њега“ . .

Па зашто је онда Страхиња зграбио за руку Звездану?

*

— *Г. О. Р.* Вашу новелу из морнарског живота не можемо већ ни за то штампати, што у њој прву улогу игра морнарска коњица. Ова врста војске код нас је сасвим непозната. У осталом ако су вас информисали, да сваки морнарски војник мора бити снабдевен са једном ратном лађом, онда су вас рђаво информисали. Ратне лађе, које се у џепу носе, можете купити у свакој радњи за дечије играчке.

*

Ја сам увидео, да би штета била продати и други виноград за поштанске марке, те за то скрхах перо и заклех се свим божијим угодницима да ја никад нећу написати ни причу, ни роман, ни новелу, па чак ни црту са села.

Прећох на афоризме, пословице и мудре изреке. За те ствари не треба много памети. Напротив, највећи несмисао одевен у рухо афоризма, изгледа страшно паметан. И написах 5000 афорисама, а на прву понуду добих овакав одговор:

$A + B = Г.$ Ви сте нам учинили љубезну понуду, да ће те за наш лист уступити 1000 ваших афоризама за цигло десет динара. Из срца вам благодаримо на одличној пажњи, али вас на коленима молимо, немојте нам слати ваше афоризме. Нама је било доста оних пет, које сте нам послали као мустру. Чудновато да сте погодили и на писму написали да су то „мустре без вредности.“

После овог пораза на пољу озбиљности, ја се латих шале да обвеселим себе, а и овај јадни читалачки свет шаљивих листова, који је већ давно лишен здраве шаљиве лектире. Морам скромно признати, да ме је мој традиционални хумор, сатира и сарказам просто задивио. Моја породица је, наиме, врло шаљива породица, а та шаљива жица датира се од моје покојне стрине, која је, као и све стрине, била врло шаљива, па се је, кажу, чак и смрти смејала у брк. Ја бејах убеђен да је поље мога литерарног рада шала и сатира, и ја сам већ у напред уживао, како ће се пакосни и завидљиви уредници; који су ме до сад мучили са одговорима, сретати самном у ступцима шаљивих листова, када се по њима почнем пентрати. То уживање кварила ми је додуше околност, што су

неки моји предходници за неке детињарије, ишли у Пожаревац у затвор, али ја са пуно збиље загазих у шаљиви посао. Написах безброј шала, досетака, хуморесака из ђачког живота (овде сам поглавито рачунао на стрпљивост читалачке публике).

Одговори уредништва били су поражавајући, и само ова два показују колико се жалостивно свршила моја шаљива каријера:

— „*Малом Комарцу*“. Ви нам већ неколико недеља шиљете досетке, ваше производње за нашу рубрику „Шала и Забава“. Уредник те рубрике, спада у ред најсавеснијих људи овога века. Он сваки рукопис савесно прочита до краја, па је прочитао и ваше досетке. Услед тога је пао у меланхолију, а јуче је почео чак и да плаче. Пошто је наш сарадник фамилијаран човек, а пошто су ваше досетке већ досада силно пореметиле његово здравље, ми вас са дубоким поштовањем и колениприклоно молимо, немојте више фабриковати досетке, или их бар немојте нама слати.

*

— „*Малом Комарцу.*“ То је врло стара и позната шала. Са њоме је још наш праотац Ноје увеселављао своју породицу у барки, за време потопа. Да нисте ту шалу донели са Арарата?

Није било друге, већ да се латим публицистике, чисто новинарског посла, за који ме је природа управо и предестинирала. Пребацивао сам себи, зашто сам се и лаћао детињарија: песама, прича и шала, када је моје перо управо створено за политичке и трговинско економске чланке и када сам, као војник највеће велесиле, штампе, уобразио да ћу стварати Историју.

Први мој чланак беше о избору председника северо-америчке републике. Пошто сам ја добар познавалац прилика у Америци, додирнуо сам у чланку и Мак-Кајнлојев Бил и Монроеву докторину и истакох као политичку нужду да Американци изаберу г. Попокатапетла, бив. председника. Одговор уредништа је гласио:

Г. Dr. S. Ви се варате. Попокатапетл никад није био председник америчке републике, нити може бити, јер је Попокатапетл брдо вулкан у Америци, које и не аспирира на то државно достојанство. Ваш чланак дакле не можемо штампати.

*

Затим сам написао један допис и телеграм о избору посланика у суседном срезу. Допис није штампан, али сам добио овакав одговор:

Г. Dr. S. Лепа вам хвала на допису, али смо слободни приметити, да је он одоцнио. Ми смо о том избору штампали допис још пре осам дана. Уједно вас молимо, када нам већ шаљете новости од пре три недеље, немојте то чинити — телеграфски. У таком случају доста је и експрес — писмо. — Питате нас да ли је Француска у Европи? Јесте.

*

Ни моји пољопривредни и трговински чланци нису били боље среће, и ако сам ја сигурно држао, да ћу, после њих бити озбиљан кандидат за Министра Привреде код нове аграрне странке. Ево одговора на њих:

Г. Радиши Њивићу. Ваш чланак о филоксери у нашој отаџбини и о великом увозу талијанског вина, неће се штампати. Ви *нама* пребацујете, што су талијанска вина опора. Али, извинићете, ми, прво, нисмо Талијанци, друго нисмо крчмари, а треће колико се сећамо, нисмо вас у опште ни приморали, да пијете талијанско вино. Кад вам је оно опоро, пијте Малагу, Порт или Марсалу.

*

Г. Радиши Њивићу. Честитамо вам! Идеја у вашем чланку велика је и славна На пустињи Сахари основати акцијско

друштво за прераду песка, то је заиста величанствево и исплативо предузеће. Мисао је здрава. само би наводњавање Сахаре и преобраћање њено у оранице стајало 2000,000.000 динара, а требало би за тај посао 300 година. Ако имате подоста капитала, а надате се, да ће те поживити 300 година на срећу човечанства и радост социјалиста, образујте синдикат. Ми ћемо вам помоћи. — Иначе вас молимо не посипајте у будуће ваше чланке са песком, јер се сада употребљује хартија упијач.

*

Оваки порази просто су ме извели из такта и ја се реших на љуту освету. Ја почех сваки дан слати редакцијама разна питања, предлоге, понуде, намерно глупе садржине и уредници та пакосна и завидљива створења, убише се одговарајући на њих. Ја сам први пут уживао. Да видите само два одговора њихова:

Пријатељу редакције. Са искреном радошћу и дивљењем узели смо на знање, да сте ви за четири месеца добро научили свирати у хармонику. Немамо ништа против ваше љубазне понуде, да ће те доћи у наше уредништво да свирате. Само вас молимо, дођите изјутра у 8 сах. Тада, наиме, нема никог у уредништву.

Г. Србину Србиновићу. Ви сте одушевљени новим „реформама“ у Маћедонији и питате нас, можете ли пити братимство са првим правим Турчином, којег сретнете. Ми немамо ништа против тога, само се бојимо да се ваше племените жеље не могу остварити и то зато, што прави Турчин не пије ни вино, ни пиво, већ само — воду. Турци могу пити братимство уз чашу воде, али Србин Србиновић никада.

* * *

Ја одуљих и сувише. Али ја нисам малаксао, ја се и после ових искустава још надам, да ћу било да пронађем Аладинову лампу, било без ње, постати новинар.

Цељ горњих редова, господине уредниче, није да их штампате. Ја сам Вам све ово написао тек да се изјадам на злу судбину.

Но, можда ћете их ипак штампати, као човек милостива срца. Уверавам вас да би ми то врло годило, Јер, најзад. човек, који ће кроз који дан славити 10-годишњи јубилеј новинарског и књижевног рада, коме досад није ништа штампано, који је прокрстарио Исток тражећи Аладинову лампу, и који је, најзад, продао толике винограде на куповину поштанских марака, — заслужује да му се бар ова прича — жалопојка штампа.

У сваком случају обећавам, а држим да ће те ми веровати, да у идућем броју вашега листа нећу прочитати *„одговоре уреднишшва“* . . . .

У Солуну, 1896.

Двоје младих

(Народно предање)

У дубрави испод густог грања,
Пастир млади о пастирци сања,
Јечи фрула, све тужнија бива,
Ал' се њему она не одзива . . .

А кад једном мајско паде вече,
Пастир млади холој моми рече:
„Бол болујем, моје драго мило,
„Пољуби ме, би ми лакше било!“

Осме'ну се несташница муком,
И показа према небу руком,
„Хоћу", рече, „на врх оне стене,
„Ако можеш де узнесеш мене!"

А крај њих се стрмен горска дигла,
И пење се к'о, до неба цигла;
Срна лако само ходи туди
А брижно је обилазе људи . . .

Ал' он кличе на те њене зборе,
И диже је у наручја горе;
Златни месец обасјо му мету,
И он јурну к'о холуј у лету.

Сад већ умор све га јаче стиже,
Ал' га љубав мети носи ближе,
Мио му је овај терет лепи,
А дах њен га опија и крепи.

Ту је мета. О, још корак само!
И он крочи, па је спусти тамо;
Сави руке око моме холе, —
Ал' се сруши од умора доле . .

Врисну мома и не часи часа
Већ потрча да му нађе спаса:
На дну стене извор цвеће пои,
И врг један крај извора стои.

Брзо тамо она воде лаћа,
Па се брже свом драгану враћа;
Жури, лети, и у једном трену
И опет се попела на стену.

Ал' кад стиже до драгана мила,
Већ се над њим хладна самрт свила;
И врг баца и уз пољуб врео,
И она се к'о лист сруши свео . . .

* * *

На том месту два сад грма стоје,
И казују где њих свену двоје;
Да, то беше још у старо доба
Кад је љубав трајала до гроба.

Милорад Ј. Митровић.

МАЛГАРИ

Новела

Антонија Фогацара*).

Некад, у најдавнија времена, један велики песник, неки стари краљ, у једној далекој земљи, певао је, на морској обали, један величанствени спев, и његова сопствена песма узбудила га је толико да је ронио сузе, које котрљајући се у океан, претвориле се у бисер.

Догодило се, има тому три стотине година, да један рибар пронађе најљепши од ових бисерова, у облику срца, и дужд млетаки га даде њеној Екселенцији Сентарини Сентаринијевој, жени једног републиканског властелина. Лепа, богата, и врлинама обдарена, Сентарина не знадијаше више за срећу од када је у трећој години брака изгубила своје јединче.

*) *Антоније Фогацаро*, песник и романсијер италијански, без сумње је данас један од најпопуларнијих и омиљених модерних писаца у Италији. Овај високо образовани човек, талентован, њежан, племенит и идеалан, баш је за то и стекао гласа, што у својим списима истиче идеалну страну, на супрот оног више незнабожачког талента, који се

У доба кад почиње наша прича, можда више истинита но вероватна, дванајест година беше протекло од ове несреће, па се ни она ни муж њен не смедоше више надати, да ће им Бог послати једно друго благо, на место мале покојнице.

Једнога дана Сентарина силазаше из своје гондоле да чује проповед у цркви Сан-Занипона, кад једна сиротна жена, коју су пратила два мршава дерана у дроњцима, потражи јој плачући милостињу. Сентарина јој пружи један цекин, и просјакиња у одушевљеној благодарности повиче:

— Нека вас Бог благосови, Екселенцијо; вас и децу вашу! Нека вам Мадона даде сваку радост!

Госпођа се збуни и уђе у цркву, где један калуђер проповедаше „о васпитању, и наводећи својим слушаоцима анекдоту Романе Корнелијеве, која је говорила о својим кћерима:

— Ето мојих адиђара!

— Ах, помисли Сентарина, кад бих ја у место ретког бисера који ми је дужд поклонио, имала још моју драгу малу ћерчицу!

После проповеди враћајући се у своју палату Мадоне дел Орто, Сентарина се устави на својој гондоли, и зачу један глас који јој каза ове загонетне речи:

— Ако нећеш да је изгубиш, чувај је од поезије и музике,

Она се нагло пробуди, са свим зачуђена и узнемирена ради овога сна. Пристајући гондолом уз своју палату она зачу велику вику: њени се млађи свађаху. Сви јој потрчаше у сусрет, говорећи у исти мах, и Сентарина једва успе да разабере, како се они узајамно окривљаваху што су оставили отворена врата с улице. Неко се ушуњао крадом с једним дететом, које су најпре чули да јеца, а потом су га нашли баш у соби Њене Екселенције, где лежи у сребреној колевци која беше празна већ дванајест година. Сентарини се оте крик из груди, и, отпуштајући млађе једним покретом руке, устреми се к својој соби.

II.

Заиста у сребреној колевци она сагледа једну девојчицу белу као алабастер, с очима које имађаху боју мора, и која од једном престаде да јеца, ширећи према њој своје малене ручице. Сентарина отрча своме ковчегу с адиђарима: он беше отворен, и црвени бисер дуждев беше ишчезао. Она је разумела, да је Бог, читајући њене мисли, услишао жељу просјакиње. Изван себе од радости она одмах обуче малу у одело своје миле покојнице; и дозва мужа да му све приповеди: срећно предзначаје, њену молитву, чудо које је добила.

Његова Екселенција, Ђовани Сентарини, примети јој, како је врло вероватно, да је то неки лопов украо бисер а оставио своје дете, али видећи своју жену тако срећну, показа готовост, да са задовољством усвоји ово мало створење. У почаст свете Маргарите, које је празник био, дадоше јој на крштењу име Маргарита, што значи бисер; али кад је она почела да говори, вазда би тепајући изговарала своје име *Малгари*, тако да су је најзад сви овим именом називали.

опажа у његових земљака. Њихови су типови племените душе, које он позајмљује из малог античког света, из „породице племића“, и оживљује да утеши овај век вулгарности и поруге, које безбожно шири демократија у Француској Енглеској, и свуда на другим местима.

Осећајни инстинкт реализма побуђује овог посматрача и песника да слика, по природи, узвишену љубав, коју нам разборито истиче за углед, да би, њом самом, доказао, да интелигентна и талентована доброта, јуначка нежност, и витешка часност, нису само шимере „идеалиста“, које се налазе ван нашега догледа, и изван домења уметности.

Песник Valsoda, писац Malombra, и Daniel-a Cortis-a, освојио је и раздрагао срца читалаца, својим елегантним благородством. Овај италијански *Тургењев* — који је још у најбољим годинама — тек у 52.-ој — шаље из своје лепе виле, крај Виченце, модерноме свету огрезлом у пљавштинама, и већ готовом да абдицира на своје најзаконитије амбиције, својим списима, моћну реч утехе и наде.

Ми овде преведосмо ову његову дирљиву новелу, ову дивну песму у прози, која је тек пре неколико недеља први пут објављена. У „Малгари“ ће читалац наћи својства дражи и боје, сањаличку меланколију, и нежну осећајност, које карактеришу таленат Фогацаров. Уверени смо, да ће и читалац наћи у овој новели исто оно задовољство које смо ми осећали преводећи је. И, ношени с тим уверењем, можда ћемо српској публици приказати још који рад овог гласовитог писца. **Преводилац.**

Малгари је растила нагло, и била је најлепша девојчица у Венецији, и поред њеног чудног бледила. Слуге палате Сентаријевне, и млетачке госпође, љубоморне на ово лепо дете, хтедоше пошто по то да представе, да је ово бледило знак дивље крви циганске, или лоповске. Али, она имађаше глас тако љубак, црте тако племените и грациозне, да су оваква тврђења постајала смешна. Њена је осетљивост била претерана, њено расположење весело. Она се шалила, играла цео дан, и непрестано смејала, кратким, сребро-звонким смехом, који јој се из груди откидао као тичије цвркутање. Али ако би чула само једву пакосну или грубу реч ако је видела што год брутално и срамно, ако су јој причали какву причу бола и несреће, ако се дешавало да су се отац и мати свађали, а, више свега, ако је опазила да ко год изусти лаж у њеноме присуству, она се одмах повлачила у дубоку и ћуталичку меланколију.

Имала је четири године кад један чамац прође каналом Мадона дел Орто, возећи једнога певача који се праћаше гитаром. Малгари, која спаваше близу своје мајке, пробуди се, скочи с постеље, застаде као укопана, слушајући глас који се губио са стране Св. Алоара, све докле га је могла чути, и потом паде у несвест као свећа. Кад је дошла к себи у постељи материној она преклињаше да је пусте на прозор да још једном чује ту музику и певање. Потом је била у јакој грозници и у заносу три дана и три ноћи враћајући се непрестано на ову исту идеју, да ју је неко звао, да хоће да одлази, да она није Венецијанка, да је чула један глас из своје земље, и грлећи сироту и неутешну Сентарину, она јој понављаше:

— Мама, Мама, одведи ме!

Тада се Сентарина опомену речи из свога сна, и уверена да би у Венецији било могуће одстранити Малгари од сваке музике, ако не и од сваке поезије, она затражи од свога мужа да путују у Сиру, једно мало островце у грчкоме архипелагу, где је имала палату сазидану између маслинових шумарака, лавора, и неранача, окренуту према мору. На острову не беше никога осем башчована, закупаца и наполичара. Његова Екселенција Ђованини Сентарини одговори јој да је махнита, и да се он не може одвајати од Венеције. Његова жена оста упорно при своме, и отпутова с Малгари.

III.

Било је одмах забрањено свима становницима у Сири да певају, и да употребљавају музичке инструменте. Сентарина забрани чак да звоне и црквена звона, јер оно вече кад дођоше, око „Здраве Марије“, Малгари беше са свим узбуђена слушајући звона у овој самоћи, сред хуке ветра и таласа. Ну, дете ипак не поврати своје старо весело расположење. Играла је врло ретко, а смејала се није никако, али се чињаше, да јој је највеће уживање било, да се нађе близу, мора, и она је проводила дуге часове лежећи на песку да слуша крупан ропот средиземнога мора.

Што је више расла постајаше лакомна на читање, проводећи дуге седнице у библиотеци палате, где је мати једном затече при читању Таса, с очима зажареним, и грозничавим билом, толико беше опијена овом поезијом. Сентарина с места очисти рафове, и изгоре сва дела поетска.

Његова Екселенција, Сентарини, долазаше у Сиру једном или два пута преко године, и остајао би само три дана. Најпре га је једила ова, како је он називаше, будалаштина своје жене, али се после и он с тиме измирио. Малгари се потајно уцвељавала овом хладноћом између оца и мајке, па је више пута молила мајку, да се поврате староме животу, не знајући још ништа о своме пореклу, узроку бегства из Венеције, које је она приписивала сувише великој попустљивости њеним детињским каприсима. Али њена мати преклињаше је, најпре мажењем, потом и сузама, да никако с тим не наваљује.

Малгари беше у тринајестој години кад јој једна отпуштена слушкиња, ради освете, откри којим је начином она ушла у кућу Сентаринијеву, да ју је донео какав циганин, или лопов. Малгари задрхта, постаде бља од би-

сера, рече жени: „праштам вам“, и отишав својој мајци, захте, са строгом одважношћу једне мале краљице, да јој она исприча њену истинску историју. Сентарина јој дрхтећи каза чудо, и лепо бледо лице Малгарино запали се унутрашњим пламом, слично зориној светлости.

— Да, мама, рече јој, ја осећам да нисам циганка, да сам бисер, али је то излишно рећи чак и ваздуху који ме неће жутом начинити, ни мору које ме неће узети. Но сад ми објасни зашто хоћеш да овде нико не пева, и не свира, и зашто си ми забранила да читам ону тако дивну књигу?

Сентарина је вешто избегла одговор на ово питање, а Малгари није много ни навалживала. Она се задовољила, да шапуће на уво својој матери, грлећи је:

— Ја би се хтела вратити у Венецију.

Истога вечера девојчица сиђе на морску обалу, у један мали залив стешњен међу двема црним стенама, у коме се вода успављивала по ситном и светлуцавом песку, и где се високе амбреласте јеле уздизаху над густим честама ловоровим, уздишући при најмањем даху ветра који пролеташе по њиховим врховима. Малгари се учини, да никад тако није волела море. Она се спусти на песак, и пружи према таласима који су квасили њене ноге и косе. А талас беше тако млак, тако ушушкавајући, тако нежан, да је Малгари са свим тихо, са свим тихо, почела да ћерета с њиме, изазивајући своје првобитно постање бисера, отварајући своје срце, и захтевајући од таласа материнског, оно блаженство, које је окушала једне ноћи у Венецији, које је осетила оног дана у библиотеци читајући збитије Клоринде и Танкреда. И, са свим тихо, са свим тихо, талас одговараше садржавајући у себи нешто од једне и друге сласти која обећава још и више.

Небо је било мрачно, и широко море састављало се с њиме на хоризонту, али, мало по мало, Малгари, незнајући да ли је будна или успавана, виде, да се небројено сребрних светлуцања покрећу из даљине према њој, И, мало по мало, у свакоме од тих светлуцања распознаде један људски облик, плаве и црномањасте главе младих девојака, које су пресецале нагло фосфорну воду, с маленим ручицама у гомили, које су се покретале весело, прскајући то на лево то на десно у зрак кишу од варница. Оне не уђоше у залив где је била Малгари али прођоше нагло поред ње, тако, да је светлост коју су распростирале, осветлила стене, обалу, и луг. Пролазећи свака се глава окреташе да посматра Малгари али ни једно од ових бића не дође к њој, осем последње која заобиђе стену и уђе у залив, заустављши се на неколико корака од обале.

— Ко сте ви? упита Малгари.

— Нереиде.

— Нереиде? Онда ви знате предсказивати будућност.

— Тако је:

— Реци ми онда моју будућност?

Мала Нереида погледа је неколико тренутака, и одговори:

— Ти си рођена од музике и поезије, па ћеш и отићи у музику и поезију.

Нереида имађаше нежно детиње лице, али јој очи беху лепе, меланколичне и удубљене као у жене од тридесет година.

— Како си лепа! рече Малгари. Ходи да ме пољубиш!

— Не могу, Нереиде не треба никад да додирну земљу.

— Ми ћемо се опет видети?

— Ја сам из мора, одговори црнпураста појава, ти си из неба.

Малгари се врати у палату, не говорећи ништа о Нереидама, као што није никад више упитала Сентарину, за што је чувала од сваке музике и поезије.

IV.

Од овога вечера Малгари се нигда више није насмешила а постала је још милија и побожнија. Нико није патио на острову а да и она није делила патње његове, да му није пружала помоћ, а притицала сажаљењем и утехом. Она је улазила у домове и душе ових сиротних људи у којима је иза себе остављала траг

*

божанске светлости. Често би се вечером враћала малом тајанственом заливу, али Нереида не виде више.

У петнајестој години њена лепота и њен стас беху као у жене од осамнајст година, и Сентарина се поче носити мишљу да ли јој треба или не тражити мужа, Ђованини Сентрини не беше никако долазио већ две године, мало је и писао, највише у два месеца кад би брод Борсарија, трговаца из Риалта, пристајао уз острово враћајући се у Смирну. Једнога дана брод не донесе никакво писмо, али донесе глас да је страшна зараза букнула у Венецији. Сентарина остаде поражена, помишљајући на опасност по њенога мужа, и на сопствену грижу савести, ако би он подлегао овој божјој казни, а она не буде тамо присутна. Али је још више била ужаснута кад јој Малгари изјави са својом одважном благошћу, да им је дужност вратити се у Венецију, и да им ваља ту дужност испунити.

Сентарина обори главу, као што би је оборила пред Господом, и петнајест дана после обе женске уђоше у своју палату у којој Ђованини Сентарини беше прошлога дана умро од куге. Сентарини паде у очајање много плакаше, и предложи Малгари да отпутују натраг без одлагања. Али дете које није ни заплакало, ни закукало, одговори, да ако је њихов отац и муж умро напуштен грех је на њима, и треба да буде покајан. Што се ње тиче, рече Малгари, она је решена да се ода дворењу окужених. Сентарина мишљаше да ће пресвиснути, али се није смела противити овоме предлогу, јер је Малгари говорила с изразом краљице и светитељке у исти мах.

Она се с места даде на посао. Сиротни болесници, које су чак и родитељи напуштали, такав је страх и ужас био голем, вукоше се да умру по јавним местима. Малгари са својом тајанственом лепотом, с љупким гласом, с њеним нежним рукама, које су биле веште за све не устручавајући се ни од каквог посла, беше призивана у помоћ, и благосиљана од богатих и сиротих, који је зваху именом њенога стана: „Мадона дел Орто.“

Она је надгледала између осталих и једног младог музичара, странца, који је дошао са севера, да у Риму упражњава своју вештину. Беше то сиромах, леп, и племенит младић, који, посматрајући је, заљуби се у њу, но не могаше јој то рећи, а она опет, осећајући да би га љубила, и да сад није време за љубав, преста од једном да га обилази. Епидемија прође, она мишљаше на њега, али га није више видела.

Сенат је обасу почастима, дужд учини и више, он је затражи за жену. Сентарина, у наточ хиљаду личних страховања, у наточ хладног противљења Малгариног, била је мишљења, да се не може одбити један дужд. Међу тим Малгари га одби, и само из шале обећа да ће се још два пута промислити, под условом, ако дужд даде мираз свима сиротим девојкама у Венецији, и осигура издржавање свима просјацима. Ако би дужд пристао да уклони с пијаце св. Марка звонару, коју није могла гледати она би се с места решила да за њ пође. Дужд одговори да прима прва два услова, а да ће и последњи извршити, после свадбе на три године. Малгари се ражалости, помишљавајући, да ће, ако дужда одбије, лишити леба, крова, и радости, толике хиљаде људских створења, а да опет пристане, било јој је одвратно преко мере. Најзад ова јој се жртва учини као дужност, и она се жртвова.

V.

Да би и у последњем моменту свадбу одложила, она захте, да се венчање изврши на острову Сири. Дужд пристаде, и вереници одпутоваше на два републичка брода, праћени њиховом родбином, великим бројем пријатеља, слугу. Био је пун месец у Августу. а друга ноћ њихова пута беше величанствена. Малгари изађе сама, кришом, на кров брода, да ужива лепоту месечине, и свежину. Седећи на предњем крају лађе, она је посматрала море. После неког времена она опази, како јој се један од мрнара хтео приближити, али не смедијаше. Малгари га милостиво упита, шта жели, и он

јој се објави, да је онај млади музичар, странац, који се спасао заразе. Млада девојка се дубоко потресе и збуни, и заборави да га ушита како то се он овако преобучен нашао на броду. Он јој само рече, да је био неутешан, што га је она брзо напуштила, и да се сад осећа срећним, што бар може да јој се захвали.

Први пут лако ружично руменило неприметно обасу ово бледо лице. Малгари прекиде овај разговор. На њену молбу странац јој је причао о својој земли. Беше то удаљен предео, изгубљен на северу, са запада и југа окружен морем: буровитим у лето, замрзнутим у зиму. То је жалосна и сиротна домовина од самих стена, од језерâ, од брезових шумâ чију су кору гулили у оскудним годинама, да хлеб праве; земља добрих и простодушних људи; рибара, који плове по својим језерима у чуновима издубљеним од јеловог стабла, тражећи пастрмке у запенушеним водопадима; ловаца, који гоне дивљу патку, и едера (северну патку) летећи на својим брзим саоницама по трагу лисичијем; земља сиротна златом, завршн младић, али богата двема најлепшим стварима које постоје на овоме свету: музиком и поезијом.

Малгари је дрктала.

— Како! повика она. Објасните ми ближе то што сте рекли.

Младић јој исприча тада о једној величанственој песми из његове отаџбине, коју народ још пева, зими, око домаћега огњишта, лети, по ливадама, на цветној површини језера, на обали морској. Он јој понови најлепше делове песме: историју љубави, мржње, мира, и рата. За тим, најзад, он јој исприча историју једног величанственог и славног старца, песника и краља, који, певајући своје стихове, раздрага се и заплака, и чије су сузе, паднув у море, постале бисер.

Малгари окренута леђима светлости месечевој која је обасјавала лице странчево, слушаше приповетку с разрогаченим и непомичним очима, стежући рукама своје груди, напрегнуте љубављу и смртним боловима.

— За што, прошапута она кад се он беше заћутао, зашто вас нисам раније видела још једном.

Она се одмах покаја због ових речи, и окрете се да ћутећи посматра море. Док ево где се недалеко појави сребрнасто и покретно светлуцање, плаве и црномањасте главе Нереида.

Малгари се учини да је познала своју Нереиду, једину која се окрене да је погледа, учини јој се, да је сусрела и разумела њен поглед.

— Певајте ми, рече она младићу, певајте ми спев старога песника.

Странац оде да тражи свој инструменат, једну стару италијанску виолину.

— Хвала, рече му Малгари, при повратку. Чекајте, нећу да ме виде, ако би ме потражили.

Она седе између топова на крајњем углу лађе.

Странац запева из све патриотске и уметничке душе своје једну узвишену мелодију. Очарани делфини праћаху брод. Морнари и официри, слуге и великаши истрчаше занесени на кров да чују ове чаробне звуке, али их певач није ни приметио. Кад их је видео, он прекиде песму, и хтеде да се опрости од Малгари, али на њеноме месту нађе само једну мараму натопљену сузама.

Глупа гомила мишљаше да се она бацила у море само да за дужда не пође.

Сентарина Сентарини умре препукла срца, говорећи, да је њена усвојеница поставши бисер опет сишла на дно Адријатика. Ова идеја, чудна и тужна, није наша. Ако је од Малгари остала само једна марама натопљена сузама, али знамо, да је бисер постао од суза једног великог песника, и подсећамо на меланколичну реч мале Нереиде у архипелагу:

— Ја сам из мора, ти си из неба.

Превео

Сима Ј. Аврамовић.

Бој с аждајом

— Шилерова балада —

Што свет јури, што се купе тако,
Те улице тако брује јако?
Да л' то Родус из пламена јури?
Окреће се у тој чудној бури
Један ритер, узјах'о коњица,
Угледах га међ' толико лица;
Гле, какво је то изненађење!
За њим чудно вуче се створење,
По облику баш подобно змају,
Разјапило чељуст крокодилску,
И људи се диве и гледају
Час ритера час ту василиску.

И хиљаду гласова повика:
„Гледај свете, аждаја колика,
Та ждераше пастира и стадо!
То је јунак, ко је њу савлад'о!
Многи пре њег чинили су пробу
На оваку тугаљиву борбу,
Ал' ни један жив се још не врати;
Храбром овом славу треба дати!"
И сва руља манастиру крену,
Где Светога Јована ред беше,
Сви ритери у овом ордену
Сакупљени вéће отпочеше.

Пред мајестра племенитог саде
Младић тихо коракну и стаде;
Руља вичућ' јурну са улице,
И закрчи ходник, степенице.
И младић је 'вако говорио:
„Ритерску сам дужност испунио.
Неман, што је земљу пустошила
Моја рука њу је умртвила;
Свак без бриге сад на пут полази,
Пастир стадо у пољану гони,
На врх стене поклоник долази
Чудотворној на поклон икони."

Кнез озбиљним лицем проговори:
„Да си јунак, нико ти не спори;
Храброст јесте, што ритерство реси,
Храброг духа показ'о се јеси
Али прву дужност сад ми кажи
За ритера, Хришћана што важи,
Да се ките знаком крста... деде?..."
Сви присутни на ово побледе.
С достојанством ритер 'вако поче:
Поклони се, мало порумени:
„Послушност је прва дужност, оче,
За ритере, да су крста вредни."

„И ту дужност", кнез је продужио,
„Ти си, сине дрско преступио.
Ти си борбу извршио ону,
Коју ниси смео по закону!" —
„Учитељу, кад све знадеш, суди",
Рече младић с уздахом из груди,
„Али, ипак, шта је закон хтео,
Мислим да сам добро разумео.
Јер ја нисам тек онако пош'о,
Чудовиште ово победити:
На лукаву мис'о ја сам дош'о,
И с тим халу покушах убити.

Већ из нашег реда пет су били,
— Што су вери за углед служили —
Жртва храброг срца јуначкога;
Ти ордену бој забрани с тога.
Ипак ми се у срцу појави
Пуста жеља за бојак крвави.
Чак ни ноћу нисам мира им'о,
Сневах често како се боримо;
И кад једног јутра чим се свану,
Глас допаде о новом ужасу,
Тад у мени гнев велики плану
И на бој се реших у том часу.

И мени се 'вака мис'о јави:
Шта младића и човека слави?
Ти јунаци славни шта чињаху,
О којима песме нам причаху,
Који, зар у име божје славе.

Подигоше незнабошце праве,
Јер од њих се земља очистила
Од чудесних и грозних страшила,
С лавовима водили мегдане,
С минотавром хрвали у боју,
Те да спасу бедне сиротане.
Не жалећи за то ни крв своју.

Та зар само Сарацени вреде,
Да их мачи хришћански победе?
Ко ратује на лажне Богове,
Зар се само тај спасилац зове!
Та од сваког јада и покора
Моћна рука ослободит' мора;
При том мудро треба да управља,
И лукавство да не заборавља,
Тако често говорах и пођох,
Траг грабљиве звери да бих дозн'о;
И до своје цељи срећно дођох,
Нашао сам!.. Узвикнух радосно.

И дођох ти и рекох овако:
Домовина привлачи ме јако.
Господару, ти си одобрио,
И ја срећно море пребродио.
Чим на земљу отаџбине ступих,
Вештом руком на пос'о окупих,
По још добро упамћеном лику,
Да нацртам аждајину слику:
На ногама кратким и зденастим
Телесина тешка положена;
А леђа јој оклопом љускастим
Од напада сваког заклоњена.

Напред дуга испружена шија,
И к'о права од пакла капија,
Као да је жељна каквог плена,
Страховита уста отворена,
И из ове црне провалије
Искезила зубе најоштрије;
Језик као врх од мача да је,
Очи мале муњевито сјаје!
Дуго тело завршава змија,
Предутачко створење бејаше,
Све ко да се око себ' увија,
И човека с коњем да опаше.

Све сам ово тако израдио,
И са сивом бојом обложио;
Пола гуштер, пола змај и риба,
И намештен сред отровног глиба.
Баш к'о кад се беше окупао,
Два пса „дога" ја сам изабрао,
Снажни, чили и пуни хитрине,
Научени шчепат' за слабине.
Ја их гоних на ову аждају,
До дивљег их гнева распињао,
Да је оштрим зубима хватају,
И гласом их својим управљао.

И за трбух где је најслабије,
За уједе оштре најзгодније,
Ту их терах да подиђу змају,
И ту оштре зубе укопају.
Ја се стрелом бех наоружао,
И арапског коња узјахао,
Благородне беше он пасмине;
Кад раздржих и њег' до љутине,
На аждају брзо се устремих,
Остругама оштрим га ободем,
И за нишан стрелу своју спремих.
К'о да хоћу слику да прободем.

И ако се коњ грозећ' отима,
Шкрипи зуб'ма, пени на устима,
Оба дога зарежали с места,
Али ипак, ја тиме не преста',
С марљивошћу вежбање понови',
Док се месец три пут не обнови,
И све ово кад су упамтили,
На брзој смо лађи допловили.
Треће јутро, ево, сад настаде,
Да с' искрцам једва се успело;
Одмарат се нисам им'о каде,
Док велико не извршим дело.

Јер су јако потресале мене
Сваког дана беде обновљене.
Недавно су пастире наишли
Растргнуте, што беху заишли;
И на дело одмах се одважих,
Савет само од свог срца тражих.

Моје слуге известих о томе,
На плећа се бацих коњу своме,
Моја оба племенита дога
На путу ме прате тајанствену,
Где мом делу не беше сведока,
И тако се противнику крену'.

Господару, ти знаш цркву малу
На високом оном камивалу,
С ког се види околина цела,
Њу је рука сазидала смела.
Изгледа нам сиромашно, ледно,
Ипак чудо садржава једно:
Богомајка и Исус још мали,
Ког три краља беху даривали.
И на степен три пут тридесети
Поклоник се мора да испење;
И ако ће уморен доспети —
Над га крепи на блиско спасење.

Са свим горе дубоко у стени,
Налази се простор удубљени,
Од оближње баре влажно беше,
Јер сунчеви зраци не допреше.
Ту је гнусна неман становала,
И на грабеж дан и ноћ чекала.
И тако је паклени сотона
Стражу чув'о испред божјег дома;
И поклоник кад се тамо нађе,
И упути кроз тај пролаз беде,
Из свог гнезда аждаја изађе,
Жртву шчепа и одмах поједе.

И ја сам се на стену испео,
Пре но што сам борбу отпочео,
Клекнух доле пред малога Христа,
И душа ми би од греха чиста.
У светињи некој тога часа
Моје светло оружје припаса',
У десницу копље убојито,
И за борбу доле сам похит'о.
Моја пратња натраг је остала!
Праштајућ' се ја их тад поучим,
И узјашим мога коња, ждрала,
А душу пак Богу препоручим.

И тек што сам до поља измак'о.
А пси моји залајаше јако,
И плашљиво коњиц ми захрза,
Пропиње се и натраг се трза;
Јор к'о клупче близу се видело
Умотано аждајино тело,
На топломе поду где се греје.
И пси моји с места крenуше је;
Ал' се одмах натраг повратише,
Када зину уста растежући,
Дах отровни из себе издише,
И глас пусти к'о шакал цичући.

Ал' ја храброст ободрим њихову,
Те шчепаше бесно неман ову,
У том и ја у кожу најтању
Снажном руком бацих копље на њу;
Ал' ко прутић без икакве моћи,
Од љускастог оклопа одскочи,
Други хитац, пре но што управи',
Коњ се пропе и грдно престрави
Од очију које га гледаху,
И од даха који издисаше,
Скочи назад у највећем страху,
И ред сада на мене бејаше. —

И ја брзо скочих са коњица,
Голог мача брза је оштрица;
Ал' покушај залуд беше сваки,
Да пробијем оклоп к'о кам јаки.
И беснећи снажним репом ма'ну,
И тресну ме о ледину равну;
Видех да се уста отворише,
Поче на ме зуб'ма да кидише,
Ал' пси моји све бешњи и љући,
Сад навале на њу са свих страна,
Да од бола неман урличући,
Издиже се сва изуједана.

И док од њих још се не отрже,
Ја устадох што пре могох брже,
И тад њену уочих слабину,
И напрегох сву своју силину,
Па до дршка сјурих љуто гвожђе,
И крв црна силним млазом пође.

И одмах се на мене срушила,
И дивским ме телом поклопила,
Да изгубих ја и свести своје;
И кад ми се ум после освежи,
Видех слуге, где крај мене стоје,
И — у крви мртва хала лежи.“

Глас чуђења уздржаван дуго
Из свију се груди сад отрг'о,
Чим је ритер с причањем умук'о;
О сводове десетороструко
Ломили се гласи измешани
Одјекујућ' по целој дворани.
И синови ордена молише,
Да се чело јуначко крунише,
И народ га одушевљен тако
Показати хтеде осталима;
Ал' мајестро намрштi се јако,
И ћутање заповеди свима.

„Неман“, рече „што је пустошила,
Храбра рука твоја је убила;
Народ ти је за то обожатељ,
Ал' ордену тим си непријатељ,
Родило је црва срце твоје
Још и горег нег' та хала што је.
Змија, која чисто срце трује,
И неслогу свуд проузрокује,
То је, дакле, дух упорни, зао,
Удружењу који се опире,
Кој' је свете везе покидао
Реду; то је, што земљу сатире.

Та храбрости и Мамелук има,
Послушност је украс хришћанима;
Јер и Господ велики је био,
Сиромашно ипак је ходио,
И оци су на томе основу
Ред завели у ордену ову:
Понајтеже да је испунити —
Своју вољу сопствену сузбити.
Ташта славе завела је тебе;
Зато с места иди ми с погледа!
Божји јарам ко неће на себе,
Ни украс се крста томе не да.“

И вичући гомила навали,
Силна врева кућу да обали,
И сва браћа за милост га моле;
Младић ћути и поглед му доле,
И огртач мирно са себ' скиде,
Пољуби му руку и изиде.
И мајестро погледом га прати,
Ал' љубазно натраг га поврати:
„Загрли ме, сине!“ рече тада,
„Искушење не победи тебе.
Крст тај узми, јер то је награда
Смерности, што ј' савладала себе.“

Београд.

Никола Богосављевић.

МУЖ ГОСПОЂИЦЕ ЕДИЈЕ

(из Lettres de femmes)

од Марсела Прево-а.

Надам се да нећу још дуго животарити у овој плачевној долини. У мом животу, животу старе девојке, нема ни једнога догађаја, који би, у опште, био заиста радостан у пркос времену и усамљености. А ево где и овог догађаја нестаје; њега нема више; њега никад ни било није. То је била заблуда. Остало ми је још моје псето Мусташ, мој хармонијум и брига за велики живот . . . Хм, то је мало. Да сам млада растужена љубављу, остала би ми утеха да у лепо повезаном малом дневнику испишем моје тајне болове . . . Али у четрдесет трећој години не примају се нове навике.

Ја сам волила и била вољена од четрнесте до ове четрдесет треће године: до данас, до пола три сата. Има ли у Паризу или у

Лондону много слављених лепотица, које се тиме могу подичити? И никад свађе; никад неверe, тридесет и девет година потпуне љубави! Ево како је то почело:

Мој отац био је скроман порески чиновник, један од оних, који никад не долазе до каквог вишег положаја, јер увек, кад год се које више место упразни, наће се други, мање скроман или протежиран, који заузме то место. Он је до смрти животарио у кантону Сарте, где је био постављен дан после своје свадбе, и где сам се ја родила и васпитала.

Тамо, у Живрију, познала сам ја „мог супруга.“ Тако смо одмах били прозвали, његови и моји родитељи и ја, малог Лисијана, који је увек о распусту проводио та два месеца код својих родитеља, наших суседа. Његов отац био је порески надзорник, добар човек с великом породицом, коме је тешко било својом незнатном платом исхрањивати жену и петеро деце. Према Летертровим моји родитељи с малом рентом и само са мном, били су готово богати. Моја спонтана наклоност к „свадби“ с Лисијаном није била обесвећена никаквим материјалним интересом; после, обоје смо имали по четрнест година; он је био старији од мене само два месеца. У тим годинама новац не стоји плановима на путу.

Ми, Лисијан и ја, били смо двоје красне заљубљене деце. Он је био врло бојажљив, врло добродушан, и ако је, као што се каже, био мало „испод својих година.“ Ја сам га водила како сам хтела. Ја сам га убедила да је он мој муж; он је то усвојио. Бити муж, то између четрнесте и осамнесте године значи, као добар брат висити о кецељици за време школског распуста. По неки пут смо се и грлили; то нас је узбуђивало готово толико као и шамари и звркe, без којих нисмо били . . , (После четрдесет и три године мира, почињем веровати, да је мој темпераменат прилично хладан; Лисијан пак, све до нашег растанка био је као девојчица и невинија од нас двоје заиста нисам била ја).

Кад нам је било осамнест година, ваљало нам се растати. Летертрови, благодарећи протекцији једног посланика из истог места, нашли су Лисијану место, коме се нису надали: дали су га као сапутника неком врло богатом Инглезу, који је хтео ради задовољства да путује по свету, пошто га је једном облизао по послу. Он је желео да путује у друштву каквог младог Француза претпостављајући, да је француски разговор особито живахан, духовит и забаван. Лисијан ми је изгледао да је очаран помишљу што ће да обиђе свет, и ако се показивао врло тужан што морамо да се растанемо . . . Планови за будућност нису били заборављени. „Чим ми стари трговац сапуна (то је био Инглез: Robison Soap) дâ довољно гинеја, вратићу се да се венчамо“ . . . А колико је времена требало да прође па да он добије *доста гинеја?* . . . Ми то нисмо одредили, али јамачно то неће бити дуго; који месец, то је све. Лисијанова радост била је и мене мало занела, а при растанку било је и плача и суза.

То је било . . . има двадесет и пет година. Двадесет и пет година! Толико је, обично, довољно да оснује породицу, а често да види унуке! Ја, ја сам двадесет и пет година чекала свадбу, породицу, живот. Ја знам да ми се неће веровати, и да ћу, после оваке исповести, изгледати можда пред свима другим, само не пред собом самом. Јер то је цела истина. Што сам ја тих двадесет и пет година живела и чак налазила да је живот пријатан, то је за то што сам једнога волила, који је мене волио. Судбина ме није мазила: изгубих оца, а затим мајку; оно мало новаца што ми оста за живот, једног дана би преполовљен непоштењем једног нотара; остах сама у свету али с пуном надом, да ће ми све то накнадити будућност . . . . И то не видевши Лисијана за тих двадесет и пет година ни један једини пут? Јест, не видевши га никако. Ја сам од срца веровала свему оном што ми је он писао, јер за тих двадесет и пет година добијала од Лисијана готово редовно писма, у којима није било ничега што би могло помутити нашу будућност, и која су, као што се мени чинило, била пуно онако исто доброг пријатељства као и моја Он је за то време видео много земаља, мали Лисијан: Египат и Се-

верну Америку, Русију, Индију, обе Америке; све је то он видео у друштву Robinson Soap.... С времена на време он је пролазио кроз Француску, али тако брзо, тако хитно, да никад није могао ограбити двадесет и четири сата да дође у Живри и да види „своју жену“. Своју жену! Он ме је увек тако звао у писмима. А ја сам му увек одговарала: „Мој драги муже“.

Јуче, око два сата, када сам се вежбала на хармонију у једном комаду, који је требало идуће недеље да свирам у цркви, моја мала слушкиња дође и јави ми, да нека дама жели да говори са мном. То је била једна стара пријатељица мојих родитеља, која је у школској управи имала положај од приличног утицаја; била је, ваљда, главна надзорница основних школа. Она се била свратила у Живри да своју срећу покаже онима, који су је знали девојком. Разговарале смо се скоро по сата, именовавши готово све, које смо познавале. На завршетку она ми рече:

— А господин Летертр, јесте ли још с њим у преписци?

— Лисијан Летертр?

— Јест, онај што је ожењен у Инглеској, у Дербишајру.

Имала сам толико снаге да одговорим: „Не, ја сам га са свим изгубила из вида“ ... и да запитам за неке појединости. Она ми их саопшти и не давши се молити. Њу је министарство било послало у Инглеску да проучи организацију радничких школа, и она је недавно провела неколико дана у фабрикама у центру земље. И кога је срела у Дерби-у у фабрици Robinson Soap? Никог другог већ *мог мужа*, Лисијана Летертра, наследника старог Робинзона, ожењеног, има већ троје деце...

Кад остадох са свим сама, исплаках се мало, а за тим сам се подсмевала себи самој, старој будали, што сам могла мислити, да ће један човек остати двадесет и пет година веран једној успомени. Истина, ја сам тој успомени жртвовала сву своју младост и извесну лепоту, која би ми, можда, могла наћи мужа... Седох да пишем Лисијану и да му представим бескорисне лажи његових писама. Али одустадох од тога пошто се размислих. Благодарећи тим лажима ја сам готово свих тих двадесет и пет година била срећна. Ја сам била удата за време тих двадесет и пет година. Без илузије, коју ми је подхрањивао Лисијан, шта би ми биле тих двадесет и пет година? Можда је и он тако схватио ствар. То му није дало да ми пише, кад се оженио пре девет година: „Моја сирота Адела, немој више мислити на не“ ...

Будимо јаки и не плачимо много. Двадесет и пет година ја сам уображавала да сам удата; данас, ето, ја сам удовица, или расшћтеница. А, за тим, помислила сам: он има троје дјеце. Како би било да му напишем једно лепо писмо, врло љубазно, и да га замолим да ми пошље једно од његове троје деце, да га ја, истина не у таквим удобностима као горе, одгајам као малог Француза, да оно говори језиком, којим је говорио његов отац кад је био заљубљен у мене? Заиста, Лисијан ми мора то учинити; а, васпитавајући тога малога ја ћу се научити на путу што води гробљу ....

Та ме је идеја са свим разгалила. Па дед, стара лудо Адела Едије, узми наочаре и најбоље перо, па пиши наследнику Robinson's Soap. С мало храбрости и с мало доброте увек се има право против зле судбине. Ти ћеш бити мајка, као што си била и удата — у ображенју!

Св. М. Ј.

У борби

Небеса дрхте ....
А по њима звјезде
Жмиркају оком
Вјечитога плама;
Са страхом гледе
Немилосну судбу —
Варварство света
Без и труне срама.
И гора јечи
Јеком самртника;
Уздиже шума
Долине и лузи

На тужни узвик
Очајничког клика,
Што но се губи
У бједи и тузи.
Јаук се шири . . . .
А с уздаси бони
Лелуја вапај
Кроз недоглед свјета
Кроз невид чудо
Вјечито га гони,
А злоба шиба
И невоља срета
И вапај вапи
Грцајућ у мору
Замућену крвљу
Од суза и капи.
Поглед се леди
И крвца се хлади.
Трепећу очи
У очају тужном.
Залуду јечи
Залуд богоради,
С милошћу на њу
Нико не погледи.
Сироче блједи . . . . .
А модрило страшно
Блеђано лице
Чудном шаром шара.
Да л' су то слике
Сиротињске душе,
Сироче, што их
Рјечју изговара
— Боже, што створи
Небеса и земљу
И сваком даде,
Што за које било:
Дрвећа гори
А лишће дрвећу,
И лишћу зелен,
Шаренило цвјећу
А цвјећем поља
Искити и среди,
Ко ремек слику
У коју ће небо
Сијело твоје
Да вјечито гледи.
И небу своме
Звијезде си дао
И сјајно сунце
Круну међу свима
Ал' сталност јоште
И вјечити закон
Створио си њима
И вјечан живот
У свемир удахну
Ал' земљи за што
Ти човјека ствара,
Када му срце
Постави у груди
Без вјечита жара?...
Даде му милост
И врлину многу,
Ал' већа сила
Да му спознај таре
Хиљаде страсти
Створио си с њиме
Да с њиме живе
Њиме господаре.
Несталност вјечна
Вјечну помоћ држи
И све у свјету
Њој покору нуди.
Све јој се клања
А она све руши,
Несталним судом
Она сваком суди.
Ето ти свјета
Шарена и чудна:
Док један плаче
Већ се други смије,
Док једног силно
Сиромаштво дави
Дотле се други
Преимућством крије.

Демон

Неправда, о мило дјете
А бог је сам ју дао.
Што ствара икакао свијет
Када га љепше
Створити није знао.
Та зар је то тек правда
И то зар њено дјело —
Да ви сиротни тужни
Мучите цио вјек.
Зар страшни трнов вјенац
Да вјечно кити
Ваше блиједо чело
И вјечно зар да јечи
Ваших болова јек?! . . .
Не... то не см'је даље тако
Устати ваља свјету
Против нереда тог
Зар онај што неправду штити
Да буде најсилнији,
Да буде — бог?!

Сироче

Не даље, пријатељу чудни,
Страшне су рјечи
Говорења твог;
Ил' зар се не бојиш
Громовна бича,
Којиме грешни свјет
Шиба праведни бог? . . .

Демон

Праведни зар . . . . . .
Што својим громовним бичем
Шиба немило свјет
Ха . . . ха . . . ха . . . ха . . .
Да стегнем прса
Зауставим срце
И прекинем дах
Да не гледам у томе сраму
Тако понижен створ
И силни страх! . . .
Ти немаш сопствене мисли
Да душом погледнеш боље
Немаш слободе
Чина ни воље.
Колјевка и гроб
Превласт над тобом држе
И ти си њихов роб.
Не знаш за правду
И не појмиш о њој
Јер слободу права
Ускрати ти

Тај чудни бог твој.
Не радиш оно
Што у души мислиш;
Ти си роб мисли . . . . .

Сироче

Стрепња ме хвата
Од твојих рјечи
А трнци неки
Срце су ми стисли . . .
Престани . . . .

Демон

. . . Ево ти злата.
Моја ти рука помоћ нуди.
Узми и хајде са мном
Далеко од овог свјета
Далеко од ових људи . . .
Ти премишљаш? . . . .

Сироче

. . . Не могу.
Ја опет вјерујем у свјет
У милост његву се надам.
Па зар сам ја баш сама
Што 'вако страдам.

Демон

Ха . . . тешки ланци
Ништавила твог
Којим те за овај свјет
Привеза бог
Не пуштају те са мном
У свијет истинског спознања
Гдје но обмана нема,
Гдје сваки само себи служи
И својој мисли
Покоре спрема.
Чујеш ли . . .
Одреци се свјета
Кад те и нако на њем
Само јад и несрећа срета.
Погази све, што те за њега веже
Вјеру, љубав и наду —
Невиност и стид.
Раскини ланац
Што ти мисо стеже
У царство наде
И таштијех снова.
Ништа на свјету није
Што би ти помоћи могло,
Једино помоћ ти може
Ево . . . десница ова.
(пружа јој злато, она га гура од себе)

Сироче

Невиност? . . . . .
Ха пакосни скоте,
Ал' тај ми живота штит
Још нико не оте . . . .

Демон

Не бјесни чедо . . .
Ал' сјети се сиромаштва свог
И бједне патње
Коју ти натовари бог! . . .

Сироче

Сиромаштво моје,
И тешка патња,
Што ми спокој руши.
Немилост људи
И хладноћа њина
Што живот цвјетни
Невидовно сужи . . .
Ах шта ћу . . . боже . . .
Колко те призивах
Ал' ти ни гласком
Да се кадгод јави . . .
Овај ми помоћ нуди
У моме сиромаштву тужном
О јави ми се јави
Да ли да бјежим куда
Од безмилосних људи? . . . .

Демон

Још оклијеваш,
Спрото! Ти ни над собом
Немаш власти.
Прегни се узми
И полази са мном
У царство љепота
И сласти . . . .

Сироче

Ето ти вјере,
Ал' љубав и наду
И невиност моју
Дати ти не могу.
Са мном су расли
И живјели са мном
Ко вјерни други
У болу и јаду . . .
О Здравко, Здравко
Зар жртвоват тебе
Тебе не љубит . . .
Ко да ми те крати
Не никад. Ти си једини мој
Тебе ћу љубит
Теби љубав дати
О теби сањат
Тебе надом звати.

Демон

А ти остај ето . . .
И пропуштај згоду,
Која ти се пружи.
Ја одох.
Ал' кад јади већи
Стисну ти срце
Измучену душу,
Онда се не тужи.
— — — — —
И јекну поноћ
Над потресом среће
Задрхта небо
И звјезда полеће.
Облак се спусти
Па да кишом суза
Поплави свијет
Немили и пусти
И блјесну мућа
А одсину злато,
Сироче стрекну
У самртном страху.
Одгурну даре,
Али мисли јато

Спопаде срце
Измучемо болом
— Зар ме продаде —
Нешто тихо цикну
А свјетла муња
Кроз свемир заблиста.
И она за час
У самртном страху
Пред собом спази
Распетога Христа.
Не... нисам... нисам...
Сиротица цикну
И паде клону.
Бесвјесна и њема.
А густи облак
Откри васиону
И ноћ се стиша
И зора се спрема.

По блиједом лицу
Расуле се власи
А њин крас лице
И још више краси
А очи жарке
Као стрјеле двије
Кроз кишу када
Одлете и суну
Таке су ето
У сузама сада
И ко да судбу
Немилосну куну
И усћа дрхти,
О да ли се смије...
Слабоћи чудној
Што је за свјет веже
Свега се сјећа....
Да л' то санак бјеше
Ил' пуста јава
У поноћном добу
Што живот слаби
Приближује гробу.

Демон

Дошо сам опет...
У невољи твојој
Могу ти затребат сад,
Јер моја силна је моћ.
А тешка боља
И голем јад,
Што ти их крије ноћ.

Сироче

Не... твоје помоћи не ћу,
Сатано чудна!...
О врати мир,
Врати моју срећу
Спокој ми врати
Умореној души.
Ево ти злато,
Јер оно мој мир
И спокојство руши.
Не дам ти вјере,
Не дам ти вјере,
Јер ти с њоме дадох
И снагу жића
Снагу ума свога.
Ја опет љубим,
Вјерујем и штујем,
Ја љубим свијет
И у њему бога.

Демон

Добро...
....А ти погледај
На твога бога бјес,
Јер све ти поништи
Што си имала у свјету
Његова грома трес
Ено ти наде твоје
И љубави оне...
Ено ти Здравка
Гдје у крви тоне
— — — — —
Рече и поглед
Сад јој тужан сврати
На трупло тамо,
Што у крви плије.
Сотонски посо,
Да је њим обмане,
Обмани њеној
Да се вес'о смије.
Погледну, поглед
Са циком се смјеша.
Бесвјесна паде
У лудилу чудном.
И куне свијет
И проклиње бога
На своје јаде
Њине клетве реда.

Сироче

Зар тако, боже,
И при задњем трену
Саму ме пусти
Бесконачној борби.
Од мене поглед
Одврати и скрену
Пусти ме јаду
Да ме силно дави
И моју наду
И утјеху моју
Скрха у понор
Вјечне заборави.

Камо ми сила,
Да кроз живот цио,
Крећем по борби,
Што је за ме створи
Ах на што живот,
Кад ми није мио,
Јер страст је силна
Што се с њоме бори.

Ето живота
Па сад крећи њиме
Сатри га, сломи
Уништи и преби,
Сатано, ја га
Предајем теби.
— — — — —
И склопи очи
И затвори усне.
Мирисну косу
По грудима просу.
А блага румен
Као облак жарки
По лицу блједом
Њеноме се осу.

А демон сјевну
Својом дивљом страсти,
Паклене груди
Што но му је крише.
У злобну смјеху
Подругљиво рикну
Још једна жртва
Сиромаштва више.

Бож. Черовић.

МИХАИЛО

од грофа Лава Толстоја.

„Породе аспидини, како можете добро говорити, кад сте зли? јер уста говоре од сувишка срца. — „Добар човек из добре клијети износи добро, а зао човек из зле клијети износи зло. — „А ја вам кажем: да ће за сваку празну реч коју људи кажу дати одговор у дан страшнога суда. — Јер ћеш се својим речима оправдати и својим речима осудити". *По Матеју гл. 12.-34-37.*

Ова прича написана је у циљу коришћења свију читалаца. Ми смо је написали потпуно према речи Христовој, и с тога је она потпуно истинита.

Многи људи а деца нарочито, траже читајући историју басну, причу или легенду пре свега, све ствари које се описују да су истините, а чисто видећи, да се догађају које читају не могу догађати, говоре само да су шупље фразе.

Људи, који суде тако, не суде као што треба. Не учи се истина, учећи оно што је било, оно што је и оно што ће бити. Само онај учи истину, који учи оно што треба да буде после воље Божије. Није то описати какву ствар довољно, па да се покаже истина. Само онај пише истину, који показује свако добро дело што људи чине, т. ј. што чине у сагласности са вољом Божијом, а зло, које је противно вољи Божијој.

Истина — ето пута. Христос је рекао: „Ја сам пут, истина и живот."

И дакле, истину не зна онај, који гледа пред ноге, него онај који зна где треба ићи после сунца.

Књиге су потребне и добре и то не кад описују оно што је било, него оне које показују оно што треба да буде; кад не причају оно што су људи учинили, или када цене добро и зло, него кад показују људима пут прави, који је само воља Божија, и који води правом животу.

Да се покаже овај пут, није довољно показати и описати оно што се догађа у свету. Васиона (друштво) је у злу и кушањима. Ако описујеш друштво какво је, у твојим ће речима бити само лаж, а никако истина. Да би у речима било истине, не треба описивати оно, што је, већ оно што ће бити, не описивати истину онога што је, већ истину Божанске краљевине, која нам се приближује. Ево има читавих планина од књига, у којима се говори у писмима о ономе што беше и ономе што може бити, али ове књиге су пуне лажи, ако они што их пишу не знају сами оно што је добро и што је зло, и не познају или не показују једини пут, који води људе у царство небеско.

Догађа се у причама, параболама, фабулама или легендама где се описују чудноватe ствари, које се никад нису дешавале нити се могу десити, и ове легенде или приче су истините, пошто показују вољу Божју, која је била, јесте и биће — истину царства небеског.

Има књига, има их много, много романа у којима се описује како живи за своје страсти, мучи се, мучи друге, бега од штете, трпи оскудице, ослобођава се сиромаштва, и на послетку сједињава се с предметом своје љубави, и постаје славан, богат и срећан.

Једна таква књига, ако је ту све, напи-

сана у писмима, ако у њој невероватних ствари, биће при свем том само једна пуста лаж и обмана, пошто један човек живи за се и своје страсти, како лепа да буде његова жена, ма како богат и славан да је он, не може бити срећан.

И ова легенда може бити: Христос и његови апостоли хтели су ноћити у кући једног богаташа, али овај није дао; тада они уђу у кућу неке сироте удовице, која их прими. Христос је наредио да се однесе једно златно буре код богаташа, а удовици је послао курјака, да јој поједе њено последње теле; и може бити да је удовица била задовољна, а богаташ — жалостан. Удовица је имала из своје прошлости пријатних часова и дела, и добро које јој отуда притицаше, нико јој није могао одузети, богаташа је гризла савест за његову непријатност рђавог дела.

Такова историја је невероватна с краја на крај, што се ништа од тога не може десити, нити је било, али истина је у целини, пошто она показује увек оно, што треба да буде увек, нешто добро нешто зло, и чему човек треба да тежи и да буде нежан у извршењу воље Божије.

Шта да се описује: животиње које говоре као и људи, ћилими који преносе људе, легенде, параболе, приче, све што ће бити истинито, ако има у овим причама истине небеског царства.

Ако ова истина није ту, тада све што је описано налази се осведочено што ништа не вреди, и то је само једна лаж, пошто нема истине небеског царства у овој причи.

Христос је сам говорио у параболама, које су остале као вечите истине. Он додаје само: „Пазите само на ваш начин слушања.“

I.

Неки крпа становаше са својом женом и децом, код једног мужика. Ни је имао ни куће, ни земље за обрађивање и он и његова породица живљаху од његовог чизмарског заната. Хлеб му беше мио, посао иђаше добро; новац који му доношаше његов занат трошио је на јело. Крпа и његова жена имађаху само једну хаљину постављену кожом, коју његова жена још ношаше и ако беше сва у крпама. Већ две године прићоше, како се договараху да купе овчу кожу, да направе нов кожух.

О јесени Крпа беше скупио мало новаца, у кундуру своје жене: имађаше једну банку од 3 рубље, а још 5 рубаља и 25 копејки беху му дужни сељаци из околних села.

Крпа се беше на послетку решио да иде из јутра у село за свој кожух.

Навуче преко кошуље широки грудник своје жене од нанкина, преко овога кафтан чохани, мету у џеп банку од 3 рубље, осече један штап, за тим пошто је доручковао оде на пут. Он је мислио: „примићу 5 рубаља од мужика, и ја додати 3 моје, па ћу купити овчу кожу за кожух.

Крпа беше већ стигао у село и оде код I. мужика. Ну овај не беше код куће. Жена мужикова обећа да ће послати идуће недеље свога мужа с новцем, али сада нема новаца. Крпа оде код другог мужика. Овај се заклињаше Богом да нема новаца, сем 20 копејака које му даје за оправку чизама.

Крпа мишљаше да узме кожу на вересију али му трговац рече:

„Донеси новац — за тим бирај!“

Тако Крпа није свршио ни какав посао, имао је свега 20 копејака за оправку чизама, и беше добио неке старе штофане чизме да оправи.

Да би растерао муку, Крпа потроши 20 копејака за ракију, и врати се без кожуха — кући. Изјутра му се чињаше веома хладно, али сад кад је мало пио, беше му топло као да имађаше и кожух. једном руком удараше доњим делом штапа о смрзнуту земљу, а у другој ношаше штофане чизме и говораше сам са собом: Ја — рече он — и без кожуха мени је топло! Ја сам испио малу чашу, и све ми жиле играју. Мени не треба астраган. Ја идем и заборавио сам на бригу. Ето какав сам ја човек! Ја се задовољавам да живим без кожуха. Ја одавна немам потребе за то. Једна ствар само: жена ће ми бити жалосна. Она ће се љутити, што ја радим за њега, а он ме исмејава. Чекај мало,

ако ми ти не донесеш новац, ја ћу теби скинути капу, Бога ми. Па шта је то! Он даје увек 2 гривена*). А шта се може учинити са 2 гривена? — Пити, то је све. Ја рекох себи: „ја имам за то потребу“ Ти имаш потребу за то, а ја може бити не. Ти имаш кућу, стоке, а ја ето видиш, купујем хлеб, који ти имаш.

Узми новаца где можеш, али дај три рубље недељно за хлеб. Ја долазим кући, хлеба нема, понова треба дати $1^1/_2$ рубљу. Дај ми дакле мој дуг!

Крпа се приближи једној капели, која беше на савијутку пута, погледа, и иза капеле спази неку белу ствар. Сумрак је био и он не могаше разазнати шта је то. Сигурно какав камен, мишљаше он. Каква животиња? То не личи на животињу. Да није какав човек? Ну то је са свим нешто бело. А зашто да буде овде човек?“

Он се приближи, и могаше видети један створ. Какво изненађење! Заиста беше неки човек, жив или мртав, потпуно го, сеђаше наслоњен леђима на капелу и не држаше се никако. Крпа се јако уплаши: мишљаше: „Убили су човека и бацили га овде. Приближи се дакле, али после се нећеш ослободити.“

Говорећи ово Крпа продужи пут, кад беше на углу капеле окрете се и тада не могаше видети човека. Он прође капелу, окрете се и виде да човек није наслоњен на капелу, гледаше како ће разумети ову ствар. Крпа је имао још више страха. Приближити се или проћи? Приближити се, али ако се деси несрећа, ко зна какав је ово човек, ко га познаје? Није он због доброте дошао овде. Ако се приближиш, скочиће на те и удавити те, а ако те не удави имаћеш посла са таком расом људи. Шта да радим од њега, овако голог човека? Не можеш скинути своју последњу хаљину и дати му. Што ме Бог посла овде! Крпа убрза кораке, и поче се удаљавати од капеле мрмљајући:

„Шта ти радиш Семене?“ — Човек умире у нужди, а ти се бојиш и пролазиш поред њега. Јеси ли постао сувише богат? Је си ли се уплашио да ти не покраде богаство? Ах, Семене, то није лепо!

*) 20 копејки.

II.

Семен се окрене и приближи човеку. Он спази некаквог младог човека у потпуној снази, али не примети ожиљке од удараца по његовом телу, Виде само да му је хладно и да се је уплашио: он је седео још наслоњен, и не погледав Семена. Беше веома слаб да не могаше подићи ни очи, да види ко је то. Семен се приближи још више и поче понова да га испитује. Овај обрте очи и посматраше Семена. На први поглед човек му се допаде. Семен баци на земљу штофане чизме, отпаса појас и остави га на чизме, а за тим скиде свој кафтан.

„Студено је — рече, узми и обуци ове хаљине, хоћеш? на хајдмо!“

Ухвати га за руке и поможе му да се подигне. Човек се подиже и Семен примети слабо тело, руке и ноге беху као у мртваца, а изглед пријатан. Семен му навуче кафтан на плећа, и пошто овај не могаше да провуче руке кроз рукаве, то му Семен поможе, за тим преклопи крајеве кафтана и опаса га појасом. Скиде капу с главе, која беше већ поцепана и хтеде му је дати, али му беше хладно, јер беше ћелав, за то натуче капу опет на главу и рече: „боље да му дам чизме.“

Намести га да стане и навуче му гаће и чизме, па рече: „Хајдмо, брате!“ — Хајдмо, освежи се, иди а сви ће се послови решити и без нас. Можеш ли да идеш?

Човек га посматраше мало, али му не могаше ништа одговорити.

„Шта, ти не говориш! Ми нећемо провести зиму овде. Хајдмо кући! Ето, узми мој штап, и поштапај се ако ти је тешко. И човек пође, ићаше лагано. Идући путем Семен му рече:

„Реци ми дакле, ко си ти?“

— Ја нисам одавде!

— Од овде, ја познајем, Шта си ти то радио те си дошао до капеле?

— Ја ти то не могу рећи!

— Могуће, да су те напали какви неваљалци.

— Нико ме није ранио, сам ме је Бог казнио.

— То је сигурно, јер све долази од Бога, али је могуће да треба доста ићи до места, где ти се то десило. Знаш ли ти где идеш?

— То ми је баш свеједно!

Семен се зачуди; непознати не изгледаше рђав човек и говор му беше љубак, али не говораше сам ништа.

„Има толико и толико ствари, које се дешавају," мишљаше Семен и рече му:

„Реци дакле, да идемо кући, и мало по мало ти ћеш се повратити".

Тако су ишли заједно, док поче ветар дувати и Семен осети хладноћу. Он је ишао и дувао само на нос покривајући се огртачем своје жене. Он мишљаше: „ево једног кожуха! Ја сам ишао да тражим кожух, а враћам се без кафтана, и водим још са собом једног голог човека. Матрена ми неће бити захвална." Мислећи на Матрену, Семен се ожалости, а када погледа странца, сети се оног погледа, код капеле, па му се срце у грудима следи.

III.

У добри час жена Семенова свршила беше свој посао: Наценала је дрва, донела воде, нахранила децу и вечерала. Она је била веома осетљива. Кад ће умесити хлеб, данас или сутра? Једно доста велико парче беше остало.

Она мишљаше: „ако је Семен ручао у селу, неће много вечерати, те ће тако остати хлеба и за сутра".

Она узе у руке оно парче хлеба и преврташе га говорећи: „Ја не ћу месити хлеб данас, остало ми је још мало брашна, Биће нам опет довољно до четвртка.

Матрена остави хлеб и седе за сто да шије кожух своме мужу. Шијући кожух мислила је на мужа, како ће он купити овчу кожу за кожух: „само да га трговац не превари. Мој је човек врло прост?" Он није у стању никог да превари, и дете га може преварити. Осам рубаља није мала ствар, може се купити леп кожух.

„Како смо се мучили последње зиме без кожуха! Ја не могу ићи без кожуха на реку да перем, Он је отишао и однео све на себи, ну није погодио баш најбоље време. Било би времена . . . . Само, ако не буде попио све, мој мали соко.

Баш у то време зачуше се кораци уз степене и неко уђе. Матрена остави иглу и изађе у предсобље, и виде два човека како уђоше. То беше Семен и с њим неки мужик непознати без капе, а у штофаним чизмама.

Одмах Матрена примети да јој је муж пијан.

„Хајде добро! — мишљаше она — он је пијан!" Али, када виде да је без кафтана и само с њеним огртачем и да ништа не носи она ућута; осећаше као да јој срце отпаде:— Он је попио новац — мишљаше, он је пио с неком багабундом, па га још и довео!"

Матрена их пусти те уђоше у собу, па и она уђе и спази неког за њу непознатог човека, младог, мршавог са њиховим кафтаном на леђима, који не имађаше кошуље испод кафтана ни капе на глави.

Од како су дошли, он се не помаче, нити подиже очи. Матрена мрмљаше: и то није чист човек, кад се боји.

Она беше веома жалосна: приближи се пећи и посматраше их обојицу.

Семен скиде капу и седе на клупу као какав јунак,

„Па добро, рече он, Матрена, спреми што за вечеру, хоћеш ли?

Матрена их проклињаше у себи, али оста код пећи не мрдајући, и наслонивши главу на руку, посматраше час једног, час другог.

Семен примећаваше, да му жена није добре воље, али то ништа није чинило. Он се правио као да је није видео и узев странца за руку, рече:

„Седи брате, да вечерамо." Странац седе на клупу.

„Шта је дакле, ти ниси ништа спремила? Матрена се поче већ љутити.

Да, ја сам спремила, али за тебе не. Ти си све попио у вину, ја то добро видим. Ти си отишао за кожух, а вратио си се без каф-

тана, па ми још доводиш неку вагабунду; ја немам вечере за вас пијанице једне!

— Доста Метрена, за што говориш без разлога? Питај ко је овај човек? . . . . .

— „Ти мени реци, где ти је новац?“

Семен извуче из кафтана банку од три рубље и развије.

„Ево новаца, Трифинов ми није ништа дао, обећао ми је сутра дати.“

Матрена се наљути још више, он није купио кожух а последњи свој кафтан дао је човеку, кога и не познаје и кога доводи са собом.

Она узе банку са стола, и однесе да је остави, говорећи у себи:

„Ја немам вечере за њих, нити ћу да храним пијанице.

— Хеј, Матрена, завежи свој језик, чекај и слушај што ти се у почетку говори!....

— Ја да слушам глупог пијанца! Ја имам разлога, што нећу да те слушам, пијаницо, моја мајка дала ми је толико комада платна, ти си их продао и попио; отишао си да купиш кафтан и опет си све попио.

Семен хтеде да се изјасни својој жени, да није попио ваше од 20 копејака, и где је нашао овога човека. Али му Матрена не даде проговорити ни речи. Она поче да га позива на догађаје из прошлости, још од пре 10 године, и пребациваше му за њих.

Она говораше и напослетку скочи на Семена и ухвати га за рукав.

„Дај ми моју хаљину, остала ми је само једна и њу си ми узео. Дај ми је псето једно, капља те ударила.“

Семен скиде хаљину преврну један рукав, жена повуче за рукав и шавови почеше да пуцају. На послетку Матрена му оте хаљину, набн на главу и оде на врата. Хтеде да бега, али се заустави јер јој срце јако куцаше: хтела је да прикупи сву љутину, али требаше знати да јој је он муж.

IV.

Матрена се заустави и рече:

„Да је он јунак неби био тако го, и без кошуље, а ти ако си ишао за добру ствар могао би ми рећи где си нашао таког гиздавка!

— Али ја ту кажем, ишао сам путем и овога човека нађем код капеле, и то без икаквих хаљина, и готово смрзнутог. Тада не беше лето. Кијај дакле! Бог ме је сам одвео к њему. Да ја нисам био он би пропао. Па шта да радим? То се недогађа свакога дана. Ја сам га узео, обукао и довео овде. Умири твоје срце, то је грех, — љутина. Помисли само на смрт“.

Матрена се хтеде и даље љутити, али погледа странца и ућути.

Странац сеђаше на једном крају клупе не мрдајући, руке беше наслонио на колена, главу наслонио на груди и не дизаше никако очију; чело му беше пуно бора, — изгледаше, као да га нека туга мори.

Матрена ћуташе, а Семен рече:

„Матрена, зар не знаш за Бога?“

Матрена кад чу ово, погледа странца, и срце јој се одмах умири. Она се приближи к пећи и поче да спрема вечеру. Постави сто и мету на њ' квас*) и последњи комад хлеба, за тим донесе ножеве и кашике.

„Хајде, вечерајте!“ — рече Матрена.

Семен даде знак странцу да се приближи.

Он исече хлеб и задроби, па почеше да једу.

Матрена сеђаше на једном углу стола, наслоњена лактом десне руке на сто и посматраше странца Беше јој тешко, јер осећаше велико сажаљење према овом сиромашном човеку. Странац поста веселији, на челу му неста бора, он погледа Матрену и поче да се смеје.

Вечера се сврши, Матрена обриса сто и и запита стренца:

„Одакле си ти? ко си ти!“

— Ја нисам одавде!

— Како си се нашао на путу?

— То ми није могуће рећи.

— Ко те је опљачкао?

— Бог ме је то казнио!

— За што си био са свим го код капеле?

— Ја бих остао са свим го, и почео сам се већ мрзнути, али ме Семен спази, и имајући

*) неко руско пиће.

сажаљења према мени, скиде кафтан са себе и даде га мени, а за тим ми поможе да дођем овде. Овде си ме ти нахранила, угасила ми жеђ и видим да ме јако сажаљујеш. Нека вам Бог буде у помоћи!“

Матрена се подиже, узе с прозора кошуљу, коју је шила своме мужу и даде странцу, за тим нађе и гаће и њих даде странцу.

„Узми, ја видим да ти немаш кошуље. Обуци се па лези где хоћеш или у соби малој или код пећи.“

Странац скиде кафтан, обуче гаће и кошуљу и леже.

Матрена угаси свећу, за тим узе кафтан и леже код свог мужа. Покри се једним крајем кафтана и леже, али не могаше заспати, странац јој никако не излазаше из памети.

Када се сети да је поједено и последње парче хлеба, и да сутра неће имати хлеба, за тим када се сети да је дала кошуљу и гаће странцу, она беше веома жалосна . . . . . ну, кад се сети да се је он насмејао, срце јој поче јаче куцати.

За дуго Матрена не могаше заспати, а при том виде и да Семен не спава.

— Семене!

— Шта је?

— „Ми смо појели сав хлеб, а ја нисам умесила други. Шта ћемо сутра радити?“ Зар не треба да тражим од кума Меланије да ми позајми?

— „Остави то дакле, ми ћемо бити и даље живи, а имаћемо шта јести“.

Жена само ућута.

„И то је јунак види се: али само што неће да говори о њему?

— Посигурно за то, што не може.

— Семене!

— Шта је?

— „Ми дајемо свима, а за што да нама нико ништа не да?“

— Семен не знађијаше шта да одговори.

„Доста с говором“ заврши он и окрете се зиду па заспа.

V.

Из јутра Семен се пробуди. Деца су још спавала а жена беше отишла код сусетке да узајми брашна. Странац сеђаше сам на клупи у кошуљи и гаћама до колена. Он погледа у таван и његово лице, које беше јуче онако тамно доби светао изглед.

Семен му рече:

„Шта је дакле, драги, стомак тражи хлеба, а голо тело хаљина. Треба те хранити, а за то знаш да радиш?“

— Ја не знам ништа.“

То јако зачуди Семена.

„С добром вољом, рече он, може човек све научити.

— Сви људи раде, и ја ћу радити,

— Како се зовеш ти?

— Михаило!

— Е, дакле, Михаило, ти ништа не говориш о себи, У осталом, то је твоја ствар, али треба те хранити, ти ћеш радити а ја ћу ти показати све како се ради, и ја ћу те хранити,

— Нека те Господ сачува, а ја ћу се научити свему. Покажи ми све оно, што треба да радим.

„То није тешко, гледај,“

Михаило је гледао, он узе кудељу међ прсте и одмах научи да прави конац.

Семен му показа како се вошти конац и Михаило одмах понови, показа му како се везује конац, како се шије кожа и први пут Михаило научи све што му Семен показа тако да је трећега дана радио свој посао, као да је целога века шио. Он не остављаше свој посао ни једнога тренута; јео је врло мало, био је ћутљив и често подизаше очи к небу. Никада није излазио на улицу, говорио је мало и никада се није веселио или смејао.

Један пут су га видели где се насмејао, и то првога вечера, кад је жена слушала за време вечере,

VI,

Дан за даном, недеља за недељом па и година прође.

Михаило је био код Семена, и радио као и пре. Радник Семенов стече у скоро леп глас, „Нико — говорили су у околини, не шије тако лепо и солидно чизме, као радник Семенов Михаило.

Из околине долазаху да наруче чизме код Семена, чије се стање побољшаваше свакога дана. Беше зима. Семен и Михаило заједно су радили,

Сањке са три коња приближаваху се кући, што се могаше јасно приметити по звуку звонцади на колима. Обојица погледаше на прозор. Сањке се зауставише пред радионицом, један дечак скочи са свога седишта, и отвори врата на сањкама.

Један господин изађе из сањки, огрнут великом бундом. Приближи се стану и попе се на перон. Матрена потрча и отвори широм врата. Господин се поклони и уђе у собу. Он се исправи и додирну готово главом у таван; беше дебео и велики, да заузимаше цео један угао у соби.

Семен се подиже, поклони се и гледаше га са чуђењем.

Никада није видао таког господина. Семен није дебео, Михаило мртав а Матрена сува као лоза, е овај човек изгледаше да долази у њихову кућу као са другог света.

Лица црвеног и надувеног, врат као у бика а изгледа као да је сав изливен.

Господин дуваше непрестано, скиде своју бунду и седе на клупу па рече:

„Ко је од вас двојице господар?“

Семен се приближи и рече: „Ја ваше благородство.“

Господин зовну свог слугу: „Хеј, Феђа, донеси овамо ону робу. Дечко отрча и донесе читаву балу.

Господин узе пакет и метну на сто.

„Одреши, рече дечку.

Дечко одреши пакет, а господин додирну кожу прстима и рече, обраћајући се Семену:

„Слушај, мајсторе, видиш ти ову робу?

— Ја видим, ваше благородство.

— Разумеш ти квалитет ове робе?

Семен прегледа кожу и рече:

„Лепа роба.

— Ах, ах, лепа роба. Ти, глупаче, ниси ни видео бољу робу од ове. То је немачка кожа, која кошта 20 рубаља.“

Семен уплашен рече:

„Где смо је видели?“

— Ах, ах, дакле, хоћеш ли ми ти направити једне чизме,

— Могу, ваше благородство.

Господин поче да виче.

Ја, ја, можеш. Ти рђо и не знаш за кога шијеш и још какву робу! Саши ми чизме да могу носити годину дана да се не исцепају и не раздру. Можеш ли? — узми! исеци кожу, а ако не можеш немој ми сећи робу. Ја ти то кажем у напред, ако се чизме рашију или исцепају пре године дана, ја ћу те ставити у затвор. Ако се пак до идуће године не рашију и не исцепају, ја ћу ти дати 10 рубаља за твој посао.

Семен се беше уплашио и не знађаше да говори. Он се окрете Михаилу, гурну га лактом рече му полако: „треба ли узети?“

Михаило климну главом: „узми у посао!“

Семен послуша Михаила, и узе да шије чизме, које се неће исцепати и рашити за једну годину.

Господин позва слугу те му скине чизму с леве ноге и пружи ногу.

„Узимај меру!“

Семен узе хартију од 10 палаца дужине, сави је и клекну на колена. Избриса добро таблу, да неби господар испрљао ногу и поче да узима меру. Семен узе меру за ђон, око целе ноге, за лист али хартија беше кратка, лист беше дебео као балван.

„Буди пажљив те не мој правити саре са свим праве.“

Семен приши једно парче хартије за меру, Господин сеђаше на клупици, посматраше људе у соби и спази Михаила.

„Хеј! ко ти је то?

— Овај? То је мој радник, тај шије,

— Пази — рече господин Михаилу, и се да траба чизме да буду такове да их могу носити годину дана,

Семен се окрете Михаилу и видећи да овај и не гледа у господина, али гледа у неку ствар иза господина баш у самом углу собе. Семен примети мало доцније да се Михаило насмеја и да му се лице засветли,

„Ти глупаче, за што показујеш твоје зубе, гледај добро, и реци ми кад ће чизме бити готове,

„Биће готове за један дан,“

— Хм, хм!

Господин узе и навуче чизму, за тим огрну бунду прекрсти крајеве и пође ка вратима, али беше заборавио да спусти главу и удари главом о греду. Наљути се, протрља мало главу и попе се у сањке и оде.

Кад је већ отишао, Семен рече:

„Он је као стена, он не може погинути, Он је обалио читав један крај плафона својом главом, и ништа му није било зло,

Матрена додаде:

„Лако му је, кад он тако живи, Али један јексер може и смрт да произведе.

VII.

Семен рече Михаилу:

„Хајдмо на посао! Они почеше да раде, само да им не буде дуго време. Роба је врло лепа, а господин је човек, који се љути, и за то га нећемо задовољити лако. Твоје су очи боље, а руке умешније но моје, ево ти мере, исеци кожу на двоје и поче да кроји једним ножем.

Матрена, која се беше приближила, да види како Михаило кроји, зачуди се кад виде како је вешт и како сече лепо у круг кожу.

Матрена хтеде да му учини примедбу, али мишљаше: И она не зна како се праве чизме за господу. Михаило то зна боље но ја, и ја не треба да се мешам у његов посао.

Михаило је искројио један пар, узе један крај да шије, али не дупло као за чизме, већ као да хтеде ципеле. Ово још више зачуди Матрену, и она опет не рече ништа, него га остави да ради и даље.

Када су ручали, Семен се диже да види шта је израдио Михаило. Он је од коже сашио место чизама кожне чарапе.

Семен уздану и мишљаше:

„Од како Михаило живи с нама, никад није ништа погрешио, а сад је направио оволику забуну. Господин нам тражи чизме са дуплим ђоном а он шије ципеле без ђона и искварио целу кожу. Како ћу ја надокнадити то господину, кад не могу наћи сличну кожу.

Он рече Михаилу:

„За што си драги мој, урадио ово? Видиш ли шта си исекао. Он је тражио чизме, а гледај шта си ти сашио.

Већ што је почео да кори Михаила, кад зачу лупу алке на вратима. Они погледаше кроз прозор: беше неко на коњу они одмах отворише врата и слуга господинов, кога су и јутрос видели уђе.

— Добар дан!

— Добар дан, шта вас можемо служити?

— Господин ме је послао за чизме.

— За што, за чизме?

— Да, чизме. Оне нису потребне господину. Господин вам жели дуг живот.

— Шта кажеш?

— Он од вас није отишао кући жив. Он је умро у сањкама. Ја зауставим сањке пред кућом и помогнем му да сиђе, али он паде као каква вреће; беше већ хладан, те сам имао муку док сам га извукао из сањки. Госпођа ме је послала са овим речима: „Кажи чизмару, да господин, који је био код вас и наручио чизме и оставио кожу, не требају више чизме, али треба што пре да му сашијете једне мртвачке ципеле. Чекај док ципеле не буду готове и одмах их донеси.“ — Сад, ја сам дошао.

Михаило узе остатак робе са стола, исече један део, саши и другу ципелу, удари једну о другу, спакова их и даде дечку.

Слуга узе ципеле и рече: „Због ом мајстори, желим вам пријатно време!

VIII.

Још једна година, за тим и друга и већ дође и шеста како је Михаило код Семена. Он је живео као и пре. Нигде није ишао, говорио

је мало, и за све време се насмејао свега два-пута: један пут, кад је жена Семенова служила о вечери, други пут, кад је долазио господин. Семен се не могаше довољно нахвалити са оваким радником. Он га није питао више, одкуда је дошао, и само једна му ствар беше загонетна: што Михаило неће да иде од њега,

Једнога дана код њега уређујући лонце на пећи, деца трчаху по клупама и забављаху се гледајући кроз прозор. За тим и он дође до прозора и поче сећи кожу; на другом прозору Михаило справљаше неку ципелу. Један од дечака трчаше по клупи и дође до Михаила, наслони му се на раме и гледаше кроз прозор.

„Види, ујко Михаило, трговкиња са малим ћеркама долази к нама, једна је од њих хрома "

Баш у том тренутку Михаило испусти рад из руку и гледаше кроз прозор на улици. Семен се зачуди, јер Михаило никада не гледаше на улицу, а сад виси на прозору и гледа нешто на улици. Семен га посматраше и виде при том да нека жена уђе у двориште. Она беше просто обучена и вођаше за руку двоје деце (две кћери мале), девојчице имађаху кожухе и шалове у боји.

Човек не могаше разликовати једну од друге, оне беху потпуно исте, само што једну бољаше нога и рамаше идући. Жена се попе на перон: у пред собљу нашипа на врата и нашав браву отвори их. Прво пусти своје две кћери, за тим и она уђе у кућу.

„Добар дан, мајстори!

— Молим, чиме могу служити.

Жена седе за сто. Девојчице се гураху око њених ногу, беше им непознат свет, и изгледаху као уплашене.

— Ево шта ја хоћу: требају ми за ове две мале девојчице ципеле кожне за пролеће.

— Па добро то може бити. Ми нисмо никад правили тако мале, али опет може бити. Можемо направити дупли ђон, са кожом поврнутом на шавовима. „Ево Михаила, мог раденика, он је веома вешт,"

Семен се окрете и спази Михаила, који није ништа радио већ непрестано гледаше мале девојке, и то га јако зачуди,

Оне су врло лепе заиста, очи су им црне, оне су пуне, јагодице су им црвене а кожуси и шалови су тако лепи; али при свем том Семен не могаше разумети за што их Михаило гледа тако, као да их познаје.

Семен разговараше са женом и поче се погађати и кад се погодише он сави меру, жена држаше на крилу малу која беше хрома, и она му рече:

„Овај узме ове мере, за њену хрому ногу сашиј ципалу, али за здраву ногу три ципеле, јер обе имају подједнаку ногу, — оне су *besonez*" (близнакиње).

Он узе меру и запита: „одкад је ова мала болесна? — Да није од рођења?

— Не, њена јој мати је сломила ногу".

Матрена се умеша у разговор, јер хтеде да дозна која је ово жена и чија су то деца. — А, ти нисн њихова мајка нити њихова рођака?

— То су странци које сам ја примила.

— Девојчице нису твоје, и како их ти волиш!

— Како их не бих љубила, кад сам их ја одранила мојим млеком. Ја сам имала једно дете, али ми га је Бог узио, и нисам га више волила но ову децу.

— А чија су ово деца?"

IX.

Жена поче причати:

„Има томе већ шест година како је се десило ово. Исте недеље умреше родитељи ово двоје сирочади, уторак им укопаше оца а мајка им је умрла у четвртак, Оне беху старе тек три дана, када им мајка беше умрла, а отац није провео ни један дан с њима. Они нам беху суседи, врата уз врата. Отац им беше мужик, радећи увек сам у шуми. Једнога дана једно дрво паде на њега и пресече га по средини. Прса му беху сва изломљена, и када га донесоше кући он издану; а његова жена исте недеље умре.

„Сиромаштво, усамљеност беше. Она је била једина без икакве млађе снаге, и тако је сама и умрла.

Ја дођох из јутра да видим сусетку; уђем у собу и она несрећница беше већ мртва. У-

мирући беше пала на малу, којој је сад овака нога.

„Сељанке се скупише, окупаше је, спремише мртвачки сандук и сахранише. Мале осташе саме на овом свету. Где да их даду? Од свију сељанка, бејах ја једина са једним дететом. Ја сам хранила своје првенче у осмој недељи, за тим их примим за време код мене. Сељаци се скупише, да реше где ће их дати, и тада рекоше, „ти Марија узми их код себе, а нама дај времена да се освежимо . . . да учинимо...!

Ја сам хранила ову здраву, а ову са сломљеном ногом нисам могла. Мислила сам да неће живети. За тим сам мислила: то је душа каквог анђела — она ми задаје бригу, Почела сам и њу за тим хранити те сам тако све троје хранила.

Ја бијах млада и јака, те храна беше добра, а Бог ми даде те сам имала толико млека, да ми је свима било довољно.

Хранила сам их овако: прво двоје, а треће чека, за тим пустим једно а узмем оно треће, а Бог ми даде те подигох ово двоје, а моје у другој години укопах. Више нисам имала деце, али и моја срећа поче да се увећава, и сад живимо у Млину, код једног трговца; добит је велик, а живот пријатан. Ја сад немам своје деце, али како бих живела сама, да немам ово двоје малих? Како дакле да их не љубим? Као што је восак потребан свећи воштаној, тако су оне мени. Једном руком загрли хрому девојчицу а другом брисаше сузе, које јој падаху низ јагодице.

Матрена уздану и рече:

„Види се да пословица не лаже. И ако су и без оце и без мајке, Бог их не напушта.“

Кад беше свршила са причањем, жена се диже да иде, и окрете се Михаилу. Они видеше Михаила где седи са рукама на коленима, он их гледаше смејући се, а светлост из угла у коме сеђаше обасја целу собу.

X.

Жена са девојчицама оде. Михаило остави клупу спусти свој посао, скиде кецељу, и поклонивши се газди и газдарици рече:

„Опростите ми, Бог ми је опростио . . . опростите ми и ви.

Они спазише неку светлост која избијаше из Михаила. Семен се подиже поклони се Михаилу, за тим рече:

„Ја видим, Михаило, да ти ниси обичан човек и ја те не могу задржати нити испитивати. Ниси ми рекао само нешто:

„За што си ти, када сам те ја нашао и довео кући, био онако озбиљан, насмејао си се мојој жени кад је служила за време вечере и постао си од тог времена веселији.

„На послетку, кад је онај господин тражио чизме да му се направе, ти си се други пут насмејао и био си сав светао.

„И сад, кад је жена одвела девојчице, ти си се насмејао трећи пут, и сав си сијао од светлости. Реци ми Михаило, каква је то светлост, коју ти распростиреш, и за што си се смејао само три пута.“

Михаило му рече:

„Светлост долази од онога, што ме је казнио, и сад ми је Бог опростио. Ја сам се смејао три пута, јер ми је требало да чујем три божанске речи, и ја сам их научио.

„Прву реч научио сам, кад је твоја жена показала према мени сажаљење, и за то сам се први пут насмејао.

„Другу реч сам научио, кад је богаташ тражио чизме, и насмејао сам се други пут.

„И сада, када сам видео ове девојчице, ја сам научио трећу и последњу божанску реч, и насмејао сам се трећи пут.

Семен га запита:

„Реци ми, Михаило за што те је Бог казнио, и које су божанске речи, које си научио.

Михаило му рече:

„Бог ме је казнио што га нисам слушао. Ја сам био анђео небески, и Бог ме посла да узмем душу једне жене. Ја слетим на земљу, и видим једну жену где лежи болесна, која је скоро родила два детета. Деца дрекаху поред мајке, али мајка их не могаше узети на своја прса. Жена чим ме види, рачунала је, да ме је Бог послао да јој узмем душу, и одмах поче плакати говорећи ми: Анђеле Божји, сад ће

ми укопати мужа, кога је убило дрво у шуми, ја немам ни сестре, ни тетке, ни мајке, нико неће подићи моју сирочад, немој ми узети душу, дај ми времена само да подигнем моју децу, да их одраним да могу стати на ноге. Немој пустити ову децу без оца и мајке.“ Ја саслушах мајку, оставих јој једно дете на сиси, а друго на руци и вратих се на небо Богу.

„Ја сам још летео к Богу, а он је рекао за мене: он није узео душу жени. Дрво је убило оца, мајка је родила двоје деце и моли га да јој не узме душу. „Остави ме да одгојим децу мало рече ми она — како ћеш ти оставити децу без оца и мајке, и ја јој нисам узео душу, рекох ја Богу.

Он ми заповеди:

„Иди узми душу и научи три речи: Научи оно што је код људи, оно што није дато људима и оно што чини живот њихов, када то научиш вратићеш се на небо.

„Ја слетих поново на земљу и узех душу мајчину.

„Деца осташе без сисе. Мртво тело сломи ногу једном детету, ја пођох изнад села, и хтедох однети душу Богу, али ме ветар подухвати; крила ми се раширише и отпадоше, а душа оде сама к Богу, а ја падох на земљу близу капеле на великом путу.

XI.

И мислећи, ко беше тај, што су га хранили и обукли и што је живео поред њих, Семен и Матрена почеше плакати од страха и радости.

Анђео продужи:

„Ја сам остао сам у пољу и бејах потпуно го. Нисам познавао пре тога потребе људског живота, не знађах ни за глад ни за жеђ, али тад постадох човек. Био сам и гладан и жедан. Спазим у пољу капелу једну, која је подигнута у славу Божију и приђем ближе хтедох ући унутра, али врата беху затворена, за то седох иза капеле да се сачувам од ветра. Већ и вече дође, а ја бејах још гладан, осетих и хладноћу, али сам морао трпети.

„Наједанпут чух, како неко иде путем. Погледах и спазим једног човека, ношаше чизме у руци и нешто сам са собом говораше. Тада сам први пут видео човека, од како сам и ја постао човеком, и на први мах изгледаше ми веома страшан. Окретох се од њега, и чух где говори сам:

„Како да се брани од хладноће, како да се храни и одева његова жена и његова деца.“ Ја сам чисто умирао од глади и хладноће, али ето човека који мишљаше како ће се он и његова жена оденути кожухом и нахранити хлебом . . . а ја им не могах помоћи. Човек ме виде, постаде озбиљнији, изгледаше ми још страшнији и продужи пут. Ја очајавах, али наједанпут приметих кораке к мени, погледах мало и спазих човека пред собом, Смрт му се огледаше на лицу, на коме спазих Бога. Он приђе к мени, обуче ме и одведе својој кући.

Кад уђосмо у кућу, једна жена изиђе пред нас и поче нешто говорити; — она беше још страшнија од човека. Смртничка душа излазила јој је из уста, и ја не могах дисати, толико сам осећао смрт. Она ме хтеде истерати на поље и ја знађах да ће умрети, ако то учини, Њен муж призва Бога, и она се промени и одуста од своје намере. Када смо вечерали она ме погледа и ја спазих да неће умрети, да је жива и у њој приметих Бога,

„Ја понових прву божанску реч: „Ти ћеш знати оно што је код људи.“ И ја сам тада знао да код људи има љубави, и бејах срећан што ми је Бог открио прву божанску реч, коју сам морао научити, и за то се насмејах први пут.

Али све што ми је требало нисам још знао. Нисам знао шта није дато људима и шта чини суштину живота.

Ја сам живео код вас, и прве године, када је долазио тај господин и наручио чизме, које ће га служити годину дана, а да се не рашију нити исцепају, спазио сам наједанпут иза њега мог друга — анђела смрти. Нико није видео овог анђела сам мене, али ја сам га познао, и знао сам да ни сунце неће заћи, а да ће он узети душу оног богаташа,

Ја мишљах: човек се спрема за годину, а не зна да ли ће до мрака живети“ и ја се

сетих друге божанске речи: „Ти ћеш научити што није дато људима.“ Знао сам што има код људи, а сад знам, шта није код њих, тј.: што они не знају. Није дато људима да знају оно шта им је потребно за њихово тело. — Тада се насмејах по други пут. Ја се веселих што сам видео свог друга, и што ми је Бог открио и другу реч. Ну, још нисам знао све, јер нисам знао шта чини суштину живота, али живљах у нади да ће ми Бог и то показати.

Шесте године дођоше оне девојчице са женом и ја их познах и сазнадох како су живеле. Рекох у себи: „мајка је молила за своју децу, и ја мишљах да деца без оца и мајке не могу живети, и ето тада видех како их је једна странькина одгојила и одранила. И која се жена разжали, гледајући девојчице и поче плакати како је њено мртво, ја видех Бога у њој: и разумех оно што чини суштину живота. Тада сам знао, да ми је Бог открио и последњу реч, и да ми је опростао и за то се насмејах трећи пут.

XII.

Анђео оста без хаљина и из њега избијаше нека светлост, која беше тако јака, да човек не могаше гледати у њега, његов глас беше много јачи, изгледаше као да долази с неба, а не из њега.

Анђео рече:

„Ја знам да човек не живи само за једну бригу већ за љубав. Мајци не беше дато да зна, шта треба њеној деци за живот; богаташу не беше дато да зна оно шта му треба, и ни једном човеку није дато да зна, требају ли му чизме, или мртвачке ципеле.

Кад сам био човек није ми била брига за чувањем онога који ми је сачувао живот, нити за љубав, која беше код њега и његове жене и за сажалење, које имађаху према мени. Девојчице су остале живе као сирочад, не због бриге, коју су имали за њих, већ што је била љубав у срцу странкиње.

Знао сам пре да је Бог дао живот људима, и да он хоће да они живе. Сад знам и нешто друго.

Ја сам разумео, да Бог неће: да људи живе усамљено, али он не показује оно што треба свакоме за себе и за све остале. Изгледало ми је да људи живе само за себе, док је у ствари само љубав, која ми одржава живот. Све оно што је љубав то је од Бога, онај који љуби јесте с Богом, пошто је и Бог само љубав.

Анђео поче певати величајући Бога и његов глас потресаше целу собу. Таван се отвори, један пламен стуб се подиже од земље до неба. Семен, Матрена и њихова деца падоше на колена.

Анђелу се крила раширише и он узлете ка небу.

* * *

Када се Семен поврати к себи, соба беше као и пре у соби не беше нико више до његова цела породица.

У Чачку 8/II. 1895.

Liseron.

СИМО МАТАВУЉ

Ја сам с Матавуљем друговао каквијех пет, шест година. То је било, ако се добро сјећам, између 1874-е и 1880-е године, док је наш Симо био још учитељ у Херцег-Новоме, моме родноме мјесту. Њему је тада могло бити мало више од двадесет година, а ја бијах тек навршио шеснаесту. У то доба бијаше Симо заносан гимнастичар. Кад бих недјељом у јутро дошао к њему у заграђе (један четврт сâта изнад вароши), да га дигнем у шетњу, нашао бих га обично гдје се вјежба на паралелкама, јал' у башти бацâ камена, „да протегне мишиће“. Ја сам тад био

врло лијен дјечко, те ми дуге шетње не бијаху никако по ћуди. Симо је, напротив, био не само жарки гимнаста, но и занесен касало, те кад му се ноге „ужикају“, он је кадар ходати по сво божје јутро, а да не осјети ни најмањег умора. Разумије се већ, да нас је то доводило често у сукоб, јер ја хоћу да прекинем шетњу баш онда, кад он у њој највише ужива; но на крају би Матавуљ, ваљан адвокат својијех ногу, односио опет побједу; или, тачније да кажем, односила би је његова виспрена, увијек оригиналном шалом зачињена конверзација.

На тијем би ме шетњама Матавуљ чисто кљукао анегдотама о својој физичној издржљивости и о својим подвизима љубавним. Али га знађаше „бумбижати“, да га Бог обрадује! Малена узраста, нарић, јака састава а још јачега гласа, бијаше он у то доба облигатан званик и мио гост на свијем мјеснијем гозбама и кутњијем славама. Уз то, бјеше веома услужан момак, врло присебан у опћењу и — узпркос некој сатиричкој жици, с које би се многијема замијерао — на крају опет мио и симпатичан друг.

У то доба нико и не разбираше о томе, да ли у њега има каква књижевна талента. Знађасмо га врло разговорна и проницава у својим опаскама, али нико и не слућаше е се у њему крије познији приповједач. Велико је дакле наше изненађење било, кад једнога дана угледасмо у „Српском Листу“ под једнијем чланком његово име. То је био његов фељтон *Наши просјаци*. У том свом књижевном првенчету показа Матавуљ, и ако у неразвијеној форми и у непотпуној мјери, све оне стилистичне и опсерваторске особине, с којих ће се кашње одликовати као приповједач: бистрину и солидност израза и необично појимање реалности. Треба тај подлистак само прочитати, па да с мјеста уочимо оштра посматрача, који ће доцније написати *Фра-Брну*. Од тога часа постаде Матавуљ, за нас млађе људе, онај српски списатељ, у којему смо обично гледали представника реалног правца у нашој приповједачкој литератури; списатељ, који нам се чињаше најбоље обдарен да продужи, на свој начин и по своме темпераменту, раније дјело Стјепана Митрова Љубише и оно, мал' те не савремено, Лазара К. Лазаревића.

Да ли је и у којој мјери Матавуљ тијем надама одговорио, покушаћу да испитам у овој цртици.

I.

Необично појимање реалности, то је, заиста, као што навише рекох, његова главна особина, оно што би у Француској назвали „sa faculté maîtresse.“ Али у тој особини, у тој јачој страни његовој, лежала је досле, како се мени чини, и његова слабост. Матавуљев поглед на свијет личи у неколико погледу сликара реалисте, који ликове за своје живописе саставља тачно по природи, али слабо пази на оригиналност и умјетнички концепт цијеле композиције. У човјеку он проучава надасве инстинкте природне, као какав научник, који не мари да дубље у суштину сагледа, него се задовољава тиме, да побиљежи појаве ванјске. И с тога у његовијем књигама налазимо мало анализе, док у њима обилују „слике.“ Психолог је код њега увијек подређен живописцу, а гдјегод га пред њим нестаје сасвим. У том се случају Матавуљево причање своди на вјерно приказивање стварности, која се оснива на личнијем опсервацијама пишчевим, и показује у њему, без сумње, даровита посматрача, али не одаје уједно и књижевника-моралисту, који у стварима хоће да уочи и потајну сузу.

Истичем одмах ову опћу црту Матавуљева талента, јер ми се чини да она карактерише без мало сву његову дојакошњу књижевну продукцију, а уз то може да послужи и као кључ за објашњење

многе недоскутице, па и многе свијетле стране у његовом умјетничком раду.

Претпоставивши то, као темељ своме проучавању, ред ми је одмах истаћи, да се је мало који писац, у свом умјетничком стварању, знао боље да окористи личнијем искуством из живота, што Симо Матавуљ. Догађаји, којима је свједок био; људи, с којима се састајао; приче, што их је у народу слушао — све је то нашло мјеста у његовијем приповијеткама. Кад би ко вољан био да уђе у траг генези, да потражи како су постајале понајбоље од његовијех новела, тај би морао, прије свега, да се окоми на самога писца; морао би да се обавијести о мјестима гдје је у ово задњих петнаест година живио; о људима, с којима је у додир долазио; о приликама, које су га за то вријеме пратиле; и на тај начин — самим констатовањем поменутих чињеница — могао би да ухвати клицу ако не доједној, а оно бар већем дијелу његовијех приповједака.

Матавуљ се родио у Далмацији; у њој је провео своје дјетињство и скоро сву ранију младост; а и сада, у зрелијим годинама својим, враћа се он често у њу. Далмација је дакле (а особито њено приморје с Боком Которском) била она, која му је пружила највише грађе за његове опсервације. Она му је пружила живе обрасце оних одређених каматника, оних старих поморских капетана и оних гојазних фратара, с којима се тако често у његовијем приповијеткама сретамо; маловарошки живот у паланчицама јужног приморја, ђаковање по семинаријама и љубавне згоде сеоскијех Монтекија и Капулетоваца: то су предмети, које је Матавуљ најрадије обрађивао. Матавуљ је, као младићак и питомац задарског учитељишта (гдје се тад врло мало православних Срба примало), највише друговао са ђацима из православне семинарије, својим вршњацима и једновјерцима. Кашње је, као што видјесмо, и сâм неколико година учитељевао. Отуда оно његово ситно познавање ђачкога живота и ђачке ћуди, почињући од чобанчића у сеоској школи, па до „сврзимантије“ и слушаоца великијех школа у Бечу. Проведавши некоје вријеме у Црној Гори, као учитељ француског језика на цетињској гимназији, он је ту своју етапу згодно употребио да проучи онај типски црногорски живаљ, којега нам је тако дивно насликао у својим причама црногорским. Ко се не сјећа у првој књизи Матавуљевих приповједака *Из Црне Горе и Приморја* онога Милоша Крцунова, који не може да се утјеши што га је обишло заслужено ратно одличје; оног бјелопутастог Латинчета, што га у рвању надјачала црногорска цура; па тек оног сокола Миње, што не мога срцу одољети, а да мимо Господареве наредбе не опроба на Бећир-бегу, стричевом му крвнику, своју нову остругушу? То су све умјетнички створови, који пред нама живе, те које бисмо распознали међу хиљадама других. А то се исто може казати и за оне далматинске „горњаке“, који су у неким причама његовим (особито у *Бакоњи*) тако живо нацртани, да се ту лична опсервација и студија на лицу мјеста показује очигледна, тако рећи, ухваћена *in flagranti*. Тако је и у његовим приповијеткама из живота биоградског; тако свуда. Види се очито, е је његов умјетнички рад уско скопчан са средиштем, куда је пролазио. Рекло би се, е је писцу главан посао да из тога средишта (амбијента) изажме сву „књижевност“, којом је прожето; или да му мјеста, у којима је боравио, намећу редом предмете, с којим ће се у својим приповијеткама бавити.

Према томе лица, која нам он пред очи ставља, узета су скоро увијек из стварности; та су лица „живјела“ и учествовала у догађајима, које нам писац прича. *Бодулица*, крчмарица „код веселог мрнара“, егзистовала је у истини, како нам је писац приказује, и ко ове ретке пише, може читаоца увјерити, е је она била достојна

надимка, што јој га писац даде; ненадни повратак дивовског јој супруга из „Омерике“ и односна комоција у новскоме градићу, па чак и она његова узречица „сангуе де дио!“ — све то одговара на длаку строгој реалности. *Ђуро Кокот* узет је такође из природе, а тако исто и начелник Јешо и луди Сума, два лица што се, уз главног јунака, у тој приповијетци јављају. Горопадни Амруш, јунак приповијетке *Нови свијет у старом Розопеку*, припада такође суштоме животу: то је проста репродукција, у другом виду, оног истог „американаца“ Радула, бодуличина мужа, који је и данас жив и здрав у Нов . . . *pardon* у Староме Розопеку. Црногорски стотинар, којега невоља у свијет гони, то је, гладнијех година, обична појава у јужноме приморју; а онога Конта Ила Деветог, којега нам је Матавуљ у *Пошљедњим вишезовима* тако живо насликао, срели бисмо, по свој прилици, путем. кад би у Шибеник зашли, па се његовим стрмим улицама прошетали. Које ли је обрасце, напокон, писац употребио за своје приповијетке *Из биоградског живота*, то ми није могуће у овај мах казати; али би се ваљда и њима лако могла наћи слика и прилика у стварном животу.

То је обичан Матавуљев поступак. Он посве мало изумљава. Он мало што замишља. Констатујући ову чињеницу, нијесам нипошто намјеран да му списатељску оригиналност спорим. Али треба признати, е међу списатељима има барем двије врсте људи. Једни полазе, у својим умјетничким концепцијама, увијек са неке *идеје*, која се може мијењати до миле воље, а којој за подлогу служи, како када, било пјесникова машта, било какав апстрактан појам филозофски или морални; на тој се идеји оснива цијела радња; из ње ничу, око ње се групишу и крећу факта и лица нацртана по природи; она их, према потреби, модификује; она им даје импулса и живота. Такови писци не одвисе од ванјског свијета, него га савлађују и подређују својој рођеној замисли. Други писци, напротив, зависе махом од утисака, што их с поља примају. Они не полазе ни са какве идеје, него узму за полазну тачку извјесни факат. Њима импулс долази увијек с двора. То им не смета, разумије се, да своје умјетничке и опсерваторске особине развију каштo и до највеће мјере; али тек, као списатељи, не могу да се испороде са оним другим. У прву категорију писаца спадају, примјера ради, Достојевски и Млађи Дима; у други би се могли ставити Сарду и Мопасан.

По мом мишљењу, у ову потоњу класу писаца спада и Симо Матавуљ.

У њега ћемо, заиста, у еминентној мјери наћи развијене двије главне моћи: бистро схватање видне природе и неко инстинктивно појимање онога, што се под ванјском љуском крије. Та моћ, по којој је писац у стању да проучавањем ванјских појава проникне и у њихову суштину, та је моћ у Матавуљевим рукама онај силни алат, са којим се он као књижевни раденик служи и који га уједно карактерише као писца. Руковођен у писању, не нагоном какве мисли, него импулсом што му га спољашност даје, он се држи сасма наравно и сасма чврсто реалности. Према томе, његова дјела носе увијек на себи печат реалности, па ма та реалност била каштo и банална. А у томе, како рекох, лежи и пишчева слабост. Гола стварност, ма колико вјешто саздана, не може бити умјетнику довољна; или, ако може задовољити сликара, оно не може никако да задовољи списатеља. Умјетник не мора у стварности узимати све с реда, него треба да у њој *бира* оне детаље, који су за његов предмет најподеснији; и управ зато, што је кадар да у стварности своју грађу бира, он има право да се назове умјетником и може да умјетничко дјело створи. Таково појимање пишчева задатка није, у осталом, противно књижевном реализму; и

оно прихваћа реализам, али реализам који се прекалио и темперисао у умјетниковој души.

Ево са шта су многи данашњи приповједачи, па у неколико и наш Матавуљ, у скрајност ударали, држећи посве строго Золине теорије: „L' oeuore d'art est un procès-verbal, rien de plus, et le romancier n' est qu' un greffier, qui se défend de juger et de conclure."

II.

Једна од главних пошљедица теорије, по којој би приповједач био прости перовођа (greffier), позван да тачно биљежи појаве у животу, како му се пред очима нижу, јесте занемаривање потке, рецимо литерарне гатке, која ће причању служити подлогом. Главно је — рекоше — да нам писци саздају живе и логичне особе, а факта су ствар споредна. Тога се је принципа, у већем дијелу приповједака својих, држао и Симо Матавуљ. Не знам баш да ли је то радио смишљено, или случајно; тек свакако, морам рећи, да је то бивало само на штету његова умјетничког рада. Ма колико је приповједач вјешто уочио и приказао, свака баналност у животу не може читаоца једнако да интересује, нити је, богме, свака ствар у природи умјетникова обзира достојна. То вриједи у опће, а надасве за она дјела, која су намијењена забави, дакле за дјела белетристична. Што се год причање буде вртјело око интересантнијег предмета, тијем ће приповједач бољи ефекат постићи својом списатељском вјештином.

А какве су у том погледу приповијетке Матавуљеве? Неправедно би било казати да су оне, по своме сижеу, махом без интереса, али тек баналност је карактерна мана већине њих; и да није оне пишчеве вјештине у цртању појединих лиђа и репродуковању оних комичних, јал' патетичних детаља, што се из његова пера необичном обилаштином и необичним рељефом нижу — читалац би, више пута, при „обичности" гатке, просто задријемао. Ово што рекох, изгледаће некоме, можда, преоштро; али тек то је моја импресија, и ја хоћу да је овдје забиљежим. Кад дође ред констатовању добријех страна његова причања, учинићу то истом искреношћу, којом овдје биљежим недостатке.

Но, да своје тврђење у неколико и докажем.

Узмимо, примјера ради, приповијетку *Нови свијет у старом Розопеку*, која по живости и живописности узгредицâ спада, јамачно, у најбоље Матавуљеве продукције. У њој је писац хтио да изнесе слику једне мале приморске варошице, у којој се живот развија више-мање патријархално, а у коју један „поамерикањени" син његов баци напрасно угарак новијех, у неку руку „америкапскијех" идеја, које произведу читаву револуцију у мирнијем навикама конзервативних Розопечана и најзад одрже побједу. Писац је око те стожерне мисли прикупио мноштво интересантних епизода, особито док нам описује розопечки живот прије Амрушева (америкапчева) доласка, или боље, повратка у отаџбину; али бисмо у тој приповијеци заман тражили један главни факат, с којијем би те епизодичне чести у вези стајале, као дјелови са цјелином. Шта више, кад је Амруш(након дугачке серије малих и занимљивих инцидената, који, у осталом, нијесу сви ни потребни) у своју нову кафану и на своје нове мисли намамио розопечку „интелигепцију", те кад бисмо имали разлога очекивати да ће се у смислу новијех идеја нешто збити, аутор нас напрасно опомиње — е је приповијетка свршила. И тако, на крају, добијамо утисак човјека, који је отишао да обађе неки нови крај свијета, те којега је на путу много што шта забављало, но који је, стигавши на мјесто свога опредјељења, нашао да је у њему све обично, и да га је највише интересовало само путовање.

Узмимо још један примјер; узмимо га из истога зборника („Из разнијех крајева“), а то би могла бити приповијетка *Дијете*. Овдје имамо једног свршеног гимназисту, који се заљубљује у жену удату, једну имућну спахиницу, чијем је дјетету узет за наставника. Али је управ чудновато, како се та љубавна афера нагло завршује, кад би требала најжешће планути! Милан (тако се зове тај српски ђак) уђе у кућу госпође *** као репетитор малога Ђокице, и скоро се цијела породица крене на зимовање у Абацију, дајбуди ради „дјететова“ здравља. С њима пође, то се разумије, и малишин наставник, којему жарко јужњачко сунце разгрије скоро младеначку фантазију, и, ма да се млада газдарица с њиме просто игра, рецимо шалу збива, он се брзо распламти и занесе до . . . . обичног љубавног писма и односне усмене декларације. Она би, како рекох, хтјела да се са њим просто игра, али како је то опасна игра (љубав није шала ни у . . . Абацији!), то се у неко доба почне и она мамити, и ту би се, по свему изгледу, велики ђаво догодио, да се писцу . . . не хити свршити. Једнога дана дакле, баш у најљепшем јеку Миланова „швермовања“, прохтједне се младој госпи да посједи дуже за трпезом, пошто јој муж отиде, а она оста сама с ђаком. На њезину молбу, узме Милан да јој прича што шта из свога дјетињства. На жалост, у причању уплете ђак и апологију своје сестре Зорке, која се извргне у праву критику за ћудљиву г-ђу спахиницу, те ти она, ни пет ни девет, но се охоло дигне . . . и остави невољног заљубљеника на цједилу. И тиме је учињен крај приповијеци, којој би зар боље доликовао натпис „Бура у Абацији“, јер нам за иста писац више о њој говори, но о ђаковој љубави, која је само ебоширана, а најмање нам прича о „дјетету“ (тобожњем протагонисти), о којем се бави само узгредице.

Изгледа, према томе, као да автор своје приповијетке пише онако насумце, без добро утврђена плана, имајући пред очима само једно или више лица из својих успомена (некоја се лица, *mutatis mutandis*, јављају и то више пута у његовијем приповјеткама), па кад га изда фантазија, или му се просто додије причати, а он нађе најкраћи излазак, удари пикњу и — прича је готова. Матавуљеве раније приповијетке *Сврзимантија*, *Ђуро Кокот*, *У туђинству* и *Преображења**), могле би, уз горе приказане двије, да послуже као типски урнеци тога начина писања. Но ја ћу се, ради боље потврде овога што кажем, обазрети још на један цигли примјер, и то из новијег доба, наиме на приповијетку *Тројеручица*, која је изашла у ономлањском „Делу.“

Да јој прегледамо у кратко садржину.

Славко, син богатога трговца Г., питомац је трговачке школе љубљанске и један од најинтелигентнијих момака у приморској варошици Х.*** Њиме се његови суграђани листом диче, и ако се каткад међу собом вајкају, е младић не вјерује у Бога, и што је постао „лутер“. (У приморском рјечнику „лутер“ значи што и безбожник). Славку су двадесет и двије године. У истом комшилуку, гдје и он, живи једно плаво дјевојче, које је такође „кроз вишу науку прошло“, бива: свршило вишу дјевајачку школу у Дубровнику, па се и оно дало на претјерано читање. Јелена — тако се зове дјевојка — и Славко имају дакле то заједничко, што су обоје млади и обоје „воспитани“. Није по том никакво чудо, што се они радо састају и једно с другим симпатишу; али је малко чудно то, што Славко Јелени, у мјесто каквих љубавних пјесама, даје да чита Бихнерово дјело *Сила и материја*, и што цура има воље и желуца да на уранку

*) Виђи му зборнике: „Из приморског живота“, издала матица Хрватска, Загреб 1891; „Са Јадрана“, изд. књиж. Љ. Јоксимовића, Београд 1891 и „Из разнијех крајева,“ изд. књиж. Влад. М. Радовића, Мостар 1893.

живота, кад јој славуљи у срцу пјевају, ту гломазну и псевдо-знанствену књигу неколико пута прочита. Како му драго, дружећи се с младићем почне и дјевојка скоро запристајати уз његове безбожне погледе. У то се доба Јеленина мајка тешко разболи, те је муж одведе у Трст, да је подвргне врло опасној операцији. Недјељу дана након поласка својијех родитеља, прими Јелена из Трста депешу, да и она одмах зе њима крене. Баш тијех дана — у очи самога Божића — спремаше се стари Аћим, Славков отац а дјевојчин кум, да свога сина пошаље у Трст за трговачкијем послом, те буде с мјеста уговорено да ће Славко и Јелена кренути заједно, а да ће дјевојку на путу пратити једна тетка. И они се збиља крену лојдовим паробродом пут Трста. На путу им се не догоди ништа особито важна, али их намјера намјери на једнога старца которанина, који се бављаше ситном трговином и, узгредице, тјераше вјерску пропаганду дијелећи намјерницима неке своје иконице матере Божје, т. з. *Тројеручице*. По којем унутрашњем процесу наглог преображења двоје младих „атејиста“ дођоше до тога, да их стари лисац преслови да му откупе (т. ј. приме од њега на дар и, у замјену, даду прилог за „пресвјату Тројеручицу“ у манастиру Илендару), то нам писац не каже, или посве слабо објашњује; али ми тај брзи преобрат у њиховом духу опет себи тумачимо; тумачимо га тиме, што у њиховијем срцима влада љубав, а ко истински љуби, тај не може да буде истински безбожан. Љубав је, сама по себи и по својој нематеријалној суштини, већ нека врста религије, и кроза њу се човјек измирује сам собом и повраћа у крило божанства, постаје „вјерник“. Славкова и Јеленина напрасна конверзија нас дакле много не изненађује; та њихово је безбоштво и тако било само површно: безбоштво маловарошко. Ми се у цијелој овој причи једној самој ствари не можемо да начудимо: зашто је баш требало да се Славко и Јелена на пут крену, па да им се оно догоди, што им се врло лако могло догодити и код куће (гдје је толико которанâ и толико иконâ!) т. ј. да наиђу на старога „барба Ива“, и да се кроза њ поврате у крило Господње? Јер се приповијетка завршује још у путу, прије доласка, шта више, и без доласка у Трст, а за даљу судбину њених главних лица дознајемо тек нешто из ове кратке напомене на крају приче: „Послије годину дана жаљења за мајком, Јелена постаде Славкова жена. А обе *Тројеручице* објесише на почасном мјесту, — већ знате које је то.“

Истина, писац нам у овој причи својој тако дивно описује грају и мотљаву при кретању лојдових лађа из приморскијех лука, као што је само Србин приморац и умјетник његова кова могао да опише — али, али... остало је тек заметак, „ембрио“ једне новеле.

А овако је Матавуљ конструјисао већи број својијех приповиједака; прочитајте их редом, по ћете се увјерити, е су изузеци (јер је било и изузетака) посве ријетки. Подлога им је, опет велим, солидна реалност; ни једно лице, ни један факат, који не би имао своје везе са стварношћу. Најмање су ситнице испабирчене по доживљеној суштини; а кад се писац одважи, те рискира парче смишљена заплета, нешто из своје фантазије, то му обично испане слабије за руком. Али док он своје личне успомене и доживљаје обрађује, док нам приказује типове, које је познавао, ситуације, којима је сâм свједок био, онда његово причање постаје право дјело плазмације, умјетничког стварања. Те типове и те ситуације он умије да прожме не само дахом живота, него их прожме животом оригиналним, у ком се огледа јако маркирана личност пишчева. У сваком од његових јунака назрећеш, ма и за час само, нешто од његове ћуди, његових симпатија, његових јужњачких страсти; некоје епизоде,

некоји описи, некоји изрази као да носе на себи печат његове ироније. Напокон, макар како дјеловали, макар се како кретали људи, које нам он приказује, налик су на праве људе; писац удише у њих живот; јест, он има ту дивну моћ, прву међу свијем списатељскијем врлинама.

Марко Цар.

— СВРШИЋЕ СЕ. —

ОЦЉЕНЕ И ПРИКАЗИ

Зелени вајати

пише Јанко М. Веселиновић. Јарани, обична 8°, стр. 34. (текста 39). Кевиљ, 8°, стр. 27. (текста 23). Богати сиротани, 8°, стр. 24. (текста 20). Београд. Накладом књижаре Вел. Валожића 1895. Свакој је приповеци на по се цена 50 п. д. или 25 нч.

Јанко Веселиновић стекао је гласа као приповедач. Чим се појавио својим *Сликама из сеоског живота*[1]), запажен је у нашој књижевности његов приповедачки дар, и радосно је поздрављен.

Кад су му изашли *Борци*, многи су се искрени пријатељи и његови и српске лепе књижевности забринули за његову будућност, као књижевника. Јер, питају се врло озбиљни пријатељи Српства и српске мисли: да ли је страсна страначка борба потребна Србији, кад је очекују толики тешки и узвишени задаци? — На то питање одговара се овако или онако; али да приповеци као изданку оног живовотворног дрвета, што се зове поезија и што поједине народе, као и читаво човечанство, залаже својим слатким и окрепљивим плодом, — није потребна те врсте (једнострана страначка) тенденциозност, о том нема сумње.

Ну, таленат и кад погреши, и кад зађе са правога пута, брзо увиђа странпутицу, те оном истом снагом, којом је дотле ишао враћа се на прави пут. И доиста, Веселиновић напусти писање у правцу страначке тенденциозности, а настави лепо отпочет рад на приповеци из сеоскога живота наше питоме Мачве. Тако је народни друштвени живот, нарочито тога краја, добио у Веселиновићу вредна и одушевљена посматрача и тумача, а српска приповедачка књижевност плодна писца. Јер, од како се појавио првом збирком својих приповедака, па до последње, чији смо натпис у поглављу исписали, Веселиновић је написао краћих и дужих приповедака, слика, цртица и романа из народнога живота (у последње време латио се и историјског романа) на броју четрдесет и четири[1]). Доиста плодан деветогодишњи приповедачки рад!

Ко год хоће да позна народни живот у разнобојном шаренилу његову; ко год има укуса за онај особени, интезивни мирис народне душе, — нека чита Веселиновићеве приповетке.

Истина, он сам у предговору ка првој збирци својих приповедака каже: „У овом послу држао сам се само једног правила, а то је: пиши како јесте, пиши истину; не одузимај ништа а не додаји ништа“ (стр. I.); — али опет за то, као кад изађемо на ливаду пуну шарена, пољског цвећа, што зависи од онога, ко га бере, какве ће, по боји и мирису, цветке узабрати и како ће их у китицу везати, или у венац уплести, — исто тако од приповедача зависи: које ће тренутке из народнога живота уочити и како ће их књижевно обрадити.

И Веселиновићева је заслуга, што је у народном животу не само уочио већином нај-

[1]) Шабац, 1886., а за тим „друго коло“, Београд и Шабац, 1889.

[1]) Овде смо узели у обзир само оне Веселиновићеве приповедачке послове, који су штампани у засебним збиркама, под разним натписима, или у појединим књигама, а који су у збирци, што јој натпис у поглављу исписасмо, обележени на 2. стр унутрашњега натписног листа под: „Дела Јан. М. Веселиновића“.

лепше тренутке, него што их је умео и да прикаже са толико топле љубави, да и читалац мора, заједно с писцем, заволети тај део —, па и цео српски народ, из чијег су живота те приповетке. То није мала заслуга!

Али, ако ко помисли да је све тако цвеће на ливади народној, какво је Веселиновић брао, у китице састављао и у венце саплетао, превариће се; има и тамо травуљине и корова. А да и тога има, и да баш ни тамо није све само цвеће, то се донекле види и из Веселиновићевих, особито ранијих приповедака; у доцнијим, међу које спадају и ове, чији смо натпис исписали, преоблађује она летна, махом идилично-романтична, страна. У осталом, да је ово последње само *једна страна* народнога живота, сведоче баш они, који би требало, по положају и позиву својем, да су у народу, а који у њем остају само донде, док морају, или док им се не укаже прилика, да „свеж“ сеоски ваздух замене „загушљивим“ варошким.

Не упуштајући се у потанко и свестрано разматрање свега досадашњега приповедачкога рада Веселиновићева, прегледаћемо за сад само ове три приповетке, чији смо натпис напред исписали; а што будемо рекли за њих, може бити, да ће то, више или мање, вредити и за све остале.

Јарани.

Главно, и најлепше, је у овој приповеци, како се замомчило српско сељаче, Мирко, и задевојчила сељанчица, Мирка. За тим се прича, како су се њих двоје, деца првих добрих суседа, заволели и по пристанку својих родитеља узели.

Лепо је описан врло занимљив тренутак, како се њих двоје растају, он као мушкарац а она као девојка, са својим детињством, са својим играма и забавама. У животу то иначе пролази неосетно и нечујно; ни сами не знамо кад смо се и растали са безазленим и безбрижним детињством, и нашли се у запари и страној борби живота. Веселиновић је ухватио као у слици тај тренутак и уметнички нам приказао онај прекрет, који је настао у души тог шипарца и те шипарице, кад им њихови очеви донесоше момачко и девојачко одело, и предајући им га напоменуше, да нису више деца, да он не треба више да се игра „с дечурлијом“, а она с њеним „младама“ (луткама).

Али овај догађај различно одјекује у њихним душама, и они се према томе различно понашају. Док Мирко „није знао шта ради“ од радости, осећао је неки понос, величину и надмоћност, што је добио тако лепо одело и што је тиме уведен у ред момака, па чак у том био и смешан: „хтео је да покаже колико му се ово ‚момчење‘ допада, па је говорио неким чудним гласом . . . Бог с нама . . . као да самим непцем говори! . . .“ (стр. 9.) — дотле Мирка као да предвиђа да је чека женска потчињеност од оног тренутка, кад јој се каже и заповеда да се не сме више понашати и забављати као дете: „Срце јој залупа, а туга се сви на њ као ледена змија . . . И она осети немоћ; и реч јој се узе; и грло се стеже као да га је грч ухватио; и на очи јој се навуче као нека магла, полупровидна, као она што се хвата на чаши, кад у њу хладне воде улијемо“ . . . (Тамо). Тако тужна, повлаче се међу своје „младе“ и горко плаче.

Колико истине у познавању битних разлика између мушкиња и женскиња, која се огледају и инстинктивно осећају већ у овом тренутку, кад се детињство напушта! Колико поезије у свем том!

А не мање свега тога има у тренутку, кад Мирко и Мирка не само формално него доиста за собом остављају детињство, кад се у њихним срцима зачиње љубав. Прилика у којој је то било; њихов напоредни рад у пољу, копање; прећутно такмичење, а за тим узајамно признање врсноће у раду, кад су се нашли сами на студенцу: све је то тако оригинално, идилично и наивно лепо да заслужује пуно пажње.

Ну не може се то казати за причање даљега развоја ове љубави и за догађаје, који су с њом у вези.

Ко год иоле познаје наш сеоски живот, њему неће бити необична она момачка бравура,

којом је Мирко пред својим вршњацима, на делу, потврдио и заслужио да Мирка буде његова девојка. Они, и ако се радо гледају и воле, још, по сеоском обичају, не показују да је он њен момак, а она његова девојка. То наведе једном неког газдинског сина и „кевиља“ (кићу!) сеоског, Крсмана, да се приближи Мирци, да је поведе у коло, и кад се она опираше томе, он је уштину за образ. „У тај пар посрте, па удари главачке у јендек . . . Мирко није могао више гледати чуда својим очима, кад виде да Крсман Мирку уштину . . . Он се пусти из кола, па, као бесомучан јурну и гурну га . . . Онда стаде крај Мирке и испрси се, а око му је севало пламеном. Крсман се диже па полети на њ; али га Мирко сачека, па му приши длан уз образ тако да осташе свих пет прста на образу . . . Крсман јекну од бола и дочепаше се . . .“ (стр. 25).

У животу наших сеоских момака и девојака све ово није ништа ново и необично. А да ли је то, и ако је истинито, уједно и лепо; или, управо, да ли је *све* оно, што је истинито, и — лепо? — Ако у боци и копривн има лепоте, те би их с тога требало култивисати, онда и оваким, обичним сељачким грубостима и суровостима има места у *лепој* књизи.

И још једно питање: да ли су фотографије *умешничке слике*, а фотографи уметници?

Ну ако у наведеној епизоди има обичне сељачке грубости и суровости, онда у овој, коју ћемо сад навести, а у којој се Мирко пред Мирком, тако да кажем, шепури и кочопери, има одвратности, која, већ се зна, каквим се смехом награђује:

„Мирко зену. — Дакле . . . ето! . . . . једва превали преко језика. Она ћути. — Сад си моја! . . . Јеси ли! — Јесам. — Па ко те дарне или ти се потсмене — кажи мени! . . . Ти си видела ко сам ја! . . . У мене нема тамоамо; ја њему очас наместим ребра! . . . *И хоћу да ме слушаш . . . Што ја рекнем, нека је ка' свето!* . . .[1]) Другарицу имаш, ено ти Аноке. Оно је паметна девојка... Од ње имаш шта „примити“!... Јес' разумела! — Јесам“ (стр. 27.—28.)

[1]) Ово ми истичемо.

Не треба сметати с ума́, да су њих двоје тек само „свој“ момак и „своја“ девојка. Јадна Мирка, дакле, имала је право, што је плакала за својим „младама“, с којима је радила што је хтела. Ето, још му није ни жена, па већ хоће од ње слепу покорност и потчињеност! Али шта ћеш: Бог му дао, цар му не узео“, — мушко је, па му се може!

Доиста таквих идила неће зажелити наше варошке госпођице! А како ће бити нашим „лепим читатељкама“, кад прочитају ове, и овима сличне, епизоде у Веселиновићевим приповеткама, — то ће оне најбоље знати . . .

И, наравно, кад Миркови и Миркини родитељи увиде да је „зрело“ (стр. 32.), Мирку испросише за Мирка, њих се двоје венчаше, и посташе муж и жена.

Кевиљ (сеоски кића, кицош . . .?) —

Главна је замисао овој приповеци, да се покаже, како је један богат, налетан и настран сеоски кића, Јаков, укрођен љубављу и уведен у ред осталих људи, т. ј. како се оженио девојком, коју је заволео.

Док је до овог последњег дошло било је препрекâ, а најглавнија лежала је у њему самом, у његовој особењачкој нарави, која се, по свем изгледа, развила из тога, што му је као богату јединцу пуштано све на вољу:

„Био је то момак ка' златна јабука! Кô није га од малена притискô посô, па да је закржљавио, него је раст'о ко цветак у господској саксији. Па се разраст'о и окрупно, па је стасит и личит . . , А био је Кевиљ!“ (стр. 6).

И такав момак неће, на велику тугу својих родитеља, да се жени; а још на веће чудо својих вршњака и вршњакиња:

„Он није имао своје девојке. Он је стајао и шалио се са свима, али није било ни једне за коју би се могло рећи: е ово му је јараница!“ стр. 8.)

Али, као год што каква запаљива материја остаје незапаљена све донде, док од некуд на њу не падне жишка, тако се и у Јакова запали љубавна страст, која букну у

пламен и сву му душу обузе, кад му се једном у колу допаде Милица, кћи неке сироте удовице. Он јој то своје допадање изјави на онај исти начин, на који видесмо у приповеци пред овом да то учини други један момак (Крсман), такође „кевиљ“, другој девојци (Мирци): уштину је за образ[1]). А она га опет на свој начин одби: „потеже па га удари по руци . . . тако да му се рука лепо зацрвени“ (стр. 9). У први мах он плану и подиже руку на њу: „али га она пресрете оштрим погледом те му клону рука“ (стр. 9). Тај поглед управо прострели му срце, и он је од тог тренутка заволе и заћута; заћута од својих родитеља, другова, целога света . . . Променио нарав, умирио се; није више она пређашња пргзница и убојица. Ето шта учини љубав! Ето какву силу има она! *Она* доиста може: — „скротит љута тигра“.

Од тог догађаја Јаков се тако понаша према најближој околини, да се посумња е ће полудети. Већ се то зуцка и по селу, а жалосни му родитељи, особито црна му мајка, премрли од страха. Њега до лудила доводи што га Милица неће да гледа: кад год јој се јави, она од њега окреће главу. То чини из оног истог узрока, из кога га је одбила, на онако груб начин, у колу, рекавши му: „Одступи! — Тражи ти твоју прилику. — Ја сам сиротица, а ти газда“ (стр. 9). Али он и сам увиђа, да његов отац неће никад пристати да се опријатељи са сиротом удовицом, Миличином матером. С тога, у неку руку, постаје *сељачки Хамлет*, сањало: гледа у Миличину кућу, на му на њој очи остану; мрзи на оца, што хоће да га ожени газдинском девојком; мрзи на матер, ни сам не зна за што[2]); хтео би да иде у свет, да буде туђ слуга (камо да је отишао, да види како је горак тај хлебац, па да му се разбистри та густа „плава“ сељачка крв!), али сам због Милице остао код својих родитеља.

У том вртлогу од мисли и осећања он би се непрестано окретао, и ко зна како би се на крај крајева свршило се овим сељачким Хамлетом, да целу ову ситуацију не разбистри његов верни пријатељ, „карда“, који све ово и прича. Он га измири са светом: прво га врати кући, учини га приступачним родитељима; уведе га у друштво, у коло, и — што је најглавније — измири га с Милицом.

Али само измири. Шта је било оног пролећа и лета? — Како су даље стајали једно према другом ово двоје младих? — о том нам се ништа не казује. Из приповетке не види се ни то: како се Милица одазвала Јаковљевој љубави после оног измирења у колу? Приповедач нам само ово каже за тренутак, кад се с њом Јаков измири: „Како само паметно с њим разговара!“ (Стр, 28). Да ли је још који пут тако, паметно, или иначе, с њим разговарала преко целог пролећа и лета, приповедач нам ништа не казује. А ако јесте, како су то оне „алапаче“ (тако приповедач назива другарице Миличине) раструбиле по селу, да ли је то дошло до ушију родитељима Јаковљевим, како су они примили тај глас? — о свем том нема ништа у приповеци. А то је празнина, која најмање иде у прилог доброј, марљиво израђеној приповеци.

Преко те празнине приповедач прескаче и прича нам, шта је било с Јаковом и Милицом тек у јесен. То је доба године, у које се, бар на селу, најчешће драги с драгом за на век састаје или за навек растаје. Време је, дакле, да се одлучи: хоће ли Милица бити Јаковљева, или не? — И Веселиновић је могао овако или онако последњи пут повући за овај или онај крај узла, којим је чвор — заплет приповетке — био везан, па да се он раздреши.

И он је то учинио овако. Прича да су неки Бадовинчани дошли у ово село, отели и собим повели Милицу. На њих наиђе Јаковљев „карда“, јави Јакову, а овај с узвиком: Боже, кардо! . . . Мој је живот ту!“ (стр. 24.), полети; за њим пође и „карда“, те преким путем изидоше пред отмичаре: „И (Јаков) издиже прошцем онога што је Милицу држ'о за руку. Онај се простр ка' свећа . . . (стр. 25).“ И опет туча! Туче ли се овај народ — туче!

---

[1]) Ово понављање донекле истих мотива такође је карактеристично за производност пишчеву; а то ћемо имати на уму на свршетку овог нашег прегледа.

[2]) Ово је тамно, недовољно израђено место у овој приповеци.

Добивши Милицу овако, на прошцу, Јаков је, с њеним пристанком, одводи својој кући; а да се њих двоје узму пристају и његови родитељи. **Момчило Иванић.**

— СВРШИЋЕ СЕ —

Деспотова властела

Роман из српске прошлости. Написао Андра Гавриловић. — Београд. Парна радикална штампарија 1896. (На другом листу више Коларчеве сличице: „91-ва Коларчева награда дата је овој књизи.“) Цена 2 динара (2 круне) — Страна 276. Мала 8°.

— СВРШЕТАК. —

Али је тај део управо и био преко потребан писцу, јер је он главни — историски, а писац хоће да изнесе слику *„Деспотове властеле“* тога доба. Дакле, онда, код онако незгодно, несрећно изабранога сижеа, морала је по што по то ући властела, и то не њих неколико, као представници разних мисли и осећања властеле тога доба, већ читаве гомиле

Тако, сем Лобојевића, Синише и Јанка Угљешића, ту су у већој радњи: деспот Стеван, брат му кнез Вук, ћесар Угљеша и челник Радич; у мањој радњи: војвода Радослав, Никола Горјански, угарски палатин, архиепископ Никон, а уз њих и философ Константин Костенски и Смил, повереник Вуков. Па не само то, већ је ту и гомила женских. Тако су у већој радњи: Оливера, најмлађа кћи кнеза Лазара и мајка јој, кнегиња Милица (монахиња Кира-Јевгенија), а у мањој монахиње: Јефимија (удова деспота Угљеше Мрњавчевића), Григорија (кћи издајника, војводе Николе Зојића), и Бранка (сироче властеоскога порекла, другарица и пријатељица Златина).

Ретко кад се која од ових особа лично дотиче суштине оне радње у роману, а већина никако. Све ове служе поглавито за то, да се наслика доба, у којем се збивају догађаји у роману.

Нема сумње да је, према натпису романа ово и било главно. Ну, само је требало смислити другачији план романа, те да ове особе постану неопходно потребне. Овако пак, само су на сметњи онима главним.

Као што поменусмо за оне главне особе, тако и за ове властеоске групе вреди оно исто: да пред нама тренутно живе тако, да их по томе њихноме животу не можемо ценити. Неопходно је потребно једном романописцу, да у сликама, које одабере за главне, пусти своје особе да у њима раде онолико, колико су њихово кретање и радња довољни да живо наслikају извесне мисли и осећања, да свака слика, по величини својој, одговара важности који у целини некој заузимље, сем тога, да писац местимице сâм дубоко загледа у душу својих јунака. Дакле, потребно је психологиске студије, која ће се огледати не само у радњи јунакâ, већ и у пишчевим речима о њима.

Свега тога овде је преко мере мало тако, да пошто прочитамо роман, осећамо неку збрку у глави, чисто смо весели, што смо једном завршили читање и дахнули душом.

Док се у почетку романа нижу описивања природе, тврђава, разних градова, одела, Београда и околине му, сабора, и т. д. и које како, али одмах за тим осећамо неки умор, у место све веће жеље за сазнањем даљега развића догађаја, обузимље нас досада, пред нама се нижу слике тако обичне, тако сухе, да једва чекамо кад ћемо их се опростити. При крају романа, истина је мало другачије. Нема онолике досаде, али осећамо необичну пишчеву журбу, да роман што пре сврши. Ненадни догађаји наступају једни за другима све до краја. Према спорости у заплету, расплет је, дакле одвећ брз.

Ово је можда јединствени роман у нашој књижевности, у којем више од *20* особа, тако рећи тискају једна другу и то на тако малу простору за њих.

Више је но невероватно, да би се у тако маломе обиму романа могло како ваља разрадити више од *35* разноврсних слика! Такво што не би могао учинити ни велики уметник, а камо ли један почетник у оваковим радовима.

Није ли и ово још један видан доказ о ништавности плана пишчева?

Не тражи се од уметника приповедача само оне студије у карактерима, већ и то, да су му слике што обичније, што општије, па

опет одабране и занимљиве. Ништа лакше но сатирати своје јунаке отровом и ножем, уплетати регке и необичне догађаје, што ће заплетати и расплетати радњу у романима. Таквим се средствима служе једино писци почетници или они, који тако рећи фабрикују романе. А, велики романописци, велики су управо у цртању најобичнијих слика и прилика из живота, у којима они виде оно, што обично, неуметничко око не може спазити.

Па следи ли им бар писац?

Не! — Он употребљује средства да на силу произведе ефекат, да надражи живце читалаца.

Цигло на једноме месту оправдано је ово средство, а то: кад читамо о ономе тајноме деспотовоме пролазу са Саве у тврдињу београдску. Али, када читамо, како оно Ариз улази у Врмцу, кад видимо како је то улажење натегнуто и до крајности пуно суре, одвратне простоте; кад гледамо како писац хоће да нас на брзу руку узбуди сликом: када Марина спречава Синишу да не попије отрова, просипљући му га из пехара; када посматрамо како писац води сироту Злату и Бранку да се шетају по незгодним местима, која нису за шетњу, а то само за то, да бисмо видели, како ће Злату Ариз ножем напасти, па се одмах за тим стропоштати од камена, баченога из нежне, девојачке руке Бранкине; када гледамо како се Марина трује, пошто је већ не само нама већ очигледно и писцу додијала; када видимо, како Вијорика гине од ножа Аризова, Ариз од сабље Лобојевића, Лобојевић од руке Синишине, а Синиша у боју противу Турака, и то све тако рећи за неколико тренутака, — онда је са свим јасно, да је писац далеко од правога уметника.

Реткост је наћи делâ од писаца почетника ове врсте, за које би се могло тврдити, да немају у себи ничега бар приличнога, ако не посве доброга.

Па тако је и са овим романом.

Писац његов, као професор, разуме се, знао је, да му ваља упознати се са историским градивом из доба деспота Стевана Високог. До тога му није било мучно доћи, јер се оно налази по доста прибрано и расветљено у историским нашим расправама, особито онима, које се тичу XIV. столећа па на орамо.

Он се тим градивом послужио, на доста прост начин, који би пре доликовао при писању какве популарне историске слике из тих доба, него ли у историскоме једноме роману.

Пошто је то градиво само по себи занимљиво, природно је, да ће занимљивим чинити сваку причицу или роман, само кад се иоле лепо и лако изложи, преприча.

Те тако и у овоме роману, где год је тога, ту је и занимљивости, ну та занимљивост је, дакле, далеко више, (ако не са свим и свуда) историска а не уметничка творевина.

Због тога су доста допадљиве, детајне слике: деспотова и властеоска одело и оружја, нарочито одела челника Радича Поступовића, па одела и оружја простих војника и грађана; за тим: описа појединих предела, градова и тврђава и околине им, као: Врмце, Бовна, Сталаћа, Липовца, Новог Брда, а нарочито Београда, описи намештаја и посуђа у деспотовим и властеоским дворима, слика деспотовог властеоског сабора у Београду, тајнога већа и разговор Оливере са Смилом.

Пишчев је стил доста лак. Он се труди да се што лепше изрази, али у томе понекад претерује те местимице прелази у неко тако да речемо мажење.

Карактерно је, што се употребљују неки стари језиковни облици: „*воинство*“ (стр. 33 и др.), „*поспеши*“ (м. похита), „*спеши*“ (стр. 43., м. хита), „*престоље*“ (м. престо, стр. 87). Нећемо да кажемо да се ове речи нису могле употребљивати у доба деспота Стевана, али свакојако би боље било, да се оне чују само из уста његове властеле, а не из пишчевих.

Да поменемо и неколике изразе, који нам се чине незгодни. „*Много добро*“ (стр. 149, м. врло добро), не треба да се чује ни из уста простога возара деспотова доба, а камо ли из уста образоване властелинке Марине: „*уведе кола*“ (м. утера . . ., стр. 151). Не би ли се нашло обичнијега израза од „*разриканог звера*“? Израз „ . . . *пошто рукама благослови трпезу*“

(стр. 51.) плеонизам је, који може бити смешан, кад се већ зна да се обично рукама благосиља трпеза.

Четири су ствари, на које критика оваквих састава ваља да мотри: сиже, обрада, карактери и стил.

Да сиже, обрада, и карактери нису како ваља, да на себи носе и сувише почетничкога обележја, држимо, да смо доказали.

Сад је остало, како нам изгледа, да се одлучи: је ли Коларчева Задужбина требала наградити овај роман?

Наше је скромно мњење, да је Коларчева Задужбина имала да награђује и пречих и бољих састава, као и то: да таква једна озбиљна Задужбина треба да награђује оне саставе, који нису бар оволико почетнички, као овај.

Овоме пак саставу најбоље је доликовало место у каквом скромном листу, јер је право, да свак заузме оно место, које му по подобностима највише и личи.

У Београду, 9. априла 1896 године.

Милош Н. Пејиновић,
професор.

Биљешке из књижевности

Из Гласника земаљског музеја сепаратно су отштампана *Народна гатања*, што их је по Херцеговини прибрао наш књижевник Лука Грђић-Бјелокосић. Ову лијепу књижицу, препоручујемо свакоме.

Наша вриједна српска књижара Владимира М. Радовића у Мостару, издаће другу књигу *Мојих Симпатија* од Марка Цара. У књигу ће ући ови чланци: *О поезији Војислава Илића, Змај Јован Јовановић, Симо Матавуљ, Лаза К. Лазаревић, Емилио Кастелар, Александар Дима млађи, Мелхиор де Вогие.* Ко год је читао прву књигу „Мојих симпатија", тај ће сигурно похитати, да и ову дивну књигу набави.

Роман Јаше Томића *Назарени* већ је изишао из штампе. Цијена му је 2 круне или 2 дин. и 50 пара. Гледаћемо, да о њему проговоримо опширније.

Српска вила, лист, који је почео да излази у Бечу, престао је излазити.

Др. Мих. М. Вујић издао је књигу под насловом *Начела народне економије*, књига друга — економска теорија. Београд, држав. штамп. Цијена ?

Удова пок. Милоша Димитријевића, бившег предсједника Матице Српске, издала је књигу: *Успомене из мога живота* написао Милош Димитријевић. И ову лијепу књигу свакоме препоручујемо.

Изишао је из штампе 10. број наше дичне *„Босанске Виле"* у коме се једино говори о ријеткој свечаности, приликом састанка друштава *Слоге* и *Гусала*. У томе броју су и слике предсједника обојих дружина, као и слика чланова и гостију, који из Мостара и Херцеговине стигоше са „Гуслама".

Умјетност

Марко Мурат од када је у Дубровнику, развио је велику радиност, а ових дана довршио је двије слике: *Вјетар* и *Химну св. Цецилије*. Прва слика преставља Конавку на цвјетној обали морској док прилично јак вјетар дува, а отворено се море у недоглед губи. Друга слика *Химна св. Цецилије* приказује у дну собе Доменикинца, који пред свијећом извршује на хармонијуму *Химну св. Цецилије*, а за њим ненадно спушта се св. Цецилија у небеској свјетлости и слуша неопажена пажљиво своју химну Ове двије слике израђене су по различитом жанру: прва, *Вјетар*, у потпуној свјетлости, ту видите живу природу у својој пролетној бујности пољскога цвијећа и других биљака, а друга слика потпуно одговара свечаном часу, који приказује. *„Омладина."*

Неколико дана бавило се овђе, у Мостару, позоришно друштво, под управом Петра В. Ћирића, те је дало *десет представа*. Г. Ћирић има врло добар укус, те бира само добре и ваљане позоришне комаде. Но ипак од свих комада најбоље успјеше: *Балканска царица* од Николе I. *Звонар богородичине цркве, Стари капетан* и *Пут око свијета*. Од глумачких снага најбољи су: гђца. *Цицваријева*. која је у својим улогама, а нарочито као Даница (у Бал. царици), Есмералда (у Звонару бог. цркве) и Ауда (у Путу око свијета) нашу публику просто очарала; за њом долазе гђа. Гавриловићка, г. Јурковић, г. Вучичевић и г. Јаношевић. Па и остале снаге су добре, те је због тога сваки комад одигран прекрасно.

ЧИТУЉА

† Манојло Ђорђевић-Призренац

И писац „Слободарке“ склопио је за навијек уморне очи своје. Заспао је слатким санком, санком из кога се више никад пробудити неће.

Назад неколико дана, у српском Биограду, спустише *Манојла Ђорђевића-Призренца* у крило хладног гроба.

Српска књижевност и опет је изгубила једног ваљаног радника, који је био тако вриједан, тако добар, а тако скроман.

За четрдесет и шест година живота, он је много радио и много урадио. Обогатио је српску књижевност са једном од најбољих српских трагедија, са својом *Слободарком*. Обогатио је са: *Јасмином и Иреном, Оштровницом, Злашном гривном* и *Динамитом*. Обогатио је са многим лијепим приповијеткама, као што су *Крвав јаглук, Четири божићне приповијешке* и т. д. и т. д.

Па и наша „Зора“ изгубила је једног ваљаног сарадника, који нам много обећаваше, — али црна смрт не даде, да то обећање и испуни...

Лака му црна земља и вјечна памет!

На 28. о. мј. угасио се живот једнога млађанога радника, на пољу српске књижевности и вриједнога сарадника наше „Зоре“. Ледена самрт отргла је из братскога нам кола, нашега милога и незаборављенога:

Јефтана Р. Шантића.

Као цвјешак који свене кад га мрачна јесен свлада)*, тако је свенуо и он, у 21. својој години; свенуо је баш тада, кад је почео и кад је хтјео да ради, да књижевности српској што више допринесе.

Јефто је још прије двије године почео писати пјесме и приче и штампавати их у разним српским листовима, као у: „Бос. вили“, „Бран. колу“, „Делу“, „Бранику“ и нашој „Зори“. Задња пјесма његова, био је *Давид* (види 2. број „Зоре“) у коме нам је он, осјетивши клету бољку, довикнуо:

Усано је извор страсти с њим и љубав моја свела,
И сад само сузе лијем над могилом од пепела....

Његове пјесме одликују се њежношћу и лакоћом стиха, а приче му се пак одликују живошћу и вјерношћу. — Српска књижевност заиста је изгубила једну ваљану снагу, јер би нам Јефто, да је поживио, кроз коју годину пружио много и много својих њежних пјесама и лијепих приповиједака.

Спровод милога покојника, био је на 29. о. мј. и био је сјајан. Осим дјеце, свјештенства и многобројнога народа, ту је било и наше српско пјевачко друштво „Гусле“ са својом заставом, јер се је Јефто у посљедњим данима сјетио овога друштва и назвао се његовим добротвором. Поред тога говорили су: на Суходолини г. Јован Дучић у име другова и пријатеља његових, у цркви г. поп Василије Ивезић, пред црквом г. Јово Дугоња, у име школских другова, а на гробу г. Свет Ћоровић у име друштва „Гусле“.

И наша „Зора“ тужи за својим драгим сарадником и кличе му: Збогом мили и добри Јефто! Лака ти црна земља и вјечан спомен међ нама!

*) Војислав.

ЗОРА

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

УРЕЂУЈУ

АЛЕКСА ШАНТИЋ И СВЕТОЗАР ЂОРОВИЋ.

Год. I. У МОСТАРУ, 30. ЈУЛА 1896. Бр. 4. и 5.

После десет година

(од Е. Гајбла)

Дођох на праг сестре своје после многих лета
Последуга странствовања по беломе свету,
Зачух слатке дечје гласе, мени непознате,
То весели беху гласи из веселих груди.
И гле, тамо у одају кроз лозово лишће
Јарко сунце завирује са смираја свога.
Па дај и ја да завирим пре него што уђем,
Да избројим колко ј' деце — седам их је равно.
Седам плавих малишана сигрaју се, скачу,
На лицу им расцветане румен руже здравља.

Кад се оно на пут дадох пре десетак лета,
Онда још'те не имадох ни једног сестрића;
Први пут их сада видим вирећи кроз прозор;
Ни имена ја им не знам, не знам барем свима.
Уђох к њима, а они се загледаше у ме,
Прекиде се сигра њина, очи им се шире.
Најстарији усуди се, корак ближе приђе,
Упита ме: ко сам? шта ћу? гласом своје мајке.
У то уђе и сестра ми. Загрлих је силно.
Одмах поче да ми прича срећу дома свога
И дечицу да ми слатку по имену ређа, —
А дечици топло рече: „Ево вам ујака!“ —
Сад да видиш нова блеска новога весеља,
На крило ми поскочише весели дечаци
Па ме грле, па ме љубе, госта, ујку свога,
Девојчице, радоснице. привлаче ми главу,
Па и оно понајмање, што је страховало,
Зазирало, бојало се проседе ми браде,
И оно ми нешто тепа, ручице ми шири.

А како је мени било у том загрљају!
Обисла ме слатка деца, као грозд пчелица
Па ми свако нешто шапће, свако нешто пита. -
Ал гле, што ми с' полагано срцу раздраганом
Нека сета приближује, уздисај покреће!
Ти пољупци, та питања, дечји загрљаји
Поведоше моје мисли некуда на страну.
Јест, колко су коракнула ова деца драга
Коракнула од колевке ка животу бујном
Зар ти ниси истолико ка гробу коракнô!?
И већ расте. већ дозрева тај нараштај млади
Што ће шетат' по твом гробу — тако му се пише —
Прелази ће преко њега весели и тужни!
И ја спустих своје руке благосиљајући
На те плаве миле главе шапатом зборећи:
„Здрави били, моји мили, смрти ми весници,
Хвала вама, нова снаго, хвала, цвеће драго
Што ми смрт навешћујете тако лепо, блâго.
Нек вас здравље нек вас снага стазом жића
[прати,
Напредујте, -- а кад мене прими земља мати
Довршите с друштвом својим поштено и смело
Што се мени, што се нама довршит' отело.“

Змајова.

Избраник

Клонула Арабија, у песку усијану
Ватрене сноси дане, и пламен сунца јарког
Изворе попи живе, а жедна земља клону,
Ко ратник прострељени, под сводом ока жарког.

На деви умореној избегли лута Јуда,
Усалим оком тражи палмовог хлада сени,
Ал нигде једног листа, песак се шири свуда,
А над њим шатор плави своди се зажарени.

Камила малаксала на врели песак клече,
И бедну зари главу и склопи очи боне,
Безумни Јуда тада у гневном срцу рече:
„Проклество Небу, Земљи и Теби Вечитоме!“

И гле, у томе часу пред њиме зажубори,
Сред песка завејана разли се свеже врело
И ветрић раздрагани кроз палме залахори,
Весело Јуда прену и диже мрачно чело.

Уз жубор бистрог врела звонце се јасно чује,
И звуци разлежу се од фруле и кавала,
Он пође смелим ходом, где ови звуци брује,
А душа живну с нова, од жеђи малаксала.

Ал гле, пред њиме ко ли изниче у том часу?
Наслоњен на палицу мртвачки костур стоји,
Костури од камила около њега пасу,
А Самрт-пастир шклоца и бело стадо броји.

Зацрпљен Јуда стаде, и срце охолога
Затрепта као листак, са голе, сухе гране,
Тог који хулу мође на Бога истинога,
Немо су посматрале, гледале, дупље тамне.

„Приступи!“ — пастир рече — „овде су живе воде,
За оне који Бога у тешкој судби куде,
Јер *то* су стазе, које у моје царство воде,
Безумни Јудо, нека проклество *тебби* буде!“

И Јуда подкошени на песак паде доле,
Над њиме костур хладни пастирским штапом махну,
И тело распаде се, осташе кости голе,
А душа с писком јурну у пако, бездан тамну.

*

Тако неверна душа кроз пусти живот лута,
Ал' по тој стази никад извору доћи неће,
А кад га вечна рука са лажног зграби пута
Тек онда бездну спази, у коју с писком леће.

О, Верни! смерно сноси, што ти је судба дала,
Не ридај и не срди, јер Алах милостиви
Често нам куша душу и шаље небројзала,
И онај што не куне, тај после вечно живи.

Карловци **Драгутин Ј. Илић.**

СРЦЕ НА МЕРИ*)

одломак из романа „Хајдук Станко".

Лазару пође за руком да побегне из оног окршаја на Журави. Појури неколицина за њим, али га не ухватише; пуче и неколико пушака, али га ни једно зрно не окрзну. Он се поуздао у брзину свога зеленка и није се преварио: коњ му је изнео главу испод оштре сабље.

Докопао се луга па је одмицао. Повио се по коњу да га која грана не би закачила и свалила... А коњ га је носио... Пред очима му је лебдео поносити лик Станков; у ушима су му зујале још оне громовите речи: „за ножеве!"... Није могао да се овавести....

И до сад се бојао Станка, али сад је обамирао само кад му име његово на памет падне. Слутио је неку црну несрећу; слутио је да се не ће наносити главе; осећао је хладно, оштро гвожђе под грлом својим, па је хтео од свега тога побећи...

Јесте, хтео је, ама коњиц не могаше. Племенита животиња беше сва у пени. Бокови јој се ужасно надимаху. Узалуд је оштра бакрачлија крвавила те бокове — коњ не може мањи.,..

— Зар ме и ти изневери, зеленко? рече болно Лазар, па га устави и одјаха.

Коњ га погледа тужно... Њему се учини да виде сузу у очима зеленковим, па га помилова по челу и врату.

— Шта је, зеленко, добро моје? Зар ти је жао твога хранитеља?... Та ја сам те као дете неговао и хранио.

Затури му дизгин за ункаш, па прилеже земљи да ослушне...

Земља је тутњила, а тутањ је одјекивао у души његовој. Али се брзо прибра.

— Далеко су — рече — Али, ко може од хајдука побећи?... Зар се њима знају путеви?... Куда ли ћу сад?... На куда ћу него кући?... Јест, најбоље ће бити да идем кући.

*) Читано 27. Маја, на концерту у корист оболелог глумца Илије Станојевића.

И готово се реши.., Прије коњу и ухвати га, али му шину као муња кроз главу:

— Тако, тако!... Тамо ће те бар лакше Станко наћи!...

Он уздрхта од те мисли.

— Не ћу кући! Лутаћу шумом. Лако је кући отићи кад се ова галама стиша. А могу и онако по који пут кријући отпаркнути... Та, ваљда, не ће ни овако довека остати; кад се дигну Турци растераће их као вранце...

Тешкао се том мишљу и она га мало умири. Спусти се на траву па поче размишљати, али му мисли беху страшно растројене.

Лишће је шушкало лагано над њим. Он се пружи по трави па слушаше како коњ грицка и то га уљушка.

Заспао је...

А један човек иђаше за њим, управо за стопама коњским. Кад стиже и виде га како спава, он само одману главом:

— Тешко теби, мој Лазаре! Ти у гору од хајдука бежиш!...

Па се окрете око себе, разгледа мало, па се склони у један шевар.

То је био Дева. Једини он смотрио је кад је Лазар побегао. И натури се за њим. Јурио је из најпре коњски, али кад виде да не може са зеленком трчати, он се устави.

— Баш сам будала! — рече — Ево ми коњских стопа. Наћи ћу га — вањ да побегне на небо!...

Па се упути лагано.

Посматрао је Лазара из своје заседе. Млад, здрав, могао би бити дика и понос свима, а овамо, ето, постао издајник.

— Да га убијем? — премишљаше он. — Али не! То ми Станко никад не би опростио... Од мене ће бити доста што ћу припазити на њ да се не изгуби!... Једно му само не ћу дати: — да оде у Турке. Јер ако пође — Христа ми!... убићу га!...

Подне беше превалило кад се Лазар пробуди. Спавао је тако чврсто да се ни окренуо није. Диже се и седе. Сан га је прилично окрепио. Он премишљаше куда ће.

— Овде нисам сигуран — говораше готово гласно. — Одавде морам ићи, јер, ко зна, можда и он лута овуда!... Идем ја тамо, ближе Сави...

Устаде, мамну коња, набиј му узду, коју коњ беше сам скинуо, видећи да га се газда не сећа, па узевши га за дизгине оде лагано шумом...

Тек што је мало одмакао, диже се Дева из заседе.

— Хајд' и ја ћу за тобом, колико да ниси сâм.

И упути се за њим опрезно као мачка вукући се од грма до грма...

* * *

Прошло је неколико дана од дана оног окршаја. Станко је био у Парашници. Дружина му је с дана на дан расла. Сваки новајлија причаше: како се људи дижу, остављају куће и плугове, па се крећу: или Чупићу, или Катићу, или Проти Смиљанићу или Илији Срдану.

Међу тим Турци су ћутали. Никога ни из Шапца ни из Босне, као да баш нису толико жалили за својом изгубљеном браћом. Завrзан се нашали:

— Оно што побисмо сигурно није ништа ни вредило!... Шта велиш ти, Сурепе?

Суреп само слеже раменима.

— Или је морао бити сам бескућник, па нам се сад и сами Турци захваљују као веле: баш им хвала кад нам их скидоше с врата!...

Хајдуци се насмејаше.

— Добро би било да ми сваки дан по онолико бескућника помлатимо! — рече Ногић.

— Ти би хтео да сатреш турско семе? — рече му Завrзан. — А где ћеш ти то учинити кад сваки од њих има бар пет

жена!... Нека свака роди по сина па ето их као плеве!... Кад већ бијем — онда да ми је да бијем какве паше, везире, или бар бегове. Ту се човек мало и ошлучи, није бадава руке магањио. А овако . . . ништа! Преврнуо сам неки дан њих десет. па ха!..

И закачи ноктом за зуб.

— Ти би све хтео ашлука! — рече Латковић.

— Ја шта ти тражиш, Клемпо?... Он сав срећан што је набио ону турску главу на нож!...

— За то сам и отишао у гору!... Сад ми је тако право погинути као попити гутљај ракије!... Бар сам му се осветио!...

Станко приђе дружини.

— Нека се набави које јагње. Сутра су Петрове покладе — рече он.

— Видиш, а ја и заборвио — рече Заврзан.

Па се диже и оде с Јованом и с Јовицом да потраже јагањаца....

Петрове покладе падоше у недељу 27. маја 1806. г. Дан је био леп, топал; ветрић је ћарлијао... Хајдуци се забавили око пецива.

На један пут бану Дева.

Станко је седео на једној клади и разговарао с Ногићем. Чим смотри Деву, он скочи:

— Беш мене тражиш?... упита.

— Тебе — рече Дева и осмену се

— Је ли што добро!...

Дева му нешто прошапта. Њему сенуше очи.

— Ногићу!

— Чујем, харамбашо.

— Ја одох и одмах ћу се вратити. Ако не бих стигао кад јагањце иставите, ви ручајте. Мени оставите мало, колико да се презалогајим.

— А куда ћеш, арамбашо?

— Послом.

— Да пођемо још који?

— Не треба! Овај ћу посао ја сам свршити!... С Богом!

— С Богом пошао!

Узе шару, журно припаса фишеклију па замаче у луг.

Срце је лупало бурно, нагло; чисто га је напред погуркивало, Осећао је крила под ногама: летео је није ишао.

— Ама, да ли ми је Бог још и ово досудио!... Ја сам већ полудео од радости!

И журио је што је више могао.

— На његовој ћу га ливади наћи рече Дева. Тамо је. Одмара коња; хоће да му накоси мало траве, па да иде право к Шапцу да опет Турке доведе. Ево ти се кунем, Лазаре! Ако те моје око данас види не ћеш више видети Турчина!...

И што се ближе примицао месту, тим га је више обузимала нека дрхтавица.

Стиже. Смотри Лазара где лицем у свету недељу одбија откосе. Шару обесио о једну крушку, а нож и пиштоље спустио у хлад.

Дрхћући се провуче Станко кроз честу и стиже до крушке. Како стиже он скиде с крушке шару али му је рука дрхтала.

Почека неколико тренутака те се прибра и смири...

Заклоњен деблом крушчијим он премишљаше. Хтео је да Лазар осети сву страхоту смрти и сву тежину његове освете.

Пружи пушку — рука му беше мирна. Он онда изиђе на ливаду и посматраше Лазара како одбија откосе. Гледаше га тако неко време па викну:

— Лазаре Миражићу!

Глас се разлеже а дубрава му врати речи његове.

Лазар се окрете и... укочи...

Станко му приђе са свим, стаде и погледа му у очи.

— Па... шта ће мо сад? — рече.

Лазар онемио.

Станку дође нека воља да се проигра с њим као мачка с мишем.

— Па, јаране, што ми не одговориш? Шепа ти је... Што си се скаменио?... Што се ти мене бојиш?... Ми смо заједно одрасли, из једног смо топрака сркали, пазили се као браћа... Боље него браћа... Молим те, кажи ми бар: шта ти би те се онако испирази на ме...

И говорио је тихо, мирно... То Лазара освести. Надао са грмљавини, а оно са свим мирно. Поуми да превари Станка.

— Завадише нас! — рече.

— Завадише?

— Јест. Онај Маринко, душа му раја не видела! Он је свему крив, он и онај Туркешања, Крушка!

— Де, молим те, реци: како?

— Ех, како!.. Не питај!.. Ја сам волео Јелицу, па кад сам видео да она тебе воли — хтедох полудети!.. А онај Маринко — као да га ђаво баци преда ме — поче ми говорити којешта те... изгубих памет!.. Кајао сам се, али — доцкан. Хтео сам те потражити, али нисам смео. После... све однесе ђаво...

— О... молим те!... Па онда...

— Онда се и куће завадише. Чича Алекса с једне, бабо с друге стране, онда ја.,.. мани!.. рече и ману руком.

— А онако ниси крив?

— Очију ми, нисам!

— Па што ми, барем не поручи по коме да знам?

— Нисам знао по коме ћу!..

— А што бар онда кад те задржах не рече ми то?

— Бојао сам се.

— Ето видиш! То није ваљало!... Из оне меке љубави до шта дођосмо!... Весели чича Иван! Чуо си, ваљда, како је прошао?...

Паклени осмејак играо је на уснама Станковим, али Лазар то не опази. Он се зали сузама...

Станко се видећи сузе како лију низ образе његове, засмеја неким дивним смехом. Лазар се трже и погледа га....

— Тако ће проћи сваки издајник! — Загрме Станко не могавши се више претварати а очи му сенуше. — Тако мора проћи сваки онај који води некрст на крст!.. И теби је самртна наливена, Лазаре Миражићу!

Лазару се посекоше ноге.

— Немој, тако ти...

— Умукни!.. Мислиш да сам се смилостивио?.. Зар си мислио да ме можеш преварити?... Овај тренутак само не бих ти поклонио за хиљаду година живота! Ово, што си се вио преда мном, ово је плата за моје непробдивене ноћи; а сад — сад ћу ти платити за твоја недела!..

Па скиде његову рођену пушку, коју је био обесио о лево раме, а своју спусти на земљу.

— Оступи!

И погледом га прикова за место.

— Сад, кад тамо одеш, поздрави твога бабу, Маринка, па и лепог агу, Крушку. Кажи им да сам те за њима ја послао!

Ороз кврцну, Лазара проби зној.

— Заклео сам се пред твојим оцем и оним поштеним старцима да ћу се твојом главом три пута котурнути. То ћу учинити овог часа!.. Стој!..

Пружи пушку и повуче за обарач... Лазар се преврте.

Он му прије. Зрно беше ударило под леву силу. Он му стаде ногом на прса и млаз крви шикну.

Потеже нож и одруби му главу, па је баци и она одскочи неколико пута. То учини још два пута, па онда остави оружје Лазарево код обезглављеног трупа. Докопа са земље своју шару, па викну:

— Боже!.. Хвала ти!.. А сад — Турци тешко вама!

И запева:

Оде Станко лугом певајући,
Оста Лазар ногом копајући
Он остаде у пољу широку
Да га кљују орли и гаврани.

Ј. М. Веселиновић.

У поноћи

(Јулијус Роденберг)

Мио санак већ све снива:
Човек, ветар, шума плава;
Са стене се поток слива,
Да жубором цвет успава.

Месец сјајни у свом лету,
Златна крила раширио;
Само мене још у свету
Није санак оборио.

Ја сам радост, јаде своје
Успавао све у себи,
Ал' стишано срце моје
Оно мисли још о теби.

У њега се, с пуно жара.
Слика твоја вавек скрива:
У песму се дању ствара,
Ноћу слађан санак бива.

С. Д. Мијалковић.

НА ПРЕСКОЦИМА.

Приповијетка А. Б-ова

Превео **А. М. М.**

I.

У шуми се чуше три пуцња брзо један за другим.

Шумар Рукавина, који је баш прегледао разне своје рачуне, скочи на то, зграби пушку, метне шешир на главу, излети из собе и за неколико тренутака био је у шуми.

Е то је заиста, да већ не може горе бити! Крадљивци дивљаци у гомилама пуцају на дивљач по шуми. Рукавина, који је чувао и пазио дивну шуму, није већ знао шта да ради од чуда и покора, које је овде нашао.

Кад је свршио шумарску школу Рукавина је добио мјесто шумара у шуми Доброловачкој у Сријему. Шума је била дивна и врло лијепа, у њојзи је било врло много старих и прастарих дрвета али и много ново засађених; исто тако и дивљачи сваке врсте, јер је било брежуљато земљиште згодно за разну дивљач и обилно храном.

Но гдје има доста свјетлости, има доста и таме. Крадљиваца дивљачи било је читаве руље. Њих није мамила само многа дивљач, него и то, што су је могли згодно и по лијепе новце продати у околини разним гостионичарима, који су радо од тих крадљиваца дивљач куповали, јер су је за своје многобројне путнике често требали. Наравно да су гостионичари ипак јевтиније добијали дивљач од крадљиваца, него што би је добивали од самих господара, или од њихових управитеља. Шума није била једнога господара. Један дио те велике доброловачке шуме био је властелински, другом дијелу био је господар неко друштво на акције, а трећи дио је припадао приватним лицима и општинама. Онај дио шуме, у коме је Рукавина био шумар, припадао је њекој већој варошкој општини.

Шумски округ Јаворак провлачио се између властелинске шуме и једног дијела шуме, која је припадала друштву на акције. У властелинској шуми дивљач су највише чували; у шуми опет акцинског друштва пазили су више на дрво; овде су више хватали оне који дрво краду, а тако опет и оне, који лове дивљач Зато су се крадљивци дивљачи и највише задржали у овом шумском округу; то им је био као главни стан, из којега су ишли час у

властелинску шуму, час у шуму варошке општине.

Наравно Рукавина је знао, да је ту неколико срна овај час убијено, ма да је доцне дошао, али он је хтио своју дужност да врши. Он није хтио да сједи као јазавац у својој ложи, кад по његовој шуми крадљивци туку дивљач.

Наравно да је доцне дошао. Рукавина је баш на међи од шумског округа акцијског друштва нашао трагова, који су свједочили, да је овај час ту једној срни дроб извађен. Ишао је неко вријеме поред међе, да види неће ли можда наћи још каквих трагова, и нехотице руком се маши пушке, кад је у једном шипрагу опазио неког човека да се миче. Но таки је руку скинуо с пушке, кад је у томе човјеку у шипрагу упознао свога сусједа и брата по служби, шумара Половину.

„Одите само овамо," рећи ће Половина, „одите само овамо! Овдје су, као што ми се чини, пустолине сједиле; те погледајте само, како је трава угажена. Одавде су пуцали на срне. Мало прије ја сам видјео, како те пустолине бјегају поред моје међе; али наравно ја нисам могао ништа чинити. Шта више на те лоле нисам смио ни викати, јер су били у вашем шумском округу, гдје ја немам ништа заповиједати. Биле су три вуцибатине с нагарављеним лицем. Зато нисам никога могао познати.

Шумар Половина био је чудан светац. По својем спољашњем изгледу, — у лику је био опаљен и црн, браде разбарушене — сваки би држао, да је то права слика каквог крадљивца дивљачи, који је своју душу и своје тјело продао ђаволу и иде за тим, како ће кога да упропасти.

Па ипак Половина није био таква ђавоља нарав. Шта више био је ваљан за друштво; био је пун натучен шале и лакрдије; знао је врло добро приклапати из ловачког живота, но у служби је био строг и савјестан чиновник, који је особито крадљивце дрва тако заплашио, да се нису усуђивали у његовом округу много шта тражити.

„Да, да," рећиће даље Половина, „то је заиста страшно, мој драги сусједе, али ви се морате на то привикнути. Ја сам вам за ових шест недјеља, откада сте овдје, стотину пута казивао, да ви нећете успјети, ма шта радили, и да ви нећете изаћи на крај са крадљивцима дивљачи. Једино што можете постићи, ако се будете хтели с њима хватати у коштац, да вас једног дана упуцају. Ви немате овдје, као што је иначе, посла са једним или са два крадљивца дивљачи, него са читавом руљом. Незгодне међе између појединих шумских округа јако олакшавају лолама, те могу да утеку. — Да богме, бићете ви, драги мој Рукавино, временом мирнији и биће те задовољни, ако у своме шумском крају узимате ма и само један пар срна, како би могли варошки вјећници долазити у јесен у лов на срне".

„Макар и свој живот на коцку метнуо", повиче Рукавина, „ја се нећу оканути борбе са крадљивцима дивљачи. Та ја не бих био никакав ловац, кад бих се плашио надмоћија тих обешењака."

„Добро, добро," додаће Половина. „ви ћете се већ увјерити, да се овдје ништа неможе учинити. Зар не знате, да су у властелинској шуми у више маха бивале читаве хајке од најбољих ловаца, па ништа нису могли израдити. Наравно, да се крадљивци дивљачи нису ни показали, док су биле ајке ловаца у шуми; но чим су ови отишли, продужена је опет стара пјесма. Ја вам и опет кажем, свега се оканите. У властелинској шуми пазе на дивљач, а ја пазим на дрво; па како ви дивљач не можете сачувати," —

„Дакле онда дивљачи мора код мене са свим нестати?" рећиће Рукавина љутито. „Не, никако, тако не стоји написано. Ви хоћете да ми савјетујете, да само на дрво пазим, а за дивљач и да не хајем. То не иде, то ја не смијем а и нећу да чиним!"

Половина је напунио сасвим мирно своју кратку лулу па је онда овако рекао: „Радите, драги сусједе, сасвим како хоћете. Ви се љутите, и ја вам то никако немогу замјерити. Тако је било исто и самном, кад сам овамо дошао. Од љутине скоро да искочим из коже, па ипак ништа није помогло. Ајте са мном; крадљивци

дивљачи већ су отишли из вашег шумског округа те сад немате више шта чувати. Марија ће нам скувати једну црну каву, на тај јед. А наће се код мене и која чашица рујнога винца. Дакле, — ајте к мени, да сперемо тај јед.“

Рукавина прими тај позив без оклевања. Његово лице, које је мало час тако љутито изгледало, разведри се, Момачки је корачао поред Половине и за кратко време, па су видјели забат шумарске куће, у којој је Половина пребивао као шумар.

Кад су били баш код куће, рећи ће Половина: „Причекајте малко, ја ћу први ући унутра да видим, како је Марија обучена, да ли може госта дочекати. Та знате, какве су женске; кад су код куће и имају шта да раде, ни најмање не пазе на одјело, а ви знате, да Марија по вас дуги дан од рана јутра до мркла мрака има по кући доста посла.“

Рукавина је климнуо главом и одобрио староме шумару; овај је први ушао у кућу, гдје је неко вријеме остао; по том је изашао и позвао Рукавину, да уђе унутра.

Док је Рукавина чекао пред кућом, премишљао је, како ће да се понаша према Марији, кад је опет види. Шта је прије тога било, држао је, да ће одлука бити тешка. И нехотице тури руку у џеп изнутра од свога капута и осети тамо артију — писмо, у ком га се Марија Половина одриче.

Историја се развила доста брзо. Одма од оног дана, кад је први пут дошао Рукавина у кућу Половини, заинтересовао се за Марију кћерку шумареву, а он је опазио, како и он Марији није нешто обично. Но чим је Марија опазила, како Рукавина хоће, да јој изјави шта осећа и шта жели с њоме, избјегавала га је; па како је такво стање било Рукавини несносно, одлучи се, да јој то писмено јави.

Већ сутра дан добио је од Марије писмо, у којем му је рекла, како она њега поштује и уважава, али да никако не може за њега поћи. Има више узрока, због којих се она никако не може удавати. Прије свега она не може оставити свога старога удовог оца. Отац бива сваким даном старији, те све више и више потребује његе и чувања. Но чудновато је гласио крај у писму, који је овакав био: „Ако ме зацијело волите, онда молим, неговорите мени у лице никад више вашу наклоност према мени и не покушавајте, да ме пољуљате у мојој одлуци. Ја баш никако не могу друкчије вам одговорити, него овако, како одговарам. Ви ћете ме уништити, ако будете тражили још каквих обавјештаја од мене. Ако бих се удавала, зацело бих за вас радо пошла; али то несмије и не може бити.“

Рукавина се у први мах разјарио на такво писмо, но послије се умирио. Кад је више пута прочитао, увидјео је, да Марија тако ради не што хоће, него што тако мора. Било је нешта тајанствено, што је као мора тиштало ту младу дјевојку. Ох, да бар знаде, каква се ту крије тајна! Свакојако пак неће јој се показати, да се на њу срди, него је хтио покушати, да задобије повјерење Маријино. Зато је радо пошао, када га је Половина к себи позвао, а у себи се чврсто одлучио, да се пред младом дјевојком тако влада, као да ништа није ни било.

Но одлука, коју је пред шумаровом кућом Рукавина смислио, била је сасвим излишна; јер кад је Половина изишао на поље, рекао је ово: „о враг нека носи жене и њихове ћуди! Мојој кћери није нешто добро; она је сва поблиједила као крпа, кад сам јој рекао, да сам вас позвао за госта. Шта то може бити да је с дјевојком? Она је отишла у своју собицу на тавану. Но то ништа не знам! Та каву знам и ја кувати; наће се и винца која чашица, па и која добра лула дувана. Одите дакле само унутра.“

— СВРШИЋЕ СЕ. —

Из њемачке лирике

Преводи **Јован А. Дучић**

ЊОЈ

Очи твоје нису небо
Ни уснице ружа рана.
Нису твоје б'јеле груди
И њедарца, два љиљана.

Ах, ал гдје би ипак било
То прољеће свијетлих дана,
Гдје би цвале такве руже
Гдје би наш'о тих љиљана!

А над њима гдје би дивно
Раширило крило своје.
Једно небо тако ведро
Као што су очи твоје!?...

(Уланд).

СЛАВУЈИМА

Рад бих знати ком пјевате
Тако мило кроз ноћ ту,
Нема никог будног с вама
Све у тихом спава сну.
А облаци иду, броде,
Над блеђаном земљом том;
Путује и ноћца тиха
И лагани снови с њом.

Ао ноћи, ој облаци,
Знам куда вас носи лет —
Там далеко међ горама
Има један гробак свет.
Ту је моје мило злато
Осјенио смрти сјен,
А витице њене косе
Прекриле су образ њен.

Да с' не тргне, туде небо,
Мјесечину расу сву,
А вјечним је прекри миром
Да о мени сања ту...

(Ј. Ајхендорф).

НОНА

У врту манастира
Корача бл'једа нона,
А свјетли мјесец сјаје
Кроз осјенчене краје,
Куд плачна ходи она.

„Умро је, благо мени,
Милосник срца мога,
А он ће анђео бити;
Нећу да сузе лијем,
Опет га љубит' смијем —
Анђела, Боже, твога..."

И приђе икони Дјеве
И дивне диже очи —
Света икона мала
Чудним је сјајем сјала,
Кроз сјенку тихе ноћи.

Па клече, скрсти руке — —
А мирно и нечујно
Самрт јој ступи ближе,
Па густи вео диже
И љубну лице бујно...

(Уланд).

ГЛЕ И ОПЕТ....

Гле и опет оне очи
Што но некад на ме сјаше,
Гле и опет усне оне
Што ми живот замедљаше.

Опет гласић, ког са жудњом
Слушах некад како звони;
Све ко некад — тек ја само
Тек ја више нисам они.

И загрљен њежним т'јелом
И љубављу, ватром младом,
На њезином срцу лежим
С нијемим болом, с тешким јадом.

(Хајне.)

БЛАЖЕНСТВО

из „Пјесама с Истока“

Ко си ти, о дивна момо,
Са дугачким црним велом
И са снажним робом црним
И с робињом бјелом?

Ко звијезде испод вела
Блистају ти очи вреле;
Ко палма је стас ти вити,
А ход, као ход гизеле.

Благословен нек је талас
Твог хамама, што те хлади;
И зидови што ти бране
Невиности цв'јетак млади!

Благословен нек је још'те
Роб, што твојој вољи сл'једи,
И кораке што ти чује,
И глас када пробесједи.

Ал блажена по сто пута
Робиња и срце њено,
Што с осмјехом на раме јој
Спушташ лице откривено!...

(Анете Д. Хилсдорф).

НА ЈЕЗЕРУ

Раскриљено б'јело једро
Лађа плови. — У тишини
Гледам како небо плаво
Огледа се у дубини.

Лађар пјева а ја сањам,
За оком се срце дало:
Ах и у твом оку некад
Једно с' небо огледало.

(Макс Рилинг),

КАЖИ....

„Кажи гдје је твоје драго
Коме некад тако пјева,
Када пламен огња светог
Младо срце сагорјева.“

Погашен је огањ свети
Срце моје лед је прави,
Ова књига, то је урна
Са пепелом од љубави....

(Хајне).

У Мостару.

ЖЕНИН ПРИЈАТЕЉ

— Фрања Херцег —

I.

Када је млади господин Литвајн довршио науке своје на оријенталној академији у Бечу и сишао доле кући својој, тамошња господа примила су га са особитом почасти, као обично свакога оног, који ће временом од велика уплива и части бити, а који ће и њима по који мастан залогај у уста добацити. Наравно, да се и господин Литвајн према њима морао љубак показати, па им чак и посете чинити. Између осталих ваљало му је посетити и свога најближега суседа на спахилуку, господина Цобалију. Узјахао је коња, пошто се на кочија није могло, и кренуо Цобалији.

Када је Литвајн био већ близу дворца, ушао и у дрворед од самих багрења, искрсну предаљ плавокоса детиња глава.

— Стани, чико! Стани!

— Ко си ти, дете?

— Ја сам девојче!

Било је то плаво, лепо девојче око својих девет година. Лепо, укусно, господско одело беше на њој.

— Ја сам Шарика Цобалијева . . . А куда ти јашеш, чико?

— Твоме оцу идем.

— Па мети ме крај тебе на седло... Са чика Ђурицом свагда сам јахала . . .

Господин Литвајн пажљиво је подигао дете к себи, и у лаком касу продужио пут дворцу.

— Док одрастем војник ћу бити, и то коњаник, рекло дете своме новом пријатељу.

— Како ћеш коњаник бити! Та ти си госпођица!

Девојче се скептично осмехнуло.

— Не чини то ништа! Кад обучем мушко одело, биħу као и остали мушкарци...

Тамо међутим горе у дворцу тражили су дете на све стране. Од јутра већ, како је нема. Сиротица, утекла је бојећи се казне. Нешто је скривила, маказама избушила свилену мараму мамину, да начини од ње сукњицу лутки својој . . . Наравно, за љубав тако одлична госта мимоишла је казна.

После овога чешће је Литвајн долазио Цобалијевима, па богами и врло често био посредник мира између мале, несташне Шарике и њених ригарозних родитеља. Једнога пролетњег дана дотрчало је неко босоног дете Литвајнју носећи му писамце од Шарике.

„Драги и слатки кума Литвајн, — моја нова, плава хаљина упала у пекмез од шљива, мама још зато ништа незна, али ако дозна, тешко мени. Зато дођи одмах . . .“

Након једног часа летео је Литвајн на коњу преко рита и јамура Цобалијевом дворцу. Радовао се, што је на време стигао, пре него што је грозни судија своју страшну пресуду изрекао.

Када је млади човек скочио из седла, девојче је предањ истрчало.

— Шта ми носиш, кума Литвајн? (Увек га кумом звала, а ни данас незна зашто).

— Донео сам ти једну поморанџу, кумице . . .

— Ходи унутра, знам једну нову арију.

II.

Попуштајући више вољи и жељи очевој, него што га рођена амбиција вукла, постао је господин Литвајн послаником на цариградском двору. За осам година, што их у Турској провео, ретко је кући долазио. Када му међутим отац умро, без оклевања оставио је посланичко место, на коме се баш није тако сјајно одликовао.

Ни по дана није се бавио у своме лепоме дворцу на пустари, када се сетио Цобалијевих и одмах дао коње упрећи.

— Шта си ми донео, кума Литвајн?

Тако је питала испред Цобалијеве капије једна лепа, млада женска.

— Боже мој, та јеси-ли ти то Шарика?

— Ја, да! Јесам-ли порасла, но?

И смешкајући се пружила руку Литвајнју. Одрасла, лепа, пуначка била. Ни близу оно пређашње мутаво дериште. Па и лице јој се изменуло, само јој око, оно њено несташно око старо остало.

— Шта си ми донео, куме?

— Донео сам ти пуно лепих ствари из Турске.

Касније, када је са госпођом Цобалијевицом седео у маломе салону заједно са Шариком је почео идеалисати.

— Када те таку видим, кумице, жалим, што сам толико остарео.

— Па ниси ти стар, Литвајнју! Тек ако ти је тридесет и шест, а највише тридесет и осам!

Литвајнјево доброћудно лице сневселило се. Та тек му тридесет и две!

После неколико недеља беху опет они стари, као и пређе, само је Литвајн опазио, да Шарикина воља и расположење није као пређе. Мирнија беше, а често тужна, суморна. Па не само она, него и у читавој кући од неко доба чудновата

тишина и мирноћа овладала. Стари господин без воље је пушио, а госпођу је често крај стола са исплаканим очима затекао.

— Шта се то код вас дешава? Да ли те какво зло снашло, Шарика? Зар немаш више вере у твоме староме куму?

Питао ју је то покрај гласовира; у соби само њих двоје беху. Неодлучно је

— Ваљада си заљубљена, зар не?

Пронашао је. Љубав је морила, беше у грозници, памет је изгубила . . . Родитељи њени ни да чују о њему, али она није могла живети без Павла Ревајије, или ако би и могла, није хтела . . . Давнашња је то љубав, од године дана.

— Павле Ревајија?

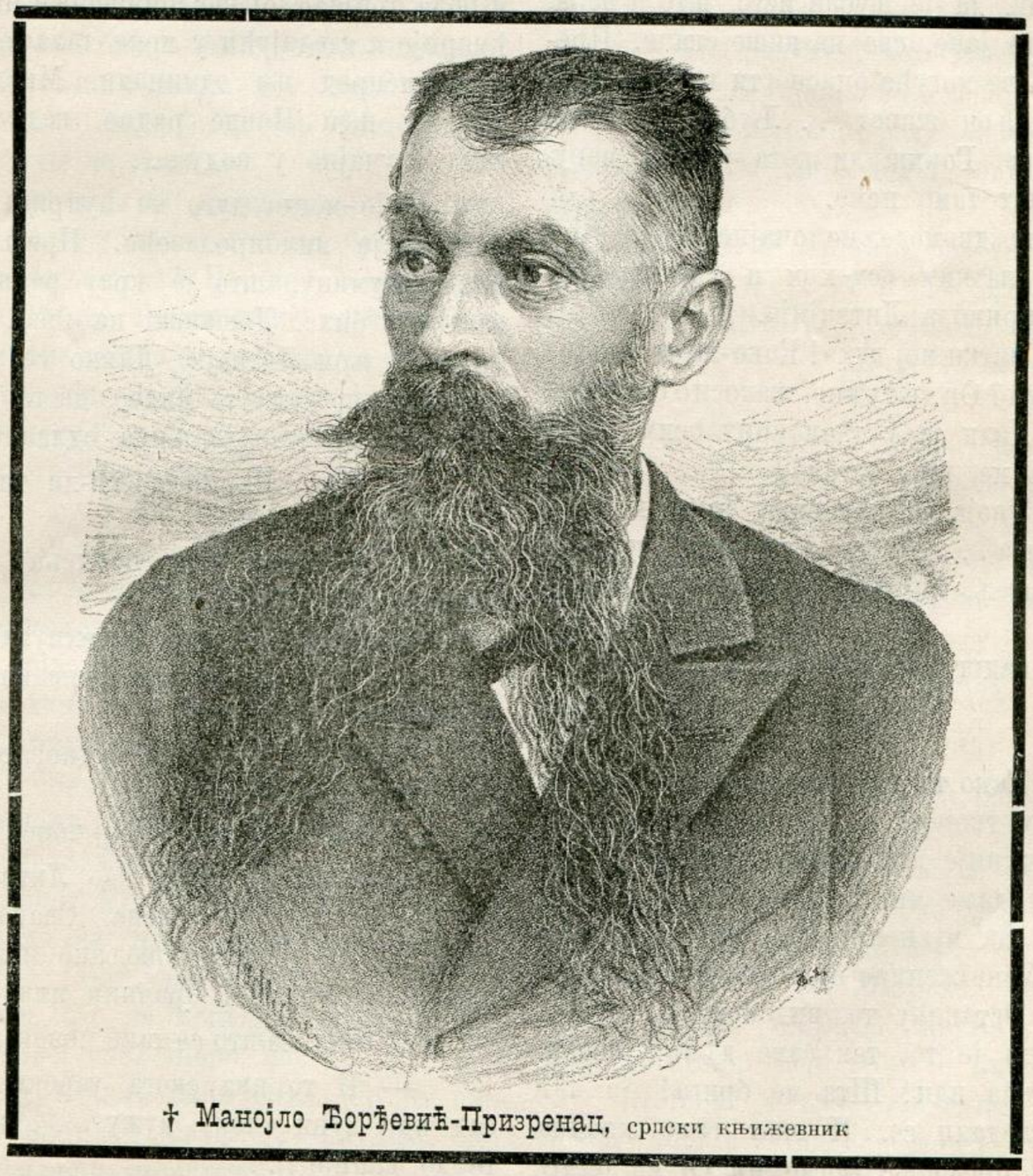

† Манојло Ђорђевић-Призренац, српски књижевник

гледало девојче у лице свога пријатеља, борила се, није смела са истином на среду . . . Грчевито је стискала рукама капут Литвајијев, а своју лепу главу болно је спустила на раме његово.

— Но, па шта ти је, Шарика?

— Овако се више не може живети!

Познавао га је Литвају. Обесан, силеџија, празан човек беше Ревајија. Лудовале су за њим све жене у жупанији, али Литвају не би му поверио ни своје псето, а камо ли своју кумицу.

— Прошло је неколико дана. Литвају доби писмо од Шарике.

„Немам никог на свету, коме би се искреније поверила, као теби . . . Рекла сам ти, да овако дуже не могу живети. Ако још волеш твоју кумицу, учини што за њу, јер иначе ништа ми друго неостаје, него . . .“

Отпочела се борба са тврдоглавим Цобалијевима. Литвајн је све чинио: доказивао им, да је љубав исто, што и вера. Притиснуто јаче, све на више скаче. Предочио им све могуће опасности по Шарику, чак и по њен живот . . . Љубав је исто, што и вера. Гониш ли кога у туђу веру, баш у инат тамо неће.

После двонедељне очајне борбе Шарика је слатким осмехом и светлуцавим очицама примила Литвајија.

— Слатки мој куме! Како-ли те волем!

А кум? Он се тужно, жалосно смешкао.

— Дали је у твом срцу осим Ревајија и за ме што остало?

— Твоја је половина срца мога, и то не мања . . . Он ће ми бити муж, ти пак пријатељ, мој добри, племенити пријатељ . . .

Не задуго обавило се и венчање.

III.

— Како то говориш самном? Као са служавком твојом?

Муж није одговорио. Слегао је раменима и даље читао новине. Видило се на њему, да му непријатно било наметање женино. Усне женине су од љутине дрхтале.

— Оставићу те, видећеш . . .

Рекла је то, тек само да га уплаши.

— Па иди! Шта ме брига!

Погледали се. И опет само хладна мржња и презрење могло им се из очију читати. Оваки призори често се између њих двоје одигравали. Често довољна беше једна реч само, најмањи покрет, па да се безузрочна, неоснована мржња и непријатељство између њих породи.

— Па рад је тако, а оно због, Павле! Маријеш ти већ!

Изјурила је напоље преко трема у мали врт. Није видела ништа, чула није ништа, љута горчина и јед мучио је.

Камо да иде? Мати јој на левој страни улице седи, скоро на крај вароши, на десно је река. Пошла је реци. Није мислила у њу скочити — јако је плашљива била — али сада, када јој срце препуно беше пркоса и бола пријало јој наслонивши се на ограду ћуприје и гледајући у мрке талáсе, што су даље испред ње одмицали. Мислила је, шта би њен Павле радио, када би она сада случајно у воду . . .

Није могла дуго на ћуприји стајати, бунили је мимопролазећи. Прешла је у младу шумицу, што је крај речне обале засађена била. Дошавши на крај, створио се пред њом Литвајн. Давно се већ нису видели; он, када је видео, да га Ревајија не трпи, престао је њима одлазити.

— Гле, Шарике, јеси-ли ти то?

— Ја сам . . .

— Па тако лако обучена? Захладниће ш!

Шарика се тужно осмехнула.

— Ти на свашта мислиш, добри Литвајију.

Затим јој нехотице чудновато питање слете са усана.

— Зашто се тако добар човек не жени?

Мало их је људи, као Литвајн, које питаху, зашто се не жене. Свако осећа у себи, да му у срцу довољане нежности и жудње за животом брачним има.

— Јест, зашто се таки човек не жени?

— И то има свога узрока . . . Него сад иди кући твоме мужу . . . отпратићу те до капије . . .

— Не, и никад!

Литвајн је убезекнуто гледао у лице Шарикино.

— Кумице, не изгледаш ми баш најбоље!

Шарика је оборила очи и руком гладила огрлицу на Литвајијеву капуту.

— Слушај, Литвајију, почела је неодлучно... Реч јој на уснама изумрла, а главу је прислонила на раме његово.

— Ох, Литвајију. ја сам тако несретна! Овако није добро живети!

— Опет си се ваљада свадила са Павлом? Не ваља то толико срцу примити... Хајде, ја ћу вас измирити . . .

Ово му не би била првина, јер је више пута већ био у том сретном положају, да незадовољнике мири. Но овога пута то му не испаде за руком, јер Шарика се одлучно томе противила.

— А нашто то? Да се измирим с њим, а после недељу дана опет да будем принуђена остављати га! Не, не! Једном нека томе крај буде. Та ти и не слутиш, шта се међу нама збило . . . Када бих знала, да ме он љуби, не бих марила, па ако би ме чак и тукао . . . Али ме не воли? Знам, да му не требам више . . .

Ишли су једно покрај другог. Литвајија је ужас и беснило спопадало слушајући, како се Павле гадно понашао према својој жени. Шарики је на срцу, као мало одлануло, када се изјадала.

Два дана саветавало се о Шарикиној судбини и будућности. Стара Цобалијевица и сама је била тога мишљења, да је боље, да се расставе. Шарика сва сретна у загрљај је пала матери.

— Опет ћу бити слободна! Становаћемо поново на нашој красној, зеленој пустари — је-ли, драга мати? — све ће онако бити, као за мога девовања . . .

— Све, све, кћери моја . . .

— А нећемо сами бити, јер ће нам Литваји бранилац бити . . . Литваји, мој једини, искрени пријатељ!

Испод влажних трепавица тако је љупко погледала у Литвајија, да му је срце од радости играло. Слатком надом испуњена беше душа његова, Шарика ће наскоро бити сасвим слободна и онда? И без знања женских потражио је Ревајија, да још последњи покушај измирења учини. Хтео је овим своју савест, да умири само, јер је добро познавао Павла и његову тврдоглавост. Напред је знао, да ће му покушај безуспешан бити.

Резултат посете доста чудноват беше. Павле, кога љутина и јед већ више дана морио, назрео је у Литвајију његове скривене намере. Сумњао је у њега, хтео му се осветити, те га вређати почео.

— Не разумем, шта хоћеш самном? Павле се иронично смејао.

— Ја довољно разумљиво говорим! А ако ти и то није доста, бићу још разумљивији.

Сада га је Литваји разумео. Тражио је двобоја, хтео се с њиме бити, хтео му се осветити. Шта је друго знао? Пристао је.

IV.

С вечера другог дана сва узбуђена ступила је госпођа Цобалијевица у собу своје кћери. Шарика, коју помисао на развод сретном чинила, целог дана нешто нервозна, расејана била, а по подне опет тужила се на главобољу.

— Шарика, за име Божије — замисли, шта се десило?

— Шта?

— Литваји се тукао са твојим мужем! Сад сам баш то чула . . .

Млада госпођа морала се на сто прислонити. јер би иначе о тле ударила. Лице јој дошло бледо, као дувар.

— Не бој се, Шарика! Литваји је истина тешко рањен, но не ће умрети . . . Добри Литваји због тебе се био!

Шарика је дрхтућом руком превукла преко лица, а затим наједном узела шешир.

— Идем к њему!

Мати је није задржавала. И сама узбуђена беше. Сасвим је за умесно нашла, да јој кћи сада не треба да пази на правила пристојности, него да слушајући срце своје похита постељи болнога браниоца свога.

Међутим је Шарика брзим корацима хитала стану мужевљеву. Био је мрак, када

је тамо приспела. Отворила је врата и склопљеним рукама ступила пред мужа свога. Немо га је гледала, а затим се без и једне речи на колена бацила. Ревајија ганут вртео је главом, а затим лагано погладио црну косу женину.

— Дакле си ипак дошла, Шарика?

— Дошла сам, Павле.

Устала је, загрлила га и главу му својим грудима привинула. Лице јој још увек бледо било, у свима удовима тела још је осећала ужасан страх.

— Само кад си жив! Само кад си ми здрав!

— Од данас ћеш ваљда више памети имати? рекао је касније Павле. А затим великодушно додао: У осталом ниси ти ништа крива. Свему је узрок онај Литвајн...

— Имаш право! Литвајн је свему узрок.

— Но, не чини ништа, он је своје добио, што је тражио, а од сада нам у кућу више не сме ни завирити . . .

— Не бих му могла више ни у лице погледати, од како знам, да те је убити хтео! Убити хтео — тебе!

Живели су затим у дивној међусобној љубави и слози, али то не потраја за дуго. Стара песма на ново се понављала. Сукоби и свађе бијаху из дана у дан. Литвајн, чија се рањена рука доста споро залечивала и који беше за дуго година тачан погађач промени времена, обогатио се једним искуством више.

Сазнао је, да је женска неспособна за истинито, искрено пријатељство. Мушки уме и љубити и добар пријатељ бити у једно исто време, женска душа не може да оба та осећаја наједном споји.

Жарко.

На растанку

Збогом мила душо —
Љубави једина,
У даљину сад ти
Одлазим, Емина!

Ал' у срцу носим
Слику твога чара,
Да ме у туђини
Сјетног разговара . . .

Ал' опет ће, опет
Добри Алах дати —
Па ћемо се скоро
За навјек састати.

У ђул-башти ће но
Сјетни бумбул поје,
Миловаћу опет
Л'јепе власи твоје.

И слушаћу шапат
Са твојих усана —
И срећан ћу бити
К'о и прошлих дана!

Осман А. Ђ—ћ.

САТОВИ

Ћеретање **Церома К. Церома.**

Сатова има две врсте. Једни су, који су увек нетачни, и који то знају, па се чисто тиме поносе; други су, који су увек тачни, — изузимајући онда кад вам требају. У том случају такав сат је несрећа, каква се у образованим земљама једва може и да појми.

Од ове друге врсте сатова ја се сећам једног још, из детињства, јер смо га имали у кући. Он нас је једног зимског дана пробудио у три сата изјутра. С доручком смо били готови десет минута пре четири, а одмах после пет ја сам журно отишао у школу и сео на

степенице с поља и плакао, јер сам мислио да је пропаст света ту, пошто нисам видео нигде живе душе.

Онај, ко с таковим сатом може да живи под једним кровом и да бар једном месечно не буде доведен у положај да псовкама и проклествима закрати себи пут у небо, — тај је или какав опасни конкурент старе славне сатиске фирме Хиоб, или он не зна име праве псовке и грдње, те му и није никакве вајде трошити време с онима што их зна,

Таковом сату је животни задатак да те лаже, и да учини, да ослањајући се на њ, пропустите воз, којим је требало да отпутујете. Читаве недеље пре тога њи ће он са свим тачно, ама тако тачно, да кад би између њега и сунца било какве разлике, ти би био уверен, да ту није сат ништа крив, већ да сунце није добро навијено. Ти у тврдо мислиш, да би сату пренукло срце и да би прецркао кад би му се могло десити да иде напред за четвртину секунде, или да изостаје осмину секунде.

И у том твом детињастом али чврстом уверењу у његову беспорочност ти једног јутра искупиш око себе сву породицу, пољубиш свако дете, обришеш увек уста, помилујеш најмлађе, које је на материном крилу, обећаш да нећеш заборавити да уз пут поручиш угљен, још једном окренеш се и машући кишобраном поздравиш све, и кренеш се на станицу.

Ја ни до данас нисам на чисто о томе шта је горе: или по сата јурити као бесан до станице, па кад улетиш тамо а ти видиш да си дошао три четврти сата раније но што треба; или кад целим путем од куће до станице идеш лагано, завирујеш овде онде у књижарске излоге, закачиш се са по каквом познатом шаљивчином, па даље тако, све по најлак док не дођеш на станицу таман тако тачно да видиш како отперја твој воз. —

Друга врста сатова — обични, који су вечито нетачни — са свим су комичне природе. Њих навија човек периодично, или, како се то стручно каже „регулира“ (тако би се исто лако могао регулирати и какав лондонски сат на кули). Те се манипулације не чине из каквих себичних намера, већ из неког осећања обавезе према сату. Ма шта се после десило, човек је, бар, миран пред својом савешћу, јер је учинио оно што је требало учинити. Оно, пак, што видиш кад га погледаш, на то се и не мисли, то се и не узима озбиљно, јер знаш да то није тако. Ти питаш: колико је сати?, и девојка ти одговара:

— Па, сат у трпезарији показује два и четврт.

То тебе неће ни мало збунити, јер знаш да то мора бити између 9 и 10 у вече, и пошто си приметио да је твој сат, случајно, пре 4. сата ишао само 40 минута у напред, ти му гледаш кроз прсте и дивиш се његовој енергичној снази и трудиш се да дознаш, како он то све изради.

Као показивач времена такав сат изостаје много иза наших жеља, али као самосталан обешењак, који прави вицеве, он је пун разноликог интереса.

Слушао сам једном о неком човеку, који има такав сат, који није ни за чију употребу, јер га тачно познаје само тај његов притежалац. А тај тврди, да је тај сат одличан, да се на њега човек може потпуно ослонити, само треба познавати његов систем. Јер стран човек може грдно да наседне.

— На пример — прича његов притежалац — кад он избије 15 а казаљка показује 11 сати и 20 минута, онда знам да је $^1/_4$ на 8.

Ви видите, да би се други морали много мучити док доспеју до такве проницавости.

Али највећа драж мога сата то је његова савршено сигурна нетачност. Он уопште не ради ни по каквој методи, већ просто према својим осећајима. Јер, једног дана, на пример, он је добре воље, иде, иде, за једно пре подне по три сата у напред, па тек сутра просто као мртав, једва се вуче, и за четири сата изостане по пуна два, па по цело после подне стоји, јер му је тешко зло и не може да макне. У вече, напротив, разведри се, и сам пође даље.

О овом сату не могу вам причати ништа више, јер кад бих само просто факта причао, ви бисте ми рекли да лажем.

Јер врло је неутешно кад човек учини све само да престави целу истину, па види како читаоци ипак не верују и кажу: ала овај лаже! Човек изгуби вољу за даље излагање истине, нарочито да икад намерно претера, да би само показао разлику између истине и лажи. Мене често — истина — обузима такво искушење, али ме од тога чува моје васпитање.

Ми, заиста, треба добро да се чувамо да не претерујемо; то је навика од које се, после не можемо одучити. На онда, то је са свим ординарна навика. У старо време, кад су писци и трговчићи били једини који су претеривали, лежало је нечег са свим лепог и настраног у гласу, да неко има наклоност да излаже просто, гола факта пре прецењујући их но подцењујући их. Данас, пак, претерује свак. Вештина претеривања данас се и не сматра за нешто особито у васпитаним програмима; те је вештина постала потреба, неминовно за борбу у животу.

Али ја сам почео да говорим о нашем сату!

Моја жена била је прва, која је имала идеју да га купимо. Били смо на ручку код Буџлајса, а он је баш недавно купио један сат, — „упецао га, тако, у Есексу“, — као што он има обичај називати своје куповине. Буџлајс управо само и тумара које куд да што „упеца“. Он је кадар да застане пред креветом, који је тежак најмање три тоне, и да каже: „Јест, дивна стварчица; упецао сам је у Холандији“, — управо као да је тај кревет нашао на путу, па га, кад га нико није видио, смотао у кишобран.

Буџлајс је само говорио о том сату. Сат је био један од они добрих сатова старе моде, у „дедин-формату“. Био је висок осам стопа, и усађен у изрезано храстово постоље; шеталица је имала дубок, звучан и свечан глас. То је било врло згодно за разговоре после јела, и давало је соби неко кућње достојанство.

Ми смо се разговарели о том сату и Буџлајс рече, да он воли звук његове лагане и озбиљне шеталице, па кад сва у кући полеже и смири се, а он остане сам поред тог сата, њему се чини да му место сата говори неки стари мудар пријатељ и да му прича о старим временима и њиховим погледима, о старом начину живота и о старим људима.

Тај сат учинио је велики утисак на моју жену. Кад смо се враћали кући она се била дубоко замислила, и кад смо се успели до пред наш стан, она рече:

— Зашто не би смо и ми купили један такав сат?

Рече ми још како јој се чини, како би с таквим сатом дошао неко у кућу, који би пазио и чувао све нас — мал' те не рече да такав сат жели да види нашу бебу!

У Нортамптну познајем једнога, од кога с времена на време купујем стара посуђа. Њему се обратим и сад. Он ми одмах одговори, да он има управо оно што ја желим. (Тако он мени увек одговори, и ја сам, у том погледу, особите среће). Каже, да је то право чудо од старости и од сата; описао га је до појединости и послао ми фотографисата. Пита: да ли да га пошаље?

Према описима и фотографији чинило ми се да је баш то што тражим, и одговорих: „Да богме, пошљи га одмах“.

После три дана лупи неко на вратима. Како се обично лупа, или куца на вратима, то сам знао.... али не, хоћу да се држим ствари. Девојка ми рече да су напољу неки људи, који желе да говоре са мном, и ја изађох. То су били амали, и кад сам погледао фрахт, видех да су донели мој сат, и рекох; „О, ја, донесите га овамо“.

Они одговорише да јако сажаљевају, али да је баш то тешкоћа, која их је без њега довела мени. Нису могли да га узнесу.

Сиђох с њима доле, и пошто сам се на другом спрату згњечио, приспех до неке сандучине, у којој је, по мом мишљењу, морала бити транспортирана из Египта „Клеопатрина игла“.

Ракоше ми да је то мој сат!

Дозвах једног ковача, ковач донесе једну полугу, узесмо још два помагача и нас петоро легосмо на рад. После по сата успесмо да раскујемо сандучину и да извадимо сат.

За тим се поче трчати уз степенице, вући, викати, на радост осталих укућана.

Напослетку га извукосмо срећно горе, састависмо га и метнусмо у један угао у трпезарији. У почетку је показивао особиту наклоност да пада на људе, који су поред њега пролазили, али пошто смо га богато оковали и ушрафовали у зидове, постигосмо да човек без опасности може с њим бити у једној соби. За тим, пошто сам испревезивао ране, које ми је он задао, одох да легнем.

У поноћи пробуди ме жена сва усплахирена да ми каже, да је сат избио 13., и да она мисли, да ће неко у кући морати умрети.

Одговорих јој, да не знам поздраво ко ће изгубити живот, али да се треба надати, да ће то бити суседов пас.

Жена рече, да њу обузима слутња, да ће то бити наше дете, била је савршено неутешна и заспала је плачући.

Сутра дан пође ми за руком да је убедим да се морала забројати, и она се разведри. Кад, ал истог дана по подне сат опет изби 13 Њена се слутња обнови, и она је баш била уверена, да ће прво умрети наше дете, а да ће она ускоро за тим остати несрећна удовица без деце.

Покушах да шалама разбијем ту сумњу, али учиних само горе, јер жена постаде зловољна. Рече, како она види да и ја мислим исто као и она, али само се претварам због ње, али она ће гледати да сноси све што је снађе.

У ствари она се љутила на Буцлајса.

Те ноћи сат опет изби 13., и жена с резигнацијом рече:

— То ће умрети сирота тетка Марија.

У осталом рече, да би била срећна да тај сат нисмо никад ни добили, и да се чуди, ако се ја икад излечим од моје луде маније да купујем којекакве старудије.

Сутра дан сат изби у размацима четири пута 13., и то је разведри. Јер, рече она, ако сви заједно морамо умрети, онда баш толико и не жари. Сигурно ће завладати нека грозница или каква прилепчива болест, која ће нас све однети у гроб.

И то учини да јој срцу одлакне.

Сат је продужавао и даље, кад год је хтео, избијати тринаест, и тако поби сву нашу родбину, све пријатеље, па пређе на суседе. Читаве месеце, и дан и ноћ, избијао је тринест, и нама та његова убиства посташе са свим равнодушна, јер по њему на неколико миља у околу није више било живе душе.

Па онда се то, напослетку, досади и њему, и даде се на избијање 39 и 49. За сад му је омиљени број 39, али по једном дневно избије и 49. Али више од 49 не избија никад. Зашто? То, ето, не знам — никако нисам то могао докучити, — али тако је!

Чудна стварка ова старудија!

Мислио сам ја и на то да се некако он испита и и да се дотера, али сам то напустио, све ми се чини због тога што сам га заволео због његовог комендијања с временом.

Како сад ствари стоје, он има врло мало респекта према времену. Изгледа, да баш намерно бежи од времена. У $^1/_2$ 3 сата он има обичај да избије његових 39, а после 20 минута он избије 1. Ко зна, можда баш хоће да покаже како презире свога мајстора и газду. Каже се: „Нико није јунак пред својим собаром“. Можда је и камено озбиљно време само једно бедно и ништавно створење у очима овог свога старог служитеља? Можда је овај сат после столетног куцања сам видео како је ситно то време, које се нашим очима причиња тако велико? Да неће сат, избијајући своје 39 и 49, да каже: Ба, познајем ја тебе, време, ма како да се ти приказујеш као божанство и страх. Шта си ти друго до фантом, сан, као и ми остали? И још мање, јер ти пролазиш. За то га се не бојте, о ви бесмртни људи! Време је само с е н к а света на позађу вечности!“

Св. М. Ј.

Мцири

од М. Ј. Љермонтова.

Превео

Окица Глушчевић.

— НАСТАВАК —

X.

Пода-мном, доле, урвином
Хуч'о је поток, силином
Небеског пљуска појачан,
И хук му потмул, нејасан,
Био је налик стотини
Срдитих гласа у тмини.
И овај неми разговор,
Ћутљиви ропот, вечити спор
С упорном стеном узаман
Мени је био појаман.
Час би се у мах утиш'о,
А час се јаче разиш'о
Кроз поноћ неме тишине.
А у том магле висине
Цвркутом тица запоје,
Злаћени зраци исток обоје,
Ветар листиће зањиха,
Суморно с' цвеће узњиха,
А ту пред данак већ и ја
Уморну главу подигнем . . .
Кад се огледах — не кријем
Страх ме је силан хватао —
Ја сам на крају бездна стајао;
Ту су се вали ломили,
Ту бесно коло водили,
Ту стена стубе слазиле
По којима су ногѐ газиле
Пакосног само сатане,
Када је с неба отеран
И у подземни амбиз сатеран.

XI.

„У округ — божји перивој;
Биље у дузи дивотној
Божјом је сузом блистало,
А грање с' лозе дизало
И кроз дрвеће витлало
Прозрачним лишћем зеленим,
И грозд за гроздом руменим,
К'о урес уха драгоцен
На њој је стај'о обешен
Те јата тица страшивих
Падаху често и на њих.
Ја опет земљи припанем
И прислушкиват' настанем
Чаробне, чудне гласове.
Кроз лишће, кроза жбунове
Њихов је шапат ходио.
К'о да се говор водио
О тајни земље и неба;
Природе, света и свега
Ту су се слили ромори
И ту се стекли повори,
А само горди човеков глас
Није се чуо у овај час
Час диван, свечан за нас.
Осећај, мисли тадање
— То не зна срце садање —
Заборав све је однео,
Ал' ја бих опет желео,
Испричат' све њих готово,
Да оним жићем дахнем поново!
Тог јутра сводом небесним
Мог'о се оком смотреним
И лет да спази àнђелски —
Толико просјај небески
И онај азур милотни
Дубоки беху, дивотни!
Ја сав сам у њем' тонуо'
Док нисам већем клонуо —
Док жега није снове разбила
И жеђ ме љута смлавила.

XII.

„Ја тада почнем с висине,
Хватајућ' густе витине,
Од плоче плочу газити,
К потоку с страхом слазити.
Камен је каткад нога ронила,
Бразда се дима за њим појила,
Он је са хуком падао
И вал га љути гутао,
А ја над бездном стајао . . .
Али је младост свемотња,
Те самрт не беше страхотна!
Чим сам се с крша скинуо,
Хлад ме је воде стигнуо
И ја сам жудно с камена
Пио јој вала студена.
Докле тек корак лагани
Па гласак чу се слађани . . .
Ненадим страхом обузет
Ја се у жбуња сакрих сплет,
Па онда бацих страшив глед
И жудно стадох слушати:
Све ближе поче тупкати
И тек од једном и у час,
Одјекну јасан мио глас,
Глас Ђурђијанке млађане,
Простоте пунан слађане —
Глас живи, слатки, слободни
К'о да је само, дивотни,
Имена слатка носио —
Њих самосама зборио!
Песма је пуна простоте,
Али је своје красоте
Души ми тако заждила,
Да кад год нема кандила,
А сумрак само започне
Дух ми је певат' отпочне.

— НАСТАВИЋЕ СЕ. —

БАЋУШКА

од Јосифа Холечека

Прошло је од то доба две године, како се Тимофеј Дмитријевић, професор на универзитету Казанском, млади и учени историк, вратио са „Командировке“ из западних земаља славенских.

„Командировка“ боље него и шта деспотизам Русије карактерише. — Јеси ли командован, да се годину или две задржиш у иноземству — разуме се важним ученим налогом, добијеш своју плату, к томе ти даду неколико стотина на пут — а ти мислиш нећеш бити тако глуп, да се тога не примиш. — То је код Руса „Командировка“.

Верне жене руске имају тај обичај да своје мужеве свуда прате, у срећи и несрећи, па ма то и у прогонство у Сибир било. Том слично је и Вјера Ивановна пошла са Тимофејем Дмитријевићем на „Командировку“. У Прагу смо се састали и спријатељили.

Кад сам се вратио у Казан, Тимофеј Дмитријевић се већ био вратио са Командировке.

Радо се сећам младог научењака с руменим ведрим лицем, проседом бујном косом, с' плавим изразитим очима. Исто тако радо се сећам и Вјере Ивановне, беше то њежно плаво створење, с танким носићем, малим леним устима и витким стасом. —

Тимофеј Дмитријевић је веома вредан радник; штудија му је најмилија забава. Вјера Ивановна како примети, да јој се муж бави важним мислима, повуче се ко мачe какво у кут канабета, лице јој се узбиљи, а очи нестрпељиво почивају на Тимофеју Дмитријевићу пазећи очел се већ једном окренути.

Окрене ли се, рећи ће очима пуним љубави, жалосно: „Вјерице!“ Вјера Ивановна пљесне рукама, и виче радосно: „Мита, Миђенка!“ потрчи Тимофеју, легне му у наручје, упре у њега свој поглед и у том блаженом тренутку изостави свој уобичајени осмејак, узбиљи се као што се приличи у тако важном акту.

Вјера Ивановна сва се зажарила од блаженства. Обвила је своје беле руке око врата мужевљева, да му за један пољубац два, три — а савесни Тимофеј Дмитријевић, сети се на „сериозност“ свога рада, коме је потребна присебност, и стално одрицање земаљских уживања, с тога се нежно извије из њеног загрљаја.

„Доста је Вјерице, морам радити.“

Вјера Ивановна одскакуће као послушно дете у кухињу. Тимофеј Дмитријевић седне за свој рад, ја пак читам и пушим, Не прође ни 10 минута, ал ево ти опет Вјере Ивановне на врати, и то не као мало пре весела, него намргођена, руке обвила око главе, а лице јој црвено као паприка.

„Тимофеј Дмитријевићу!“

Тимофеј баци перо из руке и погледа је.

„Вјерице! за Бога шта се десило?“

„Ах, Тимофеј Дмитријевићу!“

Тимофеј Дмитријевић је љуби, грли. милује по лицу.

„Реци нам, Вјерице, шта се десило!“

„Ах, Тимофеј Дмитријевић! Како да ти то кажем? Срамота таква, стид! Маруша — “

Маруша је била њихова нова куварица, малорускиња.

Тимофеј Дмитријевић и Вјера Ивановна родом су из Петрограда.

„Но, па шта је с Марушом? шта је радила? да није самовар превалила, ил је млеко покипело или је печење препекла, јесам ли погодио?“

„Луда је Маруша! ако се мој гњев не сталожи, одмах ћу је отпустити!“

„Умири се, Матушка. Јел те увредила, ја ћу с њом говорити, само ми реци, шта ти је казала?“

„Мене није увредила, тебе је вређала!“

„Мене? А шта је казала Маруша?“

„Прича: Вјера Ивановна, јел те наш господин је Немац? за Немца те држи! помисли шта ме безобразно: Вјера Ивановна, јел те наш је господин Немац? То је грозно, то ја не могу поднети!

Афера је била така, да је сам Тимофеј Дмитријевић морао да оде у кухињу, да испита узрок увреде, коју му је нанела особа, коју он издржава. Но Тимофеј је човек, па се уме савладати, с тога запита Марушу тихим гласом.

„Маруша, шта си рекла о мени Вјери Ивановној?“

„Опростите ми господине. ја луда ко луда, незналица, ко ће још на мене слушати, ко се због мене љутити! верујте не вредим ја сва вашег гњева,“

„Не изговарај се! оћу да знам шта си рекла и како?“

„Тако: пало ми на памет нешто глупо. а ја нисам умела да прећутим, већ питам Вјеру Ивановну: јел те наш је господин Немац? а госпоја се одмах сва зацрвенила, па беж у собу да се на мене тужи.“

„Али одкуд ти је то могло доћи у главу? Јел голубице јесам ли био спрам тебе тврд, јесам ли ти закидао од плате, или се ниси код нак сита најела? вазда си код нас као међу својима, сматрали смо те као ч л а н а наше породице!“

„Већ се догодило: Молим вас најпокорније, опростите глупој и простој. А тако исто молим и Вјеру Ивановну да ми опрости. Нећу тако шта никад учинити.“

„Али ипак ми реци, Марушо, шта је на мени тако да си ме могла за Немца држати?“

„Кад господин не уме добро руски.“

Ја не умем добро руски? Ја, руски списатељ, научењак и професор на руском универзитету — ја да не умем руски?

Полудела си?“

„Господин уме руски, правдала се Маруша, не кажем ја да господин неби умео руски, али је то сасма други језик, којим господин говори код нас се у Житомирску друкчије говори, па сам мислила да је то језик — немачки.

Затим сам стао на среду и узео реч: „Видите, драги пријатељи моји, како вам је, како вас срце боли, како вам се од жалости и гњева крв узбуњује. кад се претпоставља да сте ви Немци. Жена, што је предрасуду о вами изрекла, јесте руска сељанка, поданица руског Цара. А тај кога она за Немца држи. није Чех, нити западни Славен, него је Рус, руски списатељ,

научењак и професор на руском универзитету, рођен у старој престолници руских царева.

Заборавите на гњев, па имајте на уму: јели руски сељак или други који необразованији човек дошао у додир с другим, па примети ли да не говори истим славенским наречијем ко он, држи га одма за Немца, па мисли да му не мора обраћати никаку пажњу.

Тога је убеђења, па мисли да мора тако остати.“

Тимофеј Дмитријевић вратио се своме раду, ја свом читању, а Вјера Ивановна с Марушом остала у кухињи.

Не потраја дуго ал чује се опет глас Вјере Ивановне:

„Ољенка! Ољенка!“

Глас није долазио из кухиње него из баште

Ја волем децу, за то пођох у башту да се поиграм с Ољенком, и да јој будем стриц.

„Гле, Вјера Ивановна, а нисте ми се ни пофалили!“ рекох у шали.

„А чиме?“ рече домаћица зачуђено, но румен што јој лице обли, доказа да ме је разумела.

„Да имате невесту!“

„То је баштованова!“ рече Вјера Ивановна, тако тихо да сам је једва разумео. Пустила Ољенку с крила, а дете је стало увређено гледати, ко да би хтело рећи: шта сам скривила да сад на једанпут, не заслужујем пажње Вјере Ивановне? Вјера у тај мах окрете главу, а очи јој се напунише сузама. Устаде са свога места, те седе у хладник. Кад то виде Ољенка стаде врискати, а Вјера Ивановна слушајући Ољенку, почне јецати па беж Тимофеју Дмитријевићу. Ја пођох за њом.

„Тимофеј Дмитријевићу!“

Тимофеј Дмитријевић скочи, љуби јој сузе које су по лицу капале: „Шта је опет, дете моје, шта?“

„Немој тако говорити, Тимофеј Дмитријевићу, што ме понижујеш! Ви мужеви сте сви једнаки, крути, немилосрдни! Мислите да једно срце женско, није ни за што друго него да по њему ваша велика ципела гази. Озбиљно ти кажем да ми срце трне кад помислим на вашу ладноћу.“

„Али душице шта сам ти рекао? од куд сад опет тај говор: шта је опет, дете, шта се то десило?“

„Шта?

„Што ни једно дете немам! Ах ја несретна, бедна, јадна измучена — ах, ах!“

Тимофеј Дмитријевић се на то насмијао, те јој нешто пришапнуо.

Вјера Ивановна престала плакати, насмијала се, прислонила мужу главу на раме, а мени пружила руку у знак помирења

„Вјеро Ивановна“ рекох галантно, „кад би сте ви били моја, морали би сте плакати, од рана јутра до вечери по целу годину, тако вам лепо стоји.“

„Аја, нећу ја никад бити ваша“ —

Стала пред огледало, да утре заостали траг сузама, и да намести расплетену косу, која се усудила помаћи са свога места. А своја мала румена усташца украси опет својственим осмехом. Тимофеј Дмитријевић сео опет за свој писаћи сто, и пре но што се навршила година изашло је из његова пера замашно учено дело о законику цара Душана.

Кад сам се с њима праштао, Тимофеј Дмитријевић ме учтиво замоли, кад стигнем у Петроград, да посјетим његова оца Димитрија Родионовића, протојереја петропавловске цркве. Сматрао сам за своју дужност учинити му по вољи, али како сам био већ од многих посјета уморан, то сам хтео посјету да ограничим на испоруку поздрава.

Зазвонио сам, а слушкиња ми отворила врата на ходнику.

„Могу ли говорити с бачушком Димитријом Родионовићем?“

„Можете господине, кога молим да пријавим?

„Нетреба никог да пријавите. Проговорићу с бачушком две три речи, испоручићу му поздрав, па ћу опет даље јер „извошчик“ чека на улици на мене.

„Изволите.“

У широкој столици крај прозора, седео је стари малоруски старац у плавој мантији. Кошуљу је овлаш свезао под вратом траком. А из огрлице дизао се бео пун врат, светао и глатак ко у двомесечног детета.

Лице му пуно, здраво, око јасно плаво, бистро. Нема зуба, па због тога шушљета. Коса му је дуга и ретка.

Старац је дремао блажено.

Кад ме је чуо подиже главу, и погледа ме бистро испитујући . . .

„Бачушко Димитрије Родионовићу, ја сам тај и тај, донео сам вам поздрав од вашег сина Тимофеја и његове жене Вјере Ивановне.

„Од ког сина?“

„Тимофеја Дмитријевића“

„То је тај, што је у Казану професор?“

„Тај“

„Изволите сести. Дуњо, донеси брзо столицу ,

„Изволте сести ближе мени. Јел по вољи цигара?“

Повуче к себи мали сто, што је стајао пред столицом.

На њему је била кутија цигара, машине, и звонце.

„Не могу се дуго задржавати, бачушко „извошчик“ на мене чека.“

А зашто сте га оставили да на вас чека? Док од мене одете, бићете му рубљу дужни. Зашто пак мало не штедите?

„Погодио сам га да ме вози, а не да чека.?

А то ми се од вас не допада! кад у кућу Димитрија Родионовића дође гост, тај се тако брзо из ње не удали. Дуњо! изађи напоље па реци „извошчику“ нек иде куд му је воља. господин неће с њим даље поћи.

„ПочекајДуњо,па понеси извошчику новце“

„Колико му шаљете?“

„Рубљу.“

„Тридесат коџејки!“ рече старац.

Погодио сам с њиме за два пута рубљу.

Ал он вас неће натраг одвести.

„То није његова кривица што сам погодио то дугујем.“

„Ја му за оба пута неби више дао него 40 коџејки.

„Лопов краде вас, дерикожа!“

„Е бачушко, а који не дере само кад добије прилику.“

„То је истина. А за што сте ме посјетили?“

„За то да вам испоручим поздрав од вашег сина Тимофеја“

„А Тимофеја! он је професор у Казану. није ли истина?“

„Тако“

„Па шта ради Тимофеј Дмитријевић?“

„Недавно се вратио са пута по словенским земљама.“

„Како живи мој Тимофеј? Увек је био добро дете.“

„Врло му добро иде.“

„Нисте опазили у њих беду?“

„Напротив изобиље и срећу!“

„Јел ожењен?“

„Јест.“

„А зар ме његова жена не поздравља?“

„Па рекао сам већ, да вас је и његова жена Вјера Ивановна поздравила.“

„Добро, добро, ја сам мало заборављан. А шта ради ваша жена?“

„Нисам ожењен,“

„Глупи — а што се не жените?“

„А тако! Ђаво би га знао! Можда и за то што ме ни једна неће.“

„Треба ви да хоћете! запамтите што ћу вам рећи: Ко хоће да је нормално жив, мора се оженити. Ако још нисте заљубљени, нека још боље, можете се и сад заљубити ако нисте слепи. Кад бих само боље ноге имао ја би вас оженио, за недељу дана били би ожењени. Али ноге ме не служе. Тако сам здрав, весео, свет Божији ме весели. људе волим, прија ми јело и пиће — ах, ја сам вам тако сретан, тако блажен, да би трчао, летео — али крила немам ноге су ко од олова, та столица и тај стол, је мој цео свет. Даље него што може рука довати, нема за мене света. Из које сте губерније?“

„Нисам Рус, ја сам Чех.“

„Је ли можно? Чехе ја волим. Непрестано сам се спремао да одем, да видим земљу Хуситову, спремо се и спремо — а шта сад? До земље ческе нико ме неће однети, ал у гробље ће ме однети.“

„Али идите, бачушка, ко би на вашем месту говорио о гробу! Та сами сте малочас причали, како сте здрави, сретни и спокојни.“

„А, здрав, спокојан и срећан отићи ћу пред Господа! — Него Дуно, Дуно! Што већ ниси донела то вино, зар ти нисам заповедио?“

„Баћушка није ништа заповедио.“

„Тако? онда сам заборавио, а требала си ме сама сетити, или донети без питања.“

„Нисам знала.“

„Донеси боцу вина и две чаше. Све се мора таквим женскима заповедити.“

Налио је две чаше.

„У ваше здравље!“

„И у ваше, Димитрије Родионовићу!“

„А за што не пијете више? Зашто тако срчете ко мува? Мислите ваљда да хоћу да вас отрујем? ево видите да нећу.“

Испијо је до дна, а ја за њим.

Хтео се поново напити, узе у руке празну чашу принесе је устма, пошто је заборавио налити.

„А што ми нисте усули вина у чашу?“

„Како могу ја — стран човек“ —

„Какав стран човек! Гост није стран човек! Мио гост је дражи од брата. Гост у кући, Бог у кући. Гост има права али и дужности. Ви сте млађи, па се морате старати да чаше не усану. Сипајте сам, не стидите се ко невеста, а недајте се ни служити од старца! Имајте поштовања спрам старца! Е видим ја да и ви радо пијете! У ваше здравље!

„И у ваше!“

„И у Тимофеово!“

„И у здравље Вјере Иванове!“

„Ко је то?“

„Жена Тимофејева.“

„А у чије здравље још?“

„У здравље свих добрих људи.“

„Не тако брзо, у здравље ваше жене!“

„Нисам ожењен.“

„Ви нисте ожењени? Глупи! А зашто?“

„Е тако, баћушко: мислим, кад је Бог свемогући, да је у његовој моћи послати ми жену, која би волела, била добра и штедљива а т. д.

„Много од Бога захтевате. А шта, кад уђете у башту па видите да вам јабуке и крушке до уста висе, ако не узаберете хоћете л чекати да вам воће у уста падне?

О ти љењштино — па то да је Чех! А кажу да су Чеси највреднији народ славенски. Памтите што ћу вам рећи: Бог је рекао, да човеку не приличи самовање. Ко хоће да је нормално жив, мора се оженити. Не мора се одма од љубави топити ко масло на сунцу, јер за брачни живот нужне су добре очи и озбиљне мисли. Кад приспете кући, одмах да сте ми се оженили. На пишите ми о том. А Тимофеј — лепо живи?“

„Прекрасно“

„Кад ће нам доћи у госте? Има ли леп стан? Како живи са женом?“

„Цео дан се љубе.“

„Ух, ух! Ко би то реко! Но томе се од њега неби надао!“

А и ви сте зацело професор?“

„Не, ја сам списатељ и журналиста.“

„А то ми је мило! Журналистама у здравље морамо опет пите! Сипајте! Испите до дна! — Видите како сам себичан, сам себи пијем у здравље. Та и ја сам био журналиста. Године 60 сам издавао новине „Хришћански син“. Имали смо прве године 3.000 претплатника, друге 2.000, а треће 1.000, па смо морали престати, То је био слаб лист, јелте?“

„Незнам“

„Није. Упозоравали смо у њему читаоце, на разне недостатке у духовништву и епархији, па су нас прогласили за либерале и забранили свештенству наш лист.“

„И наш је лист либералан“

„Па може излазити?“

„Не само да излази, него му је и „егзистенција“ свешћу милог народа осигурана.

„Нек живи ваш лист! Сипајте поново!“

Куцнули смо се.

„Видите, како се животу радујем! Мислите ли да ми је вазда тако било? О не! Многе беде и непогоде сам преживео, али онда сам био јак човек који се ничега није плашио. А сад ми је Бог милостиви дао таку милост, да се у мом дугом веку у чину свештеничком, после бојева и непогода које су ме у животу сретале,

осећам као дете — само да још могу ићи, то ме још узнемирује. Али нека буде воља божја! Ипак волем живети. Живот! Умете ли живот ценити? Да л сте били кад у опасности живота?

„Да боме да сам био“

„А не верујем? Кад то таким тоном кажете, нисте били у опасности живота. Слушајте! Године 1866. учинио је „атентат“ племић Димитрије Каракозов, на Государа Александра II. „Атентат је потказао „мужик“ Комисарев. Каракозов је био ухваћен, а с њим и 35 другова. Караказова су обесили, а остали су добили милост те их одвезли у Сибирију. На вешала је био осуђен још и неки Ишутин. Ја сам као духовни пастир био одређен да га пратим, на „поправиште“, хтедох рећи: губилиште. Пришануло нам се, да ће Ишутин бити помилован, али дан одређени за губилиште је приспео и час куцнуо. а милости нема — шта да се ради? Морали смо га метути у кола и возити губилишту. — Пријатељи његови знацима давали су му наде, да се узда у милост! Возећи се у коли био је миран и одважан, али кад је опазио вешала, згрозио се и сав пребледио. Кола стала. Командант се осврће не иде ли царски курир, чека, устеже се. Нико не иде, бадава чекају. — Осуђеник иступио из кола, упутио се губилишту, али тако да је за сваки корак требао минут. Нико га не опомиње нити га убрзава, сви чекају. надају се да ће још милост стићи. Али милост не долази.

Ја стојим под вешалима, говорим с около стојећим и читам молитве, већ и оне, које би требао да читам после извршеног чина. Али хоћу да продужим време. Милост не стиже. Напослетку морам рећи: „амин“. Осуђеник стоји блед, укочен ко какав кип. Џелат узео у руке капуцу па се игра с њоме. Командант се упутио главним путем, да види не иде ли ипак царски курир. Врати се преварен у нади. Диже рамена брише нос, најпосле да знак џелату, да врши своју дужност. Џелат свеже на леђа осуђенику руке, баци му за то удешену капуцу преко главе, све чине што је потребно, устежу се, чекају на милост! Бадава. — Сад осуђеника подигну на одређено место. Џелат стоји за њим, али око његово не гледа на осуђеника, већ лута по околини. Бадава. — Сад баци поглед на његов врат кроз капуцу. Још само један једини тренут — а на једанпут се одзове: „Милост, царска милост! Царски курир лети у највећем трку и маше белом марамом!“ Сви смо оданули. Ишутин се узнемирио хоће сам да скине капуцу с главе, ал не може — руке су му свезане. Џелат и његови момци тако су узбуђени, да не могу доста брзо да га ослободе. —

То све видим, као да се данас одиграло преда мном. И то лице видим; сваки израз тога лица памтим. Дугим смртним страхом измучено, узверено, смеје се од радости, али без гласа; глас му од смртног страха занемио.“

Старац се од причања уморио, ућутао и спустио главу. На ходнику се чули одмерени кораци, за тим у собу ступи леп млад човек, млађи син Димитрија Родионовића Николај, свршени мерник. Кад смо се упознали, дићи ће старац главу па ће рећи:

„Николај Дмитријевићу, зашто се не жениш?“

„Неће ми се, бачушка.“

„Глупи!“

„А што се ви не ожените, бачушка?“

„Зар ти ниси законито дете?“

„Али матушка нам је умрла још пре 20 год., па се бачушка могао већ десет пута оженити“

„Е. видиш га. мудре главе, на ништа не остане одговор дужан. Ко да не зна, да се православни свештеник не сме по други пут оженити. А још више се љутим на Николаја Дмитријевића, што има само руске назоре, а славенске нема.“

Николај Дмитријевић почео ми разјашњавати своје назоре; а старац маше руком у знак, да не одобрава.

После мале почивке поче опет старац и то декламаторским тоном.

„Словенима треба давати таку науку, какву је давао св. Јан својим ученицима, рекавши: Синови моји љубите се узајамно! Бадава је ученост и политика, догод међу њима не завлада опћа братска љубав. Не вреди гово-

рити: вјерујем у будућност Словенства, а овамо не осећати љубави спрам Словена. То је исто тако, ко кад би ко веровао: да ће брда преносити љубав једно другом, и да ће међу њима завладати опћа братска љубав. Амин,"

У Новоме Саду, 12. Априла 1896.

„Вечера је готова," пријави Дуна.

Превела **Даринка Калићева.**

ИЗ МОЈИХ УСПОМЕНА.

КАКО САМ ПОСТАО „СПИСАТЕЉЕМ"

Јадна ти је и то младост без идејала. Ја је управо не могу ни замислити. Али доба, у коме ја проведох своју младост, беше само по себи препуно идејалâ — не само за младост, него за цео наш овострани народ.

Тек што стадох на младићске ноге, састаде се у Карловцима онај знаменити благовештенски сабор од 1861. године. Боже мој, какав то беше живот тада. Све се некако преобразило. Срце у омладине набрекло од силна одушевљења. Старци се чисто подмладише. На свачјем лицу трептала је лепа нада на сигурну светлију народну будућност. Није се тада ни питало: хоће ли опет ускрснути српска војводина. Спорно питање беше једино то: ко ће постати српским војводом, Пера Чорнојевић, или Ђорђе Стратимировић.

Али та општа узврелост родољубивих осећаја морала је дати видљива израза и на самом оделу. „Швапски" капути и плендре једва да се могоше видети на коме Србину. А о цилиндеру ни помислити. Бог зна како би прошао и цилиндер и глава у њему. На против свуда се је отварало шаренило лепих душанакâ, лазарица, суракâ, калпакà, Југовићских шеширâ и т. д. А то је у свију још већма загревало и онако узбуркане осјећаје.

Као сада да гледам покојнога Емила Чакру. На плећима му до земље дуги огртач — сушта опаклија, али од беле фине чоје са богатим шарама од црвених и плавих комадића. На глави висока, шиљаста, и као снег бела шубара, ноге у топанцима, а у руци до зуба висока буца. Прави српски пастир у фином мундиру. Абердар беше опет жива слика ускрслог косовског јунака, са самур-калпаком и мачем о бедрицама. Па и остали наши виђени мужеви имадоше на себи листом сви народно одело, — бар без душанке не беше ни једног.

У то доба и на Балкану се некако силно запрашило. Херцеговачки устанак подиже и Црну Гору на јуначке ноге. Турци почеше бомбардовати Београд. Денертирање Срба војника с ове стране учеста. Одлазише у Београд да се нађу браћи на невољи. Лука Вукаловић, кнез Никола, војвода Мирко, Омер-паша, кнез Михајло, — та су имена пунила тада уста и срце свакага Србина, почев од детета, које проговора, па све до кукуљава старца и баке. Знам и данас ону липу у Николајевској новосадској порти, где смо као ђаци, опружени по трави, читали у „*Српском Дневнику*" вести са разбојишта. Каква чуда није наша младићка машта очекивала са крвавог бојишта!

Не потраја дуго, па се састаде и срп. уједињена омладина на првој својој скупштини, у Новом Саду. Згрнуше се наши најугледнији мужеви из свију крајева, где Срби живе. Господе, милостивих госпођа и госпођица нестаде, као да су ветром разнесени. Одасвуд се чули поздрави: Здраво брате, пријатељу, сестро, селе и т. д. Овако међусобно здрављање и оних, који се прве пут у животу састадоше, распредало је у целини неку чврсту и врло драгу везу, која је спајало све у братство и при-

јатељство. Ето, то нам доба даде и оно лепо, значајно име „омладина.“ А његов потпуни смисао могу схватити и осећати само они, који живеше и делаше у том добу. И гле, колика се силна промена учини за последњих 30 година у истом народу! —

Да ли је дакле тешко појмити, у коликом мору одушевљења и светлих идејала креташе се тада све, што се Србином осећали? — Није ни чуда, што је све пропевало — што све задахну појезија и жива машта. Ђак — омладинац и појета, — беху вам тада два нераздружена појма. А о чему се појетизирало, не треба ни да вам спомињем. Онда нека се нико не чуди, што ни мој део омладинства није могао да се изузме од тог општег правила. Окушах и ја, да кројим стихове. Како би иначе и смео рећи о себи, да сам делић тадањег друштва. А ево, како је то било.

Године 1862. бејах учеником III. разреда новосадске гимназије, где је тада постојала само нижа гимназија са четири разреда. Ученици, тада најстаријег разреда, почеше издавати свој лист: „*Бачки Венац*“. Уредник му беше Илија Огњановић, наш заслужни књижевник. Наравно, да се овај лист само писао, доносио у разред и ту читао. Под истим уредништвом излазио је и хумористичан лист: „*Зоља*“, чије су многе досетке и шале прешле у потоњи Змајев „*Комарац*“. Овај је свакако најбољи знак, какво је градиво доносила млађана ђачка „*Зоља*“.

Али: „Wie die Alten singen, so zwitschern Jungen“. Овај закон морао је, да се јави и у нашем ђачком кругу и животу. Ми трећошколци гледећи, какове лаворике беру наши најстарији школски другови на књижевном пољу новосадских гимназијалаца, не хтедосмо ни ми остати за њима.

Први мој сусед беше ми коншколарац и најинтимнији друг, Ђорђе Јовановић, — данас је адвокат негде у Бачкој. Само што несмо спавали и јели заједно, иначе бесмо ваздан један уз другога. Искренијих и бољих пријатеља од нас двојице, не беше у целом нашем разреду.

Једно после подне, седим ја у соби при изради школске задаће. И данас се живо сећам и места, стола и задаће којом се бавих. А то сам запамтио зато, што се тога часа врло често сећам.

Врата се отворе, а у собу уђе мој друг Ђока. Једва што је затворио врата за собом, ослови ме неким очевидним нестрпљењем:

— Знаш ли ти шта ћемо нас двојица да радимо?

Погледах га, изненађен том његовом журбом.

— Зашто и ми трећошколци — настави он — не би имали свог листа? Ја и ти ћемо, да га издајемо,

— Ја с тобом да издајем лист?! — Не знам ти ја ништа написати за лист.

— Па не знам ни ја — одговори он. Није се ни Илија томе нигде учио. Покушаћемо и ми као и он, па ћемо ваљда нешто моћи склопити.

Наговори ме и ја некако пристанем. Одмах смо му и кумовали листу, окрстив га именом: „*Пупољак*“.

Када ме друг остави сама, стадох се поново ломити у себи. Додуше, врло сам радо читао тадању „*Даницу*“. Особито су ме заносиле песме и новеле наших тадањих младих књижевника и песника. Али ја да пишем песме, да измишљам приповетке, — таким мислима не могох никако да се измирим. Да ми је ма ко други дошао оваком понудом, био би врло кратко одбијен. Али нас двојица смо се тако увек пазили и слагали, да један другоме не могосмо готово никад ништа одрећи. То је одлучило.

Ми се дакле озбиљно прихватисмо посла, те 1. број „*Пупољка*“ угледа трећи разред новосадске гимназије 30. јануара 1862. год. Свега је изашао 21. број. Ја сам сваки број и за себе преписао, те тако

и данас имам комплетан препис свију бројева. Мој друг Јовановић беше листу уредник, а мене одабра за главног сарадника и главног — писара. О овоме листу вредно је да се спомене у јавности зато, што су у њему преписани и први покушаји младића, чија имена касније не остадоше непозната у нашој књижевности. Свакако је од интереса забележити тај факт, да је „*Пупољак*“ донео песму нашег, рано преминулог даровитог песника, Јована Грчића, која репрезентира његов први песнички производ. И он је био наш коншколарац. А та његова песма изашла је одмах у 1. броју „П.“ под насловом: „Жељо пуста!“ Грчић беше исте године на стану код мога суседа, Ђ. Јовановића, бесмо много један уз другога, те ми је добро познато, да до ове песме није друге написао. За наш лист је писао и Илија Огњановић, Мита Калић и други. Тако и ја отпочех одмах у 1. броју своја писанија са прозом: „Пастир“. У коју врсту ова работа спада, не би знао никоме ни данас казати. Имена свога не потписах; а сада видим, како сам у томе имао право.

Него сасвим је друга једна прилика, када изађе једна моја песмица и не слутећи ја о томе, са потпуним мојим именом у јавност и то у једном врсном нашем белетристичном листу. Ево, како је то било.

Баш у то доба излазио је „*Јавор*“, а уређивао га је Змајован. Врсноћа овог листа толико је позната у нашем књижевном свету, да је о томе сувишно потрошити и једне речи. Зато о другом нечем.

Професор у новосадској гимназији— љубимац свију ђака — беше тада Гавриловић, прави отац својих ученика. Тоцињање, купање, излети ђавки са професорима извађани су његовом иницијативом и он беше готово увек с нама у таким згодама. Тако је исте године, о којој говорим, предузети пут новосадских ђака о Видов-дану у манастир Раваницу. А међу овим младим хаџијама бејах и ја. Истина, из Новог Сада у Раваницу преко Каменице, Венца и Ирига — то вам је врло замашан пут за младиће од 15—17 година па још реч dedes. Али видити и целивати свето тело кнеза мученика, слушати гуслара, састати се с браћом из толиких разних крајева — помисао на све то тако је благотворно утицала на нас, да смо чудном лакоћом превaљивали тај дуги и доста тешки пут. Описивати овде све утиске, добивене на томе путу, а особито у Раваници, не ћу ни да покушавам. За то би човек морао имати и више доколице и више простора; морао би се сав предати самом себи.

У Раваницу од мојих дошли су већ сестра ми и Змај са снахом Ружом. Када се у њиховом друштву извалих на траву у манастирској шуми, тек онда осетих такав умор, о каквом до онда не имадох ни појма. Како ми то добро дође, што ћу се с њима вратити кући на коли.

Сутра-дан морао је изићи нови број „*Јавора*“. Морадосмо се дакле раније кренути; јер је лист требало још исте вечери савити и спремити за пошту. Па ипак стигосмо доста касно.

Чим с кола, испрашисмо се и умисмо, те одмах за посао. Ја сам савио лист, што сам брже могао. А и сви смо жељно чекали, да се дохватимо постеље. Сасвим је дакле појмљиво, зашто се несам ни обазирао на садржину тога броја, што се иначе никад није догађало.

Али за мало, опазим ја на друштво, да се необично на мене погледа од свију страна. Приметим, како се крипом гуркају и осмехивају а све некако испод ока погледају на мене. Када се потпуно уверих, да се све то мене тиче постадох немиран и збуњен. Шта је то на мени тако необичнога, да изазива општу пажњу? — Али на скоро опазих и то, да при савијању сваког комада цело друштво увек погледа на једну песмицу у листу, па се закикота. У тој забуни бацим и сáм око на ту пе-

смицу. Кад, на моје чудо и највеће изненађење прочитах под њом своје потпуно име и презиме. Цело друштво прсну у смех, а мене обли стид и румен као жеравица. За неколико тренутака готово ништа пред собом не видох.

Имао сам једну књижицу, која се — не знам ни сам како — одржала и данас у животу. У њу сам уносио сваки свој стихотвор. Али крио сам је од свакога, као змија ноге. И ако је онда стихотворство код омладине било у моди, мене је било некако стид, да неко од старијих чита моје песме.

Али та књига није се могла сакрити од ока моје сестре. Она је једанпут покаже и Змају, а он изабра из ње песмицу, која му се ваљда најбоље свиђала, те је даде штампати у „*Јавору*“. Наслов песмице је: „Србин сам Србин . . .“, у којој је Змај изменуо само последњу строфу.

Сутрашњи дан беше за мене права мука. Како да погледам у очи својим друговима, а особито професорима, који ће прочитати „*Јавор*“ а у њему и моју песму! Прође некако и то, те се ја осоколих више, него што би требало. Почео сам доста често да цвркућем по „*Даници*“ и др. неким листовима, што је трајало неколико година. Кад иза тога усахну у мени до дна појетички извор, — муза умукну, а ја се задовољих и са сухопарном прозом.

Тако вам ето ја загазих и залутах у поље наше књижевности нехотице, везаним очима. А ако сам до данас у лудо потрошио силно мастило, чрчкајући о које чем по папиру, с тога не кривите мене, него мога брата Јоцу.

М. Нешковић.

Шишано кумство

У 26. броју овогодишњега „Бранкова кола“, уредништво нас упозорује на приповијетку „Стрижено кумство“. На крају тога чланчића моли да би му се саопштило што год опширније о томе народноме обичају.

Пошто су се наши српски народни обичаји у Босни а нарочито у Херцеговини до данас најбоље очували, те се и шишано кумство још и данас са пуном вољом врши, то ћу у овоме чланчићу написати што знадем о томе.

Шишанијем кумством кумују се православни и мухамеданци међусобно, и мухамеданци опет сами између себе,

Шишано се кумство изводи највише у овијем случајевима.

I. Кад се коме дјеца недају но помиру;

II. Кад се које дијете заболује па неможе ни да умре ни да оздрави;

III. Кад се мире међусобне заћевице и крвне освете;

IV. Кад се међусобно ко замилује и

V. Кад се дјетету први пут коса реже.

Код извршења шишанога кумства у свијем случајевима треба да је коса неначета — рођена — бива прије нерезана.

Коме дјеца помиру, кад се дијете роди узме га бабица прво јутро по породу, па га изложи на раскрсницу, а она се сакрије гдје год у прикрајак. Ко први нађезе, прискочи бабица, подигне дијете и предавајући му га рече: „Прими куме кумство — Бога и светога Јована.“ Онај који је нађегао, обичај је да прими, те се тога обичаја свак држи. Ако је дијете православно, а православни је нађегао, онда му он буде крштени кум.

Ако је дијете православно, а нађезе мухамеданац, или ако је дијете мухамеданско, онда се врши шишано кумство. Шишано се кумство врши на свечан начин, као што ћу мало ниже описати.

Исто се тако излаже дијете на раскрсницу, кад се много заболује, те се у овоме случају врши само шишано кумство, па макар и православни на православно дијете наишао, јер се дијете по други пут не може крштавати,

Кад се двије породице међусобно закрве, или иначе постоји између њих какве размирице, добри људи настоје, да их помире.

При помирби углави се колико ће породица једна другој дати шишанијех кумства. По себи се разумије, да је то само у случају ако једна породица мухамеданска а друга православна, или ако су обје мухамеданске; јер православни међусобно утврђују мир и мокрим — крштенијем — кумством.

Кад се двије жене заволе, онда једна другу зове да јој шиша дијете. То што чине и људи. Кад се дјетету први пут реже коса, онда се обично зове које милије чељаде из махале, да кумује ђетету. Код првог другог и трећег случаја, извађа се шишано кумство на свечан начин. Домаћин, који позива на кумство, спреми ручак и пиће као за свадбе или крсног имена.

На тај ручак позове своје најближе кумове и пријатеље, новога кума и његову најближу родбину.

Шишано се кумство врши прије подне, док дан још напредује. У највише случајева у млади понеђељак или петак.

Пошто се сви позвани окупе, часте их кавом и ракијом. Када попију по неколике ракије, донесе мати дјетиња у десноме нарамку дијете, а лијевој руци ћасу воде. Ћаса је покривена новом марамом или чевром, а озго су врх мараме положене ножице. Када приступи куму, који ће дијете кумовати, говори му:

„Прими кумче, сретни куме“ или „Прими Бога и светог Јована, сретни куме.“

Тада кум узме дијете, па га три пута окрене од истока к западу, као што сунце иде, и сваки пут пољуби и постави на десно кољено, за тијем узме ножице, па ако је православни, одреже као на четири мјеста унакрст говорећи: Боже помози! Во имја оца и сина и светога духа амин!“ а ако је мухамеданац одреже са три мјеста, говорећи: „Боже помози, а срећо прискочи!“ или „Бисмилах“.

Косу што одреже баци у воду, а уза њу по који новац, дукат, талијер, а ако је богат и више. Ово је дар дјетету. Ону мараму или чеврму узме себи. Сад кума — дјетиња мајка — пољуби новога кума у руку, па онда остале који су се ту догодили. Нови кум се пољуби са оцем дјетињим, па онда са свима који су се ту догодили љубе се обојица, а они им кумство честитају.

Иза тога се попије још која ракија, па се поставља софра и донесе вино.

Уз вино напијају се обичне здравице, као и другијем великим састанцима, само се на крају здравице дода: „И за сретнога кумства, да Бог дâ, да ви буде сретно и честито и по једну и по другу страну.“

По ручку се веселе и пјевају, и још по коју чашу вина испразне, па се онда разлазе.

При поласку дарива кума новога кума бошчалуком, а ипак му родбину, некога чевром а некога марамом. Отац дјетињи дарива кума каквом лијепом хаљинком, као: лијеп џамадан, ја фермен, лијепу доламу, шал, или што од оружја; мале пушке, велику пушку, сабљу или велики нож, а има случајева, гдје му дарива и коња под опремом, или читлук земље. Ово потоње обично код помирења крвнине.

До неколико времена позваће нови кум, кумче и родитеље му, као и најближу родбину своју и кумову, па ће се на исти начин провеселити, као и код онога те је звао на кумство.

При полазку опет кум дарива кумче ил родитеље му, као уздарје за добивене прије дарове.

Обично се кумчету поклони, крава ја која овца, те или остане код кума на приплоду, или је родитељи дјетињи, поћерају собом, те хране и њу и приплод, док дијете нарасте.

Ако се кумује мухамеданац и православни, онда се кума, — мајка дјетиња — не крије од кума и његове браће.

Код шишанога кумства у четвртом и петоме случају, почасти се само оно чељаде које је дијете кумовало а оно дарива дијете, новцем или хаљиницом.

Кумови шишанога кумства се пазе и слазе као каква велика родбина. Кумче поштује шишаног кума, исто као и крштеног, а кум се брине и заштићава кумче.

Оволико о шишаном кумству у нашијем крајевима.

Мостарац.

СИМО МАТАВУЉ

— СВРШЕТАК. —

III.

Хајдемо даље, наставимо анализу пишчевих недостатака, и ако нам се хвала намеће свакијем кораком сама. Тако хоће овај наш критичарски занат; занат, као што се види, врло неблагодаран и врло педантан. Критика има дакле да замјери Матавуљу и његово гријешење против најмарске економије, рецимо јасније, против унутрашње симетрије својих приповједака. Оне нам се често виде као дивне зграде, које је архитекат њихов до неке висине тврдо и солидно подигао, па свеодједном наставио зидање старијем опекама, или, још горе, послије другога или трећега ката, прекрио здање шеваром. Гдјегод нам његово причање пружа овај други призор. Док се дивимо солидној грађи и краснијем пропорцијама темељних зидова, не можемо да се довољно ишчудимо настраном размјештају унутрашних просторија; често пута налазимо кујињу тамо, гдје би морао бити салон, а трпезарија заузимље мјесто собе за спавање. Оно су, истина, одаје све махом дивно насликане, а покућанство пробрано (Симо је у томе мајстор); ама, бадава, размјештај просторија одаје у инжиниру човјека ... расијана. Напуштајући метафорски говор, морам рећи, е управ у очи упада, како писац често губи из вида главну мисао, главна лица својих прича, те на први план меће особе, које би имале тек друго мјесто заузимати, и обратно; а то се код њега догађа и са инцидентalним сценама, које се кашто преко мјере развлаче, на штету главнога факта и економије цијелога причања.

Један фрапантан примјер о томе имамо у приповијеци *Ново оружје*, којој је предмет узет из ратничког живота херцеговачке раје, и која је, иначе, као огледало племенског карактера једног дијела српскога народа, без поговора, прекрасна. Ну, погледамо ли јој на унутрашње пропорције, наћи ћемо да је карактер оца Серавима Сточевића, настојника манастира душког, у њој апсорбовао сва друга лица, док оно што је, према натпису приче, требало да је у њој мали Тадија, јунак на „новом оружју (књизи), као што је Серавим био јунак на пушци и ханџару, долази тек при свршетку, пошто смо се дуго наслушали (а, ваља признати, не без задовољства) мудрих и јуначких подвига Серавимових.

Али гдје је тај технички размјер још и више повријеђен, то је у приповијеци *Љубав није шала ни у Ребесињу*, за коју је писац, као у накнаду за неједнаку обраду, разних момената у њој, смислио и парче заплета. Догађај се ове приче збива у Ребесињу, селу новске крајине, а јунаци су јој узети из трговачког сталежа у приморју. Двоје младих Ребесињаца, Раде Широковић и Станица Мргудова, завољеше једно друго још из раног дјетињства. И родитељи су им се донекла лијепо пазили, али се одједном, ради трговачке утакмице, грдно заваде, тако да сада посташе најљући крвници. Но узалуд се они труде да и дјецу своју, помоћу сплетака, међу собом заваде; ништа им не помаже: дјеца неће за то ни да чују, но све једнако чезну једно за другим. Док се најзад Станичин отац, „скоројевић“ Мргуд, ријеши да своју ћерку — Широковићима за инад — уда за другога момка. И збиља, што смисли то и започе, али му посао не испаде ље за руком! Дјеца су се потајно договорила, а у очи саме свадба нестане напрасно цуре из очинског дома. Шта је? шта није? Раде и Станица побјегоше преко Херцеговине у Дубровник, а одатле право ... у Америку.

Као што се види, гатка, на којој се радња оснива, није никаква новост. И други су прије Матавуља овај исти мотив обрађивали, а, да остале и не спомињемо, велики Шекспир у својој трагедији *Ромео и Јулија*; ну, поред свега тога, Матавуљ је опет успио да на том старом романтичком каневасу (несрећна љубав двоје младих срдаца у опрјеци са мржњом завађених родитеља) извезе врло интересантну причу, но која би много интересантнија била, да се писац поле подухватио да разне дјелове у њој према стожерној мисли разради и да главнијем фигурама већег маха и рељефа дâ, као што га је, обратно, дао фигурама споредним. И заиста, док нам је до ситнице развио карактере Мргудов и Станков, дотле су карактери двоје љубавника тек обрисани и, што се управ не да појмити, они се кроза цијелу причу никад и не састају, као да се у цијелој ствари не ради о њиховој незадржљивој љубави, већ о занатској суревњивости њихових родитеља. Сувишно је напоминьати колико је драматскога ефекта тијем одузето приповијеци, која се на крају (без икакве нужде) утиче још и ономе бјежању . . . у Америку, као да отмица не спада од старине у обичаје српског сеоског народа, и као да не шћаше бити довољно да се бјегунци склоне и преноће гдје у околици, па да се њихови „страшни“ родитељи одмах укроте и умилостиве!

Понављам: мени изгледа као да Матавуљ нема стрпљења да се у својим причама на главним особама заустави, па да их лагано и пажљиво развије и умјетнички дотјера, већ бих рекао, као да је њему најпрече да протури *етнографску* грађу, коју је наумио у својој причи употребити, па макар која била особа, коју ће срећа запасти да ту грађу колпортише. Кад је у том погледу своју вређу истресао, онда је њему понајчешће довољно неколико потеза, па се одмах жури крају. Та је журба, не треба доказивати, нашкодила умјетничкој љепоти и јединству многе Матавуљеве приповијетке. Да остале не помињем (а немам их све ни при руци, нити су ми, ваљда, све познате), навешћу још само приче: *Свргиманџија*, *Преображења* и *Два имењака*, које су, више мање, све у томсмислу оскудне.

Друго је сада питање, је ли та етнографска грађа сама по себи примамљива, и може ли јој бити мјеста у причању. Што се мене тиче, ја мислим у опће да може, а донекле и мора; у Матавуљевом случају пак поготово. Али се, с друге стране, не да порећи да у приповијеци факта и лица треба да се групишу око једног главног, стожерног догађаја. Без тога приповијетка нема, нити може имати оног јединства, које се поставља као главни увјет за сваки састав ове врсте.

Јер треба разликовати приповијетка од романа. У приповијеци се обично причу један догађај, који не трпи да се непотребним дигресијама читаочева пажња од њега одвраћа; у роману се, напротив, редовно прича један живот, или неколико знаменитих момената из тога живота; па док је у првом случају потребита највећа збијеност, у другоме се, без велике штете за јединство радње, може кашто причати и малко насумце, без обзира на строгу армонију дјелова са цјелином. Напошљетку, и живот је само низ појавâ, које нијесу свагда међу собом у непосредној вези, него им се често трагови губе и опет надовезују по самовољи случаја. Узмемо ли добро на ум ову битну разлику, објаснићe нам се одмах зашто је Матавуљу, према његовом темпераменту, много срећније за руком испала шира приповијетка, дајбуди роман, кад се у *Бакоњи Фра-Брни* подухватио да нам оцрта слику католичког манастира у далматинском загорју, са свим карактерним особинама далматинског фратра икавца. Ја, до душе, не мислим да је тачно оно што је, у својој лијепој оцјени овога дјела, казао у „Љетопису“ Матице Српске*)

*) Види број 175. „Љетописа“.

мој пријатељ Милан Савић, наиме: да је плагијат природе и људске нарави истовјетан са умјетношћу, и да је, према томе, згољно подражавање природе и човјека посао у ком би требало да се вјежбају сви писци; али то добро знам (и у томе сам потпуно сагласан са Савићем), да је такав плагијат пошљедња циљ свијех радова Матавуљевих, који не ствара особе и ситуације причања ради, него обично прича и слика ради особâ и ситуацијâ, што их је у животу уочио. У томе, како сам у почетку казао, лежи његова снага, али, по моме схватању, и његова слабост. Умјетност, ма како се о њој мислило, не може да буде проста имитација природе. „Једино страшћу прожете и конпемплативне душе, вели Хумболт, знају да тумаче како ваља природу.“ Прави умјетник саздаје оно што је уочио, баш зато, што је умјетник; али његово дјело није проста имитација него трансформација, дотјеравање природе према своме обрасцу унутрашњем. С тога се ја Матавуљу највише дивим онда, кад га видим да као умјетник-творац своју грађу савлађује, кад из његова дјела проговара његово *ја*, израз његове душе, што је за мене много интересније од онога што се обично сматра *реалним* животом, а што је најчешће само љуска тога живота.

IV.

А такав је умјетник-творац понекад знао бити и Симо Матавуљ. Он је то био нада све у оним својим окраћим сликама из живота црногорског *(Свеша освеша, Како се Лашинче оженило, Покајан гријех, Сшошинар* и т. д.*)* у којима се обично развија један цигли, једноставно смишљен и красно изведен факат, којему је ефекат с тога неизбјежан. Типови су у тијем сликама живо нацртани, природни, па опет зато оригинални, те читаоца подсјећају на оне тучне медаље у крупном рељефу на којима се салици истичу највећом прецизношћу и очевидношћу. Те су кратке приче нашој читалачкој публици одвећ добро познате, а да је потреба, да им овдје излажем предмете и истичем цијену. У њима је Матавуљ најбоље показао ону своју прирођену вјештину, у којој је свога старог мајстора Љубишу далеко надмашио, бива: како сд дијалог води и како се два лица у додир стављају, а да би се пред читаоцем што видније истицала и на њега дјеловала самијем чаром свога говора.

Али има још нешто, са шта бих ја Матавуља, поред свих његових техничких мана, дигао, као умјетника, изнад свијех данашњијех приповједача српскијех, а то је његово познавање. не само српског националног карактера, него и људске природе у опште. Он ту природу познаје не само као природни филозоф и опсерватор, који је у животу сам своје опаске чинио, него и као учен и начитан Србин, који је о људској сфинги много и из туђијех књига дознао. Том је образовању пишчевом много допринијело познавање модерних језика и литература, особито народâ латинског соја, у првом реду Француза, у којих је Матавуљ често узајмљивао тоцил, да на њему наоштри свој књижевнички алат. Нећу порицат: можда је песимистички правац Золе и Мопасана, и оно њихово смишљено занемаривање унутрашње психологије на корист детаљног описа живинских нагона човјекових; можда је тај прећерани натуралистички правац на српског приповједача у неку руку и неповољно дјеловао; али, у накнаду зато, колико ли је занатских тајана Матавуљ од њих научио, особито што се тиче бистрине у причању и мајсторије у сликању лицâ и амбијената! Пријатељи претежно психолошких студија (а у ове спадам некао и ја) рећи ће можда: е па то није баш тако мучна ствар, кад су лица и ситуације онако једноставне, као што су обично Матавуљеве! Сјем тога, он од својих особа показује само вањску страну, њихова дјела и покрете! — Но није баш тако, како се мисли. Стварати здраве и жилаве људе,

како их у животу гледамо, није свачији посао, јер се хоће много више умјешности за стварање „живијех“ чобана, неголи филозофâ који личе на лутке. У осталом, не може се казати да је Матавуљ махом занемаривао душевну страну својијех особа, и ако јој није, додуше, предност давао. Шта више, међу задњим радовима, којима нас је Матавуљ обрадовао, има једна новела, која се по својој форми и суштини издваја од свих осталих прича његових, а која је састављена скроз и скроз на основи психолошкој. То је приповијетка *Мала жртва*, наштампана у мајској свесци лањскога „Дела“. Треба само прочитати прекрасан увод те новеле (јер је то, управ, нека врста новеле у новели), па да одмах уочимо једно ново лице Матавуљева талента који је овом радњом показао да му интимне жице срца људскога нијесу мање приступачне од онога, што је Зола суровим изразом назвао „la bête humaine“. У *Малој Жртви* приказује нам писац врло зналачки интиман брачни „tête-á-tête“ двоје младих супруга, након једног самог мјесеца заједничког живита. Муж је малко „омучен“ филозофијом, па би радо да се упушта у мудровања, али га жена, која га истински воли (глуво је доба ноћи, а при том и мјесечина) непрестано дозивље к себи и задржава на практичном терену стварности, а то је као рећи: на терену своје љубави. Из тога је контраста писац добио најљепше ефекте за своје причање, које је, тамо амо, проткано прелијепим досјетками и опсервацијама о људској сујети, о женској кокетерији, о љубави и т. д. У неко доба жена, за коју је млади муж донекле још неријешена загонетка, навали на њега, да јој исприча какав свој љубавни доживљај из доба момачког. Он се испрва нећка, ал' најзад пристане да јој учини ту „малу жртву“, и стане причати. То се причање, које и јест управ стожер цијеле приповијетке, врти око једне старе љубавне пустоловине, у којој улазе три лица: „он“, „она“ и „преварени супруг“, који се из ове афере, за овај мах искобеља „неокрњен“, у здравље једног Фејеовог романа, који у психолошком моменту задржи својим племенитим моралом „њу“ и „њега“ на рубу — прељубног злочина.

Додуше, овој би се причи могло много што шта замјерити у погледу „вјеродостојности“ некијех призора, који ће можда некоме изгледати одвећ дрски и, у најмању руку, психолошки и физиолошки довољно не оправдани; но то је у овај мах ствар споредна; главно је то, што нам је у овом саставку свом Матавуљ даровао приповијетку сасвим новог жанра, приповијетку на основу психолошке анализе, што је у његовом приповједачком раду новост пуна интереса и лијепих обећања за будућност. Што се мене тиче, ја сам у њој уживао чак и у оним проласцима, гдје су ме неке сцене својом сумњивом наравношћу, малко и шокирале; а уживао сам с тога, што ми се чини, е је ово поље на ком би Матавуљ могао и морао најуспјешније радити. Јест, истина је жива оно, што у овој приповијеци његов јунак својој младој невјести каже: „Више ме привлачи један, ма и најмањи покрет душе човјечје, него ли величанство било каквог природног призора.“ Златне ријечи, које на крају крајева, у најкраћем слогу формулишу један знаменити пасус великог критичара Сент-Бева, с којим ће ваљда најзгодније бити, да завршим ову своју можда и сувише „импресионистичку“ студију:

„Réalité, tu es le fond de la vie,
„et comme telle, même dans tes aspé-
„rités, même dans tes rudesses, tu atta-
„ches les esprits sérieux, et tu as pour
„eux un charme. Pourtant, à la longue
„et *toute seule*, tu finirais par sassasier,
„par rebuter: tu es trop souvent plate,
„vulgaire et lasante. Dans l'art, il et
„faut le sentiment, un coin de sympa-
„thie, un rayon moral, qui te traverse
„et vienne t' éclairer.“

Ја бих дакле желио да се Матавуљ горњих својих ријечи, као и овога Сент-Бевљева пасуса, чешће сјећа за писаћијем столом, јер је у њима, како се мени чини, садржана језгра сваке здраве естетике и тајна сваког трајног успјеха на књижевном пољу.

А Симо Матавуљ, ако иједан српски приповједач, има сва својства, све услове, да тијем правцем пође; он, који нам у чистоћи и гипкости језика, у богаству и пробраности реченица, у љепоти и природности стила, може бити свима — бар нама вршњацима својим — и учитељ и узор.

Марко Цар.

Беатрица Дантова и Лаура Петрархина

Паралел и основна идеја.

Професор **Лазар Т. Перовић.**

Два највећа преставника италијанске литературе: Данте и Петрарха, први ненадмашиви енциклопедиста средњих вијекова, који им запјева лабудову пјесму, а други украс италијанске лирике, живи сликар туге и радости, преко својих љубезница излише нам све богаство свог душевног свијета, али се и по погледима и по осећењима далеко разиђоше, што није никакво чудо, кад се зна, да се дух првога развијао под утисцима богословско-философских погледа средњих вијекова, док се други питао укусима класичне старине; уз ово и ток њихове бујне младости врло различито тецијаше: док се Данте потуцаше по туђем свијету, далеко од свог родног краја, као жртва својих високих идеја, које га доцније уздигоше, просто да речем, као идола читаве образоване Јевропе, дотле Петрарха уживаше све дарове срећне младости. Све се ово живо одазва на предмете њихове љубави: Беатрицу првога и Лауру другога, које и по духу и по идеји престављају два сасвим различита типа, као што и љубазник Лаурин својим душевним особинама не припадаше оном свијету, у којему љубазник Беатричин свом душом живљаше.

Дуго се сумњало о стварном постојању ових двјеју италијанских љепотица; држало се, да су то фиктивна лица, која је створила жива фантазија и уображење пјесниково, као символ њихових апстрактних погледа; али се доказало, да су то заиста лица историјска, која су својом ванредном чаробном љепотом заплијенила наше јунаке.

Још као дјетенце од девет година, Данте на неком фамилијарном празнику спази први пут врсницу своју Беатрицу, која распали срце младалачко у највећој мјери, те осјети, да „incipit in vita nova“ (почиње се нови живот) и под притиском тог првог упечатка она се сли нераздвојно с његовом душом, као чудо женске љепоте. Данте њу обожава, страсно љуби, платонски љуби, али . . . идеално. — Не жели никаквог објашњења у љубави, избјегава је, боји се у сусрету с њом да ступи у разговору, а још мање да јој излије своје срце. Беатрица се удала за другим неким, није срећна у брачном животу и у цвијету младости умире. Данте је дирнут у најосјетљивији живац своје душе, која је изгубила већ своју поезију; у очајању је; мрзи све, што му је најмилије било. Беатрица је умрла, али онај упечатак бујне младости све се већма распаљује, те се пред очима Дантовим више пластички лик његове идеалноузвишене Беатрице. За њега сада овдје на земљи љубави нема; — опоетизирани идеал, италијанска љепотица „madonna gentile“ у машти поета постаје небеско биће, које станује у рајским просторијама. Данту оживљује високи идеал његове љубави, за њ' наступа други живот, али да прониче у њ', он је скројио план, како да освијетли свјетлошћу љубави више сфере вјере и знања „removere viventes in hac vita de

statu miserial et perducere in statum felicitatis“*). Да би успио у овоме, он је узео на себе улогу реформатора и учитеља, коме је дужност, да поправља друштво и да му покаже пут срећнијег живота, као рефлекс идеала божанствене љубави и савршенства, за којим одавно чезне душа пјесникова, он је нашао надземно биће, помоћу којег његова душа оживљује љубав хришћанску и сада Беатрица, при свој својој пластичној рељефности вјештачког сликања, постаје симболички лик, који израђује бујна фантазија пјесника мистика богослова, што посматра свијет кроз призму мистичко-богословских погледа.

У „Divina comedia“ загробне области трију царстава: inferno, purgatorio et paradiso сачињавају велико надприродно здање, кроз које Данте фантастички путује уз пратњу свог омиљеног Виргилија, којег сматра као хришћанског пророка. Описује нам успут стање душа, које срета; али га кроз пакао подузимље ужасна језа и страх, те се држи добро за Виргилија: „tu duco, tu signore et tu maestro mio“; пење се мало по мало до области, из које прозире у највише тајне вјере и открића, примиче се рају, гдје га срета „donna beata e bella“, која сједи до божанствене Дјеве, а од њене љепоте Данте би чисто пао у несвијест: „o splendor di viva luce eterna“ (о јарки блијеску вјечне свјетлости). У овом путовању Данте, уз црте из својег сопственог живота, уплијеће догађаје из историје Италије, износи богословске и политичке погледе у алегорији, слика нам унутрашњег човјека, а тим хоће да покаже истину својих црквено-политичких погледа.

Обратимо се сада Петрархи и његовој дами срца —

Идеал љубави његове то је „Madonna Laura“, то „чудо благости, право сунце, звијезда љепоте, која ме води к небу лаким правим путем“. Он је први пут виђе у цркви св. Кларе и тако га занесе, да се сâм чуди, како може спољашња љепота да на њ' учини тако силни, заносни, чарајући утисак. Спази јој очи испод њене копрене и у својим сонетима, који су, с малим изнимком, окићени њеним именом, сравњује их са звијездама, које ласкаво трепећу; помиње њену заплетену жуту косу, која јој се низ плећи просула; упоређује њене румене образе са бијелим и црвеним тек убратим цвијећем, које цвати у златном суду и т. д. И у шетњу је често сретао: гдје-кад би му се умилно осмјехнула, гдје-кад и проговорила ријеч и у томе је сва спољашња историја његове љубави, која се продужавала преко 20 година. Таквим начином није љубав Петрархова просто платонска, створена уображењем; donna Laura не прелази у сферу идеалности, као donna gentile Дантова. Петрархова је љубав права, фактична, реална, земаљска љубав, испуњена обичним радостима и невољама, али на жалост... несрећна, — Лаура је удата за другим, те је и љубав Петрархова сва без наде: бори се са собом; оће да је заборави, да се од ње удаљи, плаче, жали се на самог себе, на судбину своју „Io son un di quei che l' piagner giova“ — (ја сам један од оних, коме су сузе утјеха) ове ријечи најбоље нам карактеришу тон и садржај свију сонета, у којима он опјевава своју Лауру, одакле избија права елегика.

Ако сада сравнимо Беатрицу и Лауру, опазићемо идеју врло различиту: Беатрица је, истина, лице историјско, али ипак не пружа она Данту љубави овђе на земљи, не радује га; — она је симболички лик, који слика машта италијанског генија, мадона италијанског вјештака. Беатрица је небеско биће, помоћу којег нам пјесник слика онај духовни универзум, који се преставља погледу мистика богослова. Она је женскиња, апотеоза љубави пјесникове и симболички нацрт оних узвишених особина, које нам даје религија. — Све нам је то Данте изнио у живој слици с музикалним језиком, који му је вас terra rima, а све нанизано у најсавршенијој архитектурној симетрији.

Петрархина је љубав обична, земаљска љубав, испуњена обичним смртним радостима и невољама, Лаура на свагда остаје жена, а сва њена савршенства чаробне љепоте, која доводе пјесника до усхићења, то су савршенства обичне

*) Покренути оне, који живе у овом животу из стања невољног и превести их у стање среће.

италијанске љепотице. Петрарха је свуда искрен, прост и природан; мало је ту дантовске алегорије; не задовољава се он тек да нам каже, како му је Лаура красна, већ хоће просто да нас нађера, да и ми подијелимо са њим такво осећање, при чему се одликује јарком живошћу лирских слика. Он воли своју мадону и послије њене смрти; набраја у памети сва она мјеста, на којима је сретао; душа му је пуна меланхолије; живот је готов себи одузети, да се не сјећа, шта очекује његову грешну душу.

У својим стиховима „In morte di madonna Laura“ јадује нам он јаде свог препуклог срца. „Ја пјевам — вели он — ја плачем, али не налазим мање сласти у сузама, него у пјевању“. Све оно, што је у младости преживио црта нам он у најљепшим сликама пеизажне живописи; а, не налазећи одзива са стране, пушта се у просторије својег душевног свијета, те своје душевно стање обукује у раскошне живе ликове бујне фантазије и ми просто осјећамо његову тугу из хармоничких акордâ његових китица, од којих се свакоја завршује жалосним уздахом. Из свега избија богата ритмичка разноликост, прилелив стихова и хармонија звукова, која долази до музикалне композиције, чим се правилно наслађивати може тек музикално ухо и њежно италијанско срце.

Из „Дјетињства Александра Сергијевића Пушкина“

од В. П. Авенаријуса. С руског превела **В. Иванишевићева.**

12. Августа 1811. год., у 9 сати прије подне, пролети по Невској улици мала кочија, и у њој човјек од 26 година, добро познати Александер Ивановић Тургењев. (Рођак знаменитог руског писца И. С. Тургењева).

Александар Тургењев бјеше човјек са особитим способностима и душевним врлинама, те се брзо дочепа високог чина и дужности. Он никад није водио бриге о својој каријери, него вазда о туђој.

Тако и јутрос, не гледајући што се волио излежавати у постељи, он се дигао раније ради дјетета од 12. г., чију је судбу узео у своје руке. Овијех дана морао се у царском селу отворити лицеј, у који је, пријатељ Тургењева, Сергије Лавовић Пушкин и желио послати свог старијег сина *Александра.* Дијете је, по препоруци Тургењевој, било примљено, само је требало најприје положити испит.

Тургењев је довео малог Александра Пушкина у Москву, па ево јутрос иде, да напомене вјетрењастом дјетету, и још вјетрењастијем његовом стрицу, да је баш данас испит.

Стриц Пушкинов Василије Лавовић писаше пјесме и високо уздизаше свој пјеснички дар. Тургењев се надао, да ће га затећи гдје пише и није се преварио.

Василије Лавовић, малехан и дебео човјек, сјеђаше за столом с пером у руци. Око њега ходаше са врућијем машама слуга Игњатије и коврџаше му косу.

— Ја ћу вас, Бога ми, господине опржити! — чешће понављаше слуга свом нервозном господину, који се на све стране окрећаше. — Само покушај — рече он.

У то уђезе весео Тургењев.

— Та скините више ту мараму с врата — рече он — ето вам је коса доста намјештена. Сад брзо навуците фрак. Је ли вам синовац готов?

— Разумије се, рече Василије Лавовић и њих оба пођоше у Александрову собу за спавање. На вратима стадоше као укопани. Он још и не мишљаше устајати, али и не спаваше, него на малом комадићу папира писаше нешто.

— Врло вриједно дијете, како рано устаје! — рече му стриц прилично строго,

Чувши стричев глас, млади се Пушкин трже, па брзо и перо и рад сакри у постељу.

— Залуду кријеш, мој драги, кад ево доказа — рече му стриц показујући на мастионицу.

— А што је најглавније — рече Тургењев — мастило се неће дати опрати са чашафа.

— О, опраће се — рече гласно смијући се мали — али шта ћу кад ми је један стих, као клинац стао у глави.

Стриц га мрко погледа, а Александар, примјетивши тај поглед, стаде се још гласније смијати. При смијеху његово доста ружно, црнкасто лице, африканског типа, окружено са жуткастом заковрченом косом, сасвим се промијени. (Косе Пушкинове почеле су црнити тек од 17-те. године). Усне му се раширише и показаше два реда дивних, бијелих зуба, осмјех му поста несташан и умиљат, а паметне очи испод црних обрва засвијетлише се особитим сјајем. Тај мали арап поста смијући се — права љепота! Стриц се још више мргођаше.

— Па ево стрико и ја идем по вашим стопама — рече Александар.

— Да се таки балавац сравни са мном — рече достојанствено стриц, ушмркавајући бурмут у свој крупни нос. — Моје заслуге на рускоме Парнасу познате су свакоме. Моје се пјесме и после уче на памет. А зашто? За то што да тако танке сатире није дошао ни Крилов, ни Дмитријев. Ево слушајте!

Он достојанствено коракну, диже десну руку и готов бјеше декламирати, да га Тургењев не прекиде:

— Већ је $8^1/_2$ сати, а у 9 је испит.

— Ама само слушајте почетак! И овдје Василије Лавовић поче декламирати.

— И тако даље — опет га прекиде Тургењев.

— Па то је стрико узето од Фонвизина и у њега има тако нешто — рече Александар.

— Шта? Како? Ја узео од Фонвизина? И увријеђени стриц уфати синовца за ухо па га диже с постеље. Александар онако необучен скочи, счепа објема рукама дебелог стрица око паса, и поче с њим брзо вртити по соби, пјевајући, валцер најпознатији у то доба.

— Пушти!... Махнитове!... крешташе јадни Василије Лавовић, окрећући се даље по соби.

— А хоћете ли се срдити? питаше још вртећи га Александар.

— Не... не ћу... само пусти... да ми душа мирно изиђе.

Александар рашири руке и Василије, као врећа, паде на најближе канабе.

— Ух! што ме ова Махнитина измучи... Ево си ми и бурмут просуо, и кошуљу... скушљао... ух!...

— Обуците другу.

— Знаш ли ти да ти се баш вријеме облачити.

— Јест. Брзо Александре јер ћеш закаснити — потврди Тургењев.

Александар се поче брзо облачити.

— Али пјесник из тебе никад неће изићи! избаци љутито стриц.

— Само још што нисам признан као ви — шалио се мали. — Ви имате своју поему, а и ја своју: *La Foliade*.

— За коју ти је учитељ Русло уши истеглио.

— Из зависти, стриче, јер је моја била боља од његове. Затим ја имам и комедију: *L' escamoteur* коју сам ја сам једном пристављао. (Пушкин је у раном дјетињству писао све на француском језику).

— И ту ти је комедију твоја сестра Олга извиждала.

— Ти сувише захтијеваш Василије Лавовићу — рече Тургењев — од 12-годишњег дјетета. Али његове пјесмице приличите су.

— Какве пјесмице? Све је то на француском језику.

— Не, мени се чини да у овом дјетету гори прави пјеснички огањ. И сад ми се пред очима преставља једна слика: ти си једном нешто деклемирао, са свију те страна слушају обиљни људи, а уз саму твоју столицу прибило се ово дијете, па блиједо, узбуђено, несмијући дахнути, не скида с тебе очију и гута сваку твоју ријеч . . .

Охрабрен овијем ријечима Александар се ослободи:

— Јест, има људи који и сад признају у мојим дјелима таленат — рече он сијевајући очима.

— Охо! — рече стриц. — Па који су то људи? Твоји вршњаци?

— Не, одрасле . . . госпођице . . .

— А које то госпођице?

— Па све познате. Сјећате ли се кад смо били на сијелу у Воронцова. Тамо су ме све присутне госпођице молиле, да им запишем што год у споменицу.

— И ти си написао?

— Јесам.

— Свакој?

— Јест, свакој.

— Е па свеједно. Руски пјесник никад нећеш бити.

— Хајде да се опкладимо.

— Не ћу. Него ето ти си већ готов. Хајдемо пити чај.

Тургењев зафали на понуди и оде кући. За мало послије њега упути се стриц и синовац на испит.

Испит је морао бити у кући министра просвјете грофа А. К. Разумовскога. Било је девет сати, кад су два Пушкина тамо стигли.

— Е па како је? упита стриц синовца — је ли те почела фаћати грозница.

— Ни мало — храбрио се Александар.

— Е па зашто си ми се тако најежио? Дај ми руку, да ти видим пулс.

— Ох, доста је стриче. Пусти молим те . . .

Они се почеше пењати уз широке степенице.

На средини степеница сретоше једног старца адмирала, који се одмараше, и с њим два дјетића од 12—13. г. Пушкин брзо прође испред њих. „Сигурно је и њему испит као и нама!“ рече један од оне двојице, на што се Пушкин окрену. Његов се поглед сукоби с погледом једног од она два дјетета, и оба се осмјехнуше. Од овог погледа Пушкину одлахну на души и срце весело заигра, као да је знао, да ће му то дијете бити у будуће најбољи друг.

У великој сали бјеху сви ђаци на окупу. Наравно да је сваког пратио ко год од својте.

Василије Лавовић приђе к' једном генералу и завеза с' њим разговор. Он бјеше на синовца и заборавио.

Међу тим Пушкин окрећаше се око себе, не би ли нашао празно мјесто да сједне.

— Та сједните код нас! зазвони близу њега дјетињи гласић.

Пушкин се окрену: на сусједној клупи сјећаше једна дама, дјетић око 14. година и мала дјевојчица од 5 година, дебела, бијела, жутокоса и несташна. Она диже на Александра своје као небо главе очи, па га махну ручицом.

— Ево овдје . . . близу брата. Тосја, помакни се! Брат се помаче и Пушкин зафаливши сједе. Затим испод ока погледа сусједа: он бјеше блједоликаст, озбиљан и у модрим наочарима.

— А одакле сте ви? упита га Пушкин.

— Из Москве.

— И ја сам из Москве.

— И ви? обрадова се мала — Е па како се то нисмо путем срели? Ми смо дошли јуче, а мама је слаба па је остала у Петрограду.

— Та хоћете ли ућутати једном Мими!“ рече јој учитељка.

Али језик Мими није могао мировати:

— А колико вам је година?

— Дванаест, одговори Пушкин.

— Дакле је браца старији, њему је настала четрнеста година. А како вам је име?

— Пушкин, Александар Сергијевић.

— А мој је браца барон Антон Антоновић Дељвиг.

— Дакле сте ви нијемац? упита Пушкин младог барона.

— О не! одговори он. — Наши су праћедови били нијемци, али сам ја рус душом и тијелом, православне вјере, а њемачки готово не знам ништа.

— Као и ја! обесели се Пушкин — Значи да ћемо заједно у друштву обојица панути на испиту.

— Ви нећете панути ако говорите француски. Онда ће вас испитивати на француском језику.

— Е онда се не бојим.

— Благо вама, рече Дељвиг (у будуће исто руски писац), — али ја ни у чеме нисам тврд. Нешто слабо здравље а нешто лијен од природе . . .

— О, у лијености вам уступити не могу — викне Пушкин.

— А ко вас је учио, упита барон.

— Многи, више ми се учитеља промијенило. Али највише ћу бити благодаран мојој гојиљи Арини Родијоновој. Она нас је свију одгојила. То вам је извор пословицâ, загонеткâ, народних пјесама, причица и т. д. Ја сам по цијеле дане проводио сједећи код ње и слушајући је . . . Ако послије свега овога ја не будем пјесник, онда не знам шта ће бити од мене.

Сва пажња присутније би обраћена на познатог нам старца адмирала и оно двоје дјеце, који тек сад уђоше.

Василије Лавовић остави генерала и приступи к' старцу:

Јесу ли вам ово, милостиви господине, унучад? упита он адмирала.

— Јесу.

— Ви ме можда и не познајете? Ја сам Василије Лавовић Пушкин руски пјесник.

— Чуо сам нешто о вама. И ви сте сигурно довели кога на испит?

— Јесам синовца Александра.

— Какво је дијете? Је ли несташно?

— И преко мјере. Врло је вјетрењаст, али му је мозак развијенији него у многог одраслог. Па како је начитан! Он вам је прочитао и Илијаду и Одесеју и Плутарка и све новије енциклопедисте.....

— Хм . . . А на каквом то језику?

— Све на фринцуском. Разумије се да му је рано, али он у томе ужива. — Александре, дођи овамо! викну стриц. — Дозволите да га упознам с' вашом дјецом.

— Нека, нека, ваља да се упознају. Ала сте дивљаци. Та барем рукујте се.

Дјеца се стидљиво руковаше и једно другом преставише. Пушкин одмах опази како им је презиме слично с' његовим: оном дјетету, с чијим се погледом срео Александар, било је име Иван Пушчин, а другом Петар Пушчин. Једно дијете, које сјеђаше покрај њих и пажљиво мотраше на разговор између његова три врсњака, запита госпођу, која је до њега сједила: „мама, идем им се и ја преставити?“ Па брзо скочи и поклони им се с' ријечима:

— Дозволите да се и ја преставим: Константин Гурјев.

Пушкин се устезаше пружити руку томе наметљивом дјетету. Али Гурјев бјеше чисто обучен, очешљан, па и намирисан. Очију бјеше некако оштрије, које му леђаху на све стране.

Не би им суђено да се дуго разговарају, јер адмирал бјеше позван к' Разумовском, па с' унуцима уђезе у његову собу.

Василије Лавовић поведе синовца генералу књазу Горчакову, да га престави његовом малом сину. Млади књаз бјеше заиста дивно дијете: „Ево анђелске душе, одма се види — рече у себи Пушкин — а не као онај Гурјев.“

У то исто вријеме притрча Гурјев и к' младом Горчакову, па се и њему исто престави. Горчаков се с' њим радије разговарао него Пушкин. У то почеше ђаке

прозивати, да виде јесу ли сви на окупу. Сваки је морао одговарати: „Овдје сам!“

— Кухелбекер Вилхелм!

— „Овдје сам“ одговори њемачким акцентом једно друго и неспретно дијете.

Гурјев се наже и шапну Горчакову: „Какав је гадан, прави дугулендо!“ Пушкину се није допало ово изругивање: „Већ је показао звијерске нокте!“ промисли он.

— Пушкин Александар!

— „Овдје сам!“ викну он јасним гласом и сам не знајући зашто искочи на средину сале. Сви се около насмијаше, а он збуњен врати се на своје мјесто. Гурјев опет нешто шапну Горчакову.

— Сигурно се мени руга! промисли Пушкин. Наједанпут разговор преста, у сваког срце закуца: једно дијете бјеше већ одведено на испит!

Наскоро дође ред и на барона Дељвига. У Пушкина погмилише мрави по леђима, а лед га поче хваћати. Послије неког времена врата се отворише и млади барон изиђе . . .

Али, Боже милостиви! каква у њему промјена! Објесио главу и једва ноге вуче...

— Тосја! викну тужно мала Мими, па загрли брата. — Зар си пропао?

Он ништа не одговори, него сједе до Пушкина.

— Ама кажи ми, јеси ли пропао или не? запиткиваше га даље сестра.

— Чини ми се да сам пропао, прошапута Дељвиг. Сестра га грљаше и тјешаше.

Пушкина тако бјеше ова сцена занијела, да није ни чуо, како су њега изазивали.

— Дакле Пушкина овдје нема, рече изазивач.

— Александре тебе зову — рече му стриц — хајде брзо и што је најглавније, не клони духом.

— Желим вам најбољи успјех, рече му срдачно Дељвиг.

— Хвала, промрмља Пушкин и храбро размахивајући рукама уђезе у отворена врата.

Али га одважност изневјери и кад се приближи к' столу, покривеном зеленом чохом, ноге му почеше клецати, а пред очи хваћати се тама.

Он није био у стању ни једно присутно лице разгледати, само је осећао њихове погледе, који су га пржили и магнетизирали.

— Је ли вам своје писац Пушкин? запита га нечији старачки глас.

И прије него што је Алескандар одговорио, нечији други, али познати њему глас рече:

— Оно је, ваша свјетлости, његов прави стриц.

Александар се мало ослободи и разгледа све присутне. Право према њему и за средином стола, сјећаше старац у орденима, по свој прилици то је сам гроф Разумовски. С десна до њега Пушкин позна самог директора лицеја, Малиновскога.

— Је су ли вам познати остали руски књижевници, осим стрица, упита га Разумовски.

— Још како — рече слободно Пушкин — Димитријев, Карамзин, Жуковски, Бањушков, сви су ти у нашој кући бивали као домаћи.

— Ја вас не питам о вашим личним познанствима — рече оштро гроф — Питао сам вас јесте ли читали производе наших бољих писаца?

Пушкин се опет збуни и тихо рече:

— Чини ми се, да сам све прочитао.

— Све, баш све?

— Јест све књиге што су биле занимљивије у библиотеци мога оца, која садржи преко хиљаду књига.

— Заиста чудни су ти родитељи који су вам дозвољавали да све читате. Сад кад сте све прочитали интересира ме знати, кога ви држите за најбољег руског пјесника, сигурно стрица — рече иронично гроф.

Пушкин плану, али се савлада и мирно рече:

— Мој стриц има врло лијепих пјесама, али најлоши је руски пјесник Ломоносов.

— А Кантемира сте и заборавили, или можда о њему нисте чули?

— Кантемир за ме није пјесник: пјесме његове режу уши.

— Охо?

— То многи и осим мене говоре. Сада држе да је најбољи Державин, али његов је слог натегнут, код Жуковског и Бањушкова он је много природнији.

— Баш одважан критичар! рече гроф. — А сад господин професоре пређите на пропитивање.

Један се од присутније окрену Пушкину па рече:

— Кад сте толико прочитали сигурно сте што год и напамет запамтили?

— Јесам много.

— Напримјер знате ли што год из Карамзинове: „Марте Посаднице?“

— „Зазвоните звона и задрхташе срца у Новгороду, поче говорити Пушкин мирнијем гласом. — Главе породицâ кидају се из наручја женâ и дјеце, па хитају на позив домовине. Надежда, страх и љубопитљивост овладала је свакијем . . .“

Професор прекиде младог деклематора.

— Почетак сваком је познат — рече он — него знате ли ви опис појаве Мартине међу народом?

— „Тишина бјеше настала — отпоче без премишљања Пушкин. — Наједанпут се народ заколеба, зачуше се усклици: „Марта, Марта!“ и она изиђи пењући се величанствено уз гвоздене степенице . . . Туга и достојанство бјеху описани на њеном блиједом лицу . . .“

— Види се да сте даровити — рече гроф — а и декламирате добро. Сад господин професоре пријеђите на граматику, а ви идите к табли да видимо како сте с' ортографијом и краснописом.

Пушкин, што му професор диктираше, исписа на табли немарнијем и крупнијем рукописом, и учини неколико погрешака. У опште из граматике одговараше тврдо.

— Ваша вас је начитаност спасла, рече гроф — сад пређимо на њемачки језик.

Пушкин задркта:

— Могу ли одговарати само из француског језика, рече он.

— А њемачки не знате?

— Не знам.

— Ни читати?

— Читати наравно знадем.

И он брзо прочита што му наредише.

— Е дакле сад ћемо пријећи на француски.

Де-Будри професор француског језика зададе Пушкину једно најпростије питање, али овај, на опште изненађење, поче одговарати на најчистијем француском наријечју.

— Можда сте ви, драги мој, читали и наше класике? упита га Де-Будри.

— Јесам Расина, Корнеља, Молијера, и друге филозофе: Русо-а, Волтера . . .

— Русо-а и Волтера! изненади се гроф. — Сигурно и то без питања родитеља?

— Јест . . .

— Мислим да ништа нисте разумјели. Е сад нам издекламирајте, ако се сјећате какве Молијерове сцене.

Пушкину је добро остао у памети један дијалог који је чуо од свог оца, познатог вјештака у декламирању. Он са заносом поче говорити и зачуди све.

— Добро! красно! викну Де-Будри с поносом. — Господо при оваком знању није га потреба граматику пропитивати.

Из историје и географије исто није био тврд, године разније догађаја није знао, али зато је разне историјске причице причао разговијетно и са заносом.

— Што сте учили по наредби — слабо сте научили, рече му гроф, али за то што сте учили од своје воље — савладали сте дивно. Господине директору, рече он Малиновскому; савјетујем вам да обратите вашу пажњу на овог ученика, јер колико је год расијан, толико је и даровит.

А увјерен сам да је у математици најслабији". И није се преварио. Сухе цифре биле су вазда најмрже богатоме с фантазијом, а сиромашноме са стрпљењем пјеснику Пушкину!

Кад му зададоше задатак, није га био у стању израдити, мучио се неколико, па најпослије остави креду и рече:

— Не, ја не умијем.

— Доста, рече гроф и показа мирно Пушкину врата. Све до ове минуте крijепила је Александра нека нада, а сад је увидио да је зло прошао. Он изиђе збуњен и оде на своје мјесто. Делвига већ не бјеше али за то искочи пред њега Гурјев.

— Могу ли вам честитати? упита он.

— Можете, и вама желим исто онако! изадрије се Пушкин, па рече стрицу: хајдемо за Бога одавле . . .

— Како? Али најприје ми кажи . . .

— Послије . . . Само сад хајдемо . . .

— А зар се с будућим друговима не ћеш поздравити?

— Они ми неће бити другови.

И не чекајући стрица, Александар слети низ степенице, тако да га овај једва стиже.

— Значи, пропао си?

— Јест.

— Па из чега?

— Из математике.

— Само?

— Па зар је то мало?

— Е ништа, молићемо Малиновског, да те пропусти с поправним испитом, а ако ти он ништа не изради, израдиће Тургењев.

И заиста Тургењев је учинио и Пушкин би примљен и без поправног испита у лицеј. Једног јутра јави му стриц ту радосну вијест.

— И без испита? ускликну Александар који таман учаше математику, или боље рећи зијеваше над њом.

— Без испита, рече му стриц — али се директор нада, да ћеш ти до почетка школе, добро научити рачунати.

— Е онда се преварио у нади — рече Пушкин и баци књигу у други крај собе — ено видите ли гдје је сад она књига, ту ће све пролежати док се школа не почме.

— Али је свакоко ваља оставити на мјесто — рече стриц дижући књигу. — Рекао вам је Малиновски да се сјутра сви скупимо код његове куће, јер ваља пробати униформе.

Сјутри дан сви се скупише код директора и ту се упознаше с његовим старијим сином Иваном, исто будућим лицејистом.

Какво ли ту бјеше весеље! Само колико је било смијеха, кад су пробали хаљине: неком широко као врећа, неком пак уско.

У лицеју је било примљено 30 дјеце. Од два Пушчина био је примљен Иван, они, који се више допао Пушкину.

— Хоћете ли доћи кад год код нас? упита га Пушкин.

— Зар мени говорити *ви*? упита га Пушчин.

— Е па хоћеш ли доћи? рече поцрвенивши Пушкин и каза му адресу.

— Драге воље.

— А могу ли и ја доћи? упита их прислушкивало Гурјев.

Пушкин му дозволи, јер и ако му Гурјев не бјеше пријатан, ипак је био весељак у сваком друштву.

— Добро. дођи и доведи Ломоносова.

Пушкин би радо зовнуо Дељвига и Горчакова али они су одма отпутовали у љетњиковце. Он зовне и сина Милиновскога. То мало друштво чешће се састајало код Пушкина, чинили би излете и веселили се.

Стриц једну вече погоди лађу да се мало провозају по Неви. Тек изиђоше на ширину, почеше да пјевају. Василије Лавовић отпоче, својим јасним баритоном, пјесму „Низ Волгу", а пет лицејиста подухватише

својим млађим гласићима, и пјевање разлијегаше се, ако не баш сложно, али одушевљено.

— Ви Гурјев, пјевајте мало лакше — рече Василије Лавовић — јер слуха сасвим немате.

Несташни Александар скочи на ноге и енергично стаде давати такт руком:

— Сложно! сложно!

„У валима се ништа не види . . .“

И пјесма заиста бјеше сложнија. Кад посљедњи звуци у ноћном ваздуху замријеше, Александар у узбуђењу пружи руке к небу и ускликну:

— Ах дивно ли је живити на свијету!

— Молим те умири се — рече му стриц — јер ћеш лађу преврнути.

— Данас је стриче мој дан, и ја за сваког плаћам.

— А гдје су ти новци?

— Па знате да сте ми ви оставили оно 100 рубаља што сам добио на дар од тетке.

— Не, оно ти не дам, ваљаће ти послије; него сада троши то што имаш уза се.

(Да ли је икад вратио синовцу, до крајности заборавран стриц, оно 100 рубаља, не зна се, али четрнаест година послије овог догађаја, види се из писма Пушкинова књазу Вјаземском, да му паре још и тада нису биле враћене).

Наши путници окренуше на десно, и искрцаше се на једном острову. За тим засједоше у башти врло познате гостионице у то доба.

— Бива ми ћемо данас све на твој трошак Александре? ругао се стриц.

— Да како и ја вас још молим.

— Чујете ли господо? Он вас моли да се ни у чеме не устежете. Слуга! донеси ми порцију рибе и боцу шапањца. Немој ни лед заборавити, — нареди Василије Лавовић.

Сви бјеху одушевљени, нешто од вина, нешто од весеља. Попили су већ 2 боце. По стричевом лицу видјело се, да збија шалу с раскалашним синовцем, па за то пуно троши, и да ће све то најпослије из свога шпага платити.

Александар, у улози домаћина, био је особито весео. Образи су му горили, очи особито свијетлиле, збијао је шале, избацивао досјетке, и врло се често смијао својим гласним смијехом, показивајући два реда дивнијех зуба.

— Да знаш, Пушкине, како ти веселье лицу доликује!

— А ви не знате господо — рече стриц — да је овај несткшко до седме године био најнепокретљивији створ на свијету — прави међед!

— Није могуће! чудили су се лицејисти.

— У стрица је вазда од мухе међед! рече синовац.

— То није тако. Ја те добро знам какав си био прије.

Ево ради примјера, слушајте овај мали догађај:

Једног дана обукла је мати нашег јунака у најљепше хаљине и повела шетати. Послије три корака он се већ умори и на сред улице рече одлучно матери:

— „А ја ћу, мама, сјести.

„Мајка се наравно зачуди:

— „Како то? Боже те сачувај!

„А он већ бјеше сјео. На срећу било је лијепо вријеме и блата није било. Сву је ову сцену гледала са прозора сусједне куће једна госпођа, па се поче из свега гласа смијати. Александар јој најхладнокрвнијим начином довикну:

— „Немаш рашта кезити зибе!“

Прича стричева би прекинута гласнијем смијехом другова. Сам Александар, с намјером прикрити забуну, смијао се најгласније, и одједном искапи пуну чашу.

— Боље ти је не пити пуно, ниси научен, рече му стриц.

— На смета ништа.

— Можеш и овдје урадити што-год још непријатније, него оно на улици. Пре-

ставите како је то било онакој знатној дами! Причала ми је, да би волила, да је у земљу пропала.

У опште његова мајка пуно гледа.

— Оставите, стриче, моју мајку на миру! рече давно љутит Александар, па механично стаде резати месо и трпати у уста.

— Па то није ништа ружно; него...

— Ни ријечи више! прекиде га као изван себе Пушкин, јер ћу...

— Шта?

— Јер ћу побјећи одавде...

— Е па нећу. „Поштуј оца твога и матер твоју“ гласи пета заповијед Божија.

И Василије Лавовић стаде миловати синовца по глави, тепајући му:

— Зечић мој! зечић мој!

Тако дјетиње поступање, па још пред друговима сасвим наљути нашег пјесника — лицејиста.

Он скочи и баци нож:

— То је већ сувише!

— Не драги мој, хтио не хтио, ми ћемо те исто по глави помиловати. Држите га господо — није престајао стриц.

Е то је заиста било „сувише“ и Александар као луд побјеже из собе.

— Овај ће луда баш побјећи — препаде се стриц — молим вас вратите га!

Пушчин одлети у потјеру, па стиже друга у дну баште.

— Гдје ћеш Пушкине!

— Пусти ме! рече он са сузама.

— Али ти пута не знаш, ако мислиш ићи кући.

— Ја нећу да ме стриц држи за дијете.

— Он се шалио.

— И шали има граница. Посљедња његова шала била је посљедња капља, која је препунила моју чашу стрпљења.

— А мени се чини, да је посљедња капља, била она чаша вина, од које те стриц чувао — нашали се Пушчин. — Него хајде се врати, стриц ће промислити да си побјегао, јер ти ваља за све исплатити.

— Па ево ти, носи му мој новчаник!

— Не брате; ја се не мијешам у ваше домаће рачуне.

У то вријеме стиже их и Малиновски.

— Шта радите господо? Ми хоћемо да се кугламо.

— Ја не играм! рече Пушкин.

— Па ти хајде гледај.

— А кад нећеш драговољно, хоћеш силом — рече Пушчин. Ти га Малиновски узми с једне, а ја ћу с друге, стране.

И подухваћен с обје стране, Пушкин пође без противљења.

Другови му се већ одушевљено куглају. Он се прислони уза зид и стаде пратити игру.

Кад један не погоди, он ускликну:

— Па ја би знао боље!

— Па пробај, рече му мирно стриц.

— Не ћу.

Али опште веселье бјеше приљепљиво и кад га други пут зовнуше, он рече:

— Ја се не куглам, али на биљарду сам врло вјешт!

— Кукољ се сам хвали, рече полако Гурјев.

— Шта то?

— Глухима се не служи по двапут служба. Него играј.

Пушкин нешто од узбуђења, а нешто и од невјештине не погоди ништа.

— Вићосте ли господо? Ево код кога се треба учити.

Колико иштеш за лекцију Пушкине? — рече Гурјев.

— Није скупо — био је одговор — један добар шамар, ако и ријеч још проговориш.

Гурјев од страха поблиједи. Друговима се не допаде овака дрзкост Пушкинова.

— Баш си Александре убојица — рече му стриц — од друга се увреда може претрпити. Умири се — придода он на француском језику.

— Он ми није друг! рече на истом језику Пушкин.

— Француз! рече неко.

Пушкин се брзо окрену.

— Ко је то опет изрекао? Зар ти Гурјев?

— Нисам ни мислио . . . Бог с тобом — правдао се ухваћени Гурјев.

Игра се продужи. Пушкин је гађао врло вјешто.

— А, је ли? — упита он Гурјева — хвали ли се куколь сам?

— А ја ћу их све девет кегла оборити.

— Нећеш!

— Е онда гледај!

И заиста, по срећи или боље по несрећи. Гурјев случајно обори све девет кегла, па се од радости стаде на пети окрећати:

— Ко ће као ја? Чија је добила? а?

Али се Пушкин више савладати није могао, него стисну песнице и пође на Гурјева. Бјеше блијед, доња му се вилица тресла; он хтједе нешто рећи, али га непослушне усне издадоше и мјесто ријечи, он изговори нешто слично на:

— Ва-ва-ва . . .

— Ва-ва-ва! наруга му се Гурјев.

Сва узбуђена крв јурну Пушкину у главу, и он, као изван себе од љутине, диже руку на Гурјева, и би га ударио да му другови руку не уставише. Гурјев поче плакати као мало дијете. Пушчин узе немирног друга испод руке и поведе га у дно баште:

— Али за Бога, шта радиш — рече му он — Шта дираш у оног ниског Гурјева, та видиш какав је. И уз то памти, да ћеш читавије 6 година с њиме заједно провести у лицеју.

— Све ја то добро знам — рече Пушкин — али шта ћеш, кад имам дивљу нарав. Ја сам као врућ коњ: наљутиш ли га — свршено! он је онда готов трчати преко рупа и провалија, па макар и главу сломио.

— А како си ти кад год паметан. Знаш ли да си ти с памећу измакао далеко од свију нас?

— Лудорија! Ја сам можда само нешто више прочитао . . .

— Ти си много развијенији. Баш смо о томе ја и Малиновски говорили, и он признаје да ти имаш генијалну памет! Ето ти своју памет не држиш високо, а међу тим у неким си ситницама страшно самољубив: ти нећеш никад опростити ономе, ако је у чеме вјештији од тебе, или физично развијенији. Је ли овако?

— Јест! И по томе се види да сам ја глуп.

— Не, ниси глуп, него врућ, дивље нарави. Ето сад си миран и увиђаш своју погрешку. А знаш ли шта би ја сад, да сам на твом мјесту, 'учинио?

— Знам, рече Пушкин и брзо отрча друговима.

Затим приступи Гурјеву и полако рече:

— Опрости ми... и заборави молим те!..

Страшљивац Гурјев препаде се опет, јер се није надао, да ће тај поносни Пушкин у њега молити опроштење. Али по искреном Пушкиновом лицу, он увиђе, да је све то истина, па га загрли:

— Заборави и ти, и памти: ко се воли — тај се и свађа.

— А зар у мене Александре нећеш замолити опроштење — упита га стриц.

Александар се насмија.

— Бога ми стриче, ја нисам први почео . . .

Е онда ја ћу први — и Василије Лавовић пружи му руку.

Пушкин се радо рукова са стрицем.

— Само не стискај тако јако! намргоди се стриц.

Сву ту вече, Гурјев се све лизао око Пушкина и најгласније се смијао његовим шалама и досјеткама.

Кад би да се исплати рачун, између два Пушкина отпоче се распра; оба су хтјела платити. Александар истресе све из

новчаника, али није могао надокнадити ни полу трошка. Остало исплати стриц, и тако се оба умирише.

Оваки су се излети чешће понављали. Пушкин је пазио на се и до свађе никад није долазио. Али највише је томе помогао стриц, који више није частио лицејисте вином, него чајем.

— НАСТАВИЋЕ СЕ. —

Нешто о старинском робовању

— L. M. Hartmann —

Ако ко год из данашњег вијека промета и машинерија прегледа социјалне творевине старога вијека, морају му јасно пасти у очи двије појаве онијех старијех времена, јер се оне противе свему ономе, што ми у модерној цивилизацији називљемо правом и обичајем. У оно је вријеме било у потпуној јакости мишљење, да се сваки туђинац сматра непријатељем, па је према томе морао да буде и без права и без заштите; а туђинац је био сваки онај, који није припадао дотичној општини. Касније се развише полагано из општина савези између појединијех градова, који мало раширише строге границе права туђинаца, а истом на крају старога вијека настаде из савеза разнијех држава око средиземнога мора самостална римска држава, која је још једине Германе и Парте сматрала туђинцима и непријатељима. То се мишљење, које се нама варварскијем причиња, даде лако свести на неразвијене економне прилике старога вијека, а дало би се и доказати, да је сваки корак у господарству ишао заједно са раширивањем круга друштвенијех права.

Мало по мало дошло се и до тога, да ми ону установу, која је карактеристична за унутрашње стање држава у староме вијеку т. ј. робовање не треба да држимо, као да је оно хотимично уведено (или створено) од народа старога вијека, него треба да у њој видимо потребити израз извијесног друштвеног стања. Нико се скоро не противи, кад се тврди, да се робовање могло развити само у оно вријеме, кад је једна друштвена група била са сваком другом групом у потребитој, а из почетка и непрестаној свађи, кад једна такова група није хтјела да призна права друге које групе, кад је другим ријечима: само грађанин био слободан, а сваки слободан човјек грађанин.

Заробљивање у рату (или правије: заробљивање туђинаца) је свагдје први и готово једину извор робовања. Рат се мораратом хранити т. ј. тако, да заробљеници морају вршити све економне послове, које њихови господари не могу вршити ради тога, што су увијек требали да буду на оружју. А да се узмогне основати једно друштво на чврстој основи робова, море се и то претпоставити, да је тај људски рад имао толико вриједности, да прехрани не само свога радника т. ј. роба, него да и преко тога минимума за егзистенцију робову донесе и чистог прихода господару; то се у опће догађало тамо, гдје је ради превеликог релативног насељења, ради међусобног јачег приближавања појединијех социјалних група, сам малени простор земље приморавао, да се људи што исцрпније користе продуктима. Гдје на против то није било, ту је онда побједилац шкодио социјалној групи тиме, што је убијао колико је више могао њезинијех чланова; а сам није могао да мисли на то, како би се окористио радним снагама побијеђеног противника.

Цио се овај ред постепенога развијања и цијела ова веза економнијех и друштвенијех прилика даде свагдје дотле пратити, докле допиру вијести, о којима ми сами можемо расуђивати.

Кметовање је много млађе од робовања, али и оно залази још у предисторијско вријеме. Карактеристични моменти ове институције јесу: привезаност за земљиште, дужност плаћања и кулучење. Може бити да не ћемо погријешити

ако речемо, да кметовање потиче по правилу из Грчке и то тако, да је које ратоборно племе освојило комад земљишта, које је било врло згодно за обрађивање, па је онда покорено становништво предузело у економноме погледу исту ону функцију, коју су на другоме крају вршили робови, али у правноме су погледу били ови у другачијем положају, јер су они били покорени као цјелина, те услијед тога економски стајали у уској вези са освојењем земљиштем и репрезентовали организовану економну снагу. Па ипак је тада било кметовање као нека пролазна институција, особито у онијем државама, које су све више и више своје границе раширивале. Будући да је за сталну обрану освојене земље био премален број господара, који су сачињавали војничку класу, то су се ради тога морали употребити и покорени становници као војна снага; услијед тота изједначише се и они са господарима, а досадашње њихово мјесто у економном послу заузеше опет робови. —

Много јаснију слику о положају и стању таковијех поданика, хектемора, добијамо из недавно нађеног Аристотеловог списа: О атинској држави. Аристотеле вели: у Атици прије Солона бијаше земљиште у рукама неколицине; маса је обрађивала ту земљу дајући шестину од свију плодова; кмет је био дужан да са женом и дјецом кулучи своме господару; а ако би се превише задужио, продао би га господар као роба. Много је друкчије изгледало послије кратког времена: у Атици настаде слободна сељачка класа, која себи изводева и политичка права, али је, разумије се, била дужна да брани земљу. Са свијем сличне прилике налазимо и у најстаријем времену у свима државама, које су биле основане на освојеном земљишту, особито у онима, што су их оснивали Дорани, и које су се као н. пр. у Шпарти и на Крети држале све до пропасти Грчке самосталности; у другом су дијелу Грчке на против ишле револуције, којима је пошљедицом било политично изједначење свију класа као н. пр. у Атини, за еманципацијом сељачке класе, тако да би се могло ставити питање, да ли нијесу може бити оне борбе, које су касније историци и филозофи назвали борбама демократије против аристократије, биле услијед својијех узрока и пошљедица борбе и за еманципацијом у економноме погледу.

Ако се ради тога прелаза досадашњијех радника из сељачке класе у војничку осјетила потреба, да земљи треба новијех радника т. ј. робова, нестајаше с друге стране мало по мало свију заћевица и свађâ појединијех сусједа у самој Грчкој услијед савеза градова и услијед уређенијех правнијех односаја између грчкијех градова, особито од онда, како сви Грци морадоше ступити у заједничку обрану против непријатељскијех напада изван њихове домовине, то је морао пасти број грчкијех робова у Грчкој, док су ратови са „варварима“ доносили са собом у Грчку „варварске“ робове, људе, који су им и по народности и по језику били туђи. Па и ако је овај моменат био доста важан по робове, ипак је по њихов положај много важнији онај економни преокрет, који се извршио између Омировог времена па до 5. вијека пр. Хр. услијед силнијег намножавања становништва и услијед јачег и законом заштићеног односа и саобраћаја међу појединијем грчкијем државама. Ако се у пријашње вријеме у истини продуцирало у кући само за кућу, те услијед тога била и разгранатост радње на ниском степену, то се касније у Грчкој продуцирало највише за градска или такођер за прекоморска тржишта, и тако ступи на мјесто кућњег рада индустријално или обртничко подузимање. И од сада стадоше читава јата робова радити по обртничкијем центрима али не за пријеку потребу свога газде, него као живи капитал за што већи његов добитак.

Приликама, какве су заиста и постајале, одговарала је и теорија. Ако Аристотеле мисли, да би робовања могло истом тада нестати из нашега друштва, кад би се чунак код стâна могао сам од себе кретати, то се онда не да друкчије разумјети, него као кад писци комедија исмијавају легенду из златног старог вијека, у којем би на мјесто робова дошла само она реченица и заповијед: „Tischlein deck'

dich“. Аристотеле покушава такође да оправда робовање као природну потребу тиме, што вели, да јачи влада над слабијим. Тако ни Плато није признавао науке о оправдању робовања преко природнијех разлика људскијех способности, па је и покушао да нам представи слику своје, свакако сувише идеалне државе, а да не остави робовању ама баш ни најмање мјести у њој. Па и за ову се теоријску конштрукцију налази доказа у истовременим ондашњим приликама, у развијенијем обртничким и трговачким градовима у Грчкој н. пр. у Атини и Сиракузи ишло се чак дотле, да грађанин и војник нијесу били појмови, који значе нешто једнако. Мјесто праве војничке дужности почеше се уважати плаћеничке чете, те тако настаде у тијем градовима прилично многобројна класа становника, који нијесу ишли у рат, а нијесу ни новаца имали, да би могли држати неколико робова, ἄβογλα звани, нека врста слободног пролетаријата, који се жуљевима на руци морао прехрањивати, и већ концем 4. вијека изгледа, да је та класа била највећи саставни дио становништва у Атани.

Свакако је из почетка правно био у истоме стању, као и они поданици у Атици, и онај елеменат, из којега је у Риму постао plebs; и ако то римска историја ставља истом на степен економнога развитка, на коме су и други узроци могли бити поводом постајања кметовања, ипак је каснији развитак у Риму исти као и у Атини, као што су и извори робовања и тамо и овамо једнаки. Па за то није оправдано стављати истинито стање робова у опречност са стањем, које би им по праву припадало, јер је доста кад се сјетимо, да је то за нас „патријархално стање“, и кад споменемо романтичне пјесме потомака, који су опјевали то златно доба. Па макар се ми са нашег модерног становишта колико му драго грозили пред оном сликом, коју нам износе пред оче њихови правни погледи, ипак немамо ни мало права да речемо, е се то није фактички ни извршавало, кад се у мислима пренесемо у оно доба, кад су настали ти правни погледи т. ј, када ниједан туђин није имао никаквог права и када је робом био само туђинац, када је оно, што ми на сваки начин „грозним“ називљемо, било према туђинцу просто у обичају. Страхоте, о којима нам се прича да су извршивали Атила и индијски поглавари, сматрамо ми као историјску истину, а прешло нам је скоро у обичај, да прегледамо и неопазимо „ради некијех нутарњијех разлога“ исто то и у најстаријем времену класичног старог вијека; не би било право, да се на исти степен стављају сва питања хуманизма и то она из најстаријег вијека са онима из најновијег; исто тако као што не бисмо трпили, да се наша „хумана“ мишљена успоређују са мишљенем Клодвиговим и Брунхилдиним. И даље, ми не смијемо мјерити најстарије доба мјером нашијех модернијех начела. Како би погрјешна била слика нашега вијека, кад би који будући историчар изоставио из своје историје вијести о положају белгискијех рудара или вијести о стању станова у многим фабричким градовима само за то, јер би то по његовом тадањем схватању било нешто невјероватно!

Мора се нагласити, да се при поступању с робовима пазило једино на газдине економне интересе. Ако игдје то је овдје морао вриједити гвоздени закон о награди покрај све његове строгости, тако да је господар давао робу само онолико, колоко је мислио да је потребно за одржање његове радне снаге. Из Катоновог списа „О пољопривреди“, који наравно не пада са свијем „у старо добро доба“, али је писан ипак прије потпуног обрта у економним приликама, можемо видјети, колико је трошио газда за издржавање свога роба, који би на пољу радио, а то одговара награди или плати при слободном раду,

Према томе је био годишњи буџет једнога роба ово:

1. Храна: Жита 51 модиј = скоро $4^1/_2$ хектолитра (чаршинска цијена око 200 сестераца).

Мошт и (најгоре) вино: 24 модија = нешто преко два хектол. (чаршинска цијена (доброг вина): 120 сестераца).

Зачини: сирће, уљика и уље: 3 модија = око 26 литара.

Соли: један модиј.

2. Одијело: Сваке године по једно доње, а сваке друге по једно горње одијело и један пар сандала.

3. Стан: Овдје треба разликовати оне робове, који су радили у ланцима под строгијем надзором те збијени у густе масе заједно и становали, а таки су били само на развијеном великом имању, такове ваља разликовати од онијех робова, који су радили по мањим имањима, те им и станови били по свој прилици бољи.

Према томе може се и неким поуздањем тврдити, да је скоро превише било, ако је који газда потрошио на свог роба годишње 200 сестераца = 40 марака — резултат, који се тиме потврђује, што Колумел (по прилици 200 год. послије Катона) у свом тачном рачуну чистог добитка од сађења винограда урачунава новац, што је потрошио за куповање робова, који ће радити у винограду, али не урачунава оно, што је потрошио за њихово издржавање, а из тога се може закључивати, да се није много обазирало на новац, што је био потребан за издржавање робова, особито ако је газда на своме имању и жито сијао, па се лако могло прећи преко те суме, кад се гледа цијена, за коју је роб купљен. Узме ли се у обзир још и ово, што је за Катонова времена био обичај, да се могао даље продати и такав роб, који није био више способан за рад, тако да није никако могло бити говора о обезбјеђењу робова у старости, то се онда разумије, како су робови били добар капитал господарев, и како нијесу тачне оне вијести, по којима се стање робова тежака таковим приказује, као да су се они могли издићи изнад минимума егзистенције у најстрожем смислу ријечи.

Највише су послова морали вршити робови наравно онда, када је римска војска морала непрестано да војује по свијем крајевима средиземнога мора. Сељак, који је кроз толико година као војник морао да буде далеко од своје куће и домовине, ако није имао робова, да му они земљу обрађују, није се могао никако одржати, па макар још и не подлегао конкуренцији сицилијанског жита.

Сељачки је сталеж у велико почео опадати, велики је посједник већ због тога организовао сав свој промет на основи својијех робова, јер роба нијесу као слободног сељака позивали од плуга да иде у рат, а томе ваља придодати још и то, да су римске војске слале сваки дан на пазар по неколико хиљада робова. па их се тако могло пуно за јефтине новце добити; а издржавање је било у толико лакше, јер по правилу роб није смио имати породице као слободан сељак. Према томе нијесу наравно имали никаквог успјеха они закони за слободан рад, који су издавани за вријеме таковијех прилика.

То се са свијем промијенило за владе римскијех царева, тако да у другој половини првога вијека посл. Хр. није баш са свијем нестало робовања из римске државе, али је — са свијем противно социјалним приликама старога вијека — роб био посве малене вриједности обзирући се на кметовски и слободни рад. Тако јасну појаву, као што то постепено потискивање робовања, можемо само тако разумјети, ако погледамо, како престају и они узроци, који су подлога овој институцији. Segré је, чини ми се, први у ономе смислу примијетио, да је за Августа почело у Италији понестајати робова, а томе је узрок, што је била постављена граница римскоме царству. Из почетка се у староме вијеку строго држало правила, да је сваки туђинац уједно и непријатељ; али се фактички вриједност тога правила све више умањивала, чим се дошло до каког новог савеза. Када су лакле сви народи средиземнога мора били разнијем савезима спојени у једну цјелину: у римско царство, а ово се царство није хтјело даље да раширује, или није имало средстава да се даље раширује, него се опасало као некијем бедемом савезничких кнезова и народа, само да не делази више у дотицај са варварима, то је онда заиста скоро пресушило оно врело, из којега је потекло робовање. С друге је стране ради тих спољашњих узрока било у самој држави и превише слободнијех радника, који су ту празнину испуњавали, по што је само извјесни дио становништва служио у војсци.

Тако ступи на мјесто робова кметовски сталеж, за вријеме царева звани coloni, али они не потичу од робова, него од сиромашнијех римскијех грађана и провинцијалаца, који су се на сваки начин морали предати великијем посједницима, само да макар икако одрже оно мало кукавног живота, ако нијесу могли у оном времену, када је агрикултура цвјетала, наћи посла ни у обрту ни у трговини. Њихове спахије учинише их онда фактичкијем кметовима, који су и пуно плаћали и пуно кулучили, а и држава је ставила на њих своје законске правице, те их као земаљско становништво привезала за своје земљиште, и тијем себи обезбједила порез и момчад за војску.

Услијед повећања разноврстности промета ступи такођер и у римском царству на мјесто продукције само за кутње потребе индустријални промет, а послове је наравно вршио из почетка роб. И управо то повећање индустрије бијаше узроком, да су робови радници могли доћи до самосталнијех стања путем peculium-a и откупа за слободни рад, те је тако сав рад прешао у руке слободнијех, којима ради њиховог ниског социјалног стања не стајаше на путу дотадашње мишљење, да није часно, да се грађанин прехрањује знојем лица свога.

Ради недостатка робова радника тумачи се још и то, да се за вријеме царева узимало под најам све више и више слободнијех радника, и да се може бити тијем у неколико штедила радна снага робова. Међутим је управо то морало повисити цијену робовима радницима, а умањити користи, коју је имао газда од рада слободнијех радника. Онда је лако разумјети, да се празнина, која би настала смрћу или ослобођавањем робова, није могла опет попунити робовима. При овоме нас факту не смије бунити то, што је баш за вријеме царева растао број онијех луксуз-робова, које су држали богаташи по великијем градовима за послуживање и за особно задовољство. Јер таки су робови узети са поља и из радионице, те су уједно они сачињавали релативно највећи број ослобођеника. —

Ми морамо дакле у економним и социјалним приликама тражити узрок и престајању робовања; а оне се двије основе, које су карактеристичне и за спољашњу и за унутрашњу организацију старовјековног друштва: непризнавање права туђинаца и робовање, могу судити са једног те истог становишта, јер оне стоје у врло уској каузалној вези. Остало, што се наводило као узрок опадања робовања, или је неумјесно или се може сматрати само као симптом оног великог развијања, које смо ми навели, па према томе нема сталне вриједности.

Римски се закони нијесу никако принципијелно противили ни робовању а тако исто ни оном другом правилу; они нијесу ишли пред фактичкијем развијањем, него за њим у приличном растојању. Закони су Августови ишли чак у прилог одржању робовања тиме, што су запрјечавали пуштање робова на слободу, па би у њима могли скоро и ми као и Segré видјети свакако узалудан покушај, да се мало обустави економно развијање. На против су били закони касније царева са свијем повољни за робове т. ј. они су настајали, да се на сваки начин ублаже оне свирепости над робовима, али ни из далека нијесу покушавали, да са свијем искорије не ту институцију. Клавдије је поклоњао слободу онијем робовима, које би господари истјерали због старости или болести; Хадријан је забранио господарима, да не смију убијати својијех робова; Антонији су отворили робовима пут, по коме су се могли ослободити својијех окрутних господара, ако би се они што год огријешили о њихово право, па су издали и много закључака in favorem libertatis (за љубав слободе). Не може се тачно казати, да ли су у истини ове различите одлуке и интерпретације имале утицаја на господара силецију, али нам ипак оне показују, да се свакако човјечније гледало на стање робова, а то се појављује најприје у стојичкој филофији, а касније, свакако под утицајем прве, и у теоријској правној науци. И Сенека наглашава, да је и роб човјек, да разлике у достојанству и у друштвеном положају нијесу природно него људско уређење, јер да може бити слободна душа у онога, „који је у ланцима рођен," а спутана у онога, ко је роб

страсти, па ма он и највећи достојанственик био. Томе одговара и оно, што су каснији јуристе образовали покрај „jus civile“ и „jus gentium“ још и једно треће право „jus naturale“, па дошли до тога увјерења, да је „jus gentium“ узрок робовања, а никако „jus naturale“. Роб се покорава своме господару contra naturam по позитивноме праву, веле они. Па ипак се не може у цијелој правној литератури наћи ни једна ријечца, која би била управљена против самог постајања робовања, а то за то, што се то сматрало као друштвена потреба прошлости, садашњости и будућности.

На истом је основу стајало и хришћанство а и морало је стајати; против многијех покушаја, који би жељели да укинуће робовања прогласе дјелом хришћанске цркве, мора се навести, да је само помоћу тога завладало хришћанство у римској империји, јер је оно, што год је више могло, пристајало уз свјетовне институције државе, и баш у тој могућности лежи знатан дио историјске величине хришћанства. И ако је истина, да је хришћанство, пошто је и потекло од нижег сталежа у провинцији осуђивало дрзовито презирање тјелеснога рада богате римске господе, то ће се ипак свако сложити с нама у томе, да хришћанске догме нигдје не осуђују робовања. Свакако се вели: „Ко се зове робом господњим, тај је слободан у Господу, а ко се зове слободним у Господу, тај је роб Христов“; али даље „сваки остаје у ономе звању, у које је позван; и као што се дјеца морају покоравати своме оцу, тако се морају робови покоравати своме господару; свакако трéба да и господари благо поступају са својим робовима, јер Господ на небу не пита, ко је каквог звања“. На овијем реченицама из Павловијех посланица оснивају црквени оци своју науку, која се, што је лако појмљиво, са свијем слаже са правном науком, само што они наводе разјашњење робовања: гријех. Бог или „природни“ ред ствари (т. ј. толико, колико и „jus naturale“), вели Августин, није хтио, да један човјек господари над другијем, који је такођер обдарен разумом, него само над бесвјесном марвом; за то се у св. писму и не спомињу робови прије Ноја, него се робовање јавља као праведна казна због гријеха; божја је казна и пораз у рату, из којега слиједи (а то је „jus gentium“) заробљивање и робовање; Бог раздјељује казне по своме праведном суду; природно је опет, да душа робова може бити слободна, а господар да може бити роб страсти. Ниједан незнабожачки Римљанин не би могао писати енергичније обране робовања, као фино образовани црквени отац, пред којим су лежале књиге класичне знаности све од Аристотела па до римскијех јуриста. На оном ће се свијету подићи онај, који се на земљи понижавао; на земљи морају људи стрпељиво носити окове, у које су окована за казну ради гријеха.

Па и практично дјеловање хришћанске цркве одговарало је науци црквенијех отаца. Њој се не може ради тога ништа пребацивати, пошто се она налазила у таковоме друштвеноме реду, који за свако вријеме бива одређиван историјским развијањем и који је за тадашње прилике једино могућан био; с друге стране она није изашла, нити је могла изаћи, из тока тога развијања, које је, како смо видјели, ишло за тијем, да на мјесто робова радника ступа или кметови или слободни радници, када је католицизам постао доминирајућа црква, и које је настајало, да се из почетка ублажи робовање, а касније га је са свијем и уништило. Не смије се цркви пребацивати, ако закони некојих хришћанскијех царева нијесу били за робове тако благи као они Антонијеви; а ни то, што ни папи ни цркви ни манастирима није сметало да држе робова баш као и свјетовнијем господарима. Па макар се са робовима, у рукама свештенијех лица како му драго благо поступало, опет не смијемо то сматрати као борбу цркве против робовања у томе смислу саме ријечи; ако је црква свој строги поглед на брак и тиме појачала, што је био признат и брак робова, опет су за то и родитељи и дјеца остали робовима; ако је покрај разнијех начина ослобођавања било допуштено и ослобођавање „in eccelesia“, опет нам ни то не доказује, да је црква ишла на руку ослобођавању, него само то, да је она у томе погледу ступила на мјесто

државе, као и код многијех других јавнијех аката.

Главна је заслуга цркве у томе, што је она, потпомогнута у своме дјеловању од римскога царства и подигнута на његовоме темељу, створила форму, тако да су римско-хришћански народи остали у духовној заједници помоћу вјере и хијерархије још и у оно доба, када се римско царство најприје стварно, а касније и политички и правно распало на много честица. Услијед те заједнице није могло никако оживјети ни оно старо ратно право, а тиме ни робовање у ширем смислу. Германи су преузели кметство у форми римског колоната, а политички савладане Римљане нијесу учинили робовима, јер су они, као што обично бива, дошли као савезници а не као непријатељи римске државе. Кметство се дакле, које је далеко потиснуло робовање, могло под једнакијем економним погодбама и даље мирно развијати; тај процес можемо опазити и у почетку средњега вијека у историји економног развијања великих црквенијех имања; па и опет црква не показује пута, него је и њу понијела за собом јака струја економног и друштвеног развијања.

Како се романско-хришћанско-германско друштво заједно са својом црквом држало још својих старинскијех погледа, показује његово поступање према свима онима, који су стајали изван круга његовијех права и цивилизације. Папа Гргур I. устао је врло енергично, исто као и св. Адалберто послије 400 год., против безакоња, што су чивути држали Хришћане као робове или трговали њима, па је ради тога била укинута и та врста робовања у свима државама, гдје је била хришћанска црква од утицаја. С друге стране видимо франке, гдје при својијем ратним походима на источној граници хришћанско-германске цивилизације воде у робље читаве масе Авара и Словена. Дуго су се времена живахно извозили робови из Чешке у Њемачку, а главно је тржиште за робове било у Прагу, док се није и у оним земљама, које источно граниче с Чешком, појавило Хришћанство и цивилизација, док и оне нијесу ступиле у државо-правну заједницу. Касније се појави у сјевероисточнијем маркама невољништво. „За њемачки је ред“ вели Ламприхт „био неслободан сваки онај, који је остао робом поганскијех кумира, а слободан сваки онај, који се клањао хришћанскоме Богу“. Исто је тако било и ондје, гдје су дошли у дотицај нашљедници Римљана са потомцима Парта, или гдје се састало Хришћанство са Мухамеданством. Као што су Мухамеданци штедили слиједбенике своје вјере а у ропство одводили Хришћане, тако су исто и Хришћани поступали са своје стране према Мухамеданцима; Ислам се и Хришћанство нијесу међусобно могли никако да помире и сложе. Талијански су научници саставили врло интересантне статистичке таблице о трговању сараценским (и татарским) робовима, па се из њих види, да се покрај свега тобожњег природног права живахно водила та трговина у Млецима и у Ђенови још при измаку средњега вијека; а то је баш у оно вријеме, када се у талијанскијем градовима законитим средствима устајало против држања домаћијех хришћанских робова. Ако се ради повишавања цијене робова и ради ријеткости вијести о томе трговању може закључивати, да је у 15. вијеку почело мало по мало у Италији нестајати трговање робовима, то се тај појав даје тумачити једно тако, да је мухамеданска држава ступила у уже везе и уређеније односаје са хришћанскијем државама.

Па ни постанка робовања у земљама преко океана није могла црква да спријечи, и ако откривање Америке пада у оно доба, када су без сумње многи Хришћани сматрали робовање као неко зло, и ако су се црквени оци са много пожртвовања борили за напредак човјечанства. Они су узалудно подизали свој глас против економнијех прилика, док су се хришћански краљеви и трговци богатили једино трговањем робовима. О томе нас увјеравају писма Гордонова, који је познат као одлучни непријатељ трговања робовима, али који се за мало времена морао и сам увјерити, да не може против тога никако и ништа успјети. Он сам овако пише о робовима, који се извозе: „Па све кад би и могли, не би се они хтјели повратити у своје колибе, које су одмах разрушене, чим су их они оставили; па кад би

они то учинили, тада би их напала јача племена, а све би се тако свршило, да би они морали замијенити старе окове новима".

Прави је узрок у томе, што она небројена црначка племена у централној Африци стоје још и сада на оном степену економног и друштвеног развитка, на којем они не признају међусобне правне егзистенције, док се Мухамеданци између себе припознају, као и прије хришћанске државе, али не припознају црначкијех држава. Потпуно се право споменуло, да ће, ако пође за руком да се са свијем запријечи трговање робовима, бити једина пошљедица то, што побједничка црначка племена не ће продавати својијех заробљеника, него ће их по свом старом начину све поубијати. Повраћају се дакле исте оне прилике, које су постајале у староме вијеку међу Грцима и некијем варварским племенима, у којима су без сумње били Грци друштвено напреднији елеменат, као што су данас Араши. Док не пође за руком, да се цијела Африка раздијели међу европске силе и да се ваљано колонизује, или док се црначка племена економно толико не подигну, да дођу до посједа, који би међусобно а и од европскијех сила био признат, дотле не ће бити могуће заједити правог извора робовања, па макар се и с најбољом вољом ударало само на симптоме робовања.

Веома су малени практични добици, које модерно цивилизовано друштво мора да добије од институције робовања; јер ми се можемо подичити, да не стојимо, макар и теоријски, на ономе становишту, са којега се не признаје право човјека појединца; само се још на извјесним ограниченим дијеловима земље налази остатака оног уређења, које је било опћенито у становитом стадију друштвеног развијања, које се завршило нашом данашњом организацијом. А пошто историја робовања заузима одвојени и са свијем ограничени дио највећег друштвеног проблема, проблема људских односаја зависности, управо је за то од особитог социјолошког интереса. Индуктивно је истраживање доказало, да се робовање појављује код свију народа, који су се попели на неки извјесни степен економног и друштвеног развијања, па да се оно још и тада појављује, када се у исти друштвени положај ставе људи, који у осталом стоје на вишем степену културе. Економно и м ј е с н о растављање појединијех друштвених скупова међусобно појављује се у оној реченици, која вели, да туђинац нема никаквог права; подјела рада у самоме друштвеноме скупу проузрокује друштвене односаје зависности; а када се споје оба фактора т. ј. нацијонална подјела рада и оскудица у интернацијоналној подјели рада, тада ће ови односи зависности добити облик робовања. А што се више буде ширила асоцијација једнакоправнијех људских друштава у току историјског развијања, у толико ће бити ужи круг бесправности и робовања.

Младен Смиљанић.

Мисли и максиме*)

од Емануела Вертнајмера

Ко слуша шта говори свет, који га мимоходи, чуће највише ове две речи: „Ја" и „Новац".

Јавно мњење често је пута најјача веза брачне заједнице.

—

*) Немац Емануел Вертнајмер, публиковао је пре више месеци дело под насловом „Pensées et Maximes". Предговор је написао академик Франсоа Копе. Француски литератори, који у овом жанру имају претке као што су Шанфор, Ларошфуко и други, примили су Вертнајмерово дело не само с благоволењем, већ и са извесном врстом добродошлице, јер у таленту пишчевом надају се добити једну замену или попуну у овој врсти књижевности, која је тако стара, али и тако млада, као што је и ретка. Преводилац, читајући ово дело, стекао је уверење — основано или не — да би известан део филозофских и моралних пишчевих опсервација могао послужити и српским читаоцима, ако не забаве ради, а оно корисно, и за то је ове врсте и превео.

Прев.

Кад очајник баци поглед да викне у помоћ, он види само очајнике.

—

Ко хоће да види све своје мане, тај треба да се потруди да осиромаши.

—

Кад би било слободне воље, ко би дошао на овај свет, и ко би га оставио?

—

Сиромаштво би било одмах укинуто, кад би се имућни могли тиме обогатити.

—

Од како су постали закони, од тада не познајете људе.

—

Добро срце цени се, јер оно не примећава да га злоупотребљавају.

—

Дружељубље је особина умети се ослободити себе самог.

—

Брачни пар најбоље се познаје по томе што ни мало не личи на заручнике. (Brantpaar).

—

Човек улази у друштво обично као ласкавац, остаје у њему као досадан, а излази из њега као подсмевало.

—

Публика разуме од уметности готово сва дејства, али готово никад не зна ништа о узроцима.

—

Имај успеха, па ће ти и срамота донети части.

—

Оригинална неучтивост налази увек одушевљене апостоле — лудаке, којима ласка што разумеју оно што паметни људи не могу да разумеју.

—

Шта је то морална узбуђеност? Понајвише завист, и ништа даље.

—

Кад се гурман врати природи, сув хлеб му је посластица.

—

Само они што се воле имају појма о вечности.

—

Револуције угушује навика више од све оружане војске укупно.

—

Они, чија су искуства само разочарања, јадикују за златним данима свога неискуства.

—

Сваки би хтео помоћи средствима других.

—

Љубоморнога ништа тако не весели него кад види понижен предмет његове љубави.

—

Ко се са животом завади, тај се са смрћу помири.

—

Ја све мислим да су женама дате сузе да би се могле смејати људима.

—

Нико се са животом не растаје под већим притиском од опога, који својевољно тражи смрт.

—

Једном је неки старац рекао: тек она старост што долази, утешиће ову садашњу.

—

Вјеруј у Бога, то значи да треба да верујеш у извесне људе.

—

Ко познаје свет онаквог какав је, тај се мора чудити како то да сви не патимо од лудила за величином.

—

Зар пакао још и после *овог* живота? Каква фантазија!

—

Неблагодарност боле, нарочито онда кад се доброчинство мислило узети као основни капитал.

—

Здрав људски разум био би више цењен, кад не би свак мислио да га има.

—

Наши непријатељи обично су они, којима би смо ми, или који би нама требали да буду благодарни.

—

Лењивац се намучи више за један сат, но вредан човек за читаву годину дана.

—

Сви пороци готови су да помогну невољи.

—

Многи нас само њиховом мржњом опоминју да исповедају веру љубави.

—

Нема ничега од чега се човек дуже растаје но што је младост; она је одавно остављена и све нам се чини — ту је!

—

И образовани народи тетовирају се поштењачким лицима.

—

Чим нас хвали какав глупак, он то није више.

—

О, дабогме, има платонске љубави! Али само међу супружницима.

—

Било би за сажаљевање не волети себе више од ближњих.

—

Има добрих и рђавих људи; први висе о нама; о другима висимо ми.

—

Чим држава постане религиозна, будите уверени да слути неку рђавштину.

—

Страх је кукавичлук; уплашеност је нагон.

—

За песимисте нема ничега што је тако без икакве вредности као што је живот — изузимајући њихов.

—

Шта једном парвенију (искочцу) не достаје, то је умешност да своју срећу покаже на укусан начин.

—

Јавно мишљење? Ми му жртвујемо све, да спасемо нашу част, па и част.

—

Ишти све од Сажаљења, само не помоћ.

—

Мало је њих који пишу с талентом, али их има много, који читају с талентом.

—

Нико не би хтео да умре, а сваки би хтео да убије време.

—

Кад не би било Својине, готово нам не би требала ни једна врлина.

—

Брак ће постојати све дотле, докле му мираз буде био веран.

—

Људи воле за то што су суревњиви; жене су суревњиве за то што воле.

—

Ми бисмо често морали презирати себе саме, кад не бисмо друге познавали боље од себе.

—

Ми више волимо да нас покраду него да нас преваре. Лопов вређа нашу својину а варалица нашу сујету.

—

И брак има својих изненађења; најзанимљивији су: кад жене постану насртљиве, а мужеви невини.

—

Ми ништа не пружамо другоме с већом готовошћу но руке — кад су празне.

—

Свака несрећа могла би се сносити, кад би човек могао избећи: утехе, сажаљења и задоцнеле савете.

—

Кад би било потребно, да се Небу шаљу место молитава златници, готово сви људи били би незнабожци.

—

Човек се често каје што је починио не рђава, већ добра дела.

—

Самољубље одликује се од љубави према другом полу: што нема ни трага од отпора, безграничном верношћу, страшћу која не стари никад, што никад нема супарника, (или врло ретко), и, нечим што је најутешније: нико се није убио из самољубља.

—

Ништа се лакше с другим не дели као предрасуда.

—

—

Новцу не треба никаква препорука. Жртвуј се кроз читав низ година, а само *један* дан седи да се одмориш, па ће ти људи рећи да си себичњак.

—

Понуђене услуге често пута су молбе.

—

Највише би требало сажаљевати оне, који не могу да помогну.

—

Како би био срећан да знаш, мимо колио си опасности минуо данас!

—

Рђава савест често пута само је последица доброг памтења.

—

Каин и Авељ — то је, готово, сва садржина светске историје.

—

Дух је младост старости.

—

Да човек правилно мисли треба му више храбрости но духа.

—

Данас многи онај став из св. Писма тумаче овако: у зноју туђег лица треба да једеш хлеб свој.

—

Кад би морални појмови били банкноте, свештеници би сами себи придиковали морал.

—

Шта је највећа раскош? — Имати срце.

—

Бриге су болести, од којих беже и лекари, које у помоћ позовете.

—

Смрт се очекује с таквом сигурношћу, као да неће никад доћи.

—

Брак је често само подела два срца.

—

Не говор, већ сажаљење требало би да разликује човека од животиње.

—

О људима има само *једно* правилно мишљење — оно, које се непрестано мења.

—

У омаловажавању других има много самопоштовања.

—

И поносити људи по некад су скромни; има их и таквих, који се поносе прецима својих коња.

—

Многи постају безбожници, јер многи лупежи то нису.

—

Према незнатним владаоцима природа чини увреду величанства, која до сад није била кажњена.

—

Кад би физичка уживања могла трајати колико и душевна, убрзо би нестало душевних.

—

Ретко да видите још кад год тако озбиљна лица као при читању јеловника.

—

Извесни филозофи имају само дотле духа док их човек разуме.

—

Мизантроп мрзи све људе, сем оних које не познаје; Филантроп не воли само оне, које познаје.

—

Музика не би могла бити тако божанска уметност, кад би изражавала и наше мисли.

—

Како се стварају нова уживања? Умеривањем старих.

—

Од љубави до пријатељства само је један корак, али корак у натраг.

—

Нико нема одважности да се покаже онакав какав је, али је има... будала!

—

Изгуби се равнотежа кад се препуни глава.

—

Свака мода два пут је смешна: у почетку и на крају.

—

Најудобнији патриотизам то је онај — поносити се Отаџбином.

—

Бити сиромах и добар, двострука је срећа.

—

Одважност владалаца захтева често много поданичке храбрости.

—

Жене тек онда примећују да старе, кад су други одавно престали примећавати.

—

Да неко постане сатиричар, довољно је да посматра себе самог.

—

Губитак, што га највише жалимо, то је добит. која нам се измакла.

—

Често се пута нуди нешто што је немогућно, да би се одбило нешто што је могућно.

—

Онај, који има духа, има и ту рђаву страну, да га тражи и у другога.

—

Често један закон почини зла, која кажњава други закон.

—

Како би се људи поносили кад би знали како дубоко умеју да увреде!

—

Човек се заљубљује исто тако често због оскудице укуса, као и из досаде.

—

Многи имају части само онда, кад буду нападнути.

—

Мртвацима оскудева само осећање њихове среће.

—

Како би се човек јако могао обогатити кад би и у свем другом могао тако да штеди као у доброчинству!

—

Само је онај суверен, који је апсолутан господар свога времена.

—

Владаоцу не пада ништа тако тешко као не изазвати дивљење.

—

Кад владаоци рчу, дворани у том шуму чују мудре изреке.

—

Ученост је у свом развитку створила и нову врсту књижевности: књигу, која је много читала.

—

Има срца, којима се може сећи дијамант.

—

Сиротињски раскош често више потреса но њихов јад.

—

„Le stil c' est l' home". — Да л' заиста, тако мало има добрих људи?

—

Молитва сиротих то је захтев, а молитва богатих — признаница о пријему.

—

Само једна врста љубави трајна је — она несрећна.

—

Вредност племства мери се по броју предака. А колико би, онда, дубоко требало да последњи потомак презире првог претка?

Св. М. Ј.

*

ОЦЈЕНЕ И ПРИКАЗИ

Стари познаници

од Јанка М. Веселиновића.

Под овим заједничким именом изашло је цигло у овој години пет нових приповедака г. Јанка М. Веселиновића. Оне се зову *Марша*, *Преслава*, *Слепи Деда*, *Биров*, *Ашиков гроб*. И ево укратко њихове садржине.

Марта је прича о једној девојци која не лаже и која не да да се лаже. Она је поверовала у љубав једног, као што г. Веселиновић каже, сеоског Кевиља. Љубав је та варљива; Кевиљ се даје од оца наговорити да другу испроси. У очи прстена, Марта га предусрета и стаје преда њ с пиштољем у руци. Тако јакој вољи неверник се мора да приклони; шта више, она се моментално, и на њега преноси. Он, дотле тако слаб, добија у један пут толико куражи, па уз пркос оцу узима ту дјевојку коју је сам изабрао.

Преслава, то је опис једне литије за време суше. Ту је још занимљива силуета неког газда Лака, који је добро с влашћу, јер јој доставља, и који изазивље људе да против ње говоре, да би имао шта достављати. При крају Лако „извлачи добру врљику“, и то је у толико занимљивије у колико показује ненадно пренуће једног дотле страхом утученог света.

Слепи Деда, то је песма у прози о једном слепом старцу коме је Бог узео једног сина, па другог сина, па најзад и очњи вид. Њему остаје само још једна унука. Сва се љубав његова на њу једну прикупља, и, завијајући се око ње у тминама свога слепила, он налази у њој управо свој штап. Најзад, умире и она, и онда лепо је изведено како старац кука над њом од прилике онако, као кад слепац у један пут без штапа остане. Символ се тај у осталоме, придржава. Као једини спомен на њу, старцу је остао један штап који је она одељала, и коме он даје сада њено име, Милица. Он се привија уза њ, као што се некада уз њу живу привијао, говори с њиме као што је некада с њоме разговарао, тепа му, милује га, — и најзад то постаје већ жалосно, како он према своме штапу почиње осећати оно што се само према живим створењима осећа.

Биров, то је један човечуљак једва три стопе висок, кога цело село зове Маркић, и који се зна шалити као ретко ко. Он има три сина. Кад 1876-те долази рат, њих узимају у војску сву тројицу. У једном од првих бојева падају сва тројица. У том малом човеку од три стопе, с којим дотле нико није хтео озбиљно говорити, настаје услед тога промена. С једном управо библијском озбиљношћу говори он кмету да је смрт његових синова за њега знак да цела његова кућа ваља да се „угаси за отачество“. Он се решава да и он иде тамо где се бије, и где се гине. Он се јавља Влајковићу, и у сам раздвој прве битке једна од последњих турских пушака баш њега посред груди погађа.

Ашиков Гроб, то је како сам писац каже, бајка о несрећној љубави једног сеоског Ромеа и једне сеоске Јулије, који се таман толико воле колико се њихове породице мрзе. Да би ту љубав осујетио, њен отац поручује једном газди испод Цера да дође де проси његову кћер. У очи прошевине њих двоје имају последњи састанак. Он долази први. Дан је студен. Око њега грање пуца. Њему се чини, то је она. Грање пуца све јаче. Таман он хоће да је зовне по имену, а преда њ искаче чопор вукова. Он га разбија. Долази и други, он разбија и њега, али кад наилази трећи, он више нема снаге да одолева. Девојка, која за тим долази, има да види само једно коло крви, и по њему где плива његову руку: остало је све растргнуто. Она пада на ту руку, облива је сузама, осећа међутим како је рука загрева као да би хтела миловати и мазити, и под тим пријатним утисцима она и не опажа како је снег почиње засипати. Белег који је ударен на месту њихове смрти зове се Ашиков гроб.

Као обично код Г. Веселиновића, све се те приче дешавају на селу. Ипак, ако се изузме *Преслава*, где се бар један народни обичај

налази скициран, остале је приче немогуће сматрати као слике са села. У њима је залуд тражити описе сеоског живота и снимке типова које тај живот ствара. Те приче имају један много општији карактер. То су са свим интимне драме где избијају на видело општи људски осећаји. Колико су оне мало везане за једно одређено место и за једно одређено време, види се у осталоме по томе што је једну од њих Г. Веселиновић са свим слободно могао назвати бајком, а другу опет песмом у прози. У ствари оне су песме у прози све, пошто им интерес не лежи ни у средини где се радња збива, ни у самој тој радњи, па чак ни у личностима као типовима, него им интерес лежи у извесним потресима душе код тих личности, понајвише у извесним осећајима велике љубави или великог бола.

Према томе, што је главно у овим причама Г. Веселиновића, то је онај моменат кад такви осећаји избијају. Сва је радња у њима срачуната на то како тај моменат да произведе Г. Веселиновић нарочито тражи оне ситуације кад осећајност у човеку мора свој врхунац да достигне. При томе Г. Веселиновић је уочио две ствари. Прво да се у свакидашњем животу интимне енергије нашег моралног бића никако не испољавају. Оне спавају негде на дну. Да оне на површину избију, потребан је нарочити стицај прилика. Друго што је Г. Веселиновић уочио, то је да често свет и не слути зашта је све по неко кадар, кад се нађе сред прилика које нису обичне. И на пр. каква је у ствари Марта, а какав Биров, то се не зна, све док прву њен Кевиљ не изневери, и док другом сви синови не изгину. Отуда, свршетак код г. Веселиновића, (као, мимогред буди речено и код Лазе Лазаревића), садржи у себи као једно мало изненађење. Нама не изгледа толико да се у томе тренутку његове личности показују шта су у ствари, колико нам изгледа да се мењају. Тај моменат њихове најинтеретивније осећајности и најинтензивније моралне енергије нама у неколико изгледа као један обрт у њима, или боље као државни удар једног извесног осећаја, који се под притиском догађаја искресао и који је над целим бићем маха отео.

У томе погледу, г. Веселиновић опомиње не мало на једног туђинског приповедача, који се некада код нас доста преводио, — на Брета Харта, мислим у својим кратким, али тако збијеним причама, у својим причама које су кондензовани романи, Брет Харт изводи пред нас пробисвете, коцкаре, пијанице, пропале женске, често и праве злочинце, — читав један свет који ван редовног друштва постоји. И да би истакао, како су та створења толико одвојена од својих ближних, да немају већ више ни моћи симпатисати иком другом до себи, Брет Харт их поставља у крајеве где се злато копа. Они се одиста ту понашају као да су тим закопаним благом сасвим омађијани, као да су са њега избезумљени, као да у њима није остао никакав други осећај до жудња за њим. И онда, Брет Харт гледа нарочито да их доведе у такве прилике кад у човеку, и најтврђем, мора да проговори оно што свакоме од нас од душе увек остаје, оно што се од ње може успавати, али утрнути не може. И наравно ће искрице од тих, тако да кажемо, алтруистичких емоција морају нам код тих људи изгледати у толико интересантније, — а по који пут и у толико деликатније, у колико смо мање били спремљени да их код њих нађемо.

Тако од прилике ради и г. Веселиновић с том само разликом што његове личности нису ђаволу душу продале. Свакојако, као Брет Харт, тако и г. Веселиновић има, и то не само у овим својим причама, увек по један психолошки моменат. И ја, одиста, не знам ниједног нашег писца код кога би свака прича изгледала у том степену драма у маломе, или, ако хоћете, сценарија од драме. Посматрача сеоског живота, вођу реалистичке школе код нас, (и ако је то његова велика претензија) ја с мирном савешћу стављам на друго место. Ако се, ипак, све његове приче дешавају на селу, и то обично на једном селу у Мачви, — то је јамачно, на првом месту, због тога што је сам г. Веселиновић ту дуго живео. Осим тога, кад је већ узео писати приповетке које су драме људске

душе, и у којима се јављају основне људске страсти, г. Веселиновић је сасвим природно био упућен да их за место изабере село, а не варош. Патријархални карактер те средине много боље одговара, томе што у свима одиста великим потресима наше душе има примитивнога.

И да ово не би изгледало сама хвала, ја ћу се усудити да при крају једну малу примедбу учиним. У последње време, г. Веселиновић као да је почео бивати нестрпљив. Њему психолошки моменат у његовим причама, који као што смо видели, увек изгледа као једна обртна тачка, — у том степену обузима сву пажњу, и у том га степену привлачи, да се он жури да до њега што пре дође. Он се често жури толико да до обрта дође пре него смо мислили да се довољно заинтересујемо за личност у којој обрт има да се изврши. Тога је природна последица да се и за сам обрт мање интересујемо. Г. Веселиновић ретко кад пропусти наћи прави предмет за причу; али г. Веселиновић мање ретко пропушта дати томе предмету довољно обраде. Неке су од његових прича, баш из овога низа, у тој мери само скицирање, да се могу већ учинити као недовршене.

Дикција је у овим његовим причама природна, свежа и једра. Она има у себи још и нечег непосредног што не знам како бих друкчије описао. Она даје утисак као да је са народног извора право пренета. И ја мислим сасвим озбиљно, да у овоме тренутку ниједан од оних који код нас пишу не пише више српски него госп. Веселиновић. **Слободан Јовановић.**

Зелени вајати

пише Јанко М. Веселиновић. Јарани, обична 8°, стр. 34. (текста 30). Кевиљ, 8°, стр. 27. (текста 23). Богати сиротани, 8°, стр. 24. (текста 20). Београд. Накладом књижаре Вел. Валожића 1895. Свакој је приповеци на по се цена 50 п. д. или 25 нч.

— свршетак. —

Богати сиротани.

Основна мисао ове приповетке види се у самом натпису њену, у којем су у једно спојене крајне супротне представе (оксимор): богати — сиротани! Али то двоје не може се спорити само по обичном, свакидашњем и једностраном схваћању среће људске, по којем је она једно у *материјалном* задовољењу потреба људских. Ну, кад се на живот човеков и циљ његову погледа са другог, свестранијег и узвишенијег, *човека* достојнијег гледишта, онда се види, да је права срећа: у складном задовољењу свих потреба људских, између којих се на првом месту истичу захтеви срца и душе. Да то докаже, Веселиновић нам је испричао ову приповетку. Записао, и ако до сад на хиљаду начина доказивана и обрађивана, ипак увек достојна пера песника-приповедача, нарочито у овом нашем материјалистичном веку! А ево како је Веселиновић ту записао извео у ово приповеци.

По свем најбољи момак, Која, и најбоља девојка у селу, Милица, пуке су сироте, али се уздају у своју личну врсноћу и на рачун тога узимају се, и живе срећно, тј. задовољно. Задовољство је срећа!

Ну колико вреди главно у овој приповеци, толико — и позадина. Да одрасту ово двоје милих и да свију своје гнездо, требало је добрих људи: добро село и у њему добар поп. Која, после смрти својих родитеља, добива наизменце добротворку и добротвора. У једној самохраној баби, Манди, доби другу матер, хранитељку, а кад и она умре, узе га к себи добри попа, који није имао деце. Попа је идеално добар човек, прави, по овом делу својем, пастир Христова стада. И попадија је што тако добра. Па добри су и остали сељани. А кад се замомчи Која, поче помишљати на *своју* кућу, да свије своје гнездо.

Како се он сети опустеле кућице својих родитеља, како је почисти и у њој загоре први огањ, после толико година, како тим учини неку врсту помена својим давно умрлим родитељима, — доиста је леп тренутак у овој приповеци.

У томе, пак, да скући своју кућу, сви му сељаци — праве анђеоске душе! — помогоше, а на првом месту показаше се његови

добротвори, попа и попадија, којм га сматраху као сина.

То, да сматра Коју као сина, попа је помињао у разним приликама, и на послетку он је то и на делу потврдио. С тога је чудо, да баш онда, када Која стаје на најбољу снагу и кад је у изгледу, да ће, оженивши се, он и његова млада бити одмена и потпора у старости самохраном попи и попадији, — они га одвајају и пуштају да ипак у неку руку сиротује. Ми бисмо рекли по свем што знамо о усињењу у нашем народу, да то добри попа и попадија баш у овом тренутку, кад им је посинак дорастао да се жени, нису учинили, — него је то требало Веселиновићу да докаже своју главну замисао, да и сиротани, кад су у свем ваљани, могу бити богати, тј. живети лепо и задовољно. Али кад је то хтео да покаже и докаже, није требало да главнога јунака ове приповетке, коју, даје у богати и, по свем изгледа, изобилни дом попов, па да га баш у овом тренутку, без икаква оправдана разлога, силом прави сиромахом, који од најмање до највеће ствари сам кући, примајући ипак неку врсту милостиње. Прикладније би било, да је Која остао усињеник оне бабе, па да је за њена живота, или после смрти јој, пошто се као сиромах али честит дечко промучио, онако скућио кућу, као што је то лепо Веселиновић испричао; или, ако га је већ хтео дати добром попу у руке, онда да га, без оправдана разлога није од њега отрзао . . .

Ну кад се на поменути начин све спреми за сиромашан али задовољан живот, онда, наравно, дође на ред, да Која узме своју драгу Милицу, јер по речима, које је изговорио предлажући јој да се узму: „бели зидови (његове кућице) плачу . . . нема душе да их задане, да их оживи: нема жене!“ (стр. 5) Која и Милица се узимају и срећно живе. Сваком су мили и пријазни. Њихова кућица пропева, па се зби и оно, што им срце, и њихово и њихових родитеља (гезр. добротвора) од давна нуђаше: после више од две године како су се састали, нађе им се мушко чедо.

У овој приповеци нема туче!

Права сеоска идила! Да она, у опште, постане, треба приповедач да је идеалиста, а читаоци да имају укуса за такав књижевни одлик. Управо, треба и приповедач и читаоци да много што шта преводе у стварном животу, одмећући у мислима све оно, што њихову створу смета, па први да ствара, а други да уживају у том.

Ко је, дакле, рад да будан сања, нека чита сеоске идиле. Таква је и ова приповетка. Ако му, пак, стварност поквари те лепе, шарене снове, нека се с њом мири — како зна!

Најузвишенији је идеализам у еванђеоској науци: у љубави према ближњем. И добротвори Којини (прво она баба, која му је у најранијем детињству у свем заменила матер, за тим добри попа и попадија), и здушни сељаци, и честити Која и његова Милица, сви они раде по поменутом начелу Христове науке. Управо, они, изузимајући попа и његова ђака (Које), може бити и не знају за то начело Христове науке, али по њему раде инстинктивно, јер их на то наводи чисто срце њихово: „Бог нам је за то дао срце да неког волимо, јер срце не може да живи без љубави . .,“ (стр. 9.) каже приповедач, тумачећи за што је самохрана баба Манда материнским милоштама обасипала сиротана Коју, којега јој је општина поверила на његовање. Колико лепог примера за човечно, хришћанско живљење!

Тим се ова приповетка једном, етичном страном својом једначи са многим приповеткама, које Лав Толстој велики руски писац, пише у последње време за народ, а на основу еванђеоске науке. Истина, та је основа, као и главна тежња тих приповедака, у Толстоја много истакнутија и одређенија но у Веселиновића, у којега и у овој, као и у већине осталих му приповедака, преоблађује елеменат романтичне идиле; али је и Веселиновића сам предмет навео да се сети Библије, и он је то видно показао тим — што је местимице подражавао стилу библијскому:

„И дете расте и порасте. И замомчи га попа, и нагизда као да му је рођени син. И цело село рашири му руке (sic! — стр. 12).“ —

Или: „И приону срце његово за њих, и прионуше срца њихова за њ (стр. 10).“ — Или: „И попа му спусти руке на главу. И он осети како га прожма нека света језа; и виде родитеље своје; и виде самога Господа како благосиља њега и дом његов (стр. 15).“

Не кажемо да овакав стил није леп *на свом месту*: у Библији. Али, да ли је лепо подражавање? — Кад нешто позајмљујемо, значи да тога немамо. А писац, који и стил туђ позајмљује, па ма то било из Свете Књиге, неће, ако је почетник, далеко дотерати, а ако већ у велике ради на књижевности — до краја је дотерао. Ово последње не бисмо желели да имамо право рећи за Веселиновића.

Иначе је *стил Веселиновићев* у опште леп, енергичан и снажан, полетан и топал: местимице му лиризам прелази у заношљивост. Тим су прожети и описи његови. А кад се томе још дода и свежина, која долази од извора (народног живота) из кога су црпени предмети Веселиновићевим приповеткама, — онда све то чини да се читалац богато награђује за слабу, местимице, као што смо напред видели, немарљиву израду, композицију, која у осталом у приповеткама, управо сликама, са села и не може бити, по самој природи предмета, бог зна како развијена.

А да би слике испале што верније, Веселиновић понекад меће у уста својим јунацима и јунакињама оваке драгостичне изразе и алузије, који могу поднети производима порнографске а не лепе књижевности:

„А што ме дира кад сам ја сирота[1]). — Ти знаш у што се не дира[2]). (Кевиљ, стр. 23). — Или: „Каравиље моје!... Нема јабуке коју не нагризу! И ове ће јабуке (образе) мушки зуби нагристи... Дај Боже да им слатко буде!..“[3]) (Јарани стр. 24.).

Ово су доиста, или могу бити, народни изрази. А да ли они треба да уђу и у *лепу* књигу, којој као и сваком уметничком производу треба да је задатак, да оплемењава срце? — Рећи ће се: „па то је народно, истинито!“ Али, је ли задатак лепој књижевности да баш она то износи? — Не може ли се то и на другом месту дознати, ако се баш хоће да зна?

Држећи се правила, да даје што верније слике из народнога живота, Веселиновић се труди да пише говором онога краја, из кога су му јунаци приповедака. У ове три, а скоро и у свима осталим тај је крај Мачва. И, наравно, колико се тиме неки интереси задовољавају, на пр., да се дозна говор тога краја, у толико, с друге стране, губи се на јасности, нарочито кад се употребљавају негде иначе у књизи необјашњени провинцијализми. Такве су речи: *Кевиљ* (ушла је и у натпис приповетке), *орођа* (гомила? — *Кев.* 24.), *бугија* (*Б. сирош.*, 5. — рекли бисмо, да је прашина, која се диже кад игра коло), *окумешан* (вешт, уметан? — Тамо, 19.) — речи које ни пореклом ни лепотом нису такве, да их треба увлачити у књижевност.

Иначе је језик у Веселиновићевим приповеткама чист и правилан. Изненађује нас само ова правописна грешка: замре (*Кев.*, 5.), умре (*Тамо*, 6, два пута). Тако обележено *р* значи да је оно самогласно, и ако је поред њега самогласник; а овде није тај случај, јер је ту *р* сугласно, па према томе не треба га онако ни обележавати.

С тога, ако Веселиновић хоће да и даље остане на досадашњем главном предмету својих приповедака, да пише из сеоског живота, мора посматрати тај живот и са друге — а не само само са романтично-идиличне стране; мора се већма приближити, дакле вратити селу; мора дубље и свестраније загледати у тај живот. па ће тамо наћи и других, веома плодних мотива. На том путу могао би, као што видесмо да је скоро неосетно учинио у последњој приповеци, развити своју радљивост и у морално-поучном правцу, те тиме задобити и нов круг читалаца: не бити само приказивач сеоскога живота засићеној читалачкој публици, него и поучни писац нашем, духовне хране гладном, сеоском сталежу, као што је, од прилике, у последње

[1]) Говори девојка,
[2]) Одговара јој момак.
[3]) Говори снаха заови. кад је ову подузела прва љубавна ватра.

време Лав Толстој руском сељаку. Надати се, пак, да ће Веселиновић, који је са толико неоспорних врлина умео износити народни живот, умети у њ и уносити оно, што је доста здраво у савременој образованости и што је кадро тај живот поправити, узвисити и оплеменити.

У Београду, 30. маја 1896. год.

Момчило Иванић.

Биљешке из књижевности

Манојло Ђорђевић-Призренац. У прошлом броју „Зоре“ јависмо, да је клета смрт покосила и овога вриједнога радника на пољу књижевности српске, а у овом броју доносимо и слику његову. Манојло Ђорђевић родио се у Призрену 3. јануара 1851. год. а одатле се је са родитељима преселио у српски Биоград још 1855. Основну школу, четири разреда гимназије и три реалке свршио је такођер у Биограду. Још као младић почео је писати пјесме и приповијетке, а касније и драме, од којих му је најбоља *Слободарка*. Осим *Слободарке* написао је *Јасмина и Ирена*, *Динамит*, *Злаћана гривна*, *Отровница*, и приповијетке *Четири Божићне приповијетке*, *Крвав јаглук* и т. д. као и књигу *За Краља и Отаџбину*. Осим овога он је на чешки превео *Кочину крајину*, познати роман Владана Ђорђевића, а био је уредник *Домаћег пријатеља*, *Српске ријечи* и најпослије *Српских новина* . . . Умро је у недјељу 23. јунија ове године. Вјечна му памет!

Народни борац, превео с руског Милован Ђ. Глишић. Значајни роман великана руског И. Гончарева *Обломов*, не само да је направио сензацију, кад се јавио у штампи, него је створио и читав један правац у руској књижевности. Десет година руски су писци писали све на тему *Обломова* и та је литература позната у руској књижевности под именом *Обломовњина*. Од те школе је и ова прича под горњим насловом. У њој анонимни писац третира једну тему, која је баш и код нас данас у потпуном врењу; наиме: узима за главног јунака човјека, који је прилично имућан, пун идеала али без образовања, дошао у своје мјесто и ту хтјео да усрећи народ. Не разумјевајући прилике, он је хтјео оно, што је из књига кад и гдје прочитао, промјенити у животу, ама је то тако несрећно испадало, да човјек не зна: да ли да исмије, или да зажали тога *Народног борца*. Међутим он је с дана на дан хладио према својим идеалима, док на посљетку није постао равнодушан према свему у толикој мјери да је постао излишан и за човјечанство. Та је тема израђена тако лијепо и детаљно, да човјек види, како се ништи један по један идеал Ивана Герасимића-Залетајева, — народног борца. Да је приповијетка ваљано преведена, јамчи нам име преводиоца њеног, за кога слободно можемо рећи, да је не само најбољи, него и најдаровитији преводилац српски . . . Ову књигу без зазора свакоме топло препоручујемо.

Ђ.

Српски преглед, књижевни лист, који је прошле године, под уредништвом Др. Љубомира Недића излазио у Биограду, поново се покреће у току ове године.

The Balkans. Тако се зове књига, коју је написао И. Милер, а у којој се говори о Србији, Румунији, Бугарској и Црној Гори. Књига је изишла у Лондону и енглеска критика веома је хвали, а особито онај дио, у коме се говори о Црној Гори.

Завјереници. Под тим именом излази у малим свескама, као забавник биоградских „Малих новина“, историјски роман Кардуџија Занардели (псеудоним једног одличног српског романсјера). Сиже овом роману црпљен је из српских ратова за ослобођење. До сад је изишло пет свезака, а биће их још толико до завршетка.

Два брата. Радосав Космајац. (ово име није нам у књижевности познато) написао је историјску приповијетку из руске прошлости у другој половини XVII. вијека, под горњим називом. Ову књигу нијесмо добили, да би о њој што више могли проговорити.

Лимунација на селу. Обрадовали смо се, кад смо видјели, да је изишла из штампе и друга књига нашег одличног приповједача и хумористе г. Стевана Сремца. Ова приповијетка изишла је први пут 1893. год. у Бдиновим *Новостима*, па је за тим ове године излазила у подлистку *Будућности*, одакле је отштампана и у засебну књигу. Ко је прочитао Сремчеву *Ивкову славу*, која је излазила у Недићевом *Српском прегледу*, тај ће моћи судити и о овој приповијетци, тог ваљаног приповиједача. Ми ћемо о њој и опширније говорити.

Пјесме Јаше Томића (до сад нештампане) изишле су из штампе. Цијена 1. круна (1. динар). У Новом Саду; српска штампарија Дра Светозора Милетића. Могу се добити код писца и у свима српским књижарама. У овој збирци има неколико

већих пјесама, као што су: *Ђаволица, Прича о злу, Мома и удварач, Пилатов леген* и т. д. На корицама тих пјесама писац јавља, да је роман *Назарени* распродат и да је II. издање (са поправљеним језиком) ушло у штампу, те ће бити готово за најкраће вријеме.

Три милиона мираза. Књижара Ђоке Анастасијевића у Биограду, издала је под тим насловом роман Ксавија Монтепена. Док се романи Монтепенови, Пол де Кокови и т. д. код нас у велике преводе, дотле се ријетко ко год сјећа, да нам пружи нешто од Достојевског, Толстоја и т. д. Цијена је роману фор. 2. —

Вид Вулетић-Вукасовић, ваљани књижевник српски, написао је и издао књигу под насловом *Narodni ureci kod južnijeh Slovena*. Ову књижицу можемо најтоплије препоручити.

— **Земљопис,** за више разреда средњих школа од В. Карића, доживио је и пето издање, које ће скорим изаћи из штампе.

— **Н. Ђ. Иванишевић** са Цетиња, послао нам је *Књижевни оглас*, у коме јавља, да је дао у штампу његову *Прву српско италијанску граматику*. Књига ће бити посвећена нашим (? ур.) учитељима, а цијена јој је за претплатнике ф. 1·80.

— **Нова књига.** Другови и пријатељи покојног Јефтана Р. Шантића, у намјери су, да издаду једну књигу, у којој би били сакупљени сви књижевни радови покојникови. Књига ће, по свој прилици, за кратко вријеме ући у штампу.

Матица Хрватска, како *Нада* јавља, издаће причу из Мостара од Османа-Азиза, којој је наслов *На прагу новога доба*. Познавајући досадање радове ових писаца, ми смо увјерени, да ни ова прича неће бити из мостарскога, него прије из загребачкога живота, јер ни једна њихова досадашња прича, нема ама баш скоро ништа мостарскога у себи, док је језик чисто загребачки.

Гроф Лав Толстој написао је једну нову новелу, која је ових дана изишла у Лондону, Садржај јој је овај: Неки млад судски чиновник, који има изгледа да врло добро напредује, позна се с неком врло лепом младом девојком, али самораном и пуком сиротом. Младић заведе с пута врлине, па је после неког времена напусти. Сиротица допадне у још чемернији живот но што је био онај пређашњи, те борећи се с бедом и несрећом огреши се једном о закон, пошто је више година патила. и њу затворе. Провиђење је било удесило да на судском претресу она сретне оног младог чиновника, који је преварио и обавио. Он је сад државни тужилац. Чим је познао сиротицу, њега почне страховито мучити савест. Та ужасна борба и кајање тако му очисте душу, да он. пошто девојка буде осуђена, иде к њој у тамницу, измоли у ње опроштај, па се онда венча са њом.

Међу Арнаутима. *У Франкфуршким Новинама* штампао је *А. Кучбах* опис својега путовања у Арнаутлук, под насловом „Ein Ausflug zu ebn nordalbanesischen Bergstämmen". Он описује карактер и спољњи живот тих горштака, и прича како је био приморан вратити се из њихове средине што брже. те хвали Бога што изнесе главу на раменима, стигавши срећно у Подгорицу у механу Иве Царевића „где су га окруживали неколики одјеци западњачке културе".

Умјетност

Изложба слика Николе Милојевића. Од 15. Јуна до 5. Јула о. г. трајала је изложба сликарских радова, нашег вриједног сликара г. Милојевића. Он није код нас непознат; то му је већ трећа изложба, коју до сада у Биограду приређује Изложба ова била је богата, како у броју слика (58 свега) тако и по каквоћи и врстама сликарства. Најјача страна сликарева, то су *иортрети*, али је поред њих било изложено и слика из опсега тако званог жанра, икона, ликова предјела и других разних студија. Као што се види, сликар се је трудио и окушавао у скоро свима областима широког поља ове вјештине. Портрети г. Милојевића одликују се великом тачношћу цртежа, брижљивом израдом не само главних дијелова, но и споредних, као што је н. пр. одјећа и цијелог зачеља слике Ова брижљивост израде и савршенство технике његове око свију дијелова и даје му могућности, да се нарочито одликује у сликању женских потрета. Познато је међутим, да су они најтежи. Но при свем том г. Милојевић није изостао ни у сликању људских ликова. Ко је на изложби виђо портре пок. ђенерала Лешјанина, могао се је увјерити, да га није било могуће израдити ни живље ни боље; он само што не говори .. Од женских портрета највећу похвалу заслужује портре гђе Павловићке, за тим долазе гђца. Орешковићева и Јовановићеве. Н. Милојевић је још млад човјек, једва да има 30 година, а можемо се надати од њега, да ће и у сликарству осталих врста далеко дотјерати. Ђ.

ЗОРА

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

УРЕЂУЈУ

Алекса Шантић и Светозар Ћоровић.

Год. I. У МОСТАРУ, 30. СЕПТЕМБРА 1896. Бр. 6.

Пјесникова молитва

О ти, о ком збори глас хучних валова,
Шуштање потока и шаптање вира;
Чији живот прича безбројност вјекова,
Свету величину пространство свемира!
Чију снагу зборе громови, оркани,
Силни дажд и трешња и огњена мора;
Чију вјечност прича шум вјетра и цвјећа,
И језеро љупко и румена зора!
Чији гњев ужасни приповједа н'јемо
Гробље, куд су пали круне и скиптари,
И у прах сурвана давна поколења,
Разорени храми и градови стари!
О ти чију милост збори осмјех дана
И роса небеска и пољане житне,
Чију славу вјечну пјевају небеса
И звјездице ситне!

Благослови људство! А прогнај Сатану
Над срцима што им зацарио силно,
Ко што свијетлу дугу даде јасном дану
А звјездам окити вечерје умилно —
Светим обновљењем разорене храме
Истине и Мира, даруј, благослови;
Понижено ропство изведи из таме,
Раскуј вјечни оков мученика ови.
Духа свога метни, својом руком нека
Крми људским бродом на пучини страсти,
И с грешног их пута врати из далека
Даље од порока, даље од пропасти;
И змијски им отров из душе исцједи,

Разриј врашка гн'језда — пуста срца њина,
Милосним их оком одозгор погледи
Са свјетлих висина!

А мени, пјеснику, својом светом руком
Избранички позив и борбу бескрајну
Благослови с неба ... А божанским звуком
Изпуни ми душу. Улиј снагу тајну
У немоћно срце, па да презрем силно
Идоле бестидне, пред којима клече,
И сатански осмјех на образу њином,
И ријеч отровну кад с уста потече ...
И да презрем силу! Даруј снаге мени
Да поштујем тугу и да цјеним боле;
Да презирем оков, оковане љубим,
Да презирем силне и да штујем голе ...
У звук лире моје улиј утјешења!
Улиј снаге вјечне! Нек остане вјерна
Пред храмом Слободе и Истине свете
Поклоница смјерна!

Јован А Дучић.

СЛОБОДА

Једни вичу: — држи,
Други: — притеци,
Убиј, посјеци!
— Гоните га ван,
Трећих чу се глас.
Али то је био само кратак сан —
Томе је зора спас.

Илиџе, 1./IX. 1986.

К'о и сан је ц'јели људски живот,
Само једна коб,
Пун туге пун јада
Вјечности роб!
Сваки тренут гледа
Како ће те стрт!
Слободу нам носи
Само горка смрт!...

Риза бег Капетановић.

* * *

И опет ми душа све о теби сања,
И кида се срце и без среће гине,
А невјера твоја губи се и склања
Као тавни облак кад са неба мине.

И опет си мени чиста сјајна, ведра,
Из призрака твога блаженства ме грију
Па би опет теби пануо на њедра
И гледо ти очи, што ми живот пију.

Тако вита јела, коју муња згоди,
Опет небу гледа и живота чека,
И не мисли: небо да облаке води
Из којих ће смртна загрмити јека...

27./8. 1896

Алекса.

ОДЛОМАК

из нове Драме **М. Цветића.**

чин II.

Појава VI.

Магдалена, Марта, Буржоа и Орора.

Марта (*уђе прва*): Ево, ево је! Ја не знам шта ћу од радости, милостива госпођо.. смејем се а сузе ми теку. (*На страну*) Тако нисам ни за покојним.... Ох, како је лепа!

Буржоа (*појави се*): Госпођо Магдалена, ево наше миљенице, ваше јединице. (*Пружи руку у врата и уведе Орору.*)

Орора (*у пенсионатском оделу уђе мало платљиво и веома узбуђено, застане мало код врата, погледа свуд око себе, спази мајку на сред дворишне, загледа се један тренутак у њу, па задрхће, зграби шешир с главе и баци га, врисне радосно, полети мајци и страсно је загрли*): Мајко моја!

Магдалена (*рашири руке сва дрхћући, заусти да нешто рекне, али се зачује само радостан узвик, заљуља се и хоће да падне, али Марта брзо пригура једну фотељу и спусти је у њу*).

Орора (*спустила се пред њом на колена, љубећи јој руке, лице и очи*): Мајко моја! Мајчице! Мила мајчице.. прогледај.. отвори твоје очице.. та погледај ме, ја сам, ја, твоја Орора, та чуј ме!

Магдалена (*отвори полако очи загледа се у њу*): Та ти си! (*страсно је загрли*). Ти си, моја Орора, моје јединче! (*Заплаче се и погледа горе.*) Хвала ти, благи Боже! *Загрли је на ново и остану тако неко време*).

Буржоа (*остао је код врата, даде знак руком Марти која је пришла њему*). Сад се можемо уклонити. (*Обоје изиђу на друга врата десно*).

Појава VII.

Магдалена и Орора.

Орора: (*повуче главу мало назад па се загледа у мајку*). Слатка, златна моја мајчице.

Магдалена (*загледа се у њу такође*). Чедо моје! Да, да; ти си! (*Љуби је.*) Па како си ми лепа!

Орора (*скоро детињски*): Али . . . је ли, мајчице, ти не ћеш више твоју Орору удаљавати од себе, је ли!..

Магдалена (*благо тилујући је по глави*): Не, дете моје.

Орора (*као пре*): Је ли, ја се не ћу више враћати у манастир, ја ћу вечито остати код тебе, је ли?

Магдалена: Да злато моје.

Орора (*живо*) : Ја сам и све ствари донела. (*Све брже*): Нису ми хтели дати; хе, али ја сам тамо имала своју заштитницу, најстарију после игуманије, сестру Цецилију; о, ала је то добра душа.. она ми је била место мајке.. па су ми морали све дати. О, да ње није било, не би ме више живу видела, мајко. (*Погледа је благо и дјетињски*) Али... Али како си ме могла, мајко, пустити овако малу ...малу ластицу?... О ја се још много чега сећам.. (*Магдалена се мало узнемири*) само једнога не могу .... извесних речи ... (*Магдалена мало застрепи, а Орора се мало замисли*) али једнако мислим на то, и морам се сетити.. сетићу се! (*Настави опет живо.*) Ја сам тамо много плакала и тужила.. сви су мислили да ћу умрети. О теби сам мислила дан и ноћ и сањала сам о теби и.. и.. о.. (*заплаче се*).

Магдалена (*матерински*) Орора душо моја!,

Орора (*убрише очи*): Али сестра Цецилија ме тешаше као анђо. Она ме је чувала, пазила и неговала тако нежно, као да сам њено дете, а не туђе. Није лепо и пријатно у манастиру. Све је тамо круто, усиљено и не знаш, некако непријатно. На онда што је непрестано учење, хајде де; али оно непрестано клечање и и мољење Богу.... Ја не знам како, али мишљах: та то мора већ и Богу постати досадно, кад га људи ни за што непрестано моле. Али све је то мени засладила моја драга сестра Цецилија. Докле бејах мања, беше ми више него мајка, а кад одрастох, беше ми другарица и нераздвојна пријатељица. Куд би ишла, она би ме собом повела, а кад бисмо у манастиру, биле би у врту и читале, брале цвећа, па опет читале. А кад беше време за игру, она би ме лепо сачекала, отишле би смо тад у њезину клет, па бих ја њој или она мени читала. О она има веома много лепих књига и то све озбиљне, од првих научника и првих писаца. Давала ми је и романе да читам, али врло озбиљне и поучне. Највише очараваху идиле! О, ја сам је видила у животу, баш у животу, код једне моје мање другарице. Бесмо тамо у гостима, она мала, Сестра Цецилија и ја. О и сад ми срце заигра, кад се те слике сетим. Отац и мати, знаш, у врту код стола, пред лепом кућом, па пуно, пуно дечице око њих. А тамо велики и мали пси, па се играју и премећу и глупо лају, особито они мали, а њушкице им ружичасте.... (*Смеје се*): Па тек мачке! О, што су то мила створења... нарочито оне мале мачкице!... А тамо опет краве и телад.. па што телад глупо трче и скачу... *Смије се од срца*).

Магдалина (*блажено*): Цвркући, цвркући само даље — мала ластице.... (*Милује је*):

Орора (*весело*): Па тек коњи! то најлепше створење божије. Како су разумни пошетни. А онамо опет велика бара за гуске и патке. Па што има много остале живине.. петлова, кокошака и пилића.. не можеш их ни избројати; па има их мали, мали ама са свим мали, па жути као жуманце, па непрестано нешто говоре и брбљају. Па виноград, па поток бистар као суза, па вечито жубори!... А тек отац и мајка! а око њих пуно, пуно дечице.. све једно другоме до увета. Па они румени обрашчићи.. па светле очице.. ох чисто да их човек поједе! Осам их беше са мојом другарицом на броју. Нису баш тако имућни, али на родитељском лицу сија задавољство и.. ја намеслих а сестра Цецилија потврди: (*дубоко уздахне*) ту мора да је срећа!... (*Поћути мало*). А ти мене, мајко, за пуних двадесет година.... Али, не, не; не ћу да те корим, јер си ти моја мила, слатка и златна мајка! Је ли? (*Прибије се уз њу.*)

Магдалена (*као пре*): Јест, чедо моје, јест!

Орора (*живо и весело наставља*): И сад ме нећеш ни тренут дати од себе, је ли мила мајко, је ли?

Магдалена (*као пре*): Никад, никад!

Орора (*ускликнуће гледајући јој у очи*): На ма ко дошао по ме или ма ко то тражио?

Магдалена: Шта говориш? Ко би смео тражити?

Орора (*мало лукаво смешећи се*): Ех Ко? Ко? На по нас девојке, вели сестра Цецилија, мора неко да.. Али, не, не; ја не ћу никуда више одавде и ти ћеш ми бити сад место сестре

Цецилије, ти ћеш сад на ме пазити, бдити надамном и штитити ме, и ако се *(узбили се а очи јој севну)* ја сад већ умем и сама *(с поносом)* добро штитити.

Магдалена (живо): Од сад ће увек и свагда бити твоја мајка уза те, злато моје. Она ћете упућивати, саветовати и.. и.. мазити. Данашњи је дан први твој корак у живот, то добро упамти. Све што год будеш мислила, желила, чула, видила, па чак и оно што будеш сањала; све то треба да зна брига материна и њено искуство. *(Уздахне дубоко).*

Орора (срећна и весела): О, хоћу, хоћу, мајко! *(Седне јој крај ногу, па се извали леђима мајци у крило, а главу наслони на њена недра, па је тако преко своје главе гледа заносно и блажено.)* Да, да; ту је моје право место. *(Намешта се у мајчино крило, као птиче у своје гњездо):* Ох, има ли што слађе од мајчиног крила? Ту заспати, ту се пробудити.. тад си у небу! *(Магдалена блажена сагне се и пољуби је у чело. Обе ћуте неко време, па онда се Орора окрене живо мајци.* Али, је ли, мајко, ја сам слободна, је ли? *(Скочи.)* Смем ићи по свима собама и с тобом у шетњу пешице, јер то годи здрављу, вели сестра Цецилија. За хаљине и кућне забаве не марим, као већина мојих другарица, које ваљда ни на што друго и не мисле. *(Уздахне дубоко.)* Ох, она кућица, па врт па цвеће, па она дечица! Тамо за цело мора да царује срећа људска!... Па трчати по врту, па брати цвеће, а и његовати га. Па тек ружа и њен мирис! .... је ли, мајко, ја смем трчати по врту; Ја сам слободна, је ли? *(Магдалена јој потврди главом.)* Ох, слободо, златна слободо! Смем не само трчати, него и летити: видиш, овако! *(Рашири руке као да лети грлећи рукама ваздух и скакућући.)* Бити слободан и летити! *(Тако скакућући и грлећи ваздух нађе се у један мах пред очевом сликом; лице јој се у један мах промени у озбиљно, мирно и достојанствено, руке јој падну низ тело, око се загледа — по издаље — дубоко у слику, као да би хтела продрети у њу. Магдалена прати пажљиво све што она чини. Орори, гледајући тако мирно и неполично, груну сузе низ образе, па мајци мирно, благо и достојанствено, управо анђеоски.)* Ово је *(погледа Магдалену)* мој отац, је ли, мајко?

Магдалена (прене се мало, побледи и обори очи, па тихо): Јесте, дете моје.

Орора (као пре, гледајући мајци право у очи): Он је умро?

Магдалена (као пре): Јесте.

Орора (мало јаче): Баш умро?

Магдалена (скоро очајно): Да.

Орора (одсечно): Није истина!

Магдалена (сва се препарази, скочи и укочивши погледом чисто ван себе): Шта рече?

Орора (руком на срце): Овде он живи. Овде је он урезан у срцу! *(Гледа неко време неполично Магдалену, која на те речи дубоко одахне, окрене се опет слици.)* Опрости оче! *(Клекне пред сликом.)* Да пољубим сенку твоју. *(Пољуби, па се дигне до пола, метне руку на чело, а другу на срце, залпшљено преда се.)* Узалуд је све. Не могу, па не могу да се сетим. *(Устане и окрене се мирно матери.)* Небој се, мајко. *(Убрише очи.)* Мудро је упутила твоју ћерку, племенита мученица, сестра Цецилија.

Вече на мору

(Мориц граф фон Штрахвиц.)

Беснила је неман преко цела дана,
Ал' већ гнев умину; море се стишава,
У колевку свија, површину глади,
Спрема се да санак дубоки одспава.

А вечерњи лахор одозго трепери,
Дах се мио, свети изнад мора креће;
Божји дах је ово што са неба плава
На стишано море милостиво слеће.

И пољупцем главу успавана мора,
Кудраву и буйну, Господ је додирн'о,
И жуборним гласом благослов је дао:
Спавај, спавај, чедо, дубоко и мирно!

С. Д. Мијалковић.

Панчић

(из „Тасиноga Дневника")

I.

Алексинчани су, доиста, добри људи. Истина, владе их често мрзе, али ће им опет и њихов највећи непријатељ морати признати: да је алексиначки округ један од најређенијих крајева наше отаџбине.

У њих нема људи без занимања. Сваки је то добар усталац. И сељак и варошанин не стаје од ране зоре до мрклога мрака.

И у самоме Алексинцу видићете, да дућанџија има дућан, или занатлија има своју радњу — али опет иде те обрађује и своју земљу: сеје дуван, копа кукурузе и, т. д.

За чудо што је тамо и свет поштен. Пет месеци био сам помоћник начелства, и за све то време не имадосмо на извеђењу ни једнога убиства, ни разбојништва, ни крађе, ни преваре . . . . Авлије им стоје по цеду ноћ отворене, на дућанима катанчић, тек да се каже — затворено, па опет нико ту да дирне туђу имовину.

Право да вам кажем — ни начелник ни ја нисмо имали шта да радимо. По цео дан ја пишем моје белешке; начелник дође те прочита које новине, а у вече хајд код Апела на пиво....

— Бадава . . . то су ваљани људи — — рекао бих чешће.

— Ех . . . . имају и мана — додао би понеко од владиних људи.

— Којих?

Ватрени су брате, радикалци. Оно их има и на другом крају, али овде су загрдили . . . . фанатисани, брате, као луди . . . . Хоће да се бију, главе да погубе за своју партију . . . . Ено, знаш, шта се није чинило, обећавало, претило; како се није озго упливисало на њих, и милом и силом — па ништа . . . . Не можеш од-

бити једног од другога.... Све се то сабило у гомилу, па само вичу: нећемо... не дамо.... не пристајемо...

— Разумем... То је све противу њих...

— Ех...

— Јест... Али реци ми: шта је рађено за њих?

— Ех...

— Јест... Ништа... Све што се радило, рађено је на њихову штету... Прво им одбисте железницу од вароши. Укинусте царинару. Наметнусте трошарину. Спречавате им производњу дувана. Остависте им само малу гимназију, или реалку, шта ли... Одвукосте им војску — па шта онда имају?... По неки округ има и сувише, а Алексинчанима не дајете ни најмање, што се може...

— Није...

— Јест... Тако је.... А да ли је још која варош у нашим ратовима издржала толико, колико Алексинац? Ко је дао више реквизиције и помоћи војсци? Који су то грађани примили више војника и рањеника у ратовима? Још дошао Турчин, те им целу варош опљачкао и попалио — па Алексинчани опет ћуте, не ропћу, не траже накнаде, раде и поправљају, без ичије помоћи оно, што им је непријатељ однео....

— Није...

— Шта није... Тако је... А ми из Београда, у накнаду за све то, шаљемо им преке судове....

Али, то су, бога ми, и гостољубиви људи.

Онда није било железнице, него се путовало на колима. Све царским друмом. Седнеш као данас у Београду, па трећи дан у Алексинцу... Или ако пођеш из Ниша онда си овде на ручак.

А Алексинац на сред пута. Иде чада баш кроз саму варош.

И онда је онај велики, отмен, свет путовао као и сада.

Тек из министарства куца телеграф:

— Путује кнегиња Гики.

То је сестра њенога величанства.

Одмах се затварају дућани, истичу се заставе, праште прангије. Висока гошћа, изненађена овако топлим пријемом, улази у варош, поздрављена депутацијом, љубављу и верношћу династији оданих Алексинчана.

Или се, други, пут, јави:

— Путује г. Борграв, белгијски посланик.

Или:

Доћи ће Флорински, професор петроградског универзитета.

Или:

— Путује г. гроф Брej, немачки по-посланик...

Или:

— Долази тамо аустријски барон г Хеле...

И још пуно таквих пријатеља и непријатеља српског народа. Једни путују, да познаду земљу, други да виде српско — турско бојиште, трећи да сазнају трговинске послове и т. д.

И све то бива лепо примљено и угошћено.

Али ће тек једном куцнути начелник Милићевић, познати наш књижевник (онда начелник министарства полиције):

— Доћи ће тамо г. Панчић са једним професором бечкога универзитета....

Обрадовах се — јер то беше и мој уважени професор....

Капетану ражањском наредих, да се овоме научноме великану, кад у Ражањ стигне, јави, ако би му каква услуга власти требала. А у самоме Алексинцу казах, да се за госте спреми одличан стан и укусно јестиво....

Када би време — ја се онда и сам кренух у сусрет гостима.

Причеках на Делиграду. Беше око 5 сахати по подне, када угледах мога уваженог професора.

Изађох на друм и зауставих кола. Представих им се (начелник тада беше на

осуство) и лепо их замоли, да сиђу и мало се одморе.

Они као да то једва дочекаше, јер беше она јулијска врућина, да мозак изгори, а прашина друмом да удави човека ...

Панчић ми онда престави научника странца. То беше Немац, омален, прав и пун човек, прилично у годинама. Професор на бечком универзитету. Путују, вели, обојица у цели, да траже неке лептирове и некакве бубе (рече им и имена) којих има само у околини и по виноградима алексиначким.

Што ти је наука. Онај пожелио из Беча, овај из Београда, толики пут по овоме сунцу и прашини, и све то само ради — буба....

Онда уђосмо у хладовину.

На застртом столу стајаше грдан бокор све самог пољског цвећа.

Бечки професор стаде цвеће разгледати и мирисати.

Поседаше за сто. Унеше хладно Апелово пиво. Послужише, како сам већ раније спремио.

Оба научника, гледах им на лицу, беху задовољна. Говор пређе на путовање. За неуморнога Панчића нема умора. И странцу не беше тешко. На против, он се дивио лепотама наше красне Србије. Час по, вељаше Панчић, па би мој колега желео, да станемо, да се нагледа ових лепих крајева. Где би угледао ливаду, да је поточић пресеца, или какво месташце са густом шумом, или би се успели на вис, одакле би поглед далеко допирао — чешће би узвикнуо: ох да красних положаја, о да чаробне љепоте природне...

Говор онда пређе на усеве, берићет те године и т. д.

Пошто се добро одморише, устадоше да путују. Сунце беше већ утонуло. Озго с висова пирну поветарац поче да ћарлија... Дође мало ладовине...

Поседасмо у кола и кренусмо се.

Мало пођосмо, па Бечлија отпоче, на полу глас, некакву веселу немачку песмицу.

Њему се придружи и неумрли Панчић и поче звиждукати.

А мени дође мило. Осећах се чисто срећан — ако сам ма и најмање могао припомоћи, да у ових научних великана изазовем ове тренутке задовољства и расположења.

— Волите ли песму — упита ће ме Бечлија.

— О... још како... И песму и свирку

— Знате л' ону песму: вино, жена и песма...

— Знам...

— А волите л'.. — и насмија се..

— На волим...

— А певате ли ви сами?

— Слабо... Готово никако...

(А помислих у себи: јадно нам певање. Не дају избори кметова и посланика. Ми полицајци једва живимо од данас до сутра....)

— — — — — — — — — —

Када уђосмо у Алексинац беше вече. Ту нас дочекаше пријатељи. Увек на своме месту одлични председник општински, Стошић, причека те поздрави Панчића и његова госта, казав симпатије Алексинчана за нашег великог научника.

И то беше мило неумрломе Панчићу.

За вечером Панчић ми каза распоред свога рада и истраживања у околини Алексинца. И ја му одмах ставих на службу једнога од отреситијих пандура, да их неби когод узнемиравао, а и да их послужи, ако би им што требало. Понудих му и двојицу, али он рече, да је и један довољан....

У јутру рано, док се сунце још не беше јавило, научници већ зашли по виноградима алексиначким.

Тако су излазили неких два три дана. У јутру пре зоре изађу, а тек доцне, у вече, врате се у варош. Већ ми, Панчићеви ђаци, знали смо, идућ са њим у ескурзију по околини београдској, како Пан-

чић, и ако старац, може да пешачи... Све то попада од умора, а он само додаје: још мало да потражимо биљку ову и ову из ове и ове феле... А већ то „још мало“ траје пуних четири сахата без одмора.....

Не знам, како је тада било Бечлији, мора да се је много знојио, када већ и пандур једно вече поче причати: како је стари господин неуморан; како никако, не стаје; како не могу да га стигну; и како овако пешачење у своме веку није издржао....

Другога вечера изађох им на сусрет више Рујевице. И сачеках их на једној пољани. Изабрах најљепше место. Седосмо по простирци.... И поглед нам се оте на брдо с противне стране. Доле о обале Алексинца бије бесна Морава, а покрај ње беле се домови наших вредних Мораваца... Дивна панорама.... Сунце се већ губило... Његови последњи зраци падоше још мало на нас, на брда наша, па их нестаде.... Настаде тихо вече.. Онако полу мрак... Славуји доле, у лугу, почеше извијати своје дивне мелодије. Оздо долажаше час по варошка хука и живот. Једно чобанче, онде близу нас, гонећи пред собом своје уморно стадо, изнијаше на својој фрулици неке меланхо личне пастирске мелодије.

О да дивнога призора и живота — рече сав усхићен бечки професор...

— Доиста је овде лепо — додаде задовољно Панчић...

— Величанствено... Ох... Величанствено — узвикиваше странац и окреташе погледом на све стране...

— Знате, колега — настави Панчић — свака стопа ове овде земље де стојимо, натопљена је дубоко крвљу српском, а, бога ми, и турском... Ево, видите онде, где је она узбрдица, туда су читави батаљони низама и арапа, падајући јуначки један преко другог, навалживали да отму овај шанац, из руку наше народне војске... Ој се био неколико дана — и непријатељ би потучен... А ено гледните онде — то је чувени Шуматовац, кога Турци и у песмама проклињу... Ту се бој био недељама.... Па видите ли оне равнице доле, крај реке... Све је то прекрилила била силна војска... Неколико месеци ту се водила очајна борба са најбољим османлијским трупама....

— Ах...

Ту су били најстрашнији бојеви у нашем последњем ратовању....

И узе објашњавати странцу српске и турске позиције....

Бечлија се пренео као у некакав занос. А свака друга реч казиваше самохвалу и чуђење...

Хваду српској војсци, а чуђење издржљивости народној....

— Нема ничега у овој земљи, што видимо и имамо — додаде тихо Панчић — а да то није овај добри народ стогубо својом крвљу платио.

— — — — — — — — — —

Спустисмо се онда с брда у варош....

На мосту алексиначком опет застадосмо. Онде, по оним шумарицама крај Моравице, има пуно славуја... У вече је права сласт слушат их...

Одатле дођосмо на вечеру. И оба научника беху тога вечера расположена. Ја сам, као у некој срећи, уживао, да их видим задовољне.

Сутра дан имали су да путују за Ниш. Ја им се понудих да их испратим до старе границе. Они не даду, да се крпам. И хоће да се опросте са мном..: Ја их опет лепо молим И на томе остаде..,

У јутру, рано, они већ измакли, нису хтели да ми досађују, оставивши ми искрено поздравље....

У подне врати ми се пандур, који но је био дат на службу, и са старе границе донесе ми поново поздравље, сећање и т. д и наду — на скоро виђење у повратку....

Али већ после десет дана ја нисам био у Алексинцу. Дошао сам у Београд,

*

дге се ево и данас сећам ових неколиких драгоцјених, Панчићевих часова....

Ох, живот пролази као сан. Године теку као тренут... али, ето, видите, ни ми полицајци нисмо увек само апсили и осуђивали....

Било је по који пут и срећнијих и задовољнијих дана.....

Јад и чемер

пјесме † **Јефтана Р. Шантића.**

I. Удес

Плачи ми, срце, плачи,
Кидај ме јаде мој,
Издиши срећо клета —
Такав је удес твој!

Ал' нашто плач и туга,
Ко ће ми чути јад? —
С кога ми среће неста
Баш тај је срећан сад.

Умукни, срце моје!
Нек не зна ништа св'јет,
Јад нек те вјечно храни —
То ти је удес клет!

II. Пелен

Када умрем по гробу ми
Пелен посијте,
Кад одрасте, један стручак
Њојзи носите!

Ох, л'јеп ће то стручак бити,
Као кита цвјећа,
Храниће га јади моји, —
Моја л'јепа срећа;

А у срцу, у чемеру
Корјен ће се вити
Све ће јаде исисати —
Ал' ће горак бити!

III. Касно

Раздроби ми живот,
Раздроби ми срећу,
Проклет бих те мого
Ал' те клети нећу.

Ал' знај! Доће доба,
Заплакаћеш и ти,
И руку ћеш пружит' —
Ал' ће доцкан биги .

IV. Моја утјеха

Закоп'о сам срећу
Што год сам је им'о,
Ход'те амо, јади,
Да се загрлимо!

Пјевајмо! Нек с' хори,
Што одавно није,
Нек нас она чује
Па нек се насмије.

Ход'те, ход'те јади
Све уздање моје,
Ви сте ми вјернији
Него она што је!

СЛИКА СА УЛИЦЕ

Погледајте само ову шарену, непрегледну масу на улици, што се повија тамо амо. Шта мислите, из чега је састављена? Кога ту нема? Ту су вам државни великодостојници са лаганим ходом, трговци, чиновници, амали са тешким теретима на леђима, беспосличари са лаким штапићима, слуге са издрпаним оделом и лепим корпама на рукама, лепотице са гиздавим оделом и бајним осмејцима, просјаци са тужним лицем или сузним очима, дебели беспосличари што се брину о „апетиту“ и здрављу и мршава сиротиња са бригом „што ће јести“; књижевници; чивути, што шеткају тамо-амо пред својим дућанима, трљају руке и вичу купце.....

Све пролази једно поред другог и свако има свога циља и својих мисли. Боже мој, да чудних мисли и осећања!

Послушајте само оно потмуло, неразговетно брујање, што постаје од разних речи и гласова још разноврснијех личности, што склапају ову масу.

Свака изговорена реч, сваки глас, ма чији био, као да пада у море речи и гласова, и одмах се губи као целина за се, већ само служи, да подржава општу врев и брујање. По нека реч искочи јаче на површину, и тек да је уочиш а она се већ изгубила у оном општем шуму што га ветар односи — ко зна куда. Неки се смеју и шале; неки се туже и уздишу; неки се здраве и разговарају пријатељски; други се опет свађају. Ту се хвали, куди, оговара, довикује, виче, нападне: нуди одбија, мами..... „Чега још нема у свету?!“

Има готово већ више од десет минута, како један млад човек, од својих двадесет година, стоји на једном истом месту, у крају улице, и обрене главе лупка штапићем по једном камену. Са лица му се чита туга и нека тешка брига у коју је запао. С времена на време подигао би главу, и тужно погледао по гомили света што врви улицом на све стране; уздахнуо би, оборио на ново главу и продужио би даље готово механички, лупати штапом по оном истом камену.

Сви људи, и у опште све, што је очима гледао изгледаше му досадно, лудо и глупо. Од толиких речи и гласова, што допиру до његових ушију, он није чуо ни једног јединог гласа, ни речи што би се на његову тугу и јад односила. Нико неће његов бол да разуме, ни утехе да пружи, или да бар обрати пажње на њега. — Сви му људи изгледају као какве фигуре на дроту, створене само за то, да га муче и кињe, да му буду на досади и онда, када му треба саучешћа, помоћи и утехе.

— Шта се овај разјапио као бесомучан? — прогунђа љутито, гледајући једног пекара што пролазећи поред њега викну својим јаким гласом: „кифле“ и свирну у рог. — Ах, свете, свете, како сам те мало познавао — мишљаше у себи — сада те тек видим у правој боји... Зар нико од оволиких људи не може разумети овако тежак положај, па да ме бар тешки ако ништа друго, а и то би ми било доста?.... Гле, колико се дигла врева, чисто да ми уши заглупу па ипак.... ала су људи без срца и осећања.... Ено како се они смеју безбрижно и весело!. Како бих ја разумео тугу сваког човека и притекао му у помоћ

Из таквих мисли трже га неки човек у издртом, масном оделу са тужним лицем и чисто молећим погледом. У рукама је држао две саксије са цвећем, што га је изнео да прода, да би могао купити јела својој деци

Узмите господине цвеће, ако је по вољи? рече му тај човек скромним и понизним гласом... Овај га погледа, па љутито од-

махну главом. Тиме је хтео рећи, да му не треба цвеће — Али врло јефтино ћу дати, господине, узмите, јер ми је врло потребан новац! — продужи онај са саксијама нижим и тужнијим гласом.

— Не треба ми! разумеш ли? Шта ми сад вазда причаш? одврати љутито младић и окренувши се на другу страну, пође улицом оборене главе занет својим јадом.

— Узмите, молим вас, јер ми је велика нужда; севан ћете учинити — опет ће продавац пристајући за њим.

— Та иди без трага, шта си ме се навр-зо с тим цвећем?... Кад ти кажем: не треба ми, не треба!... Шта ми ту вазда досађујеш — одговори му младић опоро и оде даље.

Онај са саксијама застаде, уздахнувши помисли у себи: „баш су данас људи без срца и осећања,“ а сузе му се заблисташе у очима.

— — — — — — — — — —

1893. год. Београд.

Радоје М. Д.

Петров манастир и Петрове вериге у Требињском Горњем пољу.

Овај је Петров манастир од најстаријих у Требињској (Травунији). Рушевине се његове још и сада виде у Требињском Горњем Пољу између Бијова и Црнча. По остацима зидова види се, да су у њему биле двије цркве. Зидине показују да је манастир пространбио. Ту је српско гробље, гдје се и сада сахрањују православни из Бијова, Црнча и Лапје.

Кад је Петров манастир запустио и срушен, не зна се ни по народном предању ни из домаћих листина и записа. Народ из оне околице прича, да су га давно срушили „некакви јеретици“, и да се чује звук звона сваке године ноћу уочи Петрова-дне.

Може бити да би се нашло у цркви под земљом гробница травунских владалаца.

* * *

Накрај поља између Петрова манастира, Црнча и Лапје диже се високо Илино-брдо и наврх њега Илина црква запустјела, по свој прилици, кад и манастир. Народ из тијех села живо прича како су у старо доба биле препете вериге с Илине цркве на Петров манастир, и звале се: Петрове вериге. Под њима су се заклињали парничари у недостатку доказа, и тако су парнице прекидане.

* * *

Била два кума у Лапјој, па један заиште од другога 100 цекина у зајам, и тај му их да. Рок за одужење дође и прође, а кум не враћа зајам; најпослије кум дужитељ затражи од кума дужника да му врати 100 цекина; он одговори да му их је вратио. Изненађен тијем позове га да се закуне за то под Петровим веригама.

Кум дужник злонамјерно изврти средину штапа и метне у њ 100 цекина тако да се није могло ништа опазити. Пошто оба кума дођу и стану под Петрове вериге, кум дуж-

ник пружи штап куму да му га придржи док се закуне; овај неслутећи о пријевари, узме штап, и дужник се закуне да му је дао у руке 100 цекина. —

Тога часа кум кривоклетвеник ослијепи и Петрових верига не-

стане, које се већ никад нијесу виђеле.

* * *

Поука: не чини никоме неправде, штете ни зла. Ко зло и тајно учини, не остаје некажњен; Бог га накази.

У Биограду 1896. год.

Архимандрит **Н. Дучић**

Поп - Ђука из Сенте.

(1770 — 1833.)

од Јована Ђорђевића.

Намера ми је, овим врстама освежити спомен од овога одличног свештеника, за кога се везују најраније успомене мога детињства, а који је нашем свету много мање познат, него што заслужује.

Могло ми је бити пет до шест година, кад ме је покојни отац једном на јутрење повео и кад сам на царским дверима спазио неког старог свештеника, који је отуда нешто народу говорио. „То је поп-Ђука, сине“, рече ми отац с изразом великог поштовања. „Запамти га добро!“ Ја га и јесам запамтио; још и сад ми је пред очима његова седа брада, која је непрестано треперила, док је год говорио; али шта је говорио, то нисам разумео.

После неког времена сећам се, да сам с дућанских наших врата гледао, како силна светина са запаљеним воштаницама обилази око наше цркве. Сећам се, да је вече било и да су звона звонила. „Сад спуштају у гроб поп-Ђуку“ рече ми са сузама моја мати.

То је све, што сам из свог детињства о поп-Ђуки запамтио. Знам да је укопан с десне стране цркве, покрај свога, раније умрлог, сина јединца.

Али је много више, што сам доцније о њему читао и слушао, а што јако излази из уског оквира обичног свештеника једне скромне варошице.

Доцније сам нашао у „Српском Летопису“, међу писмима знатних Срба, на писмо Доситеја Обрадовића, које је 1808. из Београда пароху сенћанском Георгију Поповићу писао и које се овим срдачним речма почиње. „Свјашчениче Божији, Музе Поезије љубимоје чадо, драги господине, мој Георгије Поповићу, здравствуј ми!“

А „Српски Летопис“ за годину 1833, овим је речма оплакао вредногa покојника:

Учасне друзи грудице бацају
Тужне од суза речице кидају,
„Лака му земља, вечна памет!
„Сента га добити скоро неће!“

„Правоучителне басне“ од Исидора Стојановића донеле су исте 1833. ово туговање за поп-Ђуком:

Уцвељене ко да нас утеши?
Доброг Оца, Учитеља благог,
Георгија духовног Пастира,
У сузама погружена браћа
Мртва у гроб ладни спроведоше!
— — — — — — —
С ким ће мо се од сад поносити,
Жарит огањ свете народности?
Сенћанине! Ко ти образ светлаг?
Кад ожедниш, ко ће те појити
Спасителним живота нектаром?
— — — — — — — —
Уцвељене ко да нас утеши?

Коме се и о коме се могло овако писати, тај није био обичан човек.

Оставио је после себе знатну библиотеку, која је распродана Ја сам као дете код једнога од купаца поп-Ђукиних

књига видео неких 40—50 руских књига у познатом старинском солидном повезу. Толико руских књига код сиромашног српског свештеника било би сад реткост, а да шта је било пре 80—90 година?

Доцније сам међу хартијама мог покојног оца нашао наштампану латинску оду, посвећену од истог Ђорђа Поповића цареву брату, аустријском надвојводи Јосифу, угарском палатину, који је и сам био особити зналац латинског језика и добре латине јако ценио и одликовао. Године 1840. походио је исти надвојвода Јосиф своје имање Мали Симиклуш у Банату, једва пола сахата од Сенте. Надвојводу је дочекало мноштво света на обали реке Тисе, где се поређало племство и свештенство обе суседне жупаније, бачке и торонталске. Тадашњи митрополит Станковић представљао је надвојводи православно свештенство. Кад су обојица дошли до сенћанског пароха Симе Николића (од кога сам ово слушао), представи га митрополит палатину с речма „Parochus Sentensis“ — и застане мало, а палатин ће брзо упитати „Popović“?

На то се поп-Сима поклони и примети латински: „Николић, Ваше Височанство! Поповић је пре седам година умро!“ Палатин мало поћути и дода: „Штета, Био је добар латин!“

Био је на гласу проповедник. Говоре своје никад није нарочито спремао и с хартије читао; свагда их је уделивао према прилици, према предмету и према ступњу интелигенције својих слушалаца. Са то су му говори и дејствовали непосредно, тако рећи елементарном снагом на слушаоце.

Једном је походио своје рођено место Рибицу, мало сеоце у Бачкој, као већ разглашени црквени говорник. Баш у то доба умре у Рибици стара дојкиња његова, коју је он као рођену мајку волео и својом „Наном“ звао. Поп-Ђука очита опело својој другој мајци и после опела стане на амвон. Црква је пуна била света, рођака и пријатеља Ђукиних, све самих сељака и сељанака. Шта мислите, како је почео свој говор? Да ли је говорио о грозној неумитној смрти, о општој судбини рода људског? Да ли се служио цитатима из старог и новог завета или из оних дивних потребних стихира? Ништа од свега тога. Упро је своје сузне очи у мртваца, и потресеним гласом викнуо је: „Нано драга Нано! Ја сам ту, твој Ђука те зове, што му се не одзиваш?“ Неописано је било дејство ових простих а топлих речи на просте и примитивно безазлене слушаоце.

Више пута су га општине на путу дочекивале с молбом, да им придику држи. Он се таквим молбама радо одазивао. Причао је мом покојном оцу, како је таквом једном приликом у Темишвару прошао. Стигао је — вели — у недељу пред почетак службе. Тутори га спазе и одмах га замоле, да општини учини почаст и да држи слово у цркви. Једва му дадоше времена, да се од путне прашине очисти. Поп-Ђука тако рећи с кола пође се на предикаоницу — неприправан. Еванђеље није чуо, никаква згодна тема не долази му на памет. Шта да ради? Поглед му је лутао по цркви, не би л' му ма од куд каква спасоносна мисао дошла. Али све бадава; пауза једнако траје. Најзад му се заустави поглед на малим олтарским вратима, где беше слика Адама и Еве са змијом! Тема као наручена! Поп Ђука је том приликом изговорио своју најдивнију проповед „о греху“.

Штета што од толиких својих проповеди бар главније накнадно није по сећању на хартију ставио за поуку доцнијим нараштајима, како се кад овај чувени беседник даним приликама користити умео. С тога је од свега његовог огромног знања и начитаности врло мало иза њега остало. Написао је само „Пут у рај“, књигу моралне садржине с поукама из старих класичних и црквених писаца.

Био је човек слободнога духа, роб својих начела и свога уверења. Стога је често имао неприлике с људма од положаја, којима није умео бити доста мек и попустљив. Владичина свемоћна сестра, која је у двору свога брата жарила и палила, парохије и црквене појасеве раздавала, нашла се од њега јако увређена, што јој је морала у руку пољубити кад је дошао у двор, да пита владику, којим је васељенским сабором пушење забрањено, због чега је владици тужен био. Један поп-Ђука није ни могао добро бити записан код онога дијецезана, који је једног Атанасија Влаховића, човека учена и доктора филозофије, својом неправдом натерао, да у Калочкој архидијецези прибежишта тражи.

Занимљива је била и дуго се спомињала у Сенти његова распра с ондашњим мађарским пароxом и препозитом Колонићем. Говорило се, да је ова распра потекла отуда, што је поп-Ђука једну Мађарку у српској цркви за Србина венчао. Било што му драго, Колонић и поп-Ђука, нису више година једно с другим говорили. Некако у двадесетим годинама обилазио је католички арцибискуп Клобушицки своју архидијецезу, и том ће приликом походити и Сенту.

Поп-Ђуки није ништа јављено за арцибискупов долазак и то га је јако копкало. Али он објави у цркви, да долази арцибискуп у Сенту и да би требало да га и наша општина дочека, ако би он хтео и у нашу цркву доћи. Искупи се скоро цела српска општина у порти. Чим стигне арцибискуп у варош, прво уђе у католичку цркву, а за њим и сва госпоштина, која је с њим дошла или га је код цркве дочекала.

Поп-Ђука одмах нареди, да се од скупљена народа начини шпалир од српске цркве до мађарске (обе су цркве биле близу, једва стотињак метара једна од друге). Напред се наместе деца с чирацима и рипидама, а за њима поп-Ђука у одежди с кадионицом у руци. После неколико тренутака појави се на црквеним вратима арцибискуп и за њим остала госпоштина. Поп-Ђука му се поклони, окади га и пође к српској цркви, а за њима се упути у цркву и арцибискуп са целом свитом. Ушав у цркву, поп-Ђука уведе арцибискупа у архијерејски сто, попне се на амвон и поздрави арцибискупа дивним латинским говором, захваљујући му на почасти, коју је нашем храму указао. Пошто је арцибискупа по цркви провео испрати га до портанских врата, свуче у цркви одежду и врати се кући, где одмах седне за сто са својом попадијом.

Арцибискуп дошав у плебанију није се могао довољно нахвалити дочеком у српској цркви и лепим поп-Ђукиним поздравом. „Нисам знао“ — рекне домаћину, да имате рацког попа, који тако дивно говори латински. Баш ми је мило што ћу за ручком имати прилике, да га још боље познам.“

Нуто белаја за једнога Колонића. Арцибискуп жели говорити с поп-Ђуком, а он га није ни звао. Одмах пошље једнога од својих капелана, да замоли поп-Ђуку, да дође на ручак. Овај га затече још за столом.

„Поздрави господина брата, да сам ја већ ручао и да не могу доћи,“

Капелан моли и моли, али све за бадава. Као опарен врати се натраг и исприча Колонићу одговор поп-Ђукин.

Колонић као без душе одлети до поп-Ђуке. Једва је у журби доспео да нареди, да се одмах преже и да кола за њим одјуре поп-Ђукиној кући.

Молим вас, драги брате и пријатељу, извините ме, заборавио сам вас звати, био сам у великом послу и забуни. Како сам само и могао бити тако заборован! Немојте ми то одрећи, тако вам Бога, да не останем у срамоти и да се не замерим његовој Екселенцији, која вас жели видети, иначе сам пропао!“

„Е, кад се ствар тиче његове Ексценције, онда је што друго. Ево ме, одмах ћу, само да се мало очистим!"

„Молим вас немојте, можете се и код мене очистити. Ево ту су и моја кола, чекају вас. Изволите само!"

И тако се поп-Бука одвезе лено с плебаном на његовим колима до арцибискупа, који га врло љубазно дочека и одмах поред себе посади.

Сењани су ликовали, кад су чули, како се поп-Бука Колонићу осветио, и дуго се у Сенти причало о том поп-Букином тријумфу.

НА ПРЕСКОЦИМА.

Приповијетка А.Б-ова

Превео **А. М. М.**

(Наставак.)

II.

Крадљивци дивљачи као да су с ђаволима били у друштву. Они су таманили срне у Рукавинином шумском округу на неки скоро тајанствен начин, па ипак није никад могао бар једног да увати. Никоме није говорио када обилази по шуми, нит када код куће ради; највише ако је о томе јавио Половини. Половина се ипак одлучио да Рукавини буде на помоћи у хватању крадљиваца дивљачи, због тога морао се млађи шумар са старијим договорити када да се састају. Но чим је Рукавина сио код куће за свој писаћи сто, да сврши какав журан посао, у шуми се чуо пуцањ; па кад је за тим с пушком у руци Рукавина одлегио у шуму онамо, од куда је пуцањ чуо, нашао је скоро увијек близу ту услужнога Половину али од крадљиваца дивљачи није било више ни трага ни гласа! Гдје су срне из пушке убијене, сасвим се лијепо могло изнаћи; обично се крадљивци дивљачи још толико задржавали, да животињама дроб изваде. Половина је обично још толико могао рећи, како је крадљивце дивљачи видјео из далека. И увијек су вуцибатине биле нагарављене у лицу и Половина је на пошљетку тврдио, е то морају бити какви људи, који никако и нису из овог краја, јер би их иначе морао познати. Половина ништа није могао против њих предузимати јер никад нису били у његовом шумском округу, јер су брзо утекли у властелински округ.

Крај тих скоро свакидашњих догађаја био је тај, да је Рукавина од једа скоро бијесан био, а Половина му се смијао.

— — — — — — — — —

С највећом предострожношћу отиде прве, по том сасвим мрачне ноћи, Рукавина у шуму. Баш на међи шумског округа Половиног и баш поред стазе, којом срне пролазе кад иду на воду, било је четири велика храста; од ових највећи и најстарији имао је снажну и густу крону. Тај је храст Рукавина ноћу нашао и нађ се с тешком муком попео; затим је на гранама везао овђе онђе дебела ужета и у круни самој намјестио читаву мрежу од ужета. Пошљедње је повезивао у зору. Но прије него што се сунце родило, Рукавина је био доли на земљи. Сигуран је био, да нико није могао видјети, шта је он по ноћи радио.

Сутра дан пукне у његовом шумском округу опет једна пушка. Рукавина је опет дошао доцкан. Половина пак већ је био на мјесту, где је пушка пукла.

„Ја сам већ свега сит, рећи ће Рукавина сасвим порушен, ја идем одавде Ја сам искао допуст на три дана, који сутра по-

чиње, да тражим службу на ком другом мјесту. Ја нећу овђе од једа да скапам".

„Немате право", одговори Половина. Мени је врло жао, шта ћу вас изгубити. Ја сам вас волио и неко вријеме ми се чинило, као да вам се моја Марија допада. Но сад се сјетих, како се моја кћи, од неко доба сасвим промијенила, скоро да држим да се између вас двоје нешто догодило, јер Марија сваки пут дође у ватру, кад год чује ваше име; и кад сте пошљедњих дана код нас бивали, она се никад није хтјела с вама састати. Што имате између себе, треба сами да изравнате. Ја вам моје кћери нећу силом наметати, али бих волио да будете мој зет. Па зашто управо хоћете да одете? То никако није ни најмање од вас паметно. Оканите се, да хватате крадљивице дивљачи. За неколико мјесеци они ће ваше срне сасвим потаманити, па онда неће имати више шта красти. Кад то буде, онда ћете имати мира и чуваћете самодрво, као што и ја радим Е то је тако и не може бити никако друкчије. Останите ви само овђе. Мјесто је добро, па кад нестане дивљачи, ви ћете имати мање посла".

Рукавина је вртио главом.

„Ја никако нећу да овдје останем, ја идем".

„На допуст, наравно! Дакле сретан пут, и за три дана ћете зацијело на јед заборавити, па ћете се опет задовољан вратит натраг! Кад ћете да одпутујете".

„Сјутра у зору".

„Добро, само Рукавино, добро о свему промислите. Ја ћу се зацијело радовати, ако ви овдје останете, и то не само баш ради моје кћери; ја вас и осим тога још волим".

Поновно се рукује с Рукавином; овај оде с пуном главом мисли — као што се на њему видјело.

Послије поноћи крене се Рукавина из своје шумарске куће, овај мах с тешким теретом. Но он се не упути жељезничкој станици, него у шуму да нађе свој храст. Попне се нањ заједно с једном великом чутуром воде и једним сандучићем, у коме је било разног јестива. По том је пробао, да се увјери, каква је мрежа и увиђео је, да и ако није бог зна како удобно бити на њој, ипак је била сигурна. Могао је сједити и лежати и од густог лишћа храстовог био је сасвим заклоњен, да га нико није могао опазити.

Ако је морало бити, он је хтио три дана допуста ту гдје на храсту да проведе. Он је себи увртио у главу, да мора крадљивце дивљачи ухватити; па и ако се није могао надати, да ће се крађа дивљачи догодити баш испод храста, на коме је он био, ипак је одатле могао да види велики дио шуме а на чистини, која је била баш поред високог храста, често је он нашао трагове, ђе су ту крадљивци вадили потученим срнама дроб, јер је туда баш водила стаза, којом су животиње редовно ишле на воду.

Већ је почела зора свитати, затим се разгаљивати по врховима од дрвећа напослетку доле и по самој шуми. Озго је Рукавина могао гледати шта се око њега збива тако, да већ не може бити љепше.

Тек што се сунце родило, опази Рукавина шумара Половину баш поред међе, како опрезно патрулише. Сигурно је вребао крадљивце дрва, а ваљда је погледао и у шумски округ Рукавинин, не би ли тамо опазио којег крадљивца дивљачи. Рукавина се чувао, да не повиче своме другу у служби. Помисли каква би то била шала, кад би гласно повикао име „Половина", и како би се овај задивио, кад не би никога видјео око себе. Али тако што није смио покушати. Таквом шалом никако није хтио да поквари свој добро смишљени план. Могао би случајно ту близу бити трећи, који би тако дознао, да је Рукавина био скривен. Но тада би све било узалуд.

Половина удари путем што води у шумски округ Рукавинин и омота стазом, што води шумарској кући. Кад је то Рукавина опазио, мало се изненадио. Шта ће Половина код њега? Та сам му је казао,

да иде на пут рано у јутру; Половина је дакле знао, да га зацијело неће наћи код куће!

Или се можда Полозина хтио узјерити, да ли је збиља Рукавина отпутовао?

Послије по сата врати се Половина натраг. Пређе међу и оде у свој шумски округ; ту је неко вријеме чекао, сједећи на једном оборену деблу. По том дођу двојица — један је носио врећу — сигурно Половинини људи, што сијеку дрва у шуми, јер су га поздравили; по том су се сва тројица нешто договарала. Затим устане Половина, пређе у шумски округ Рукавинин, ту се сакрије иза једног џбуна и пушку узме у руке. Рукавина је знао, да је туда стаза, којом срне иду на воду. Она двојица с којима је Половина разговарао, остану с оне стране у Половинином шумском округу; ту су сасвим мирно сједили на деблу, на ком је прије и Половина сједио, и као да су нешто чекали.

У обично вријеме изађу срне из шуме на чистину. Но чим се појавише, кугла из пушке Половинине обори најљепшег срндаћа. Остале срне утекоше; Половина притрчи убијеном срндаћу а руком махне оној двојици. Ови брзо дођу, зграбе животињу и пренесу преко међе у Половинин шумски округ. Стари је шумар међутим стражарио и гледао око себе као да је хтјео ону двојицу, што срндаћа одвукоше, сачувати, да их нико не опази.

Тек кад су ова двојица прилично подалеко одмакла, објеси Половина пушку о раме и пређе у свој шумски округ.

Рукавина је у истину држао, да је памет изгубио или да сања. Та то никако није могло бити, што је он доље у шуми видјео. Његов друг у служби Половина, да туче његове срне! Половина, шумар и ловац, да је у договору са крадљивцима дивљачи!

Наравно, ако је то тако, онда Рукавина никад неће моћи ухватити оне, који његову дивљач крадом туку. Како би он икад могао и помислити, да је његов друг у служби Половина варалица; како би он могао похватати крадљивце дивљачи, кад ови раде под заштитом шумара Половине? Јер чим ови уђу у Половинин шумски округ, таки су сигурни; па и кад би се Рукавина одма пошље пуцња створио на самом мјесту, шта би му користило, кад су ови иза леђа Половинини! И по свој прилици, да је Половина више пута и задржао Рукавину, кад је овај летио, да што прије дође до мјеста откуда се пуцањ чуо, и том му приликом приповиједао којекакве измишљене приповијетке о крадљивцима дивљачи, који су имали нагарављена лица...

Пошље подне буде тако исто. Пред вече, кад су се срне указивале на чистини, да иду на воду, Половина убије опет једну срну, а оне двије вуцибатине одвукли су је баш испод храста, на којем је гори у грању био Рукавина, и још су се неко вријеме разговарали.

„Дакле сутра опет!“ рећи ће Половина. „Он је отпутовао на три дана, и ту прилику морамо што боље употријебити“.

Срце је пуцало Рукавини од једа, кад је видјео, како га вара његов друг у служби, који би требао да је у свему вјеран, поштен и савјестан.

Њи тројица оду сваки на своју страну. Половина пређе у властелинску шуму, сигурно, да и тамо лови крађом дивљач, а можда и само, да оде у крчму, у коју је свако вече свртао.

Рукавина одлучи да тога жалостног шумара пријави. Али зар он није био отац Маријин?

На један мах пукне Рукавини пред очима: дјевојка је сигурно знала, шта њезин отац ради. Наравно, за таког човјека, према којем се њезин отац тако варалички понаша, она да не може поћи. Ту ли је дакле тајна...

И ма да је Рукавина био јако уморан, ипак ни друге ноћи није могао спавати. Незгодно лежање на мрежи од ужета, зацело да га није позивало да спава; али и мисли,

које су Рукавину обузеле, шта сад да ради, још су више расћерале сан, него ли и само незгодно лежање.

Премишљајући и овако и онако, дође до увјерења, да свакојако мора чинити своју дужност. Хтио је Половину, који је држао, да је сигуран, да на самом дјелу ухвати. Да богме, да тек послије тога не може ни мислити, да Марију узме; но ма шта било, он је хтио да своју савјест умири. Савјест, да је учинио своју дужност, имала га је тјешити ма шта изгубио.

(Свршиће се).

Из „Дјетињства Александра Сергијевића Пушкина“

од **В. П. Авенаријуса.** С руског превела **В. Иванишевићева.**

Откриће лицеја морало је бити тек 19. Октобра, а ученици су се по наредби искупили на неколико дана прије. Два Пушкина дођоше у својој кочији, и од дуга путовања бијаху гладни као вукови. Директор Малиновски лијепо дочека своје старе знанце и нареди доручак. Стриц сједе и, шчепавши Малиновскога за пуце од капута, поче одушевљено говорити о петроградским новостима.

Синовац тужан и замишљен прислони се уз прозор.

До сада је владало лијепо вријеме, али овог дана, као да се спремаше бура. Александар с тугом гледаше, како кида вјетар и пошљедње жуте листиће с' дрвећа, па мијешајући их са снијегом покрива земљу. Зар се тако исто не кидају сада пошљедњи листићи са брезбрижног, слободног дјетињства Александрова, које ће за цијелијех шест година бити покривено мртвијем снијегом школске дисциплине? И крилата машта пренесе га далеко — далеко, у њихово село Захарјино. Престави му се сестрица Олга, како њих двоје трче заједно по башти, а око њих тако свјеже и пријатно. Послије Олгу зову, а он крију̀ећи узима књигу, па бјежи у дно баште, и изваливши се на меку траву чита. Па само како је пријатно лежати, а сунце га полако грије... Занимљива књига пада му из руке... Скрстивши руке испод главе, он лежи на леђима и гледа оно дивно плаво небо, по коме величанствено шетају мљечноблиједи облаци. Прси му се шире, и сам би радо одлетио у оно дубоко плаветнило, ухватио се за облаке и запливао с њиме заједно далеко, макар и на сами крај свијета....

— Шта сте се то замислили драги мој? зачу се над самим Пушкиновим ухом подругљив глас и нечија рука паде му на раме.

Миле појаве из прошлости разлетише се пред Пушкином као дим. И опет му се указаше пред очима сухе гране, снијег, мразно небо, а срце му обузе она иста туга. Брзим покретом он скиде незвану руку с рамена и зловољно се окрену.

Пред њим стајаше сухоњав господин, с ироничнијем осмјехом на танким губицама, и са зажмиреним очима; али те очи тако гледаху човјека као да ће му у душу продријети.

— С кијем имам част?... хладно промрмља Пушкин.

Непознати се глухо насмија, али ипак пријатно рече:

— Имате част говорити с вашим будућим разредним старјешином Мартином Степановићем Пилецким. Али то сам ја по служби, а у ствари ћу бити ваш најбољи пријатељ, који ће вам потпуно замијенити и оца и мајку, и стрица...

— Никада! изрече се Пушкин.

— Та — та — та! Како сте ви, мили мој, дрски. Мени су веће причали, да сте као подивљао коњ. Али овдје ћете осјетити узде. Уједно ћете се научити свакоме добру, јер ступате у једну фамилију, која је од ваше много васпи....

Пушкин му не даде довршити.

— Молим вас, господине разредниче, да моју породицу оставите на миру! Ја то не могу дозв..., не могу слушати.

— Пилецки пређута, стисну усне и упути се Василију Лавовићу, који још у велике разговараше с Малиновским.

— Охо, ваш је синовац, госп. Пушкине, још гори, него што сте ми говорили! рече Пилецки.

— Е знате, господине — рече стриц — растанак с родитељима и познатима, са свим нови живот, који сада за њ наступа, све то...

— Па и глад, наравно! рече Малиновски. У то донесоше доручак.

Александре, ходи и ти да једеш с нама!

— Захваљујем... али... не могу.

Стрица није требало нудити, јер је имао изванредан апетит.

Видите — рече он — синовац ми и апетит изгубио. Тако је кад се ваља са својима за читавијех 6 година растати. А ваља признати да је врло укусна ова кобасица. Охо! Само пробај Александре, све се топи у устима.

— Бога ми, стриче, не могу.

— За то ће послије са друговима слаће ручати, рече Малиновски — Одведите га Мартине Степановићу друговима, нек се мали развесели.

— Добро — рече Пилецки и узе Александра за руку. — А зар се нећемо поздравити? рече стриц.

Синовац се трже.

— Како, зар већ одлазите?

— Е треба, не допушта посао.

— А при открићу лицеја нећете присуствовати?

— Не пуштају, драги мој, јер ће велика свита пратити Њихова Величанства, па за нас просте смртне неће бити мјеста.

— Ах стриче?

— Кога ћу поздравити?

— Родитеље, Олгу...

— А хоћемо ли се ми загрлити?

Александар, не могавши се више уздржати, обгрли стрица и поче плакати.

— Због ом... не заборављајте ме, пишите... Захваљујем вам стриче, за све, за све...

— Немаш зашто, рече плачно стриц и пољуби синовца.

Александар излети из собе отирући сузе. Пилецки хиташе за њим вичући:

— Гдје ћете Пушкине? Чекајте, ви пута не знате! Сустигао га је тек на другој страни куће, јер Пушкин није знао у која ће врата уљећи. Из једних отворених врата дувао је јако вјетар и вихарио његове бујне, заковрчене косе.

— На ову страну, за мном! викне му Пилецки и уљезе у једна врата.

Пушкин пође за њим и изтрча уз степенице прије Пилецког. Ту

се сусрете с већ обученијем у униформу лицејистом.

— „Пушкин!“ „Пушчин!“ викнуше у једанпут обадвојица.

Да није било ту разредника, они би пали један другом у наручја, али у присуству незвана свједока, они се ограничише само руковањем. А и Пилецком бјеше прилично додијао несташни ученик, па је желио да га скине с врата што прије.

— Молим вас Пушчине — рече он — одведите друга у његову собу,

И Пилецки оде у трећи кат куће. Другови остадоше сами.

— Ево од овог дана биће мо шест година заједно — рече Пушчин и пријатељски стиште другу руку. Да ти ниси, Пушкине, што плакао?

— О, нисам, то је само од неспавања.

— Што се стидиш? Без сумње си се сад поздрављао са стрицем?

— Јесам.

— Ето видиш. Па и ја кад сам се растајао са домаћима, плакао сам као мало дијете.

— Значи, да смо обадвојица! насмија се Пушкин. — Али на овим степеницама прилично хлади.

— Истина! хајдемо брзо. Сад ћу ти показати нови стан. Хајде, ко ће брже?

И узевши се за руке, они брзо излетише уз степенице, на четврти кат.

У првом кату становаху наставници, у другом бјеше: трпезарија, салон, канцеларија и болница; у трећем: разреди, физички кабинет, и лицејска библиотека, која је још те године бројала око 800 књига; а у четвртом кату, гдје сад бјеху два друга, биле су спаваће собе ученика. Кроз вас четврти кат пружаше се узак ходник, у који је улазила свјетлост кроз испрепречане прозорчиће, који бјеху учињени на вратима сваке собе. Разумије се да је тај ходник мрачан и кад је лијепо вријеме, а кад је облачина, онда прави гроб. Пушкин и Пушчин коракнуше по ходнику неколико пута, и опазише да им неко висок иде на сусрет.

— Ово је славни наш послужитељ Леонтије Комерски — шапну му Пушчин — врло је услужан, али и врло препреден!

У то им се он приближи, и Пушкин тек сад разгледа крупна старца с цијелијем редом ордена на прсима.

— Ево сам ти, Леонтије, довео још једног: Бр. 14 рече му Пушчин.

— Леонтије стаде по војнички и рече:

— Добро нам дошли, ваше благородије! А соба давно за вама чезне и плаче.

— Сви се упутише напријед између два реда врата, док Леонтије не стаде пред једна, више којих на таблици Пушкин прочита ово:

„Бр. 14. Александар Пушкин“.

— А види ко је до тебе! рече Пушчин.

Над сусједнијем вратима бјеше написано:

— „Бр. 13. Иван Пушчин“.

Пушкин радостно ускликну.

— Сама нас је судбина саставила!

Међутим откључа Игњатије Пушкинову собу:

— Изволите господине у нови стан!

Собица бјеше омалена, али за сада згодна. У њој бјеше: испод прозора сто и на њему мастионица

и свијећа; над столом огледало. С једне стране до зида постеља и умиваоник, с друге орман и столица. На клинцима, до врата, бјеше лијепо објешен утирач и нова униформа. Очи Александрове прије свега стадоше на мастионици.

— А! и мастило наливено! рече он.

— Одма на мастило, пјесничка душо! рече Пушчин.

Ако хоћеш можеш одма писати пјесме.

— Не за Бога — уплаши се Леонтије — нек се његово благородије најприје одмори и преобуче. Он даде Пушкину униформу и сасвим чисто рубље.

— Видите, господине — говораше Леонтије — старији се брину за ваше душевно здравље, а ја за тјелесно. А види мене луде сасвим сам нешто заборавио. Опростите, ваше благородије! више старост савладала, али сад ћемо поправити погрешку.

И он брзо изађе.

— А гдје ће сад? чудио се Пушкин.

— Зар се не сјећаш? Та он има кључе од све хране, па ето заборавио тебе кријући частити. Наравно ваља да му што год дадеш: „Суха ожсица дере уста“, — то је његова омиљена пословица.

Пушкин се ухвати руком за шпаг, али се нечега сјети и растужи се.

— Ух, ала је ово досадно.

— А шта?

— Ништа, тако...

— Разумијем, немаш новаца. Чини ми се, да си на оном излету и пошљедни новчић потрошио.

— Јест.

— А зар ти стриц није дао.

— Без сумње је заборавио.

— Е па ништа, ја имам и сувише...

И Пушчин брзо извади своју новчаницу, а из ње нов и чист рубаљ.

— Ево ти рубаљ, то ће бити доста Леонтији.

Пушкин одма виђе, да му је у друга новчаница врло мршава, па га упита, не узимајући новца.

— Чини ми се да ти је то једини рубаљ?

Пушчин се збуни:

— О, не... промрмља он.

— А зашто је онда овако нов? Сигурно ти га је ко год при растанку даровао?

— Молим те узми, учини ми љубав.... Ево ја имам ситнежа до миле воље...

И он силом тисну рубаљ Пушкину у руку. У то вријеме уљезе и Леонтије Комерски носећи пун послужаоник. Он се поклони друговима и поче им објашњивати.

Ово је видите лијеп и мекан јутрошњи хљеб, па још по врху замазан младим маслом, таман за вашег господског стомака. А ево вам чашица чоколаде, све се топи у устима. И ево вам овијех пет јабучица, лијепе су и зреле, а румене као образ дјевојачки. — Хвала брате — рече Пушкин и тисну му у руку Пушчинов рубаљ: — узми.

— И вама хвала. Управо није ни требало ово, али да вам га вратим увриједићете се.

Пушкин поче јести хљеб трпајући пуна уста.

— Јел' те да је укусан хљеб?

— Још како!

— И добро запамтите, ваше благородије, да је од данас послужитељ Леонтије Комерски ваш одани роб. Куцните само, и ја сам пред вама као из земље.

— Ти имаш и без мене много посла?

— То је истина: надгледати млађе слуге — то је један; лампе приправљати, пећи ложити, мастила налити — два; надгледати ваше хаљине, тек, писаљке и т. д. — три; надгледати топломјере да буде у спаваћим собама од 12—13 гради у трпезарији, а у разредима од 13—14. Ето побркао сам се у рачуну! Чини ми се да иде четири?

— Јест, четири — рече Пушкин и шалећи се поможе старцу рачунати: — крijући нам давати јела — пет.

— То није ништа. Ја вас чувам и дању и ноћу као анђео хранитељ.

— А зашто ноћу? — упита Пушкин — та и ви спавате као и ми?

— Није то тако. Ми ноћу по реду ходамо гори доли по ходнику и провиривамо у прозориће десно и лијево.

— А!... С тога су и учињени прозорчићи на вратима?

— Јест! И ако ми што год не угледамо, како нас псују и руже!

— Па шта имате стражарити по ноћи?

— Много шта: да не сједите у туђој соби, да се не разговарате, да не читате по ноћи...

— Шта зар се и читати не смије?

— Никако, ваља спавати.

— А ако је мени читање потребито, као и ваздух, ако без њега живити не могу?

— Тим горе. Али може се и томе помоћи: ви читајте колико хоћете, ужежите свијећу и т. д., а ја ћу вам дати знак с ходника, да вас не би разредник ухватио!

— Лукав и препреден као лисица! рече Пушчин.

— Лијепо је бити и лисица. Али ја сам уз то, и солдат, служио сам из младих година вјерно као одан слуга цара и државе!

— Зар се тако служи цару и држави? зачу се иза врата нечији туђ глас.

Да је међу ову тројицу пукнуо гром, не би се толико препали, као од овог добро познатог гласа! Сви се, као по неком нагону, окренуше прозорчићу, из којег су на њих сијевала два жива ока.

— Мартин Степановић... прошапута јадни Леонтије.

— Јест Мартин Степановић, — потврди Пилецки и уљезе унутра,— зар тако служиш држави оштрећи језик узалуд? А шта је ово?

— Он показа на јело, које бјеше Леонтије крijући донио.

— Е глад је глад, ваше благородије — досјети се послужитељ.

— И ти ниси могао ништа здравије донијети, него ове јабучице. До душе, ви господо можете куповати јело за своје новце, али умјерено. Ви овдје не можете бити гладни.

— Али ја данас ништа нисам окусио! рече Пушкин.

— А што нисте мили мој? Наш добри директор звао вас је да доручкујете па нисте хтјели. Сад поједите хљеб, а остало нека стоји за послије подне. Само ми се чини, мили мој, да вам је пуно четири јабуке, може вам нашкодити. Боље је да ја полу однесем мојој дјеци? Допуштате ли?

— Ако хоћете узмите све! рече хладно Пушкин.

— Жао вам је па не треба.

Пушкин поцрвење као рак.

— Не, узмите, молим вас, узмите све.

— Не, хвала, доста ми је двије. А сад да вас прегледам: хм, хаљине вам стоје добро само је коса подуга, и чини ми се машицама завијена.

— Јест завијена, али од природе — насмија се Александар.

— Против природнијех погрешака, мили мој, имамо ми лијепо оруђе — ножице. Леонтије, кад дође бријач, одведи му и овог јунака.

— На служби, ваше благородије.

— А сад господо сиђите доли у салу, да видите распоред ваших будућих лекција.

Лицејисти изиђоше и брзо се упутише ходником.

— Па он није таки лудождер, као што ми се најприје учинило. Али зашто су само вазда на језику они шећерни надимци: „мили мој". „драги мој".

— Шта ћеш. Шећер Медовић, па ето — рече Пушчин. Али ваља признати да је он према нама врло пажљив.

— На језику му је мед, а под језиком лед.

— А ништа се од њега не може сакрити. Свуђе ваља да је он, а ухвати ли те кад год, онда не чекај помиловање.

— О коме то говорите Пушчине? — зачу се иза њих шећерни глас Пилецког, који је ишао у мекој обући, па они нису ни осјетили, кад их је достигао. — Ако је о мени онда се варате; као прави хришћанин опростићу ономе који се каје, а намјерне врагости заиста, мили мој, не могу опростити.

Ухваћени ученици побјегоше низ степенице и улетише у салу.

Овдје бјеше таква вика и ларма да њих двојица готово оглухнуше. Пред Пушкина излети Гурјев, па га загрли говорећи:

— О французе! душице моја!

— Затим га цмокну у оба образа.

— Француз! Француз? почеше викати остали другови и сви се с њим руковаше.

У то им се приближи млад човјек, око 28 година.

— Куницин! шапну неко близу Пушкина.

— О, здраво Пушкине, како је? — рече му млади професор. — А, ви господо, канда и не слутите да одајете велику почаст Пушкину називајући га „французом"? Ви тијем само признајете, да је он много бољи у француском језику, него ви остали. Или у вама говори завист? То би било заиста нешто жалосно. Ово би речено с таквим искреним укором, да се сви лицејисти збунише. А Гурјев рече као бајаги у себи, али толико јасно, да је Куницин могао чути:

— Ах, како је ово правилно и лијепо речено!

Ако се надао задобити овијем за себе професора, заиста се преварио. Куницин га с презрењем погледа, затим, обгрливши Пушкина, стаде се с њим шетати по соби.

— Дружите ли се с овим Гурјевим? бјеше му прво питање.

— Не, ми смо случајно назад неколико времена познати, одговори Пушкин.

— Не савјетујем вам да с њим дружите. А што се тиче назива „француз" будите увјерени, да ће вас тако вазда звати. Е па како вам се код нас свиђа? Сигурно послије домаће слободе изгледа вам необично.

А — на собним вратима прозорчићи испреплетени као на тамници.

— Почекајте мало, па док се обикнете, увјерићете се да нисте у тамници, него у златном кавезу. Наш добри монарх дао вам је свој дворац, да у њему станујете, дао вам је своју библиотеку. Он се о вама брине и жели да из вас изађу људи. „Мени су потребни добри и поштени људи“ то је његова девиза.

Ове ријечи узбудише малог пјесника и он искрено ускликну:

— Ја сам вазда до лудила љубио цара. Он је тако анђелски добар! Вазда ми је у памети један догађај.

— А какав?

— Једанпут се, видите ли, шетао цар са свитом. Он потеже коњу узде и одмаче напријед. Код једне обале он срете неколико сељака, који вађаху утопљеника из воде. Цар сјаше и стаде заједно са сељацима трати утопљенику слијепе очи руке и табане. У то стиже и свита и преставите себи како су били изненађени! Сељаци су били као изван себе, кад дознадоше, да је то цар. У свити је био и доктор... Заборавио сам му име...

— Вилје, рече Куницин.

— Јест Вилје! Он хтједе пустити утопљенику крв, али узалуд, крви нема. Он се дуго мучио. Цар је био у очајању. Он нареди доктору да проба трећи пут, и — крв потече, утопљеник дође себи! Цар од радости заплака и рече: „Ово је најсретнија минута у мом животу“. Затим извади свој убрусац, раскиде га и превеза болеснику руку. Није хтјео отићи, док се није увјерио, да је свака опасност прошла. Једно енглеско добротворно друштво, чувши за овај догађај, послало је цару златну медаљу и диплому, као свом почасном члану.

— И осим тога било је још таквих догађаја — рече Куницин, који је до сад све пажљиво слушао. Ви сте развијено дијете, па ћете ме разумјети. Цар још много што шта замишља, на. пр. дати слободу сељацима и. т. д. Он у опште не воли кад га ко хвали за његова славна дјела. Тако кад су му једанпут нудили орден св. Георгија 1-ог степена, он не хтједе примити, него прими 4-ог. степена. Заиста он је достојан љубави.

— Не само љубави, него и обожавања! Ох, како би радостан био да га могу једном видјети! ускликну Пушкин.

— Зар га никад нисте видјели?

— Нисам.

— Е па видјећете га у четвртак, он ће бити при отворењу лицеја.

Разговор им прекиде Леонтије, који одведе Пушкина бријачу. Пушкин је смјеста заволио Куницина.

Дан брзо прође, да Пушкин и не осјети. Кад се у вече разиђоше сви по својим ћелијама и Пушкин уђезе у своју, уморен од толиких нових утисака, тада тек први пут осјети необичај и самотињу. Та ово је он први пут у животу сам самцит без икога свога! Додуше ови су нови другови били весела и несташна дјеца, али су му они исто туђи, као и ова соба...

И он тужно прегледа собу: свијећа воштаница бацаше по њој бриједу свјетлост, само је на вратима зјала црна и испреплетена рупа...

— Права тамничарска ћелија!...

И он с тешким уздахом пружи руку, да узме чоколаду па му поглед случајно паде на огледало: отуда га мрачно гледаше његово

лице, али промијењено тужно и са остриженом косом!

— Сужањ у тамници! изговори он гласно и изнемогло сједе на постељу.

Снијег са извана сипаше у прозоре, а вјетар плачно извијаше своју мелодију.

Пушкин љутито стаде гристи чоколаду.

— Па што су ми до врага и постељу премјестили на ову страну? Ко их је молио?...“ размишљаше у себи Пушкић.

— А што не легнете, ваше благородије? зачу се над самом главом Пушкиновом Леонтијев глас.

— А то си ти, Леонтије! Остави ме, молим те!

— Да вас ко није увриједио? Или сте можда гладни?

— Није, није...

— Можда вас, не дај Боже, боли стомак од нашег јела?

Пушкин се мало осмјехну.

— Не боли ме ништа! Видиш да једем твоју чоколаду. Него кажи ми, Леонтије, зашто си ми премјестио на ову страну постељу?

— Зашто? — и стари се лукаво насмија. — А зато што је за овијем зидом ваш најбољи друг, господин Пушчин.

— А, ја сам на њ и заборавио. Па какве је користи кад нас зид дијели. Разговарати се не можемо.

— Зид је врло танак и свака се ријеч чује. Ево гледајте.

Он удари руком у зид и из сусједне собе зачу се глас Пушчинов.

— Јеси ли ти то Пушкине?

— Ето видите, а сад збогом, више вам нећу сметати, ви се са другом разговарајте. Лаку ноћ, ваше благородије!

И добри старац изиђе.

Нешто добре ријечи старчеве, а нешто помисао, да ипак није сам, јер је до њега, иза зида, његов драги Пушчин, учинише, те Пушкину мало лахну на души.

Он угаси свијећу и леже. Затим се добро зави у покривач. Олуја га више није љутила, него успављивала. Таман се бјеше завезо у сан, кад се сасвим јасно зачу глас Пушчинов:

— Је си ли заспао Пушкине?

— Нисам а шта ћеш?

— Чујеш ли како вјетар хуји?

— Па?

— А у постељи како је топло и пријатно?

— Јест, а најглавније је Пушчине, што смо овако нас двоје близу.

— То сам и ја хтјео рећи?

Хоћеш ли Пушкине, да будемо другови?

— Хоћу! И до посљедњег часа нећемо један другог изневјерити. Другови на живот и смрт!

— Амин!

— А сад нешто друго: ти би сигурно Пушчине спавао.

— Бих.

— А ја сам на пола заспао. Лаку ноћ драги друже.

— Пријатно сањај, мили мој!

Како је Пушкин сад био весео! Јест, Куницин је имао право, ово није тамница, него златни кавез! У томе је кавезу славуј — Пушкин, он ће до шест година излетити и пјевати своје умилне пјесме!...

У таком пријатном размишљању Пушкин заспа.

Мало послије поред његове собе прође стари Леонтије. Видећи да нема у соби свјетлости, он метну ухо на прозорчић и ослушкиваше. Равно дисање показивало је, да Пушкин спава тврдијем и здравијем сном младости.

— Заспао је! прошапута старац и побожно иза прозорчића прекрсти спавача.

(Настаяиће се).

ОЦЈЕНЕ И ПРИКАЗИ

Лимунација у селу. Приповетка од *Стевана Сремца.* Београд. „Смиљево" штампарија Пере Тодоривића 1896. цена 2 дин.

Ако бисте ме запитали за садржину или за предмет ове приповетке, ја бих дошао у велику забуну, јер бих у неколико речи већ био готов са њом. Доиста, предмет јој је више мање ништаван, а догађај још ништавији, и по вредности својој и по памети радних личности а и по приликама што га изазивају. Али баш зато, што се вештим описом и здравим хумором створила једна силна превласт, моћ која у смеху руши јаче него све законске одредбе и примене — резултује и јака, лепа и добра страна саме приповетке.

Лимунација у селу одржава живот учитеља Сретена, једног од модерних занешењака, који тако несрећно копирају реформаторе друштвеног преображаја. Исти Сретен, чим је дошао у село, где се овај догађај врши, запазио је одмах старински, патријархални, начин живота; нашао љубав и слогу и поштовање старијег и власти. Он то назва „устајалом баром са жабокречима". И у превласти настраних мисли, сматрајући да нико теже хлеба не једе од њега, предаде се трудноме напору да пробуди учмало, застало село, да га подигне на ноге. па још да му небо озари злаћеним зрацима блиставога ума свога. Наравно прво се лепо обавести о „стању ствари" од свога фамулуса, слободног грађанина Максима из Сирогојна (запамтите: среза златиборског, округа ужичког). Дознаде још да има незадовољника против старе, трошне развалине, председника чича Милисава, који баш тада чашћаваше власног капетана својим малом, што ће рећи народним знојем. Ти незадовољници, или боље је и крупније рећи: бунтовници, јесу чета мала али одабрана. Ту је механција Ћир-Ђорђе и његова „домостроителька" Гизела, чија је љубав прошла кроз све животне фазе и пијачне монете. Та Гизела звала се друкче и Љубица, а још је цинцарска милошта у везирском расположењу називаше и страсним харемским именом Ђузела. Ту је, даље пролази поднаредник (грађанска слобода!) Мићо „официр", сеоски Дон Хуан, коме. срце букти под топлином женског ока. Још долази и грађанин Жика Буки Шљивић, прослављени prete-nom у чувеним и многобројним Сретиним дописима и остали свесни грађани поредом до оног веселог Крсмана, с којим имађаше сваки право да се шегачи и за једно шише ракије.

Када се нађе опкруженом оваком силом, учитељ Сретан постаде оштар мач властницима; помаман и бесан сунцу се смеје и Богу се плази, „а куд бије сокак прави" што вели циганска духовитост у српској поезији, прослављајући Вељка. Створише се густи редови народних бораца усталаса се „устајала бара, а са широке пучине њене вину се дух слободе и угње-

теног права народног а пунокрвно било показа запојену животну снагу у друштвеном организму. Сам покретач (он би рекао: полуга) писаше пак на све стране дуге и китњасте дописе, дајући силовита израза својим обилатим инспирацијама, за које Тургењев не би могао рећи, да су ћудљиве као жене.

Последица свега тога јесте преокренутост друштвеног стања, где је ча-Милисав сринут са председништва, а на његово место у победном ликовању издигнут народни пријатељ ћир-Ђорђе. На кад се овако вешто „даде баба за невесту", онда уз главне и споредне личности добише своје исе у акцији за народна добра.

Једна од Сретиних великих *идеја* један одличан моменат његовог сретног и корисног рада јесте свечано признање великим и слободоумним Бразилијанцима, који збацише Дом-Педра и прогласише републику. Обавештен о томе преко извештаја „Agens Havas"-а и „Corr.Bureau"-а, он објави својим верним епохалан успех друштвене идеје и у част тога приреди се величанствено сеоско осветлење, „лимунација у селу".

Натписом приповетке дакле обухвата се само један елеменат, веома пластичан као грађа; износи се управо један резултат Сретенова умовања и рада. Морам одмах додати, да се после онако широког и привлачног увода очекивао много одрешитије и обилније обележје самог догађаја, узвишенија поента као стожер *главнине* рада.. Међутим ту је испала брза и летимична концизност, може се рећи једина у целом развученом низу многих описивања. Још то долази као одбојно кад се човек и нехотице сети оног тако живо и тако изванредно лепо представљеног карташког весеља у *„Ивковој слави"*.

Завршетком приповетке ужасно се региструје: да је „пукла тиква" између Срете и ћир-Ђорђа, те се познатим померањем замени Ђорђе Мићом; даље се наводи слаб успех Сретин на испиту и његов одговор ревизору. Тиме се веома суво завршују ове „Сретине будалаштине".

*

Лимунација, имајући претенцију на име приповетке, представља занимљиву збирку одлично цртаних карактера и верно и вешто проучених, одабраних типичних друштвених појава, друкчије рећи: свестрану и тачну студију њихову. Према томе и цео значај приповетке, сва лепота и доброта уводе у ово одабрано и верно снимање, а онај увек здрав, увек свеж хумор налази овде угодну атмосферу, да даде обилате бујности и крепка живота.

Даровит импресиониста и оштар психолог г. Сремац има око да запази интересне детаље, тушта зачкољица и силество ситница, поред којих се обично пролази, и да свему томе даде значаја, китећи шарне нијансе у приповедачко ткиво. Али, штета, што та његова особина често иде до баналног педантизма, те отуда и она „епска опширност" што немило подсећа на Јашу Игњатиевића. Описи епизодних елемената у убавом низу занимљиве галерије слика, узет сваки за се непрестано је пријатан и до далеке мере привлачан због тачности. Ипак они, ма да су изгубили у великим рукама добар део природне сировости, нису груписани и сређени у потребну целину, не одржавају јединство. Они шта више одмажу доброти приповедачког тона и представљају развучену и непоуздану основу за солидност саме зграде; то су, ако смем да употребим фисички израз, секундарне струје, које слабе ону јачину што дело већ прожима.

Г. писац има још једну погрешку, која је као особина површна, овлашна. У опису ових догађаја, јамачно зато што су они скроз ординерни, упусти се местимично врло снизак и неуредан стил, што изазива и недовољну пажњу на чистоту

самог језика. То је нарочито немило на оним местима где су јасна пишчева истицања, и по умовању и по страним изразима, који у такој клими веома стрче. Као пример стилске неуглађености наводим одмах први лист, немајући воље да га нарочито ишчитавам. А како су пак лепа, и како задобијају она места, на која је писац обратио пажњу (врло лака ствар за њега). То се лепо на. пр. види код описа ћир-Ђорђеве механе, где г. писац „уздижући се до потребне објективности“ и уносећи свечан тон у сами опис, даје обилата полета увек свежем и једром хумору.

Указујем још на једно место, врло лепо, где се без многог казивања јасно истиче онај познати верски шеретлук у неприликама. То је она, по самој суштини, одвратна сцена, од које окрећете очи, кад расањени манијак Сретен, у сред ноћи, сазнаје за друштвене прилике од шерета Максима, који, подавивши своје нечисте ноге и палећи дуван, покушава да се измигољи од поплаве страних речи, којима не зна ни имена ни значај. У осталом, таквих места, што иду глатко као стих, има врло много у приповетци и ви ћете уживати у њима кад их ушчитате.

Врло добра је карактеристика појединих личности. Таква је на. пр. карактеристика типичне појаве учитеља Сретена, која је само у неколико (ох, врло, врло мало) добила карикиран рељеф.

Па затим одлична је карактеристика ћир-Ђорђа, која очито износи цинцарску саможивост. Ви видите како он воли да задобије председничко место, не жалећи чак ни чашћавања, а вређа га истина из сатиричне песме, као оног воденичара што је представљао Христа.

Верно је описана и Гизела, али није било место оноликој потанкој опширности. предаје она само оличавање мисли „о еманципацији женскиња“.

Ма да је ова приповетка штампана после прослављене „Ивкове славе“ ипак се јасно види да је ранији рад, и ако у некој репризи.

То је свакојако добар знак и за вредност пишчеву и лепа утеха за нас!

Кокод је оран за шалу и жели да се слатко насмеје, а поврх свега тога сматра да је и овако писање поуздан лек против ширења друштвене губе, нека куши ову књигу.

Од мене јој топла препорука.

Београд. **Бор. П.**

Назарени

Роман од **Јаше Томића.**

I.

О једном важном социјално — религиозном питању; о прелому, који једна друштвено — верска секта тежи да изврши у истим погледима и односима једног дела нашег народа у Војводини, ми смо, место извјештаја, грађе и озбиљних студија добили један роман, који није роман, и који је написао Јаша Томић, познат у Војводини као новинар, а поминьат и као песник по неколико реалистичких декламација у стиховима. То не поминьем да би се узело да ја мислим, да то не би била довољна спрема да се напише добар роман премда у ствари мислим, да онај, који је кадар да пише добре чланке, није увек кадар да напише и добар роман. У осталом, сви знате, да су ту врсту књижевности у већини случајева добро и одлично обрађивали баш они, који никад нису били новинари, ни писали стихове, који су то у толико што се декламују. Ја сам оно забележио једино с тога, што је то пишчева досадашња карактеристика.

Но ако до сад нисмо имали неприбране грађе о Назаренству и његовим ученицима у облику небелетристичком — или је ја не познајем и не сећам је се — Јаша Томић прикупио је много што шта од ње. Он сам каже да је одлазио у назаренске скупштине, да он Назарене

познаје већ двадесет година, да се дружио с њима, и да за њега та секта мал те нема тајне. Увидивши важност њене појаве и замашност њеног рада, — било у позитивном, било у негативном смислу, то је за сад, у почетку, свеједно—он је Назаренство и Назарене хтео да представи у једном спису, који је, по мом мишљењу, написао у облику романа само за то, што ће на тај начин прикупљена грађа бити приступачнија широком кругу читалаца, и што ће, према начину на који буде представљена, имати и одговарајући утисак на нас што нисмо Назарени.

То је генеза овога романа, који има ову фабулу.

Боривоје после разних грехова и два злочина допада тавнице. У њој се упознаје с једним другим злочинцем, Лазаром, човеком у неколико писменим и сином иначе добре и угледне породице. Лазар је још пре тавнице био постао назаренски пријатељ; управо, он је доспео до робије за то, што се, парнице ради, хтео отарасити Назарена, па изазван једном подсмевком усљед тога, он укапи подсмевача. У тавници он се са свим посвећује Назаренству. Боривоје му постаје ђак, улази у тајне нове вере и Лазар, излазећи из затвора, оставља у њему Боривоја очеличена и спремна за назаренску пропаганду, те му проноси глас и спрему, чврстину и оданост. Изашавши с робије, Боривоје долази кући, у село и налази имање у најбољем реду. Браћа по вери побринула се о томе. Назарени га примају с радошћу и гледају у њему свога месију. Али Боривоје, који има свога једног интимног пријатеља, Лазара, заљубљује се — против назаренског правила — у Лазареву сестру Милеву и Милева у њега. Управо. он долази из робијашнице већ заљубљен у ту девојку, коју никад није видио, али која је, не видевши никад њега, заљубила се у њега због Назаренства — што је још противније прописима те секте, и што се нама чини апсурдно кад знамо, да Милева у то доба није ни била Назаренка. Та Боривојева љубав из тавнице чуднија је у толико више, што је он својим очима гледао како је на мукама изданую Обрен, добар и наиван младић, коме је Милева ужасним лакоумљем нанела и страховите муке и тешку смрт. Али да идемо даље. Назаренски месија почиње да се „успаљује". Ово је назаренски тери. Успаљује се, и то још како, и Милева, и то „успаљивање" све је страсније што обоје већма увиђају, да им се та њихова емоција ускраћује и да им Назарени неће баш због тога допустити да се венчају, што се воле. Тома, првак назаренски и неваљалац прве класе, види у Боривоју добру прилику за своју Варвару, коју сам ја слободан замислити као Варвару Убрих, јер од силног злостављања доброг оца и Назарена њој „не вреде ни руке ни ноге, ни леђа" (стр. 104.) Тома, дакле, као човек који има ћер и као Назарен, користи се приликом и покуша да на сваки начин убије од једном не две, већ једну муву, и то Боривоја месију. План му је такав: или ће убити Боривоја као месију у случају да не успе спречити његов брак са Милевом, или ће убити Боривоја као човека, ако успе натурити му своју Варвару за жену. Покривши своје намере назаренским фарисејством, он доиста успе, да Милева, која је већ Назаренка, пође, по вољи назаренске скупштине, за Гигу Стакиног, а Боривоје, на основу одлуке петога парламента, да пође за Варвару Томину. (Овај глагол поћи употребљава се и по потреби службе).

Смрћу Милевином оснуравају се и несреће по Назарене, а смрћу Боријевом она комедијашко - назаренска зграда претрпи највећу несрећу, и ако Боривоје није ништа учинио да би је утврдио, него, чак и не умире као Назарен. Он је, по повратку с Варвариног назаренског крштења тужан и очајан, терао коње путем поред дунавске обале, па кад је чуо како у колима, за њим, Варвара, уз под-

бадање Томино, оцрњује Милеву, у њему букне страст за умрлом и потегне бичем на жену, али се у тај мах сети да Назаренство не допушта туђи ни жену, нити икоме наносити вреда, и присетивши се једном радикалнијем сресству (не верујем да је оно и назаренскије"), он ошине коње управивши их низ насип и бедем право у Дунав у намери да се сви подаве кад већ не сме да их удари бичем. Његова намера буде крунисана успехом — он се удари сам, а „Варвара се счепала за шараге" (стр. 233), и остала у другом делу кола уз Тому и деда Јову. Лазар, владика назаренски, чим се навршила година по смрти његовог оца, чпча Срдана, на чијем је гробу одбацио Назаренство и вратио се Православљу измиривши се с братом, највећим противником Назарена узима добру девојку и по мало инаџију Цвету, којој се ни кроз плот није смело говорити о Назаренству.

Ти догађаји испреплетани су другим мањим и незнатнијим, без веће везе или вредности по главну радњу, чисто притиснутим оним оценама и необично ученим и врло оштроумним и дијалектичким дискусијама у назаренској скупштини, којима су сљедовале извесне акције Православних искупљених у „Друштву добрих људи."

* * *

При оцени романа, као таквог, ја се нећу бавити дуго, јер држим да је излишно доказивати да писац није написао добар роман. Па ипак, треба се зауставити на неколиким моментима, ради карактеристике.

Узевши за главни предмет романа начела једне друштвене верске секте, која су, можемо слободно рећи, скроз и из основа противни данашњој људској природи, и утуривши на зор у њене форме и шаблоне људе и жене од крви, и меса писац је већ тим самим ставио себе у немогућност да од тих тако онакарађених људи створи роман. Прецењујући и сувише своју снагу, он се поуздао да према принципима начини људе, и покушај је морао проћи рђаво. С друге стране он је према људима имао много више вере, но што је, у истини, имају Назарени. Јер док он у своје Назарене узима људе више од ока, не бринећи се много могу ли они издржати онај ужасни пост духа и тела, прави Назарени баве се одвећ дуго, ако би се смело рећи, психологијом оних, који им се пријављују за чланове, или које су они сами на путу да изберу и приме за своје пријатеље. Отуда су готово све личности у овом спису просте пртворице, људи, које мучи и њихова вера и њихово друштво; сељаци које је упропастило то што су научили читати и писати и који се претварају пред собом самима и пред осталим светом; фарисеји, који исповедају назаренске принципе из ма каквог рачуна, или дотле док су им они згодан заклон од нечега, понајвише од прећашњег греха, или док не умотре какво друго, боље склониште. Све ове личности, које тешко да имају ма чега индивидуалног приклопљене су својом новом вером и начином живота као неким сачом, испод кога једва чекају да загребу. Скоро све оно што они заједнички престављају, то је обмана по нужди, у најбољем случају намерна обмана, а у оно што они исповједају, не верује, у истини, ни један од њих, сем оно двоје троје токмакасте чељади, која, кад добро погледате, опет су у ону догматичку маглу ушла ради материјалног рачуна, н. пр. да му ко из блата помогне извући кола надевена трском; да за какав пилићарлук или лоповлук могне рећи: нисам крив ја, но моја стара вера, и т. д. и т. д. Ни једна од ових овде нацртаних личности није задахнута и прожмана Назаренством као високом и светом идејом, и ни једна не умире као Назарен и због Назаренства.

Таква је општа карактеристика Томићевих Назарена.

Посебице, они, као Назарени и као људи, чине још јаднији утисак.

Боривоје је болестан рођен. Чак је писац уложио нарочити труд да нам га

таквог престави. Докле га је мајка под срцем носила свађала се с братом око неке јерусалимске иконе, те родила дете, чија прекомерна нервозност избија у дивљим нападима. Зашто јо писац тога болесног човека узео за јунака? И зашто је једно читаво друштво мање болесних и релативно правих здравих људи хтео метнути за подлогу и као декорацију томе болеснику? Не бих томе знао наћи другог разлога до у болести самих принципа, које он доцније треба да заступа и да, на послетку, и у смрт утекне само да их се опрости. Он је од зачећа неакилибриран човек, који вечито губи равнотежу, и колико год пута покуша да до ње дође, он толико пута учини и злочин. Најзад он улази у своју праву улогу и постаје сметењак, и то од оне најгоре врсте, сметењак из љубави. Ако би га сматрали као здравог човека, онда би нас зачудила немотивација нестајања његове одлучности и секташког фанатизма. Он излази из затвора као месија, а после кратког времена он свршава на један начин, који, и ако је бедан, није за жаљење. И зашто скаче у Дунав? Да ли због тога што је изневерио надања Милевина, или што не трпи Варвару, или што му је мрско Назаренство? Али ни једно од овога трога не може му служити ни као разлог ни као изговор. Он се не диви што су његови лични осећаји, што је цела његова природа дошла у судар с Назаренством, јер то је било и то се сударило пре читаве године дана, и он је, ако би због тога требало да погине, ваљао годину дана раније да је скочио у Дунав. Јер кад он после оне назаренске одлуке о Милеви није потражио дно Дунава, или раскрстио с Назаренством, ми му ни сад не верујемо да он скаче у воду са онога разлога, у који верује писац. Боривојево слаботињство, неодлучност, малодушност и његова сметеност улевају опвратност и Милеви, чија осећања писац на једном месту казује овако: „Само је Милева знала зашто плаче Боривоје. Није умео да дела, па сад сузи. Не знаде да буде човек, па је сад жена. Она га погледа са стране и кад виде, где га старци и бабе тапшу по раменима као жену, он јој дође сад на једаред мали — мали.“ Њихову „трансценденталну“ љубав већ сам поменуо. То двоје из простога пука заљубљују се по мислима, не познавајући се лично. Да овако што згреши какав сувременик старог Видаковића, па и да се разуме. Али кад на такве ствари наиђази један модеран писац, којему је живот прегледалица, онда се то може образложити у најбољем случају потцењивањем читаочевог разбора. Што је најгоре, у тој љубави тако ванљудској издржају се у ствари само прави смерови Боривоја и Милеве. За њега нам је писац и сувише јасно казао, да он постаје Назарен само из страха да не би остао уништен и кад се врати у слободан свет, а у њега као таквог као Назарена који се јавља у будућност, на обзорју, заљубљује се, тобож Милева, којој је, иначе пропао глас у селу, и која је под бременом греха, те њени интереси и њена угодност упућују на везу са човеком, који не само да ће бити слеп према њеном греху, већ је чак и месија! Та љубав, заго што није истинит и свети осећај, и не може имати јачег отпора но што га је имала онде, где се он изражавао, те је нигде и не видимо да избије силином, која би била кадра да разбуца онај крпеж тобожне вере, који у осталом, ни код једне личности, није јачи од најтање скрамице.

На психолошку анализу Боривојевог рођења и младости утрошено је и више простора и више времена но што би требало, међу тим је Боривоје у том погледу доста није сасвим напуштен. Милевин карактер није писцу задавао много посла. У накнаду за то, а и да бисмо се са њом са свим измирили, он је, пред њену смрт, ставља у једну емоцију, која се писцу

врло оштро осветила за његову првашњу кокетерију са физиологијом и психологијом. Ако се тачно разумело, писац је хтео да Милевиној смрти да и известан трагичан ореол. У тој цељи он нам је црта као изванредно нежну и осетљиву мајку, прожману необичном силном и неодољивом љубављу према детету, које је, тек што је угледало света, преселило се у онај други — многи кажу: бољи, — не саставивши у овом, горем, ни двадесет и четири сата.

Поред ових болесних, недоследних и конфузних пишчевих направа, истичу се Лазар и Цвета, и жалити је што је њима двома поклоњено недовољно пажње, нарочито Цвети. Ова девојка је као оаза у сред онога болесног света. Код Лазара напослетку, па за времена, избијају осећаји здраве природе, и тако овлађују њиме, да он, прилазећи поново човекољубивом Православљу, учвршћује своје покајање и браком, који одговара срцу и који стиче благослов цркве. Лазарева љубав према родитељу била је јача од свега натегнутог гностичког брамабарзирања и кокетерије с аскетизмом. Ми се, назад, миримо са њим са свим налазећи, да је он покајао и злочин, који је извршио у једном стању, које није могло бити потпуно урачуњиво. Да је он стожер догађаја, и да је он, већ као назаренски владика, имао и прву улогу међу Назаренима, а не да у том погледу дође после Боривоја, и да Цветин карактер није представљен само негативношћу, већ да је, на пр., стављена поред Јованке, као жена из народа, и да јој је дато више учешћа у догађајима — бар би добио роман као уметничко дело, његов облик и распоред испали би бољи.

Лазарев брат, поп Светозар, добар је Хришћанин и воли свој народ, кога жели упутити путем разума. Он говори много, говори често, а понекад говори и лепо, и ако се нигде не уздиже изнад најобичније осредњости. И ако га писац истиче као вођу православних и као душу „Друштва добрих људи“, он, ипак, није узрачник прелома међу Назаренима.

Доктор је симпатичан јер је природан и јер је непоправим оптимиста. Не бацајући се у високопарне фразе, он је један од представника интелигентног света, који погађају шта дави и урнише наш народ у Војводини.

Вулгарна поезија, којој је Парнасеоски рогаљ, опевала је. у свом стилу, докторове мане, и ма како да су стихови рогљасти, имаће их доста, који ће са задовољством прочитати оне, којима је предмет докторова јешност.

Учитељ Миливоје могао би бити ментор свима другим преставницима образованости у „Назаренима“. Изван сваког је диспута важност и образованост учитеља, и не једном однели су учитељи победу над осталима. Само ми овога учитеља не видимо на раду, већ само на разговору. Он се јавља као метеор, али тако га и нестаје, и место оне карактеристике „учитељ“, могао је писац метнути какву год хоће, тако она беседа Миливојева има мало или нимало учитељског позања. Што се мене тиче, ја не налазим, да у романима треба демагогисати, нарочито кад то нема никакве везе с оним што је у роману, већ са нечим другим што је ван романа.

Фељетонистичка обрада појединих омањих сцена по негде је добра, ако није умртвљена цитатима из Св. Писма, или из апостолских посланица, или где и сувише не стрчи пишчева намера да нас инструјира детаљима из назаренске науке. Једна од таковних сцена је она у башти судије Јеличића, где Боривоје тумачи назаренске погледе Јованци и њеним другарицама („Анђели и роб“, стр. 68-80) Одељак „Зашто Пера Крњин није постао Назарен“ најбоље је фељетонски обрађен. Поглавље „Два суђења“, има неколико реалистичких опсервација ниже врсте, али су занимљиве.

* * *

Ако писац према свом делу не стоји ни у каквој вези до само у тој што га је написао; ако, другим речима, дело ни у колико не носи обележје пишчеве индивидуалности ни у једном моменту, те читалац не може да одреди положај пишчев према идеји водиљи (као што је многи зову), или, чак, не може да умотри пишчев правац и циљ, онда је и сувише јасно, да таквом књижевном производу оскудева тако битан елеменат, да претензије његове треба да су сасвим засићене у минимално најмањем броју читалаца. Међу тим они, који су прочитали „Назарене“, а који и без њих познају те људе и њихову веру, морали су се на сваки начин, зауставити пред изненађавајућим фактом, да су прочитали једну опсежну књигу, и да су дошавши до завршетка, у једној ретког забуни не знајући шта да мисле о пишчевом положају према Назаренству. У поговору роману писац каже, да се трудио рећи истину и Православнима и Назарећима, и да то чини и ако зна да му се може десити да не задовољи ни једне. Ово последње не би била никаква штета, баш и кад би било могућно угодити двама завађеним таборима у опште, само кад би само ми могли знати, како у ствари писац мисли о Назаренству. Нама је његово мишљење о томе нејасно, а требало би да о њему нема сумње. Ту нејасност нарочито увећава онај полет, она саосетљивост, којом се ми уводимо у назаренску средину. У томе саосећању са својим јунацима, писац се, донекле, идентификује са њима у првом делу романа, и ми, ако смо тиме били изненађени, опет му враћамо симпатије чим смо видели, да он у другом делу романа изводи читаву војску против Назаренства. Али одмах за тим нас изненади и збуни кад чујемо како је та војска која преставља одабраност већине данашњег друштва и Православља, тако јадно опремљена и бедно организована, да је и сам писац зове „налицкана војска“. И има и право да јој се смије, кад већ неће да је сажаљева, јер то и није војска, већ гомила смегењака, полуобразованих лењих и сујетних људи, и јер она и не представља једрину, здравље, разум и сигуран отпор Друштва и Православља, већ његове мане и половне врлине. На један мах те слаботиње и капеци, ти исти, оснивају „Друштво Добрих Људи“, под пишчевим покровитељством, и судбина. случај, шта ли, само не „Друштво Добрих Људи“ учини те се јављају неки успеси.

Сад, ко се ту може оријентирати у погледу пишчевог личног мишљења о целој тој гужви? Сматра ли Томић да је Назаренство зло по нашу веру и друштво, или не? Ако сматра да је зло, онда је грешио загревајући читаоце према његовим носиоцима. Извињава ли га за ону топлину, с којом је пред нама развијао интимну историју постања тих секташа, његова је намера да нас нарочито заинтересује баш постањем те врсте људи — против чега не би могао имати нико ништа — онда се та на то срачуната наклоност требала на томе и да заустави и да доцније не пређе у подсмех упућен данашњој организацији друштва у склопу „Друштва Добрих Људи“. Јер ако је Назаренство заиста зло, а ја мислим да јесте, и сваки зна да јесте, онда се с њим не сме шалити, и онда је против њега требало, примера и података ради, да је писац извео у борбу све оно, чиме се Православље, Разум и Друштво као такви могу с успјехом да боре против те заблуде и да победе. Не сматра ли Томић Назаренство као зло, онда нашто му је она рекрутација с брда с лола назаренских противника; нашто му они васељенски диспути у назаренској скупштини и сав онај Landsturm против Назаренства? Зар не би било много простије и за све нас разумљивије на један много схватљивији начин представити распадање и ишчезавање те секте, која сама у себи носи клице смрти, и која у дрском покушају да корегира

природу мора устукнути и развијати се?

Свакако, имаће читалаца, који ће се сетити каквих рђаво састављених правила о празним поетским производима и приметити: писац и не треба да се прима ничијега заступства; он регистрира, описује и пружа прст на зло. Његова ствар није амо што би следовало, већ друштва и његових представника. Истина је да има прилика кад и такво начело може да важи. Али треба бити на чисто са овим случајем, који ми имамо пред нама. Овде није писан роман романа ради, већ Назаренства ради. Није овде главно хоће ли овај узети ону, већ нам се црта организација и циљ једне друштвено-верске заједнице, за коју ми сви, који у њој нисмо, кажемо да је зло, а све њене присталице тврде, да је она једина спасавајућа. На телу нашег народа у Војводини надиже се и бубри један чир у виду Назаренства. Сме ли, онда, неко ко је болесне чланове народа видео, који болести, каже, зна и постанак, и који јој по своју прилици, предвиђа и последице, сме ли тај, заустављајући остали свет пред том појавом, затворити се само у улогу — да пружа прст? У свом роману нама је много важнији социолог од романсијера, а социолог је лекар друштва. Па шта ми морамо да мислимо о лекару, који каже укућанима: то вам је чељаде болесно, ја знам и шта му је и како му ваља помагати, али ја вас упућујем да га лечите ви, који ту болест можда примећујете, али који о процесу, који се ту збива, немате ни појма? Један социјалан роман није, нити може бити само констатација. Писац није само регистратор, већ онај који најјаче осећа цео процес и његове посљедице.

* * *

Одговара ли истини Томићево представљење Назаренства?

Овом питању не би требало да има места кад се по казивању пишчевом зна, да он те секташе и познаје већ двадесет година, и да је у ваљкој казниоиици нарочито проучавао те људе. Али овом питању има места, и не само да му има места, већ се оно само непрестано намеће, и то ево због чега. Писац је с необичном ревношћу, читајући Нови Завет, прикупио и на страну одвојио већину оних ставова, која су темељ и ослонац назаренском учењу. Значи, он у суштини познаје врло добро принципе Назаренства; он је дедукцијом, могао доћи и до потпуно тачног сазнања циљева те секте. Према томе, он може и треба да зна и средства, којима Назарени иду том циљу. И ја вјерујем да он то зна, као што верујем да он зна, да Назаренство иде правце ка рушењу не само Православља или Католицизма, или Протестантизма, већ да оно састав данашњег друштва, васколики данашњи живот, обичаје, навике, родољубље, отаџбину и пр. сматра као ствари и појмове Богу неугодне и пасивношћу иде на то да све то, потлачи и сруши. За то је Назаренство зло, као и Анархизам, који тежи томе истом само на противан начин. Немогућно је да је писцу остало непознато и то, да се Назаренство шири, да оно у Русији, где му је првосвештеник граф Толстој, све већма напредује; да оно у Инглеској, а нарочито Сјеверној Америци дурашно продире растући непрестано, и да оно расте и у Војводини. Пре неколико месеци баш је новосадска „Застава“ прибележила, како су више српских породица прешле у Назаренство. Па кад му то, по свој прилици, није непознато, онда је могао лако доћи до закључка, да Назаренство свуд, па и у Војводини, има такве апостоле и проповеднике, који су му фанатички одати, који му подносе све жртве, којима је оно највиши циљ, и, најзад, да су то људи, који и својом процлошћу и својим свакидашњим животом, улевају респект маси, из које рекрутују себи пријатеље.

Међу тим по ономе како је писац нама изложио Назаренство и Назарене, те ствари стоје друкчије и у разноликим односима.

По њему Назаренство, као начело, ма колико да је у теорији убитачно по данашњу цркву, националну државу и друштво, оно је у пракси савршено безопасно; оно се сарањује још с првом, најдаље с другом генерацијом присталица; њега је лако, као од шале, одувати, и ми Срби, специјално, можемо, поред ових Томићевих Назарена и Назаренства, спавати на оба уха. Јер све је то илустрирано личностима, које нас упућују на такав закључак. Ево, погледајте их само какве су!

Боривоје, намерени јунак романа и назаренски месија — убица је. Убио је прво свог друга Стевана, а за тим је убио своју жену Наду;

Лазар, назаренски владика — убица је. Убио је Панту Кулпинца;

Милева, — носи на души муке и смрт Обренову;

Тома — премлатио жену, а ћер пребио, те остала богаљ;

Гаја Павловић — окорео и препреден лопов.

Рахила — последња блудница и распикућа;

Мија Албунов — последња вуцибатина и неваљалац.

Од десет „Назарена“ — седам зликоваца и преступника.

Скуп таквих људи и жена, заједница убица, лопова и блудница, помешаних с кретенима и идијотима, а са заставом најмирољубивијег програма на свету, — није ли то ужасан сарказам, који нас испуњава одвратношћу? Па кад читаоци, који, иначе, не познају Назаренство, виде га представљеног у таквим личностима, онда је са свим природно да се у чуду запитају; од куда то да зликовци и лопови удружени с блудницама оснивају једну верску секту, и од куда је могућно да они и усколебају и помуте у погледима на веру и отаџбину један народ, коме је највећи понос његова историја, који ни на највећим мукама и у најгорим временима није престао сновати себи и велику будућност, и који је у својој прадедовској цркви налазио вечити извор утехе, окрепљења и наде? Какав је то нови морал, којем су пријемљивији људи тако неморални и каква је то виша правда, коју заступају баш они, који су се одликовали гажењем тога узвишеног начела? Зар у срцима тих покајаних злочинаца — узмимо баш да су се покајали и ако за то немамо разлога — истина може имати сигурнијег темеља, но у срцима оних, који на својој савести не носе ничије муке? Додајте још да читаоци у Томићевом роману виде како Назаренство пропада, па ћете онда појмити, у какву заблуду баца овај спис шире кругове, који не познају право стање ствари. С те стране цењен овај спис, заслужује само најстрожију оцену као и сваки спис, који место да заблуде сузбија а он их шири и утврђује.

Пронаћи од куд да писац дође до тога, да Назаренство накалами на оваке људе је врло лако. Он преласку људи Назаренству зна само једини главни мотив, и он га казује у поглављу „Назаренство у затвору“ (стр. 42—50). Он је томе мотиву можда и сам лично био врло близу, те мисли да он у опште важи. У поменутом одељку каже се: „Осуђеник затрепти од милине, кад помисли на дан своје слободе. Али га у исти мах подилази и неки ужас. Њега је осудио суд, и кад издржи затвор, суд ће му опростити. Али су га осудили и људи, и они му неће опростити. Он ће у њихову друштву бити последњи; њега ће се туђити, презираће га, он ће бити нераван другима“..... „Отворите сад таковом човеку назаренску књигу. Покажите му да има вере хришћанске, назаренске, која му отвара не само врата цркве, но му даје и уверење да ће он од сваког члана те цркве бити признат као брат, и где му се његов грех неће ни најмање уписати у зло. Зар такав изглед не мами осу-

ђеника у Назарене?.... Па онда оно, како је вера крива за злочин, а не човек итд.

Јесте, то је тако, То је мотив и то је начин како апсеници постају Назарени. Али како посисају то они остали, који нису били на робији, и који и не мисле никад тамо? Како и због чега о в и постају Назарени, то је главно; како то постају ухапшени злочинци и преступници, то је споредно, то је детаљ. Јер нема ничега даљег од истине, но да Назаренство врши главну рекрутацију у робијашницама и апсанама Назаренство има чланова, који су и тамо били узели ту средину, било као једину, било као главну, то није само абсурд, већ грех према читаоцима, којима се на та начин дају лажна уверења.

И још нешто. У поговору роману, писац каже, да се у ваџкој казниоиици бавио четири године истраживањем и проучавањем „узрока злочинима“(!). И бавећи се тим истраживањем, он се сусрео и с Назаренством, између осталих питања, Уз ово стављам само следећу примедбу.

Кад неко двадесет година познаје Назарене, па четири године тражи „узроке злочинама“, тај, истине ради, не сме тврдити, да је међу узроцима злочина у друштву нашао — Назаренство. Јер баш Назаренство проповедајући вечити мир и умртвљење сваког силнијег и енергичнијег покрета душе и тела, искључује прост злочин у толико пре, што искључује и рат, ма како се он образлагао узвишеним и великим смеровима, онако како ми то данас разумемо. Први став у катихизису те секте гласи: „Не противи се злу.“ (Мат, 5.39.) Најзад, коме је ма о позната историја постанка Назаренства и његових апостола, као и историја и садржина рада и веровања Павлићана, Богомила (који су се дуго држали у Босни а у Србији били огњем и мачем искорењени за време Стевана Првовенчаног), Менонита, Квекера, Духоборца Молокана, америчких „Nonresistante (Defenceles) итд. итд. тај ће знати колико има смисла доводит ове ученике Новог Завета у везу са злочином. У осталом ја увек претпостављам најбољи случај и мислим, да је то омашка пишчева.

* * *

Изузимајући неколико краћих места где се стил отима испод чисто новинарског обележја, читалац у њему неће наћи ставова, који би претендовали на лепоту слога и израза, и ја не верујем, да Томић може икад свој стил подесити за приповедање какво тражи роман. Писац „Назарена“ још није на чисто и с многим основима граматичким. Он често неправилно употребљава падеже и у једини, и у множини; не зна глаголске облике, као ни употребу неких глагола, као што је л е п и т и, који није преносан, као што он мисли. Тако исто погрешно употребљава и глагол р о б и т и, место: робијати, Не оскудева ни плеоназмима, а има и оваковних фраза: „Коњаник скочи са знојавна коња и п о в е д е г а з а с о б о м у к у ћ у“ (стр. 41.) и упоређења као на. пр. ово: „Марти је у оно време било осамнаест година, а њен Влада велео је као комад хљеба — и то м е к а н а.“

Читам да се продаје и друго издање „Назарена“.

Ако је и то друго као ово прво — жали Боже новаца.

Херингсдороф у августу 1896.

Св. М. Јакшић.

С р ц е

од **Едмонда де Амичиса.**

За српску децу удесио према талијанском оригиналу С. Калик, професор. Београд. Штампано у државној штампарији краљевине Србије. 1895. — Цена 2 динара, стр. 155. Велика 80.

Од састава овога знатнога италиског писца већ је код нас превођено. Ну, ни један од тих превода не може се мерити ни по лепоти ни по корисности одабранога списа са овим.

Као што преводилац у предговору помиње, до сада је ова књига доживила 172 издања и преведена на све јевропске

језике, па је и у хрватскоме преводу професора Самеовића угледала света.

Намењена је деци основних школа, *„од девет до тринаест година“*, а могла би се назвати и *„Историјом једне школске године, коју је написао ученик четвртог разреда основне школе у Београду.*

Писац је узео за аутора ове књиге ученика основне школе (Милана) за то, да би кроз његова детињска уста, његовим дечјим језиком, деци говорио. А колико се хоће уметности и подобности, па да се овакво што успешно ради, знаће сваки који се дуже бавио васпитањем мање деце. О маломе аутору, Милану, сину неког београдског инжињера, вели се, да је: *„бележио мало по мало на својој вежбаници како је знао, оно, што је чуо, видео мислио у школи и изван ње“*. Ну, како је посао ове врсте незгодно приписати таком једном ђачету, то га је писац само пустио да он буде душа, срце овоме ученику, па је тај рад подвргао прегледу и дотеривању, од стране његова оца. За то се и вели да Милан није написао ову књигу *„баш онакву каква је“*, већ: *„његов отац прочитао је те његове прибилешке и по њима написао ове ретке, гледајући, да не изгени мисли и да задржи, у колико је могуће, и саме речи свога сина“*. Тиме је очувана она дивна простодушност, она детињска љубав, која из овога састава тако обилно веје, у лепу стилу извежбаног стилисте. *„После четири године — додаје се — син је, као ученик гимназије прочитао очев рукопис и додао по нешто својих мисли, имајући још свеже у памети све догађаје и све особе“*.

Ваља напоменути, да осим већине малених састава у овој књизи, које писац приписује Милану, има и таквих, за које се изреком вели, да нису његови. То су неколике *„месечне приче“*, које је његов учитељ IV. разреда, преко године, давао њима, својим ђацима, на преписивање, и местимице, неколике белешке, у облику писама, управљене на Милана, од стране његова оца или мајке (а једна и од старије му сестрице), у којима му се дају разни савети. На тај начин, овде су пуштени да говоре и дете и родитељи му и учитељ, те је према томе веће поуке за децу којој је спис овај и намењен.

Књига се започиње Милановом белешком *о Првоме школском дану, 17. августа*, кад је ступио у IV. разред основне школе, а завршује са: *Збогом*, т. ј. опроштајем са својим друговима, после добро свршена учења у основној школи. Ту је он бележио све, што му се чинило значајније и што му се дешавало, било у школи, било у кући, било на улици.

Милош Н. Пејиновић

Професор.

(Свршиће се).

„Das kirchlich-religiöse Leben, bei den Serben von Episkop Nikonar Ružitschitsch. Götingen, druck der Dietrich'schen, Universite - Buchdruckerei 1896. С. 57. Вел. осмина. Цене 75 пр. или 1 динар. Бавећи се на немачким универзитетима ради допуњивања својих студија о црквеном праву, и ради изучавања остадих права тој науци потребитих, епископ Никанор, уважен и чувен и као писац, хтио је овим својим радом да позна стран свет, коме смо још затворени књигу, са нашим црквено-религиозним животом. Овај спис штампан је прво у чувеном „Revue internationale de Theologie“ који излази у Берну и коме су сурадници први познаници и писци из богословске области.

Да би читаоци видели ред, којим је преосвећени епископ узео да би што боље показао почетак, развитак и садашње стање нашег црквено-религиозног живота, ја ћу изложити само садржину свих осам поглавина, онако како су она обележена I Срби у старини, досељење Срба у Европу Оснивање српске државе на балкану. Религиозни живот Срба пре Хришћанства. — II. Ширење Хришћанства међу Србима. Оснивање српског архиепископата „Justiniana prima“. III. Први српски апостоли Ћирил и Методије као творци српско-словенске азбуке основачи књижевности и националне хришћанске литургије у српској цркви. — IV. Стање српске цркве и хришћанске вере после смрти Ћирила и Методија па до времена Св. Саве, првог независног архиепископа од Жиче. — V. Оснивање чисто националне српске цркве и српске хијерархије. Рад Св. Саве и других архијепископа у ново основаној архијепископији Жичи. — VI Српски патријархат. Историја и рад српског патријарха. Сплетке грчких Фанариота и римских папа. Пропаст српског царства и уништење српске патријаршије. Садашњи положај и стање српске цркве. VII. Црквени ритус у богослужењу. Свештеничка хијерархија и суд у српској цркви. — VIII. Духовно образовање и књижевност у Срба.

Овај спис у коме се патриотска намера осећала на историју и документе, посвећен је успо-

мени на састанак у Београду Краља српског Александра и Кнеза Црногорског Николе.

С. М. Ј.

„Aus dem Vatikan, Ernstes und Weiteres; von Hektor Frank. Verlag c. g. Naumann. Leipzig. 1896 S. 220. Pr. 2, 50 m.“ — Ова књига, која је изашла пре неколико дана, пета је по реду у збирци списа, које под опћим насловом **„Kännst du das Land?“** — Збирка књига за пријатеље Италије — уређује Јулијус Р. Харнаус. За нас ово дело, које је писано у елегантном стилу, има у толико више драži и значаја, што га је писао не само одличан познавалац Ватикана, његових становника, његове политике, његових забава и његових брига, већ и за то, што чам је то перо блиско, и што смо му дужни захвалност, за остале прилоге из прошлости, ближе и даље, који су нам драгоцени са објективности и оштрине суђења о питањима, којима су се занимали многи од нас.

Учињено је што треба, да „Зора“ буде прва, која ће донети превод најзанимљивијих одељака у којима је и поуци дато простора. **Св. М. Ј**

Илија М. Коларац, добротвор српске просвете Написао М. Ђ. Милићевић. У Београду, у државној штампарији 1896. Стр. 143. Цена?

Наш златопери писац, неуморни М. Ђ. Милићевић и опет је обогатио српску књижевност једним делом. Овога пута прославио је скромнога а врлога Илију Коларца, који је дошао у Београд са тридесет пара, а после оставља народу силне тисуће на просветне цељи, које је све стекао часним и поштеним путем. Заиста диван пример, шта може вредан и штедљив човјек, кад га уз то загрева љубав према роду.

Ова књига има велике моралне вредности, јер Коларац може служити као леп пример у сваком погледу и садањем и потоњим нараштајима; а то што ју је написао вредни Милићевић, наш узор у стилу и чистом језику, даје јој значај монументалности. Благо Коларцу и сени његовој а тако исто и народу нашем, што му врлога сина тако изабрани књижевник прославља!

Величини имена добротворова а такође и самога писца потпуно одговара спољашњи изглед овога дела. Књига је штампана у великом формату на ванредно финој хартији. Штампа је лепа, крупна и канда јединствена по штампарској техници у нас, јер у целој књизи нигда нема случаја, да се која реч на крају реда прелама. Уз то је књига веома лепо увезана са сликом Коларчевом на челу, те као дивотиздање може служити за украс и најотменијем столу српском.

Ми је свакоме најтоплије препоручујемо.

Л.

Биљешке из књижевности

Цветићева драма. Дични књижевник српски, писац *Немање, Тодора од Сталаћа, Лазара и Душана* Милош Цветић, написао је нову драму, из које доносимо један одломак у овом броју. Драма још није нигдје приказивана, но држимо, да ће се наскоро приказивати у српском биоградском позоришту.

Рашко-Призренска Митрополија и национално културна мисија Краљевине Србије у Старој Србији и Маћедонији. Тако се зове књига, што је написао одлични књижевник српски архимандрит Нићифор Дучић. Најтоплије је препоручујемо свакоме.

Роман из новије српске историје. У дивноме биоградскоме листу „Дјелу“ почео је да излази роман из новије српске историје под насловом „Неимари“ а написао га је К. П. бивши учитељ.

Тасин дневник. Наскоро ће изаћи из штампе и *пета* књига Тасинога дневника. Међу осталим радовима, коју ће у ову књигу ући, биће и цртица *Панчић*, што је доносимо у овом броју „Зоре“. Тврдо смо увјерени, да ће сваки, који ову причицу прочита, похитати, да набави лијепу Тасину књигу.

Свијетле слике. Драги сарадник наш Драгутин Ј. Илић, издао је и другу књигу својих *Свијетлих слика*; у књизи су четири приповијетке. И о првој и о овој књизи наскоро ћемо опширније говорити а за сада је топло препоручујемо.

Реферат. У данашњем броју доносимо реферат на Сремчеву приповијетку „Лимунација на селу“ од уваженог нашег сарадника Бор. Поповића. Исти је требао да уђе у прошли број, те би тад био први реферат на ту причу. Но ми га доносимо ево сада, а увјерени смо, да ће се свакоме допасти.

—Под насловом **Јад и Чемер** доноси „Зора“ у овом свом броју четири пјесмице рано преминулог пјесника, чију смо смрт огласили у једном од потоњих бројева. Интересне су у толико више, што су, поред његове красне пјесме Давид, ово последњи звуци лире, која је за навијек умукла. Стихове ове писао је млади пјесник на болесничком одру гледајући сузним оком у своју тужну будућност, гледајући у блиску смрт са тешким јадом у грудима, која се већ у пепео претвараху. Отуда она силна резигнација, она устрајна туга и неодољиви јад и чемер у његовом **Јаду и Чемеру**, — Ове пјесмице

нијесу стихови у којима само ријечи опомињу на тугу пишчеву, него је искрен и тежак бол који потреса ражалошћену душу младога пјесника на граници која дијељаше његов свијет и живот од хладне могиле; то је бескрајни јад и чемер срца, које је небо на смрт осудило; то је тешка и безкрајна туга пјесникова на растанку са свијетом његових снова и идеала и његове бујне младићске љубави. То је лабудова пјесма искрена и вјерна као што бјеше и сав живот срца, које је испјевало. А за то је и доносимо.

Уздисаји пјесме Новице Ј. Николића. Цетиње у кн. Црн. Државној Штампарији 1896. цијена 30. новчића. У овој збирци има до 40 пјесмица љубавнијех, родољубивијех и другијех. И ако су у овој књизи многе ствари нејасне и заплетене, ипак се на појединим мјестима заустависмо са задовољством. Има пјесмица, које су са свим могле изостати, но покрај свега тог, ми у Новици Николићу назиремо лијепи пјеснички дар, који треба да се, студијом и читањем добријех српских пјесника, што боље развије, па смо увјерени, да ће овај млади почетник, заузети лијепо мјесто у нашем пјесништву. Ми од наше стране сваком Србину, топло препоручујемо ову малу збирку пјесама. А.

Из Херцеговине. Књижара Срете Ј. Ђорђевића у Београду, издаће наскоро Цртице из Херцеговине од Свет. Ђоровића. У књигу ће ући ове цртице: *Неће Ризван међу луде, Једина нада, Један дан тамнована, За глату, У походе, Сте за образ, Шкрца, Спасојев гријех, У искушењу, На бадње вече и Мајчини снови.*

Canti serbi, tradotti da Govani Nikolić. Seconda edizione, coretta ed ampliata, cor noti di Nikolo Tomaseo. Žara, Stabilimento tipografico di Artale, 1896. — Под овим насловом изашло је друго издање српских народних пјесама у талијанском преводу. Преводилац је познати Ђ. Николић. У књизи су пјесме о бој на Косову, 32 јуначке и 19 женскијех.

Косово, опис земље и народа. Тако ће се звати књига коју је написао омиљени српски књижевник Бранислав Ђ. Нушић. Један одломак из те књиге, штампан је у „Бранкову колу".

Календар. Уредништво „Дубровника" издаће календар за 1897. год. Тај ће се календар штампати латиницом.

Марија с Лопуда. Тако се зове дубровачка приповјетка, коју је написао Лујо В. Адамовић. Сирота ђевојка заљуби се у богата момка, па због тога најпошље и главом плати. Као што видимо, тема је обична, али је обрађена врло лијепо, те ће је сваки са уживањем прочитати.

S mora i primorja. Под овим насловом изашле су из штампе приповијетке нашег честитог сарадника Марка Цара и Јосипа Берсе. У књизи има више илустрација од Ј. Берсе. О овој књизи говорићемо опширније.

Марковић-Ердељан издао је прво коло прича. Ових прича има на броју једанајест и све су кратке. Марковићев стил доста је тежак те се приче с муком читају; теме су обичне, а обрада доста слаба. Надамо се да ће друго коло Ердељанових прича бити боље, па ма их и мање било на броју,

Бугарски нов лист. Чувени бугарски књижевник Иван Вазов, покреће од нове године нов књижеван лист. Тај лист издаваће једна бугарска књижара у Софији.

Нова књига. Врједни сарадник наш Стеван Матијашић, издаће у засебној књизи своје приповјетке. Ми ову књигу жељно очекивамо, јер смо увјерени, да ћемо о њој само с похвалом моћи говорити.

УМЈЕТНОСТ

Протићево позориштно друштво, бави се сада у Мостару. Од свију путујућих позоришних друштава, оно је најчувеније, а и најизврсније. Глумачко особље је да не може бити боље, те кад се који комад представља, човјек не зна, коме би глумцу или глумици дао првенство. Протић је до сада дао неколико комада као: *Ђиду, Нервозне жене, Дон Цезара од Базана, Зеца, Завађену браћу, Балканску Царицу, Брачну срећу. Одгојитељаи његовог питомца и Мајчин благослов.* Од ових комада најбоље испадоше: *Бал. царица Дон Цезар, Зец, Одгојитељ и Завађена браћа*, те се при представљању истих особито одликоваше: гђе Протићка, Петровићка Румбићка и гђца Јовановићева г. г. *Петровић, Филиповић, Миленковић*, и *Топаловић* и *Буђић*. Овоме ваљаноме друштву честитамо на успјеху и желимо, да га свуда дочекају са највећим одушевљењем, као што га и Мостарци дочекаше!

Штампарија Књижаре Пахер и Кисића у Мостару.

ЗОРА

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

УРЕЂУЈУ

Алекса Шантић и Светозар Ћоровић.

Год. I. У МОСТАРУ, 30. ОКТОБРА 1896. Бр. 7.

И ЈА ЋУ.....

Ја ћу једном, можда врло скоро,
Махнути овај колебљиви свет,
И тебе, сето, непрелазна горо,
Прећи ће тада моје душе лет.
Сићи ћу доле међу неме сени,
Па хоће л' тада бити лакше мени?

Хоћу ли онда, у вечитом миру,
Спокојства наћи, коме стремих ја,
Кад стане душа по плавом свемиру
Лебдети лака, хоћу ли? — Ко зна!
Вечита поља крије густа тама
И све је тако непознато нама!

Ах, једно само желео бих тада
Кад мине жиће, када смрти мач
Разбије пехар горчине и јада,
Над мојим гробом кад зајеца плач,
Пре него л' зачнем под земљом да трунем,
Да целом свету ја у очи пљунем.

Јест, целом свету, који ми је вазда
За моју љубав повраћао злим,
Ком срце давах а његова мазда
Подло и гадно титрала се њим.
Да најпре пљунем у лице.....
И гадној злоби и „верном“ другару.

И сваком оном, око гроба мога,
За мојим бићем који жале сад,

А чија ме је прогањала злоба,
Газила срце, разбијала над;
Камењем који удараху мене,
А сад ми дижу споменика стене.

Ту милост само да ми Смрт подари,
Њихову подлост да жигошем ја,
И нискост гнусну и живот коварни,
На памук крвцу што сисати зна;
А онда... онда и у Паклу место
Мени ће бити срећа и балженство.

Карловци **Драгутин Ј. Илијћ.**

КРАЈ ШУМЕ

Просеци мрачни, суморна ока
Над њима храшће, чамови млади —
Ајде у хладак, сенка дубока
Зове те, да ти ране расхлади;
Ено ти стазе са густом травом
И сада дрво тајним језиком
О срећи шапће над твојом главом;
Кликни ко некад младим ускликом!...
Тако голуба наде варкају
На празно гнездо скорашње среће,
Док мртвом другу у пустом крају
Крваво перје ветар размеће...

Мил. Јакшић.

У врт дошла тица мала

(Фердинанд Штоле)

У врт дошла тица мила —
Одело је суро краси —
Што је у свет излетила
Премалеће да огласи.

Одећа је проста њена,
Али песма: пуна плама!
Као слика савршена
Погледа ме очицама.

Ох, певај ми још'те, тицо,
Песма ти је тако мила,
Као да си љубичице
Мирисаве у груд скрила!

С. Д. Мијалковић.

НАШЕ АРХИВЕ

Прича **Бранислава Ђ. Нушића.**

У варошици К. има хиљаду и осам стотина становника; шест сокака; три попа; седам кафана; један срески начелник; два пензионара; седамнајест удовица; три учитеља; две учитељке; један предсједник општине; две пијаце; четири политичке странке и т. д.

Да не би овакав почетак личио на извод из какве географије или путописа, ваља одмах да пређем на причу о једном чудноватом догађају који се десио у варошици К.

Дакле, сем свега набројеног у варошици К. има сад и једна менажерија. Вратила се са некаквога вашара, на коме је зло прошла, па свратила и овде на неколико дана. Истина, кад је менажерија стигла, писар Паја је рекао: „У нашу варош било је баш сувишно доводити какве животиње!“ али је честити Словинац, господар менажерије, свратио од нужде, јер није имао трошка да даље путује.

Код Газда Саве бакалина мало дасака и клинаца на вересију; код газда Ницка сапунџије на вересију греде и месо за исхрану животиња; код овог ово, а код оног оно — елем честити газда направи некакву малу бараку па сутра дан у зору удари бубањ кроз варош и на сваком ћошку газда застаје да изговори ону познату реч; „Великолепна светска менажерија. Дођите да видите што до сад нисте видели!“ и т. д.

Међу тим кад уђете у менажерију, која је у осталом имала свега шест животиња, газда вас најпре доведе до једног смрдљивог кавеза и отпочне овакво објашњење:

— Медвед, у науци назват Ursus bellicosus; страшило света. До сад је појео две газде менажерија. Кад је прошлог лета са једном менажеријом, од које сам га ја купио, био у Москви, овај је медвед разбио решетке од кавеза, појео газду и прогутао једног момка па за тим побегао у оближњу Булоњску шуму. Три дана су у Москви били затворени сви дућани; богатији свет побегао је у оближњу варош Иркуцк, а у Москви остао је само генерал Гурко. Из Петрограда су једнако летеле депеше и питале: „Где је сад медвед; шта је са генералом Гурком; шта је са генералом Робекином; овамо се чује да је прогутан генерал Бигајев!“ и т. д.

Међу тим тај медвед, који је са толиким руским генералима имао посла, тако је по спољашњости изгледао, као да је заиста био у Москви али не прошлог лета него још са Наполеоном I., када је овај походио Москву. Био је тако очерупан, изгладнео и одрпан, да је просто личио на коцкара који је јуче пуштен из хапса.

Слона би требало са сажаљењем обићи. Он је толико био матор и оклемпавио, да је личио на најобичнијег просјака који пред црквом проси. И он, разуме се, има своје латинско име и причу како је на њему однесен „Раџа бухарски“ до гломаче и спаљен од стране „Енглеске експедиције“. Енглези би и данас врло радо откупили овога слона за спомен.

За тим има једна птица, која је са свим „нов проналазак“ за науку, па за то још и носи своје „популарно име“ а у науци се назива „Socsocus dulicivitoperus“. Та је птица знаменита што своје мале „не раћа

помоћу јаја већ као и друге животиње". Кад се гледалац мало боље загледа у овога Socsocusa dulicivitoperusa, све му личи на мању домаћу патку којој је реп само умочен у „вешблау" или тако неку боју; међу тим она и не прави на гледаоце толико утисака својим обојеним репом колико својом особином да „не рађа помоћу јаја".

За тим има једна лисица којој су одсечене уши да би се могла назвати „шведска лисица". Има једна видра и један мајмун који је најпосле још једини мало приличио и, као да је то знао, био је веома горд према свима осталим животињама па чак и према гледаоцима.

Као седми егземплар у овој менажерији могла би се рачунати жена газдина. То је било тако суво створење са туђом прљавом косом, изгладнело и прозрачно, да ти се чини могао би је узети у руке па је згужвати као табак хартије. Њено одело изгледа ти као да су штрктали Socsocusi dulicivitoperusi а коса у таквом нереду, као да јој је вилама набацана на главу.

Она је седела на каси а та је каса тако некако мала и завесама покривена, да је изгледало заиста као да и она седи у кавезу. Кад сам је видео готово сам очекивао да ми газда менажерије показујући на њу узвикне: „У науци позната под именом: Mulier Feminus. Није тако ретка животиња, лако се лови али се врло тешко припитомљава" и т. д.

Грађани варошице К.* ишли су и гледали менажерију али, кад су већ сви отишли и видели, газда је прорачунао и добио је 210 гроша, рачунајући улазну цену по грош на главу. Варошица К*. није могла више гледалаца дати баш да је била и 20 пара улазница.

Честити газда менажерије, међу тим, за осам дана бављења направио је 518 гроша дуга само за месо, јер су животиње, да боме, морале јести, а он је свакојако морао пити. Нићко сапунџија давао на вересију данас, давао сутра али кад прође недеља дана и брат Словенац овако и онако извија а Нићко вели: „Напиши признаницу!" Брат Словинац вели: „драге воље!" и напише му признаницу на 518 гроша.

Кад је прошао и девети дан а Словинац увидео да се дугови пет пута јаче пењу но приходи; седне то вече са женом; донесу оку вина и почну да разговарају озбиљно о себи и својим животињама и о томе, како се овако више не може. Они донесу и извозну одлуку коју је сутра дан сазнала и цела варош, т. ј. у јутру кад се отворише ћепенци по целој се варошици просу глас да је поштовани газда „великолепне светске менажерије" побегао ноћас, повео собом жену, видру и мајмуна а оставио све друго т. ј. дугове: медведа, слона, шведску лисицу и Socsocusa dulicivitoperusa.

Као да је гром пуко у варошици К.* тако се цела чаршија упрепастила на ту вест, али најпосле, цела остала чаршија могла је и да се упрепасти а могла је и да остане равнодушна, али газда Сава бакалин и газда Нићко сапунџија упрепастили су се истински.

Власт као власт, да боме, одмах предузме „нужне мере", јер најпосле власт за то и јесте ту да предузима „нужне мере" кад се што сврши.

Елем власт изашље чиновника да изврши попис свега што је остало. Чиновник, г. Паја, ишпарта табак, стави рубрике, оде у менажерију, седне за касу и почне попис, који је за тим овако гласио:

1. Један слон велики,
2. Један пар папуча поцепаних,
3. Лисица са кавезом, без ушију,
4. Један астал, одозго плав, са фијоком.
5. Тица са плавим репом, слична пловану, са кавезом.
6. Једна мушка чарапа, са свим исцепана.
7. Мечка, са доста искваренном кожом, у кавезу.
8. Пола оке јексера, обичних.
9. Један бубањ стар и буца којом се лупа ради свирања уз бубањ.
10. Једно велико платно просто, прљаво.
11. Један пар црвених завеса, простих.
12. Једно велико стакло у коме је судећи по мирису, држана ракија.
13. Две кофе за воду с дршкама.
14. Једна дугачка мотка од дрвета.
15. Један кајиш с рупама.
16. Једна лампа без стаклета.
17. Једна табла на којој пише: Великолепна светска менажерија".

После власт запечати менажерију а животиње кад видоше, да им писар Паја не мисли ништа за јело давати, нададоше такву дреку, да је свакоме, ко је чуо, морала наићи суза на око од жалости. Слон је плакао као удовица после шест недеља; а у мечке, од глади, дошао глас мек као у канаринке. Али г. Паја, разуме се, није смео имати срца јер је био на званичној дужности.

Док је г. Пајин попис добио нумеру, па решење, па док је предат на извршење, разуме се прошао је још један дан а „шведска лисица", враг јој бабин, навикнута на друкчу администрацију, није хтела и тај један дан да буде стрпљива него, без икаквих оправданих разлога, цркне. Сутра дан, кад је отпочела лицитација г. Паја стави у рубрику „примједба" својеручно: „цркла услед сопствене смрти"; то као за то да се не би пребацило да ју је ко убио.

На лицитацији било је много света, готово сва варош јер, разуме се, то је била најзанимљивија лицитација од свих што су до сад биле на свету. И макар да се цео свет подмигивао, смејао и добацивао свакојаке речи, господин писар Паја је седео озбиљно на каси као човек који разуме свој посао.

Астал плав са фијоком оде за 7 гроша, пола оке јексера за 30 пара; оно велико платно за 19 гроша; чарапу бацише; код једног пара црвених завеса као мало застаде надметање, јер многи их нису хтели што су „неморалне" боје, па се не могу употребити у фамилијарној кући; најпосле их један кафеција узе за 3 гроша; бубањ купише цигани за 42 гроша. Ону таблу са написом „Великолепна светска менажерија", купи један бакалин за 9 гроша са намером да избрише ону реч „менажерија" па да стави „бакалница" јер му се некако учинило да ће то бити леп натпис: „Великолепна светска бакалница". Пар папуча продадоше за 1 грош; мртву лисицу за 14 гроша; ретку животињу „Socsocusa dulcivitoperusa" продадоше по цену по коју се продаје патка јер, и онај што ју је купио, купио је за вечеру, али кад се све то распрода, наиђе прави метеж и нестрпљиво кретање међу сабранима, јер г. Паја метну прст на једну ствар у пописном списку и рече, врло званичним гласом, ударајући нарочито на последњу реч: „Изведите слона!"

Свет поче на сав глас да се смеје, да виче, да се шали тако, да се г. Пајин глас, који је неколико пута нешто објашњивао, није могао да чује. Тога ради, г. Паја нађе за потребно да обавести народ и он то учини заиста врло прикладном речју:

— За што би се смејали, молим вас. И слон је ствар као и свака друга ствар па за што се, молим, не би могао и слон лицитирати. Ето, на примјер кад смо лицитирали папуче и јексере ви се нисте смејали и нисте викали. За што?! За то што су то папуче и јексери. Ето тако исто и ово је слон. Друга би то ствар била да сам ја сам измислио слона, али ја га нисам измислио него ево га овде у списку и сваки, који оће може прочитати да овде пише: слон. Дакле то није ништа смешно!

После овако мудре речи нико се више не насмеја, само што раздрагано и одушевљено узвикнуше: А-а-а-а-а!... кад два пандура изведоше слона.

Слон је са чудноватим миром у души и на лицу дозволио да се лицитира. Само у први мах кад објавише да је процењен са 200 гроша, у њему се узбуни понос те енергично пружи сурлу и мал не фљисну г. Пају да овај вешти полицајац чак и то није предвидео и једним скоком склонио се иза платна. Свет као свет, разуме се, ударио опет у смејање а г. Паја, који се врати истина блед као крпа али ипак званичнога израза на лицу, седе опет на столицу додајући: „Ето, за што се ја не смејем, молим вас. Ту нема ничег смешног!“

Најпосле поче надметање. Неко додаде једну пару а други неко грош. Разуме се, никоме не треба слон али га лицитирају шале ради, јер уз сваку пару, коју по неко дода, полети са свих страна по десет шаљивих додатака и примедаба.

Газда Ињко сапунџија, кога се цела лицитација највише тиче, јер је главни поверилац и има много да прима, стара се сиромах да свака ствар изађе макар са пола гроша скупља. И он лицитира колико да попне цену, али се увек стара да не остане ствар на њему. Тако и код слона. Дође до 206 гроша, све у шали; Виђко сапунџија додаје грош — 207; неко други додаде 2 гроша; трећи 20 пара; четврти 20 пара, изађе 210 гроша. Ињко сапунџија додаје још један грош — 211 гроша; неко додаде пару, па се ућуташе. Ињко да опет помакне додаде још једну пару. Сад баш сви ућуташе. Лупа добош; слон стрпељиво жмирка; г. Пајо прегледа по редовима неће ли још који што казати а Ињко сапунџија узврдао се и нуди једног до себе да дода још једну пару. Оће бити, неће бити, али — нико ни да зине. Ињко додаје још једну пару, аја, нико да прихвати. Први пут!..... Ињко сапунџија гледа у г. Пају, гледа у слона, гледа у народ погледом који иште саучешће. Други пут!..... Ињко се чеше по врату и зноји се по челу. И.... трећи пут!.... Ињко сапунџија испусти руке и тужно погледа у слона а слон промрда сурлом и симпатично погледа у Ињка сапунџију. Дигне се једна вика и дрека и смеј. Честитају му, задиркују га и, док Ињко не уме од чуда да се освести, пандур му већ стрпа у руке једну узицу а Ињко погледа и виде да већ притежава слона. Једва је толико још знао да каже:

— Људи, не смејте се бар на муку!

Па пође кући а слон врло равнодушно за њим са цуно уверења, да овај Ниђко сашуњција мора бити неки добар човек. За њима се дао цео свет тако, да није било кога да лицитира мечку, те је дадоше буд за што циганима, којима већ није била на одмет.

(Наставиће се).

Под ружицом

Ох, како пријатно
Лахки лахор пири,
А како ли слатко
Румен - ружа мири!

Како ли је дивно
У том перивоју,
Ђе славујак сјетни
Пјева пјесму своју!

Тек што вјетар дуну
И подиже грање,
Под ружом ми бл'јесну
Моје миловање.

У слатком се санку
Тио осмјехива —
Ко зна! Можда сада
Баш о мени снива.

— Зар њу да не љубнем,
Срцу да одолим?
Ма да је и анђ'о
Брани мачем голим?

Задрхта ми срце
К'о листак на ружи,
Кад ми тако врео
Први пољуб пружи...

Затим као вила
Од мене се вину, —
Санче! Слатки санче
Ала брзо мину!

Модрич

Авдо Карабеговић-Хасанбегов.

У Т Е Х А

— новела. —

Где је бола, гдје је јада — песма блажи;
Где се клоне, где се пада — песма снажи...
Где утехе нема друге — песма стиже;
А где сумња све обара — песма диже.

З. Ј. Ј.

I.

Беше пред Петров-дан.

Синовима богатога чиновника, Маринка Великовића, требаше полагати испит. Учили су гимназију.

Но они се, као и сви господски синови махом, преко године слабо учише, и кад дође испит, они падоше, али не падоше са свим.

Падоше из два предмета. Мирослав, старији, из физике и алгебре, а Драгослав, млађи, из рачуна и немачког језика.

Отац, бојећи се, да на поновном испиту са свим не падну, нађе им једног великошколца, да их поучава.

Беше му име Светомир Миленовић. Био је сиромах али је са одличним ус-

пехом учио природно-математички одсек филозофије на Великој школи у Београду.

Професори га беху Великићу и препоручили.

Сваког дана после подне Светомир је долазио, да поучава синове Великићеве, и бавио се с њима по читав час.

Пролазећи кроз двориште у собу, у којој им је поуке давао, увек је морао проћи покрај клупе, на којој је махом седела лепа Великићева ћерка, Станка, која тек беше свршила Вишу Женску Школу.

Она је обично плела или везла, а Светомир је, зарумењивши се и нехотице скинуо учтиво шешир, па покрај ње хитно прошао и отишао у собу, где су га ученици чекали.

Занимао се с њима, показивао им и објашњавао, писао и задавао, али, чим би од посла одахнуо и ученике у посао увео, очи би му се и нехотице отимале и погледале у прозор, кроз који се на клупи видела Станка, како ради свој посао.

Лепо, бело и умиљато лице њено беше милина погледати, особито, кад би јој на чело пале коврчице њене свиласте косе, које је умела вешто даудеси, и кад би с рада дигла своје црне очи, па бацила поглед на баштицу, која је била у дворишту и коју је сама цвећем засадила.

Светомир би онда, обично, поглед на прозору подуже задржао, па би се често толико заборавио, да није чуо ни кад су га ђаци питали, да им покаже по нешто, што нису били разумели.

Тек, кад би га по други пут запитали, он би се, као из сна, тргао, па им усплахирено казивао, што су га питали, и тада би се око објашњења занео толико, да би заборавио и на време, за које је обично час држао, па би се по некад с њима задржао и много дуже, него што би требало.

Тада би често при одласку видео у башти лепу Станку, која је пред вече обично посао остављала, па своје цвеће сама заливала.

Он би, по обичају, опет скинуо шешир, па би се брзо удалио, а по некад би путем и уздануо, представљајући себи у памети, по ново, црте њеног лепог лица.

Доста пута у вече, дошавши кући, он би узео свој најмилији разговор, флауту, уз коју је лепо свирао и која му је била најслађа утеха у сваком јаду и очају, па би се, не знајући ни сам што је узбуђен, занео свирањем тако, да флауте није остављао ни кад је требало свећу запалити, него би се извалио на постељу, те би свирајући замишљао, како би био сретан, кад би то лепо девојче могло бити његово.

Али на то није могао ни помислити.

Великићева се ћерка држаше на високо, а он је још био сиромашан ђак.

Око њене се куће врзаху нагиздани официри, а он није имао ни честитих хаљина. Једва је састављао крај с крајем.

За то би обично најрадије свирао ону тужну пјесму

„Чарна горо пуна ти си хлада,
Срце моје још пуније јада —
Јад јадујем ником не казујем!...“

Међу тим Великићева ћерка не беше баш тако немарна спрам сиромашног Светомира.

И ако су око Великићеве куће облетали официри, које је Станка могла по вољи бирати, јер је имала кауцију, опет она није нерадо погледала ни на сиромашног ђака, што јој је браћу учио.

Доста пута, кад би седела на клупи, она би и нехотице бацила лак поглед на прозор од собе, у којој је браћи гласно и отресито говорио и предавао,

Ни сама није знала за што, али, тек, хтело јој се да погледа на прозор.

Разуме се, да је очи спуштала, чим би јој се поглед сукобио с његовим погледом.

Али, кад би он, одлазећи, покрај ње прошао и стидљиво шешир скинуо, она би се љупко осменула, па би гледајући за њим сажаљиво, по неки пут и преко воље уздануда.

За то, што беше вредан а сиромах, она је према њему осећала неко сажаљење и неку наклоност.

Тој својој наклоности није могла да даде израза.

Кад год би дошао на час раније, пре ужине, па би се њеној браћи слала ужина за оно време, док би он с њима био, она није пропустила, а да не замоли матер, да пошље ужину и њиховом стидљивом учитељу.

„Чисто ми га жао, мајка“, говораше она. „Сиромах, бог зна, како се и храни. Видиш, како је блед и слабуњав“.

После би чисто уживала, као да је неко добро учинила.

Осећала је, да би још више уживала, кад би га могла и сретнијим учинити.

Међу тим то не беху само осећаји сажаљења, које је она осећала према вредном и учтивом сиромаху, но и неки други осећаји, који су били узрок, те је почесто, кад би он отишао, залевајући цвеће, тихо запевала:

„Није благо ни сребро ни злато,
Већ је благо, што је срцу драго!“

II.

Дошао је био 16. августа, почетак нове школске године.

Синови Великићеви имали су да понављају испит.

Колико су зебли они од озбиљна и прека оца, толико је још више стрепио сиромах Светомир, јер је од њихова испита зависило, да ли ће примити награду, за коју их је поучавао. А беше му нужда.

О распусту не примаше државне помоћи, благодејања, што је преко године примао, те се морао ослањати једино на кондиције и, у опште, на своју зараду.

А вредан ја био сиромах.

Трчао је, радећи, на све стране.

Поред тога, што је ђаке учио, и новине је кореговао и експедовао.

Али му сва зарада отуда једва достојаше за стан и храну, а одело беше с њега већ спало.

За награду, што је имао да прими од Великића, уздао се да ће се моћи мало преодети.

Најзад дође и дан поновног испита.

Колико је срце куцало његовим ученицима, толико и њему самом.

Њима отац беше обећао, ако положе испит, нове хаљине, а, ако не положе, претио им је, да ће их дати на занат. А њему у име награде, беху обећана четири дуката. Таман за пар хаљина.

Стрепећи за њихов испит, није могао отрпети, а да им и сам не оде на испит.

Кад на какво питање нису могли да одговоре, долазило му је чисто да полети па да им пришапне, само да не падну.

Тешко му беше. Деца се беху збунила.

Особито старијем физика никако није ишла у главу.

Питаше га: „Ко је пронашао Њутонов прстен?“ а он ћути. Једва га обавестише.

Светомир да изиђе из коже. Мислио је већ пропадоше четири дуката.

Но, срећом, и наставници беху видели, да су се деца збунила, те им, узевши у обзир све одговоре укупно, дадоше довољну оцену, па их пустише у старији разред.

Боже, нигде њине радости, а богами и Светомирове.

Отишао је кући заједно с њима.

Њих и отац и мати весело пољубише у чело и зовнуше кројача, те им скроји нове хаљине, а њега зауставише, да буде код њих на ручку.

Његовој срећи не беше равне.

Седео је за једним столом са Великићевом породицом, баш према Станки, па ју је могао да гледа, колико му је мило било.

Но тим се ручком заврши његово одлажење у кућу Великићеву.

Деца беху положила испит и више им учитељ није требао.

Наши родитељи траже деци учитеља само у последњем часу.

Исплатише му и отпустише га

„Ој, девојко, убила те туга.

Моли мајку, да ти будем слуга!“

Сетан се растао са кућном Великићевом.

Али после није пропустио, а да одмах, чим је узео нове хаљине, не прође поред отвореног прозора са кога је Станка обично гледала на улицу.

Погледао је, јавио јој се, и она му је одговорила, па се чак и осменула, видећи га у новим хаљинама, и дуго је за њим гледала са неким тужним осмејком пуним милоште.

Не беше рђав младић. Повисок, бео, готово блед у лицу, косе смеђе, а очију крупних и пуних неке унутрашње туге и узбуђености. И кад се смејао, осмех му је изгледао сетан.

Станка није мрзила да га види.

По некад је чисто желела и да разговара с њим, али бадава — не беше њена прилика, па шта јој је вредило и да ступа с њим у познанство.

Узданула је и уклонила се с прозора, али он је уграбио да се дотле окрене и да опази, како је за њим гледала.

И то му је ласкало.

Дуго је, после у флауту свирао:

„Окрете се и погледа на ме —

Чини ми се, да би пошла за ме“.

III.

Ђачка дружина на Великој Школи даваше забаву у корист своје књижнице.

У прирећи ђачком одбору беше и Светомир, јер бијаше виђен међу својим друговима и ако је био сиромах.

Неки су од одборника дочекивали госте на уласку, а неки су им одређивали места.

Силан је свет долазио — једно да приложи на племениту цељ, а, друго, да се одазове омладини.

Светомир је био на вратима, и нестрпељиво је погледао на госте, што су долазили.

Изгледао је Великићеву породицу.

На један мах и она се указа.

Светомир и збуњен и узбуђен, прође, те их поздрави.

Станка га љупко погледа и лако климну главом. И господин Великић и госпођа Великићка му љубазно одговорише на поздрав.

Он оде, те им нађе и место и одведе их те седоше.

После се уклони, да дочекује друге госте, али, чим се игра започе, он зажели, да се ухвати до Станке.

Играо се краљев ор'о.

Он је чекао, док се она није ухватила

Али се и после дуго устезао.

Хтео је, полазио је, али је опет застајкивао па се враћао.

Бојао се, да јој не ће бити право, што се до ње хвата сиромашни ђак.

Најзад преже, па и немислећи, како ће га примити, прође, рече: „молим“ и — Станка и њена другарица, која је до ње играла, пустише руке, те се Светомир ухвати у коло између њих.

Чисто је био ван себе од радости.

Играо је тако раздрагано, како дотле никад није играо.

После игре, благодарећи раздраганости, био је толико смео, да је замолио Станку, да шета с њим.

И она је шетала.

Он је био на седмом небу.

Говорио је о свачему. Благодарио јој је што је дошла на забаву; казивао јој је како се сматра за сретног, што је добио прилику, да се с њом упозна и,

изненадио се, кад је видео, како му она љубазно одговара.

Чак кад се играла друга игра, она се ухватила до њега.

Он је тада коло водио, и тако је лако и весело играо, да се чисто и сам чудио. Али није ни шала. Станка је била до њега.

Толико је био раздраган, да му се у раздрази учинило, да јој је један пут и руку мало јаче стискао, па ништа. Или у игрању није ни приметила, или се није љутила.

— Ја сам мислио. ви се никад не ћете ухватити до мене, рече он, ходајући с њом, после, испод руке.

— А за што? није сва срећа ни у богаству! рече она, знајући да се он снебива, што је спромах.

Светомирове се очи од радости засијаше.

Застао је, погледао је тако мило, као да ју је у мислима љубио, и, да није било онога силног света, би је у тај мах загрлио и од истине пољубио.

Али на очима толиког света, не остаје му ништа друго, него да се заволи слатким разговором и ватреним погледима.

И после се до ње у коло хватао и, што му је било најмилије, видео је, да му је радо уступала место до себе, чим би пришао, да се ухвати до ње.

Оне ноћи, при повратку кући, она је рекла матери:

„Не знаш, мајко, како је љубезан онај младић, што је учио нашег Драгослава и Мирослава. Чудо, што је пријатан и разговоран!“

А он је ту вече, пошто су се гости разишли, са друштвом и веселу зору дочекао и у раздрази је неколико пута певао онај лепи одломак по једној Бранковој песми:

„Тихо вече к'о да те донело,
Сред анђела, са божија крила,
У ма с' дивна мени појавила,
У ма дивну вече те однело!“

IV.

Прошле су биле тешке године мучног школовања.

Светомир је био свршио Велику Школу и држава га је слала на страну, да учи медицину.

Очекивала га је лепа будућност.

Ох, како би био сретан, кад би сад могао понудити своју руку лепој ћерци Великићевој.

Али заман, наука га је звала, да је не остави.

Помишљао је, да је запроси, па да је са собом на страну води, или бар, да јој да прстен, па да га чека, док се не врати.

Дуго се колебао и, назад, није могао срцу одољети.

Отишао је и запитао.

Али Великић не хтеде ни да чује и ако Станка није била од раскида, да се одазове жељи Светомировој, и а'о је пред мајком на само и оплакала, што је отац за њега не да.

Држала је да јој сад није неприлика. Била би докторка.

Али заман.

Отац је говорио, да Светомир поред ње не би могао ништа учити. Само би једно друго унесрећили.

Морали су се растати.

Великић није дао ни да се да реч, да ће га чекати.

Ласкао му је и хвалио га, али је говорио, да многи оду да уче медицину, па се не врате по десет година, те не може своје дете у неприлику доводити.

Изгледало је, да би му Великић ћерку и дао, кад би се одмах могао примити државне службе, али Светомиру жао беше, да се растави с науком.

Тешко му је било. С тугом се вратио.

Не беше му сад чисто мила ни сама лепа будућност, што га је очекивала, кад није могао постићи оно, што му је срце желело — кад по повратку, није могао на извесно загрлити сву, за којом му је срце толико жудело.

Проклињао је и онај час, кад јој је браћу стао учити и кад ју је први пут видео. За све је кривио своју сиротињу и немаштину, а у флауту је свирао:

„Ти ћеш стати, па ћеш уздисати,
Па ћеш рећи то је моје било —
Моје било, па ме оставило...“

Но пре него што ће поћи, опет није могао отрпети, а да, ма и одбијен, још један пут не оде у кућу господина Великића, и да не каже збогом.

Не беше му толико ни до тога да каже збогом, колико му беше до тога, што је желео, да још један пут види лепу Станку.

Уздао се још у будућност. Надао се да се не ће удати, док се он не врати.

Опростили су се.

Она му је на растанку узбуђено руку прихватила и с тугом му казала: „срећан пут?“

Он јој је захвалио, правећи се, да се радује, што иде да продужи науку, али кад је отишао кући, срце му је хтело пући.

Сутра је требало путовати, а њу је морао оставити.

Борио се са самим собом.

Премишљао је чак и да напусти медицину.

Но у тај мах му измакоше весели другови, што су с њим на страну полазили, те га позваше, да се, као што су раније били уговорили, то последње вече пре поласка провеселе заједно са осталим друговима и познаницима.

Међу њима се он, опет, незнајући ни сам како, поврати позиву и науци, и оде на заједничку вечеру.

Пировања је трајала сву ноћ.

Сви другови младих питомаца, који се кретаху на страну, беху се искупили у једној малој ћачкој кавани, у којој је кава била двадесет пара, а вино три гроша, па су се частили и веселили.

Најмили су били и обичне свираче и гајдаша, а и међу њима беше добрих свирача и певача, те се уз јевтино вино, играло, наздрављало и певало до миле воље.

Најприје су певали само бољи пезачи а остали су им помагали, али је после сваки певао на свој рачун.

Кад је дошло до тога засебног певања, могло се чути где по неки непрестано пева једну те једну песму.

Светомир је једнако певао:

„Станчице, душо и срце!“

Теревенка је трајала до расвитка.

У расвитак су се дигли, да се опреме за даљни пут, али Светомир није могао одолети срцу, а да с друштвом најпре не прође поред Великићеве куће, која је била у једној мирној улици, недалеко од каване, и да, још из даље, уздрхталим гласом не запева ону лепу Змајеву песму.

„Тихо ноћи, моје сунце спава...!“

А кад је био спрам њене куће, запевао је песму, коју је те ноћи у свом љубавном узбуђењу сам саставио:

Збогом душо, збогом злато,
Ја се за пут приправљам —
Ал ти своје тужно срце
У залогу остављам...!“

Да ли је то Станка чула, и, ако је чула, да ли је разумела јаде његове, то он није знао, учинило му се само, да се завеса на њеном прозору мало помакла, па му је на срцу лахнуло, као да ју је на растанку видео и загрлио.

Док је јутро свануло, они су већ били на лађи.

Сродници су их и другови допратили до саме лађе.

Тек кад је звонце на лађи други пут зазвонило, они су се с путницима изгрлили, изљубили и опростили.

И кад је лађа већ одмакла од обале, они се нису с ње одмицали, него су и даље поздрављали младе путнике, који

су се од своје домовине први пут с тугом растављали. Махали су на њих марамама и капама, докле год су их са обале догледати могли. И путници су им одговарали.

Тек, кад је лађа далеко одмакла и кад се путници више нису могли видети, сродници су се и другови разишли и вратили кућама, неки, срећом младих људи, раздрагани, а неки с њихова одласка ожалошћени.

Путници су се, пак, одмах, чим им је обале из очију нестало, спустили доле у лађу, да се одморе и да одспавају.

Само је Светомир још неко време стајао на крову од лађе и погледао на заостали Београд, а на уснама му је лебдела она тужна Ненадовићева песма:

„Путник путем путује,
Тужан тугом тугује..“

После је и он сишао доле.

V.

Прошло је било неколико година.

Светомир је свршио медицину, али је науке морао прекинути и са свима се својим друговима вратити у домовину.

Војска беше на граници.

Бугари су реметили равнотежу на Балканском полуострву. Хтели су да присаједине Румелију.

Говорило се, да ћемо и ми у Стару Србију.

Час, који се тако дуго очекивао, беше дошао.

Сваки је за домовину требао да учини колико се може.

И Светомир је горео од жеље, да што више жртве поднесе за домовину. И поднео је.

Хитао је на бојно неговалиште, да види рањенике, али није заборавио ни да разбере, шта је са његовом несуђеницом Станком Великићевом.

Баш је путовао у једно окружно место на граници, где је била подигнута војна болница.

Седајући на коморџијска кола, на којима је имао да путује, затече у њима свога школског друга, Драгутина Денчића, судског секретара, који је, као војни комесар, ишао у исто место у које и он.

После обичног поздрава и спомена некадашњих дана, прва му брига беше, да запита за Станку Великићеву. Породица његовог сапутника живљаше у суседству са Великићевом породицом.

„Испрошена је“, рече комесар, „за једног официра, Боривоја Витезовића“.

Тешко беше Светомиру.

Застао му је у грлу сркут ракије, што је у тај мах пио.

Ућута, обори главу и за дуго после није веселе речи рекао. Само је ракију сркутао.

Тек кад је ракија своје учинила, он је, угледајући се на комесара, који је целим путем певао, и сам, али веома неподесним гласом, запевао ону тужну песму:

„Јеси л' чуо, да сам испрошена,
Испрошена и прстенована?..“

VI.

Бој се већ у велико бијо.

Место очекиване заједничке борбе Срба и Бугара са Турском царевином, изметнула се беше неочекивана борба између Срба и Бугара.

Борба је била очајна.

Рањенике су непрестано доносили.

Скоро све државне зграде у месту, у коме је био Светомр, беху испражњене и у болнице претворене. У једној је и он био лекар. Беше велика потреба у лекарима. И странци су се многи у службу примали.

Ужурбаност је по болницама била велика.

Потребе су се журно подмиривале, апарати су се из хитац доносили.

„Црвени крст“ је своје чинио. Он се код нас појављује само у последњем тренутку. Онда се прикупља, што је расуторено; онда се на ново набавља, што је већ један пут било набављено. За то се највише очекује од самог света. И свет

је давао и чинио, што је могао. Тифтик се свуд добровољно чешљао. Понуде су се рањеницима са свију страна слале и односиле. Новине су биле пуне захвалности на заузимљивости родољуба и родољупкиња, што су се домовини налазили у невољи.

Једнога дана долажаше велики број рањеника.

Све живо беше изишло на станицу, да их дочека.

Сваки је с тугом погледао, да ли ће икога од својих у ранама угледати.

Све болнице беху пуне добровољних болничарака. Беше жена, а беше и девојака.

У један пут кола стадоше пред болницом, у којој је био Светомир. Рањенике почеше скидати и уносити.

У један мах, при уношењу једног рањеника, зачу се тих и тужан глас једне жалостиве постаре болничарке:

„Ох, боже, да грдне штете! Тако млад, па тако тешко рањен! Да ли му зна несретна мати?“

Рече, па и оплака. И она је имала сина на бојишту. Богзна, шта је и с њим.

Међу тим болничари пронеше на носилима тешког рањеника. Беше официр, потпоручик, леп и млад као капља, али за себе није ништа знао. Завоји се путем од трцкања у колима бејаху пореметили. Ране су се биле отвориле; крв многа беше отишла, и он је ослабљен лежао у несвестици.

Спустише га на постељу.

Десна му нога беше сва у крви.

Куршум је био ударио у кост. А осим те главне ране беше и трагова од оштрих бајонета зверских Бугара, који су наше рањенике злостављали.

Светомир приђе, погледа га тужно и сажаљиво, али, кад загледа у списак рањеника, и прочита његово име, он се чисто трже, а злурад му осмех и нехотице прелети преко усана.

То беше Боривој Витезовић, заручник девојке, коју је он волео.

VII.

Светомир дуго није знао, шта да ради.

Колико му беше тешко, што види пред собом младог човека, у великој опасности од смрти, толико му, чисто беше мило, што је то баш његов противник, заручник његове несуђенице.

Неки потајни зли глас из дубине душе чисто га је подсећао, да се сад може користити. Противник му је у рукама.

У осталом, и сама рана беше таква, да се тешко било надати, де ће моћи оздравити. Запаљење је претило у велико. Изгледало је, да ће му се, у најбољем случају, нога мораги да одсече.

Свакојако, и сама је судба несретног заручника ишла на руку заљубљеном и љубоморном лекару.

Требало је само да се према његовој судбини покаже равнодушан — и њега у скоро не би било. Лепа Станка би могла бити његова.

Дуго је Светомир стајао над младим официром, борећи се са срцем и позивом.

Издавао је наредбе болничарима, што су око њега радили, скидао му је завоје и ране на ново превијао, али је то све ишло више механично. По памети му се само врзле мисли о томе, да пред њиме лежи његов супарник, кога му је судба и нехотице у руке довела.

Те ноћи Светомир није могао заспати.

И ако је био уморан од непрестаног рада и труда око рањеника, опет не може сву ноћ ока склопити.

Час му је пред очима слика лепе Станке, као његове заручнице; час је слушао, како војна музика свира посмртни марш несретном такмацу његовом, а он пише Станки, да је сад више нико од њега раставити не може; час је привиђао сретног заручника, како, весео и здрав стоји са Станком пред олтаром, а он, тужан и самохран, седи у своме стану,

па од жалости не може да јој оде ни на венчање.

Сву ноћ се у тим мислима претурао као преклана кокош.

Сећао се својих првих часова, што их је провео у Станкиној кући; сећао се, како ју је заволео; сећао се, како јој је, при поласку, поред куће певао и како му се учинило, да се завеса на њеном прозору помакла, — али се сећао и како је много што шта прегорео, претрпео и прежалио. Сравњивао је свој мучни и оскудни живот са веселим и обилним животом у кући Великићевој. Сумњао се, да ли би Станка могла са њим и бити сретна. Представљао је себи у памети, како би јој било, кад би морала поћи за другог после смрти оног, за киме је, можда, гинула, јер да га није волела, не би се за њега ни испросила. Побојавао се чак, да она према самом њему праве наклоности, можда, није ни имала, кад га је њен отац могао онако сурово одбити. Кривио је и самог себе, што се, ради ње, није одрекао науке, и што јој је дао повода, да сумња о његовој љубави. Опажао је, да он не би могао са Станком уживати само за то, што је и сувише воли, кад она њега не би могла тако исто волети...

После свега увидео је, да он не би могао бити тако себичан, да, ради своје несигурне среће, жртвује извеснију срећу другога. Он је, навикнут на прегоревање и одрицање, био кадар да издржи и тај удар, који му је судба наменила, а други, навикнут само на добро и задовољство, бог зна, да ли би могао. Чисто се бојао за Станку, кад би морала бити несретна. Па зар још због њега да буде несретна? Не, то он није могао допустити. Толико ју је волео, да је у њеној срећи готово више уживао но у својој сопственој. С тога је чисто осећао, да и он треба да воли оног, кога она воли, ма он био и жртва.

Најзад се предао судбини.

Увидео је, да она сад не може бити његова, а да њена срећа не дође у питање па му је и нехотице долазила на памет она сетна старинска песма:

„.... Ја твој бити не могу,
А да с другим будеш сретна
Молићу се ја Богу".

Често је шапутао те тужне речи у постељи, и, да му је при руци била флаута, би је дохватио да, ма и у невреме, срцу одлане. Али она беше далеко — остала је била у Београду, јер му није до ње било, кад је у рат пошао.

С муком је без ње савлађивао осећаје, који су га морили, и тек, пошто се са својом судбином измирио, сан га је почео облетати.

Али је дуго и кроз полу-сан привиђао слике, које му нису дале мира.

Једва се је пред саму зору смирио и заспао.

VII.

Кад је сутрадан, у време посете, отишао да обиђе рањеног официра, он је сасобом био на чисто. Понашао се према њему као према брату, а не као према супарнику.

И он беше дошао себи.

Причао му је своје патње.

Казивао му је, како је рањен.

Једва се сећао свега.

Знао је само, да је, први пред војницима јуришио на један бугарски шанац, али — шта је даље било — није знао.

Причајући то слабим гласом, био је тако пун неког родољубивог жара, који није могао прикрити, да се по свему видело, да му је теже што не зна, шта је после њега било са шанцем, него што је рањен.

Светомир је био дирнут његовим витештвом, али је морао прекинути с њим разговор, да се не би узбуђивао, јер је рана била опасна.

Звао је на савет и остале лекаре из места.

Требало је вадити куршум.

Морале су се уклонити и размрскане кости из ране.

Светомир је хтео да га опије, за време операције, али он није дао.

Храбро је бол издржао.

А сутра дан је био утешен.

Уз медаљу за храброст, која му је била стигла од врховног заповједника војске и уз чин поручика, који је с њом био добио, беше стигао и извештај о победи, коју су Боривојеви војници задобили у боју с Бугарима.

Шанац, за онај мах, беше пао у српске руке.

Срби су приступали Софији, док се са Сливнице нису тргли натраг.

С наступањем Бугара у српске крајеве беше настала потреба, да се рањеници уклоне од границе и унесу дубље у унутрашњост.

Премештени су били и рањеници из болнице, у којој је Боривој лежао.

При преношењу се беше иструцкао. Ране му се позледише.

А и обрт га ратних догађаја бејаше потресао.

Све Српство беше огорчено.

Говорило се, да се и Црногорци спремају на оружје.

И Светомир сад није више у Боривоју ни најмање гледао супарника но само борца и јунака, који је требао што пре да се придигне, да свети част српску.

IX.

Благодарећи једино свесрдном заузимању Светомировом, Боривој се постепено опорављао.

Испрва је у болници, у опште владало мишљење, да му се нога мора одсећи, али је Светомир својом лекарском вештином то страховање осујетио. Особито је био вешт у виђању рана. То је код једног чувеног бечког лекара нарочито изучавао. Са своје уметности у ранарству био је стекао гласа још у Бечу, кад је, као медицинар, притекао брзо у помоћ једном детету, које су кола била прегазила.

Но доста је муке било, док се рана окренула на боље и док је стала зарашћивати.

Најгоре је било због размрскане кости у нози.

Тога ради морала се је нога дашчицама оградити и утегнути. Боривој се за дуго није смео честито покренути и из постеље помицати.

Најзад су и кости мало по мало прирасле и он је могао из болнице изаћи, али се за дуго није смео маћи без штапа.

Међу тим, за све време боловања, Светомир се према њему понашао тако пријатељски, да је између њих била ступила искреност, каква се може да јави само на бојишту и, у опште, у тешким часовима.

И ако је Светомир доста пута многе часове сетно провео жалећи, што у својој срећи није сретан, опет је чисто уживао гледајући, како се Боривој опоравља и радује.

Уживао је у његовој срећи, кад њему Бог није дао, да он сам буде сретан.

Боривој је, по опорављењу, мислио на ново у борбу полетити.

Но међу тим се рат прекиде.

X.

Настале су биле обичне прилике.

Све се кући враћало.

И Боривој се са Светомиром вратио.

Били су на служби у Београду.

Заједно су до Београда допутовали.

Боривој је одмах са станице отишао код Великића, да види Станку, а Светомир је с тугом отишао у једну београдску болницу, где је био одређен да врши дужност, док опет не буде послан на страну да доврши лекарске науке.

У Београду је Боривој израдио, те му је допуштено, да се жени. Дотле се није ни могао женити, јер није било протекло време, које мора да протече пре него што се официрима допусти женидба.

У радости својој Боривој није имао никога пречег од Светомира.

Требао му је девер.

Он се обрати њему.

Светомир му се одазвао.

Побратише се.

Тешко Светомиру беше на срцу, али ништа није казивао.

Куповао је све, што треба за младу, али му је било, не као да купује дарове за весеље но као да купује за погреб самртнички.

Кад му је у стан донет из дућана венац, што га је за младу био купио, неколико му је суза и нехотице на њега кануло, али то није знао нико до само он и срце његово.

У јаду свом дохватио је само своју милу флауту, коју због рата не беше дуго у руке узимао, па је свирао неку песму са веома тужном старинском аријом:

„Срце моје зашто тако тужиш?
Срце моје за што на зло слутиш?
Зар толико да ти зада рана
Само једна ружа узабрана
Само једна драга преудана..?

Кад је Станка чула, да јој је он девер, она се чисто обрадовала и рекла: „Кад није било суђено, да ми буде вечни друг, бар нека ми буде девер".

После га је звала брацом, а он њу снахом.

Он је њој о свадби дао скупоцен превез, а она је њему дала диван бошчалук и пешкир, везен златом и свилом, који је радила сама својом руком.

Она је његов превез одавно подерала, али он тај њен пешкир још и данас чува.

Носио га је са собом и кад је полазио на страну да доврши испите.

Кад се вратио, као лекар, она је с мужем била у унутрашњости у једном месту, у ком је била пуковска окружна команда. И он је у том месту био неко време при војсци, и, док је год био тамо, био им је кућни лекар.

Приликом једне редње, кад се од шарлаха умирало, два им је детета од смрти спасао.

Доцније су се растали. Он је премештен. Постао је срески лекар у једном пограничном крају.

У месту, у ком живи, доста је осамљен и без друштва, али се опет још није оженио, и ако су му давали многе девојке са великим новцима.

Флаута му је још најмилија утеха.

Њом увек растера и највећу тугу своју.

Она му је као неки друг. Она зна све тајне његове.

Кад се сети прошлости, најрадије свира арију од оне лепе Бранкове песме:

Никад није вито твоје тело
Рука моја млада обавила,
Ни с' у твоју усницу упила
Моја уста икад, чедо бело."

Вл. М. Јовановић.

Београд, у јулу 1890.

СИТНИЦЕ ИЗ ПРИШТИНЕ

Кад се изусти реч Приштина у томе још не налазимо ничега необичнога, рекао бих па ни довољно привлачнога. У даљини, у осталим деловима Српства, то се име губи поред сличних али звучнијих Призрена и Прилипа. Скопље нам се чини величанственије, Призрен важније, Прилип лепше, Крушевац поетичније, Крагујевац србастије, Смедерево националније, Ниш древније, Средац више исторично, Серез

више романтично, Сарајево више наше, Мостар умиљатије, Цетиње симпатичније, Дубровник културније, Задар звучније, Београд нам је главни град, Нови Сад модерније, Карловци чиме се више поносимо, Суботица ближе, Сентандрија познатија — али Приштина се чини као нешто оно Кикинда или Сента или други не мање важни и драги нам градови. Тек кад би се споменуло Косово — о чијим посебним особинама и месним приликама такође мало знамо — кад би се споменуло да је Косово са оближњим му висовима по величини читав један округ и да је Приштина велика варош на самом историском месту и да му је она ту нека врста престонице — онда нам срце мало јаче закуца и жељни смо да што о њој изближе сазнамо.

*

То ми је рекло неколико њих пре но што сам Приштину видео и ја сам на ове примедбе обратио пажњу тек кад сам се одлучио да је видим. Но то се није могло сравнити са оним осећајима, који ме обхрваше кад сам ту стигао да останем и да живим на овим местима, чија се имена спомињу у далеким американским и шпањолским школама као и тамо под арапским чадорима; кад сам угледао ова места о којима и она стара бака под Повленом и онај младић под Ловћеном зна што да исприча; ова места о којима се воде сетни разговори под орахом у Мачви и високоучене препирке под платаном у каменичком парку, или даље још даље по све српском мору, и о којима нам је млада душа некада толико сневала.

*

Извалим се у кочијама слушајући а не разбирајући гласове што око мене звоне и као у сну видим тамо Лаб, онамо Ситницу, а овамо се јасно смеши на ме бојиште славне битке, па Мазгит поље, па Голеш под којим је Јанко пропао; па Звечан гдје је умро краљ Стеван Дечански; па Широко поље где је Марко судио ни по бабу ни по стричевима — и т. д. и т. д., све је ту као у центру збијено и ја идем кроз тај центар; точак лагано шушти засецајући у ову меку свету православну земљу и ја се приближујем престоници најдаровитијег и најсрећнијег старог краља српског Милутина.

*

Ено види се већ нека заостала кула његовога двора у сред чаршије, то је седи отац у сред, потурчене деце своје, витких мунарета:

Да, у средини деце своје, јер су сграђени већином од његова тела, од камења разрушених му зидова.

*

Тамо је Шар!

Тамо је Шар, господине, рече ми пратилац, али ја нећу да се осврнем јер сам већ и сувише видео у једном тренутку.

Тамо је Шар, — чујем још једном, па се невољно окренем и погледам тамо...

*

Иза оног је брега Грачаница лепа као од шећера; тамо је пролазила аустријска војска; онамо је најважније балканско тржиште Улпијана, сада селанце, поклон Душанов манастиру Хилендару; тамо још даље мегдан Марка и Мусе Кесеције; још даље су призренске и пећске планине, па ено Копаоник, — али оно је тамо Шар.

Али оно је тамо Шар! — ах, ово „а л и“ одиста има смисла.

Зар је ово поље тако велико?

— питам се; нисам мислио да је ова варош така; да је све ту тако близу; сад тек видим колико мало знам своју историју, та ово овде све ври од силних успомена; нисам знао да је ту одлучено око двадесетина судбоносних бојева; нисам мислио да је Муратов гроб тако живописан; заборавио сам да постоји Газиместан гробље јунака; нисам појмио да је на месту најжешћег сударa посејан сам муруз све до Бабиног Моста, где је прелазио Лазар долазећи, чини ми се, од прекрасне Самодрже цркве; мора бити да је у овој долини била Муратова комора, тамо пред градом његов штаб, онамо на вису он сам је стајао, а тамо се лично тукао Милош, све ми се мешају и ломе модерни изрази са историским успоменама у некој чудној грађи у пољу Косову.

*

Али оно је Шар на крају са својим лепим врхом Љубетеном; он спада у ред најживописнијих планина на Балкану, пун дивних рељефа, сенки и дуббдолина, а под њим се опружало огромно Косово у дужини од пола стотине километара мирно, глатко, широко као успавано море.

*

Сваког јутра са својега прозора видим ледени Шар кад га прво видело озари.

Станите, — замислите себи ледени Шар, кад га прво сунце позлаћује уздигнутог као прст Божји над великим широким Косовом...

*

Ова кућица у којој станујем тако је згодна за сиромашног српског књижевника. Има нечега озбиљног на њој, можда што ће скоро да падне, или што се са њених прозора види далеко у поље некада крваво; или можда и зато што је у истој живео и умирао болан српски песник... на овом чардаку, гледајући својим благим, плавим очима на дивовски венац дальних планина, седећи у својој наслоњачи, са сетним осмејком на млађаном лицу, умирао је Војислав Илић.

На столу на коме пишем, писао је и он; по одајама, и ходнику и трему где сад ходамо ми, боравио је и он са својом верном љубом.

Згодна кућица за сиротог српског књижевника.

*

Понекад добијам Ваша писма из далеке домовине; она нам је ту тако далека; добијам их ретко — јер сте Срби. Питате ме како је овде, да ли могу да живим ту, ја који сам навикнут на сасвим супротне околности. Ви не можете појмити како волем овде. Говор је исти као у мом Рудничком округу; људи су добри и овде је све српско; волем што сам ту. У осталом све је примитивно, скучено па још жалосно. Предели без шума, вароши без воде; врхови у кршу, људи под оружјем; животиње без добре сочне хране; трговина без полета; власти без реда; живот појединаца без будућности, а свију њих без слободе; радост без маха, туга без варијаната, у главноме једноставност. Укочена мирноћа као оно тамо Љубетен. Све је примитивно, скучено па још и жалосно.

С вољом седим ту; полагано отпадају ми са душе у светској вреви стечени израсти сујете и уображења, седим мирно и учим се одрицању.

*

Поред тога стана ударена је висока катарка обојена црвено-плаво-

бело; свакога празника лепрша се на њој црвено-плаво-бела застава која се брзо цепа у жестоком ветру што у овом крају дува: то је српска застава на Косову.

*

У углу нашег врта сарањено је срце и дроб некадањег овдашњег српског заступника Луке Маринковића. Млада удовица (пре неколико месеци су се венчали) засадила је неко дрво над овим гробом, гдје је скривено оно, што је некада тако живо куцало за њом, а погинуло за Отаџбину. Његов наследник, садањи заступник рече ми, да ако би и он погинуо, нека му саране останке такође овде спрећу тог местанцета.

*

Гледајући овај, мали гроб сећам се лепог надгробног слова песника нашег Драгутина Илића, који је рекао да је ту пала последња кап српске крви на Косову.

*

Говори се, а и ја сам се уверио, да овде мало грми преко лета. Оно што је пропустио Бог, докусурили су људи.

*

Овде нема тица певачица, а ласте и роде никако се не задржавају. Понекад понека саморана шева или залутали славуј тугује у глухо доба, па после нестаје и њих.

Многоме је жао што неће ласта ту да се окући.

*

У ноћима Рамазана не могу да спавам. Ноћ је ведра, лепа а чује се по њој неки меланхолични шум. То се православни веселе по становима својим умереним начином. Суфурџија иде од куће до куће праћен даулџијом, који полагано удара у гоч, те стане пред капијом сваког мусломана и отпева неколико светих стихова. Глас му је тих, пун учтивости према нами о којима мисли да спавамо, и буди у мени неке стране илузије, као да сам негде ноћу у сред Каракум-пустиња, где ми је шатор подигнут поред дромедара на чија сам бедра наслонио главу лежећи у песку, и који понекад затресе главом и махне репом, а тамо даље око ватре поседали замишљени Туркмени и припалили луле, те слушају ритмичну песму свога друга уз даире.

*

Суфурџија отпевао је своје стихове, умукне и иде даље. Стигав пред другу капију, лагано запева уз једноставно ударање у примитивну свирку и тако даље од куће до куће. Сатови пролазе а он се још чује али све тише... караван се диго и продужава пут у вечиту пустињу, иде лагано и нестаје га под видокругом... Ја сам остао и даље лежећи у сред неродимља сам... још чујем скоро нечујну песму Туркмена што се удаљавају... та ме песма успављује и ја заспим.

*

Мухамеданци и Срби овде слажу се. Мухамеданци показују неку отмену озбиљност, Срби умиљату живахност, а обоје велику разборитост. Код Турака има и доста сумњичења, а код Срба прибојавања, али то избија само понекад у слабим часовима.

*

Арнаутска су племена са свим оделита. Често су великодушна као Шпањолац, али увек страсна као Италијанац. Не познајеш их добро, али чини ми се, да су по нарави овима најближи; нарочито она на југу (Тоска). Католички попови (на Косову има и католика!) воле да

тврде, да су њихови верни Арбанаси досељеници, а ја сам мислио да су потомци неких у старо време ради рудокопа досељених латинских — по свој прилици талијанских племена. Ову претпоставку намеће ми физиономија њихова. Али ме Јањево изненадило. У гудури крај самог Косова а близу српске границе, у Арнаутлуку, веома живописна варошица са неколико хиљада вредних и честитих становника, варошица српска и католичка. У лепој пространој цркви на главном месту над средњим олтаром у природној величини слика св. Николе... Католици су од како се памте, али су до скора славили...

*

Грачаница је поред мале реке Грачанице, у долји без шуме, једна велељепна зграда тако умиљата, као да је нека дивовска рука истесала од нежног градива. Ја сам био у њој кад је после две стотине лета од сеобе браће наше први Митрополит Србин у њој службу божју служио.

*

У цркви Грачаници с обе стране на стубовима до уласка снимљени су — рекао бих — највјернији ликови с десна великога краља, а с лева жене му сјајне царске кћери. Први митрополит Србин седео је при служби у престолу на истом месту одакле је краљ Милутин слушао свету литургију. Ту до њега, где је било место некадањих силних доглавника, стајали смо ми сићушни заступници српскога краља и гледали у истрошене мраморне плоче, преда се на под и ћутали, ћутали, ћутали.

Ст. Матијашић.

СРБИМА У МИТРОВИЦИ НА КОСОВУ

који су започели зидати цркву, храм светог Саве.

Ја не снивам... моју душу
Анђеоска дижу крила,
Па Косову лети равном
Да вас грли, браћо мила!

Да вас грли, и да љуби
Ваше лице ваше чело,
На које је мутно доба
Мученички в'јенац сплело;

Да вас љуби, да вам сузом
Своју вељу радост каже:
Благо роду, благо земљи,
Ђе се братац с братом слаже!

Ви сте браћа, ви сте људи,
Зажижници српске зоре, —
Свете сјенке са Косова
Благослов вам данас зборе!

Ц'јело Српство данас клечи
И крст часни меће на се,
А молитва чиста, света
У висини таласа се:

Дај им, боже, воље јаке
Да издржат муке могу,
Да доврше свето дјело
Посвећено теби — Богу;

Па кад кубе сјајног храма
У твом јарком сунцу сине,
И забрује звона света
Јасним звуком са висине,

Чуј молитву њиног срца,
Чуј им жеље, чуј им гласе...
Па нека јекне Шар-планина:
Српству зора родила се!

НА ПРЕСКОЦИМА

приповијетка А. Б-ова.

Превео **А. М. М.**

(Свршетак).

III.

Прије него што се зора указала, сиђе се Рукавина са храста и почне трчати тамо амо, да мало опружи своје ноге, које су се горе скоро укочиле. Затим се сакрије иза неког џбуна, који је био баш близу онога мјеста, одакле је дан прије Половина пуцао на срне.

Кад се толико развиђело, да се могло нишанити, дође Половина опет са она два човјека. Стане у засједу, близу стазе куда срне пролазе, наравно неслутећи, да га неколико корачаји од њега Рукавина вријеба!

Срне дођу овога пута врло опрезно, али са два хитца из пушке обори Половина опет једну срну. Затим је распори, извади дроб, и макне руком на своје људе, који дођу, метну дивљач у врећу и однесу. Половина оде с њима заједно. Тек кад је отишао, дигне се и Рукавина, који је у последњем тренутку свој план промијенио.

Да је скочио иза џбуна и Половину позвао, да му се преда, овај би се по својој прилици томе противио, па би можда дошло до боја, па и до крви. То није смјело бити! Та Половина и онако неће му утећи. Рукавина треба само да га пријави суду!

Лагано се упути својој кући; његова поштена душа била је ојађена издајом његова пријатеља, али и зато, што је за навек Марију изгубио.

Сасвим се развидјело, кад је дошао у своју шумарску кућу. У тој кући сједио је и један старац, који је сјекао дрва у шуми, са својом старицом, која је и Рукавини кућу водила и у реду држала. Старац и старица се јако зачуде, кад су видјели, да је Рукавина дошао дан прије, него што су се надали.

У својој писарници нађе Рукавина писмо, које је дошло, док он није био код куће, и јако се зачудио, кад је опазио на натпису рукопис Маријин. Брзо отвори писмо и у њему је ово било:

„Драги господине Рукавино!

Прије неколико дана била сам грозном неприликом приморана, да ваш позив одбијем. Те неприлике за мене више нема. Ако се нисте нашли увређени због мога одбијања, — а ја желим да се нисте нашли увређени, — онда молим вас, дођите к нама, да усмено ваш позив примим. Тада ћете све чути.

Ваша Марија Половина".

Рукавини клоне рука, у којој је писмо држао, и гледао је немо преда се.

Доцкан! Ох, како би га ово писмо усрећило, да га је прије три дана добио! А данас? Све је сад било, па није!

Разне мисли, које му се ројиште по томе по глави, хтио је послом да растера! Зато сједне за писаћи сто, да напише пријаву против Половине због крађе дивљачи. То је био тежак и жалостан посао за њега, но што прије буде с њим готов, биће боље по њега.

Могло је проћи од прилике по сата одкако је писао, кад се зачуше неки гласови пред шумарском кућом.

„Јесте, господин шумар је код куће!" рећиће старица.

„Е, то је он прије дошао натраг, него што је хтио, али тим боље", рећиће неки други глас на пољу, који је по оштрој нагласку Рукавина упознао, да је Половинин глас.

Једва да је толико имао времена, да баци чист лист артије на онај што је

писао, како би сакрио од очију оних, који ће сада доћи, када неко куцну на врата и по томе Половина смијући се уђе у собу.

„Дакле ту сте већ! Зацијело да вам се није допадало на допусту! Ох, како изгледате неиспавани, мора да сте се дуго у вече с братијом частили и пили, је ли тако?“

На то пружи стари Половина руку Рукавини, на које се овај мало изненадио, да је и нехотице своју руку метнуо у руку Половинину.

„Није ми било ни на крај памети, да сте већ дошли, ја сам држао, да ћете ви доћи тек сутра ујутру и хтио сам вам оставити писмо од вашег варошког вијећника Мојића, које је мени послао“, рећиће Половина даље.

„Варошки вијећник Мојић?“

Да, да, ваш варошки вијећник, који води контролу над варошким шумама. То је фини господин, који често долази овамо у лов, и као сусједи ми се познајемо, те зато је и писао мени. Но да сам ја знао, да сте ви већ дошли, ја се зацијело не би толико мучио са срндаћима. Трећега срндаћа могли сте бар ви уловити.

„Срндаћа!“ — рећиће Рукавина — не разумијем од тога ама баш ништа!“

„Да да срндаћа! Шта вам је, кад сте такви у лицу. Јуче рано још прије сунца, добио сам једно скупоцено писмо од варошког вијећника Мојића. Послушајте да видите, шта ми пише:

„Драги господине Половино!

Наш Рукавина добио је три дана допуста и вечерас је отишао. Но овај час добили смо глас, да ће нам пресветли господин велики жупан доћи у нашу варош, где ће три дана остати. Његовој пресвијетлости у почаст даваћемо велики ручак у варошкој дворани, па на сваки начин не смије фалити при ручку дивљачи из варошке шуме. Будите тако добри, те мјесто Рукавине убите у нашој шуми три срне и најдаље до преко сутра у вече, да их овамо пошљете. Ми ћемо вам бити веома благодарни и вазда вољни да вам учинимо сваку услугу.

Половина, није могао даље да чита, јер му је Рукавина изненада пао око врата.

„Боже благи! човјече, шта вам је, јесте ли сишли с памети!“ проговориће Половина.

„Нисам!“ повикнуће Рукавина „али не знам шта ћу од велике радости!“ И по томе испriповеди, шта је сумњао на Половину.

„Но свакојако нисте морали чекати на дрвету“, рећи ће Половина сасвим мирно, кад је Рукавина свршио своју приповијетку. „Али није ни шкодило. У осталом ја вам имам ипак нешто да признам. Ја сам због крадљиваца дивљачи ипак нешто прећутао. Ја имам једну удову сестру и њезин јединац син уплетен је у тој крађи. Тај њезин син је права битанга, који је учио шумарску школу, откуда је истјеран. Ја сам га прошле године узео к себи, али он се ни овде није хтио добро владати, него и ту крао дивљач; мојој кћери није давао мира са својим вјечитим љубавним изјавама, — једном рећи мени је већ досадио, па сам га напошљетку из куће протјерао Из освете и објешењаклука постао је овде вођа крадљивцима дивљачи. Не једанпут него више пута још ми се ругао, кад ми је био пушци на дохвату, јер је држао, да ја зацело нећу сина моје сестре суду предати. Њега су јуче у властелинској шуми, кад је ловио дивљач, увребали и послије оштрог отпора и ухватили. Дакле сад немам више шта тајити. Моја кћи Марија одбила је ваш позив, јер је знала, каква вас опасност чека. Мој сестрић је опазио како ви чешће долазите у моју кућу и једнога дана, кад сам ја био у шуми а Марија сама код куће, дошао је у моју кућу и мојој кћери ужасно пријетио, да ће вас из пушке убити, ако ви Марију испросите. Дјевојка наравно, ту је пријетњу сувише оз-

бильно узела. Како је он пак сада ухваћен и суду предан, сметња је уклоњена, јер је при јучерашњем догађају мој сестрић једног властелинског шумара ранио, те ће због тога зацијело допасти неколико година тавнице. Но куда се ви сад спремате?"

„А куда, ако не к Марији!" одговори Рукавина и одлети из собе.

Стари се Половина насмије. Затим лагано обеси пушку о раме, напуни лулу и рече: „Е, па ја не морам за њим летити. За њих и онако ја ћу увјек и сувише рано кући доћи."

Поздрав домовини

Славна земљо, гн'јездо славно
Љутих тића — соколова,
Херцег - земљо, мајко моја,
Мајко мојих прађедова,

Здраво да си! Здраво били
Кланци твоји, крши твоји,
Над којима мутни облак
С громовима љутим стоји.

Твоју слику, мајко мила,
По сред живог срца храним,
На камену мача оштрим,
Да те чувам, да те браним;
Да те браним; на твом кршу,
Ће се јато гуја сплеће, —
Да зажежем зв'језду сјајну,
Да заблиста зраком среће.

Од тог зрака да оживи
Твојим небом пјесма врела,
И замири цв'јетак мира
На висини твога чела.

Па гледајућ, како слава
Из мртвог те санка буди,
Да издахнем, ц'јеливајућ
Твоје чело, твоје груди!...

Мостар

Осман Ђ—ћ.

Из „Дјетињства Александра Сергијевића Пушкина"

од **В. П. Авенаријуса.** С руског превела **В. Иванишевићева.**

— наставак. —

Једва једном дође давно очекивани дан 19. октобра, дан свечаног отворења лицеја. Лицејисти бјеху особито расположени; јутрос су морали обући свечано одијело: бијели прслук, модри капут, са сребрним пуцама и црвеним овратником, а што је најсвечаније лакиране ципеле и троуглу капу.

— Је ли сваки узео капу са собом? упита, већ уређене по два у реду лицејисте, редатељ Чириков. Један од најрасијанијих ђака Кјухељбекеу бјеше заборавио своју капу.

— Држите лијепо капе, ето узмите примјер од Горчакова. Све је у реду. Полазите!

И редатељ Чириков одведе уређене лицејисте у цркву. Они се посеше на највише мјесто, тако да им је сва црква била као на длану.

Црква већ бјеше пуна: чланови синода, државног савјета, сенатори, министри, посланици — све се то клањало једно другом, и све се то шаренило у разнобојним орденима и декорацијама, златали униформама и. т. д. Кроз различита стакла црквених прозора, октобарско сунце бацаше своје зраке, и освјетљаваше ову накићену публику црвеним, жутим, плавим и љубичастим бојама, и заједно са блиједом свјетлошћу безбрсјних воштаних свијећа, даваше овоме величанственоме скупу чаробно-фантастички изглед!

Иза лицејиста стајаше Чириков, па им именоваше присутне. Пушкин разгледаше есакот по реду, али му је све нешто поглед вукло на отворена врата, куда је требао да уђе цар Александар Павловић, којега је Пушкин тако желио видјети.

У 11 сати узбунише се сви око врата, брзо се раздијелише на десно и лијево и на прагу се указа он сам, а за њим владајућа царица и царица мајка,насљедник Константин Павловић и остала пратња

Цару Александру I. била је 1811. год. настала 34. година, али он је изгледао много млађи. Његов високи стас и величанствено држање напомену Пушкину античне статуе. Цар бјеше зачешљао натраг своје плаве злаћане косе, тако, да му је високо чело изгледало још отвореније. На његовијем небесно-плавијем очима и на вјештачки правилном лицу, видјела се таква анђелска доброта, такво поштење, да је свак морао волити и обожавати његово царско величанство. Опчарани Пушкин није скидао с њега очију.

„Дакле је он оваки! мишљаше Пушкин, и у памети рећаше сва добра дјела царева. Служба се сврши Свјештенство оде да пошкропи светом водицом сву кућу.

— Јеси ли здрав Пушкине? упита га забринуто Пушчин, — очи ти се свијетле као у грозници?

Здрав сам... нестрпељиво промрмља Пушкин, па да би се избавио од даљих питања, прогура се напријед.

Сви се упутише у велику салу. Ту бјеху професори, ученици и остали великодостојници. Очекивала се царска породица, која кад дође сједе у први ред столица. Разумовски сједе до цара. Најприје се прочита манифест о отворењу лицеја, који цар потписа.

Затим директор Малиновски стаде говорити говор. Пушкин који стајаше иза њега примјети како директор кашљуца и чешће подноси убрусац устима. Он бјеше поблиједио као крпа, пз зато свак душом дахну, кад говор би свршен. Затим професор Кошански прочита имена ученика, и сваки се прозвани морао поклонити цару.

Последњи говор би професора Куницина. Публика бјеше већ изгубила стрпљење, али кад се зачу јасни глас младог професора — све се претвори у слух, могло се чути да муха пролети. Говор бјеше диван пун заноса, тако да сваком бјеше жао кад говорник сврши.

Цар му приђе, па се срдачно с њим рукова. Затим пођоше гости да разгледају лицеј, а ученици одоше у трпезарију — да ручају. Ни чорбу не бјеху довршили, кад се на вратима појави сва царска фамилија. Цар се примаче прозору и продужи разговор за Разумовским. Обје царице почеше обилазити столове, разговарајући се са лицејистима, и пробајући им јела. Царица мајка стаде иза једног од ученика Корни-

лова, па кад последњи хтједе устати, она га задржа метнувши му руку на раме. О, како се он јадник збуни! А она тако просто и милостиво рече:

— Сједи, молим те. Прија ли ти како чорба?

Корнилов се још више збуни, и промрмља француски:

— Qui, Monsieur! (Јест, господине!)

Царица ништа не рече, него се мало осмјехну и пође даље. Лицејистима, који су то чули би тако смијешно, да су неки и гласно почели да се смију, али су се уздржавали при високијем гостима. Чим гости одоше смијању и изругивању није било краја.

У вече сва лицејска зграда бјеше освијетљена.

Ученици излетише на улицу, а Пушкин начини груду од снијега, па удари јадног Корнилова у леђа изговоривши његову знамениту реченицу:

— Qui Monsieur!

Али му Корнилов не остаде дужан, него га другом грудом удари, викнувши: „држи се француже!“ Као по неком знаку полетише груде са свију страна, и на кога било са истијем ратнијем усклицима: Qui, Monsieur и држи се француже!

Отпочеше се разне игре. По своме обичају, Гурјев подметну ногу неспретноме Кјухељбекеру, те ови посљедни паде у снијег, колико је дуг и широк. Сада груде почеше да падају на јадног Кјухељбекера, и Бог зна докле би ово трајало, да не дође редатељ Чириков. Он их укори затим им рече:

— А имам вам господо нешто ново јавити! Цар је данас одликовао орденом св. Владимира 4. степена, професора Куницина.

— Ура! викну Пушкин.

— Ура-а! подухватише остали лицејисти.

Послије неколико дана у лицеју дознадоше, да је и гроф Разумовски одликован. А Корнилову остао је вазда надимак „Monsieur“, као успомена отворења лицеја.

—

— О, бањушка, ваше благородије, та устајте већ, закаснићете на предавање, устајте!

Тако је будио Пушкина у понедјељник, тачно у 6 сати, (први дан редовног предавања), лицејски слуга Леонтије Кемерски. Пушкин нешто промрмља, па се окрену на другу страну и захрка. Леонтије стаде дизати с њега покривач.

— Ама остави ме Леонтије, што ме мучиш, љутио се Пушкин, па се покри по глави.

Али отрести се Леонтији, не бјеше лахко.

— Удавићете се — шалио се он, откривајући наново Пушкина, и подносећи му пред лице ужежену свијећу. — Ево изволте видјети: сунце вам кроз прозорчић свијетли!

— Какве су то шале Леонтије? рече Пушкин одгурујући свијећу.

— Какве шале? Па ево погледајте, ово је заиста лицејско сунце.

— Та знам и ја да је свијећа лицејска! Али што си ме будио, ја сам тако нешто лијепо сањао.

— Облачите се брзо, закаснићете. Ено чујете ли другове у ходнику, било је и друго звонце.

Пушкин се брзо стаде облачити, па без капута изађе у ходник да се умије. По мрачном ходнику тумараху, смијаху се и разговараху двије бијеле полуобучене прилике.

— О, зар си устао Пушкине? неко му довикну и пролети поред њега.

— Добро јутро, Пушкине! рече му неко други.

— Бог ти помогао, одговори он, затим пође да се умије. Код умиваонице већ неко стајаше, таман бјеше метнуо руке под чесму, да се умије. Пушкин га без церемоније одгурну. „Пусти ме, доста ти је!“ рече он, брзо се уми и при крају запљусну друга у лице пуном шаком воде.

Овај последњи не рече ни ријечи само се отра отирачем. Пушкина изненади овака мирноћа и стрпљење, па стаде разгледати друга: њега из помрчине гледаху велике, испупчене сигурно кратковиде очи.

— Јеси ли ти то Дељвиже? — реча збунивши се Пушкин. — Скинуо си наочаре, па те тешко познати.

— А ја сам лава одма по канџама познао — бјеше пријатељски одговор.

— Па зашто и ти мене ниси пљуснуо водом?

— За то, што са лавом нема шале.

— Господо! господо! не разговарајте. Вријеме је на предавање, рече им Чириков. Свак побјеже у своју собу.

Тај дан отпоче учење — учење за цијелијех шест година. Ученицима је било јављено, да љетњег распуста бити неће. То је свима било тешко али морало је бити, па зато су се они између себе зближили, да су заједно са професорима чинили неку велику породицу. Професори су били све млади људи, осим старца француза. Куницин је предавао моралне науке, Кајданов историјске науке, а Карцов математику и физику. Особити уплив на ученике имао је Куницин, кога су сви волили. Што се тиче лицејске музе, која је имала велики утисак на развиће талента Пушкинова — њу је најприје пробудио професор латинске и руске књижевности Кошански. Он је читао ученицима разне класичне производе, басне Крилова и Хемницера, оде Ломоносова и Державина, и т. д. Шта више, он је приморавао ученике, да сами састављају пјесме.

Њемачки језик предавао је Хауеншилд, а француски де-Будри. Успјеси из ова два језика нису били једнаци. Њемац Хауеншилд није знао задобити љубав својих ученика. Он је био према њима хладан, немаран, а чешће и неправедан. Ученици су антипатију са професора пренијели и на његов предмет, тако, да је озбиљно занимање њемачкијем језиком било у њих срамота.

Али за то де-Будри, или просто како су га звали лицејисти, Давид Ивановић, био им је иза Куницина најдражи. Мали и као лопта округли Давид Ивановић, волио је лицејисте, као своју дјецу. А и они, гдје би га год срели, поздравили би га весело и слободно као пријатеља.

— О добар дан Давиде Ивановићу! Како нам је ваше скупоцјено здравље.

— Захваљујем драга дјечице — одговараше он, гледајући како да сакрије своју бурмутицу од дјеце. Он је чувао бурмутицу, јер је на њој била слика његовог брата Марата, који се прославио у француској историји својом крвожедношћу. Та бурмутица била је вазда предмет разговора на француским лекцијама, наравно да је први отпочињао Пушкин, јер га је де-Будри највише волио. Бољи ученици сједали су на прву клупу, па Пушкин, и ако

је за осталијем лекцијама сједио у средини, али на француским лекцијама био је најпрви.

Он би одпочео разговор о бурмутици, узео би је у руку, па би је другоме дао, тако је она шетала по свему разреду.

— А дозволите да мало погледам вашег знаменитог брата — говорио би он узимајући бурмутицу. — Ох, што је диван, па, Бога ми, не изгледа ни страшан. Ах, молим вас, испричајте нам о њему.

— Та толико сам пута причао.

— Причајте опет, добри и драги наш Давиде Ивановићу! викаше сав разред.

И добри Давид Ивановић стаде по десети пут причати, и исто са одушевљењем, о крвавим дјелима свога брата.

— Па зашто сте презиме промијенили?

— То је царева жеља! одговараше Марат-де-Будри, завраћајући покорно очи к небу.

А јадна бурмутица још шеташе из руке у руку, док наједанпут све 30 ученика не поче кихати:

— Наздравље!... наздравље!...

— Фала!...

Добри француз стаде губити стрпљење:

— Доста је господо, сав ћете ми дуван потрошити.

— Па купићемо вам новијег, тјешаше га Пушкин.

Господо купићемо новаца, па купит дувана.

— Хоћемо, то се зна! Одма ћемо сутра купити.

— Е сад било је доста шале, будите озбиљни — говораше добри старац и више до краја сата не бјеше шале у школи

За ручком су им давали три јела, а за вечером два. Ученици усљед редовна живота имали су изврстан апетит. У јутру су пили чај, затим од 7 до 9 сати сједили су у разреду на предавању. У 10 шетња, од 10 до 12 опет лекција. Од 12 до 2 ручак и друга шетња, од 2 до 3 имали су краснопис и цртање, после чега опет до 5 сати лекције.

У 5 су сати пили чај и шетали по трећи пут, затим су морали приправљати лекције за сјутрашњи дан. У 9 сати вечера, од 9 до 10 могли су чинити шта хоће: читати, скакати, разговарати и т. д.

Дан се почињао и завршивао заједничком молитвом. Сјутри дан у том истом реду.

Један пут на лекцији руске књижевности, професор Кошански стаде трати руке и са лукавијем осмјехом рече:

— Ви сте господо много читали, и појезију високо цијените, а никад нисте себи задали питање, би ли и ви могли какву пјесмицу саставити? Дакле сад оседлајте Пегаза.

— Ми да пјесме пишемо, Никола Теодоровићу? нађоше се у чуду ученици.

— А зар ви мислите да Державин није био дијете, као и ви? Па гледајте што је сад.

— Али нико од нас није никад писао пјесме...

— Ја сам писао — рече један од лицејиста, Иличевски.

Он је био врло развијен, па се прославио у лицеју као добар читач и цртач. Па сад још и пјесник!

Нека суревњивост обузе и остале пјесничке природе.

— И ја сам писао пјесме, али на француском језику, рече Пушкин.

— Е па добро, сад ми ви, као за први пут опишите, сваком познати цвијет — ружу.

Писање се отпоче, пера зашкрипише. Често су се чули уздаси и шапутање. Кошански се шеташе доли гори по школи.

— Шта је, шта је, зар не иде посао? Ви сте се чини ми се, Иличевски узалуд хвалили?

— По наредби никако не иде, Никола Теодоровићу, рече збуњено Иличевски.

— А ја сам готов, скочивши, рече Пушкин.

— Готов? На француском језику?

— Не, на руском.

— Нешто ми је то брзо. А сад дајте ваш славни производ, да читамо, па да се дивимо.

Изругивање професорово прећи и на ученике, па се неки већ смијаху. Пушкин поцрвење, срдито погледа на сусједе, и прочита ово:

„Гдје нам је ружа,
Мила дружино?
Увела је ружа,
Чедо зорино.
Ти не говори:
„Овако вене младост!“
Ти не говори:
„То је живота радост!“
Цвјетићу реци:
„Жалим те ја!“
Јер виш, како цвјета
Свјежа лилија“.

Али шта би од слушатеља? Зашто се нико од њих не смије, и зашто им је осмијех замр'о на уснама?

Дељвиг први изрече одобравање:

— Бога ми прилично!

Сви остали одобрише Дељвигове ријечи:

— И још како прилично. Браво французе. —

Сви очекиваху, шта ће рећи професор. Али он изговори само: „хм...“ и узе Пушкинову теку, па прочита пјесму по други пут.

— Кажите ми искрено Пушкине — рече он — у којег сте ви ово пјесника позајмили?

Пушкин плану.

— Господине професоре, ја не бих никад туђе пјесме издавао за своје, то је подлост.

— Немојте се љутити, увредама овдје нема мјеста. Ја сам вас за то питао... зато јер... хм... хм...

И Кошански стаде по трећи пут читати пјесму.

— Није вам идеја добро изражена — рече он — али као први покушај, добро је. Свакако ћу ја ово оставити код себе, да се ви не би уобразили. Може бити да ће од вас некад изићи „велики национални пјесник“, па ћу, вам онда ови листић поднијети на сребреном послужаонику. (Ова се шала професорова заиста испунила).

Пошље лекције опколише Пушкина другови, па му стадоше честитати. Гурјев нешто предложи осталима, и за час Пушкин бјеше у ваздуху на рукама веселе дружине.

— Ти ћеш Гурјеве, свакога извести из стрпљења, рече Пушкин, кад се опет дочепа земље.

— Пусти га — рече му Дељвиг, затим га изазва на страну. — Чујеш Пушкине, нешто бих те молио, продиктирај ми твоју „Ружу“.

— Од кад ми се и ти, Дељвиже, стаде изругивати?

— Није части ми моје. Твоја ми се пјесма тако допала, да бих је рад имати уза се.

— Зар тако волиш пјесме.

— Још како, и сам их пишем.

Гурјев се био пришуњао за њима, па кад ово чу, стаде пљескати рукама:

„Ха-ха-ха! Шта ћеш више?
И наш Дељвиг пјесме пише!“

Чешће су се пута понављале овакве лекције у Кошанског, па су лицејисти у састављању пјесама напредовали, а особито Пушкин.

Кошански је захтјевао китњасти и натегнути слог, као у Ломоносова и Державина, па су му се за то вазда више допадале пјесме Иличевскога, него Пушкинове. Лијепи музикални и лагани слог Пушкинов њему је био сувише „прост“.

Свакоме професору било је по нешто спјевано. Тако нијемцу Хауеншилду, кога нису трпили, била је састављена на њемачком језику једна пјесмица.

— Наставиће се. —

Шта значи ријеч **првиче** или **првичје**?

— **В. Радојевић.** —

У „Босанској Вили“ 1890. г., стр. 369., налази се, у народној пјесми Јунаштво Љутице Богдана, ријеч „Првиће“, коју је мој кум Милан Л. Поповић подвукао, с примједбом: „Овђе рек' би' да Првиће значи неко мјесто, а мени се чини да ће то бити првичје. Је ли, Вељко?“ Тако је. Него да видимо у каквој је прилици употребљена дотична ријеч. Удата сестра Љутице Богдана пише својој мајци, да јој пошаље брата у „Првиће“ (мјесто првиче или првичје). Да Првиће у пјесми заиста значи првиче или првичје, поткрјепљују многи стихови из пјесме, као такође и ови:.... „„Тебе зове сека у Првиће.“ — Од како смо с' каже удомили, — Нико није дошо у Првиће““ ... вели мајка своме сину Љутици Богдану. Ужаснух се и запитах у чуду: Је ли могуће да брат сестри иде у првичје, мјесто у походе?!... Заиста кад бисте рекли нашему сељаку у Боци, да је отишао брат сестри у првичје, исмијао би вас — питао би вас: кад јој се удао брат или подрепио! (1)

Прем да ми је била на уму она наша пословица „ко брзо суди, брзо се каје“, не могох на ино а да не изречем оваку пресуду о дотичној ријечи прије него сам и растворио Вуков рјечник, јер сам увијек, од како себе знам слушао и читао: да брат сестри иде у походе, а ова њему и својим укућанима у првичје или у прviче(2.) А сад да видимо шта вели Вук о тој ријечи у Рјечнику.

Прviче, и. (у Ц. Г.) кадсе први пут иде удатој дјевојци у походе, der erste Besuch einer Neuvermählten von Seite ihrer Verwandten“... (Вуков рјечник).

„Првичје и, (у Боци) vide прviче:

Дао бих му везену кошуљу,
Што је бегу ташта даровала,
Кад сам шњиме у првичје била“
(Вук. рјеч.)

---

1) Глагол подрепити се, поред Вукова, има још једно значење код нас. Н. пр. за човјека који оженивши се, оде да живи на женина добра, вели се: подрепио се, а истога у потомцијеху називљу *подреп.*

2) а) „Други дан свадбе долазе од невјестина рода у походе, а одма шјутри дан од куће младожењине тазбини у првичје“ (Три главне свечаности“... [у чланку „Обичаји у Рисну опћине бококоторске“], В. Врчевића.);

б) „По другијем крајевима народа нашега, особито у нас, у походе се иде послије неколико дана, а гдјешто и недјеља; али у Рисну први дан послије свадбе иде се од рода дјевојачкога невјести у походе, а сјутрадан од куће младожењине тазбини у *прviче*“. (Живот и обичаји народа српскога“ од В. Караџића);

в) „*Походи* су кад одиви, отац њезин или брат или већ кога има од рода, први пут дође у походе, у дом у који је удата. А *прviче* је кад свекар или девер први пут одведе снаху у њен род у госте“ („Живот Срба сељака“, од М. Ђ. Милићевића). — Курсива је свуда туђа.

Као што се види, а само горње Вуково тумачење ријечи „првиче“ поткрјепљује значење те ријечи и у нар. пјесми „Јунаштво Љутице Богдана“ и обрнуто. Гледе на то, у Црној Гори (боље у њеком дијелу Црне Горе) и у Сарајеву (а може бити и још у ком дијелу Босне), где је и убиљежена дотична пјесма, нека је ријеч п р в и ч е или п р в и ч ј е оног значења као што га Вук тумачи, односно као што га нар. пјесма употребљава, (прем да се и скупљач нашао на чуду, па уписао ту ријеч великим почетним словом!) али п р в и ч ј е у Боци не значи што и п р в и ч е у Црној Гори, као што би то Вук хтио у своме Рјечнику. Па и сам Вук својим цитованим стиховима нар. пјесме под ријечју п р в и ч ј е побија сама себе и индиректно доказује, да је онако како ја велим, јер мјесто стиха „Д а о бих му везену кошуљу“, требало би да стоји: „Д а л а бих му“ ..., а ниже вели: „Што је бегу ташта даровала. — Кад сам шњиме у првичје б и л а“. И тада би значило, да је о н а, по што се удала, први пут ишла с бегом у *ирвичје*, у род. А кад би први стих био добар, што никако не вјерујем, трећи би требало да гласи: „Кад сам шњиме у првичје б и о“ (никако б и л а). Па и тако значило би да је њекаква одива први пут по вјенчању походила свој род, а онај што вели „Дао бих му везену кошуљу“, да је ишао заједно с бегом и с њоме као њихова својта. Стихови као што су наштампани, немају смисла.

— Да видимо шта је у ствари. Али реците ми прво, је ли могуће да једна иста ријеч може имати у једном крају једно значење, а у другом друго?

— Може.

— Која је то?

— Ахар-коњушница; а у Црној Гори ту ријеч узимљу у смислу: ч а р д а к или г о с п о д с к а к у ћ а.

— Али то је турска ријеч.

— Па све једно. Има их и српскијех колико хоћеш.

— Е лијепа, ти хвала што си ми заштедио труда...

— А зар се ћаше усудити да побијаш и Вука и народ црногорски и нар. пјесника?

— Бели ћадијах да изнесем неке своје предпоставке, е нико на свијету није савршен, па није ни Вук.

— Завршио си?

— Јесам.

— А ти као да нијеси читао у истој књизи М. Ђ. Милићевића, коју ти сам наводиш: „У Подибру, и у селима око Краљева п р в и ч е се зове кад род први пут дође да види одиву, а п о х о д и кад дође други пут?“ ...

— Јесам. Али то је риједак случај; ту се бркају појмови и употребљавају се ријечи како ко хоће. Него по што се и тако наша не броји у ареопагу језичара, нека мислиш да имаш и ти право — навешћу ти још једну из Врчевићеве књиге: „Низ спрских приповиједака“ (стр. 246), која говори теби у прилог. Ево је: „Трећи дан ево из родбине браћа и рођаци у п р в и ч ј е удатој Милици, а осми дан она с ђеверима у п о ћ а ч е у род“.

ОЦЈЕНЕ И ПРИКАЗИ

С р ц е

од **Едмонда де Амићиса.**

Вредно је у кратко размотрити о чем Милаћ прича.

Он се најпре вајка, како му је необично у новоме (VI.) разреду, с новим учитељем; за тим прича један пример самопрегоревања: како је неки ђак II. разреда одважно спасао мало дете да га не

прегазе кола, а оно њему самоме прешла преко ногу, те је неко време ишао на штакама: наводи пример помоћи у невољи како девојчице — ђаци — сакупљају седам гроша, дају их малом димначару, који на улици плакаше, што му је толико новаца од зараде кроз шпаг пропало, да не смеде дома отићи; по том је пример како ваља помагати у кући родитељима кад је то потребно, а у исто време и учити: — један Миланов друг учи и своје школске задаће и замењује оца у радњи и нагледа своју бону мајку. За тим се износи: како ономе своме другу који најбоље учи, ђаци ваља да се диве и да га љубе и поштују, а не да му завиде; после тога је сличица, како деца ваља да признају своје погрешке: — један од Миланових другова, који нехотице озледи око некоме старцу, признаје своју погрешку и сам се као кривац јавља; по том сличица, да воља све може: — како је један, на учењу мучан, ђак трудом, вољом, добио оцене, најбоље после првога ђака у разреду; иза тога је: како ваља по могућству куповати књиге, састављати себи књижницу и брижљиво је нагледати. За тим, како се никад не ваља тужити на своје родитеље: — ђак, Митић, и ако га отац, пијани ковач, неправедно бије, никада неће да се на њ пожали, већ на против, упорно то одриче; како је непослушни и неваљали ђак, Перић, из школе изагнан, како ђак, треба сам да увиди своје погрешке и да себе за њих кори: — тако је Милан сам себе корео, што је неко време у раду попустио, те се по ново лати посла; како ваља своме сиротоме другу учинити поклон у ономе што он воли, како не треба бити горд према својим друговима; како Милан из љубави походи свога болнога учитеља, како увиђа бригу родитеља око деце, јер: *„изгледа да их школа све* (родитеље) *изједначује и спријатели“* (стр. 73); како осећа сажаљење према своме другу, чиј је отац патио на робији шест година; како се ваља сећати својих добрих, умрлих другова, макар и млађих; како ђак треба да моли за опроштај и свога друга, када скриви. После тога, казујући, како је један понудио да жртвује сва своја задовољства да би поправио стање својих родитеља, Милан даје пример, како ваља родитеље своје штедити од трошкова. За тим казује, како је походио завод за глухонеме и видео каква се деца тамо уче, како жали за својом добром и умрлом учитељицом I. разреда. Напослетку прича, како су испити полагани и како се опростио са својим школским друговима, јер ће учење у гимназији наставити у другом граду, по што му се отац из Београда премешта.

Као што видимо, у овим примерима, изложенима или у лаку опису или у кратким живим сликама, изводи се: како се ђаку ваља понашати на улици, у школи и кући; у главноме то: како треба осећати љубав према свакоме и указивати је колико је год више могуће, како треба бити паметан и послушан син, а у школи добар ђак и добар друг. Једном речју, све су ово примери, како ваља имати добро срце, које ће бити извор свакога добра. Оваквим примерима срца, доиста се може благодатно на срце утицати.

Миланово детињско, простодушно причање, пуно неисказана миља, гануће до дна срца његове мале читаоце. У њима ће они наћи обичне, скоро свакодневне догађаје, што им се могу десити; у њима ће наћи, што је, у опште, најпотребније имати једном честитом ђаку.

С друге стране, Миланов је карактер пример, како је главни посао васпитачев дивно постигнут, када успе да у својем ђаку развије само сталну радњу, да овај сам познаје шта је добро а шта зло, шта лепо а шта ружно, и да тежи ка ономе што је добро.

Ну, не само да се из овога списа може увидети, какав треба да је ђак, већ и какав треба да је учитељ. А то се види из Миланова простодушна казивања, како о своме, тако и о другим месним учитељима.

Тако, Миланов учитељ буди родољубље у ученицима, приказујући им новога ђака, Призренца и подсећајући их да је он од оне њихове браће из неослобођених крајева; за тим хвали племенито пожртвовање ђака, Јанка, који прима на себе кривицу, да би заштитио свога нејаког друга. Казује се, како добра учитељица I. разреда похађа своје ђаке, кад су болесни, па се брине и о својим пређашњим ђацима; после тога, како су сви месни учитељи добри, ма да неки изгледају зли, и како управитељ школе не може да тражи пенсију, јер му је жао раставити се од школе и деце. Износи се, како

учитељ прича: да војнике ваља љубити, јер су то *„наши браниоци“* и да деца пред заставом ваља капу да скину; јер: *„ко поштује заставу као дете, умеће да је брани када буде момак“*; даље, како их учитељ подсећа, да у сваком свом задовољству ваља помишљати на невољнике, и то приликом: кад се деца радују снегу. Прича се, како су учитељи благе нарави, одани деци и срцем и душом; износи се слика, како учитељ буди у ученицима сажаљење према слепима и показује им значај очнога вида, причајући им, како уче слепа деца, и најзад, како се, на крају школске године, нежно праште с ђацима.

Из ових бележака, које Милан износи у опис' или сличицама, већим и мањим, излази за учитеље поука: да треба да су школи и срцем и душом предани, да се о својим ђацима старају, не само у школи већ и ван ње, па и онда, кад им они престану бити ђацима; како ваља да у њима буде родољубље, пожртвовање, милосрђе; дакле да помоћу живих примера стварају од њих потоње, свесне грађане.

Сваки самога себе васпитава, т. ј. учитељ само буди у ученику тежњу ка истини и добру, а овај, касније, оно, на шта је упућен, сам изучава, испитује; јер, ништа неби вредило, да му се правила за живот с поља натурају. Саморадњом се, дакле, и дете и човек, све више умно и морално усавршују.

Не само да је учитељ овде показао савремену методу у настави, већ и успехе од ње у Миланову схватању, размишљању, испитивању, као ђака. Сем тога, јасно се види и учитељево понашање у васпитну му раду, што је за сваку хвалу. Тако, вазда је једнаког понашања, има стрпљења, уме собом владати, познаје децу и уме са сваким дететом како ваља поступати, а уз то је и правичан; једном речју, има свега, што је потребно да придобије за се срце дечје.

По што је буђење на самосталну радњу од толиког значаја у васпитању, размотрићемо, како је у томе Миланов учитељ поступао у својим *„месечним причама“*, којих је на броју 9.

Најпре се буди родољубље причом: како сирото дете, Неготинче, које се напатило у туђини, враћа новац туђинцима, што му га као милостињу дадоше, када чу, како они грде његову отаџбину. За тим се износи, да је права срећа живот свој дати за српство, казивањем: како у првом српско-турском рату, мали дечко, Нишлија, гине од турског куршума, показујући, с висока дрвета нашој војсци, где се турци налазе. После тога је пример, како ђаче, Параћинче, крадом ноћу устаје и преписује спискове своме оцу, да би овај више за кућу зарадио, па ради тога трпи незаслужене прекоре. У причици о маломе добошару, у којој се казује, како један дечко у првом српско-турском рату и ако рањен у ногу, односи на време молбу за помоћ, те спасава једну српску чету, насликано је јунак-дете; у оној: како је дете сиромашно једног зидара, који је болан у болници лежао, дошло из далека, те неговало другога болесника у место свога оца, па и кад се уверило да он то није, ипак га и даље неговало, све до смрти болесникове, поука је: да ваља своме ближњем у нужди бити на помоћи; у оној: како унук, дете, приликом разбојничког напада, заклања својим телом своју бабу, те добија ударац ножем у леђа, нацртано је самопрегоревање за своје: даље је у сличици: како је син једнога зидара, са опасношћу свога живота, спасао из Дунава свога друга, што се почео давити, изнесено да: *„дете јунак, то је нешто божанствено“* (стр. 104); синовља љубав према мајци насликана је у причици: где син, злопатећи се, путује са Авале на Урал (у Јекатеринобург), да види шта му је с мајком, која се никако не јављаше; и најзад, пожртвовање према слабијим и потребитијим од себе, изнесено је у слици: како једно дете на броду, при бродолому, спасава у место себе своју другарицу, а само са осталима тоне у море.

У овим *„месечним причама“* учитељ је највише утицао да у својих ђака побуди љубав према отаџбини, љубав према родитељима. Дакле, ове његове приче имају главни смер, да ученике спреме те да постану честити синови и грађани. А, најбоље средство, којим се то постиже, збиља и јесу одабрани примери из живота.

Родитељи треба да се непрестано брину о васпитању своје деце. Писац је то имао на уму, те је и њих уплео у различитим сличицама, у којима се о њима казује или у којима сами они казују. Ту се може наћи примера, на који

начин отац и мати треба да се старају о својем детету.

Да видимо најпре, како отац утиче на свога Милана.

Он га храбри да устраје у учењу. Између осталога, вели му: *„Твоје су књиге твоје оружје, твој је разред твоја чета, бојно поље, цела земља, а победа људска образованост“* (стр. 11). Другом приликом, кори га благо што је непристојном речју увредио своју мајку, па га казни тиме што му наређује, да га за неко време не љуби у руку. За тим буди у њему љубав к раду, учи га како ваља бити захвалан своме учитељу, тумачи му, у чем се састоји љубав према отаџбини. Светује га, да пази кад иде улицом и да се склања с пута онима, којима то треба учинити, те, између осталог, лепо вели: *„Поштуј улицу: васпитање народа суди се пре свега по његовом држању на улици. Где нађеш неуљудност на улици нађи ћеш је и у кући* (стр. 69); упознаје га с радом и значајем вечерње школе, објашњава му, колико су поштовања достојни велики људи, што се брину о читавом једном народу; показује му очигледним примером, како ваља поштовати својега учитеља, одлазећи с њим у походу своме староме учитељу у пенсији, светује га, да се увек сећа својих школских другова, ма они били занатлије или др. раденици; учи га како треба да поздравља отаџбину у данима празника, и говори му о значају школе.

Све то казује отац с толиком јасношћу, с толиком љубављу, да ће јамачно бити права милина и велика корист по мале читаоце, када те врсте буду читали.

Причицама и саветима, подстиче, дакле, отац у сину вољу на рад, буди у њему родољубље, љубав према школи и учитељу; учи га какав да је ван куће и школе; а кад у чем скриви, бира за њ смишљене казне, које ће утицати на његово срце. Својом очинском љубављу, утврђује он, на тај начин, и потпомаже учитељев рад, дајући светога значаја својим речма, каквога оне доиста и могу имати код деце, чији су родитељи одмерени у васпитавању својега порода.

Па и мати треба да има свога удела у васпитавању детета.

Миланова мати буди у Милану поштовање према дечјим пријатељима у опште. Она благо кори сина, што је прошао мимо једне сиротице, те јој није уделио; буди у њему побожност и подстиче га на добра дела, којима ће се једино постићи вечни живот; води га у сиротињски дом да види; како тамо деца живе, кори га, што се у нечем неуљудно понашао према оцу, па га светује да одмах моли оца за опроштај, а при свршетку школске године опомиње га, да се опрости са својим школским друговима, ну да их се вазда сећа.

Миланова мајка буди дакле у њему милосрђе, љубав према друговима, људма у опште, и подржава га у вери, корећи га благо кад што згреши.

Те тако, утиче она у истом правцу у ком и учитељ и отац, т. ј. што се тиче васпитавања детињега срца. А, како је, као и свака мати, најближа детињем срцу, па на њ највише, најумешније и најприродније може утицати, то она може, тако рећи, помоћу своје неизмерне љубави, усадити у само срце све оне савете, и учитељеве и очеве, — дакле, највише припомоћи да од детета постане човек, у правом смислу речи, човек од срца.

На тај начин, показано је овде, како школско и домаће васпитавање треба једно друго да потпомажу, попуњују.

Писац је доста најобичнијих прилика изнео, које родитељима, при васпитавању деце њихне, могу бити од велике користи. С тога, није чудо, што ову његову књигу називљу *„Златном књигом“* и што је онако свуда оберучке *„примљена и ушла у све школе и у све породице оба дела света.“*

Има дивне поезије у овоме спису. Она је или у описима и сликама или у размишљањима, налик на беседице.

„Месечне приче“ су највеће слике у књизи, израђене у живој радњи својих јунака. Највећа је *с Авале на Урал* (стр. 130). Све су занимљиве, ма да је у њима по негде и сличности, у извесним главним идејама. Нама су највише упале у очи: она слика, када деца, по упуству управитељеву, скидају капе при проношењу (стр. 21.-23), на смрт малога Нишлије, извидника (стр. 23-26); похода Миланова оца код свога старога учитеља (стр. 88-95), како се уче деца у заводу за глувонеме

Има дирљивих беседица, веома појмљивих за децу, као: о значају школе (стр. 10-11), о поштовању дјечих пријатеља

(стр. 13-14), о значају матера и о поштовању, што им деца дугују (стр. 17-18), о љубави према отаџбини (стр. 48-49), о нади на вечни живот (стр. 50-51), о томе, како уврећена родитеља треба молити за опроштај (стр. 139-140).

Измене, које је преводилац учинио, замењујући туђа имена особа, градова и земаља српскима, умесне су и згодно учињене.

Језик је у опште врло добар, само је по где-где грешака, на пр.: *неблагодаран* (М. захвалан, стр. 140), *„благодарим“* (М. захваљујем, стр. 144,) *„идућег* дана“ (М. потоњег, стр. 116), *„идуће* јесени“ (М. потоње, стр. 149), *»варош“* (М. град, стр. 150), *„варошким“* (М. градским, стр. 11), *„с дугим капутом до ногу“* (М. до колена, стр 8), „да сам *посетим*“ (М. походим, стр. 27). На много се места греши у употреби присвојне заменице. Тако се вели: „За тим донесе Јоца слику *његова* оца“ (М. свог стр. 19), „од *мојих* другова“ (стр. 27, м. од својих), „видех многе *моје* другове“ (М своје, стр. 31), „будеш гледао... високе планине *твога* завичаја“ (М. свога, стр. 49), „сад ћеш се растати *с твојим* друговима (М. са својим, стр. 149).

Издање ово урешава и 50 слика, позајмљених од књижара издавача из Милана. Оне су лепо израђене, само је по нека местимице замрљана, а на некима се јасно опажа да су из туђине.

Држимо, да ће се свак, ко прочита ову књигу, као год и преводилац понадати, да ће она код нас наћи: *„одзива и доприноси врло много облагорођењу срца наше младе Србадије.“*

С тога и поклонисмо оволико пажње.

У Београду, 12. јула, 1696.

Милош Н. Пејиновић.

Safet-beg Redžepašić-Bašagić. (Mirza Safvet): Trofanda iz Hercegovačke Dubrave. 1890.—1894. Vlastitom nakladom pisca. Zagreb 1896. Knjigotiskara C. Albrechta. (Jos. Vitasek).

„Трофанда“ су лирске пјесме назване том турском ријечју, која значи првијенци, плодови сваке воћке, а Сафвет бег Башагић то је млад пјета, Мухамеданац из Невесиња у Загребу. Ако још додамо да је Мирза Сафвет, који стоји на књизи уз име пјесниково, његов обични псеудоним, онда можемо да превернемо први лист и загледамо унутра. — На другом листу посвета: захвалан унук успомени милих дједова Лутфи бега Реџепашића Башаге, муселима невесињског и Деде паше Ченгића, царског мирилива, приказује своју књигу. На трећем листу стоји мален и незнатан предговор у стиховима, а послије њега нижу се, све до краја књиге, краће и дуже пјесмице бега-пјесника.

Да је, како није, ми бисмо се „Трофанди“ од срца радовали. Бег Башагић је наше горе лист, а „Трофанда“ су његове прве пјесме. Његово име добро нам је познато још из наше „Бос. Виле“ од прије неколико година, а познат нам је доцније из „Гласа Херцеговца“, „Вијенца“, „Дом. и Свијета“, „Побратима“ и других загребачких листова, гдје је бег-пјесник обилато радио. У овој књизи пјесама, пуно је разноликости у сваком погледу: ту су и стихови и наслови и ријечи, све пуно шаренила и разноликости. Но откуда је то, да, и поред свег тога, послије прочитавања, остасмо у старом расположењу; и то опет има својих разлога.

„Трофанда“ би била заиста добра гаранција сваком издавачу (или као што би бег-пјесник рекао накладнику) за његов фин и једар укус у спољашњој елеганцији књиге, али пјеснику не би била ни у колико гаранција за његов таленат. И овдје вам је оно Хамлетово: ријечи! ријечи! ријечи! На још када би се ушло у дубљу анализу саме личности пјесникове, како нам га ове пјесме представљају, нашло би се много нечег што не испољава срце писца „Трофанде“ кога је одредило Провиђење да буде пјесник свога народа. Да ово није само кратак приказ, него да је критика, истакли би на углед и неколико стереотипних фраза, бесмислених и чудних алузија и неколико вулгарних поређења. Показало би се, да је сва „Трофанда“ једна жива реминисценција на све пјеснике с којима је бег у додир долазио. Осим источњачких пјесника и неколико хрватских и нешто мало српских (с којима се је он у осталом најмање дружио), видјели бисмо како је Хајне оставио силне импресије на бега Башагића, у многим пјесмама а нарочито у Ашиклијама, да су многе ушљед тога суште имитације. — Угледати се на једног великог пјесника, то у држави књижевности није никакав злочин, али многи пјесници (као и критичари) не умију да повуку границу између угледања и копирања. Угледали су се и највећи пјесници својих времена; јер права поезија не може бити без своје претходне школе, а угледања у првим радовима пјесниковим, то је школа његовог пословања до савршене еманципације. Мал те не сва поезија овог вијека имала је за узор Бајрона, на кога су се многи угледали, а кога су многи и слијепо копирали.

У „Трофанди“ има пјесама у којима се пјесник угледа мало слободније него што би могло бити дозвољено; но поред тога има их нешто и сасвим самостално испјеваних, које би у осталом тешко издржале и најблажије захтјеве модерне лирике. Гдје

пјесник љуби, тугује или се весели то је још како, али гдје пјесник мисли и филозофира, те су пјесме испа:е много несрећније. (Н. пр. Искрице, Ситнарија, неке пјесме у одијељењу Човјек и Свијет). Али без разлике у свакој оскудијева топлоте, полета и истинског пјесничког одушевљења. У сваком свом расположењу пјесник је нешто намргођен, ћутљив, неповјерљив. Нема оне оданости и искрености, без које лирска пјесма не може да буде. То су вам само ријечи, наслови, стихови и т. д. без живота, без топлоте и без поезије. То су рефлекси доста млаке фантазије, која није у стању да се одалечи од обичних ријечи и обичних мотива. Каквим наопаким језиком пјева своме народу пјесник Башагић, који је рођен у нашој Тоскани — у Невесињу, гдје се говори најчистији српски језик, ево само, примјера ради, неколико ријечи из „Трофанде“: прем, толи, бајословни, јербо, здвојно, руј, величајно, нука, позорно, звијежђе, излик, краси, слови, трухла, сниет, бигљисати, свјетло, сише и т. д. — Оваким накарадама, на жалост, кипти сва „Трофанда“. Осим тога бег пјесник гледа се мало попријеко и са граматичким и са неким елементарним правилима поетике. Уопће је „Трофанда“ дошла на своју пијацу прије свог времена, те није чудо што јој недостаје сласти којом обилују зрели плодови правих и истинских пјесника.

Traurig aber wahr.

Јонатан.

Биљешке из књижевности

Три аманета, једна неиспјевана пјесма у споменицу † Љ. Ненадовићу. Бр. 41. Вршачког „Српства“, у своме подлиску, донио је овај дивни рад, кога је написао наш одлични сарадник, познати српски књижевник г. Бранислав Нушић, крал. срп. конзул у Приштини.

Грађанин. Од 1. октобра о. год. г. Никола М. Косанић у Панчеву, под горњим насловом покренуо је лист за автономне, просвјетне и материјалне потребе. Лист излази један пут у седмици а стаје годишње 4 фор.

Н. Таушановић и Јов. Ђаја у Биограду, радикални прваци и бивши министри, од 1. септембра о. г. покренуше лист „Народ“. Цијена је листу за Србију 24 динара.

Србија. Ово чувено дјело покојног професора Владимира Карића преведено је на руски. Преводилац је Кузнезов млађи.

Нова земља. Неуморни бугарски пјесник и књижевник, Иван Вазов написао је нови роман под горњим насловом. У овом је роману седам одјељака, који износе догађаје из политичке историје ослобођене Бугарске, од 1878.—1885. год. Исти роман у српском преводу почети ће износити цетињска „Луча“.

Метеоролошка опажања у Босни и Херцеговини. У државној штампарији у Бечу, о трошку босанске владе, штампана је књига под насловом: „Ergebnisse der metereologischen Beobachtungen der Landesstionen in Bosnien-Hercegovina im Jahre 1894“.

Зврцало, шаљиви лист, почео је излазити у Ст. Бечеју. Главни му је сарадник Сремац. Лист излази два пута у мјесецу.

Војвођанин. Покрај „Зврцала“ у Ст. Бечеју излази и овај лист, који се бави: забавом, просвјетом и привредом. Излази један пут недјељно.

Одабране приче Алфреда Хеденстјерна. Из свезака „Дела“ за јуни, јули и август о. год., отштампано је девет Хеденстјернових прича, које је на српски превео Ј. Д.

Џелату или Лекару, зове се други дио Тасиних биљежака, који је штампан у „Српском Архиву за цјелокупно љекарство“.

У „Делу“, у свесци за септембар о. г. почела је излазити из пера г. Љ. Јовановића цртица из прошлости српске с краја XVII. вијека: — Ђорђе Бранковић лажни потомак старих српских деспота.

Максим. Ваљани професор учит. школе у Сомбору г. Мита Калић, познати писац шаљивих комада, написао је нову шаљиву игру „Максим“, коју је наградила Матица Српска са 200 фор., из фонда Јована Наке.

Љетопис Матице Српске уређује Милан Савић, Књига 188. — 1896. Свеска четврта. У Новом Саду, Штампарија Српске Књижаре Браће М. Поповића. 1896. Садржај: Адам Драгосављевић српски књижевник (са сликом) написао Ђорђе Магарашевић; Тукидид и његова значајност на пољу историографије. Написао др. Ђорђе Дера; Успомене из нашег црквено-народног живота од дра Теодора Мандића II. 1864.—1867; Толдијина љубав. Спјевао Јован Арањ, превео Жајова, V. VIII. пјесма; Хумор и хумористе у књижевности српској. III. Змај Јован Јовановић. IV. Илија Огњановић-Абуказем. Од Милана Савића;

Други додатак грађи за природописну номенклатуру и за рибарско оруђе. Сабрао Мојо Медић (свршетак); Споменци. Пјесме Алексе Шантића; Писма Ђуре Даничића Јовану Бошковићу, са допунама за штампу приредио Ђорђе Магарашевић (наставак); Културне појаве у српском народу: Женске учитељске школе, од А. Вараћанина; Умјетност: Изложба вајарских радова Ђорђа Јовановића у Новом Саду, од М. С-ћа; Књижевност: Српска књижевна Задруга. Поглед на њезин значај и досадашњи рад, од Тихомира Остојића; за тим су приказане ове књиге: Josip Kozarac, Mira Kodolićeva (др. Каменко Суботић); Ђ. М. Станојовић, из науке о свјеглости (Стеван Милованов); Ст. Сремац: Ивкова слава; Св. Ђоровић: из Мостара; В. Пушибрк, Постанак и развитак српске православне велике гимназије у Новом Саду.

Дневник нашег праоца Адама од дра Казбулбуца оштампан је из „Бубња".

Из Херцеговине приповијетке Свет. Ђоровића, ових дана издала је књижара Сретана Ђорђевића. У Београду штампано у краљевско-српској држ. штампарији 1896. Цијена 1 динар.

Марков гријех, зваће се приповијетка из Мостара од Свет. Ђоровића, коју ће издати књижара Срет. Ђорђевића у Биограду. Књига ће изнијети до 6 штампаних табака.

На мирисном Златибору од Срет. А. Поповића: Ова књига изашла је у издању књижаре Срет. Ђорђевића у Биограду 1896. Цијена 80 пара дин.

Из народа и о народу, књига нашега вриједног сарадника Луке Грђића-Бјелокосића, изашла је из штампе. У њојзи су описани неки српски народни обичаји из Херцеговине. Ма да су исте обичаје описивали и покојни Врчевић и Памучина, ми смо ипак врло захвални г. Бјелокосићу што се и он потрудио да нам их изнесе и тако сачува за потоње нараштаје. На жалост морамо признати, да се ови обичаји мало по мало одбацују, те ће се некада само из оваких књига знати, да су некада постојали. Књигу најтоплије препоручујемо.

Босна и Херцеговина на миленијској изложби. Земаљска влада за Босну и Херцеговину, издала је књигу под горњим насловом. Из ње се види, како је заступљена Босна и Херцеговина на мађарској изложби

Никодим, епископ далматински написао је другу књигу „Правила православне цркве с тумачењима. Књига је штампана у Новом Саду, а издала је књижара А. Пајевића. Свима Србима, а нарочито овим у Босни и Херцеговини, препоручујемо, да ову лијепу књигу набаве.

Балканска царица. Ово чувено дјело узвишеног пјесника Кнеза Николе I. преведено је и на њемачки под насловом „ Nikolaus I. fürst v. Montenegro " Kaiserin des Balkans Dramatische Dichtung E. Eberîng Berlin 1996. M. 4.—"

У престоници. Душан Рогић, издао је у засебној књизи свој роман „У престоници". У њему су ови одјељци: 1. Црвена ружа; 2. Изненадан састанак; 3. Понос се буди; 4. Нов живот.

Женско царство, лијепа приповијетка Антона Чехова. преведена је на српски, а издала је књижара Велимира Валожића из Биограда. На књизи не стоји ко је превео ову књигу и с кога је језика превео, а то свакако треба означити. Овако ће можда многи читалац помислити, да је Антон Чехов српски приповједач. Цијена је књизи 60 пара динарских.

Братство. Изашла је из штампе седма књига „Братства", што га издаје „Друштво светога Саве" са овом садржином: Растко Немањић, круг пјесама од Вл. М. Јовановића. — Шта вриједи просвета у народном животу? од М(омчила) Ив(анића). — Поред Топлице, путописне биљешке Тих. Ђорђевића. — Марија с Лопуда, дубровачка приповијест Лује В. Адамовића. — По кумановској и скопљанској околини. Манастир Забел од Јована Х. Васиљевића. — Како је, Настас Налбантин тражио срећу и нашао је прича И. Вукићевића. — Браћа Недићи, животописне црте од Косте Т. Андријашевића. — Отац, цртица из Херцеговине од Свет. Ђоровића. — Стрижење, народни обичај у Сврљигу, описао Алекса Васиљевић. — Што рђаво наумиш одуми, по народној приповјетци, написао Андра Глигоријевић. — Српска народна здравица из Босне, прибиљежио Душан С. Поповић-Момир. Божја казна, по народном причању препричао Андра Глигорјевић. Мома жељна свог војна, пјесма из пиротског округа, прибиљежио Андра Глигорјевић. — Школе у скопљу, од М. В. Веселиновића. — Светосавска вечерња школа извјештај од Јов. Миодраговића. — Српски Владаоци у Дому Друштва светога Саве, на Видовдан 1896. извјештај од М. Ив. — Заборављени некролог родољубу учитељу пок. Марку Поповићу од Алексе Васиљевића. — † Протопрезвитер Лазар Поповић, некролог од Лазара Богдановића. — † Јока Илијића некролог од Свет. Ник. — Ову лијепу свеску „Братства" уредио је одлични књижевник српски а наш сарадник Момчило Иванић.

РАЗНО

Вјенчање Њезиног Височанства књегињице Јелене, *Ћери узвишеног Господара Црне Горе књаза Николе I., са Његовим Височан. Краљевићем Виктором Емануелом принцем напуљским обавило се у суботу на 12. пр. мј. а у старом и древном Риму, престоници Италије.*

Анђео среће и мира, нека вјечито лебди над загрљајем душама младенаца!

Споменик на Орлову кршу. По нацрту *Њезина Височанства књегињице Јелене,* израђен је и довршен на *Орлову кршу* споменик блаженопочившем господару митрополиту *Данилу*. Споменик је израђан од камена са Љубовића.

Нова зграда Матице Српске у Новом Саду, која ће се скоро подићи, стајаће 11.356 фор.

Михајло Димитријевић, познати српски глумац, постављен је за професора у драматском приказивању на глумачкој школи у Загребу. Честитамо!

Коло младих Срба, зове се друштво у Будимпешти, које се образовало на 3. пр. мј. За предсједника изабрало је: г. дра Божидара Јевтића, адв.; за подпредсједника г. Бошка Коњевића, докторанда медицине; за тајника г. П. Стојковића ригорозанта права; за књижничара г. Јована Петровића, правника; за благајника г. Ђурђевића трговца.

Одликовање. Њ. Ц. В. Султан, одликовао је лентама ордена *Шефеката* кћери Њ. Сис. књаза Николе, књегињицу Јелену и књегињицу Ану, а и велику књегињицу Милицу, супругу великог књеза Петра Николајевића; лентом Меџедије: г. Валтазара Богишића, министра правде и познатог српског пјесника војводу Симу Поповића, министра просвјете.

Црногорац на стражи. Ову слику Греговићеву, цетинско грађанство предаће принцу Напуљском на дар за успомену. Ова је слика израђена у Трсту, како се јавља, дивно и умјетнички.

Одликовање Његово Височанство, витешки књаз-пјесник црногорски, *Никола* I., како у новинама читамо, изабран је од орнитолошког друштва у Москви за његовог почасног члана!

Српска црква у Митровици. На Косову у Митровици, сложна браћа православни Срби, започели су зидати своју српску цркву, храм Св. Саве. Боже дај, да буде сретно и да се из тога храма прими у небо жеља и молитва Српског народа!...

Одликовање. Вриједни г. Др. Миленко Р. Веснић, професор међународног права у Биограду изабран је за дописног члана института за међународно право у Мљецима. То је први Србин коме је у дио пало, да буде први члан тога друштва и за Србију, Угарску, Румунију, Бугарску и Грчку. Евала му и живио!

Марко Попов Чупић. одушевљени свјештеник загорачки, који се и у бој на Грахову јуначки борио, за крст часни и слободу златну, на Крстов дан о. год. славио је своју педесетгодишњицу свјештеничког рада! Бог га живио!

Освећење темеља српске прав. цркве у Маглајанима, на В. обавиће се на 14. (26) октобра о. г. о Св. Петки. Добровољне прилоге примаће срп. прав. црквено школ. општина (у Маглају на В. пошта Рудолфстал). На овој свечаности судјеловаће Бањалучко пјевачко друштво.

Споменик Јовану Хусу. Наша омиљена браћа Чеси сјетили су се свога великана, свога реформатора Јана Хуса, па му ето подижу у Златном Прагу, на Витлејем, који пијаци красни споменик Слава Јовану Хусу! Слава браћи Чесима!

Споменик Ивану Филиповићу. Хрватско педагошко литерарно друштво уз помоћ хрватских родољуба и скупљањем прилога, подигнут ће споменик Ивану Филиповићу, који је увијек и према својој браћи Србима братски осјећао и љубио их.

Славенски језик на градачком универзитету Др. Карло Штрекељ постављен је на универзитету у штајерском Грацу, за професора словенске филологије с особитим обзиром на словенски језик и књижевност.

Забава са игранком. Српска омладина брчанска на 26. пр. мј. на Митров-дан приредила је забаву са игранком у просторијама хотела „к цару аустријском.“ Осим пјевања давала се „Владимир и Косара“ драма у три чина.

Дантеов споменик. Бесмртном пјеснику „Божанствене комедије“ Дантеу Алигије-

рију, како листови јављају, ових дана откривен је споменик у Тријенту, у јужном Тиролу.

Слана киша У Америци у граду Евастону пролетос падала је слана киша. Пљусак је трајао два сахата а кад је сунце осушило улице, град се бијелио под снежним покровом. Како научни људи веле, тодолази стога, што западни вјетар прелази преко Сланог Језера, које је гушће од Мртвог Мора, ушљед велике соли у њему.

Поларни путник Нанзен, за књигу коју сада пише о својој пошљедној експедицији на сјеверни пол, добиће од једног кристијанијског књижара 100.000 круна норвешких. Исто дјело превешће се и на њемачки, па и за тај пријевод Нанзен ће примити 100.000 круна.

Коњ и обичаји старих Срба. Ваљани и дивно уређени Биоградски „Трговински Гласник“, у своме 121. броју од ове год. доноси ову занимљиву биљешку: „Између многих српских стари божићњих обичаја, који и данас живе, постојали су и ови: 1. Сваки одгојивач коња стављао је у очи Божића пред двориште по један свјежањ сијена. За тим један коњ пуштен да полако сам иде улицом. Онај домаћин, на чије је сијено тај коњ дошао, сматрао је да ће му бити добра жетва; 2. Дјевојке су улазиле рано на Божић у мрачан коњарник, па ако се која прва дотакла коња, знак је био: да ће се до другог божића удати; 3. Дјевојке су три пута куцале, у јутру, на Божић, на коњарничка врата, па ако захрже коњ, сматрале су такође за предзнак удаје; 4. У Босни и сад постоји обичај, да се коњима поздрави Божић пуцањем преко коњарника. За овај циљ двије (било мушке или женске) главе из куће оду рано коњарнику с пушкама и то тако, да једна стане с једне а друга с друге стране коњарника. За тим једновремено опале из пушака у вис преко коњарника кликнувши: срећан и честит Божић! Ако коњи тада захржу, тумачи се да ће бити у скоро крајине.“

Друштвена сијела. И ако смо ми у Мостару далеко од свјетскијех великијех позоришта и забава, наше ваљано пјевачко друштво „Гусле“ побринуло се, да нашем грађанству овај недостатак по могућности надокнади, те као сваке године, тако и ове, друштво „Гусле“ установило је и отпочело ред својих сијела, која се дају сваке суботе. Прво сијело отворено је на 19. пр. мј. Предсједник друштва су неколико искрених ријечи поздравио је госте. Друштво је отпјевало три пјесме а биле су и двије декламације, па читање једне Нушићеве приче, за тим је била томбула, а за овом изведена је красно жива слика у три призора „Предраг и Неђад“, која је присутне очарала. За оваке слике највише се имаде захвалити неуморном друштвеном бајрактару и почасном члану г. Манојлу Јелићу, који својом умјетношћу доприноси љепоту слика. Овака сијела приређена у српском чистом духу, сваки ће Србин искрено и од срца поздравити, јер она нашој омладини дају воље и полета, да се што боље оснажи за витешки позив, кога јој света домовина у свети задатак ставља.

УМЈЕТНОСТ

Двaеспетогодишњица глумовања Св. Динуловића. Српско позориште већ од неколико година почесто слави четвртвјековне јубилеје својих чланова. Један од најврснијих глумаца српских г. Светислав Динуловић, редитељ и стални члан крал. срп. нар. Позоришта у Биограду, славио је 4. Октобра такођер тако славље. „Колико је Динуловић (пишу Мале Новине, бр. 273., том приликом) омилен у публици, виђело се приликом ове јубиларне представе Позоришна кућа ибла је пуна као око! Лијепо и значајно признање. А г. Динуловић је таку пажњу и заслужио. Жив, окретан, свагда готов за шалу и пошалицу, пун свјежих једрих досјетака и лијепих комичних импровизација, г. Динуловић је читаве двије генерације разведравао и разгаљивао својом глумом.

Госп. Динуловић је тако рећи, већ постао једна Биоградска интересантност, као што је има Париз у Коклену и Беч у Тевелеу. Кад Биограђанин добије госта он га води на Калимегдан, у Град, у Топчидер, у Двор, у Музеј, у В. школу,

у Н. Банку и. т. д. и. т. д., и наравно, у Позориште. И ту ће обично, као да би госта спремио на најпријатније изненађење, додати још: „А сад да видиш и нашег Динуловића!“ Ово је толико карактеристично, да је ту већ излишна свака друга ријеч похвале и признања, коју треба да, у овоме тренутку, изречемо овоме вјерном и вриједном свјештенику Талије. Г. Динуловић је љубимац нашег Биоградског друштва; он је потреба нашега Позоришта. у овом свечаном тренутку његова живота ми смо дужни, да му то признамо; а то признање наше њему је на хвалу и понос, то је ободрење и јуначење на исти такав даљи плодан рад; то је уједно и највећа награда умјетнику, нека му је, дакле, хвала и слава!“ — Тога дана примао је јубилар у свом дому честитке пријатеља својих и и глумачке умјетности. Међу овима био је један од првих г. Љуба Ковачевић, министар просвјете. У вече се давала у Позоришту Рајмундова чаробна игра Распикућа. у којој је слављеник играо најприје улогу слуге Флотвелова а послије старога Валентина. Том је улогом г. Динуловић почео своју глумачку каријеру. Најприје је оршестар одсвирао Динуловићев марш, који је компоновао г. Бродил, капелник Дунавске дивизије. Затим је на отвореној позорници слављеника окружена члановима позоришним, поздравио најстарији члан г. Марко Станишић. За тим је добио од управе сребрн, а од неколико чланова вијенац од природног цвијећа, а од гђе Тодосићке сребрн лавороов вјенчић, на чијим листовима су исписани комади, у којима је госпођа са слављеником приказивала, и напошљетку је добио од својих колега и колегиница златан џепни сахат. Најпошље је г. И. Станојевић одекламовао пјесму г. Драг. Брзака, спјевану за ову прилику у част јубилареву, у којој црта глумачки живот, који мора да плаче кад му се пјева, а да пјева кад му се у истину плаче. За тим је била представа, а пошље представе пријатељско вече „Код руског Цара“, ће је био лијеп број колега и пријатеља слављеникових. Право, живио Динуловић!

(*„Бранково Коло.“*)

Протићево позоришно друштво, које се у Мостару бавило преко пет, шест нећеља, завршило је низ својих представа са „Ђевојачком клетвом“ и отпутовало у Далмацију. У прошлом броју нашег листа поменули смо укратко, комаде које је давао на нашој позорници и дотакли се површно оних глумачких снага, које су прве утиске учинили најповољније на наше гледаоце. Ми бисмо и на завршетку његових представа могли да са лијепом симпатијом говоримо о истим члановима ове, красне и одабране позоришне дружине; но било би излишно, јер Протићево друштво, које неких 20 година иде од мјеста до мјеста српског, познато је са своје способности у првом погледу, а у другом, са своје савјесности у вршењу дужности и јавном опхођењу. Данас, када код нас Срба има неколико путничких позоришних дружина, које од Тимока до Уне и Драве из године у годину видимо гдје крстаре, можемо да са задовољством признамо, да Протићево друштво држи високо, изнад свијех, свој реноме, које му је уважено и код нас Срба с ову страну Саве и код оних са оне стране, а тако и Срба у Краљевини. То ријетко поштовање, заслуга је самог управитеља ове српске дружине, који је имао увијек, поред осталог пред очима и достојанство српске Талије, с чим се иначе не могу похвалити многе наше путничке поз. дружине, које постоје и које су постојале. На тај начин ангажирао је за себе г. Протић врло ваљане глумачке снаге, којима би се подичила и богатија позорница, што је свакако вриједно сваке хвале; а на тај начин кадар је био да успостави онај респект и поштовање позива, којим се одликују чланови његовог друштва.

Својим кратким бављењем у Мостару, својим представама (22), он је само освјежио симпатије које су Срби Мостарци према њему од првог састанка гајили. Пјевачко наше друштво „Гусле“ указало му је своје поштовање, судјелујући вољно својим пјевањем приликом представе „Бој на Косову“, а српско грађанство својом редовном посјетом. — Сада желећи срећан пут и добар успјех, желимо да се наскоро поврати и опет у нашу средину, гдје га у свако доба чека топла љубав и искрено признање.

—*j*—

Штампарија Књижаре Пахер и Кисића у Мостару.

ЗОРА

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

УРЕЂУЈУ

Алекса Шантић и Светозар Ћоровић.

Год. I. У МОСТАРУ, 30. НОВЕМБРА 1896. Бр. 8.

Сусретох је...

Сусретох је покрај бистрог врела,
У горици под високом јелом,
Коса јој се по њедру расплела,
К'о зрак сунца по мраморју бјелом.

Но, на лицу не трепери срећа,
Сјетно око, оборено крило,
К'о да тужи, као да се сјећа:
Што је било, што је давно било.

Њене руке вијенце не плету,
Скрстила их на невине груди,
К'о да шапће молитвицу свету
Што је туга са уздахом буди...

„Вило моја, вило рода мога,
Што си стала и у болу свела?
Зар већ нема цвјетка ни једнога
За вијенце, што си до сад плела?“

Вила прену па подиже крило,
Суза блисну на очи јој плаве:
„Има цв'јећа, в'јенаца би било,
Али ће су за вијенце главе?“...

23. октобра 1896.

А.

НАШЕ АРХИВЕ

Прича **Бранислава Ђ. Нушића.**

— НАСТАВАК —

Ничко је ишао сокаком као утучен. Волео би да сад њега ко води на узицу кроз чаршију него што он води слона. Па онда шта ће казати Сојка, сапунџијина половина, која ево већ четврта година не дозвољава, да Ничко купи нов шешир?! Па баш и да ништа не каже али, шта ће му слон, буди те Бог с нама и мајка Божија, ко је још држао слона у кући? Ајде канаринку или питомог зеца, или кучке па и срну, има их многи па срну држе у кући. Али шта ће му, брате, слон?! Најпосле да га је купио срески начелник ша опет некако приличи. Рецимо начелник је срески „луксузан“ човек па хоће да држи слона. Али шта ће Ничку, Ничку сапунџији слон?! Је л' ко то још видео и чуо и има ли у опште у свету какав сапунџија који држи слона?

Па онда му паде на памет и то, како је његова авлија у опште мала, нема где да држи слона; па како њему треба бар 100 ока сена на дан, ако слон једе сено; а ако једе месо, враг му бабин, томе треба бар јагње на дан.

Боже, кад је већ био близо до куће а за њим иде слон и народ и хиљаду деце а њему дође као да му је неко метнуо у ногавице два гвоздена тучка па нити може да превија коленима нити може, од тежине, да креће ноге.

А половина стоји цела целцата на капији, јер су јој деца већ јавила да је Ничко купио слона. И то није била обична половина, каква би и приличила једном сапунџији, већ таква управо, да је црни Ничко сапунџија само четвртина према њој и то кад ћути а кад говори, онда он није ни шеснајстина у кући. Таквој дакле својој половини иде у сусрет погружено Ничко и држи узицу у руке; води слона а за њим цела варош иде. И да на први узвик госпође сапунџике није управо слон одговорио, размлатив се сурлом, тешко да Ничко сапунџија не би ту пред целим народом и сам представљао слона. Али му је тај први сретни моменат пружио прилике да својој жени у брзо објасни како је слона врло јефтино купио а како ће имати врло велике добити јер управо „од слонове масти се прави најбољи и најскупљи сапун“. И цео се свет задивио кад је видио како је госпођа сапунџика дозволила мирно и хладно да се слон уведе у кућу.

И тако је све прошло мирно и лепо. Лицитација се свршила сретније но што се мислило; Г. Паја писар поносито је шетао кроз варош као човек који је у животу већ и „слонове продавао“; Цигани су већ ударали у нови бубањ; онај бакалин већ истакао нову фирму на којој сад пише: „Великолепна светска бакалница“; мечка је ваљда већ отпутовала на вашаре; Socsus dulicivitoperus већ поједен на подварку.... И једини Ничко, црни Ничко сапунџија, није још завршио своја страдања.

Најпре није три дана излазио из куће. Али, ни сам није знао да ли му је теже седети код куће или изаћи у чаршију. У чаршији су га већ прозвали: „Ничко Слон“ и надовезали су његовој невољи хиљаду прича и причица, код куће опет Сојка, којој је морао признати да

се од слона не праве у ствари никакови сапуни. Па онда светске речи које су допирале до њихове куће и ако ни он ни госпођа Сојка нису нигде излазили.

Перса Кујунџина каже:

— Најпосле, Сојка и онако немаш деце!

— Ју Персо, помери се — каже јој Сојка. — Ето и капетаница нема деце па што она не држи слонове. А после, ево, нека свака фамилијарна домаћица метне руку на срце па нека каже шта би радила, да јој муж доведе слона у кућу.

Цана, Јанка касапа жена, дође па јој каже:

— А што, Сојка, животиња као животиња. Ми имамо краву, па је ја много волем.

Ћути, Цано, бога ти — каже јој Сојка. — Да је то да кажемо на пример мече, па да гу узмем на крило да седнем на дућанска врата, па ајде, ајде. Или да је птица па да гу раним свако јутро са семе и да пева у дућану ајде де. Или да је ћурка...

— Јест да је ћурка, то би најбоље било — додаје Ничко са пуно убеђења, а колико да проговори и он неку реч.

То тако се води разговор кад има кога, а кад нема никога, кад су сами Ничко и Сојка онда не питај. Некад су разговарали и људски и то кад су људски разговарали од прилике овако је ишло:

— Добро, Ничко, ти ваљда видиш и сам да си будала — почне Сојка са свим нежним, супружанским гласом.

— Не видим, Сојка, за што сам будала?

— Па ето, шта ћемо са овим слоном сад?

— Тако нек седи... Нека... ја не знам шта ћемо!

— Па онда брука ова што си нам је попео на кућу. Цела варош говори само о нама. Тебе већ зову Ничко Слон.

— Јест, зову ме — одговори Ничко скромно као пред учитељем првог разреда.

— Па ваљда и мене још да прозову слоница. Ничко, убио те Бог да те убије, ја нећу целог века да изађем од срамоте у варош, ако то још буде.

— А шта да те је срамота, Сојка, ниси ти крива, нисам ни ја крив. Судбина нам је таква. Има људи којима је уљегла болест у кућу; има опет па се појављује авети по кући, има их опет који имају ташту у кући, а нама.... тако.... суђено да имамо слона у кући. Од судбине се не може побећи. Ја сам један пут снивао један страшан сан: као облак, велики облак, па се спушта све ниже и ниже па дође над нашу кућу и поче да улази кроз оџак у кућу. Гледам ја, по другим кућама излази дим из оџака а код нас као улази... То је било пре четири године, таман о Митрову-дану.

Сојка сапунџика се прекрсти два пут и погледа у оџак па за тим мирно дода:

— Опет ти ја кажем, Ничко, будала си ти.

То тако кад се људски разговарају а кад се не разговарају људски, онда не питај. Један пут су разбили кашику којом се меша сапун при кувању; један пут су истрошили у паран-парче шест калупа сапуна а један пут су разбили икону; три стаклета на прозору и гвоздени ватраљ. А то све за то што они имају обичај, кад не разговарају људски, да свако држи по неку

ствар у руци. Па да Богме, кад неко држи какву ствар у руци онда је мора некако и употребити.

А слон већ као слон. Ништа га се не тичу те кућне заћевице. Он једе што год дохвати и прави штете и закрчио целу авлију те нико не може кроз њу да прође. Обрстио цео дуд и разбио младу вишњицу коју је госпа Сојка својом руком засадила одмах сутра дан по удаји. (Она је онда још сањала да ће имати дечицу која ће, кад одрасту, звати ту вишњу „Мамина вишња". Нићкова кућа ниска па на крову се суши сапун а слон лепо дохватио сурлом калуп по калуп, па се баца преко плота на децу која га задиркују. Бацио тако свих шесет ока сапуна што је било на крову. Па онда напунио сурлу водом, пребацио главу преко плота па кроз отворен прозор на Живка шустера кућу, напунио људима собу водом и то баш кад су ручали. Све их испрскао и искварио и деца се преплашила, најмање добило фрас; средње разбило главу; најстарије како је турало залогај у уста завукло вилушку чак до ресе и пробушило ресу; ташта Живка шустера погрешила па место у врата утрчала у велико огледало и ишарала сву главу; момак који је доносио јело просуо цео целцат ћувеч Живку шустеру на главу и Живку на једном месту одмах опала коса. Живко се, Бога ми, дигао па поднео тужбу. Па мало све то било, него и учитељица шетала сокаком поред плота, а као недеља те пуно света сокаком, па слон пружио сурлу преко плота, а учитељица се уплашила, потрчала и са свим „неморално" пала а ту су била и деца која код ње уче па то је видео и срески начелник, који истина није жењен али је положајем позван, да се стара да слонови не утичу на моралност становништва тиме, што ће принуђавати учитељице да „неморално" падају.

А црни Нићко само се грува у главу а госпођа Сојка појимајући правилно свој супружански положај, помаже му т. ј. и она га грува по глави.

Шта ће са слоном, ако ко Бога зна?! Да га прода неће га нико; да га поклони (нудио га је сваком редом) неће га нико; да га пусти па да иде где га очи воде и ноге носе, не сме од полиције, биће кажњен. Све је он то распитивао и све дознао. Да га убије, с чиме? Казали су му од једне пушке неће погинути него ће се само разјарити па тешко оном кога дочепа. Од топа би погинуо, али тешко црном Нићку, мало му је што је купио слона сад му још треба да купи топ. Да га отрује?! Падали су на ту мисао и он и госпођа Сојка, и слон је до сад већ појео најмање једну оку мишомора, па зеленог камена, па плавог камена, али ништа то њему. Прави се невешт као да није ни лизнуо мишомор, плави камен и зелени камен. Шта више, од како је јео ове отрове не баца више сапун газда Нићков већ га једе и то тако слатко да по читав сат за тим лиже уста.

Па бар да је, да се нађе неки пријатељ, да усавјетује Нићка шта ће с овом напашћу? Али нико, нико не зна. Ође сиромах човек да излуди.

Али, једног дана дође весео и превесео кући. Био у кафани и тамо га научили шта ће да ради са слоном. Милан шнајдер (био је шест година калфа у Београду) казао Нићку да би најбоље било да слона поклони основној школи. То треба

да се деца уче, а после учитељ Марко и онако збира лети разне лептире и бубе. Дакле, „кад прави збирку буба, — вели Милан шнајдер, — онда ће тим пре правити збирку слонова".

Милан шнајдер је и поучио Нићка како ће учинити тај поклон.

Сутра дан дакле, Нићко напише господину Марку учитељу писмо ове садржине:

Поштовани господине!

Као што је Вами и целој поштованој овдашњој варопши познато, ја сам један сапунџија, који сам правим и продајем сапун у дућану, у овдашњој вароши. Поред мене у моме брачном животу ја имам моју жену Сојку, са којом проводим живот од почетка како смо се узели. Ми пак, и ако смо сапунџије, разумемо шта је то просвета, са којом се деца поучавају науци и многим другим стварима полезним за овдашњу варош и у опште народу. Како ми разумемо шта је то просвета, то да боме знамо да су за сваку науку потребне разне бубе, лептири и сваке друге животиње. Такву једну животињу за ползу поуке и народа, ради смо и ми да поклонимо овдашњој школи, а то је једног слона. Ми то чинимо од добре воље наше и од велике љубави према школи и ради смо само да се овако запише: „Нићко сапунџија и његова жена Сојка за своје здравље и за своју душу, поклонише за вечита времена овдашњој школи једнога слона".

Молим Вас пошљите кога да још данас одведе слона у школу.

Ваш поштовалац

Нићко Чоксић

сапунџија и љубитељ просвете.

Међу тим како је изашла ова ствар? Тако, да се и сам Милан шнајдер зачудио.

Г. Марко учитељ одговорио је да не може примити слона јер му не треба и препоручио је Нићку сапунџији као „љубитељу просвете" да учини какав прилог сиромашним ђацима. Милан шнајдер се чудио Марку учитељу, јер он зна (он зна то поуздано) да у Београду на Великој школи чак и мале пужиће збирају, а камо ли неће слона.

Најзад Нићко морао је пасти у очајање. Једног дана падне на луду мисао, — која је мисао у осталом својина госпође Сојке — да ноћу изведе слона далеко изван вароши па да га пусти нека иде без трага; нек оде негде у планину па нек тамо живи. Тако би решено и то решење чували су и он и госпођа Сојка као велику тајну.

Једне ноћи кад је већ поноћ превалила, дигну се он и госпођа Сојка. Управо они нису ни легали већ само угасили свећу у соби својој, да би комшилук мислио, да они већ у велико спавају. Дигну се дакле те изађу полако у авлију. Сојка најпре отвори капију и надвири те прегледа сокаком нема никог. За тим, без икакве ларме, да не чују комшије, одреши Нићко слона и, у име Бога, пође с њим у мрак.

Сојка је све дрхтала док се Нићко није вратио. Тек после једног сата врати се Нићко весео и превесео, као да му је неки тежак камен пао са срца. Кад је ушао у собу, зашта га Сојка:

— Пусти ли га?

— Пустих.

— Оде ли?

— Оде.

Њој наиђоше сузе радости и задовољства на очи, те у оном узбуђењу дохвати Нићка за косу и удари му пет шест шака за врат уз поуку:

— Е, ајд сад, па сутра купи камилу!

Ничко ни речи не рече на то и поред нежних удараца он се само задовољно смешио и крстио се пред иконом молећи се Богу да само његовом најцрњем душманину („на пример Луки сапунџији“ шаптао је је Ничко уз молитву) пошље слона у кућу.

Ту су ноћ слатко и преслатко спавали, а Ничко је још и снивао како сад излази дим из његовог оџака. Већ и по томе сну видело се да је Бог завршио њихову злу судбину и спасао их напасти. За то у јутру чим се пробудио, Ничку је прва дужност била да се три пут прекрсти пред иконом Св. Трифуна своје славе. Али — таман се прекрстио један пут а неко закуца јако у капију и Ничку остаде рука код „и свјатаго духа“, управо код десног рамена.

— СВРШИЋЕ СЕ. —

Срце и свет

В. Констант.

По брдима ватра светли,
Месец сија с неба чиста,
У мирисној, росној трави
Камење се благо блиста.

Наоколо мир вечерњи,
Неосетно живот хуји,
Чар слађани, безимени,
Кроз природу целу струји.

Чудећи се, видиш да си
Ти сред среда света бела,
И у мало срце да је
Васелена стала цела.

С. Д. Мијалковић.

СНОВИ И ЈАВА

— На што је све то?... Чему служимо ми људи, та горда створења, што уображавамо да је ова лепота земљина наша. „Разделили смо је и обележили међама и направилп смо... ах, боже!.“

Млади сањало и нехотице прекиде мисли и погледа у плаво звездано небо. Чудна га осећања подузеше....

— Безконачност! — изговори полугласно не скидајући очију са звезда.

Звезде трепере мењајући јачину свога сјаја и као да непомично стоје на својим местима. Репатице прелете с часа на час преко неба, а месец пун и светао блуди кроз нему безконачност.

Путови, величина... простор... циљ!... Јест, кажу, да се негде у тој ужасној безконачности спрема нова васељена — мислио је даље. — Нека ледена језа као да му притиште душу. — Да, ова ће

сигурно остарити!.. Колико ту времена?.. Ту застаде и махну љутито руком.

Ветрић тихо шушкара лишћем, и њему се то учини некако тужно и тајанствено, као разговор земље с вечношћу.

— Вечност... вечност... вечност! понављаше у себи са жељом, да те речи упореди са човеком.

— Животиње нису тако смешне као људи, јер оне не кроје тако бесмислене и луде планове као ми... Ух, кад се само помисли на све многобројне ситнице, које људи сматрају за велика и крупна питања...

Васељена, васељена умире, и на њено ће место доћи друга!.. Безконачност, вечност свега и ништавило свачег, на по се... Људи... ха, ха, ха!.. Бар да хоћемо да гледамо на себе како треба!.. Живот човечији?.. Чисто ми згњечише мозак мисли на безброј примера ситног и жалосног таворења земаљског... Ха, ха ха... Купио Симин момак газдарици папуче, па јој велике!... Догађај!! О томе се говорило и у кућама свијух суседа. Мајстор није хтео да врати! Још страшније: вика, псовка; отпустили слугу; Симина жена није могла да вечера, и то јој је шкодило. Момак је био љут; жудио је можда за осветом, и ко зна, шта се још у његовој души збивало?

— Страшно!.. изговори на послетку гласно и гневно, а за тим превуче руком преко чела, па се и нехотице поче сећати свога живота од младости до тога дана. Чисто се стресе, кад хтеде да завири у будућност....

— Животе, животе!.. Досадно је и... та... не знам, не умем да мислим.... Ништавило!... И ове звезде што их гледам, ти ужасни светови, створиле су слику у мојим очима преко неизмерне даљине... Моје очи, ове ситнице... Ко зна?... Тешко ми је... Моје ће очи постати блато, које не осећа, а колико ће других очију кроз дуге векове посматрати ове исте звезде и то са ове исте лопте земљине. Земља!.. Каква судбина њу чека?!.. Па где ће да се дену те очи и сва магловита и чудна осећања што душе подузимљу?... Било и.... и... и...

Неко непојмљиво и неразговетно осећање поче му освајати душу, и у часу као да се напреготе све силе његовог ума да створе о свему томе јасан појам и одгонену целу ту загонетку.

Клонуше силе, а место свега увиде само немоћ своју и обузе га гнев и љутина, па чисто зажеле, да скрши све што постоји!..

— Нек иде све бестрага!.. — изговори гласно и уђе у кућу.

Није хтео улазити у собу и седе крај банка на коме гори ватра, а поред ње стоји у лонцима и шерпењама готова вечера. На дувару су повешане кухињске ствари и светлост их од ватре осветљава.

— Купили људи ствари, дали за њих паре: цењкали се, и сад их чувају, воде рачуне да се не упропасте. Спремају вечеру, ручак, једу, да јелом одржавају живот!...

Занет таквим мислима погледа у ватру што тихо пуцкара. Пржено месо цврчи у једној шерпи. Кад беше ушао у кућу, заборавио је затворити врата, те домаћи пас уђе унутра; чучи поред њега и гледаше му право у очи. Он се мало помаче, а пас устаде, па стаде махати репом. Сад се млади сањало сети једног места из Тургењева, па устану у тужним мислима не налазећи никакве разлике између свога живота и његова пса!

У тим мислима није ни приметио, да га је псето оставило и пришло шерпи с месом.

Лупа заклопца, што га псето беше одгурнуло њушком, трже га из мисли, које се на то пресекоше. Скочи са столице,

лупну ногом, викну на пса, и удари га ногом кад овај прође мимо њега.

У мало не испогани месо! — промрмља у себи истог тренутка, кад пас жалосно крикну од бола, и изјури на поље.

Рад. М. Д.

Кроз живот и свет

I.

Младост је пруд мирисни
Ту песма, дрво, цвет,
Крај њега море бурно
То ти је живот, свет.

Па кад на море сађеш
И познаш његов лом,
Добро се држи, брате,
На малом чуну свом.

Кад бура погна вале,
На обзор падне мрак —
Често ћеш врло дуго
Чекати спасу знак.

И први морнар тада
Не нађе ласно пут, —
Па опет, опет не дај,
Да т' свлада оркан љут.

Највећма кад се стушти
Таласа бурних тек,
Себи те нежно врати
Са пруда песме јек.

II.

Кол'ко има даљна света,
Нигде више неимара,
Да ти таке дворе гради
Какве нада мож' да ствара.

Њена снага не издаје,
Догод срцу траје врела,
Она често диже дворе
И врх праха и пепела.

Ал' кад дођу непогоде,
Гле дворима шта се спрема:
Хладна јава духне само —
Један тренут, па их нема

Многи тада с тешком тугом
Гледе слике својих снова,
Како леже у развала,
Као жртве сред гробова.

Туга, туга!.... Над ким влада
Том се тешко дићи горе,
Снажни трају, а на брзо
И јава им диже дворе.

Љубомир Лотић.

РАДНИ ДАН

Слика из сеоског живота.

Цео исток обујмила румен... Иза румени појави се јарко сунце. Хиљадама птичијих гласова поздрави га; а оно трепери кроз отворено зелено лишће на дрвима... На зеленој трави засја се роса крупна као бисер....

Стари Богдан Ивановић брише белим убрусцом лице крај бунара. Кад се убриса и кад му најмлађа снаха провуче чешаљ кроз оно мало као снег, белих власи, он се окрете истоку и прекрсти се.

— Ва име Оца и Сина и Светога Дука!... Амин!

Господе, Боже, Создатељу!.. који си створио и човека и црва; који о свима бригу водиш; погледај на мене грешнога, и опрости ми моја сагрешења знана и незнана!...

— Господе, Боже!.. Исусе, сине божји! и света Богомајко! Спасите ме од грехова; чувајте ми душу моју од врага!...

— Света Тројице! (Ту се прекрсти и дубоко наклони). Света Тројице! наша помоћнице: на путу на суду, на дому, и тору, на уранку, подранку и беломе данку! Дај нам среће и напретка, здравља и весеља! ...молим ти се!...

— Ва име оца и сина и светога Дука!... Амин!,..

— Три пута се прекрсти и три пут се дубоко поклони.

Онда се окрете. Његови млађи стајаху мирно као војска. И мушко и женско држаше по мотику у руци.

— Је л јављено Јови, Миловане? — упита он свога млађег брата, који беше обелео скоро као и он.

— Јављено је, — рече Милован — и ја мислим да су његови спремни.

— Ех!... у име Бога, децо!.. На пос'о!...

Као по команди узбацише сви мотике на рамена. Жене, које имаћаху малу децу, упртише и колевке на своја плећа, па се кренуше на њиву....

Стари Богдан беше домаћин и земљоделац. Деда му је био то, отац му је био то, па и он је. Од детињства он не рађаше другог посла. Све што је знао научио је од својих старијих. Од њих је научио ударити мотиком, од њих махнути косом; од њих се научио молити Богу и управљати домом. Оно мирно спокојство беше и у његовог оца; оно достојанство старешине беше такође у његовог оца. Док је био млађи, он је слушао без поговора; као старешина он је тражио да га млађи тако исто слушају. Он није могао замислити: да у кући има ико паметнији од њега, нити да има икога који би се противио наредби његовој. Пред њим је то, као да би неко рекао Богу, творцу своме: Шта ћеш ти Боже!...

Дужност старешине схваћао је врло озбиљно. Често пута рекао би:

— Бог је створио све и брине се о свему. Он не заборавља ни оног малог црвића. Тако треба и сваки старешина да се брине о свему у дому своме.

И он је заиста о свему бригу водио, како о народу тако и о стоци. Чак ни оно мало прасенце, што се јуче опрасило, није заборављао. Све је то пред његовим очима; све је то у његовом уму. Дан ноћ бринуо се само о дому своме...

Такав по навици, а по срцу: благ, добар, простодушан као дете.

Као да и сад гледам онај благи осмејак — којим се само невиност смеши — на његовом лицу. Ако је миловао децу, миловао је сву; ако их је учио, учио је сву.

У дужности оштар у срцу благ, такав је био стари Богдан.

Задруга је била послушна. Као год у кошници: где матица, ту и пчеле. Богдан је свима заповедао а са Милованом се само договарао....

Четрдесет копача копа у Богдановој њиви. Милован је старешина, он надгледа.

Благи пролетњи ветрић пируши и ћарлија те расхлађује копаче и таласа мала зелена пера у кукуруза... Сунце просијаваше кроз прамење од облачића којима је увек окићено пролетње небо... Кроз свежи ваздух пролетаху муве и бубице а за њима весела ласта ловећи их; по нека врана прелети преко копача, падне на плот или дрво, гракне два-три пута, па оде даље...

Копачи заузели цео образдак. Све мушко и женско, мушко и женско. Чујеш само звеку мотика и видиш прах од орне земље,

— Е, брате, меко копање!.. Нисам скоро 'вако лако радио, — рече Ђура, брат Јове, комшије Богдановог, који је са својим народом дошао у позајемницу.

— Заиста меко! — вели Милован.

— А знаш ли лане?... К'о да бијеш у камен а не у земљу! Пожутиле ми руке ка' да сам љуштио зелене ораје.

— Деде, жене!.. А!.. ко боље!.. виче Сима брат Јовин.

Милован се насмеја.

— Баш је ђаво! — рече он Ђури. — Изгибе за женама!

— Ко Сима!

— Жене, море!... Пи бруке!... Мећер моја Мирјаница паре вреди!... Бога ми!.. добра нека цурица ова моја Мирјаница!

— Ђу'де, море! — вели му Мирјана.

— А зар није!.... Не знаш ти да те волим, тебе саму волим боље него грош!...

Захори се смеј.

— Иди до ђавола! рече му жена.

— Па, ето, код тебе сам. Веле: да су ђаво и жена брат и сестра!.. А!.. ко боље!..

Копачи приступаху за њим због шале његове, а он одмицаше нагло унапред.

— Ej, ви, вас двоје, тамо, на крају што изостајете?... Само пиљите једно у друго ка' мачићи!..

Весели Глигорије, унук Богданов, и Смиља, синовица Јовина, само се слегоше.

— Не дирај у младеж, Бог те убио! — вели му Мирјана.

— Нуто — де!... А што и' ти браниш?...

— Не браним, него велим 'нако...

— Ја бо'ме!.. Све ове жене веле: „'нако“.... А!.. ко боље!.. Ко пре!..

Копачи одмицаху нагло. Лепо беше погледати окопане кукурузе како им се вихоре она пера.

— О, Ђуро!

— Oj, Миловане!

— Ваља твој Сима петорице!

— Јест, вредан је.

— Погледај само!.. Ово иде ка ладна вода!...

Мотика само звечи. Сима једнако узвикује и хвали своју „Мирјаницу“, а она га само грди....

Сима је био зачин друштву. Он беше права српска шаљивчина, вазда ведар, вазда весео и добре воље. Из његових уста излазаше само

шала. Он је онај, што ми велимо, који је кадар „мртва уста да насмеје“...

Прешао је био 30 година. Његову су шалу сви знали: и његов брат Јова и чича Богдан. Вредан је био што је реткост, а здравље га је служило добро.

Сунце је било одскочило. Доба дана беше 10 сати. Сељаци то доба називају: „ручаница“.

Окопаше цеп коју су почели. У дну њиве указа се редара. Она носаше ручак.

— Ево ручконоше! — повикаше сви.

— У мени бо гме црева запеваше. — рече Сима.

— Ето сад — рече Милован.

Редара стиже.

— Носи тамо у 'лад.

Она однесе.

— Уја децо! — викну Милован.

Сви оставише мотике и пођоше да ручају.

— Јес' донела ракије? — пита Сима.

— Јесам. — рече редара.

Е то!.. Волим ти се сад напити ракије него, 'прости Боже! моју Мирјаницу.

Сви се окретоше смејати. Мирјана га погледа по преко.

— Немој да се љутиш, моја лепа кућо!... Додија човеку и печење сваки дан, камо не ће гра!

— Шта, зар ти већ додијала — упита га Ђура.

— Ја!

— Па промен'о си једну.

Он је био удовац, па се онда Мирјаном оженио.

— Па, знаш, бато, кола се возе на четири точка.

Смеј се само орио.

Док се они разговараху, жене, које имаћаху малу децу, узеше да их подоје, а оне које немаћаху помагаху редари те постави ручак онде у хладу на земљи.

Примакоше се те ручаше. Редара искупи судове, па оде.

После ручка наступи одмор. Сунце је скоро жегло, тако дан беше топал. Милован и Ђура спремаху се да мало продремају.

— 'Ајде, ко ће мало да одспава — рече Ђура.

— Ми, мушкарци можемо, али жена не сме ни једна, пошто је глава на њој! — рече Сима.

— А што?

— Питајте Мирјаницу и Марту.

Марта саже главу и поцрвење. Мирјана погледаше на њ!

— Збиља, за што?

— Питајте њи'!

— А шта је то? — упита Милован.

— Ништа, чијо, бога ти! — рече Мирјана.

— Ништа ја! — рече Сима палећи дуван.

— Збиља шта је? повикаше сви.

— Ето шта је... 'Оћу ли причати? упита их.

Оне само ћутаху.

— Ето шта је!... Некако премаљётос, баш ће бити на „Обретеније“ (налаз. главе Јована Крститеља), дош'о ја из воденице. Код куће ни беле мачке!... „Нису ваљда помрли“! — реко' ја, па уђем у кућу. Отворим врата од моје собе, кад — а њи' две полегале, па окренуле леђа једна другој... Гледам ја, гледам, па онда прићем те лепо узмем прегачу и једне и друге па повежем... Стегнем мушки да се не одреши лако.... Онда изађем на поље, па се накашљем онако ка' бата (Јова). Ја боже вољани!... Кад ли наста урнебес по соби!... Пуца!.. Ова моја дугачка ка часни пост, па повуче

Марту. Она се веселница котрља док овој не подби ноге, па се стадоше претурати једна преко друге.... Ја гледам кроз прозор па се укочио од смеја. Онда променим глас, ка' бата, па викнем: Има ли кога живог у кући?"... Ја кад онда наста комешање!.. Ова моја давраниса се некако те устаде, па полети на врата вукући Марту. Дође на врата, ал не може да прође, препречила Марта. Она наже једаред.... Пуче опасача ка' пиштољ. Она испаде напоље... Ја се укочио сав; заболе ме и глава и трбу од смеја... Она кад виде шта је, само се у'вати за очи па побеже у кућу. После ни њу ни Марту нисам видео читаву недељу дана....

Све беше полегало од смеја... Нико не беше у стању проговорити речи, само машу рукама молећи га да прекине причање.... Мирјана и Марта и не дочекаше да он причу доврши него побегоше....

— Одите 'вамо! — виче им он.

— Ни за какво благо!...

Сунце се спушта све ниже и ниже. Ветрић ћарлија све више и више: Нестало дневне врућине, нестало и клонулости... Хори се поље од саме песме: надпевају се „славље" и девојке. Руке се брже дижу и спуштају: та што се више данас уради, мање сутра остаје....

Мушкарци збацили капе са глава, а женскиње засукало рукаве.

— Мирјанице, моја лепа цурице... Тако, тако, моје лепе очи!... А! ко пре на увратине!.... виче Сима.

— Ја стиго'!

— И ја!

— И ја!

— И ми!

— Јесте л сви?

— Јесмо чича Миловане!

— Уја!... Доста би рада! Треба и кући ићи.

Свако своју мотику на раме; свако погледа задовољно на посао који је данас радило.

— Е, доста урадисмо!.. Шта велиш, Ђуро? — пита Милован.

— Доста!

— Баш се јавашава снагом. Ето клонуо сам са свим.

— Богме и ја! — вели Ђура.

— Их!... нема!.. прође младост! Где ли је оно доба кад овако дању радим, па сву ноћ опет трчим!.. Сад да ми је да само кости одморим!

— Е, мој Миловане, прође!

Милован уздахну.

— Прође, бога ми!

И ућуташе.

Спремише се. Жене попртише колевке на плећа.

— Ајде!

Пођоше. Глигорије погледа у Смиљу и кресну оком. Она га је разумела па заоста мало. Старије пропустише напред.

Иђаху најлак. Он само гледаше у њу. Он зевну па кроз зевање рече:

— Чујеш Смиљо!

— А?...

— Ама кад ти кажем и кад те молим, ка' рођену сестру, немој више да га погледаш!...

— Нећу.

— Јер, знаш, кад видим како се он искези и упиљи у тебе, а у мени 'вако... само се котурају црева у „стомаку" ка' да има десет гуја!.. Не могу да га гледам!.. Знаш да би' га зубима самлео!....

Она ћути.

— Оно није Србин и српске вере; он је Турчин! Једе у петак сланину!

— Зар он? — упита она.

— Он, среће ми.

— Их! — рече она и пљуну.

— А ја то не би', болан, учинио, па да би' умро с места!.. ето!..

Обоје заћуташе.

— Чујеш, Смиљо! — рече он после по дужег ћутања.

— Ај!

— Свега ти на свету што ти је најмилије: волиш ли ти мене?

— А како да ти рекнем?

— Реци како знаш.

— Ја, ето како!.. Све да ми је да сам с тобом, да с тобом разговарам... И, ето, тако стојимо по целу ноћ; па кад дођем и легнем, а мени тек падне на памет: те нисам му казала ово, те нисам му казала оно....

— Тако исто и ја!... пресече је он. — И сад, ето, изљубим те, баш изљубим; па док се окренем: да ми је опет да те љубим!... Не знаш ти; али кад си уза ме па те пољубим, ех!.. да ми је да те уједем за образе, да те лепо изуједам ка' псето!.. Буди бог с нама!.. али, ето тако ми дође!...

— Што ли то тако Бог да? — упита она.

— Не знам! вели он. — Али, кад Бог да, те будеш моја, онда ћу се баш сит наљубити!... Каки сит!.. Никад се не може бити сит!

— Не може! — вели она.

— Оди де да те пољубим!

— Немој; окренуће се које!..

— Неће!

— 'Оће!

— Неће!..

И он је силом пољуби.

— Де још једаред!

Појми; али се окрете Марта па у мал' не смотри

— Видиш! — рече она.

— Да те макар уштинем!

И он је уштину. Она корачи брже те стиже другарице....

Стигоше кући. Жене полише те се изумиваше и опраше руке од прашине; стари Богдан нареди те изнеше ракију. Пошто по неку попише, заседоше за вечеру. Сима је накарадао а остали су се смејали. По вечери Јовини одоше кућама а Богданови са старим Богданом помолише се милом Богу за здравље срећу и напредак, па се разиђоше да спавају....

Завлада тишина, сеоска тишина. Јасно трепте сјајне звезде, слатко пева славуј, а још слађе спавају уморни радини.

Коцељева, 27. фебруара 1890.

Јан. М. Веселиновић.

ИЗ РУСКЕ ЛИРИКЕ

Преводи **Јован А. Дучић.**

Сужањ

(М. Ј. Љермонтов)

Отвор'те ми тамницу,
Дајте свјетлост дана,
Црнооко дјевојче,
И коњица врана.
Па да љубнем дјевојче
У очице тавне,
И ко вјетар претрчим
Преко степе равне.

Висока је тамница
Тешке двери стоје;
А далеко у двору
Црнооко моје;
Сам, васео, разуздан,
Добри коњиц врани,
Мрку гриву пустио
Вјетру на пољани.

Тек усамљен, немиран,
Међ стјенама саде,
Гледам како умире
Слаби луч лампаде;
И тек чујем: за врати
У мртвој самоћи,
Тихо стражар пролази,
Н'јем, у н'јемој ноћи.

* * *

(С. Ј. Надсон)

Не молим се Оном, кога једва дрзне
Смућена, без снаге, моја душа звати,
И мој ум пред киме немоћно ућути
С гордошћу безумном хитећ да га схвати!
Не молим се Оном, пред чији олтари
Народ, прострт нице, с покорношћу бдије
И блистају огњи и пјеније звучи
И мирисно море тамјана се лије!
Не молим се Оном, са трепетом светим
Око ког се дижу гомиле духова,
Чиј' трон недогледни за звјездама јарким
Царује над бездном бачених свјетова!
Не, о, н'јем сам пред њим!... Дубоко сазнање
Ништавила мога, моја уста веже!
Не царственој власти — но патњи и крсту
Смирености пуне моје жеље теже!
О, Бог мученика, Бог окупан крвљу,
Богочовјек и брат, Бог патње и јада,
Мој је Бог — и пред њим, пред Богом страдања
Измучена душа с жарком молбом пада!...

Романца

(А. С. Пушкин)

Inesilla! I am here
(Barry Cornwall).

Овдје Инезила,
Стојим под окном! —
Загрљена Севиља
Мраком и сном!

Пун, љубави, сласти,
Увјен плаштом својим,
С гитаром и мачем
Под прозором стојим!

Спаваш ли? Гитар
Нек те из сна буди!
Прене ли се отац —
Мач нека му суди!

И свилена крила
Са окана скини...
Ти окл'јеваш?.. Није л'
Супарник у тмини?!...

Овдје, Инезила,
Стојим под окном! —
Загрљена Севиља
Мраком и сном!

* * *

(Н. А. Некрасов)

Разби се љубав... И хладни разум
Одавна ступи у сурова права,
На живот гледам, гледам без вјере....
А крај је свему! Већ сиједи глава...
Одговор знамо! труди док можеш,
И самрт чекај није далека.
А ти, о, срце! Што се не мириш
Са судбом својом? На што до в'јека
Та туга света?
Немоћно све је што љубит знасмо;
Нек у гроб пане и данак сјајни!...
Ал ти у души зашто си вјечан
Љубави санче, пусти, бескрајни?...
О усни!... Умри!....

Укор

(К. М. Голицин)

Рекла си мени све јаде, све,
Сву љубав своју, бол и жуд,
А да затајиш сузе те
На младу си ми пала груд.

Ал' заман све. Ни р'јеч ни глас
За утјеху ти не чу тад —
Судба је стала између нас
И с њоме туга, с њоме јад,

Ни р'јеч, ни сузу, не имах млад
У јаду том и тузи тој,
И стиснув бол, пренесох тад
Жестоки тешки пр'јекор твој,

Док мину све. Растанка тог
Још горке капље пијем ја,
Још трошим младост жића свог
И младог духа блага сва.

А ти си, душо, давно већ
Прен'јела хладно јаде те —
На другим грудма, јада свог
Осушила си сузе све. . . .

Е х о

(А. С. Пушкин)

Риче ли зв'јер сред шуме глухе,
Труби ли рог, ил' грми гром,
Ил пјева дјева у миљу свом
Кроз густи луг:
Свој отклик родиш кроз ваздух пусти
На сваки звук.

Ти пазиш громовни тресак.
Глас буре и валова,
И шаљеш гласа нова
Кроз хаос св'јета,
Ал' теби одзива нема. . . . Тако
И ти, појета.

* * *

(М. Ј. Љермотов)

Не смиј се над мојом пророчанском тугом,
Знадох удар судбе не ће ме обићи,
Знадох глава моја, коју љубиш тако,
Са груди ће твојих под оштрицу стићи,

Ја говорах теби: ни среће ни славе
Никад стећи не ћу. Иде час несретни,
Пашћу, ал' с подсмјехом и пакошћу св'јета,
Оцрњен ми биће гениј недоцвјетни.

И пођ' ћу без трага, са надом и муком
Но без страха чекам кад ће конац бити!
Нека руља б'јесна раскине ми в'јенац,
Мој пјеснички в'јенац, вјенац трновити!
Нека! Моје срце и сред искушења
Не ће мржњу крити!

* * *

(Л. И. Палмин)

И тугу своју и завјетне мисли
У души својој сакривам од људи,
Не појми их нико, нико за њих не зна,
Под осмјејком својим што их кријем туди.

Тек ти, моја мила, у том ведром см'јеху,
Скривена од св'јета распознајеш јаде,
У погледу, тобож спокојну и јасну,
Читаш љубав моју, немир душе младе.

И све свето, мило, што у срцу чувам,
Што браним од људи, све је теби знано;
Све ти читаш јасно што дубоко кријем,
И све влашћу твојом стоји оковано!...

* * *

(М. Ј. Љермонтов)

Не, тако силно ја не љубим тебе,
Није за ме сладост твојега блистања —
Ја у теби љубим своју младост мртву
И прошлост своју и дане страдања!

И каткад, када на тебе погледим
И кад пред тобом у сјећању горим,
Тајанственим сам зан'јет разговором —
Ал' не са тобом, ја са срцем зборим!

Зборим с другаром својих младих љета!
Од тебе иштем другу слику красну,
Од живих уста — уста давно н'јема,
Од очи — огањ, штоно давно згасну!

Кинцалу

(М. Ј. Љермонтов)

Ја љубим тебе челични кинцалу
Хладни и св'јетли друже мојих дана,
Ђурђијанац мрачни ковао је тебе,
А оштрио Черкез за грозних мегдана.

Лилејина рука дала те је мени,
У знак успомене, на растанка часу,
Али крвца најпр'је не потече на те
Него св'јетла суза по теби се расу.

Кад на мени црне засташе јој очи
И дубоко тугом испуњене тајном,
Час дивотно мрачне, час ведре и јасне —
Ко оштрица твоја према огњу сјајном...

Дала ми те, да ми сапутником будеш
И вјечно ме сјећаш кроза бурне сате! —
Да, остаћу вјеран и тврд бићу душом,
Ко ти, хладни друже и челични брате!

Мостар.

ПАРАСТОС

— **Ан. П. Чехов.** —

У В-ској цркви, посвећеној пресветој Богородици, тек што је свршена служба божја. Народ се диже и крену сваки својој кући. Само се не хте дићи Андреј Андрејић, човек по изгледу интелигентан, који се бавио трговином у селу. Он се је налактио на десну певницу, и ишчекиваше нешто. Његово избријано, масно и храпаво лице, одаваше два са свим супротна израза: смерност пред тајном судбине, и тупа безгранична надутост према оном шаренилу од народа што пролажаше мимо њега. По што је била недеља, то се је кицошки обукао. На њему беше од сукна огртач, са жутим коштаним пуцадима, сиве чакшире и неке чизме, оне гломазне и здепасте чизме, које се вићају на ногама само у људи од положаја, и у људи мудрих и религиозних Његове лене очи беху упрте у иконостас, Гледа у давно већ познате ликове светитеља, па у црквењака Матвеја, који је гасио свеће, и у ђака Лопухова. који наглим корацима излиће из олтара носећи тутору просфору... Одавна он све то зна и познаје, као што познаје својих пет прстију на руци... Само му отац Григорије изгледаше мало необично. јер он. место да је отишао у олтар да свуче своје одежде, а он стао на северна врата, па срдито трепће својим густим обрвама.

— На кога он то само трепће? — помисли трговац. — Гле, и прстом зивка! Ено и ногом лупну! На кога он то.... света Богородице?

Андреј Андрејић погледа по цркви и види да је она већ са свим празна. Код врата их беше једно десеторица, али они беху леђима окренути олтару.

— Ама, дођи кад те зовем! Што стојиш, као кип,? — Зачу се срдити глас оца Григорије. — Тебе зовем!

Трговац погледа у румено, разјарено лице оца Григорија и помисли у себи, да се то мигање обрвама и зивкање прстом може и њега тицати. За тим изиће из певнице, па се несигурним корацима упути олтару.

— Како ти, Андреје Андрејићу, смеш дати, да се овако што чита о проскомидији? рече затим отац Григорије, срдито бацајући поглед на његово бледо лице.

— Па тако лепо.

— Дакле, збиља, ово записати сам својом руком?

И отац Григорије срдито приближи очима читуљу, коју држаше у рукама. А на тој читуљи, коју је донео Андреј Андрејић да се о проскомидији прочита, беше крупним словима написано;

„Помени, Господе рабу твоју, блудницу Марију."

— Јес, јес, баш тако сам записао, — одговори трговац.

— Ама, како си само могао, Андреје Андрејићу . . .

Трговац га гледаше са немим чуђењем, и помисли сам у себи, отац Григорије пре није тако сурово предусретао своје парохијане. Обојица заћуташе, и гледаху једно другом нетренимице у очи.

— Како си само смео тако што записати? — понављаше свећеник.

— Шта . . . кога то? Промрмља Андреј Андрејић...

— И ти дакле још ниси на чисто? повика отац Григорије, и у разјарености стукну корак назад, и пљесну рукама. — Шта је то у тебе на плећима: глава или каква друга ствар? Приносиш читуљу жртвенику, а пишеш по њој речи, које су и за најзабитије улице непристојне! Што вребаш очима? Зар ти не знаш, шта, управо, значи та реч!

— Да л' ви то мислите за реч „Блудница"? — промрмља трговац, трепћући очима. — У осталом Господ је благ, он ће опростити... па и из „житија" преподобне Марије Египћанке види се какву смисао имаде та реч... опростите.

Трговац хтеде у своју обрану навести још који аргуменат. али се, некако, збуни, и само што је рукавом брисао усне.

— Гле, како ти то знаш! пљесну рукама отац Григорије. — И јесте, Господ је опростио, — разумеш ли. опростио?— А ти се усуђујеш називати непристојним именом, па још кога! Твоју рођену кћер! Не само у свештеничким, него ни у световним списима не ћеш тако што читати И опет ти велим, Андреје: не треба мудровати! Да, да, не треба ту мудровати, братац! Кад ти је већ Бог дао здрав разум, а ти не знаш свесно да управљаш њиме, онда боље ћути...

— Али пречасни... опростите... она је била глумица! — Дрхћући проговори преплашени Андреј Андрејић.

— Глумица! Па нека је била не знам што, све се то после смрти треба заборавити, а не још у читуљу писати...

— Оно, тако је... одобраваше трговац.

— Ја бих теби одредио епитимију, проговори из дубине олтара ђакон, гледајући с презрењем на снебивајуће се лице Андреја Андрејића, — тада, знам, да би престао мудровати! Твоја је кћи била славна глумица. О њеној смрти и новине су писале...

— Што је све тако ... поче да говори трговац, — али ја опет оче Григорије, не заслужујем таке осуде... Ја оно записах вас ради ... да знате за кога се молите. У читуљу, знам, пишу разне називе. као: утопљеницу Пелагију, војника Петра, убијенога Павла и т. д. Па тако и ја учиних...

— Не, нема смисла, Андреје! За сада ће ти Бог опростити, а други пут боље пази. Главно је да не мудрујеш, него буди ка' и остали свет. А сад, метаниши десет пута, па одлази.

— Послушаћу вас, рече трговац, зарадовав се у себи што се ствар један пут свршила, па онда опет некако даде свом лицу израз важности и достојанства. — Десет метанисања? Него допустите ми, пречесни, једну молбу... Знате и сами да је она моја кћи, па сад ма каква да је била, све једно је то... па вас лепо молим, и опростите ми за то, да јој данас отслужите парастос. Допустите да и вас за то замолим, оче ђаконе.

— Е, та ти ваља! рече отац Григорије, свлачећи одежду — Та ти је хвале вредна! Хоћемо одслужићемо, с драге воље... Сад ћемо ми изићи, причекај мало.

Андреј се Андрејић смерно удаљи испред олтара, па онда некако свечано и тужно стаде на сред цркве. Црквењак Матвеј стави испред њега сто са колијивом, а за мало отпоче парастос.

У цркви овлада тишина. Само што се чује металан звук кадионице и појања... Покрај Андреја Андрејића стајаше црквењак Матвеј, примаља Макарјевна и њен синчић, сухоруки Мићка. Више никога нема. Ђак појаше јако, својим непријатним басом, али напев и речи беху тако тужни, да је трговца, мало по мало почело да оставља достојанство и да га обузима туга. Он се сећаше овога часа своје Маше... Сећа се, како се је она родила онда тек, док је он још био лакај у неке овдашње господе. Као лакај он и не опажаше, како је с дана на дан расла његова ћерчица. Тај дуги период времена, са које се је од ње развило грациозно и лепо створење, прошао је за њ неопажено. Васпитала се, као и сва слична деца, међу господском децом. У господе је научила читати, писати, играти, а он се није у њено васпитање пачао. Само кад је по некад ишао с њоме у шуму или тако што онда би се сетио да је она његова кћи,

па је учаше црквеним молитвицама и свештеној историји. И он је тада пред њеним очима био велики зналац црквеног правила и Светога Писма! Девојчица га је пажљиво слушала и на глас, за њиме, изговарала молитвице, а кад је почео што из историје да прича, она би се тада сва претворила у ухо. О жртви Аврамовој, о Содоми и Гомори. о страдањима Јосифовим, слушала је она не затварајући своје велике, плаве очи.

А кад је он после напустио лакајство и са оно мало уштеђена новца отворио у селу дућан, она је онда отишла са господом у Москву...

На три године пред своју смрт, дошла је оцу у походе. Он ју је једва познао. Била је то млада, развијена девојка и одевена са свим по варошки. Говорила је по књишки, пушила цигарете и спавала до пред подне. А када је Андреј Андрејевић запитао: чиме се занима, она одважно гледајући му у очи рече: „Ја сам глумица!“ То је негдашњега лакаја готово поразило. Маша поче да се размеће својим успесима и глумачким животом, али кад виде, да отац на све то само одмахује руком, ућута. Ћутећи тако, скоро не гледајући једно друго, проживеше тако пуне две недеље, до самога њенога одласка. Пред полазак, замоли оца, да шетају мало по брегу. Ма да му беше стидно. да у сред бела дана, на очима целога народа, шета, и то са својом ћерком „глумицом“, ипак јој је за то испунио молбу.

— Ала је ово диван предео! са усхићењем проговори она. Боже, ала је лепа моја домовина!

И ту се заплака.

— Овај предео само заузима места, ништа друго... помисли Андреј Андрејић, гледајући глупо у провалије, и ни најмање на појимајући ћерино усхићење. — Од њега таман толико користи, колико од јарца млека!

А она плакаше горко и жедно удисаше брдску свежину, баш као да је знала, да је не ће дуго удисати...

Андреј Андрејић поче да тресе главом, и да би угушио тешке успомене, поче да се брзо крсти...

— Помени, Господе! промрмља он, усопштују рабу твоју блудницу Марију и опрости јој вољнаја и невољнаја...

Непристојна реч и опет му се омаче са усана, али он то није ни опазио: оно што се стално увукло у његов ум. то не можеш ни клином а не саветима оца Григорија истерати! Макарјевна уздише и нешто шапће, а и сухоруки Мићка о нечем мисли...

— ...идјеже њест бољезан, ни печал, ни воздиханије“, — појаше ђак, заклањајући руком десни образ.

— Из кадионице струји сив дим и губи се по мрачним просторијама богомоље. Говоре, да заједно с димом, облеће по зраку и душа умрлога, а с њоме заједно и све беде и невоље, које су га у животу пратиле.

С руског: **Н—ћ.**

Троје зашто

Прича **Енрика Кастелнуова.**

Лепо летње вече било је, кад је сињора Малвина седела за малим столом у салону и чинила се као да је њено везиво тако много занима, да не може ни да свраћа пажњу на галантерије, којима је, ено већ по сата, обасипа капитано

Рајни. Наравно,... чим би капитано Рајни пробеседио и оно што се зове љубавна изјава, сињора Фуцели не би ни једног тренутка оклевала да устане с пуно достојанства и да му каже: Господине, ја сам поштена жена. А, разуме се, тим би се ствар и завршила, и то још једним призором од утиска. Јер седећи према огледалу, сињора Малвина имала би прилике, да се са пуно задовољства диви себи самој у мајестузном држању увређене кнегиње.

Али се чини да капитано Рајни, који службује у енжењерском кору, описаду претпоставља јуришу, и да му не пада ни на ум, да своме циљу дође насилним путем. Он иде напред корак по корак и применом свега свога стратегичног знања, труди се да опколи утврђење, које мисли да заузме.

За то сињора Малвина Фуцели, љупка гаравушпа од двадесет и пет година, и не налази никако згодног повода, да изрази своје осећаје пуне врлина и да каже своју чврсту одлуку, да ће своме мужу остати верна и ако је он грешник према њојзи. Разјарити се у незгодном тренутку значи за жену направити се смешном за навек.

А зар, ваљда, да замери што јој капитано каже, да је најлепша жена на свету. Таква уверавања, ма како да су претерана, ипак годе правој Евиној ћери, нарочито кад при том помисли на завист, коју би, кад би то чуле, осећале њене пријатељице. Или, зар, да сматра за увреду кад јој храбри официр најживљим бојама описује утисак, који је она учинила на њ при првом сусрету? Боже благи! Па на такве учтивости не може се ни одговарати неучтивошћу! А кад капитано говори о њеној укусној тоалети, о пријатност њенога духа, о лепоти њеног гласа, кад је уверава да је он, онако поред ње, постао други човек, да њезино друштво облагорођава њему душу и улепшава и подмлађује уобразиљу — може ли се од ње захтевати да пада у јарост? Сврх тога не треба никако заборавити — капитано је пријатељ, добар пријатељ њенога мужа! А зар да она нема обзира према мужевљевим пријатељима?

Разуме се, признајемо то, сињора баш почиње да мисли о томе, како се ова посета нешто одужила. Њу подилази некакав немир, који она не може да прикрије; почиње почесто да погледа к вратима, а ножицама тек немирно лупкара и креће. И на један мах њу обузима љутња проти онога, који није требао да је остави саму. Она се упита: Зашто не долази?

И капитано види да је она расејана, да чека некога, али је и сам знао врло добро ко је тај неко... и не тужи се. Чак сам с пуно усрдности каже, како једва чека да стегне руку свом драгом Ерминију.

Ова његова изјава требало би да ју је наљутила... али се она сад осмехује. Јер та је изјава заиста смешна. Замислите само, капитано седи већ пуна два сата само да дочека њеног Ерминија!

Капитано је неисцрпан. Таман да човек помисли да је он готов с разговором, и да је казао све што је знао, кад тек он почне изнова, а, обешењак, умео је увек свом причању дати изглед новине. Због тога сињори Малвини не остаје ништа друго, но да у себи призна, да нико од људи, који су јој се до тад удварали, није се разумевао у таквим љубазностима као капитано.

Па, ипак, њој један унутрашњи глас говори: У толико горе; у толико горе.

Сињора Малвина опет погледа вратима и промрмља тихо, кроз зубе: Зашто не долази?

На један мах паде јој на ум да је у соби врло топло, па баци везиво на сто и оде на прозор.

Нема сумње да је заиста у соби било врло топло, али није добро што и капи-

тано потпуно дели њено мишљење, па и сам дође на прозор.

На пољу дивна млетачка ноћ, једна од оних, чијим чарима није дорасла ничија кичица, ничије перо. И заиста, драги читаоче, ако ти будем рекао, да је ваздух био мек и благ; да је мјесец сјао на чистоме небу без иједног облачка и да је посребравао лаке таласиће у Великом Каналу, расипајући фантастичну светлост на тајанствене гондоле, да је за тим, просветљавао лепо велики свод моста Ријалто и додиривао сводове мраморних палата а на обалама Карбол и Дел Вил био толико раскошан да сте, као на дану, могли познати људе, који су туда ходали, и кад бих до краја, поштовани мој, побројао све те лепе ствари онда би ми, у најбољем случају пошло за руком, да те, приближно, упознам с положајем Фузелијеве куће, али ти, тиме, не бих посредовао ни један једини од оних многих утисака, које ове чаробне ноћи урезују и у срца најпозитивнијих створења.

Не треба се, дакле чудити ако капитанова речитост узме топлији и страснији тон, и ако он, напослетку, замоли љупку домаћицу да му допусти да сања, ништа друго до да сања како се сад, у овом часу, сам с њом, вози у лагунима, у гондоли, чији баркарол само лагано и неосетно додирује веслом воду, да не би нарушио хармонију овог божанственог ћутања. — Тај сан не може се никад обистинити — он то зна — али је и сама замисао тако слатка, да јој равне нема.

Синьора Малвина премишља како мужеви не говоре никад тако љубазно и лепо. За тим налази да је ту на прозору још топлије него ли у соби. Јер наслон није широк и капитанови лактови додирују њене, а док он говори, њене образе загрева његов дах. Она одлази с прозора и седи за мали сто. Тада се поново поче питати: Зашто не долази? Зашто не долази?...

Баш у том тренутку пламен у великој модератер-лампи поче да лелуја и да цркће — хоће да се угаси.

— Ах, молим Вас допустите мени! — повика капитано и притрча те заустави синьору да повуче за звонце. — Оставите ви то мени. Лампу треба само мало увртнути, да би уље могло да сиђе.

Ту операцију изведе капитано с таквом виртуозношћу да се лампа, пошто се пламен за тренут залелуји, на један мах угаси и соба се напуни димом.

— Браво! Брависимо! Синьора Фузели викнула је то, мало шалећи се, мало срдито. — Што сад нисмо са свим у помрчини, треба да благодаримо месецу...

То изрече па свом снагом задрма звонце.

Али пре но што од послуге и могне ко доћи, капитано Рајни, кога застићена месечина само више храбри, љуби јој страсно руке и шапатом говори речи, које јако личе на љубавну изјаву, и које би синьори могле дати пуно право да изговори ону поносну фразу, коју је смислила већ одавно: „Господине, ја сам поштена жена!“...

Али ко још не зна како је само трун труни довољан на да обеснажи човекова начела?

Синьора Фузели претпостављала је, да ће она изјава, ако се до ње у опште дође, доћи у околностима моралног осветљења. А ова сцена према месечини затече је сасвим неприправну. На онда... баш у тренутку, кад би она хтела да изговори ону одсудну и поноситу фразу, отвориште се врата и собарица се појави на прагу.

— Лизета брзо!... Синьора је то изрекла прилично узбуђено. — Та, Лизета, нећеш никад научити да лампу спремиш као што треба. Погле, угасила се... Носи је брзо и донеси другу запаљену. Али брзо, похитај!

— Извините сињора — рече собарица узимајући лампу опрезно — али лампа мора да је брзо заврнута... јер се уље пресипа... погледајте само.

— Ах, јест, ти ћеш ми још рећи да је ја сама треба да удесим... Хајд брзо и не губи време брбљајући...

Непристрасан читалац признаће ми, да би и сама Лукреција, кад би овако говорила са собарицом, морала да изгуби нешто од свог величанственог поноса. За то се читалац неће ни чудити ако је при повратку собаричином сињора Фузели пре склони да благом добротом а не строгошћу изведе капитана на прави пут. Ма и опет ни ја се сам не бих радо упуштао у тачно казивање, колико је овај њен благ поступак имао дејства. Морам, пак, приметити само толико, да се одмах за тим дражесна сињора Фузели, сетивши се свога мужа, није питала: Зашто не долази? већ „Зашто не дође?“.

Од прилике месец дана доцније, можда дан пре или дан доцније, сињора Фузели седела је, као обично, за малим столом и везла опет покрај велике модератерламне, која је сад опет постала паметна и горела лепо и мирно. У салону је још један господин, али то није капитано Рајни. У извесном погледу тај човек је права противност Рајниу. Он је још млад и није ружан, али не показује ни трага од студије уметности да се допадне, а још мање износи на пазар ону окретност, којом се тако одликује тај храбри енжењерски официр. Тај шевалерек господин седи у соби под шеширом, пуши, наслонио се обема лактовима на мали сто, метнуо главу у шаке тако, да му се лице мало и види, и чита помно „Gazetta“, прекидајући тишину само кад му се прохте да управи каку замашну псовку мувама, које му досађују пецкајући га.

Више је него јасно, да се тако може понашати у салону само домаћин, као што је посигурно, да се тако може према једној дами понашати само муж. И, — Боже ко то још не зна? — Од сто случајева у двадесет је муж најтрапавији човек, кога једна жена има задовољство да може видети у својој близини. А сињор Ерминио Фузели, који је пре неколико година постао муж сињорине Малвине, не прави изузетак од горњег правила.

Али стим није речено све... Три четири месеца после свадбе сињор Ерминио почео је поново живети по бећарски, а прва поново у живот уведена старинска навика била је, да је вечери проводио ван куће. Неко време у почетку, он је, изгледа и форме само ради, улазио под шеширом, са штапом и цигаром у салон, и питао кратко жену: „Хоћеш ли да изађемо?“ Она, знајући да је он пита само форме ради, одговарала је са не. А она је то опет чинила, да би само, кад остане сама, имала шта више разлога да се горко исплаче очајавајући са своје брачне среће.

Па и те вечери је, полазећи у свој клуб, сињор Ерминио само застао у салону, само што већ одавно и не сматра за вредно труда да поставља жени оно академско питање: „Хоћеш ли да изађемо?“ А сињора Малвина гледа сад на те ствари са више философије но што је некад чинила, и не плаче више кад остане сама.

У осталом... те вечери о којој је говор, какав пакостан посматралац могао би још погађати, да сињора Малвина жели да остане сама. Јер заиста, увек кад год подигне очи с рада, она их, крадом, управи часовнику, који је био на мраморном појасу пред огледалом, а ногама немирно тапка испод стола... исто онако као пре месец дана за време посете капитанове, која се била необично отегла.

А кад одмах за тим изби већ десет, нестрпљење сињоре Фузели постаде још очевидније. Она устаде, поче да шета по соби, па онда приђе прозору. При том једва одолева да јој преко усана не пређе једно треће зашто: „Зашто не иде?.

Напослетку, хвала Богу! Сињор Ерминио једва се реши да устане. Он остави на страну новине, зену, протегне се, па устаде.

— Узми кишобран — рече сињора Малвина. — Почиње да пада киша...

— Заиста?.... Готово бих хтео да останем код куће....

— Зар због неколико капи кише? Ах, ови људи! — узвикну сињора Малвина. Њу је необично узнемирила његова намера.

— Не због неколико капи кише, — одговори њен муж запаливши цигару, која се била угасила. — Али, већ је доцкан... па онда — додаде он посматрајући пажљиво жену — мени се чини да ће ти бити мило ако једном проведем вече поред тебе.

— Дабоме.... промрмља сињора Мелвина — дабоме!...

После неколико тренутака чу се како неко с поља, повуче за звонце.

Собарица, која није умела добро да сакрије ироничан осмех, уведе у салон капитана Рајнија, који се и Бог зна како радовао што код сињоре Малвине може да поздрави и свог драгог Ерминија. **Св. М. Ј.**

Из „Дјетињства Александра Сергијевића Пушкина“

од **В. П. Авенаријуса.** С руског превела **В Иванишевићева.**

— НАСТАВАК —

На лекцији њемачког језика, Гурјев, који слуха није имао, стаде ту пјесмицу у себи мумлати, затим право упита Хауеншилда:

— А јесте ли чули, госп. професоре, нову пјесму вашег земљака Шилера?

— Какву?

— Ево чујте. — Гурјев отпјева гласно.

— Како ви то смијете! стаде на њ викати професор.

— Зар ово није Шилерово? упита невино Гурјев. — Мени се клео Кјухељбекер свима његовим њемачким боговима да јест.

Гурјев се знао улизити разреднику Пилицком, па га је посљедни волио. За то му Хауеншилд не рече ништа, него слеже раменима и обећа, да ће му метнути у владање двије оцјене мање, а свима нареди да се чувају јер ће други пут зло бити. Послије неког времена Гурјев се опклади са Пушкином, да посљедни не ће смјети пред Хауеншилдом отпјевати ону пјесму. На идућој лекцији Пушкин је стаде полако пјевати. Хауеншилда као да оса уједе, скочи са столице и грозним погледом прегледа ученике.

— Ко је то опет? Ви Гурјев?

— Не, ја нисам.

— То се зна да сте ви, и бићете данас на хљебу и води.

— То ја нисам — рече плачно Гурјев — и знам ко је, могу вам казати.

— Шпијуне! — рече са презрењем Пушкин и устаде на ноге.

— То сам ја, госп. професоре.

— Та то сам знао: или ви или Гурјев. Оба ћете данас јести само хљеба и воде, а сад напоље из разреда обадвојица.

— Изидите, изидите, нечастиви! запјева у хору вас разред.

Професор стаде у очајању махати рукама и остави свију без трећег јела за ручком. Казне лице-

јиста дијелиле су се на четири степена: прва и најлакша казна била је, кад би ученици раздијелили од осталијех и сјели за „црни сто“; друга — написали би му крупно име на табли; трећа — оставили би их од 1—2 дана на хљебу и води; и четврта, најтежа — затворили би их на само у какву мрачну собу.

Са овом посљедном казном упознао се једном и Пушкин, а ево како:

Ученици су морали, као што је већ речено, говорити вазда на њемачком или француском језику, како који дан. Да би они говорили тако и кад нема с њима старијих, проф. Пилецки измисли овај начин: у јутру би једном од ученика дали биљет, и овај би морао предати биљет другоме ученику, ако би га ухватио да руски говори, други би га предао трећем, трећи четвртом и т. д. У вече у кога би се нашао биљет, тај би био кажњен за све.

Али би се чешће догађало, да у вече не би ни у кога било биљета, а кривца нису могли наћи. Кад год би се опет догодило, да би биљет до 5 сати био у шпагу онога, коме је дат, али после 5 сати, међу ученицима бивало би право тровање: за неколико минута биљет би прелазио преко десет рука и најпошље би га кријући тиснули у шпаг каквом вјетрогоњи, као на пр. Кјухељбекеру. Кад би се посљедњи сјетио, шта је у ствари, па би хтио предати биљет ономе који код њега говораше руски, онда би га сви опколили с ријечима:

— Шта, шта Кјухља? Зар хоћеш и ти да шпијуниращ? Ми нећемо биљета, ето га теби. Нећемо!

Тако би биљет остајао у доброг Кјухељбекера.

Једанпут бјеше дан, кад су морали говорити француски. У јутру биљет дадоше „француzу“ Пушкину. Како ли се зачуди Пилецки, кад у вече нађоше биљет опет у џепу Пушкинову.

— Ово је за ме права загонетка! — рече Пилецки.

— А он, Мартине Степановићу, није никоме ни давао биљета! рече смијући се Гурјев.

— Шта? није никоме давао? Је ли то могуће?

— Јест, могуће је — потврди Пушкин.

— Како то? Зар нисте никога могли ухватити, да говори руски.

— Могао сам ухватити, али управо нисам нашао за потребито.

— Како? поновите!

— Он је може бити биљет заборавио — хтједе га сад оправдати Гурјев.

— Ви сте Гурјев добра срца то ја знам — рече своме љубимцу Пилецки. — Сад ћемо све дознати. Поред свију мана, Пушкин није лукав, него искрен, па ће нам он сад право казати, или је заборавио биљет, или га је намјерно оставио код себе.

— Намјерно, то признајем — рече дрско Пушкин.

— Ви дакле нећете да се владате по нашијем лицејскијем законима, нећете да слушате старије?

— Ако је моја дужност — да будем Јуда — издајник мојих другова, онда је ја нијесам у стању вршити — рече он поносно.

— Браво, Пушкине! зачу се нечији глас.

Пилецки се брзо окрену: то бјеше Пушчин.

— Леонтије! викну он послужитеља — води ову господу на

24 сахата у затвор. Однијећеш им тамо хљеба и воде.

Њих се двојица пријатељски погледаше и пођоше.

Наједанпут устаде један од најмирнијих и најпослушнијих ученика, барон Дељвиг, па се смјерно обрати разреднику Пилецком:

— Ја сам, Мартине Степановићу с њима једног истог мњења, па ми дозволите, да идем и ја у затвор.

Пилецки се зачуди:

— Ви сте се, драги бароне, до сад одликовали у владању, па сад за њима пристајете само по доброти срца...

— О друговање, што си ти! рече Гурјев. — Та они су Мартине Стјепановићу све троје — пјесници!

Пилецки га помилова по лицу.

— Ађутантићу мој! — рече он. — Може бити, да ће се међу осталима наћи још пјесника?

— Па ето, Кјухељбекер, рече ађутант.

— И ја сам пјесник, и истог мњења — потврди Кјухељбекер.

— Дакле и ви желите суха хљеба и водице.

Гурјев од задовољства готово стаде хрзати:

— Браво Кјухља! Живио славни пјесник!

— Велик ли је гад ови Гурјев! изрече се и Илићевски. — Предлажем вам, господо, да нико више с њиме не говори.

— Та ово је неки здоговор! викну разредник. — И Илићевски ће у затвор.

Посљедни се смјерно поклони:

— Како хоћете! А ево још Корсаков жели у наше друштво.

Пилецки се окамени од чуда. Добри и паметни Корсаков, који ни воде није у стању замутити, па и он!..

Бог зна како би се све ово свршило, да не уљезе главни директор лицеја Малиновски. Он је са врата слушао сву посљедну сцену.

— Ви, Корсаков и Илићевски, исто пишете пјесме? бјеше му прво питање.

Снуждено лице и глас доброга Василија Теодоровића учини много виши утисак на лицејисте, него пецкање и неправда разредникова.

— Јест и ја пишем пјесме — прошапута поцрвенивши Корсаков.

— Значи, Мартине Степановићу, да главни узрок њихове непослушности није каква зла циљ, него, тако рећи, слога њиховијех осјећаја, једнако расположење душевно. Али то ништа не смета пјесницима, да одлеже казну у затвору, јер су били непослушни. А што се вас тиче Гурјев — рече директор разредникову ађутанту — ви сте, како видим, врло покварено дијете.

— Он, је врло добро дијете, само је мало жив — стаде Пилецки бранити свога љубимца.

— Опростите, Мартине Степановићу, али се ви варате. Ако њега другови избјегавају, то је хрђав знак. Увјерен сам, да Гурјева сад није било, не би се ово ништа догодило. Он је заслужио исту казну само што неће бити с њима заједно, него насамо у школској соби.

Гурјев почне гласно цлакати.

— Смилујте се, опростите! молио је он. — Не затварајте ме самог...

— Боји се буке! рече с презрењем Илићевски — ми вам сви, Василије Теодоровићу, срдачно захваљујемо, што нас од њега растављате.

Чујете ли, Гурјеве? Глас народа — глас божји. А да вас у мраку

није страх ужећиће се лампа. Сви узмите капуте, јер је у затвору хладно.

Ти, Леонтије, однеси им тамо столица, да имају на што сјести.

Лицејисти пођоше у затвор. На степеницама сретоше млађег Малиновског, сина директорова, који вечераше у оца, па није присуствовао при описаној сцени.

— Гдје ћете тако касно? чудио се он.

Они му све испричаше.

— Ох, тај проклети биљет — рече он. — Оцу се није никад допадао, него само Пилецком. Не плашите се, ја ћу учинити што могу, не би ли вас пустили.

— Молимо те.

— Што могуће учинићу. До виђења!

И процесија крену даље.

Они уљегоше у мрачну и влажну собицу. Неко су вријеме сви шутили — било им је као у гробу. Али на свијету је и смрт красна, вели пословица. Један се полако насмија и за час у гробу се стаде разлијегати кикот шесторице мртваца.

Зар ћемо овако читаву ноћ стајати? отпоче разговор Пушкин. — Изволте милостива господо сјести, будите комодни као код куће.

„Милостива господа“ смијући се сједнуше, и у сједању неко се тукну главом с Пушкином, па хукну.

— На младу је, зарастиће! тјешио је Пушкин. Јесте ли сви сјели?

— Јесмо.

— Е дакле, сједница се почиње; спавати се овако не може, па онда хајдемо кратити вријеме причама. Пристајете ли?

— Пристајемо.

— Ко ће почети?

— Ти си Пушкине ово смислио, па ти и почињи, рече Илићевски.

— Добро. Само док се смислим... А да! Је ли ко год чуо за Абрама Петровића Ханибала?

— Јесам ја — рече Илићевски. Он је био прости арап, па дослужио до ђенералског чина.

— До ђенерал-аншефа и андријевске звијезде! рече Пушкин. — Али он није био прости арап, него царске крви и потомак знаменитог африканског војсковође Ханибала. Кад му је било 8 година, нападну на њих бијели ђаволи. Заиста господо, ми кажемо да су ђаволи црни, а они опет, да су бијели. Дакле ти бијели ђаволи нападну на њих, неке убију, а неке заробе. Међу пошљеднима бјеше и мали Ибрахим. Њега одведу у султанов двор. Ибрахим је био дивна стаса и љепоте, видјело се, да је од царске крви. Зато га руски посланик купи у султана, а неки кажу, да га је просто украо из двора. Посланик га пошаље на дар цару Петру Великоме у Петроград. И цар га јако заволи, па га покрсти, и тако наш арап прије̂ће у православну вјеру. Петар му је био кум, па назове своје кумче Абрам Петровић Ханибал. Абрам се при двору васпитавао, па својом бистроћом и марљивошћу, задобије толико љубав цареву, да је и дан и ноћ био с њиме заједно. Често би га пута Петар ноћу будио:

— Арапе!

— Шта изволите?

— Устани, дај ми свијећу и таблицу!

Цар је на табли у брзо записивао мисли, које би му ноћу пале на памет. Написавши, он би опет дао арапу таблу.

— На објеси, па хајде спавај.

Сигурно се Петар не би никада растао са арапом, да Абрам Петровић није показао особиту способност за математику. За то га пошаље у Париз да се тамо изучи. У то вријеме настаде рат Француза са Шпањолцима. Врући африканац не устрпље, него се без царева питања уписа у француску војску. У рату задоби опасну рану у глави, да једва жив оста. Сви паришки салони били су пред њим широм отворени: није шала посинак царев, рањен, арап, па још и африкански принц! Наравно оваки успјехи завртише мозгом нашем Абраму: он не гледајући на поруке Петрове не хтједе натраг у Петроград. Једнога дана он доби од Петра писмо, па се јуначки препаде, јер је знао, да су са царем шале опасне, а кад тамо а Петар у писму даје арапу слободу, да он може гдје хоће живити или у Петрограду, или у Паризу. Оваква очинска љубав дирну Абрама Петровића, те одма отпутова у Петроград. На пошљедној станици он срете цара, који му бјеше изишао на сусрет. Цар се веома обрадова своме арапу. У двору их срете царица, са двјема кћерима. Петар, смијући, се, престави Абрама старијој кћери лијепој Јелисавети.

— Ено ти Лиза арапчића Ибрахима, који је некад крао из моје баште јабуке и теби доносио.

Вазда је Петар својој кћери препоручивао арапа, а на смрти остави му 2000 дуката. Његова кћи није одма ступила на пријесто него њени непријатељи Меншиков и Бирон. За Абрама наступише црњи дани: Меншиков га посла у Сибирију да тамо живи, а кад Бирон стаде господарити, посла га за Урал. Абрам се крijући провуче у Ревељ, ту се и оженио са њемицом Христином фон-Шебеаг. Кад је ступила на владу Петрова кћи Јелисавета Петровна, тек се онда Абрам врати у Петроград. Овдје му се срећа насмијала, јер он постаде и ђенерал-аншеф. Умро је у 92. години. Оставио је иза себе своје дјеце, унучади и праунучади од којијех, милостива господо, ви једнога видите пред собом!

— Шта? Је ли могуће? Ти Пушкине да си праунук арапа Петра Великог? чудили су се другови.

— Јест и по правој лози — дичио се Пушкин. — Син Абрамов. Осип Абрамовић Ханибал оженио се рускињом, а њихова кћи, Надежда Осиповна Ханибал — моја мајка — удала се за Сергија Лавовића Пушкина.

Дакле и ти си нам неки африкански принц, рече Пушчин! Честитам, ваше височанство!

— Честитамо, честитамо! весело подухватише остали, рукујући се у мраку са ново оглашеним принцем.

— С тога си нам ти тако црнпураст и коврчаве косе — рече Пушчин.

Нечији кораци прекидоше даљи разговор.

Кључ се у брави два пута окрену, врата се отворише — а наши тамничари и нехтијући зажмурише од изненадне свјетлости.

— О, како сте ми, ваша благородија! рече Леонтије Кемерски, носећи им 6 часа чаја и разних слатких колача.

— Е за ово ти велика хвала, наш добри, наш драги Леонтије! радоваху се лицејисти.

— Немојте мени зафаљивати, него вашем другу Малиновскоме, који је ово у оца измолио.

— Живио отац и син! викну Пушкин.

— Ја господо ово пијем за здравље Гурјева — рече Дељвиг — да не би њега ми се не би овако лијепо вечерас провели.

— А баш, Леонтије, однеси и њему јаднику један чај, рече Пушкин.

— За њега се господо не бојте, има по сахата, да га је разредник Пилецки пустио.

— Ето ти на — рече Иличевски — а ти га још Пушкине жалиш. Али само какав је тај Гурјев, ево са извана обучен, налицкан, намирисан, прави херувимчић, а душа му је црна, да не може бити црња.

Та оставимо Гурјева — рече Дељвиг. — Него хоћете ли, да вам ја причам нешто истинито из мога живота?

И млади барон стаде причати о рату 1807. г. у којем је он, као бајаги, присуствовао, пратећи неког свога рођака. Његова прича, тако је била занимљива и тако обасута разним потанкостима, да су му другови готово вјеровали. А стари Леонтије, који је заиста био у томе рату, само одушевљено потврђиваше:

— Јест, то је истина. Бога ми, све то је тако било.

Па кад виђе празне чаше почеше се по затиоку и рече:

— Ух, како ми је жао што морам ићи... Бањушка бароне, не причајте молим вас даље, него сјутра ћете довршити и мене, старца зовнути.

Његова молба би уважена, Дељвиг није даље причао... Кад у јутру уђезе Пилецки, он нађе наше тамничаре у разним позама. Четверо спаваше сједећи на столицама и ослањајући се један на другог. Пушкин спаваше у једном углу опруживши ногу а на тој нози лежаше, као на перушини, глава Кјухељбекерова, он се бјеше пружио колико је дуг и широк, па гласно хркаше.

Једва их је Пилецки пробудио. они само клепћаху подбухнутијем капцима.

— Чуо сам, да сте се лијепо проводили? Причали сте разне приче, је ли!

— Па зар се и то не смије? упита Иличевски.

— Не само да не смије, него је то нешто врло лијепо. Још кад би ви те приче записивали, па један другог критизирали... Шта видим ви још спавате и не слушате ме? Идите умите се хладном водом.

Тако се сврши њихов први затвор. Сјутри дан зовну Дељвига директор, да му исприча своју причу, о којој му је Леонтије јавио Дељвиг му по реду исприча.

— И све је то заиста било? сумњаше Малиновски.

— Јест, било је! сасвим хладно потврди Дељвиг призна друговима, да он прича није ништа друго, него плод његове фанатазије, али да му је тешко било то признати омиљеноме директору, који га је са великом пажњом слушао.

— СВРШИЋЕ СЕ —

АЛЕКСАНДАР ДИМА

од **Франциска Сарсеја**.

Често се дешава да човек у часописима и новинама читајући оцене, које се тичу каквог славног дела такође од славног писца, наиђе на са свим стране критике које су славне са свог особитог садржаја и финоће укуса. Често се пута

изненађујемо њиховом појавом, ценећи дело или човека о коме говоре, а постављајући се на тачке, са којима се не примећујемо.

Ове оцене не посматрају ствари у разним погледима, већ их гледају чак и другим очима. Придају особиту важност таковом детаљу који нам и не пада у очи, или пролазе и не обрћући главе поред места, која у нама стварају страх и ентузијазам једном реченицом Алфреда де Мисеа: Ми нисмо толико дрски, да сами будемо такови.

Убеђење, да ја не могу мислити као један Немац или Енглез, чини да ја осећам неку непријатност и устежем се, кад пишем у једном часопису, који је приступачан колико француима толико и нашим суседима преко Рајне и Ла Манша, о славном човеку, који ће потражити Молијера и Шекспира, остављајући нам неколико својих дела, која ћемо сматрати као савршена.

Прво и најсјајније дело по мом мишљењу, које ће најдужи век имати јесте: Госпођа с камелијама. Али како се треба изјаснити оним личностима, које се нису као ми уживели у фамилијарност француског позоришта а нарочито савременог позоришта? — Једном од оних заслуга овог славног дела која нас је најјаче дирнула.

Кад се је појавила „Госпођа с камелијама“ Скриб и његови ученици владали су комедијом и водвиљом а са друге стране: Фридрих Сулије, Бушарди и Дима — отац, владали су драмом и мелодрамом.

И једни и други ученьаци слагали су се у једној тачки: да је радња господар у драмској вештини; да се комад цени нарочито по вештим комбинацијама, које се стичу једна против других, образујући позоришне утиске; а да би се дошло до онога што се зове ситуација, дозвољено је било чак занемарити све остало, као штудирање страсти и карактера и тачно посматрање средине, где се догађаји збивају.

Позориште беше тада скуп услова, који пошто их сви беху примили, истављаху се писцима са таковом јачином као некада правило тројно. Нико није ни мислио да их дискутује јер то беше аксиома, без које није могло бити успеха.

Ова истина беше толико укорењена да Дима — син ммађаше особиту муку док му примише „Госпођу с камелијама“ и дозволише да се представља.

Сад се мислило да је то дрскост, која је заплашила у почетку критичаре а напослетку и управитеља.

Било је нечега таковог, јер није било још допуштено до тада да се може приказивати једна блудница у сцени нарочито да би се учинила симпатична. Али за директора Видвиља, за вештаке, за људе који су разумели позориште и имали комад у рукама пре но што ће се представљати то не беше озбиљна и стварна примедба. Само се критика могла тим позабавити. Оно, што их је плашило, и и од чега им се кожа дизала на глави беше незадовољство према облику и реду, који беше нов. Овај млади човек није се ни најмање збунио правилима и условима, које не познаваше. Он их није могао одбацити већ их је игнорисао.

У двадесетој години срео је он Маргариту Готје и био је заљубљен, трпео је плакао. На послетку беше одвојен од ње; — она беше умрла. Он је пренео ову живу и жарку историју у сцену са свима детаљима свакидашњег живота, којима је био окружен у животу, не сумњајући никако да ће их приказати у радњи и означавајући карактерне црте споредних личности обнављао је јачину позоришта и створио револуцију.

Нико није ништа сумњао пре прве представе. Сутра дан после прве представе, цео свет је сазнао за инстикт који је био нова оријентација у драмској ве-

штини. „Госпођа с камелијама“ скинула је вео у који је зашло савремено позориште. То је начин заслуге, који је цењен у првим даним нове ере.

Ко дакле данас рачуна на Сида да је прославио Херојску трагедију, на Андромаху, да је једном одлучном цртом трагедија Корнејова скренула ка психологији?

После извесног времена, док је револуција ишла својим током и завршена, дело, које га је бацило није било више чудновато по својој унутрашњој заслузи; — заборавило се на услугу, коју је оно учинило.

Страници, чија вештина нема истих погодаба као наша, не могу се одушевљавати смелошћу коју треба развити па да се ослободе тога недостатка. У комаду, они не виде и не могу видети ништа друго до комад.

Госпођа с камелијама их очарава као и нас, пошто је она двопев љубави младе праве и страсне. Има предмета који су вечни; тако: Дафнис и Клое, који постају Павле и Виргинија, двопев љубави која се игнорише, такође Ромео и Јулија двопев љубави чисте и светле; Георгије и Манон Леско које прате Арманд и Маргарита, чија је љубав грешна, и коју закони и пристојност социјална осуђују, али који се љубе будаласто до — смрти.

Сећам се времена, кад је Госпођа с камелијама у инглеским позориштима сматрана као неморална. Право је навести штогод и данас о томе. Инглеска песма попустила је са своје озбиљности и критика је разумела, да велике и страховите страсти не трпе у заједници мртве примере. То су вам изузеци. Г. Брунетијер рекао је једном приликом да је велика љубав ретка на земљи но и добар геније. Заиста има истине у овој изреци. Страст у овој тачки интезивности и јачине није више за људе, који у њој гледају призор и диве му се једино из сажаљења. Никад човек не мисли на зло кад плаче и брише очи. Госпођа с камелијама, жртвујући се срећи човека кога љуби и умирући са овом жртвом, учинила је за пола века да је у свима земљама пошла бујица суза, и има још доста изгледа да поток није пресушио.

Генерације које ће доћи после нас проливаће сузе (до данас) што се неће више никад десити, да песник, узимајући исту тему, подигне нову музику у вечни двопев. Треба много за то што ја велим и за то ја говорим полако, па мало и у страху кад кажем: Дима није песник, он има израз праведан, светао и чист, он није крилат нити пак колорисан. Сећам се још увек да је госпођа Сара Бернардова причајући једну од приповедака његових постајала са свим меланхолична изостављајући два члана из једне фразе, а кад сам ја запитао за што је она тако слободна у том тексту рекла ми је:

— „Шта хоћете?“ — Пасаж је нежан — поетски. — Дима је се збунио споредним детаљима који се продужавају као фразе и кваре пријатну звучност. Ја их одбацујем и то није моја погрешка.

Но то није заиста ни његова погрешка. То је оно код Диме, — недостатак осећања и укуса чаробне поезије. Он пише весело а кад кад и снажно, и све његове речи пролазе позорницу, све забављају или освежавају човека; а нико не гледа свете пределе. У овом погледу је лошији од Молијера и Шекспира, с којима је једнак у другим стварима.

Госпођа с камелијама је дуго провела док је постала облагорођење блудинце и мислим, да је то само идеја, која је побудила осетљивост и пребацивање енглеске критике.

Говори се да су: Олимп од Емила Ожјеа и Марко од Баријера праве противности Маргарити Готје Диминој. Истина је: да никада писац није мислио да извуче блудницу из блата и да је постави на чврсто подножје. Он је био са свим противан њој и погазив социјалне услове,

показао је да се и сам његов наслов слаже да она умре само као покајница. У ствари Госпођа с камелијама је дело пуно високог морала.

Госпођи с камелијама следује Дијана де Ли која није дело интернационално — о којој нећу овде говорити — и Покварен сталеж.

Игноришем да је ван Француске имала среће. Она је по извесним местима париска, а при том композиције врло мудре и лепог распореда. Радња се развија са свим логички, личности су тако живе да је немогуће ова велика својства не истаћи свачијем дивљењу.

Успех покваренога сталежа је био нечујан и Дима га је поделио господарима савременог позоришта. Знало се је да је откривен нов свет, и да је описујући тај сталеж створио у неку руку и ново име.

Да ли сте кадкада били задовољни због каковог лепо изабраног имена, које представља неку идеју уображења људског, где је се она пређе појављивала? Тако је то и са комадом Марсела Превоа „Покварене женске", које је публика лепо примила и која треба да заблагодари за то само наслову пишчевом, кога је он тако срећно употребио за ту идеју. Дело не спада по мом мишљењу у први ред а рекао бих чак да се не може уврстити ни у други ред. Али име „Покварене женске" карактеришу најправеднији и најживописнији изглед начина и говора који се највише цене у васпитању младих девојака. То је срећа у имену, која је била кадра да за четири месеца одржи комад на позорници, и ако није никад био ремек дело.

Моралисте се буне и вичу на притежање позоришно овог света, који живи на крају правог света и који је Дима назвао „Покварени сталеж". Од Гимнасије и Водвиља дошао је до комедије француске, у коју је Димин комад учинио триумфални улазак. Данас такав покварен сталеж — свет, као што га је Дима видео и оцртао не постоји више у стварности, но су то само границе, које га одвајају од правог света, док сами баријери, који бране још тај ниски и гадни свет мало по мало ишчезавају. То је општа мешавина, коју је Дима спремио и тако рећи потпуно уредио, те је с тога његов утицај на наше обичаје постао огроман.

Будите сигурни, да ни „Каваљери" Лаведанови, ни „Љубавници" Мориза Донеја, ни „Клешта" Павла Хервија не би ушли у позориште да Дима није тако нагло отворио врата свом комаду „Покварени сталеж". Може се, с драге воље радовати оваквом резултату или га чак и оплакивати, али када што куди и хвали треба знати да је човек, који је тако дубоко потресао обичаје свог века, човек господар.

Покварени сталеж — свет има још и ту заслугу, што је он потврда нових поступака, помоћу којих је Дима у Госпођи с камелијама обновио позориште. Дима је у првом свом делу отпочео употребљавати их готово несвесно и нерасудно, но он је знао да је то дело равнотеже и зрелости, и да он праведно ради. Знао је, водећи са особитом уме-ношћу целу радњу да је карактерише избором правих прилика поцрпаних из живота обичног, управо из средине у којој се и радња збива.

Но није то све. Покварени свет има још нешто важно, које и ако није ново ипак је овом приликом обновљено. Он је створио комедију (thése). Она је постојала за све време у нашем позоришту и она је произвољан плод нашег француског духа, који се радује да га окушава идеја морала или парадокс свију доказа, са леном појавом логике. Мудре жене, Тартифове, Мизантроп па чак и цело позориште Молијерово долази готово у ову врсту комедија. Изгледа да је тајна откривена и да ју је Дима пронашао у покваренom свету.

Теза му је била ова: једна изгубљена жена, грофица д'Анж или Сузана д'Анж

не зна колико духа, среће и спољашње сјајности од доброг васпитања треба да има, па да уђе у ред часних људи, који треба неумољиво дотле да затварају своја врата пред њом. С каквом је обилношћу и сталношћу Дима развио и израдио ову тезу! Цео комад носи на себи сву своју тежину на свом закључку, на овој крајњој тачки, после које се може писати као и геометри што пишу: c, g, f. d. Ова врста Диминих комедија заиста је жива и страсна теорема.

Свако доцније дело имало је по једну овакову тезу. Дима — његова јачина и слабост у исто време — хтео је да буде, ако не позоришним човеком оно бар моралиста. Он се је држао девизе старих комедија: castigat virendo mores[1]). Узео је дакле неколико моралних питања која су била расправљана у времену у коме је живео, дотерао их и подвео под драматску форму.

То је она сила, која распаљује полако страсти код савременика, кад им се говори о проблемима, који их занимају. Али је то с друге стране и слабост јер проблеми једанпут решени не интересују више генерације и важе за њих доцније само као археолошке спекулације.

Тако и Дима, који је ванбрачно дете задржао је дубоко у срцу осећање увреда, које му је предрасуда досудила да претрпи у детињству а за то је доцније на предрасуде и написао комад Ванбрачни син, кога смо гледали у последњој репризи у француској комедији.

Како је предрасуда скоро изчезла из наших појмова, тако ће ускоро нестати и из нашег законика, јер стари закони који говоре о уређењу породице остављају сада само рушевине своје. Ванбрачни син изгубио је од свог интереса, и кад га гледамо, изгледа нам да се Дима бори с ветрењачама.

Мислим, и ако немам за то сигурних докумената, да неколико његових комада по сличном разлогу и укусу личе на стране. Тако Дима је бранио у две репризе: Идејама Г-ђе Обреј и Дожзе, чудновату ову тезу: Кад млада девојка погреши то је у извесној мери погрешка целог друштва наравно, у место погрешке љубавника, који је био правичан и добар, али који ју је напустио. Сад се неко нашао да поправи ту погрешку узев матер за жену и у том случају ако буде имао дете да буде законито.

У идејама Г-ђе Обреј Дима има више логике а у Денизи више осећаја. У ствари иста је теза и у једном и у другом комаду.

— СВРШИЋЕ СЕ —

ОЦЉЕНЕ И ПРИКАЗИ

Песме Јаше Томића. Јаши Томићу, који је гласа стекао на политичком пољу, песништво је узгредна вештина. То је потребно нагласити, јер то се по самим његовим песмама не би могло одмах познати. Ј. Томић рукује стихом доста лако Запињање се неко опажа тек у његовим мало већим комадима (на пр. у Пилатовом легену). Његови стихови, и ако нису увек правилни, изгледају готово увек течни. Кад му треба, има он стил доста збијен, и ако му је сама композиција по неки пут приметно развучена. Шта више, и те идеје које он у своје

[1]) Критиковати живе обичаје.

стихове мене, баш су оне врсте које поетски облик неминовно потискују. Само тако кратко, и нарочито, тако збијено изражене, оне могу изгледати идеје. Кад би их човек поле хтео развијати, оне би се брзо показале шта су, — у највише случајева, проста игра речи.

Али, што је најглавније, Ј. Томић има духа. Каквоћа тога духа не мора се допасти сваком, али да га има, да он постоји, то је, мени се бар чини, неоспорно. У осталом, готово су све песме у овој збирци тако конструисане да га условљавају, да без њега, тако рећи, не би могле бити. Ево за што. — Што је Ј. Томић хтео, то је да у својим песмама извесне идеје изрази. Његове су песме, — из раније је познато, — тенденциозне. Неке су шта више дидактичне. То је толико тачно да се поједине његове песме, на пр. Прича о пацову, могу сматрати као праве басне. Друге се опет могу сматрати као пословице; треће као загонетке и т. д

— Идеје, дакле, које има, Ј. Томић не изражава непосредно. Он их облачи у приче, или, чешће, претвара их у слике. И томе погледу карактеристична је његова песма Прича о злу. Ту, да би нам показао како је зло у току времена узело на себе тако пријатан облик, да га је тешко распознавати, па следствено и избегавати, Јаша Томић се служи овом сликом. Зло је као камење. У почетку оно је било тако велико да су се људи све спотицали о њега. Они су истина онда због њега разбијали главу, али у једно оно падало тако у очи да је било лако „уклонити му се с пута". Данас пак камење се то смањило, углачало, постало сјајно, постало то што се зове драго камење. Људи га се сада не само не клоне, него га још траже и плаћају скупо. Или још камен се претвори у шећер, па га људи једу радије него какву здравију храну. Најзад од камена су се дигли споменици „многим тиранима, многом освајачу, многим нељудима", а споменици опет, у колико изазивају личну амбицију, постају опасни за опште благостање, и т. д. И т. д. — Налик је на ту песму друга једна, Жена, где се налази исто тако развијено упоређење између жене и воде. — Начин који је г. Ј. Томић изабрао да нам изнесе своје идеје, има једну добру страну. На име, олакшава му да дође до закључка до кога хоће. Да н. пр. није одмах изједначио зло са камењем, он би имао муке да докаже да је зло то које изазива нашу амбицију, или да се велики људи називају великим без зла које су починили. Овако, тај закључак не само да није било тешко извести, него се он управо намећао. Јер споменици који се великим људима дижу, граде се од камена. — У опће такав начин скида с човека дужност да доказује оно што тврди. У песми Највеће чудо, Ј. Томић се ограничава да каже, да је човек риба, а слобода вода. То је упоређење довољно па да нам буде доказана стара Русовљева поставка, да једино слобода представља природно стање. — Као што сви ти примери сведоче, Ј. Томић у место да доказује, своје поставке, просто их понавља, али самим тим што их у другом облику понавља, чини се као да их и доказује. — Ја противу тога немам ништа; напротив, ја налазим да се у поезији идеје само тако и могу изразити, али што сам рад приметити, то је, да се за такву једну операцију не изискује толико јака моћ резоновања, колико једна врста духовитости.

Што се тиче тенденције Томићевих песама, ево како с њоме стоји ствар. У својим првим песмама, Ј. Томић је био социјалиста. У овим сада, он истина не престаје протестовати, не престаје критиковати, али ти његови протести и критике добили су некако општији карактер. Они се не односе више само на овај друштвени ред, који сада постоји. Они се пре односе на саму људску природу која

остаје иста, па ма како се друштво уредило. Бар пороци које Ј. Томић најрадије „жигоше“, нису ни почели специјално капиталистички. То су они пороци који се од наше људске природе не могу раздвојити, који нашу општу људску слабост представљају. Осим тога, у својим ранијим песмама, поред овог критичког дела где је Ј. Томић војевао против данашњег друштва, био је редовно и један дипломатички део. Ту је Ј. Томић опет излагао своје социјалистичко јеванђеље. Тај је део сада готово сасвим отпао. Што је остало, то је чиста критика, критика која нема да спрема пут никаквим реформама, него се врши ради себе саме. Ј. Томић у извесној мери изгледа онај дух који увек само одриче. Он је сада много више мизантроп него прави социјалиста.

Значи ли то да је сада још горчи него пре? Ох то не! У том погледу није без интереса упоредити прећашње његове песме са садашњим.

У предговору својих првих песама, Ј. Томић је описивао своју музу као једну разбарушену девојку која у руци држи мач. Његов је тон био ораторски, често и декламаторски. Он је имао одушевљења, истина за идеје, али тек имао га је. Он је био у стању сасвим озбиљно гњевити се на оне који те идеје не би хтели примити. Тај је гњев био већ мање апстрактан. Ј. Томић је имао тада у себи нечег кавгацијског, његов је акценат био једак, цела његова природа изгледала је плаха, он је падао у велике јарости, и те су јарости обећавале једног сатирика с довољно темперамента.

Узмите сада његове последње песме. Каква разлика! Пре свега тон му је приметно мирнији.

Местимице он постаје већ и фамилијаран. На пр. у почетку песме Жена и Човек.

Узалуд се многи на ото покрено,
Не бил' како душу жене одгонено...

Или, готово свугде, у песми Пилатов леген, где то још понајвише пада у очи, јер је њен велики библијски предмет очевидно други, озбиљнији тон изискивао.

Црн осван'о петак! Пилат се већ буди,
Важан спор му треба данас да пресуди;
Данас ће се видет' шта и колко вреди,
. . . . . .

Пилат бодро мотри како теку ствари,
На у себи мисли, баш сам лисац стари,
. . . . . .

У судскому столу поносно се шири,
А светини у брк проговара смело.

И т. д. и т. д.

За тим, г. Томић се не гњеви толико противу зла у друштву, колико на његов рачун прави епиграме. То није више лепа ствар. Ј. Томић је увек тежио да својим идејама да парадоксалан обрт. Борац као што је био, он је желео да му и идеје изгледају изразивачке. Али што он сада тражи, то није више парадокс, то је досетка.

Има у овој његовој збирци песама, као на пр. Ђаволица, које ако не вреде тиме што су спиритуалне, не вреде ничим. Исто тако, његове су песме често срачуњене целе на последњи стих који треба какву идеју да изрази; је ли допуштено рећи да та идеја која се у последном стиху налази није никаква идеја, него само једна лепа реч? (треба нарочито видети песму Говор цвећа). И због тога његова мизантропија не изгледа ни у пола тако страшна као његов социјализам. Она не изгледа да је од каквог филозофског значаја. То је она обична мизантропија коју свака шала претпоставља, и којом хумористички листови обилују. Она је питома, доброћудна и добро расположена. Слушајте само ове стихове из већ наведене песме Жена и човек.

Разумет' би мог'о жену само тако,
Кад би цело стање схватио овако:
Да крај ње стражари, наизменце право,
Пола сата Господ, пола сата ђаво.
Наопако зар тако? Не! У опште само.

Јер некад и боље може да познамо;
А нуз то би наш'о да неко баш тражи;
Уз коју не стоји Бог никад на стражи
А и таких има, ако ћемо право,
Од којих је давно побег'о и ђаво.

То по својој безазлености почиње већ потсећати на Абуказема.

И кад смо дошли довде, излишно је, држим, објашњавати више колика је разлика између садашњег Јаше Томића и оног негдашњег, чија је муза била разбарушена и држала у руци мач.

Слободан Јовановић.

Aus dem Reiche des Apsolutismus, Karakterbilder aus Russland, von Georg Brandes. Leipzig. Verlag von Sigismund u Volkenieg. 1896 S. 203.

Позван 1887. год. да у Петроградском књижевном удружењу чита низ предавања о страним књижевностима, литерарни историк и професор копенхагенског универзитета, Ђорђе Брандес, користио се бављењем у Петрограду те добио препорука, да му се на путу по Русији, коју је желео да што боље позна, учини све, што се, у таквим случајевима, треба да учини једном таквом човеку. И тако је он пробавио више месеци то у центрима руског живота и културе, то на путу по тој огромној царевини. Плод тога пута и посматрања је дело под горњим насловом. Већ само то, што је тај спис израз утисака једнога тако слободоумног човека понетих из земље, која је и данас представник апсолутизма, чини да ја дело много читано, и ако је сразмерно, скупо. Нека буде остављено на страну какав утисак чини оно на несловенске народе. Међу овима биће их на сваки начин, довољно, који ће с извесном злурадошћу читати понеке ставове. За Словене и нас Србе, специјално, има то дело знача за то, што оно, и ако га је писао један слободоуман човек из логора европских радикала, и научник, који стоји у редовима најобразованијих људи својега доба, — ипак чини добар утисак, или боље рећи, објективан утисак. А то је добит, чим се зна — а сви ми то знамо — да несловенски свет гледа Словене кроз стакла упрљана политиком, те се отуда славенски живот, култура и народни односи указују страном свету у представама, које не само да су далеко од истине, већ су намерно удешаване без обзира на истину. Брандеса већ његово образовање издваја из реда таквих писаца. Он чини изузетак, као што га чине и Вогие и Лероа-Болије. У његовом делу нема ни оног простачког разметања слободоумношћу, којим се одликују Немци, нити у њему има политичких предрасуда које су обележје већине публикација о Словенима. Брандес сам каже, да описи његових утисака и посматрања не могу бити меродавни за појимање укупности руске државе и живота у Русији; он, такође, зна, да су његова знања, с којима је он дошао у тај свет, недовољна да може разумети све што види, и ако вјерује у своју способност да правилно види и да правилно оцени.

Спис је подељен на једанаест поглавља под оваквим насловима: I. Руско царство. II. Земља и народи. III. Народни карактер. IV. Руски народни живот. V. Литерарне и уметничке свечаности. VI. Елита. VII. Дворски кругови. VIII. Руска штампа. IX. Уметност. X. Херодит и Овид. XI. Руска национална књижевност.

Ово Брандисово дело требало би да прочитају нарочито политичари, који ће у њему наћи довољно занимљивих посматрања у овој области, али би га исто тако требало да читају и сви они, који о Русији у опште хоће да имају појмова што приближније истини. За читаоце „Зоре" може имати нарочитог интереса последњи одељак, у коме је писац, у подесном оквиру, дао преглед новије руске књижевности.

Св. М. Ј.

Биљешке из књижевности

Велика споменица из Русије. Књига I. Добро познати родољуб и одлични књижевник српски Арса Пајевић, написао је и издао књигу, под горњим насловом. Пајевић је био у Русији при крунисању руског цара, те нам је јасно изнио све успомене и утиске, са те велике и ријетке свечаности. Ни једна српска кућа неби требала да буде без ове лијепе књиге.

Пред кипом љубави, зваће се роман, што га је написао Милош Живковић. „Босанска Вила" напријед препоручује ово дјело „младога а даровитога писца".

О узроцима злочина, књига Јаше Томића, изашла је из штампе. Цијена јој је 1 фор. И ова књига достојна је топле препоруке.

Књижара Јована Грчића из Бечкерека, издала је календаре: Гуслар и Бечкеречки календар. Ми их обадва препоручујемо.

Dubrovnik, kalendar Katolički, Pravoslavni, Muhamedanski i Jevrejski, za prostu godinu 1897., већ је готов. У њему, поред лијепо израђених слика, налазе се и радови многих одличних књижевника српских, као што су: Дум Иво Стојановић, Јосип Берса, Илија И. Вукићевић, Сима Аврамовић, Вид Вулетић-Вукасовић, Јован Сундечић и т. д. Ово је један од најбољих српских календара, те заслужује, да га сваки Србин има.

Лука Грђић-Бјелокосић, послао нам је „Позив на претплату" на своју другу књигу „Из народа и о народу". Као што смо препоручили прву његову књигу, тако и ову најтоплије препоручујемо.

О Богобоју Атанацковићу. У лијепом српском листу „Бранкову колу", почела је да излази студија честитога нашега сарадника Милоша Пејиновића „О Богобоју Атанацковићу". Нека је хвала г. Пејиновићу, што се сјетио овог вриједног књижевника.

Живојин Златић, економ из Гружа, дао је у штампу књигу, под насловом Очев аманет. Цијена је књизи 60 п. дин., а биће готова до 30. новембра ове године.

Народни посланик, тако се зове комедија у 3 чина, што је написао наш познати српски хумориста Бранислав Ђ Нушић, а која је недавно приказивана у краљ. српском позоришту, у Београду. Веле, да је то једна од најбољих новина на тој позорници.

Милан Ђуричић, професор из Београда, написао је трагедију у пет чинова, под насловом Вук Бранковић. И тај је комад приказиван на београдској позорници.

Књижара браће М. Поповића у Новом Саду, издала је књигу Путне успомене, од Дра. Мих. Полита Десанчића. Садржај: Увод у Њемачкој и у Паризу 1853. г. у Далмацији и Црној Гори 1860. г. У Петрограду и Москви 1867. У Цариграду 1890. У Риму и Напуљу 1891. У Сарајеву и Мостару 1894. У Солуну и Атини 1895. У Лондону и Швајцарској 1895. Закључак. — Име самога писца јамчи нам, да је књига изврсно написана.

Мита Калић, српски књижевник, који је написао више комедија, као на пр. Мој џеп, Пријеки лијек, Свекрва, позива на претплату на нову шаљиву игру **Максим.** Цијена је књизи 40 новч. Као што смо у прошлом броју јавили, ову је игру наградила Матица Српска, те јој је то најбоља препорука.

Ђорђе Поповић, написао је Историју Црне Горе. Књига је изашла у Београду, а цијена јој је 1 фор.

У дивном листу „**Делу**" излази: Ђорђе Бранковић, лажни потомак старих српских деспота, слика из прошлости српске с краја VII. вијека, од ваљаног српског књижевника Љуб. Јовановића.

Мајчина крв, стихована драма од Косте Петровића, бившег учитеља (и писца Неимара), даваће се наскоро у српском народном позоришту у Београду. Ово је дакле још једна новина на београдској позорници.

„**Голуб**", српски календар, који се штампа у Цариграду, изашао је из штампе, за 1897. годину. Овај лијепи календар, требало би, да се што више рашири у нашим крајевима.

Слава, књижица за народ и омладину. Свеска девета за септембар. Садржај: Ослушни брате... пјесма од Љубице. — Љубимо свој српски језик, од Б. — Нема богатства без здравља, од Др. М. Л. — Српско име, пјесма од Бог. С. Милановића. — Католички клостер и Српство од Ар-ова. — Српске земље и народне умотворине. — Српски народ. — Енглези о Србији. — Српско родољубље. — Књиге за народ. — Читуља. — Књижевни оглас. — На знање. И ову свеску препоручујемо.

Чини, приповјетка нашега Јанка Веселиновића, преведена је на њемачки, у листу „Aus Fremden Zungen".

„**Виноград**", тако ће се звати лист, што ће почети да излази 1. јануара 1897. год. а уређиваће га Јов. Марић, учитељ у Новоме Саду. „Виноград" ће бити величине Српског Пчелара, а осим поуке из виноградарства, доносиће поуке из воћарства, па и из других грана привреде. Излазиће једанпут у мјесецу, а цијена ће му бити: за Аустро-Угарску 2 фор. годишње, а за Србију 5 динара. Нашим виноградарима препоручујемо овај лист.

„**Завјет**", лијепа драма из дубровачког живота, од Симе Матавуља наскоро ће ући у штампу. Критика врло хвали ову драму, те се надамо, да ће сваки Србин похитати, да је набави.

УМЈЕТНОСТ

Сеоба Срба. Дивну своју слику Сеоба Срба српски сликар Паја Јовановић, поправио је, према примједбама неких вјештака, те је сад слика много љепша.

Опера. На загребачкој позорници даваће се нова опера „Цвијета“, којој је либрето написао млади пјесник српски Јосип Берса, а сложио је његов брат В. Берса.

Најновији Убавкићев рад. По наредби Њ. св. патријарха Георгија Бранковића, познати српски скулптор Пера Убавкић, израдио је биста митрополита Стратимировића.

Иконостас. Чувени сликар српски Урош Предић, израђује иконостас за православну цркву у Перлезу (Банат).

Преглед српских листова

„Босанска Вила“, лист за забаву, поуку и књижевност. Власник и уредник Никола Т. Кашиковић. Сарајлија. Сарајево 30. октобра 1896.

Садржај: Милош Цветић, (са сликом, од Јов.; Први цјелов, пјесма Османа; Немиран дух, приповијетка Јанка Веселиновића (свршетак); Првомученику Стјепану, пјесма В. В. Вукасовића; Материна слика, цртица из живота од Ж. О. Дачића; Српству, пјесма С. Карабеговића; Мати и син, пјесма А. Карабеговића; „Србијанке“ Симе Милутиновића. Сарајлије, од Ал. Сандића; Српске народне умотворине. Листак. Књижевне и културне биљешке. Читуља.

„Голуб“, лист за српску младеж. У Сомбору 15. Новембра 1896. Уредио: Јован Благојевић. Садржај: Зашто живим... пјесма М. Милановића; Мали виолиниста, приповијетка Шарла Делиа, превео с француског Јов. Д. Пешика, Ужине је дошло вријеме„ пјесма од Кечкића. Не вјерујврачању и чарању, догађај из Сријема од Др. М. Л.; Братимска љубав од Миле Јововића. Сваки на своје мјесто, приповјетка од Јана Милоти, с чешког превела Катарина В. Рамадановића; Зрнца, пјесма Вл. Станимировића. Гласник Нове књиге и листови.

„Бранково Коло“, лист за забаву, поуку и књижевности. Власник и уредник Паја Марковић Адамов Карловци 21. новембра 1896.

Садржај: Јела: Ђердан (пјесма) — 2. Брзак: У комисији; И. Н. Потапенко (Н—Ћ.) Шта је управо љубав — Xavier de Maistre (А Д. Радосављевић): Пут око моје собе (приповјетке) — М. Н. Пејиновић: Б. Атанацковић. — Из срп. крајева, — Ковчежић.

„Луча“, Књижевни лист друштва, Горски Вјенац. Година II. свеска X. Уређује књижевни одбор. Цетиње. 1896.

Садржај: Преварен кадија, приповијетка из новопазарског санџака, написао Андрија Јовичевић; — Краљевић Марко укида свадбарину, по српској народној пјесми састављена позоришна игра у 2 чина, написао Јово Тута (ово је наш ваљани Србин Мостарац!); Хигијена уха, написао др. В. Кецолино, превео Ј. Кујачић; Ратовање и његов значај по опште човјечански прогрес и цивилизацију написао проф. Јован Николић. Народне Умотворине.

РАЗНО

Цетињско позориште. На Митров дан, ове год. у славу имендана дичног књажевића Мирка, била је на Цетињу свечана преставa. Представљао се Књаз Арванит, драмски чин од витешког господара Црне Горе и Брда Николе I. Књаз је ово лијепо дјело написао још лањске године за пет дана и посветио га баш самоме Књажевићу Мирку. Ове вечери Књаз је неколико пута поздрављен громким Живио! Публика се вратила кућама веома раздрагана.

Петогодишњица. Идуће, 1897. год. навршиће се пет година, од како постоји прва српска штампарља у Загребу, па прва српска штампарија у Дубровнику и српски лист „Dubrovnik".

Српско академичко друштво „Зора" у Бечу 1. новембра о. г. држало је своју главну скупштину, те изабрало: за предсједника друштва: Сабу Јелића, техничара; за потпредсједника: Бранка Живковића, филозофа; за I. тајника Павла Соларића, а за II. Уроша Круља (Мостарца); за благајника: Богдана Стојановића, а за књижничара Тодора Шећерковића.

Одликовања. Талијански краљ Умберто, одликовао је, приликом свадбе узвишене књегиње Јелене и талијанског наслједника Виктора Емануела, ове српске књижевнике: Симу Поповића и др. Валтазара Богишића, првим степеном реда италијанске круне, др. Лазу Томановића, трећим степеном истога реда, а Др. Лују Војиновића, четвртим степеном. Хрватски лист „Обзор" доносећи ову вијест, толико се заборавио, да је све ове дичне Србе назвао Хрватима. Да какве ли још будалаштине не може човјек правити у шовинистичкој заслијепљености?

Жарко Савић, оперни пјевач у Фрајбургу, одликован је од Њ. В. Књаза Николе, орденом Данилова реда, четвртим степеном.

Хуго Дубек, познати српски композитор, изабран је за хоровођу Мостарског српско-православног пјевачког друштва „Гусле".

Добротвор. Петроградски грађанин Шчепачов, завјештао је 47.000 рубаља друштву, које се брине о дјеци оних криваца, које судови осуђине на робију у Сибир.

У помоћ пострадалима у Босни од поплаве приложио је Њег. Вел. Цар и краљ Фрањо Јосип I. 10.000 фор. За пострадале у Црној Гори, приложила је узвишена књажевска породица 4568 фор.; Милица и Стана удате кћери Њ. В. књаза Николе I. дале су 3000 рубаља, За пострадале у Србији дао је Њ. В. краљ Александар I. 10.000 динара, Српска Влада 50.000 динара, а бивши краљ Милан 5000 динара.

Колико има Срба? По мишљењу једног њемачког статистичара, има укупно Срба девет и по милиона. Шта ли ће на ово рећи Хрвати?

Славни проналазач, машина Едисон мисли, да ће моћи помоћу Рентгенових зрака лијечити пиљепило Боже дај!

М. Ђ. Милићевић, предсједник краљ. српске академије и г. Јован Жујовић, секретар исте, дали су оставке на та своја звања.

Споменик Љуби П. Ненадовићу. Ђаци из Србије, наскоро ће подигнути споменик дичном српском пјеснику, покојноме Љуби П. Ненадовићу. Заиста похвално! Чика Љуба је то и заслужио!

Ђока Н. Станојевић, професор Велике школе у Биограду и књижевник српски, вративши се са Цетиња, прошао је кроз Мостар. Путовао је научном сврхом до Мораче и Колашина.

Нова врста новина. Читамо у „Виделу', сљедећу биљешку: Друштво Burlington Bailroad, у Сједињеним Државама, кажу да ће основати један нов дневни лист, који ће се писати, слагати, штампати, и раздавати искључиво у једном засебном возу. Тај воз састојаће се из нарочитих вагона. У једноме вагону биће редакција, у другоме слагари, у трећему машина најновијега модела, коју ће покретати парна снага локомотиве. Из посљедњег вагона, новине ће се раздавати претплатницима. Депеше и новости, примаће се на свима станицама. Њих ће достављати редакцији шефови станица и нарочити репортери.

Богољубов. чувени руски сликао, умро је у Паризу. Богољубов је важио, као најбољи руски мариниста и мисли се, да ће још дуго и дуго времена проћи, док му се нађе достојан замјеник.

Забава друштва „Слоге" у Сарајеву. Из Сарајева добисмо ово писмо: На Аранђелов дан као дан славе овдашње старе цркве давало је наше пјевачко друштвм „Слога" забаву са игранком. Распоред забаве био је разноврсан и обилат. Друштво је пјевало три пјесме и то двије у мушкоме збору „Пехај" од Куканка и „Двори даворови" од Јенка, и једну у мјешовитоме збору „Пјесмо моја" од Фр. В. Качника.

Све три пјесме су отпјеване на опште допадање, те су се на изазивање публике морале поновити. Једино би могао примјетити, да према јакијем басовима нема довољно тенора.

Декламацију „Крст" од Змаја Ј. Јовановића, декламовала је госпођица Вјера Деспића лијепо. Особито јој је дивно доликовало њезино богато окићено сребром и златом домаће одијело.

Декламацију „Наши јади" од Змаја Ј. Јовановића дакламовала је гђица Зорка С. Костића врло добро.

Јунаштво Милоша Обилића, пјевао нам је уз српске гусле вјечити нам гуслар и пјевач г. Ристо Максимовић. Свему је била зачина престава: „Сан Краљевића Марка, алегорија од Јована Стерије Поповића.

Сви су дилетанти одиграли врло добро а нарочито су се одликовале гђице дилетанткиње, и то гђца Стеванија Борчића у улози Виле, гђца Драга Бесаровића у улози дјевојке сељанке, гђца Марица Димитријевића у улози жене, као да су се натјецале која ће боље играти.

Од мушкијех су се најбоље одликовали г. Стево Марковић у улози Старца сељака, г. Богољуб Николић у особи Црнога Ђорђа Петровића, г. Андрија Збиљкић у особи Станоја Главаша. Г. Светозар Цвијетић да је играо у којему комичноме момаду, могао би се мјерити и са глумцима, а овако у овоме момаду она његова комика била је сувишна.

Одбору се може признати, да се је трудио да декорације одијело и ред буде изврсно.

Програм је свршен око поноћи а тада се је заталасало српско коло које је трајало до три сата после поноћи.

Овај пут су се врло мало играле окретне игре, те се је у будуће надати да на овакијем чисто српским забавама неће бити ни једне.

Срђа.

Штампарија Књижаре Пахер и Кисића у Мостару.

ЗОРА

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

УРЕЂУЈУ

Алекса Шантић и Светозар Ћоровић.

Год. I. У МОСТАРУ, 30. ДЕЦЕМБРА 1896. Бр. 9.

Родио се Спас!

Ви, који сте посред таме
Сваке ноћи, сваког данка,
Па лијете сузе саме
У невољи без престанка;
Ви, над којим' пак'о гори
И цуцају муње јада:
Подигните чело гори —
Пропјевајте пјесму нада,
Нек захори глас:
Родио се Бог и Спас!

Родила се зв'језда она,
Што ће нове вјере дати,
А с божјега сјајног трона
Благослов је вјечни прати;
Родио се живот нови
Да животом живот даде,
Па дух, што незнањем плови,
Да истини дић' се знаде.
Појте један глас:
Родио се Бог и Спас!

Подигните чело гори
И пред зв'јездом сјајна лика
Нек се јасна пјесма хори
Ускрснулих мученика;
Не плачите, ваше сузе
Благи сјај ће убрисати,
Свјетлост, коју тама узе,
Божја ће вам милост дати!
Појмо један глас:
Родио се Бог и Спас!

А.

Пророк

Устајте мртви и чујте ми речи,
И гон'те таму што вам поглед пречи.
Истина света поред вас је близу,
Ал' лаж вас води у грехе и низу...
К'о и ви сада лутао сам и ја,
И сањо срећу, коју Демон свија;
Ал' сину светлост са висина неба,
И видех стазу којом ићи треба...
Презрен сам, гоњен, мени мира нема,
Камен ме бије, и крст ми се спрема,
И горко патим. Ал' за лажну срећу
Ја никад Бога одрећи се нећу...
У ноћном добу и мрачном, и ледном,
И мене демон кушао је једном;
Разасу злато да блиста по ноћи,
И позва себи све подземне моћи.
„Видиш ли", рече, шта ми је у власти,
„И ја те могу од невоље спасти;
„Даћу ти сјаја и богаства многа,
„Ал' само мене да признаш за Бога"...
„Не, никад, рекох. „Идем стазом правом,
„И залуд кушаш и срећом и стравом,
„Тело је смртно нека га нек пати,
„Ал' душу своју ја ти нећу дати!" —
Устајте мртви! Мора проћи тама,
И деца ваша смејаће се вама.
Ја јасно видим и дан својих нада,
И срушен Демон где у пак'о пада.

Милорад Ј. Митровић.

Послије смрти Јефтанове

— визија —

Пијмо, мили друзи! Поноћ откуцава,
Свуд је тама густа и мир глухе ноћи;
Небо с мрачном земљом загрљено спава —
Само влажни вјетар струји по самоћи...
Прекинимо причу, куцнимо се тихо
У бесане часе!.. Ал у полутами
Гле, међ нама сјенка — његов призрак мио,
Гле, на пустом мјесту и он међу нами.

Небеска му свјетлост озарава лице,
Из очију сузних шлам тајанствен сија;
Осмејак му пао на бљеде уснице — —
Зрачак трепти, стрепи... струји поноћ тија...
А он држи пехар, али р'јечца мека
Са ледених уста не ће више поћи...
Н'јем, узвишен стао... И озарен чека
Глас страшнога Бога из дубоке ноћи.

2. окт. 1896. **Јован А. Дучић.**

НАШЕ АРХИВЕ

Прича **Бранислава Ђ. Нушића.**

— СВРШЕТАК. —

Тај, који је лупао у капију, био је сресни пандур али не обичан пандур на пр. пандур са дугачким брковима и кратким позивом у руци или на пр. пандур се широким песницама и уским погледима на грађанска права, већ то је био пандур са узицом у руци, и то узицом којом је водио Ниђкова слона. И то је још мало, него је пандур саопштив Ниђку и тај ужас, да је слон починио велике штете: затро је сав усев Дики бојаџији; растурио је четири пласта сена Пери мутавџији; прегазио је два јагњета Јоци виноградији; растурио је сламени кров са куће у винограду Г. Пере пензионера и поплашио је волове једноме сељаку те су ринули у ров и скрхали кола.

Ej, ej, ej! Грешни Ниђко и весела госпођа Сојка! Наиђе им крв на очи па куну слона и проклињу, а куну и себе и проклињу.

— Ја не знам, за што је Бог и створио те слонове на свету?! — Пита се у чуду грешни Ниђко. — Ако је само за љубав менажерија, онда, брате. ја нисам никаква менажерија, ја сам сапунџија!

— Бог је знао да има будал као што си ти — вели госпођ Сојка — па за то је и створи слонове.

— Е па, ако сам будала, шт ме Бог не убије у један пут нег ме овако мучи. Бог се просто спрд самном и ја чисто верујем ако с ми овог слона отресемо, Бог ће на послати камилу у кућу, па онд може бити кита, па дивљег вепр па још тако нешто. Па шта је т Боже, ако си Бог?! За што сам т ја спрдња, кад сваке недеље идем цркву; славим поштено славу; сва ког месеца ми се свети водица кући; не легнем, не устанем да с не прекрстим! — и Ниђку удариш сузе на очи као у малог детета.

На подне је чуо Ниђко јо ужасније гласове. На име, пред сре ским начелником, лежало је седа тужаба против Ниђка сапунџи и то:

1. Тужба г. пензионара којо тражи 60 динара накнаде за разру шени кров;

2. тужба Н. сељака за покрхан кола и лаку повреду, тражи 100 ди нара накнаде.

3. Тужба Пере мутавџије којом тражи 60 динара оштете за растурено сено.

4. Тужба Јоце виноградије, којом тражи 12 динара оштете за згажена два јагњета.

5. Тужба Дике бојаџије, којом тражи 200 динара оштете за уништени усев.

6. Тужба Живка шустера, Нићковог комшије, којом моли власт да Нићко плати једно велико огледало и доктора који лечи једну разбијену главу; једну пробушену ресу виљушком у два старија детета и фрас код најмлађега; за тим рана на бабиној глави; један разбијен ћувеч и један пар одела Живка шустера.

7. Тужба госпођице Лепосаве учитељице којом јавља власти да јој деца не сме да долазе у школу сокаком поред Нићка сапунџије и да је и сама претрпела страх и „изложила се“, због извесног слона, непристојностима.

Ствар је дакле била узела управо такав ток, да се вратила онамо од куд је и почела. Г. Паја писар је продао слона, њему се сад цела ствар и вратила.

Није се имало шта чекати. Нићко је морао врло журно да ради ако је мислио да не навуче још веће несреће на кућу. Пошто се посавјетовао са Сојком оде код адвоката.

Адвокат најдре потражи од Нићка две банке, кад их је добио, савије их лепо на четворо и метне у џеп од прслука, па онда наслони главу на руку и замисли се, замисли, замисли и најзад смисли — да је ово врло замршена ствар“. Нићко савио главу напред а подвукао ноге под столицу те је тако и телом као и лицем представљао знак питања.

Адвокат понови да је ствар „врло замршена“ и за то је потребно још једну банку да да. Нићко грешни даје и заиста, чим је и ту банку савио на четворо и метнуо у џеп од прслука, адвокат је одмах мислио да „ипак има излаза“.

Адвокат му дакле усаветује да на брзу руку пренесе све своје имање на женино име. Газда Нићку, који је и иначе сва своја права већ био пренео на Госпођа Сојку, врло је лако било пристати још на ту формалност само.

За тим адвокат посаветује да госпођа Сојка, по што се изведе слон из куће, закључа кућу и отпутује одмах негде у другу варош.

Савет је био врло мудар и Нићко га прими.

После ручка, око три сата, Нићко сапунџија добије седам кратких позива а на свакоме по три црвене штрикле, дакле свега двадесет и једна црвена штрикла. Нићко је пребрајао неколико пута и било је у ствари двадесет и по црвених штрикла јер је једна била за пола краћа; но то што је једна црвена штрикла била за пола краћа није ни у колико променило ствар, јер сутра већ у осам сати у јутру, Нићко сапунџија морао је да престане Р. начелнику среском.

Међу тим, да би се ствар још већма заплела Нићко сапунџија не дође сам у полицију него поведе и слона, а дотле је већ имање било пренето на госпођу Сојку и ова, чим је слон изведен из куће, отпутовала а кућу затворила..

Г. Паја писар, дакле, имао је две странке пред собом т. ј. седам тужилаца с једне стране а Нићка сапунџију и слона с друге стране.

Не треба сад ни казати да се слегао силан свет у полицију.

Предходно саслушање састојало се из једног великог дијалога између г. Паје писара и Ничка сапунџије. Тај дијалог ено га црно на беломе и сад у актима па, како је од нарочите важности за правнике, зоологе и сапунџије, ми га за љубав ова три еснафа износимо у целини.

За столом дакле седи г. Паја писар, око њега четири шоље испивене кафе и код сваке по двајест пара на таблици што су спуштали појединци који су се саслушавали као на икону. Ничко сапунџија међу тим стоји код врата; сав базди на лој а у велико и сам почео да добија физиономију слона.

Г. Паја писар. (По што је исекао четири нокта великим канцеларијским маказама и припалио цигару, пустио густ дим и за овим гледао док се није расуо под таваницом: погледа за тим у Ничка и почне канцеларијским гласом). Овај... ....Газда Ничко!....

Ничко сапунџија (неким танким гласом, који само пред влашћу употребљава). Молим!

Г. Паја (опет канцеларијским гласом, који је са свим различан од онога којим говори код куће или у кафани). Ти се зовеш Ничко Чоксић?

Ничко. Са свим тако и сапунџија сам у овдашњој чаршији.

Г. Паја. Осим сапуна овај... занимаш ли се ти још чим?

Ничко. Јест г. Пајо, правим лојане свеће.

Г. Паја. Не разумеш што те питам. Осим сапунџинице, бавиш ли се ти још икаквом споредном радњом?

Ничко. Боже сачувај, сва ме варош зна као поштена човека, како би се ја могао да занимам каквим споредним радњама.

Г. Паја, противно твојим изказима међу тим а по сазнању власти..... (ова се фраза допада г. Паји те је округлијим гласом понови) противно дакле, твојим изказима а по сазнању власти, ти се бавиш још и одржавањем једнога слона у овдашњој вароши.

Ничко (са свим ситно и брзо). Молим покорно, мени га је власт продала. Сами знате, г. Пајо, ви сте ми га продали.

Г. Паја (као мало љутито). Не питам те ја ко ти га је продао него ми одговори за што ти држиш слона; шта ће теби слон који је као што је познато животиња, а то се не може трпети у једној уређеној вароши и пред очима власти. Ти си болан, један мајстор; ти ниси да кажемо апотекар или конзул, па да држиш слонове или тако нешто. Зар те није срамота од света! Чудо још кад изађеш у шетњу не узмеш слона за узицу па да га водиш. Не гледаш твој посао и твоју красну радњу, него ти слонови требају. Чудо онда ниси купио и бубањ па да идеш од ћошка до ћошка. Срам те било!

Ничко. Молим вас, г. Пајо ево да разговарамо као људи....

Г. Паја (вишим гласом). Не можемо ми разговарати као људи, разумеш ли. Ти имаш мени само да одговориш тачно, јасно, разговетно разумљиво: у каквој цељи ти држиш слонове?

Ничко (погружено). Онако г. Пајо, без цели, морам.

Г. Паја. Добро, рецимо немаш никакве цељи али, је ли теби познато да је слон животиња.

Ничко. Јесте познато ми је.

Г, Паја. Је ли ти познато дакле за што се у опште држе животиње у кући?

Нићко. Јесте, да лају ноћу.

Г. Паја. Ама ко да лаје?

Нићко. Па куче, г. Пајо.

Г. Паја..... (нешто ружно каже Нићку, па онда настави мирно). Ти не разумеш ни сваку трећу моју реч. Морам са свим просто, сапунџијски да разговарам с тобом. Дакле тебе су тужили; има седам тужба; твој слон прави штете разумеш ли и ти ћеш грдне оштете да платиш.

Пићко. Ја немам да платим.

Г. Паја. Продаћу ти дућан, кућу, све!

Нићко. То није моје, то је женино.

Г. Паја. А ја ћу те у хапс.

Нићко. А слона?

Г. Паја. Слона ћу ти послати, па нека га рани твоја жена кад хоћете да држите слонове по кући.

Нићко. Код моје куће нема никог; жена је отпутовала и закључала кућу, а кућа је њена.

Г. Паја. Хм!

И после овога „Хм!“ Г. Паја дође у озбиљну забуну јер заиста пред њим пуче пространство и тешкоће једнога новога питања: Шта ће се са слоном?

Најпосле, Нићко сапунџија може се и у хапс стрпати, као што је то писар Паја неодложно и учинио али слон, слон остаје ту, у авлији среске канцеларије везан за дирек. Да се ухапси и слон било је немогуће, томе су се противили и сви срески пандури а није било ни ослонца у закону. И тако сад слон и цела невоља са њим падне на главу г. Паји писару. А шта ће он с њим? Како да се вешто извуче из ове ствари да не окрњи ништа од својега стеченога гласа вештог полицисте?!

Ту ноћ је Нићко ма и у хапсу мирно спавао али Г. Паја је тим немирније спавао и превртао се целу ноћ.

Увидео је он, да је у ствари врло хрђаво свршио посао јер се сад њему слон натоварио и предвиђао је, да неће лако моћи да га скине с врата. Њему су и министри и начелници најахивали на врат и он их се некако отресао; али, Боже сачувај, са слоновима није никад имао посла.

Шта ће дакле г. Паја са слоном? Да га задржи као прилог актима по кривици Нићковој било би најправилније. Али какав му је то прилог, да Бог сачува, и каква би то фасцикула требало да буде у коју би се између акта ставио и слон?

И ако је игде ваљало „све мислити на једно смислити“, то је овде г. Паја најозбиљније све и сва мислио, и, Бог и душа, и смислио на једно. Дакле он ти лепо смисли да целу ову ствар са свима прилозима натовари окружном начелству. То је била срећна мисао и г. Паја седе да је одмах и изврши.

Он напише врло оштроуман акт у који стави као прилог под . седам тужба, а као прилог под . једног слона. Што предмет упућује окружном начелству г. Паја је на крају акта врло лукаво објаснио тиме, што се при окружном начелству налази и — марвени лекар чије ће стручно мишљење, по г. Пајиним наводима, бити врло потребно у овој целој ствари.

Међу тим овим лукавством г. Паја није мислио само да натовари окружно начелство а себи да скине беду с врата, већ је озбиљно помишљао, да ће само тим путем моћи ствар да се доиста и реши. А ево како је мислио да ће ствар овим

путем бити решена: У окружном начелству је повећи персонал но у срезу, па док акта иду од руке до руке, од протокола до регистра, од регистра до решења, од решења до преписа, потписа, експедиције и т. д. дотле ће ваљ'да прилог који иде уз акта — црћи.

Сад дакле цела ствар пређе у руке Ристе пандура и г. Паја писар проспава идућу ноћ онако исто слатко, као прошлу што је проспавао грешни Нићко сапунџија.

Риста је увек до сад акта са прилозима „стрпао под мишке" па путовао у округ, али када је и овом приликом то хтео учинити увидео је могућност да прилог под .|· шчепа њега и понесе. За то Риста почне озбиљно да размишља о тешкој експедицији коју има да изврши.

Онај исти свет што се скупио на лицитацији; онај исти свет што је ишао сокаком за грешним Нићком; онај исти свет што је Нићка испратио до хапсе; скупљао се сад да испрати и Ристу са актима и прилозима. Разуме се да му је свако друкче саветовао али се највећа већина слагала у томе да би Ристо требао да узјаше прилог под .|·, за што би ишао пешке. Међу тим Риста је стар и мудар пандур; знао је он да би тиме дошао у опасност да акта њега носе, а не он акта, или што је још горе, прилог под .|· могао га је однети у неко ненадлежно начелство, на које акта нису ни упућена.

Најзад, како су акта отпутовала у округ, није овде главна ствар, већ је главно да су акта са прилозима одиста отпутовала; да је дануо душом г. Паја; да је дануо душом и Нићко сапунџија; да је данула душом и Сојка сапунџика, јер јој је Нићко из хапсе послао депешу ове садржине: „Спашени смо, врати се".

* * *

Што Нићко није знао како да га скине с врата и што сад ту муку мучи окружно начелство, најзад ајд, ајд, тако је за саму ову приповетку било згодно. Али, сад настаје тек најужаснији моменат у целој овој причи што ја, писац њен, не знам шта ћу сад са слоном, те једнако муку мучим како да свршим приповетку, јер најзад, могао би слона слати од начелства до начелства па и до самог министра али целу ту ствар треба некако и свршити.

На крају ове приче писац се њен осећа у врло несрећном положају, јер му изгледа да се и Нићко спасао и г. Паја и окружно начелство се спасли, и да се цела ствар сад натоварила писцу на врат.

Па добро, шта ћу ја сад са овим слоном? Не могу га ни оправити, ни убити, јер је то већ мој друг по судбини, Нићко сапунџија, покушавао. Да га поклоним каквој школи и то ништа не помаже, јер је и то, мој друг по судбини Нићко сапунџија, покушавао.

Дошао сам био на мисао да слона предам читаоцима ове приповетке, па нек се они после муче и гледају шта ће с њим, али..... Док сам ја овако размишљао и пробдио неколико ноћи на муци и невољи, немогући да се отресем слона, десило се нешто чудновато и то ме је спасло, те сам дануо душом као очо Нићко сапунџија у хапси.

Знате ли шта се десило у ствари: у архиви окружног начелства загу-

била се акта, лепо загубила се акта заједно са прилозима.

Ах, благословене наше архиве! Оне су толико и ситних и крупних ствари до сад већ прогутале, па зар је чудо какво ако и један слон, један обичан прилог са актима, тамо пропадне!

Велика мисао

Широм света усамљена лута,
Дуго блуди, незнана се скита;
Откуда је, скојега ли пута?
Нит' ко знаде, нит мари да пита.

Ни не гледе на њу добри људи;
На њој ничег ванредногa нема;
Појав њезин никога не буди,
Да размишља, на што ли се спрема?

Дан за даном летит' не престаје,
За њима се век за веком ниже;
Мис'о сјави па се и претаје,
А за тим се још једанпут диже.

А нађе л' се да је когод гледа,
Мало гледа па одлази даље?
А други је дигне и загледа
Као старе изанђале траље.

Један песмом живот њојзи даје,
Ал ју ни сам још добро не схваћа;
Други свати, ал' ко за њег' хаје;
Та рад сваки презиру му браћа.

Ал свест веком све будња бива,
И умови већ су уздрмани,
Још човека само вео скрива,
Дар, који ће имат' богодани.

Ето, геније' живот мисли даје,
Расветли ју а маглу разгали;
Сад светина боље ју познаје,
Новим жаром срце јој распали,

Нова мис'о! Од свуда се чује,
Велика је мис'о, генијална,
И почетак већем доликује
А за дела важна, колосална.

Целом свету носи судба даре.
Нове лепше у својему лету:
А негдање оне траље старе
Извршују сад чуда у свету.

С бугарског.

Споменко.

У ОЧИ БОЖИЋА

— Цртица из Мостара —

Газда Саво баш унио бадњаке, па са својом Аном сјео за вечеру. На малој синијици пред њима, пуши се грахна чорба и пилав на граховици. Газда Саво, прије него што метну први залогај у уста, прекрсти се неколико пута и поче да једе.

— Ја, — рече кроз зубе, — ето сјутра Божић...

— Ја, — рече и Ана.

— Ово нам је двадесети Божић иза вјенчања.

— Ја.

Газда Саво сркну мало чорбе, па жваћући настави.

— Знаш ли ти, кад се ми узесмо? Ама нијесам им'о, што 'но ријеч, ни мачета... Сва ми је сермија била у двјеста гроша.... Па ето опет... ожених се и баш ми сретно пође... пошље ми је све пјевало... Радио сам и ја и ти, па мало по мало и сад ето имамо своју кућу, своје винограде, своје читлуке к'о једни бегови. Сваке године имамо више, ја.

— Имамо фала Богу — рече Ана.

— Видиш, прије нас није нико ни глед'о, а сад нам сви одају чес'. И владика и мутесариф и престојници знаду за моју кућу... Па и у Бечу ме знају... Није то шала бит' газда.

Богме и није.

Газда Саво сркну и задњи пут, па остави кашику и отра бркове. Иза тога се помаче иза синије, нашуни лулу и запали.

Ана опет диже синију, па донесе на дагари жеравице, из које још избијаше мали, плавкаст пламен.. Газда Саво примаче руке пламену и мало се огрија...

— Студено ми је, — рече, — баш студено. По томе видим, да сам ослабио. Прије сам мог'о бит' на црној цичи зими, па никад неби примак'о руке ватри.

Е, а сада не могу без ватре... Али фала Богу само кад је имам.

— А како ли је онијем, што немају? — рече Ана.

— Како? како? Па црно им је и жалосно... Бог им тако дао, па шта могу? Не може свак' бит' газда. Треба неко и да се мучи. Зар није?

— Јес', — потврди Ана.

— Па ево и овај наш комшија Симат. Нема ништа, па се човјек оженио и изродио толику ђецу. Зар је то паметно? Зар може да се сад не мучи?

Ана слегну раменима и не одговори ништа, а Саво сабра обрве, добро повуче из чибука, па пушћа из уста читав млаз дима, који, колутајући се. исчезну у соби...

Ја, ја, — рече он опет, јер није могао да шути, — неко је створен да газдује, а неко да се мучи. Тако је то суђено. Симату, на прилику, све фали, а нама не фали ништа, па тако ти је то...

И баш кад Саво хтједе још нешто да проговори, на пољу духну мало јачи вјетар, а у исти мах из мале Симатове кућице, зачуше се ситни, ђетињи гласићи.

— *Рождество твоје, Христе, Боже наш...*

Саво застаде.

Ђеца су пјевала тако лијепо и умиљато, да је изгледало, као да њихови гласови долазе из другог, љепшег свијета, као да су то гласови самих божијих анђелчића.

— И Симат слави бадње вече — рече Ана.

Али је Саво није слушао.

Он је готово не дишући слушао лијепу пјесму, чисто је осјетио, како му ови гласићи продиру у сред душе и ту падају као благи мелем на старачко срце, а низ лице му се скотрљаше двије крупне сузе. Тек сад је осјетио да му је соба некако празна, да му нешто велико фали, што не може купити. Осјетио је сиромах, да је Симатов Божић још веселији, па се са уздахом окрену на страну.

А ђеца су једнако пјевала; *и тебје вједјети с висоти востока, Господи Слава тебје...*

Свет. Ћоровић.

Плијен

Јури коњиц, кроз ноћ стиже;
Под њим тутњи степа пуста,
За коњиком вјетар диже
Сури облак праха густа;
Но коњаник самац није,
Уза њ сједи чедо страсно, —
Очи су јој зв'језде двије
А зора јој лице красно.

Као што се бршљан сплеће
Око струка вите јеле,
Тако она пуна среће,
Обвила је руке б'јеле,
Око млада коњаника,
Што му чело самур скрива,
А са оштра, мрког лика
Мућом прети смјелост жива.

Не питај их куда лете,
То не смије нико знати, —
Предупреш ли путе свете
Кинџал ће ти отпор дати;
Љути кинџал он ће бити
Браниоцем свете тајне,
Коју поноћ миром штити
А трептањем зв'језде сјајне.

Не питај их! Нека језде
Пуни среће, пуни наде,
А ти добре моли зв'језде
Да анђела бог им даде,
Да их чува, да их брани
И ружичне в'јенце плете,
А с љубављу вјечном храни
У чистоти вјере свете.

Алекса.

ПРЕД КИПОМ ЉУБАВИ

ОДЛОМАК ИЗ РОМАНА ОД **Милоша Живковића.**

Бијаше ноћ. Сретен сједаше на клупи у парку града З. Премишљаше много. Не знађаше, шта би почео и камо би. Још је гледао пред очима оне страшне сцене са гробља, и много што друго, чега се не могаше ослободити.

Ах, тако усамљен — уздану — далеко у свијету, у великом граду, живјети међу странцима без икакве помоћи! О Боже!... Да ми још кум не обећа слати свакога мјесеца десет до петнаест форинти, не знам, чему би се онда надао? Тада би моје живљење на школи у великоме граду било за цијело кукавно. И овако ћу се патити, а онако би још горе.

Свјетло с оближње свјетиљке падаше кроз лишће на његово блиједо лице. Сакри се даље у мрак на оближњу клупу, да га не би ко опазио. Тако мишљаше на томе мјесту преноћити, а у јутро ће се побринути за даље. Ништа не имађаше уза се до нешто новаца, што му их је дао кум на поласку. Колико бијаше уморан, заспао би, али силне мисли не дадоше.

— Хоћу ли овдје наћи души мира? — питаше сам себе. — Има ли овдје људи, који ме неће разумјети, који ће ме прогонити својом хладноћом? Зар може бити овдје љеба, кад га не нађох крај својих најближих? — Проучићу свијет, а за тим ћу се затворити у своју собу и учити. Душу ћу усавршавати, а тијело ћу оставити на милост божију, да живи, док се душа не издигне високо тамо под звијезде... О, лијепе мисли, ала сте варљиве и неосноване! Мисли ли свако тако? Зар не виче моје тијело сада: Носи ме с ове

клупе у топао кревет, гдје ћу наћи бољега починка. Зар неће у јутру говорити да је изнемогло од глади? А душа? Она се диже високо, док је и мало у тијелу снаге, а када ово изнемогне, сломљена су и њезина крила. — Блажено доба дјетињства, када се душа и тијело још право не познају и не осјећају власти једно на другим! Има, на жалост, и велике дјеце, код којих је то исто, само с тим изузетком, што је код њих тијело нешто угледније.... Слично је и код мене сада. Колико би радо размишљао о свему и гледао у занос под звијезде, али тијело не да мира. Како ћу сјутра, и куда ћу? Зар ћу моћи остати сваку ноћ на овој клупи? — Борите се, борите, док једно не пане на бојишту томе.

Сретену се очи заклопише. Уморан, што од пута, што од мисли, заспа. Сањаше. Летио је под звијезде са загорком. У даљини, као у магли, видио је Наталију и Жарка; а гори високо изнад њих своју мајку, како се на њега осмјехује. На једном се пружио пред њим велик некакав бријег, и он уз сав напор не могаше га прелетјети. Дуго се мучио... Пробуди га ноћни стражар.

— Шта радите овдје несретниче? Само скитнице и непоштени људи налазе се у ово доба ноћи на оваквим мјестима.

Сретан трљаше очи, и не могавши се дуго освијестити, питаше: зар ја скитница и непоштен?

— Ја се сада нећу с Вама препирати него дижите се, и хајте за мном, па ће се сутра разложити шта сте.

— Али човјече божији, шта хоћете са мном? Шта сам Вам скривио, да тако оштро са мном поступате? Не чиним никаквих изгреда, нити сам противан јавноме поретку и миру.

— Знате ли — стражар се успријечи — да се не смије лежати на овим клупама. Најпослије ко сте и шта каните? Да што вриједите, не бисте овдје л жали.

— Ах, немојте ме тако осуђиват Сиромах сам. Дођох у овај град, да наобразим у високим школама.

— Добро, за то ме није брига, ве хајте са мном.

— Куда? — Сретен питаше жалосн

— У затвор.

— А како дуго?

— До у јутро, док се не извид шта сте.

— Та човјече, не ћу да се хвали али вјерујте, да ми је савјест сасвим ч ста. Не знам. како да Вам докажем. Пр тражите ме свега. За Бога, ја вам не мо показати своје срце. Кад већ не вјерује а Ви ме водите, јер је у реду да се п коравамо законима.

— Сјутра ће се видјети.

Пођоше. Док су ишли, Сретен свашта мислио. О људи, гдје вам је срц Ко прваћа данас законе? За цијело она који је гори од онога, што квари закон Колико их има, који су били затворен ради злочина, а послије се као стражар размећу као највеће присташе јавних з кона! Овакови људи немају ни срца н памети. Не знају, да су закони наперен баш против оним, који су згријешил срцу и осјећајима. Понашају се једнак и према ономе, који је учинио каков ситницу, и ономе, који је много зла п чинио. Пред њиховим осјећајем прав сви су једнаки. Чему толико доказиван које прогласи крива невиним, а невин кривим? Гдје је психолошко око суза, ил другог сличног прваћача закона? Не б ли се много пута могло и без свједок сазнати, ко је невин а ко крив? Око, ок и боље познавање човјечијега срца душе требало би у свакоме случају. Ј дници, како ли раде по савјести! Догађ се, да и не виде туженога, а они га н темељу неистинитих и новцем потпла ћеним адвокатских аката оптужују и б

цају у затвор. — Господине, полицајски комесару, — говори стражар — ноћас сам нашао некаква сиромаха, гдје је заспао пред вратима богаташа Н. Шта би с њиме? — Затвори га два дана — одговори полицајски комесар, — јер се не смију поштени људи узнемиривати. Није га ни видео, ни упитао...

— Ево нас пред вратима — проговори стражар Сретену, показујући му лијепо и велико здање.

— Куда ћемо — упита Сретен, који се једва отргао од својих мисли.

— У затвор.

— Хвала Богу, кад морам још и то преживјети!

Баците га у неку, на пола освијетљену собу. Било их више унутра. Сви се згледаше, када га видјеше. Та и њима је било чудно, како допаде међу њих.

Сретен сједе у крају собе на клупу, и покри лице рукама. Нити је мислио, нити осјећао; у души је његовој потпуни мрак. Тако је дуго сједио. Већ је и освануло. Зачу се шкрипање кључева у брави. Показа се онај исти стражар.

— Хајте на ноге — рече Сретену, ступивши пред њега.

Сретен је још увијек онако сједио оборене главе. Није ни знао да је то њему намијењено.

— Хоћу ли два пута говорити? — стражар се наљути.

Сретен се диже, и оде да тражи стан,

Цијело прије подне ходаше по граду, и нигдје не могаше наћи повољна стана. Нашао би их много, али нијесу били за њега сиромаха. Истом послије дуга тражења уђе у неки тијесни сокак, којега су куће биле сазидане на бријегу међу самим дрвећем. Обазираше се, не би ли спазио карту с изјавом. И збиља на старим вратима ониске куће бијаше прилијепљена прљава карта. Сретен уђе. У авлији сјећаше старица с плетивом у руци. Сретен је знао, да је ово примитивнија кућа, што му се баш и свиђало, и зато приђе старици пријазно и природно, али учтиво и благо.

— Добар дан, бако!

— Бог дао, синко — одврати старица изнемоглим, а благим старачким гласом, гледајући сретена испод наочала.

— Дођох, бако, да тражим стана.

— Е, добро синко — стара се обрадова, и устаде, водећи Сретена за собом.

Уђоше у малену, свијетлу собу. Један прозор гледаше на сокак, а други у башту. Баш такову собу тражио сам, Сретен помисли у себи. Никада боље. О, лијепа изгледа с овога прозора у башту. Гле, како се плаве брда далеко на истоку. Е, бако, имаш собу за ме врло згодну. Само хоћу ли је моћи платити својом сиротињом, Док је Сретен идеалисао, старица брже боље поспремаше што шта по соби.

— Да ли је скупа, бако, ова собица?

— Није, синко; може се платити. Сироте као ја, не знају високо цијенити.

— И ја сам, бако, сирома, па за то и питам тако.

— Не бој се, дијете моје, два форинта на мјесец није много. Сироте смо обадвоје па ћемо се потпомагати.

— Бог ти добри платио, племенита душо — Сретен се старици захваљиваше. Прођох данас већи дио града, али не нађох овакова примјера.

— Ништа, синко; немаш на чем хвалити. Бог ће нам драги све платити. Донеси само одмах своје ствари и остани код мене.

— Лако их донесем, кад их немам.

— Зар си такви сиромах, душо мила?

И те какав, бако, Кум ми даде нешто на пут, а мој јадни отац рече ми, да ће некако скупцати и замном нетом послати нешто робе.

— Шта ти је отац, дијете?

— Свјештеник.

— Живио га Бог — стара се обрадова, која је и онако била побожна. Измолићу за њега неколико оченаша, јер и

он се и тако моли за све нас. О... о... па твој отац свештеник! Видјела сам то одмах на твоме држању. Тако мирна младића није могао одгојити пређерани фишкал. Сједи ми, синко, па причекај да донесем што за јело. Знам, да си изгладнио.

— Хвала ти, бако, у име мога доброга оца, који се за ме толико брине. О, да он знаде, не би могао наћи ријечи, којим би ти захваљивао.

Сретен није хтио, да други људи знаду његове болове. И ако је код куће трпио, није износио на јавност. Волио се показивати сам себи неискреним, него да га људи зову незахвалним према родитељима. Људи обично површно суде. Они не испитују и не залазе до дна сваке ствари. Не знаш цијенити родитеље, казали би, не осврћући се на оно, што је претрпио.

Сретен се умирио, гдје је нашао тако добру душу, која ће му можда бити и мјесто матере. Тога дана није ни полазио на поље. Пресједио је цијело послије подне у својој соби, идеалишући, како ће моћи лијепо у миру учити. Већ се и ухватио мрак. Хладни јесењи вјетрић дуваше на пољу и љуљаше голо грање дрвећа испод прозора његове собе. Небо се осуло звијездама. У овом остављеном сокаку не бијаше чути људских гласова. С противне стране од баште допираше с неког прозора свјетло. То бијаше једини знак живота. Само би се кад када показао на томе освијетљеноме прозору неки прозрачан лик, али би га нагло нестало. Сретен је то опазио, ако и није посвећивао толико пажње. — Идеалним душама доста је, кад имају душевнога мира. У том часу као да заборављају земаљске и тјелесне ствари. То је онај исти моменат, који је заједнички свима људима, — и опет га има толико врсти, колико и људи. Сви људи исказују своје одушевљење, било пјевањем, играњем, или чим другим; али како, и шта мисле у томе одушевљењу, разлика је велика. Идеалне душе, кад постигну душевни мир, веселе се, пјевају свирају на који инструменат, али сасвим друкчије од онога, који је добио, главни згодитак. Уз њихово весеље диже се тежња за бољом будућношћу, преплетена с гдје којим тужним, негатичним осјећајем. Пјевају с уздањем, сјећајући се прошлих дана, надајући се с очајањем, заносећи се у будућност.

И Сретен бијаше такав. Његова другарица гитара бијаше уз њега. Отвори прозор с оне стране гдје бјеше врт и гледаше неко вријеме на противну страну. Нигдје чути живе душе. Само с онога прозора падају траци свјетла. Ко бдије — помисли — тако дуго у ноћи? зар је још неко као и ја? Отио је свирати на гитари, али се устезаше, јер се оваки људи стиде, кад знају стално да их неко слуша. Ипак се одлучи; те не могаше дати одушка срцу, које бијаше пуно њежних сентименталних осећаја. Удари неколико акорда, и поче пратити са пјевањем:

К'о сведок прошлости уз цркву стару,
На брегу беше узрастао храст,
Где сам занесен у младоме жару
Љубави прве осетио сласт.

К'о неме стене, напуњене студи,
Грање се узвијају око нас;
Све бјеше мирно, само наше груди
У тихој ноћи одаваху глас.

Поноћ је била. Са висина плавих
Звездице беху расветлиле зрак
И месец затим с истока се јави,
И скиде с пољана и гора мрак.

Шта могох у рајскоме часу томе?
Звао сам душо, о анђеле мој!
Кад љубав жарка у крви утоне
Ипак ће веран бити чувар твој....

Љубав је само магловита сена
Што се приказује у милом сну,
И као лахор губи се и мења
А верност тврду заоставља ту.

Мјесец је заш'о. Њено бљедо чело
Покрио бјеше бујне косе сплет.
Осјетих шапат и дисање врело
И она клону к'о увели цв'јет.

Прошло је све. Још сада храст шумори
Кроз поноћ тавну и дубоки мрак
К'о ломна гранчица у хладној гори,
Кад пане и остави одјек лак....

Истом што се изгубише пошљедни акорди у тавној ноћи када се наједном с противне стране, с оног освијетљеног прозора, зачу звучан женски глас. Сретен слушаше, и пошто ноћ бијаше тиха, могаше разабрати ријечи пјесме:

Под покровом хладног снега
Увели је леж'о цвјет,
Што је чув'о само спомен
На прољетњи онај свјет.
Снивао је цвјетне дане,
Кад трепери благи мај;
Снивао је прошлу срећу
И љубавни загрљај....
— Тамо даље преко света
Лежи његов мили друг
У крајеви вечног маја
Где се вије топли југ.
Али и он снива слатко
У заносу други свјет;
И он снива и дозива
Свога друга зимски цвет...

Акорди цитре, који су пратили тај женски глас, изумираху лагано. Сретен бјеше потонуо у мору мисли. Наста мир. На противном прозору не бијаше више свјетла. Ноћни вјетар брујаше кроз голо грање, као де дозивље пошљедње акорде. То бјеше ресонанца, али душевна ресонанца, која се јавља међу двјема сродним душама.

Заспаше.

Јадне душе, за вас је једина срећа да се негдје у овој, вреви можете срести и једна у другој резонирати!

ЉУДСКИ ЗАКОНИ

ЦРТИЦА ИЗ ЖИВОТА.

Једне године ишао је с нама у гимназију Јанко Јеринић. Ако се не варам, било је то у другом разреду. Дошао је у наше место из Т. где је свршио први гимназијски разред и био тамо, као што се одмах чуло, први ђак, Јанко беше за нас врло занимљива појава. Сви бејасмо радознали, да га што боље упознамо. Имао је неке сиве хаљине, па шпагови на капуту натраг, што му је давало изглед већ неког господина и шешир од жуте и црне сламе са спуштеним ободом. Очи му беху врло живе и веселе и неколико пега око њих даваше им неку пријатну чар.

Кад је предавање отпочело, на брзо уверисмо, да је Јанко добар ђак. Није био баш ванредна дара, јер је по теже учио, али вредан као мрав. Није било те лекције, коју он није знао, па учио, колико учио. Али ми га већма заволесмо с тога, што је био неизказано за игром и дечијом забавом. Данас деца тога доба иду у „танц-шул“ а онда још није тако било. Зими тоциљање и ратови са снегом, с пролећа и у лето лопта и још вазда других игара, то беше дан на дан забава после школског рада.

Ја сам веома добро живео са Јанком. Беше доброг и искреног пријатељског срца. За то ми је веома жао било, кад се друге школске године по том искуписмо стари знанци а Јанка не беше међу нама. Док сам се ја за време

школског одмора више седмица дана бавио у А. Јанко се одселио. Распитивао сам се где је и шта је с њиме, али ништа поуздано нисам дознао. Неки су рекли да је отишао натраг у Т., а други су опет говорили да га је његов ујак одвео у Србију.

Знам само, да сам скоро те целе године жалио за њиме. Ма колико да је игра жива била и весеље ђачко у јеку, још увек ми недостојаше Јанков лик и његов глас.

Време је летело и пролазило као оно вали брзога поточића. Свет, деци затворена тајна, поче нам показивати лавиринте своје. Живот, пупољак дотле, који само мирисом одише развио листове своје и показа нам, да уз ружу и трње има. Од деце посташе млади људи. Хеј, драги друзи из ђачког доба! Како је већ далеко оно славно живовање! Али коме ја говорим то! Та нема вас око мене, и за које знам где су ни толико колико на прсте да вас избројим, а други Бог зна где се боче са дарима животним. А има их доста, који су већ нашли вечни пристан млађаном телу своме на недрима земљице црне. Као што живот састави људе, тако их и растави....

Једног суморног јесењег дана седим крај прозора, па гледам на блатнаву улицу. Барице се бељасају по њој, а кишне капљице непрестано им дрмају површину. Тужан и досадан дан. Кад, закуца неко на врата. „Слободно!“ — довикнем ја и у собу уђе гостионичарев послужитељ и даде ми цедуљицу, на којој беше ово написано:

Господине, ако Вам није на терету, дођите у гостионицу на мало разговора. Молим Вас

„Ваш стари познаник“.

Но на цедуљици не беше потписа, а и рукопис ми је непознат. Запитам послужитеља ко му је дао цедуљицу, а он ми рече, да му је газда дао да је донесе, Тако не могох од њега ништа дознати.

Подигнем се и одем у гостионицу. Гостионичар ми показа руком на једног господина, који сам сеђаше за столом.

Приступим к њему, поздравим га и запитам:

— Јесте ли ме Ви желили на разговор?

Јест устаде, поклони се мало, пружи ми руку и рече:

— Опростите, што сам Вам досађивао, али нисам могао пропустити згоду, а да се не састанем с вама. Ја путујем у Б., па како овде више часова морам чекати за жељезницом, то сам употребио ту прилику да се и с вама састанем.

Загледах се у странца. Коса густа па се прелива као боја у кестена, лице румено и једро, густе обрве и науснице; рука снажна. Не сећам се, да сам кад видео то лице.

— Изволте сести — рече он.

Седосмо једно другом преко пута.

— Наравно — поче он — да је сад први посао, да се упознамо. Ви не знате ко сам ја.

— Не знам рекох кратко.

— Па и кад ме добро погледате, зар ме и онда не познајете?

И по други пут га погледах са свакоје стране.

— Збиља ја вас не познајем.

— А видите, ми смо се веома добро познавали и још како лепо живели!

— Ви се, господине, јамачно варате.

— Не, не варам се ја, само је то давно било. Где ли је, боже мој оно време кад смо оно ишли у гимназију.

— Ги-мна-зи-ју! — рекох ја некако затежући, а дотле сам га добро посматрао. Он се насмеши, а ја га онда познах и оте ми се гласнији узвик:

— Јанко!... Та јеси ли ти брате?

— Да, погодио си — рече он.

У часку обоје устасмо и својски се загрлисмо и пољубисмо.

— Јесте, јесте, Јанко, баш он, али како те само нисам познао!

Кад сам још једном добро погледао у његово лице и очи му, рекох:

— Видиш, сад знам, за што нисам могао да те познам.

Јанко ме питајући гледаше.

— Док сам те знао ко дететом, то лице беше ведро, очи твоје беху свагда живе и веселе, а око усана увек се таласаше осмејак веселости и задовољства.

Јанково и прећње некако крупно лице доби поглед укочености и хладне озбиљности.

— Ма шта ти је брате сад? Оне веселе очи не смију се жаром, него су некако хладне и пуне сете; обрве ти тужно попале на очи, ко облаци кад звезде покрију; а где је око усана некада осмех лебдео, сад две укочене косе црте, те си ми сав озбиљан, хладан, тајанствен.

Јанко ме погледа искреним погледом и климну више пута главом, а очима и лицем прели се туга.

— Шта ти је Јанко, реци ми.

— Онда још нисам познавао живот, нисам знао каква је он маћеха мени, а сад, сад -- али боље да не говорим даље.

— Та не да не говориш, него говори одмах, одмах; тебе нешто гризе, па реци ми, можда ћу ти моћи помоћи.

— Помоћи!? — осмехну се Јанко горко, врло горко.

Како је сетно изгледало у тај мах оно младо лице! Оличена туга!

Шта то може бити моме пријатељу, премишљао сам у себи.

— То је ваљда каква несрећна љубав — рекох.

— Несрећна љубав, — одговори он тужно. То би мени могла утеха бити, тако је она мала према мојој рани.

— Драги пријатељу, — рече Јанко, — мислио сам у седам часова отпутовати, али кад смо се састали, остаћу овде да ноћим, па ћу ти после вечере све исприповедати. Дотле се стрпи, јер сад не бих то могао, немам снаге.

На улици се још није сумрак почео хватати, али су неколика фењера већ жмирила овде онде. Пожурио лампар те их почео палити, јер су градске улице дугачке, па док стигне с краја на крај, а оно већ готова ноћ.

Изишао сам с Јанком па смо се до вечери мало проходали. Жељно сам чекао доба вечере, да чујем, шта то тишти мога пријатеља.

После вечере Јанко по често точаше вино. Као да хтеде да прибере више смелости за своју исповест. Приповедио ми је врло живо своје доживљаје почев још од онога доба, кад је као гимназиста отишао из нашега места. Онда га је деда по матери, који се из Б. одселио у Н. одвео собом, па је тамо свршио гимназију и по том отишао у Беч и слушао медицину. Сад је положио и последњи испит и иде деди у госте, а по том ће тражити какво место, где ће бити згодно да се као лекар настани.

— Ти не знаш — настави он — како сам био весело дете. Такав сам био све док нисам окусио с дрвета живота и сазнао да сам пасторче људске судбине. Нисам још очи у очи ником открио ране своје, а теби, пријатељу негдашњем па ваљда и потоњем, ево први пут отварам душу своју.

Ту се Јанко са свим примаче мени, метну ми поверљиво руку на раме и поче:

— Чуј из даље све, па ћеш онда појмити мој положај. Мој деда по матери био је трговац осредњег стања и осим моје матере имао је још једнога сина, којег је школовао за адвоката. Син је био старији, а моја мати неколико година млађа. Кад је брат моје матере био правник, дружио се с њиме и тако рећи дан на дан је долазио у њихову кућу такође правник Милоје Перушић. Моја мати беше девојка на удају, па веома лепа, — та не лепа него прави цвет. Ево види само

да не претерујем, за то што ми је мати, него да је заиста лепа била.

Маши се унутрашњега џепа и показа једну слику.

— Гле ове нежне очи, бујну косу, па усне и образе!

Збиља фотографија приказиваше праву лепотицу.

— Тај правник Милоје загледи се у моју матер, заволи је, бар тако јој се клео, и обећа јој да ће је узети, али само нека причека док положи и последњи испит. Моја мати отворила му срце, поверила му љубав своју и свим млађаним жаром привила се уз њега. Он је њену преданост злоупотребио. Крај је био, да је исти Милоје Перишић након неколико месеци отишао из нашег места да полаже испите, а моја мати кроз кратко време поклони живот једном мушком детету, а то дете сам ја.

Ту Јанко застаде. Бујније је дисао. Као да га је душевне муке стало, док ми је све то поверио. То је мојој матери живот отровало. Од гриже и стида захвати клицу сушице и пре 24 године једног мутног октобарског дана испусти пуну бола и туге своју млађану душу. Мене су деда и мајка моја отхранили па ме и у школу дали, а ја све до пред неку годину и не знађах ко сам и чији сам. Мој, по несрећи отац одао се пићу и испите више никад није полагао. Пре неколико година га нађоше у стану мртва. Ето, сад си пријатељу, чуо шта ми је однело веселост моју, и са што ми је лице тако сетно, та ја сам ти силом утутнут у друштво људско, на мени је белега, жиг и то ми не да да уживам радост и срећу животну.

Очи Јанкове сијале се од суза, лице му добило тако сетан изглед, да ми га жао беше погледати.

— Ма ти си човек брате, и не треба да си тако малодушан. Ко год је на земљи, има право да ужива дарове њене. Слобода и мраву, а не ће бити човеку просвећеном свету.

— Ту слободу имам, али ми је горка Камо год доспем све зазирем, е ће људи пружати прстом на мене.

Не, Јанко, ти се вараш. Људи грцај у предрасудама, али за јамачно нису так сиротни духом, да би твоју егзистенциј у друштву хтели одрицати. Ти живиш постојиш, достојан си члан друштва, т дакле част ти и право на оно место које си позван да заузмеш у друштву.

— Хеј, мој пријатељу, ти не можеш осећати моћ људских закона. Оном пу цају крста које под теретом. Али кад н може ни клевета, ни лаж, ама ништа на свету да те стигне, да те окаља, па т опет ласно понизе само оном једном по грдном речју, која се каже за нас.

— То кажу и тако мисле простаци — упаднем ја у реч — а паметан свет цени човека по том, шта он сам вреди.

Јанку су, као што сам опазио годил ове речи, али ипак га нису ни најмањ уверile ни умириле, Сумња му је душу помрчала, а сумњу само вера може ра загнати. А ко у њем веру да пробуди кад је, сиромах, још није ни познао.

Кад сам видео, да га овај разговор све већма мучи, окренуо сам говор на друге ствари. После је и банда свирала те се мој пријатељ мало повратио у мирнији колосек. На послетку сам му говорио, како би му добро ишло да се настани у нашем месту, и он ми је обећао док се посаветује с дедом и мајком, да ће ми јавити.

Сутра испратих Јанка на станицу Срдачно се опростисмо са жељом, да се скоро опет видимо.

И испунила нам се жеља. Кроз нека два месеца дана Јанко се доселио у наше место. Ја сам му помогао, те смо нашли стан на врло згодну месту, те Јанко от-поче код нас лекарску праксу. Наравно, у почетку је мало пацијената имао. Но

мало по мало па се све више ширило поверење у њега, те је и број болесника растао. Његова сетна природа и осећање потиштености у друштву беху особине које су њему самом и његову расположењу шкодиле, али су га чиниле милим и веома симпатичним. Болесници отуда задобише веру у њега, а та вера у пола лечи.

Јанко заузе угледно место и у друштвеном животу. Нико није спомињао ни речице о његову пореклу. Или нису знали или још не осећаху потребе, да му буду непријатељи, те су ћутали.

Упознао сам Јанка са свима нашим госпођицама и на брзо постаде млади доктор важна личност међу нама.

Његови разговори, његови осмеси све то беше врло одмерено. Сета га ни онда није изневјерила, кад се крај ватрених девојачких очију ипак нешто друкчије осећаше него обично. Он беше с прва једнак по понашању према свима девојкама; а мало доцније опазих промене на њем, беше често расејан, замишљен и ћутљив.

— Шта је теби, Јанко? — запитао сам по који пут.

Он одмахне руком некако тужно и кратко само одговори:

— Ето, тако ми дође да сам невесео, а не знам ни сам за што.

Слутио сам, да се морао загледати у коју девојку. Но нисам хтео да га питам у коју, јер сам се надао, да ће ми се само показати, ако је то.

Други дан Духова беше у вече забава. И Јанко беше тамо. Ја сам га пажљиво посматрао. Знао сам, по нарави му да ће најмање с оном говорити с којом би највише волео, те сам по том трагу мотрио, да видим како га вуче срце његово.

Дакле ухватисмо, Угринићева! Опазио сам, како је из прикрајка гледао за њом пун чежње и бола. А чим би се она осврнула. он би обрнуо поглед на другу страну. Тако се то поновило више пута, али му је Цвета поглед богме неколико пута већ ухватила. Женским очима то погледање не може тако ласно умаћи, јер оне с особитом пажњом прате, ко кога погледа. Та знају оне, да су погледи обично кључеви и за седмора врата на срцу

— Наш доктор канда већ није више за имати — рече гђа Тереза Стојковића онако како је по немачки мислила. Јесте ли опазили молим вас, куда све гледа? — запита своју суседу Марту Јовићеву.

Обе су имале по једну кћер на забави, па гледајући у сваком тренутку своје кћери, ипак нису пропуштале мотрити и на сваки покрет других играча и играчица. Седећи целе ноћи и шта би на послетку радиле.

— И мени је већ одавно упало у очи — рече гђа Марта — како се доктор повукао, али то нисам уочила на кога погледа.

— Ено, ено гледајте, слатка, брзо гледајте!

Јанко баш дуго гледаше у Цвету, али сад већ и Цвета тако исто гледаше у њега. Боже, како се срца брзо нађу и споразуме'у!

Цвета стојаше у подукругу са неколико другарица, а на ону страну окренута где је Јанко седео. Беше вишег стаса, витка у струку а бујних груди и лица, веома мила и пријатна. Не знам је ли она и пре помишљала на Јанка, или су је његови погледи пробудили, — тек могаше се са свим лепо видети, да кроз њене очи љубав гледи на Јанка. О та љубав, ти погледи, где се као преко моста састају две душе. У осталом душа и није целина него само половина, те ти погледи значе две половине, да се стопе у једно.

Цвета беше кћи судије Јована Угринића. Девојка врло добро образована.

пуна најлепших женских врлина, те, дакле достојна Јанка.

За то сам цело вече удешавао, да што чешће буду једно другом близу. Кад би им осећаји претрпали теме за разговор, ја сам их изводио из ћутања и замећао нове згодне разговоре. За мало па се шапат крену од уста до уста и већ сва публика говораше о том, како се доктор највише са Цветом забавља.

— Штета, — није се устручавала рећи гђа Тереза Стојковића баш лицем самом оцу и матери Цветиној за време одмора — што је наш доктор незаконито дете, те не може узети вашу Цвету, а били би леп пар људи.

„Јер не може“ мало је згодним угибањем гласа нагласила, као да им добро забележи у ушима, да од тог брака не може ништа бити. Добри, блажени свете! Рачун ти је и полазна и крајна тачка. Баш гђа Тереза је била она, која је доктора највише хвалила и у звезде ковала. Мислила је да ће се можда загледати у њену кћер, и за то није ником спомињала за његово порекло и ма да је и пре знала. Сад пак, кад је нада почела остављати, бар да и у другима убије наду и да тренутну радост, ако је има, помути горким пеленом.

Госпођа Угринићка и Угринић озбиљно погледаше једно у друго, па онда у Стојковићку.

Како велите, — запита Угринићка — зар доктор није дете венчаних родитеља?

— Не, не, а зар ви то нисте знали? Ја то знам за цело, јер сам чула од моје сестре од рођене тетке, која је из тога места, где је била докторова мати. Знате!

Но у тај мах и ми седосмо за тај сто и Стојковићка није могла довршити своје приповедање.

Јанко је врло мало говорио и све је немиран био. Још док смо се шетали тамо амо по дворници, крадом је погледао по неке у друштву, који су му изгледали опасни, да знају тајну његову. Међу те је спадала и нарочито госпођа Тереза, која је позната са своје говорљивости.

Је ли се Јанку чинило или је баш тако било, тек он ми рече, кад остасмо после сами;

— Угринићеви су при растанку били са мном много хладнији него обично,

— Теби се то само тако чини — рекох му. Па ено и Цвета, како те је с љубављу и чежњом гледала!

Јанка свега обли румен, кад сам му то споменуо. Засијале му очи, задрхтао му глас, кад ми поче говорити.

— Брате, хтео сам да затајим нешто од тебе, али не могу. Подељена туга у пола је мања. Моје срце ме је изневерило До сада имађах спокојство своје, бар у том погледу, а сад ми је и то отето.

Цвету, ту дивну девојку заволео сам свом душом својом, и то ми је нов бол, нова рана.

— А зашто бол и рана? Ти ћеш је запросити у родитеља и срећан бити с њиме.

Јанко горко задрма главом. На ово није ми ништа одговорио, него је друкчије окренуо говор.

— Али надам се, да ћу извидати ову рану, кад одем, далеко куда. А то ће бити скоро. Да, решио сам се да станем у војску за војног лекара.

То ме веома изненадило.

— Та ваљда не ћеш то радити?!

— Хоћу, јамачно хоћу, Оно је свет за мене, море, где се не изтражује одакле је која капљица.

— Твоја љубав, твоја Цвета, шта ће она? Како те је нежно погледала, па за цело те воли, истински воли!

Јанко порумене, па после тога побледе. Борио се у себи, да надјача утиске и осећаје.

— То су — рече тужно — само зорини осмеси, а разгониће њих дан, јава, док јој мати каже ко сам и шта сам, да нисам рођен ни себе да усрећим, ни другога, јер сам ја без среће рођен.

— Мати њена и не зна ништа о твом пореклу, а и да зна, така паметна жена....

— Она зна све, — упаде ми Јанко у реч — казала јој је Стојковићка. Ја сам собом видео и кад јој је говорила. А друго, та ја сам осећам да не би могао бити срећан! Мене би као сен каква вечито пратио немир, сумња, туга и јад. Ја сам био слаб оно вече, кад сам се издао Цвети с погледима и отворио јој душу. Од сада свака слабост на страну, моје одрицање!

И други добри пријатељи Јанкови сви се сложише и одговараху га од наумљеног му корака. Али Јанко се не даде поколебати. Још неколико седмица седео је у нашем месту и то врло мало повучено. Тај ни на прозор Цветин није више погледао, где би се за цело сусрео с топлим погледом два нежна девојачка ока.

Живот ко би га сватио, ко ли у њем хармонију поставио...

После некога времена по том Јанко се опрости с нама и оде у С., камо беше дозначен за лекара у пуку. После је отишао у друго место, а сад већ година дана има како не добих од њега писма, те Бог свети зна где је и како је.

Опет је јесен, као и онда, кад је Јанко дошао те се састасмо. Киша пада а ветар тужно душе. Сетих се Јанка. Многи сами обележе себе, па су хтели да се машају среће, па је и ухвате и уживају, можда још боље него и ко — пуним пехаром,; а он као онај сухи листак што га ветар сад преда мном колута дао се животу у вртлог, па где било да га зарони. Сиротно пасторче, али највише своје, јер немати вере — ни среће немати.

Љубомир Лотић.

ПРАЗНИК КРОВОВА

од **Алфонса Додеа**

I.

Ох, како се сјаје ноћас кровови париски! Каково ћутање, какав мир и каква надприродна светлост влада! Улице се црне од блата, река је јако залеђена а ваздух се прочишћава потоцима. Горе више палате докле очи допиру виде се куле, терасе, кубета, танки шиљак торња св. Капеле, и ове хиљаде разних кровова клањају се један другоме, снег се прелива на плавичасто и одаје таке исте рефлекте, и то даје поглед као неке друге вароши; ваздушни Париз налази се у празној сенци и фантастичној светлости месеца.

Ма да је било још рано све ватре беху погашене, никакав дим не могаше се видети да излази из кровова. При том, срећни димњаци, где се свакога дана ложаше и пуцкараше ватра, познаваху се ипак у црном друштву њиховом, лаганом звиждању, које се дизаше у ледени ваздух као дисање успаваних кућа. Остали укочени и претрпани густим снегом чуваху још и сада пролетна гнезда, у којима не беше више то-

плине ни живота, као и у њима. У овој вишој вароши укоченој у плаветнилу, које париске улице пресецаху као огромне пукотине, сенке свију димњака, неједнаке, изрецкане и црне као дрва зимска, укрштаху се на пустим авнијима, којима нико не иђаше сем париских врабаца, чији трагови танки и скакућући с места на место, додириваху кристални снег. У овом часу једна група ових малих безобразника неких креташе се, летећи око једног олука кућнег и само њихово пиштање потресаше ову религијозну тишину, и сјајно очекивање варошких кровова покривених огромним тапетом хермелина, које служаше за пролаз краља-детета.

Париски врапци.

— Псећа зима! Нема где да се спава. Може се ићи само под куглу и накострешити перје, мраз ће вас пробудити а ветар шибати.

Један врабац из даљине!

— Охо! Остали охо!.... Овамо брзо. Нашао сам један стари димњак за топлење, где се доцне ложи ватра. Биће нам топло, кад се припијемо уз њега.

Цела трупа лети к њему.

— Пази, истина је. Како је то добро, Како је топло... то се не говори. Живело уживање! Пију, пију куј, куј, куј....

Димњак.

Хоћете ли бити добри да ућутите ви трчкарала? Има вас који се дерете баш онда кад све спава и кад влада тишина. Пазите, ветар не звижди више и ветреушке не раде.

Врапци полако.

Шта ти је дакле, старче?

Димњак.

Како! ви не знате да је ноћас празник кровова? Ви не знате да ће Божић доћи да подели награде деци?

Врапци.

Краљ Божић?.....

Димњак.

Па да... Ако видите доле у кућама све су ципелице уређене пред топлим пепелом.

Има их разног облика од малих ципела за мале ноге, до малих чизама, од ципелица постављених кожом до дрвених сиротињских, и до великих, које се случајно навлаче на голу ногу као да сиромах нема времена ни право да буде дете.

Врапци.

У које ће доба доћи тај чудновати малишан?...

Димњак.

Но одмах... за минут, пет, ћутите...

Сахат избија тешко.

Дан, дан... дан!....

Димњак:

Гледајте доле, небо се осветљује!... Врапци са скоком малих парижана посматрају вештачку ватру.

Ох, ши... ши...

Сахат продужава:

Дан... дан... дан... Минут!“

II.

Тек што последњи минут одзвони, а сва звона одјекнуше са свих страна у један пут. Под звонарама покривеним снегом, звона зазвонише у висини кровова и као сама за себе понављаху своје звуке, мешајући их са звуцима великог звона, ударајући и приближавајући се својим пространством; овај заборав звука, који долази ветром даје илузију једног звона, које се окреће као кула светиља.

Звона.

Боом, боом, и... Ево га. То је... мали краљ Божић.

Ветар.

Ху... ху... Звоните јако, моја мила звона, још јаче звоните. Божић је ту. он иде..... Осећате ли овај лепи мирис зеленике, тамњана и воска мирисног, који доносим на својим крилима!....

Звук звона:

Доо.... дим, дом.... Дом,... дим, дом.... Божић, Божић!

Ветар:

Хајдмо димњаци! Шта зар су код вас отворена уста?.... Опевајте Божић са мном.... Напред кровови, напред ветреушке?

Димњаци:

Уји.... Уји... Божић, Божић???!

Звук звона:

Кра.... Крра.... Божић! Божић!!

Цреподушевљено:

Божић.... Во.... (у својој радости скаче и пада на улицу).... Тратра... тра.... рр!

Врапци:

Како торокање!

Димњак:

Добро врапци, ви ништа не творите?..., Сад баш треба певати.

Врапци:

Пију, пију. пју.... кју, кући, кју... Божић, Божић!!

Димњак:

Пењите се на моја плећа, боље ћете видети.

Врапци на димњаку:

Хвала старче... Ох, како је то лепо, како је то лепо! На крову игра светлост плава, зелена и ружичаста.

Димњак:

А ова литија корпи пуни играчака, пантлика, цвећа, бонбона, — зима париска окружена је златним и живим бојама.

Врапци:

Шта носе ови мали људи у овим корпама? Да ли су то краљеви божићни?

Димњак:

Не, то су његови помагачи.

Врапци:

Шта кажете?

Димњак:

Помагачи, т. ј. фамилијарни духови сваке куће који воде Божић кроз све димњаке где има малих ципела које га очекују.

Врапци:

А Божић, гдје је он?

Димњак:

Он је последни од свију, онај мали плавушко са очима тако благим и косом у златним витицама растуреним око њега као стабла сламе око јасала, са јагодицама црвеним од зиме. Гледајте га како иде: његове ноге додирују снег не остављајући трага за собом...

Врапци:

Како је леп! Реко би човек права слика...

Димњак:

Пст, ћутите!

III.

У овом тренутку глас један као смеј бапца зазвони у овој кристалној атмосфери, који постаје на висинама од велике хладноће и јасна месеца. Краљ-дете, на једној тераси крова стојећи, окружен својим малим носачима корпи, говораше свом народу.

Божић:

Добар дан кровови! Добар дан моји стари торњеви! Ноћ је тако јасна, да ја видим све како су расејани око мене по овом великом Паризу, кога толико волим... Ох, мој Паризу. ја те волим пошто ти који се смејеш свима, ниси се насмејао још малом Божићу, пошто мислиш о њему, и то ти, који не мислиш

више ни о чему.,... Ти видиш, ја долазим сваке године. Никад ја нисам изостао..... Ја сам чак долазио за време опсаде, сећаш ли се тога? То је заиста било врло жалосно. Ни ватре, ни светлости. Димњаци хладни; гранате, које звижде више моје главе, кваре кровове и руше димњаке.... А за тим, толико мале деце недостајаше!... Ја имађах сувише играчака, ове године, и ја сам напунио њима пуне корпе. Срећа је, те ми ове ноћи неће остати ништа, јер ћу много малих ципела да испуним. Тако, ја носим чудноватe играчке али све француске....

Један париски врабац:

Браво! Ја ти то верујем.

Сви врапци:

Пију, пју,... луји, кји.... Живео Божић!

Један ред рода, које лете у једном троуглу.

Квва.., ква... ква... — Живео Божић!

Ветар, растерујући снег.

Певај дакле о Божићу и ти!...

Снег полако:

Ја не могу, али ја осећам хвалу. Погледај вијоре фине плавкасте прашине, који се крећу око корпи, у плавој коси мог малог краља...Знамо ми од дуга времена обојицу!.... Помисли, да сам га ја видео кад се је родио у својој малој штали...

Ветар, звона, димњаци:

Певајући заједно што јаче могу.

— Божић, Божић! Живео Божић!

Божић:

— Не тако јако, пријатељи, не тако јако. Не треба будити доле сав свет. Добро је, да радост долази у спавању, али да се не мисли на њу... Сад, господо моја, хајте са мном на врх крова, почећемо раздавање. Само ове године, решио сам се да покушам нешто друго. Све оно што имамо лепше као играчке, златне пајаце, велике лутке с чипкама, сатинске прећице пуне прженог бадема хоћу да бацим у најсиромашније ципеле, у димњаке без ватре, у мансарде хладне, а да бацимо на против у срећне куће на кадифасте тапете и на дебеле постеље ове мале играчке од једнога суа, које ударају на смолу и које су од белог дрвета.

Париски врапци:

— Славно, славно!.... То је лепа идеја.

Помагачи:

— Пардон, мали Божићу. Са твојом новом системом, сиромашни ће бити срећни али богати ће плакати. Шта мислите, једно дете које плаче није више ни богато ни сиромашно, и оно нема ништа друго до жалосно.....

Божић:

— Оставите, ја то знам боље но ви. Сиромашни ће бити радосни да додирну ове играчке, које су им изгледале тако миле иза мазинских излога и чија раскош не даје ништа њиховој вредности играчке у погледу забаве. Али ја се кладим, да ће нам богаташи бити такође сви задовољни што ће имати једанпут лутке на крају једне везице, лутке са опругом, све ове чудноватe жеље за тридесет суа, што нису никада мислили.... Хајдмо, ко је вешт! Сад на посао, и ускоримо. Има много димњака у Паризу, ноћ је тако кратка.

IV.

Мале светлости се растурише на све стране. као да су потпомогнуте на снегу кровном свима запаљеним гранама божићне јеле. Ни један димњак не беше заборављен, од

палата окружених терасама и белим дрвећем од иња до сиромашних кровова, који изгледа, да се подупиру један другим, да не би пали. Наскоро на свима париским кућама зачу се звонење праporaца, сва фантастична хука, која окружава магазине играчака за тим блејање оваца, мучање лутака, гњечење лепих сатина, чегртаљке, трубе, тамбуре, поштанска кола, пуцањ бича постиљоновог, и крилати точак ветрењаче. Све се покреташе, ишчезаваше и скакаше дуж димњака. Где није било деце, Божић вођен помагачима пролажаше брзо, а кад када баш у тренутку,кад би се приближавао пуним рукама, димњак шапуташе: „Умр'о је, то није потребно“. Нема више малих ципела дечијих у кући. Чувај своје играчке, мали краљу! То би нагнало на плач мајку, кад би приметила.

Дуго и дуго времена лутаху још мале светлости.

На један пут један петао промукао запева у магли, дан се појави на небу и наскоро сва маћичност Божића ишчезе. Празник кровова беше свршен, а празник кућевни наста тек тада. Већ, пријатна хука поче излазити из димњака, у исто време кад и дим две ново запаљене ватре. Беху то узвици радости, будаласта смејања, а дечији гласови на све стране викаху: Божић, Божић, живео Божић!....“ док на пустим крововима сунце рађајући се, лепо зимско сунце, вештачко и ружичасто показа своје прве зраке, који изгледаху у блистању смешном као листићи сребра, седеф и златне ројте које падају из корпи малога краља.

Лозница, 23. октобра 1896.

С француског
М. М. Ј.

АЛЕКСАНДАР ДИМА

од **Франциска Сарсеја.**

— СВРШЕТАК —

Како ли Инглези, Американци и Немци, који су озбиљнији но ми, схваћају то?

Доказајући то у „Идејама г-ђе Обреј“, Дима је рекао једној од својих личности, која је давала општи утисак: То је скучено, и бојим се да странци не оду тако далеко и не повичу чак: то је недозвољено.

Предпоставимо, да у једном веку, где се крећу напредне идеје, дођемо до извесног начина слободног брака, што је пре свега могуће; — видећете тада, како су Идеје Гђе Обреј старе и већ изашле из моде. Оне чине на нас потомке утисак старих аркебиза с точком, које се чувају у оружном музеју. Познаваоци се и данас диве савршенству дамасцирања, али гомила пролази поред тога и са осмејком подругљивца одговара: „Шта и с тим се некад борило.

То је малер тих комедија. који су тако рећи прави памфлети, те према томе и имају жидову судбу као и „Провинцијалци који су покретали некада цео свет; но они нису више у веку, кога прати само радозналост и материјал препун објашњења корисних за литературу. Провинцијалци, ипак не остају ремек дело и ако их хвале професориј. Идеје госпође Обреј опет су зато чудноватe комедије а Дениза опет врло лепа драма, кад се одбаци страсни интерес, који оне данас побуђују.

Дима је јако волео жене, што више и многе је мисли њима посветио; — он се њима стално забављао. Хтео је да им буде заветодавац, пријатељ и управитељ њихове савести. Волео је да слуша њихове тајне, да види њихове сузе, да им се допадне, да им даје лексије, да изведе на прави пут оне, које су залутале.

и да задржи на правом путу оне, које би по слабости залутале.

Овај нарочити укус Диминог духа огледа се у многим његовим комедијама. У свима се налази један човек доста млад, који добро познаје живот и жене и који их воли, имајући увек мисију да поремети и поквари тамне путове и да пружи руку несрећницама. Овакав тип наћи ће те у многим његовим комадима. Прво се је појавио у Demi-monde-у, нашав потпун израз у особитом једном комаду, који носи име Женски пријатељ. Сећате се, да је Женски пријатељ први пут примљен хладно, а по други пут се давао у Гимнасији; у Француској Комедији пак учинио је сјајан успех. Јако ме зачуђава: да ова комедија, коју сви цене са живости дијалошког духа, није на оволиком свом путу изгубила ништа од своје ароме. Муку смо имали док смо навикли на њу и мислим, да је надмоћност тумачења главна у пријатности, коју осећамо слушајући овај комад.

Изван овог милог типа Диминог, који показује прецизне и праве црте његове, и који му је био сам модел, не могу да приметим, да је он, као Молијер и Шекспир стварао личности, чије је име прешло време. Цео свет зна Дездемону и Селимену, Отела и Тартифа.... Ја сам прошао кроз све позориште Димово и нисам могао видети да се је ма која фигура противила уображењу.

Писац, који се толико занимао женама и њиховом судбом није знао ни једној од њих шаптати, — он их је представљао у својим сценама верно. Ви ћете ми навести: Албертину, економу и уредну милосницу из Раскошног оца, али да ли се икад каже нека Албертина? Да ли ће се икад рећи: Нека госпођа од Симерозе, или нека Сузана д'Анж?

Знам само једно име које је из позоришта прешло у обичан говор, а то је господин Алфонс, премда се каже и Алфонс. Али то није све што обележава његовог Алфонса тако карактеристичним цртама јер не чини живо створење но је само име, које означава занимање неучтиво и за које нема речи у говору племенитих људи.

Ово немање типова је слабост код Диминог позоришта и само га је с те стране превазишао Емил Ожије у Господар Герену, Жибоаје-у, Поарије-у где су само жива бића. Дима је наскоро покренуо идеје и направио је покрет око ових страсних идеја. Једно од урнек дела његових у том погледу јесте Свадбена посета у којој се појављује горка и фина философија, логика је тако скучена и тако растегљива, занета може бити неприродним животом, тако интензивна!

Комедија thèse као што ју Дима разуме захтева велику радњу, а потребно је за такову радњу и велики простор кад је комедија у пет чинова. Но у одсудном часу он прави промену, која приморава позоришта да не воде рачуне о времену кад се призор указује, јер је и способност пажње код целе генерације већ умањена великим радом и злоупотребом задовољства, те према томе и комедија у пет чинова постаје досадна. Дима је ово увидео и „скинуо пушку с рамена".

Он је пронашао нову форму у остацима прошлости; која није била далеко од њега и којом се користио и његов отац. Ви се сећате Антонија од Александра Диме оца. — То је дело које је пуно јачине до позоришног акта, кад достиже своју кулминацију и одкада почиње нагло да пада. Никакова удаљавања, никакове штудије карактера и обичаја нити пак бескорисних детаља нема. — Комад се приказује благо а излагање се убрзава тек од ове страшне фразе:

„Она ме је одбијала, но ја сам је убио."

Изгледа да нема форме, која би била подједнака са формом, коју је Дима сам тада проширио и увео у практику код комедије. Али Дима је био способан за обнављање јер нико није боље познавао позориште од њега, нити је пак ко боље знао у основи руковођење и извођење самог комада.

У овом жанру написао је дело које је чудноватост од брзине и узбуђења, а то је: Казна једне жене.

Казна једне жене не може се заиста упоредити на пример са славним делима Диминим, као са Покваренim сталежом, Ванбрачним сином и Раскошним оцем. Успех — успех суза — може бити био је слободнији и јачи. Ово позориште, које испуњава осећањем сва срца гледајући ову жену, коју је жалост изнурила и која под јармом свог љубазника пружа свом мужу оптуженичко писмо. Ах, кад би и трећи чин био леп као и прва два! Боље би било да је Дима узео за пате-

тичан и не предвиђен свршетак какову ствар, која би била као последа реч Антонијева!

Такова, каква је, Казна једне жене остала је код нас у репертоару, и мислим да су јој сем неколико слабих страна које се тичу обичаја у страним земљама, све сцене подједнако хваљене у Европи. Он је освештао један нов начин много бржи и интензивнији и остао му толико веран да га је акомодирао потребама комедије thèse, коју никад није напуштао.

У комадима, где би по својој навици третирао какову тачку женског морала, задржао би решење у три чина са извесном брзином, коју оно само има и бранио је то своје гледиште још више. Видите Денизу, Франсиљону, а за тим принцезу Жорж, чија су прва два чина може бити највише испуњена узбуђеношћу и заједљивошћу од свију комада, које је до сада написао.

Од прве сцене већ срце је узето као у менгеле и тако то траје до краја другог чина. Дима, на своју несрећу, није био човек, који има лепе свршетке. Усиљавао је се у својим предговорима и писмима да брани Принцезу Жорж и Казну једне жене. Има права у свом тврђењу: да свршетак, коме је потребан какав адвокат није добар свршетак, што је са свим јасно, мислећи да поткрепи слабија места.

Не бих говорио све ово да нисам поменуо један најзанимљивији покушај, да овај новачки дух буде ризикован у позоришту. Ви не знате: да је мелодрама за време последње половине овога века ушла у моду и црпљена свакога дана. Умешни људи који који су стекли наследство: Бушардијево, Диме оца, Фридриха Сулијеа, Фелисијана Малефиља, д'Енеријево, Дигијево и њихових пријатеља, продужили су користити њихове поступке, али су их напослетку одбацили. Ми смо тражили, заморени већ гледајући, да се на наш сто износи увек исто јело у истом умокцу, нешто друго, али шта? нисмо знали.

Дима нам је изнео Странца. Странац је заиста чиста мелодрама са: фаталном женом, поквареном девојком, љубазном војвоткињом једног простака, који је идеално створење, чаробним принцем, са Јанкеом спасиоцем, који кажњава издајство и решава ситуацију пиштољем а дозвољава љубавницима да се узму. Сви елементи старе драме овде су заступљени, али колико је ту новога? Укус реализма при студији живота, теорије знанствене или моралне иде за страсним узвицима; догађаји се потчињавају или појављују се потчињавати вишој логици, а то је морални закон који долази од Бога. Све је то смешано као ова фамозна салата у Франсиљону, салата мешовита и чудновата, која поправља најпокваренији апетит и даје најпријатнији укус.

Ја држим, да ће Дима ићи и даље у овом новом правцу, и да ће нам дати тип мелодраме као што нам је дао и лепу комедију thèse. Али хрђав успех Принцезе од Багдада, која је опет мелодрама истог жанра али слабије изведена, охладнио га је без сумње, и формулу будуће мелодраме треба наћи.

Ми смо претресли, као што мислим, сва дела Димина, сем оних комада, који немају изгледа да се могу допасти, остављајући их страној публици као на пример: Госпођу Клод, која је непотпун комад и Новчано питање значајно дело али жалосно, јер се на сваком кораку види неспособност Димина у стварању типова. Меркадет Балзаков је жива сличност, Жан Жиро Димин не постоји. Нисам о томе довољно говорио јер би додирнуо слабу и јаку страну овог репертоара. Не бих могао бити тако смео, да између ових комада изаберем оне, које ће посветити потомство.

Један Инглез, Американац или Немац, учиниће то боље него ја, јер ће они гледати то из веће даљине. Расин је рекао у предговору свог Бајазита: „Удаљености земаља надокнађава блискост времена".

Да завршим: Дима је написао много предговора и епилога. Треба их прочитати пошто су занимљиви, и што су они произвели овај покрет, који се приписује у прву особину драмског писца. Али не треба им се поверавати, ако човек хоће да позна тачно и правилно само дело.

— Претендујете ли ви, говорио ми је Дима једног дана шалећи се, да познајете боље моје комаде но сам ја?

— Природно, одговорио сам му. Ваш је посао да их израдите, а мој да их разумем и разјасним.

С француског
Liseron.

Из „дјетињства Александра Сергијевића Пушкина“

од **В. П. Авенаријуса.** С руског превела **В. Иванишевићева.**

— СВРШЕТАК —

Те године настаде знаменити рат са Наполеоном и поквари идиличку тишину, која бјеше овладала у лицеју. Ученици су и прије којешта о овоме слушали, од њиховог доктора Пешеља, али су све држали за шалу. Једанпут улети међу њих Пешељ, задуван, и рече:

— Честитам, господо! објављен рат!

— Рат?

— Јест, и то још какав рат. Наполеон је без нашег знања прешао границу. Дубоко увријеђени цар објавио је: да неће бацити оружја. док посљедњег француза не отјера са руског земљишта.

Ова вијест учини велики утисак на лицејисте. Они више нису могли ни јести, ни учити како треба, једина њихова мисао, једини предмет њиховог разговора — био је рат. Они су страсно пратили све, што се писало по новинама о рату. Завидили су војницима и свакоме, који се могао бити за своју отаџбину. А особити је утисак на лицејисте учинило храбро дјело Рајевских. Генерал Рајевски, који је имао под својом командом 10.000 људи, морао је ударити на маршала Мортје, у кога је било 40.000 људи. Да би охрабрио своју војску, он узе за руке своја два малољетна сина, Александра од 16, а Николаја од 11 година, па нападе на непријатеља, вичући: — За мном јунаци. Ја и моја дјеца отворићемо вам пут!

И они храбро нападоше на непријатеља. Један млад војник, вршњак и друг старијег од браће Рајевских, био је најпрви пред војском, носећи заставу у руци.

— Дај је мени, да ја носим! викао му је друг Рајевски.

— Недам, знаћу и ја сам без тебе умријети!“ бјеше јуначки одговор. У тај га исти мах погоди непријатељско тане у прси, и он паде мртав на земљу.

Александар Рајевски узме из његове руке заставу, издиже је у висину, па потрча напријед, вичући одушевљено: „ура!“ Отац Рајевски држао је за руку млађег сина. Охрабрени војници нападоше и побједише. Стари Рајевски био је лако рањен, а млађему је сину тане окрзло хаљину, али њему није нашкодило.

— Знаш ли, Никола, зашто сам те са собом повео? упита отац.

— Знам, зато да заједно умремо! бјеше прост и наиван одговор.

Овакво јунаштво занијело је наше лицејисте, а особито Пушкина. Он онда није ни слутио, да ће му тај мали јунак, Никола Рајевски, бити најбољи друг, и да ће му он посветити своје дјело: „Роб на Кавказу“.

— Други умиру за своју отаџбину, а ми овдје сједимо скрштених руку, као бабе! Ако нас добровољно не пусте, ми ћемо силом отићи! — тако су викали лицејисте, а професори су имали доста муке, док их умирише.

Рат се дуљио све до битке на Бородину. Тај дан нападоше Руси (113 хиљада), под заповједништвом Кутузова, на француске. Не гледајући што је непријатељска војска била већа, али побједу ваља приписати русима. Сам је Наполеон рекао, да никад није видио тако тврдог јунаштва, и таквог презрења према смрти, као код Руса!

Лицејисти су се тако обрадовали, да су одлучили, у славу тог дана држати представу. Изабрали су комад „Чета“, који би добро испао, јер су лицејисти били приправљени, да се не догоди... да се не догоди нешто неочекивано у сред представљања. Али о томе ћемо пошље, сад ваља да упознамо читатеље са кривцем свега тога.

То је био њихов редатељ Иконикоѵ, нервозан и врло оригиналан старац, који је преко сваке мјере вјеровао у чудновату моћ својих „хофманских капаља“. Он је вазда пио те капље, које су још више подржавале ненормално стање његовог духа. Међутим то је био даровит човјек и врло добра срца. Он је имао добар уплив на лицејисте, критикујући њихове писмене саставе. А они су опет њега волели. Волили су његову искреност и доброту, сажаљевали су га, а кад год би му се мало и наругали. Један пут он зовну омиљеније лицејисте: Иличевског, Пушкина, Пушчина, Горчакова и још неколицину, у своју собу. Он понуди госте, да сједну, а сам стаде ходати по соби.

Гости су се шапутали и пратили га очима, али нијесу смјели да му прекину размишљање. Са блиједим лицем и грозничавим погледом, са накострешеном косом, обмотаним у црни завијач вратам, и са свом својом дугом и мршавом појавом, — Иконикоѵ напоминьаше каквог старог звјездара, или алхимика, који се занио у тајне своје науке, па на све остало заборавио. Како се то његово шетање отегло сувише дуго, један га од лицејиста зовну:

—Александре Николајићу! Александре Николајићу!

Он стаде глупо гледати око себе.

— А што? ко ме то звао?

— Ми вас чекамо, зашто сте нас звали?

— Ја вас звао? Лудорија! Лаж!

Лицејисти се стадоше смијати.

— Та зар сте ослијепили, Александре Николајићу, па нас не видите?

Он стаде клепћати очима, па тек сад госте примјети. Грчевито стегнуте усне раширше се у пријатан осмјех.

— Опростите, драга дјецо, ово се са мном често догађа. Старост — слабост! А гдје ми је моја бурмутица?

Сви се насмијаше.

— Та ето вам је у руци, Александре Николајићу, заиста он је држао у руци. Смијући се самом себи он ушмркну бурмута.

— Е, сад сам прогледао. Сигурно сте љубопитљиви да дознате зашто сам вас звао? Били ви радо преставьали на тридесетог какву комедију?

— Би! викнуше весело сви.

— Добро, али који комад? мени се чини да би добро било „Едип у Атини!“

— О то је тешко, ко би нам одиграо женску улогу, Антигону?

— Антигону? припита Иконикоѵ и метну своју руку на главу лијепог Горчакова — ево овакве дивне Антигоне, као наш књаз, нећете ни са фењером наћи!

Горчакова свега обли руменило.

— Не, не, Александре Николајићу... ја нећу Бога ми...

— Ево видите, како се зарумењио као дјевојчица Таман нам оваква Антигона треба.

— Не, молим вас... још се више стидио Горчаков.

— Он се боји да га ми не удамо! рече Пушкин.

На ову злу шалу сви се насмијаше, а Горчаков прекорно погледа на Пушкина, па се окрену на другу страну.

— Како ти га, брате, није жао? пришапта Пушкину Пушчин, затим рече гласно. — Не није за нас „Едип“ има лакшијех комада.

— Као на примјер „Чета“, рече Горчаков.

Иконйков се лупну по челу.

— Види мене старе луде. Баш то ми је јуче пало на памет, а данас никако да се сјетим. Фала вам, и дајте да вас пољубим. Он се саже и пољуби књаза у злаћане косе. Пушкин је још као малено дијете радо представљао, па је и сад то најближе примио к срцу. Он је распитивао Иконикова за ово, за оно, говорио своје мњење и т. д.

— Ово ће нам бити добар глумац — рече Иконйков. Ми ћемо све што се тиче позорнице добро уредити, само ствар је у томе, да ви добро одиграте. А и публике ће бити доста, звaћемо и даме, и госпођице. Наравно да их треба частити чијем било, а зато су потребни новци. Како би било, да сваки од вас даде нешто новаца?

И ови предлог би одушевљено примљен, само Пушкин ћуташе и намргоди се. Сви се весело разиђоше а он једини бјеше објесио нос, па пође у своју собу.

— Шта ти је, што си некакав покисао? рече му Пушчин.

Пушкин нешто промрмља и прилупну за собом врата.

После по сахата Пушчин леже да спава, кад наједанпут чу, како неко у сусједној соби јеца. Он се зачуди, па стаде ослушкивати. Није даље сумњао: Пушкин је то гласно плакао.

— Зашто то Пушкине? упита Пушчин.

Одговора не би, само је јецање било муклије, изгледало је, као да је Пушкин завукао главу дубоко у постељу.

— Ко те увриједио? запиткиваше га даље друг.

— Нико... молим те шути... чуће нас, чуо се љутит одговор.

— Ја те не разумијем, Бога ми, та мало прије тако си се веселио, што ћеш представљати, а сад?

— А сад не ћу за то ништа да чујем!

— Аха! Сад те разумијем. Ти немаш новаца за представе, јер ти нису из дома одавно послали.

— Може бити...

— Није то „може бити“ него заиста. Ево је и у мене новчаница, као пустиња Сахара.

Шта ћеш плакати, брате узајмићемо.

Ја нећу, и онако сам дужан.

— Зашто не би у Горчакова, он има, а вазда му је драго помоћи.

— Баш у њега нећу, па нећу!

— А шта ти је учинио?

— Он се на ме љути.

— Зашто?

— За то што сам га данас хтјео удати!

Пушчин се насмија:

Лудорија, брате. Ти то по себи судиш. Он је врло добар...

— А ја зао? Хвала ти, хвала!

— То ја не кажем, него ти си некако сувише... не знам како ћу се изразити... није ни охол, није ни смухљив...

— И врло добро! Не треба више да се самном дружиш.

— Ето одма си се увриједио! —

— Ни ријечи више! Пусти ме да спавам!

Имаш право, сјутра ћеш бити друкчији.

— А ти вјеруј мојој пријатељској ријечи, све ћу ја сјутра уредити.

И заиста кад је сјутри дан отишао Пушкин Иконикову, да му јави како неће представљати, дознаде, да је Пушчин мјесто њега и на његово име приложио доста новаца. Сигурно је узајмио у некога! Пушкин одма потрча да разгроми свог доброг друга.

— Које тебе мећао за мога тутора, а? — нападе он на њега — ко ти је дао право, да се уплећеш у моје послове?

— Наше друговање — рече срдачно Пушчин. Ја сам позајмио у Горчакова.

— Шта? У Горчакова? — још се више љутио тврдоглавац. — И пошље онога, кад сам ја рекао, да баш у њега нећу, зар је то пријатељство?

— Вјеруј ми, да му нисам казао, за кога су, он мисли да су за мене. Него ти сад држи те новце као моје и мени дугуј.

Али ја тога нећу чујеш, Пушчине! Првом приликом вратићу ти новце, али у представи нећу учествовати.

— Али зашто?

Што ја рекнем, нећу да порекнем! А сад ме више не мучи.

И заиста, негледајући на молбе својих другова, Пушкин остаде на своме.

Настаде у велико припремање. Од јутра до мрака непрестано су лицејисти на ногама, један ради то, други ово, трећи трчкара од једног до другог, затим пробе, шале и т. д. У вече сваки изнемогао једва вуче ноге, слатко проспава цијелу ноћ, па други дан исто тако.

Једини изузетак био је Пушкин. Он би узео какву књигу, па би отишао на како усамљено мјесто и ту просједио читав дан. На досадна запиткивања својих другова, он би одговарао:

— Ја вас не разумијем, како имате стрпљења на такве ћетињарије?

Једва једном дође и дан преставе Једну трећину лицејског салона заузимаше позорница, а остали простор бјеше пун нареданих столица. На по сахата прије почетка, напуни се пун салон госпоштине. Ученици који нису престављали прибили су се уза зид на дну салона. Мноштво лампа освјетљаваху ту шарену публику. Бјеше вруће, као у препуњеном улишту, а од помијешаног говора присутних, чуло се у ваздуху неко непрестано, слично, на пчелиње, зујање.

Наједанпут све се утиша, звонце зазвони и завјеса се подиже. Дељвиг, који такођер није представљао, примјети да међу њима нема Пушкина.

Он изиђе и стаде га тражити. Обишао је вас лицеј, дозвао друга, питао за њ' слуге — али све узалуд. Кад се вратио у салон, половина првог комада „Чете" бјеше одиграна. Ниједан од представљача није се бунио, сви су добро играли, а Иличевски, који је имао главну улогу старог солдата, престављао је тако одушевљено, да се публици баш допало. Највише се стидио Горчаков, који је био у женским хаљинама, али је та стидљивост таман ишла према улоги младе дјевојке. Пошљедња пјесма, коју је он отпјевао својим кристално-јасним алтом, побједила је све, и опчарала публику, тако, кад се спуштала завјеса, име књаза Горчакова разлијегало се готово више, него име самог Иличевског. Редатељ Иконикоов био је за кулисама у грозничавом стању, па

по пљескању публике видио је, да је прилично добро испало.

— А Пушкина још нема, па нема! чудио се Дељвиг. У то прође поред њега Леонтије.

— Да ти ниси, Леонтије гдјегод видио Пушкина?

— Нисам, ваше благородије! Да није за кулисама, ето упитајте млађег слугу Сазонова, а ја немам времена.

Дељвиг оде за кулисе.

— Сазонове, знаш ли гдје је Пушкин?

Сазонов лукаво намигну.

— Сигурно ти нешто знадеш?

Сазонов метну прст на уста, затим оде да диже завјесу, јер се почињао други комад „Ружа без трња“.

— Али шта ово значи? чудио се Дељвиг.

А ствар је била сасвим проста. Кад је Сазонов хтјео да помакне канабу, нађе под њом, у праху, сакривеног Пушкина. Сазонов зину од чуда.

— Пс-с-т! запријети му Пушкин.

Одма после овог Дељвиг је питао Сазонова за Пушкина, али му он није хтјео казати „Ружа без трња“ у почетку отпоче се лијепо, али на несрећу, једноме представљачу Маслову удари крв на нос и он побјеже са позорнице. Остали се збунише и почеше муцати. Иконикoв нешто промрмља и онако немаскиран искочи на позорницу, па продужи улогу одбјеглог глумца. Остали се тако збунише, да нису знали ни словца изустити.

Само је још јадни редатељ Иконикoв говорио, он је мислио, да престати значи пропасти. Говорио је најприје свјесно, али после занешено, као изван себе, о комаду, о његовом значају и о свачему. У публици се зачу шапат, затим тихи смијех, изругивање и иронично:

— Браво!

Ова ријеч долеће и до Иконикoвијех ушију и он се тек тад отријезни и увиђе свој ужасни положај. Затим се подбочи, злобно стаде гледати пред собом публику и нешто заусти... Бог зна, шта би он изговорио, и чијем би се ово све свршило, да се не уплете сакривени Пушкин.

Он одведе силом са позорнице Иконикова и нареди да се спусти завјеса.

— Александре Николајићу, вама је зло, ево попијте чашу воде — рече му Пушкин сједајући га на столицу.

Затим нареди да се подигне завјеса, јуначки коракну на позорницу, учтиво се поклони публици, и отпоче на француском језику:

— Опростите, милостива господо, што се комад не може даље представљати. Једном из судјеловача крв дошла на нос, редатељ га је хтјео замјенити, али му је изненада позлило. Трећи дио — пјевање свакако ће бити испуњено.

Дубоко поклонивши се он оде за кулисе.

Досјетљивост Пушкина, а особито његов француски говор, тако се допаде публици, да пљескању не бјеше краја.

Пјевање је добро испало. Публика, да би забашурила ови догађај изазва пљескањем представљаче.

— Редатељ! викну нечији подругљив глас. А јадни је редатељ сједио у облачионици и јецао као мало дијете. Лицејисти су га тјешили, али узалуд!

— Ах, моја јадна „Ружа без трња“, само што је мене трн дубоко убо у срце!

Последње вријеме опажала се велика промјена на Пушкину: Он је постао озбиљнији, туђио се другова и све нешто крijући пискарао. Нема сумње, он је хтјео нечијем изненадити друштво. Али чијем? То нико није знао. Особито је радо читао књиге о циганима, о опису њиховог живота, и о свему, што се њих тиче.

— Пушкин нешто велико замишља — шапутали су лицејисти. А кад би самог Пушкина запитали, он би се лукаво смјешкао, и одговарао:

— Доће вријеме па ћете и дознати.

Најпрви је дознао доктор Пешељ. Он се срео једном у ходнику са Пушкином. Ту га Пушкин замоли, да га доктор смјести у лицејску болницу. Доктор му опипа пулс и погледа у очи:

— Пулс вам је грозничав, тако исто очи... Да видим језик.

Пушкин уздржаваше смијех.

— Али молим докторе...

— Да видим језик, није друге.

Пушкин исплази језик и доктор зину од чуда — језик му је био сасвим црн, као да га је црном бојом обојио.

— Али шта то значи, шта сте то јели?

— Ништа — мастила! смијаше се Пушкин.

— Мастила? а знате ли, да је то шкодљиво?

— Па ето добро — ја сам се отровао и ви ме метните у болницу.

— Ама без шале, јесте ли болесни? Да вам лијек препишем.

— Не, за Бога, нисам ја болестан.

— А, сад разумијем вашу болест, то је „febris pritvoralis“? Лијено вам учити је ли?

— Није него: „febris poetica“.

— А, од тога имам лијек: мало вам уши очупати.

— Можете, ако ми „Циганин“ неиспане добро.

— Циганин?

— Ах, како проказах. Па свеједно, вама ћу повјерити, ама да ником не кажете. „Циганин“, тако се зове мој роман у три дјела. Тако сам пуно прочитао, толико паметних изрека научио, да осјећам неку потребу, да то све напишем. Па како ћу поред оног досадног учења да пишем? Него молим вас докторе, реците да сам болестан, и опремите ме у болницу. Учините ми ту љубав, вазда ћу се за ваше здравље Богу молити.

Добри му доктор учини на вољу. Другови су стали чешће облазити Пушкина, и вазда би га затекли како онако лежећи пише. Залуду су га запиткивали шта пише, али им он није хтјео казати. Једном му Иличевски украде испод главе два три исписача листа, па му их пред вече донесе.

Е, ти ћеш, брате, постати прави Валтер Скот.

— О, далеко сам ја од Валтер Скота! рече Пушкин, а у души је пливао у радости, што га тако фале. — Ово је тек први дио, причекај док други буде готов.

И заиста, други му је дио некако лакше ишао, па наскоро роман сврши и изиђе из болнице. Једну вече пред сами Божић, Пушкин скупи сијело у својој соби. Бјеше позвао Иконикова и Пешеља, и четири најбоља друга: Пушчина, Дељвига, Иличевског и Корсакова. Он их је звао, да им прочита свој роман, и да чује пресуду. Гости бјеху весели: наложена пећ пуцкараше, а ораси и јабуке се са стола на њих осмјехкиваху.

— Ви, Александре Николајевићу, сједите овдје код пећи — рече Пушкин Иконикову — а вас докторе не знам гдје бих сјео.

— О мени се не мислите. Шта ћу згодније него овдје на вашу постељу. Него ви почните читати, а ми ћемо јести и слушати. — Имам двије ствари, да вам прочитам: једну пјесмицу, којој не дајем велика значаја и роман. Наслов је пјесми: „Другу пјеснику“.

Сви погледаше на Дељвига, али Пушкин рече, да то није написано лично каквом другу, него да то може сваки примити на свој рачун. За тим отпоче читати.

Та пјесма, која није имала за Пушкина „велика значаја“, испала је, како се он није ни надао, и учинила на присутне изванредан утисак. Икоников се одмаче од пећи, па стаде понављати за Пушкином ријечи, климајући по такту главом.

При крају читања, тријумф младог пјесника бјеше потпун, Другови му стадоше вруће стискивати руку, тако исто и доктор Пешељ, а Икоников га као међед, стрпа у своја наручја. Пушкин се бјеше збунио:

— Зар баш ваља?

— Бога ми прилично, рече доктор.

— Шта прилично? викну Икоников. — Дивно, изванредно, нечувено. Шта ви доктори знадете, само људе као мачке резати, па вам је срце травом одрасло. А погледајте мене, видите очи сузне. А зашто? Зато што ме је у сред срца дирнуо.

— Ова је пјесмица тек предговор моме обљубљеноме роману — рече охрабрени Пушкин — Сад слушајте.

И он одпоче читати. Читао је неко вријеме, а соби владаше мртва тишина, само се опажало, како публика одушевљено гризе јабуке и туче орахе. Пушкин стаде и очекиваше, шта ће ко рећи, — али нико ништа не рече, само што доктор запита Дељвига:

— Одакле купујте овако укусне јабуке?

Пушкин се намргоди и стаде брзо даље читати. Бјеше прочитао први дио. Он немирно прегледа присутне и примјети, како они избјегавају његов поглед. Крв му удари у главу а у слијепијем очима стаде му нешто тући.

— Не допада вам се? упита он, а глас му задрхта.

Настаде за свију непријатан тренутак.

— Право да вам кажем, нема живости — рече простак доктор.

— Јест, рече Пушчин, твој Циганин некако сувише филозофира.

— Шта ми ти знаш! изадрије се Пушкин. ЕвоИличевски, који више разумије, сравнио ме је са Валтер-Скотом.

— Хм — јест — запртља Иличевски — има нека сличност....

— И још каква сличност — уплете се доктор — и ви и Валтер Скот успављујете човјека! Увријеђени романиста скочи са столице, али доктор увиђе да је далеко зашао па га сједе као малено дијете на мјесто.

— О, драги Пушкине, не љутите се, ја сам се само шалио. Охо — рече доктор гледајући на сахат — ја сам моје болеснике и заборавио.

До виђења, господо!

Пушкин га, наравно није задржавао.

— Не доктор нема право — стаде бранити друга Дељвиг — овај је роман пун тако паметних и озбиљних мисли... Је ли овако Корсакове?

— О, јест — рече овај кроза зубе, па се окрену прозору. — Их, господо, колики снијег пада!

Јадни се Пушкин намргоди, па погледа на главног критичара Иконикова, али ови љутито промрмља:

— Читај даље!..

Пушкин одједанпут сали пуну чашу воде, па стаде читати други дио. Али крила његовог одушевљења бјеху сломљена, он је читао запињући, и тај други дио, мјесто да буде бољи од првог, учини се и њему самоме гадан, низак. Тако кад Пушкин рече „свршен други дио“, Икоников устаде:

— Е доста је више! Ваш је Циганин умро за навијек. Али ви не треба да тужите, и коњ са четири ноге посрће. Будите задовољни са вашим пјесничким талентом. Ох, ваше пјесме — то је тек музика! А романе је теже писати, треба заплет, расплет и још много ствари. Ви сте прочитали Шатобријана, Волтера и Русоа, па сте многе њихове мисли унијели у свој роман. Јели овако?

— Јест, рече збуњено Пушкин, али како ви то знате?

— Све ја знам, и савјетујем вам, да се држите само појезије.

Али овијех ријечи Пушкин није чуо. Он зграби јадни роман, па га баци у запаљену пећ. Неки од чуда зинуше, али Икоников одобраваше:

— Тако, тако, то је најпаметније!

— А гдје ми је она пјесма? викну Пушкин.

— Сигурно си и њу сад бацио у ватру — рече Дељвиг, који побојавши се за пјесму, бјеше је сакрио у шпаг. — Чини ми се господо, вријеме је да са разилазимо.

— Јест, вријеме је — потврди Икоников.

— Чим гости изиђоше у ходник зачу се из Пушкинове собе лупа падање ствари и звук разбијеног посуђа. Пушчин се хтједе вратити, да види шта се догодило, али га Икоников задржа:

— Пустите га на миру!

Затим рече слузи:

— Хајде помози!

Кад ови уљезе, у Пушкиновој соби бјеху праве рушевине: сто столице, јабуке, ораси, комади разбијеног посуђа — све се то ваљало по соби, а више свега тога стајаше замишљен Пушкин, као Марије на развалинама Картагене.

Кад слуга све покупи, он му показа врата, затим се ухвати за главу, и боно зајеца:

— О-о-о!

— Умири се, молим те, Пушкине, зачу се из друге собе Пушчинов глас.

— Ћути, не говори! викну Пушкин, па зачепи уши рукама, и тако стаде брзо ходати по соби. Затим клону на столицу и покри лице рукама. Дуго је тако сједио, па онда скочи узе из ормана много исписаних листова и баци их у пећ. С некаквом злобном радошћу он гледаше како најприје изгорише горњи листови, затим пламен обухвати све, и претвори у пепео.

— А гдје је Пушкин? питаше за вечером Пилецки.

— Оплакива свога Циганина, рече Гурјев, који је одма све дознао.

— Није истина! рече Пушчин. — Ко ти је казао?

— Заклела се земља рају, да се тајне све дознају, рече Гурјев?

За дуго није нико смјео Пушкину споменути Циганина, а и нису могли, јер је Пушкин, за дуго посље овог случаја, био као убијен ишао је блијед, намргођен, избјегавао је друштво, и многе часе проводио лежећи на својој постељи, на леђима и стиснутијех очију. Једном му се Гурјев хтјео улизити, па га стаде сажаљевати, али се Пушкин

тако на њ осијече, да му се више никад није смио јавити.

—

Биле су у лицеју књиге, које су се звале „Књиге Веде“. У те су књиге професори записивали своје примједбе о понашању, и у опште о карактеру сваког напосе ученика. Разумије се, да су те књиге биле неприступачне ученицима, и вазда су биле закључане. Једном у недјељу сви ученици одоше у цркву, осим Гурјева, који се пријавио као болестан. Кад се врати из цркве, он позове тајно у своју собу Пушкина, Дељвига, Горчакова, Броглијо и Ломоносова.

— Али шта је то? чудили су се они, кад Гурјев притвори за собом врата.

— Шта? чудо нечувено: „Књиге Веде“ рече поносно Гурјев.

Заиста, на столу бјеху разложене те тајанствене књиге.

— А ко ти је дозволио? ако те ухвате? рече Горчаков.

— О, неће. Него не губи времена и читај шта о теби пишу професори. Остали већ прелиставаху књиге. О Дељвигу писаше Чириков овако:

„Подругљив и јогунаст, међутим врло добар и усрдан. Хладнокрвност — то му је најглавнија црта у карактеру.

О Гурјеву једини Пилецки писаше лијепо, а остали га сви професори држаху за „неваљалца, подла и лаживца“.

— Види Пушкине, шта о теби пише Кајданов — рече Дељвиг и стаде читати:

— „Слабо је марљив, али чини врло добре успјехе, и по томе се види, да је даровит. Врло је живе нарави, али је посљедње вријеме мирнији...“

— Особито послије смрти Циганинове! рече Гурјев.

Пушкин поблиједи:

— Како си рекао? Понови!

— Зар ти је драго два пут чути овако пријатне ријечи? рече Гурјев сакривајући се за леђа Дељвигу. —

— Него, шта још има у књигама Дељвиже?

— Ево шта о Пушкину пише Кошански:

— „Више има разумљивости него памћења. Учи оно што се њему свиђа. Мали догађај у стању је побудити његову марљивост, и он тада може много да савлада. У латинском је језику добар. Врло је даровите природе“.

Чириков о Пушкину писаше овако:

„Непостојан је и вјетрењаст, уз то и неуредан. Врло је добра и поштена душа. Страсно воли појезију“.

— Да сам вјетрењаст, то не одричем — рече Пушкин. А неуредност. ми је сва у томе, што су ми пјесме по текама исписане, а прсти често измазани мастилом.

— Па ето ти је и коса, као у дивље животиње, заковрчена и незачешљана — рече Гурјев. — И у лава је незачешљана па ипак лав остаје цар свију животиња!

Лицејисти су се били толико занијели, да нису ни осјетили, како се врата отворише, и уђезе директор Малиновски. Тек кад чуше његов глас: „Шта вам је то, господо?“ — скаменише се на мјесту. Гурјев хтједе побјећи, али га Малиновски на вријеме задржа.

— Сигурно сте ви ове књиге, овдје донијели?

— Ја? Нисам Бога ми. Биће ко други...

— Онда ко је? упита Малиновски. И ви сте овдје Горчакове? Нисам се томе надао.

Горчаков вас поцрвени и обори очи. Сви су остали ћутали, али њихови мрки погледи издадоше директору главног кривца.

— Није нико други Гурјеве, него ви — рече директор, зашто сте ми лагали? Ви немате ни савјести ни поштења. Говорите, како сте дошли до овијех књига, јесте ли извалили врата од ормана?

— Не Боже сачувај. Орман је био отворен...

— Опет лаже! Ја вазда носим у џепу кључе од ормана.

— Ах, опростите, од страха не знам шта говорим. Један мој кључ таман је за оног ормана. „Дај мислим да га отворим“ и отворих. Кад тамо предамном ове књиге „Дај, мислим, узећу их шале ради...“

— Ту ћете шалу скупо платити. Доста вам је пута опроштено, а сад све зависи од ријешења професорске сједнице.

Опростите му, Василије Теодоровићу — рече Пушкин — ми смо сви криви.

— Дакле сте заједно с њиме радили?

— Не, ми смо тек сад дошли.

— Ви не бисте учинили као он?

— Не бисмо.

— Е онда ви нисте толико криви. Ето сад сте Пушкине видјели, шта о вама мисле старији. Да сте марљивији, боље би било. Бојим се, кад ја с вама не будем, да се не покварите, као...

Директор не доврши; њега је стао гушити страшан кашаљ. Ево већ неколико недјеља, како кашље, а од сина су му лицејисти дознали, да га прси боле. У опште ово пошљедње вријеме опажала се на њему велика промјена. Страшно је омршао и погурио се, очи му упале у главу, а глас ослабио. Сада он сам отворено стаде говорити о свом опасном положају:

— Да, драга дјецо — рече он, кад му се кашаљ утиша — брзо, брзо, ако не данас, а оно сјутра, мене неће више бити на свијету...

— Шта ви то говорите, Василије Теодоровићу! викну Горчаков.

— Само не казујте ништа моме сину Ивану — продужи Малиновски. — Истина је, смрт ми се приближује ја то осјећам ево овдје у разбијенијем прсима, али до последњег часа вршићу своју дужност...

Па тако треба и ви да радите. Ах, Пушкине, Пушкине, за вас ме највише боли. Докле би ви могли дођерати? Узмите себи за примјер Горчакова, чини ми се, да се ви још волите?

— Јест, чим сам га упознао заволио сам га — рече Пушкин.

— И ја тебе тако исто, рече Горчаков пружајући му руку.

— Већ кад су ове књиге овдје рече директор — прочитаћу вам, шта се о Горчакову пише.

Опет се закашља и ухвати рукама за прси.

— Не, не могу... Прочитајте ви, Пушкине, мјесто мене.

Пушкин стаде читати. Сви су професори писали о Горчакову најљепше што може бити, држећи га за најбољег и генијалног ђака.

— И ви сте, Пушкине генијални, то нећу крити, али се не трудите. А знадете ли ону стару пословицу: „у науци је корјен горак, али плод сладак“. А ви, мјесто да се удубите у тај корјен, занимате се некаквим лудоријама — поезијом.

— Али у поезији је и корјен сладак — нашали се Дељвиг.

— А плод горак — рече мало охрабрени Гурјев. — Неки је дан Пушкин....

— Ви ћутите — рече му оштро Малиновски — и одите за мном.

Гурјева затвориште насамо, а до три дана на сједници би одлучено, не гледајући на молбе Пилецког, да се истјера из лицеја. И тако се лицеј опрости Гурјева.

Овај догађај са „Књигама Ведама“ имао је лијепијех пошљедица за Пушкина, он је тако усрдно учио и слушао, да га се професори нису могли доста да нафале. Не зна се докле би ово трајало, да се не догоди случај, који је преокренуо вас лицејски ред и живот. 23. Марта 1814. г. умрије добри директор Малиновски.

Док су живи честити људи, ми их незнамо цијенити, али кад их нестане, онда тек осјетимо велики губитак. То је било са Пушкином. Сада, кад је већ нестало оног човјека, који се о њему толико бринуо, чинило се Пушкину, као да је сунце за вазда помркло, а вас свијет покрила тама. На укопу Пушкин је ишао за мртвачкијем сандуком заједно са сином покојниковијем Иваном, који му је сада био срцу ближи од свију пријатеља. Кад спушћаше покојника у земљу, јадни му син чупаше косе и јецаше: „О, Боже, Боже! зашто ме овако жестоко казни!“ Он се хтједе за оцем бацити, али га снажна рука проф. Куницина задржа, који га стаде тјешити:

— Умирите се, драги мој, и памтите, да сте ви као најстарији син, једина нада и уздање ваше породице. Истина, грозан је губитак али не ваља роптати против Бога, јер је ово била његова воља.

Ове ријечи мало утишаше јецање уцвијељеног сина. Од овог доба све се преокрену у лицеју: ученици су учили без воље, а професори предавали без воље.

— Шта ће сад бити? Кога ће нам метнути за директора? шапутали су и професори и ученици.

— Биће горе! Уздисао је Пушкин — Другог Василија Теодоровића не ћемо наћи!

И погодио је. Читаве двије године није било правог реда у лицеју; директори су се често мијењали. Ученици су живили како хоће, па су се и развили прије времена, али је зато и цвијетак младе Музе, великог руског пјесника Пушкина, процвјетао прије, него што би то било при обичним условима.

Биљешке из књижевности

Нов учитељски лист. Шесторица српских народних учитеља из Новог Сада, разаслали су проглас српском народу и учитељству, у ком се вели, да се давнашња жеља српског учитељства хоће да испуни, јер, у споразуму са великим бројем учитеља, покрећу „Школски Одјек“, лист „који ће заступати интересе школске и учитељске расправљати педагошка и методичко-дидактичка питања, претресавати о васпитној страни у породици и друштву“. Уредник ће му бити г. Кузман Миловановић, учитељ у Новом Саду и један од шестороце покретача. Предплата је 4 фор. годишње а на четврт 1 форинту, Шаље се Администрацији „Школског одјека“ најдуље до Божића.

Тако ето наши српски учитељи с оне стране Саве, покрећу и трећи педагошки лист, с пуним увјерењем, да тиме испуњавају давнашњу жељу српског учитељства. Ми, до душе, међу покретачима овог листа не видимо на једно име, које би нам било познато као име, које је на пољу наше педагошке књижевности стекло већега гласа, али за то што су њих више на окупу при покретању, а јамачно и моралном потпомагању листа, надати се да ће у скупу бити јаки. Вукићевићев „Школски Лист“ у Сомбору и Нешковићев „Нови Васпитач“, мјесечни су часописи, а овај лист излазиће сваких десет дана, са жељом да „буде веран тумач свију оних жеља, које су са разних страна избијале не само у ужим круговима учитељства, него и на учитељским скупштинама. — Да ли је Вукићевићев „Школски Лист“ и Нешковићев „Нови Васпитач“ био такво

гласило, око којег су могли да се групишу сви учитељи оних крајева као око својих органа, који радећи на напретку српске школе, раде и на напретку српског учитељства, то не знамо, али изгледа, да новосадски учитељи са својим садруговима учитељима, свакако имају крупних разлога са кога покрећу овај лист. Идемо да видимо.

Мали Свијет, илустрован лист за српску дјецу, покреће се у Земуну (у Сријему) од 1. јануара 1897. Излазиће два пута мјесечно на финој сатинираној хартији на великој осмини. У њему ће бити слика, пјесама, приповиједака и позоришних игара за дјецу. Упознаваће своје читаоце са историјом и доносиће слике из срп. крајева. Доносиће чешће и додатке уз поједине бројеве, а на крају сваке полугодине по једну слику на фином картону. Поред свега тога, цијена ће бити 2 форинта на годину, а 1 фор. на по године. За стране земље 5 динара годишње. Рукописи се шаљу на уредништво „Малог Света“, а претплата на издавача Исидора Стојчића, Земун (Срем).

Ко покреће овај лист, да ли стручњак педагог, или човјек друге струке, нијесмо могли да будемо обавјештени позивом, кога разашиље Уредништво и Администрација „Малог Свијета“ из Земуна; али и у једном и у другом случају, не може се овакав позив најтоплије предусрести, кад наша дјечја књижевност има већ два своја мјесечна часописа у самој Војводини, а да и не помињемо оне дјечје листове, који се даномице покрећу у Београду и који са неколико бројева свршe.

Из позива, из ког смо горње редове цитирали, види се, да ће правац листа бити исти онај којим „Голуб“ иде већ преко својих 20 година, а којим је и панчевачки „Споменак“ уређен; а да ли је баш неопходна потреба била да се трећи лист покреће, то се питање одиста намеће и нехотице. Но поред свега тога што су и „Голуб“ и „Споменак“ могли да наше потребе у том погледу довољно подмире, ипак смо љубопитљиви на „Мали Свијет“ без сваког резигнирања. Ако је уредништву тог листа одиста на срцу, да дјеци српској пружи снажну, здраву душевну храну, коју је пружао прије неколико година Змај својим дивним и непрежаљеним „Невеном“, на коме нам је и напреднија књижевност могла позавидјети — онда је то друга ствар. Нијесмо против тога што се тај лист покреће, као бајаги због тога што тога имамо довољно у „Голубу“ и „Споменку“. Не, нека лист буде само ваљано уређен и нека надмаши остале, па је готово: на живот и напредак од њих свијех, нема право онај, који је најстарији, него онај који буде одиста најбоље уређен.

Српски народ, црква и свештенство у турском царству од 1459.—1857. Београд, парна радикална штампарија 1896. Цијена 1 динар. Мала осмина XII. 79.

Млади књижевник, ученик на пољу српске историје и етнографије, Миленко Вукићевић, професор, издао је нову своју књигу под горњим натписом. Уредништво овог листа није је добило на приказ, те за то о њој не може ништа опширније рећи; но познавајући досадање књижевне радове овог писца, могло би се унапријед судити, да ће то дјело, чија је тема тако пространа бити писана са студијом и на научној основи. — „Бранково Коло“, приказујући у кратко та „историјска разматрања и биљешке“ вели, да ће ту књигу са задовољством прочитати свако, ко је жељан да позна свој народ у прошлости и садашњости.

„Женски Свијет“, лист добротворних задруга Српкиња, кога већ једанаест година уређује Аркадије Варађанин, јавља у свом 24. броју, да од нове године наступа промјена у његовом уредништву. Дугогодишњи сарадник г. Александар Јорговић, ступа уз уредника досадашњег у Уредништво, а администрација прелази у друге руке. С тога умољевају сараднике и претплатнике, да рукописе и претплату од сада шаљу само на „Уредништво Женског Света“ а а не на име којег уредника. Иначе цијена и излажење листа остаје по старом.

„Женски Свет“, једини лист наших Српкиња, јављајући у овом свом броју за неку своју промјену ми се с почетка од срца обрадовасмо, мислећи, да ће овај добро уређени лист, од нове године да излази чешће и да ће се проширити на 2 и 3 табака, како би наше женскиње имале у њему свој лист, који би задовољавао све потребе њихове у погледу васпитања њиног ума и срца. Добротворне Задруге Српкиња, могле би порадити па да лист буде још и илустрован и да доноси опширније чланке из домазлука. Но ми и овако на крају старе а на почетку нове године, „Женски Свет“ искрено препоручујемо Српкињама у Босни и Херцеговини, које су до сад ријетко читале овај лист, који је са највећом вољом и најплеменитијом намјером био обрађиван. Излази тачно сваког месеца, а цијена му је само 1 фор., за Србију 2 и по динара.

„Српкиња“, илустрован календар за наш женски свијет, који већ другу годину уређује професор Јован Поповић, изишао је, како јављају неки листови, са врло богатом садржином. Још лањске године, када је тај календар отпочео да излази, видело се да ће „Српкиња“ својом садржином да стане у ред најбољих српских календара, који су до сад издавани, а спољашном љепотом да ће бити на првом мјесту. Ми не добисмо до сад тај календар, да бисмо о њему опширније проговорили, али они листови, који су га добили, приказују га као врло красну књигу за наш женски свијет. За то га и ми најтоплије препоручујемо.

Петар други Петровић Негош као владалац, написао др. Л. Томановић Цетиње. Државна штампарија. 1897. — Изашла је већ из штампе ова знаменита књига познатог српског књижевникка г. Л. Томановића. Дјело је опсежно и обухваћа цјелокупан државнички рад, генијалног владике Рада, а њиме писац расвјетљава многе до сада незнане стране владичиног живота, а нарочито његовог владачког дјелања, о чему се до сада у нас није ни писало. Побринули смо се да о овој књизи у нашем листу донесемо обширну рецензију.

Двовјековна влада династије Петровић-Његоши. — Под овим натписом изићи ће на Цетињу ових дана ново историјско дјело, које је написао млади књижевник проф. Лазар Перовић. Дјело је писано по најбољим изворима српским, талијанским, француским и латинским, те ће изнијети до 9 штампаних табака, а цијена ће му бити 50 новч. Чим изађе ова књига, побринућемо се да и њој нађемо добра приказивача јер млади писац, мимо све Црногорце прозанске, одликује се правим књижевничким инстиктом. Његови дојакошњи радови, то су обрасци његове студије, чистог језика и елегантног стила, које он има у власти. Надати се, да ће и ово дјело одговорити подпуно натпису, који је захтијевао обширног и исцрпног проучавања оних прилика, о којима се веома мало говорило у нашој књижевности. Томановићево и Перовићево дјело биће заједамачно двије миле новине за нашу сриску књигу.

Балканска царица, драма кнеза Николе I., преведена је на њемачки. Превео је Хенрик Штимке, а изашла је у Берлину са лијепим књежевим портретом и преводиочевим предговором. У „Бранковом Колу“ изашла је оцјена, у којој се износе неке омање грешке и несугласице, а у једном од наредних бројева и овај лист донијеће опширнију оцјену тог пријевода.

Тасин Дневник, изишла је пета свеска са овом садржином: 1. Панчић, 2. Радивој, 3. Војислав, 4. Препуне апсане, 5. Шатравачки говор, 6. Разбојници, 7. Из дежурног протокоја. Цијена је 1 динар.

„Српче“. У Вршцу је изишао за 1897. годину календар под горњим натписом за српску младеж. Уредила га је и издала српска књижарница Милана Петка Павловића у Вршцу.

Приповиједетке Милке Гргурове, у штампи су, и скоро ће изићи. У I. свесци су ове: 1. Вера, 2. Ђердан од Бисера, 3. Црна кућа. — Изићеће шест и по табака. Цијена 1 динар.

РАЗНО

На упражњену столицу дабробосанских српских митрополита у Сарајеву, избором Вис. Зем. Владе а потврдом Њ. Вел. Цара и потврдом цариградске Васељенске Патријаршије, дошао је Његово Високопреосвештенство г. Никола Мандић, бивши зворничко-тузлански митрополит.

Архидијецеза дабробосанска, којом је доскора срећно управљао велики добротвор и родољуб српски, блаженопочивши Ђорђе Николајевић, стекла је тиме опет свога поглавицу, а поље најузвишенијег рада, на коме је са највећом вољом, љубављу родољубљем до смрти своје дјелао упокојени великан владика — то поље, тај бранік свете српске цркве и школе, стиче ето новог избраника, пуног животне снаге и умне моћи. — О, нека милост Свемогућега Бога, која на главу младог владике постави круну мудрости, а у руке даде жезал истине, — нека упути дух његов на пут прави, који повјерену му светињу води опстанку, срећи и напретку! Нека га на бранику народних светиња, на бранику праотачких аманета, одржи као сталну, необориву стијену, да не поклизне на стазу гријеха! Нека га опаше снагом, да жезал свој не оскрвни, да крму светог брода нашег спасења и наше узданице — свете вјере прађедовске, вјере православне, одржи храбрим духом и челичном мишицом до конца живота!

Господ од Сијона, који га на свети архијерски пријесто доведе, нека му у мучној али узвишеној дужности дарује највећу срећу: љубав његовог српског народа! Она нека му буде звијезда водиља, нека му буде свјетлост, да на бурном мору свога високог дјелокруга не скрене и не залута.

Народу српском православном у дабробосанској архидијецези, пожељети је, да у светом владици стеку поглавицу своје Свете Цркве, који ће поћи стопама блаженопочившег предходника Николајевића, и са својим стадом који ће заједнички пословати на опстанку, срећи и напретку српске цркве и школе у својој епархији.

Нека му, у то име, дарује Бог живота и радости.

Арса Пајевић, књижевник у Н. Саду, који је недавно издао своје дјело о свом путу у Русију и царском крунисању у Москви, одликован је од руског Цара Николе II., лентом ордена Александра Невског, а уз то му је цар дао још и спомеиницу и диплому, да може за увијек носити кореспондентски знак, који је добио у Москви. Нашем дичном родољубу и марљивом књижевнику, искрено честитамо.

Јован Жујевић, нови ректор Велике Школе у Биограду, професор и књижевник, одликован је од Њег. Величанства српског краља Александра орденом Орла V. степена. Срећно му било!

Гђа Јелена Димитријевић, једна од најбољих наших спитатељака, која у нашој књижевности ради под именом Јелена и која је лањске године издала књигу својих пјесама под именом Јеленине Пјесме, одликована је такођер од Њег. Вел. краља Александра, петим степеном ордена Св. Саве. Високо признање, које је указано даровитој пјесникињи, нека јој је срећно и честито!

Државна библиотека. На Никољдан ове године потврђен је закон о Државној Библиотеци и Музеју на Цетињу, те библиотекар г. Ф. Ковачевић, професор, моли сва уреднишшва, писце, издаваче и књижаре, да за ту Библиотеку шаљу своја издања.

Друштво св. Јеронима Милостивог, које је у Срем. Карловцима основано прије 2 године, да притиче у помоћ болесним и сиромашним богословцима, од 12. новембра 1895, до 12. новембра 1696. имало је прихода 681·55 форинти, а расхода 453·19 фор., остатка 228·36. У приходу је остатак лањске године и чланарина.

Ово друштво, које је у таку родољубиву цијељ покренуто, требало би заиста потпомоћи са свијех страна.

Сеоба Срба, слика коју је недавне израдио најбољи српски сликар Паја Јовановић и која представља сеобу под Арсенијем III. Чарнојевићем, може сад да се набави за сваку српску кућу. Петар Николић из Загреба откупио је право умножавања и умножио је код најбољег олеографског завода у Бечу. Новине су се о тим умноженим сликама изразиле врло повољно и нашле, да су веома вјерне оригиналу. Слика је велика 95 цм. ширине, а 63 цм. висине. Оквир је богато искићен и позлаћен, а широк је 13 цм. Таква слика, заједно са оквиром стаје за готов новац 27 фор., а на отплату у мјесечним оброцима 30 фор. И ми за српске домове, препоручујемо ту дивну слику, која вјерно представља један жалосни моменат из српске историје. Адреса: Петар Николић, трговац умјетно-обртних творевина у Загребу.

Њемачки славни глумац и редитељ позоришта у Минхену, Србин Јоца Савић, како јављају неки листови, ових дана одликован је орденом од тројице њемачких владалаца, приликом прославе двадесетпетогодишњице њемачког глумачког удружења,

Изложба лужичко-српска. Онај дио српског народа, кога су од нас одијелиле и далеке стране и многи вијекови, и који под именом лужичких Срба живи у Њемачкој Царевини, показује сваким даном све више свог националног виталитета. Покојни Павле Падејски, наш млади и рано преминули књижевник, у својим интересантним чланцима „Међу лужичким Србима“ штампаним у „Јавору“, изнио је будну српску свијест с ону страну мутног Дунава и чешких гора, у далекој Саској. Ове године опет на Саској изложби у Дражђанима, у своме нарочитом одјељењу, лужички Срби изнијели су узоре својих станова (домова), ношње разних утвари и обичаја, те је то одјељење изложбе привукло било на себе опћу пажњу и дивљење, како је тај жилав елеменат био у стању да усамљен, сред мора туђинштине која га је кроз вјекове потискивала, одржи своја народна обиљежја: језик, обичаје, ношњу и т. д. На тој изложби су била и књижевна дјела лужичких Срба, дјела њихове Матице која под предсједништвом Др. Е. Лука-ја одушевљено ради и растура многе књиге у народ; за тим народни обљубљени календар Лужица.

Краљица талијанска, мати зета црногорског кнеза и свекрва Јеленина, коју прозваше некад „Звијезда Италије“, како јављају листови, учи сада српски језик, те ће до свршетка 1897. моћи да говори језиком своје љубљене снахе.

Друштвена застава. „Босанској Вили“ јављају из Требиња, да је онамошњи Србин, усталац и родољуб г. Томо Черовић, предсједник пјевачког друштва „Соко“ обећао о свом трошку да начини друштвену заставу, која ће стати преко 400 фор. На једној страни те заставе биће Крстићева слика Св. Саво благосиља Срнчад, а на другој страни гуслар, коме „Соко“ у кљуну пружа лавор вијенац са српском тробојницом. — Заиста родољубиво, и достојно сваке хвале и славе!

Најстарија православна црква, налази се на 20 минута далеко од Новог Пазара, у Новопазарском Санџаку. Држи се да је зидана на 40—50 година по Хр., а народно предање говори, да је ту крштен најстарији Немањин син кнез Растислав (св. Сава). Рашко-призренски митрополит Дијонисије одслужио је ту свечану службу на вел. Госпојину и наредио, да се црква опаше јаким зидом.

Матија Бан, стари српски пјесник, и познати драматичар навршио је 4. о. мј. своју 78. годину од рођења. Нека том даровитом старом пјеснику, који је српској књизи дао неколико алемова, дадне Бог мирну и задовољну старост!

Штампарија Књижаре Пахер и Кисића у Мостару.

ЗОРА

ЛИСТ

ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

УРЕЂУЈУ

АЛЕКСА ШАНТИЋ И СВЕТОЗАР ЋОРОВИЋ.

ГОДИНА ПРВА

1896.

УНИВЕРЗ. БИБЛИОТЕКА „СВЕТОЗАР МАРКОВИЋ“ БЕОГРАД

МОСТАР,

ШТАМПАРИЈА КЊИЖАРЕ ПАХЕР И КИСИЋА

1896.

Сарадници „Зоре“ у 1896. години.

1. Аврамовић Сима Ј.
2. Богосављевић Никола,
3. Веселиновић Јанко,
4. Вукићевић Илија,
5. Вулетић Вукасовић Вид,
6. Гавриловић Андра,
7. Глушчевић Окица,
8. Дучић Нићифор, архимандрит,
9. Дучић Јован А.,
10. Ђорђевић Јован,
11. Ђ—ћ. Осман,
12. Живковић Милош,
13. Иванић Иван,
14. Иванић Момчило,
15. Иванишевићева Вукосава,
16. Илић Драгутин,
17. Јакшић Света М.,
18. Јакшић Милета,
19. Јовановић Јован-Змај,
20. Јовановић Слободан,
21. Јовановић Влада М.,
22. Капетановић Риза-бег,
23. Карабеговић Авдо Хасанбегов
24. Калићева Даринка,
25. Лотић Љубомир,
26. Матијашић Стеван,
27. Матић Андрија М.,
28. Мартиновић Иван,
29. Мијалковић Сава,
30. Миленковић Таса,
31. Митровић Милорад Ј.,
32. Нешковић Мита,
33. Николајевић Ник.,
34. Нушић Бранислав,
35. Пејиновић Милош,
36. Поповић Боривоје,
37. Перовић Лазар,
38. Петровић Коста,
39. Петровић Никола С.,
40. Радонић Жарко,
41. Радојевић Вељко,
42. Смиљанић Младен,
43. Ћоровић Свет.,
44. Цар Марко,
45. Цветић Милош,
46. Шантић Алекса,
47. Шантић Јефтан.

САДРЖАЈ.

ПЈЕСМЕ.

Авраловић Сима Ј.: Сапутница.

Алекса: Остајте овђе... стр. 1. Стражар отаџбине (уз слику) стр. 24. — Из пјесама Аде Негри, стр. 59. — * * * стр. 198. — Србима у Митровици на Косову, стр. 257. — Сусретох је. стр 277. Родио се Спас стр. 317. Плијен, стр. 326.

Богосављевић Никола: Бој с аждајом, (Шилерова балада), стр. 94.

Гавриловић Андра: Мирно и Тихо, с. 12.

Глушчевић Окица: Мцири, (од Љермонтова), стр. 18., 61. и 148.

Дучић Јован А.: Пут, стр. 82. — Из Њемачке лирике, стр. 128. — Пјесникова молитва, стр. 198. — Из руске лирике, ст. 290. — Послије смрти Јефтанове, ст. 318.

Ђ.—h. Осман: На растанху, стр. 144. — Поздрав домовини, стр. 260.

Илић Драгутин: Изабраник, стр. 2. и 3. — Пјесма над пјесмама, стр. 81. — И ја ћу, стр 237.

Јакшић Милета: Очекивање, стр. 7. — Пјесник и пјесма, стр. 41. — Крај шуме, стр. 238.

Јовановић Јован-Змај: Послије десет година, (Е Гајбел), стр. 129.

Карабеговић Авдо Хасанбегов: Под ружицом, стр. 243.

Капетановић Риза-бег: Слобода, стр. 284.

Лотић Љубомир: Кроз живот и Свијет, стр. 284.

Мијалковић Сава: У поноћи, (Јулијус Розенберг) стр. — Вече на мору, (Мориц граф фон Штрахвиц), стр. 202. — У врт дошла тица мала, стр. 238. — Срце и свијет, (В. Констант). стр. 282.

Митровић Милорад: Двоје младих, стр. 87. — Пророк, стр. 318.

Споленко: Велика мисао, стр. 324.

Черовић Божидар: У Борби, стр. 39.

Шантић Јефтан: Давид, стр. 48. — Јад и чемер, стр. 206.

Приповјетке, романи, драмска дјела.

I. Оригиналне.

Веселиновић Јанко: Срце на мјери, стр. 131. Радњи дан, стр. 285.

Вукићевић Илија: Цар Горан, стр. 3.

Домановић Радоје: Слика са улице, стр. 207. — Снови и јава, стр. 282.

Живковић Милош: Пред кипом љубави, стр. 326.

Иван Иванић: Одговори уреднинтва, стр. 82.

Јовановић Влада: Утјеха, стр. 243.

Лотић Љубомир: Људски закони, стр. 330.

Матијашић Стеван: Језабел, кћи Менахембен Абдурахманова, стр. 7.

Миленковић Таса: Панчић, стр. 202.

Нушић Бранислав: Наше архиве, стр. 239. 268. и 319.

Петровић Коста: Туђи гријеси, стр. 42.

Петровић Никола: Једно бадње вече, стр. 57.

Ђоровић Светозар: Хабаби, стр. 49. — У очи Божића, стр. 324.

Цветић Милош: Одломак из нове драме. стр. 199.

II. Преведене.

Б-ов А.: На прескоцима, превео Андрија М. Матић, стр. 135, 212, и 258.

Доде Алфонс: Празник кровова, превео М. М. Ј., стр. 336.

Кастелнуово Енрик: Троје зашто, превео Света М. Јакшић, стр. 296.

Прево Марсел: Муж госпођице Едије, превео Св. М. Ј., стр. 97.

Рувро Жан: Близу среће, превео Лисерон, стр. 21.

Толстој Лав: Михајло, превео Лисерон, стр. 103.

Тот Коломан: Савјест, превео Жарко Радонић, стр. 12.
Фогацаро А.: Малгари, превео Сима Аврамовић, стр. 88.
Херцег Фрања: Женин пријатељ, превео Жарко, стр. 139.
Холечек Јосиф: Бањушка, превела Даринка Калићева, стр. 149.
Чехов А.: Парастос, превео Н-ћ.
Џером К. Џером: Сагови, превео Св. М. Ј., стр. 144.

Разни чланци, путописи, животописи, студије и расправе.

Авенаријус В. П.: Из дјетињства А. С. Пушкина, превела Вукосава Иванишевићева, стр. 215., 260., 300. и 343.
Вукасовић Вулетић Вид: Како су постале Мрцине у Конавлима, стр. 30.
Вертхајмер Емануел: Мисли и Максиме, превео Св. М. Ј., стр. 183.
О. Р.: Љермонтов, стр. 32.
Дучић Ниџифор: Петров манастир и Петрове вериге у Требињском пољу, стр. 208.
Ђорђевић Јован: Поп Ђука из Сенте, стр. 209.
Матијашић Стеван: Ситнице из Приштине, стр. 253.
Мостарац: Шишано кумство, стр. 158.
Нешковић Мита: Из мојих успомена, стр. 71.
—о— Бранислав Нушић, стр. 33.
Пејиновић Милош: О предрасудама, ст. 28. и 67.
Перовић Лазар: Беатрица Дантова и Лаура Петраркина, стр. 164.
Радојевић Вељко: Шта значи ријеч Првиче или Првичје, стр. 266.
Сарсеј Ф.: Александер Дима превео Лисерон, стр. 305. и 340.
Хартлиан Л. М.: Нешто о старинском робовању, превео Младен Смиљанић, стр. 176.
Цар Марко: Старе мисли о укусу, стр. 26. и 64.
Сило Матавуљ: стр. 114. и 165.

Оцјене и Прикази

Побратими, драма у три чина, написао Стево Бешевић, оцјена Милоша Н. Пејиновића, стр. 34.
Тасин Дневник, свеска IV., оцјена од Harry-a, стр. 36.
En Serbie, А. Малет, оцјена, Н. С. П.
Капетанова кћерка: од А. С. Пушкина, превео Душан Радовић, оцјена од —л— стр. 39.
Деспотова властела, роман Андре Гавриловића, оцјена Милоша Н. Пејиновића, стр. 72. и 125.
Ага Шарић, приповијест Османа Нури, оцјена од —о— стр. 75.
Зелени вајати, приповјетке Јанка М. Веселиновића, оцјена Момчила Иванића, стр. 121. и 190.
Стари познаници, приповјетке Јанка М. Веселиновића, оцјена Слободана Јовановића, стр. 188.
Илирација у селу, припов. Стевана Сремца, оцјена Бор. П. стр. 223.
Назарени, роман Јаше Томића, оцјена од Свет. Јакшића стр. 225.
Срце, од Е. де Амичиса, превео Сп. Калик оцјена Милоша Пејиновића стр. 233 и 267.
Aus dem Vatikan, од Хектора Франка, оцјена Св. М. Ј., стр. 235.
Илија М. Коларац, од М. Ђ Милићевића, оцјена од Л. стр. 235.
Aus dem Reiche des Apsolutismus, од М. Ђ. Брандеса, оцјена Св. М. Ј.
Trofanda iz hercegovačke dubrave, пјесме Сафвет бега Башагића, оцјена Јонатанова, стр. 271.
Пјесме Јаше Томића, оцјена Слободана Јовановића, стр. 309.
Das Kirchlich-religiöse Leben, bei den Serben, од Никанора Ружичића, оцјена Св. М. Ј. стр. 244.

Биљешке из књижевности, стр. 40., 73., 127., 193., 135., 272., 312. и 353.
Друштва: стр. 40. и 77.
Умјетност: стр. 77., 127., 184., 236., 275 и 314.